CÜNEYT ARCAYÜREK

Büyüklere Masallar
Küçüklere Gerçekler • 1

Demokrasi Dönemecinde Üç Adam

3. basım

Bilgi Yayınevi

BİLGİ YAYINLARI / BİLGİ DİZİSİ: 33
CÜNEYT ARCAYÜREK ANLATIYOR: 1

ISBN 975 - 494 - 848 - 8
2000 . 06 . Y. 0105 . 1710

Birinci Basım Kasım 1999
İkinci Basım Aralık 1999

Üçüncü Basım
Mart 2000

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Caddesi, No: 46/A, Yenişehir 06420 / Ankara
Tlf : (0-312) 434 49 98 - 434 49 99 - 431 81 22 - 434 12 71
Faks: (0-312) 431 77 58

http://www.bilgiyayinevi.com.tr
e-mail: info@bilgiyayinevi.com.tr

●

BİLGİ KİTABEVİ
Sakarya Caddesi, No: 8/A, Kızılay 06420 / Ankara
Tlf : (0-312) 434 41 06 - 434 41 07
Faks: (0-312) 433 19 36

●

BİLGİ DAĞITIM
Narlıbahçe Sokak, No: 17/1, Cağaloğlu 34360 / İstanbul
Tlf : (0-212) 522 52 01 - 520 02 59
Faks: (0-212) 527 41 19

CÜNEYT ARCAYÜREK

"Büyüklere Masallar
Küçüklere Gerçekler" : 1

DEMOKRASİ DÖNEMECİNDE ÜÇ ADAM

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

baskı : cantekin matbaacılık yayıncılık ticaret ltd. şti.
tlf : 384 34 35 - 384 34 36 - 384 34 37

İÇİNDEKİLER

Bir Kitap Dizisine Başlarken....7

Birinci Bölüm

Önceki Yıllara Uzanan Bir Ufuk Turu....9

İkinci Bölüm

1980'li Yıllar....59

Üçüncü Bölüm

Duyarlı Yıl: 1983....105

Dördüncü Bölüm

Zincirbozan....155

Beşinci Bölüm

Referanduma Doğru....217

Altıncı Bölüm

Referandum....253

Yedinci Bölüm

Özal'ın "Hacimli Planı"....291

Sekizinci Bölüm

"Dereyi gösterdi – Paçaları sıvamadılar"....303

Dokuzuncu Bölüm

"Yaşam esnektir" 343

Onuncu Bölüm

Bir Seçim Sonrası Çankaya
Kavgalarının İlk Raundu.....385

On Birinci Bölüm

"Görüntü her zaman kuralına göre
hareket etmeyi gerektirir" 391

On İkinci Bölüm

Siyasal Kavgaların Bilinmeyen,
Yazılmayan Gerçekleri.....421

On Üçüncü Bölüm

İplerin Gerildiği ve Koptuğu Günler.....431

On Dördüncü Bölüm

1988'in İkinci Altı Ayı.....479

BİR KİTAP DİZİSİNE BAŞLARKEN

Türk iç politikasında üç köşe nokta:

Darbe – askeri yönetim – demokrasiye geçiş!

Üç köşe noktada üç isim:

Evren – Özal – Demirel!

12 Eylül 1980'den sonra bu üç adam arasında yıllarca sürecek kıyasıya siyasal ve iktidar kavgaları...

Belleklerimizde olaylardan çok, bu üç ismin yer etmesini sağladı.

Olayları unuttuk, ama üç isim ne günlük yaşamdan, ne de belleklerden yitiyor.

Evren'in Demirel'le, Özal'ın Demirel'le ve Demirel'in Evren'le ve Özal'la siyasal savaşımları günlük yaşamımızdan eksik olmadı.

Yıllarca süren bu çelişmelerin odak noktası iktidar ve daha çok Çankaya idi.

Demirel'in, Evren'in 12 Eylül'ü Çankaya'ya çıkmak için tezgâhladığını öne süren görüşleri unutulabilir mi?

Evren'in Demirel'i siyaset coğrafyasından silmeyi içeren çabaları, Özal'ın Cumurbaşkanı olabilmek için tertipleri ve Demirel'in 10 yıl siyaset yasaklısı kalmasını sağlayacak uğraşıları belleklerde yaşamıyor mu?

Şimdi önünüzde bir dizinin ilk kitabı duruyor:

"Cüneyt Arcayürek Anlatıyor: 'Büyüklere Masallar - Küçüklere Gerçekler' "

Bu dizi; bir anlamda 1983-1986 yılları arasında Bilgi Yayınevi'nin yayımladığı "Cüneyt Arcayürek Açıklıyor" başlıklı 10 ciltlik dizinin devamı.

O dizinin son kitabı "Demokrasi Dur" adını taşıyordu ve 1950'den 12 Eylül 1980'e kadar izlenen siyasal olayları içeriyordu.

"Cüneyt Arcayürek Anlatıyor" dizisinin ilk kitabı; "Demokrasi Dönemecinde Üç Adam" kapağıyla huzurunuza çıkıyor.

"Demokrasi Dönemecinde Üç Adam" demokrasinin 1982'den sonraki evrimini ve:

Bu evrimi; üç insan, Evren - Özal - Demirel arasındaki çatışmaları, bu insanlarla bağlantılı siyasal gelişmeleri...

Özel not, belge ve görüşmelerle anlatıyor.

Bu dizide 1982'den sonraki günleri adım adım, 1993-1996 arasındaki ilginç dönemleri Çankaya Köşkü'nden izletmeyi amaçladık.

Özenle özetlemek gerekirse; yanardöner kişilikleri, olayların iç-yüzüyle perde gerisindeki gerçekleri anlatmaya çalıştık.

Ayrıca Evren'i, Özal'ı ve Demirel'i yakından tanıma fırsatını yakalamanızı sağlamayı istedik.

Önsöze, son söz niteliğinde bir-iki not eklemeliyim:

Bu dizi; "Biz, bu filmleri izlemiştik" diye konuşmaları olası büyüklere "masallar"ı, öğrenmeye meraklı küçüklere yakın geçmişten izleyemedikleri kimi "gerçekler"i aktarıyor.

Yıllar önce yazmaya başlarken eşe dosta yazımda nasıl bir üslup salık verdiklerini sordum:

"Tarafsızlık zorlamasıyla kimi olayları saptırma. Kimi kişileri –dostların ve arkadaşların da olsalar– kayırmak için idare-i maslahatçı bir üslup benimseme. Neler gördün, neler dinledin, neler öğrendiysen aynen yaz" dediler.

Öyle yaptım.

14 yılı (1982-1996) kapsayan "Büyüklere Masallar-Küçüklere Gerçekler" dizisi böyle bir anlayışın ürünü olarak ortaya çıktı.

Ufacık bir beğeni üç yıl süren yoğun bir çalışmanın gerçek ödülü olacak!

C. A.

Birinci Bölüm

ÖNCEKİ YILLARA UZANAN BİR UFUK TURU

"Zamana sımsıkı sarıl – Zaman bütün yaraları sarar"

1

Öğleden sonra saat 15.30'a doğru Çankaya'dan aradılar.

İsteğim kabul edilmişti.

Cumhurbaşkanı Gürsel yarın sabah benimle görüşecekti.

Arayan ilkokul arkadaşım Cumhurbaşkanı'nın Özel Kalem Müdürü Semih Akbil'di.

Gürsel'in çalışma odası penceresiz. Basit bir masa. Masanın önünde iki sandalye.

27 Mayıs ihtilalinin görkemli, bir zamanlar pek çok çevreye korku salan önderi, demek ki burada, bu denli basit koşullarda çalışıyordu.

Gürsel konuştu:

"Sigara içer misin?"

Hayır. Gürsel'in yanında sigara içmememi Semih tembih etmişti. Sigara dumanı felçli Gürsel'e dokunuyordu.

"Ne istersen sorabilirsin" dedi Gürsel. Son siyasal olaylardan söz etmesini rica ettim.

Önceleri boğuk bir sesle, ancak anlaşılır cümlelerle görüşlerini açıklıyordu, ben de not alıyordum.

Sonraları ses, birden daha boğuklaştı. Söyledikleri anlaşılmıyordu.

Not almam olanaksızlaşmıştı. Söylediklerinden tek sözcük ya-

zamıyordum. Zira Gürsel, konuşmuyor, sanki homurdanıyordu.

Hastalık Gürsel'i bitirmişti.

Not almadığımı görünce tepki gösterebilirdi. Bu kaygıyla not alıyor gibi davranıyordum.

Ne kadar geçti, bilmiyorum. Bir ara not defterimden başımı kaldırıp Gürsel'e baktım.

Gözlerinden yaşlar akıyordu. Gözyaşları... O boğuk ses..

Artık bakmıyordum Gürsel'e. Kulağıma ağlamakla inlemek arası sesler geliyordu.

Yüreğimi bir el sıktı, sıktı. Not defterimi topladım. Ayağa kalktım. Cumhurbaşkanı'na, bana zaman ayırdığı için teşekkür ettim. Hızla odadan çıktım.

Semih, koridorda karşımdaydı.

Kollarını kaldırdı:

"Neler hissettiğini biliyorum" dedi. "Gel, odama gidip konuşalım."

Ne konuşacaktık? Bu durumunu bildikleri halde siyasal bir konuşma yapmam için Gürsel'le yanyana gelmeme nasıl olmuş da izin vermişlerdi anlamıyordum.

"Böyle görüşmeleri kendisi istiyor" dedi Semih:

"Eski günlerde olduğu gibi!"

Bizim demeç ne olacaktı? Bir hafta sonra 19 Mayıs kutlanacaktı. Gürsel Paşa'dan hem siyasal bir demeç almayı planlamıştım, hem de gençliğe bir mesaj. Bırakalım mesajı bir yana, siyasal demeçle ilgili doğru dürüst tek sözcük yoktu defterimde.

Semih, sakindi. Bir sigara daha yaktı:

"O kolay" dedi.

Demek, demeç ve mesaj 'kolay'dı! Açıkladı Semih:

"Sen soru ve cevapları ile bir görüşme yaz. Bir de gençliğe sesleniş. Ama dikkat et. Her ikisi de Cumhurbaşkanı üslubunda olsun. Sonra bu metinleri gönder bana. Umumi Kâtiple metinlere bakarız, bir düzeltme varsa yapar, sana yollarız."

Büroya geldim. İki metin hazırladım. Üslup ağırbaşlı! Metinleri Çankaya'ya gönderdim.

İki saat geçti geçmedi. Metinler onaylanarak geri geldi.

Demek, bir Cumhurbaşkanı ağzından demeç ve mesaj hazırlamak bu denli 'kolay'dı!

2

27 Mayıs ihtilali Cemal Gürsel'i Devlet Başkanlığına getirdi.

1961 genel seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanı seçildi.

Seçim demokratik kurallara uygundu. Ne ki, kimi baskı, hatta zorbalığa kaçan yöntemlerle geçen bir seçim sonrası Gürsel, Çankaya'ya çıktı.

Cemal 'Ağa' Cumhurbaşkanı seçilmeyebilirdi. Şayet evdeki hesaplar çarşıya uysaydı; Cumhuriyet Halk Partisi 1961 seçimlerinde tek başına iktidara gelebilseydi...

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olacak, CHP önderinin 'prensi' İsmail Rüştü Aksal ise Başbakanlık görevini üstlenecekti.

Oysa 1961 seçimleri hiçbir partiyi tek başına iktidara getirmedi. Demokrat Parti oyları bölündü. Adalet Partisi ile Yeni Türkiye Partisi'nin paylaştığı sağ oylara karşı, CHP sol oyları topladı.

Türkiye'de koalisyon dönemi başlıyordu.

Ancak, demokratik rejimi tekrar ve sağlıklı biçimde yerine oturtmak gerekiyordu.

Cumhurbaşkanı seçimi askerle parlamento arasında sıkışıp kaldı.

Sivil kanat, daha çok Adalet Partisi, Ord. Prof. Ali Fuat Başgil'i Cumhurbaşkanı seçtirmek istiyordu. Ne var ki; askerler, Milli Birlik Komitesi, Başgil'e 'şiddetle karşı çıkıyor'du.

Askerlerin adayı Cemal Gürsel'di. İsmet Paşa ve partisi de Gürsel'e yan tutuyordu. Gerekçeleri, demokratik rejimin daha ilk günlerinde yeniden bir 'kazaya belaya uğramasının' önlenmesiydi.

Başgil, kaldığı otelde MBK üyelerinden Sıtkı Ulay tarafından 'ikna edildi.'

Kimseye haber vermeden, kimseye görünmeden İstanbul'a 'kaçtı' Başgil.

Gürsel de Çankaya'ya çıktı.

3

Demokratik yaşamımızda Cumhurbaşkanları ile Başbakanlar arasındaki tartışmaların Cemal Gürsel döneminde başladığı varsayılabilir.

Ya daha önceki yıllar? Atatürk'lü, İnönü'lü yıllar?.. Örneğin, Atatürk'ün son yıllarında Başbakan İnönü ile arasında 'ciddi devlet sorunları' nedenleri ile gerginlikler başgöstermiş, sonunda İnönü'nün görevden ayrılması zorunlu hale gelmişti.

"Birçok dedikoduların aksine, Atatürk'le Başbakanı (İnönü) arasında çetin bir anlaşmazlık konusu olmamıştır. Olamazdı da! Devlet Reisi ile Başbakanının ayrılmasına sebep olan hadise, Nion konferansıdır" diye yazıyor Falih Rıfkı Atay:

"İspanya iç harbi zamanında Akdeniz'de kimlerin olduğu bilinmeyen denizaltılar dolaşıyordu. İngilizler bu denizaltıların hep beraber avlanması teklifini ileri sürmüşlerdi. Hükümet, şüphesiz Sovyetler Birliği ile bir baş belasına tutulmak istemediğinden, denizaltılarla bizim yalnız karasularımızda savaşmamız tezini tutuyordu. Eskiden beri ehemmiyetli dış meselelere ait raporların ve telgrafların birer kopyesi Atatürk'e verilmek usuldendi. Florya'da oturan Atatürk, İngilizlerle daha sıkı işbirliği fırsatını –İtalya'ya karşı sanksiyonlar meselesinde de görüldüğü üzere– kaçırmak istemiyordu. Florya'dan doğrudan doğruya talimat gitti. Delegemiz hükümet görüşünün aksine olan anlaşmayı imzalayacaktı.

Haber Başbakan üzerinde pek kötü bir tesir yaptı. O tarihlerde sevdiği kardeşi ölen ve evi yasa bürünen Başbakan'ın sinirleri de pek yerinde değildi. Bir gece geç vakitlere kadar Çankaya'da İsmet İnönü Köşkü ile Florya Köşkü arasında karşılıklı bir tartışma geçti. Atatürk'ün yazdırdıklarını makina başında Umumi Kâtip Hasan Rıza Soyak, İsmet İnönü'nün yazdırdıklarını Hususi Kalem Müdürü Vedid veriyordu. Başbakan meselenin sofrada kimbilir kimlerle de görüşülerek, kendisine cevaplar verildiğini sanıyordu. Benim iyice bildiğime göre işin aslı böyle değildi. Atatürk'le Başbakanının yazışmaları kendi aralarında idi.

Sabahleyin İsmet İnönü'nün evinde seyahat bavulları hazırlanmıştı. Başbakan İstanbul'a gidecekti. Fakat daha önce bir Bakanlar

toplantısı yapmaya karar vermiş, toplantıya Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ı da çağırmıştı.

Toplantıda Başbakan, 'Buhran vardır' dedi ve meseleyi izah etti. Ona göre bu bir hükümet buhranı idi.

Bakanlardan biri, iki lider arasında görüşülerek anlaşmazlığın halledilmesini teklif etti, Başbakan;

'İstifa etmeyi düşünüyor musunuz?' diye sordu ve Bakana çıkıştı. Rahmetli Safvet Arıkan'ın aynı yolda müdahalesi de aynı neticeyi verdi. Bakanlar düşünüyorlardı ki bu da, yıllardan beri olagelenler gibi olup geçer. Sinirlilik yüzünden davayı çıkmaza sokmakta bir fayda yoktur. Atatürk ile İsmet İnönü arasında bu, çatışmaların ne ilkidir ne de en ağırıdır.

O gün Atatürk'ün Ankara'ya hareket edeceği haberi gelmesi üzerine İnönü'nün seyahati kaldı. Atatürk Ankara'ya gelince o akşam için Çankaya'daki köşkünde bir Bakanlar toplantısı yapmaya karar verdi.

Akşamki toplantıda içki yoktu. Atatürk misafirlerine çay ısmarlamıştı. Bir aralık bir Bakana, kendisine söylediği bir meseleyi Başbakan'a naklettiği için tariz etti. Başbakan müdahale ederek; 'Vazifesini yapmıştır' dedi. Daha sonra kendi Bakanlığına ait işlerden bir başkasına bazı şeyler sordu. Başbakan yine müdahale ederek; 'O bu Bakan değildir, eskisidir' dedi.

Atatürk ne yapmak, ne söylemek, ne açmak istiyordu, belli değildir. Fakat bu ilk hafif çatışmalar üzerine İsmet İnönü'nün bir şikâyeti duyuldu:

'Sofradan emirler alıyoruz!'

Sonraki dedikoduların aksine Başbakan'ın sözünde 'içki sofrası' sözü yoktur. Fakat Atatürk'ün cümleyi o manada aldığı da şüphe götürmez.

Toplantı bu cümle üzerine nihayet bulmuştur.

Ertesi akşam Atatürk hususi treni ile İstanbul'a hareket edecekti. Ben de kendisi ile birlikte bulunacaklar arasında idim. Başbakan da öyle.

Akşam istasyona gittik, hareket sırasında Atatürk ve Başbakan hususi vagonun arka salonunda bir müddet başbaşa kaldılar. Bizler yemek sofrasında oturmuş, bekliyorduk. Bilmem ne kadar sonra İs-

met İnönü, yüzünde hususi bir ifade olmaksızın, içeriden geldi, sofraya oturmadı, geçti, kendi kompartımanına doğru gitti. Arkasından Atatürk geldi, sofraya oturdu. Sadece bir-iki arkadaşına bakarak; 'Oldu, bitti' dedi. Olup biten, artık İsmet İnönü ile çalışamayacağını kendisine söylemesinden ve yerine gelecek olan hakkında fikrini sormasından ibaretti. Meclis kapalı olduğundan İsmet İnönü izin alacak, Celal Bayar kendisine vekil olarak Başbakanlık vazifesini görecekti.

İşte Atatürk'ün ölümünden sonraya kadar süren Celal Bayar Başbakanlığı devri böyle başlamıştır." (Çankaya, F.R.Atay)

4

İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, 1950'den önceki yıllarda, Çankaya ile Başbakanı (Recep Peker) arasındaki bir sürtüşme, 'Milli Şef'in isteği yönünde, Başbakan'ın istifası ile sonuçlandı. 1946'dan sonra tek partiden çok partili demokratik rejime geçişin sancıları çekiliyordu.

Cumhurbaşkanı ile Başbakan 'demokrasiye ve muhalefete bakış açılarında' ters düşmüşlerdi.

Oysa Cemal Gürsel'in MBK Başkanlığı, Başbakanlık gibi önemli görevler üstlendiği 'ihtilal günlerinde' CHP önderi İnönü ile aralarında herhangi bir tartışma ya da sürtüşme olayı duyulmamıştı. Hatta, İnönü'nün Gürsel'e, demokratik yaşama dönüşteki her hareketinde destek verdiği söylenebilirdi.

Örneğin, MBK'dan 14'lerin 'tasfiyesi' olayında... İnönü, kuşkusuz Gürsel'in yanında yer tutmuştu. Zira, 14'lerin, bir an önce demokrasiye geçmeye çalışıldığı bir dönemde 'askeri rejimi bir süre daha işbaşında tutmaya hevesli' oldukları gözleniyordu.

O geceyi, o zor, birçok olasılığa gebe geceyi çok iyi anımsıyorum. Haber, öğleden sonra yavaş yavaş gelişti. Gazete bürolarına yakın askeri kaynaklar, Alparslan Türkeş ve 13 arkadaşının Milli Birlik Komitesi'ndeki görevlerinden uzaklaştırılacağını duyurdular.

Olayın içeriği önem taşıyordu. Öncelikle siyasal açıdan. Bir süredir MBK'da huzursuzluklardan söz ediliyordu.

'Kudretli Albay' diye anılan Türkeş'in, çevresinde toplanan kimi üyelerle 'ayrı bir siyasal görüşü yaşama geçirmek amacı'nda olduğu anlatılıyordu.

İnönü ile CHP'yi ilgilendiren ise, Türkiye'yi ikinci darbe ile demokratik yaşamdan uzun süre uzaklaştırma çabalarıydı.

Yüzbaşı Muzaffer Özdağ'ın hazırladığı söylenen 'Ülkü Birliği' tasarısı 'özlenen rejimin' bir çeşit anayasası sayılıyordu. Ülkü Birliği Türkiye'yi 'yeni baştan organize edecek, devleti yeniden düzenleyecekti.' Üstelik Özdağ, "Babıâli'den de geçeceğiz" diye demeçler veriyordu.

Asıl olan ülkeyi bir an önce sivillere devretmekti.

Demokrasiye dönüş bir an önce sağlanmalıydı.

Bu temel görüş ve istekte; Gürsel'le İnönü birleşti.

MBK'nın 14'ler dışında kalan üyelerine göre, 27 Mayıs'ın ana hedefi demokrasi idi.

Bu hedeften geri dönmediler. Nasyonal sosyalist ideallere sahip olduğu ısrarla söylenen Türkeş ve arkadaşları bir gece 'tasfiye' edildi. Dışişleri Bakanlığı Müşaviri sıfatıyla çeşitli ülkelere gönderildiler.

36, 37 yıl sonra... Türkeş öldü. Bir özel televizyonda Türkeş'in ölümünden sonra geçmiş yıllar bir kez daha sahneye getirildi.

Türkeş'in geçmişini, düşüncelerini ve Türkiye'ye katkılarını olumlu yönleri ile anlatacak olanlar, televizyondaki oturumda hazırdılar.

Ne çare, programı düzenleyen ve yöneten gazeteci, Türkeş'i olumlu yanları ile anlatacakların karşısına, acı ama gerçek olan olayları irdeleyecek kişileri, kişilikleri çağırmamıştı. Tekdüze bir savunu... Hatta Türkeş'i 'efsanevi insan' diye niteleyen bir övgüler dizisi...

"Ölenin arkasından konuşulmaz" kuralını haklı çıkaracak ölçülerde övgüler ve savunular...

Türkeş'in ideal arkadaşlarından Numan Esin, uzun konuşmalar arasında yerini buldu ve Türkeş'i MBK'dan tasfiye eden eylemi eleştirdi. Uzun yıllar belleklerimizde yer eden kimi yargıları altüst ederek:

"Türkeş'in asla demokrasiyi askıya almak istemediğini, tersine

gerçek demokrasiyi yerleştirmek ve yapılandırmak amacında olduğunu" uzun bir konuşma ile Türk kamuoyuna duyurdu.

Zaman tünelinden geçip gelen Türkeş, ölümünden sonra Türkiye'nin yetiştirdiği 'en büyük demokrat siyasetçi' olarak huzurumuza çıkıyordu. Yıl: 1997!

Oysa, on yıl sürecek olan kanlı olayların başlangıç yılında, 1970'de Alparslan Türkeş bana verdiği demeçte;

"Komandolar benim" diyordu. Sanırız 'efsanevi bir siyasetçi için' yeterli bir açıklamaydı bu kısa cümle.

5

Türkiye'de ulusal iradeyle 10 yıl gibi uzun bir süre Cumhurbaşkanlığı yapan siyasetçi, Celal Bayar'dır.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle tek başına iktidara gelen Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar, tam on yıl beş gün Çankaya'da kaldı.

Seçildiği günü anımsıyorum: (Eski) Büyük Millet Meclisi binasından çıktı. Kapının önünde bir an durdu, çevreyi süzdükten sonra, derin bir nefes aldı ve... Yürüdü makam arabasına. Çankaya'ya çıktı.

Çıkış o çıkış. Tam on yıl Cumhurbaşkanı kaldı ve tek başına iktidar sürdüren Demokrat Parti üzerinde etkili oldu.

Fakat bu 'etki' 27 Mayıs 1960 günü ordu darbesiyle sona erdi.

Bayar'ın maddi-manevi etkisini burada tartışmak olanaksız. Hem yeri değil, hem de ayrı bir dünya.

Ama? Evet, İnönü'nün Çankaya'dan ayrılışıyla Bayar'ın Çankaya'yı terke zorlanışı dramatik bir öykü. 'Çankaya'ya gelen-gidenler'in birbirine ters düşen, birbiriyle çelişen yazgılarını açıklayan bir öykü...

İnönü, 14 Mayıs akşamı CHP yöneticileri ve hükümet üyeleri ile yemeğe oturuyor. İnönü kuşkulu, ancak CHP kadrosu mutlak bir zafer bekliyor. O kadar ki, seçimlerden önce "Meclis'te muhalefet de olsun" diye Demokrat Parti'yi hangi illerde kazandıracaklarını bile tartışıyorlar aralarında.

Fakat vakit ilerledikçe; telefona gidip gelen İçişleri Bakanı Emin Erişirgil, CHP'nin kazandığı illeri değil, seçimi yitirdiği illeri 'sofraya' açıklıyor.

Bir zaman geliyor ki; CHP'nin muhalefete düştüğü ve Bayar'ın lideri olduğu DP'nin tek başına iktidara geldiği anlaşılıyor. Sofra dağılıyor.

Sonra?.. 'Milli Şef', Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Cumhurbaşkanı, Atatürk'ün yakın arkadaşı, Lozan ve İnönü Savaşları kahramanı İsmet İnönü, yaverler odasına girdi.

Odada, yaverler ve Mevhibe İnönü ile kızı Özden İnönü (Toker).

Cumhurbaşkanı İnönü, eşine "Hanımefendi" dedi, "Pembe Köşk'e ne zaman taşınabiliriz?"

Özden Toker'in bana anlattığına göre Mevhibe İnönü, "Kısa zamanda" diye yanıtladı İnönü'yü.

Sanırım, mayısın sonlarına doğru 'evlerine taşındılar.'

İnönü, demokratik bir seçim sonunda Cumhurbaşkanlığı görevini Celal Bayar'a devretti. Artık ne Milli Şef'ti, ne Cumhurbaşkanı. Muhalefet lideri idi.

Üçüncü Cumhurbaşkanı Bayar 27 Mayıs 1960 günü silah zoruyla görevinden istifa etti.

Ulusal iradeyle geldiği Çankaya'dan, tabanca zoruyla ayrıldı.

Bayar, 'o günü' bana ayrıntılarıyla anlattı.

Yapacağı tek şey vardı: İntihar etmek!

Kafasına dayadığı tabancayı elinden aldılar. Harbokulu'na götürdüler. Yassıada duruşmalarında idama mahkûm edildi.

İlerleyen yaşı onu idamdan kurtardı.

Bayar'dan sonrası, 'Çankaya'ya gelen-gidenler'le ilgili öykülerde yeni sayfalar açmaya olanak tanıdı.

Sivil yönetime geçtikten sonra, Cumhurbaşkanı Gürsel ile Başbakan İnönü arasında kimi konularda ciddi görüş ayrılıkları başgösterdi.

İnönü ve çevresi; Gürsel'in siyasal parti olarak YTP'yi CHP'ye, siyaset adamı olarak YTP lideri Ekrem Alican'ı İnönü'ye yeğlediğine inanıyorlardı. Bu konudaki bilgilere doğru gözle bakmak gerekiyor-

du. Zira, o dönemlerdeki CHP, devlette neler olup bitiyorsa günü gününe, hatta dakika sektirmeden haber alan etkili bir siyasal kuruluştu. Gazetelerle –bir kısım gazeteciler– pek çok önemli haberi ya da bigiyi, CHP'den veya İnönü'nün konutu Pembe Köşk'ten öğrenirlerdi.

Gürsel-İnönü ilişkilerini Paşa'nın damadı Metin Toker şöyle özetliyor:

"Cemal Gürsel, İsmet Paşa'nın hemen bütün Başbakanlığı devrinde "Hem ağlarım, hem giderim' durumunda kaldı. İsmet Paşa ile olamıyordu ama, İsmet Paşa'sız da olamıyordu ve zaman zaman etrafı kulağına kar suyu kaçırıyordu."

İki önder arasındaki gerginliğe bir başka örnek: 1963'te kurulan Komünizmle Mücadele Derneği Gürsel'e fahri genel başkanlık kabul ettirmeyi başarmıştı. İsmet İnönü sert çıkınca Gürsel 'himaye kanadını' derneğin üzerinden çekmişti.

1960'larda demokrasimizde 'yuvarlak masa' toplantıları pek moda idi. Önemli sorunlar uzunca tartışmalara ya da gerilimli siyasal olaylara yol açınca; Çankaya Köşkü parti genel başkanlarını toplantıya çağırırdı.

Çoğu kez bu toplantılardan 'huzur toplantıları' diye söz edilirdi.

Sonuncu 'huzur toplantısı'na 28 Kasım 1964'te Adalet Partisi Genel Başkanı seçilen Süleyman Demirel de katıldı. Toplantı günü, genel başkan seçilmesinden hemen hemen on gün sonra: 8 Aralık 1964!

Gündem açık: "Türkiye huzur arıyor."

Gürsel toplantıyı açtı. Katılanların hemen hepsi ilk konuşmayı 'çiçeği burnunda' Genel Başkan Demirel'in yapmasını istediler. Demirel, Başbakan İnönü'ye eleştirilerini sıraladı.

Yıllar sonra (14 Mayıs 1997'de) Demirel, o günü anlatıyor:

"Kemal Satır (CHP Genel Sekreteri) eliyle yazıp İsmet Paşa'ya veriyor. Ben de yüzüne bakıyorum. Paşa söylenen şeylerden hoşlanmadı. Sonra söz diğer parti başkanlarına geçti. Onlar da ne kadar laf varsa yağdırdılar. Sonra İsmet Paşa bana bakarak dedi ki:

'Siz galiba benden memnun değilsiniz, benden şikâyet ediyorsunuz'.

Ben de dedim ki: 'Çok memnun oldum, yani Sayın İnönü bunu

böyle anlamış olmanıza, hepimizin sözünden bunu çıkartmış olmanıza.'

Dedi ki: 'Hükümet Çankaya'nın işi değildir. Gelin Meclis'e, orada konuşalım. Ben size müşkilat da çıkartmam.'

Gürsel dedi ki: 'Toplantı bitti.' Hep beraber kalktık. Gürsel 'Bir daha olmayacak' dedi liderlere."

Demirel, toplantıya birlikte geldiği arkadaşları İhsan Sabri Çağlayangil ile Ali Naili Erdem'e, "Bugün dersimizi aldık. Hadi Meclis'e gidelim" dedi.

TBMM'ye gittiler ve... Demirel, o dersten yola çıkarak İnönü hükümetini, muhalefet partilerini bir cephede toplayarak, Meclis'te devirdi.

Demirel o sırada milletvekili olmadığı için Senatör Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında bir koalisyon hükümeti kuruldu. AP lideri, Başbakan Yardımcısıydı.

İnönü, o tarihten sonra CHP Genel Başkanlığından ayrılacağı güne kadar hep muhalefet lideri kaldı.

6

İnönü'nün Başbakanlığı süresince Gürsel'den bir başka şikâyeti Demirel ile ilgiliydi. Toker'e göre:

"Gürsel, İsmet Paşa'dan sonra, iktidarın sahibi olarak kendi tabiriyle 'Süleyman'ı çok sevdi. Cumhuriyetin Başbakanına herkesin içinde 'Süleyman' diye hitap ediyordu. Pekâlâ 'Sülü' de diyebilirdi."

CHP kaynaklarının bir başka savı daha vardı. Bu sav, Demirel'in AP Genel Başkanlığına seçilmesi ile ilgiliydi.

O sıralardaki yaygın söylentiye göre, Demirel politika sahnesinde 'Amerikan menfaatlerinin temsilcisi' olarak belirmişti. CHP'ye göre, "Demirel aynı zamanda hem Çankaya'nın –yani Gürsel'in– hem de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin adayı"ydı.

Bu söylentiler çok yaygındı. Örneğin, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Nasır Zeytinoğlu'nun, kuşkusuz Cumhurbaşkanı adına, sağda solda "Demirel'i beğendiklerini" söylediğini duyuyorduk.

Gürsel, belki de İnönü baskısından demeyelim, ama İnönü'nün etkisinden kurtulmak için genç Demirel'i yeğliyordu.

Gürsel ve çevresinin tersine İnönistler, Demirel'i alabildiğine küçümsüyorlardı. Giydiği smokinden tutun da hafif köylü şivesine, siyasal davranışlarına kadar. AP liderini tanımlamaları zaman zaman aşırıya kaçıyordu. Örneğin, Demirel'den, "O müthiş 'komisyoncu meziyeti' ile muhataplarına, kendisini nasıl görmek istiyorlarsa öyle görünüyor. Yumuşak, sınırsız, uyuşucu" diye söz ediyorlardı.

DP'yi deviren subayların lideri olmasına, partisindeki birçok milletvekilince haz edilmeyecek bir insan diye tanımlanmasına karşın, Demirel Gürsel'den saygı ve sevgi yumağı sözcüklerle –tabii özel söyleşilerde– söz ediyordu.

Demirel ile Çankaya arasında, Umumi Kâtip –Köşk Genel Sekreteri– Nasır Zeytinoğlu bir köprü görevi yapıyordu.

Demirel'i bir koz gibi kullandığı söylenen Gürsel Paşa, tam anlamıyla bir halk adamı idi. Sade giyinir, sade bir yaşam sürerdi. O, ihtilalin yarattığı sert, anlaşılmaz, halktan kopuk bir önder değildi. Askeri dönem zamanında, 27 Mayıs'tan sonraki demokratik dönemde Gürsel halk içinde, halkla beraber kalmayı yeğledi. Felç geldikten sonra doktorların önerileri üzerine şehir içinde ya da çevresinde otomobili ile kısa gezintiler yapardı. Gazetecileri peşine takarak...

Geceleri, çoğu kez Köşk'ün önündeki, Dışişleri Konutu'nun yanındaki parka çıkardı. Parkta helvacılardan, simitçilere, memurlara kadar kısacası her kesimden insanlarla tatlı söyleşiler yapardı. Bu söyleşiler zaman zaman muhalefetten olsun iktidardan olsun kimi yöneticileri kızdırırdı. Gürsel Paşa bu eleştirilere aldırış etmezdi.

Bir yaz akşamıydı. O parkta Gürsel, çeşitli meslekten insanları çevresine toplamış, o zamanlar tabu olan bir konu üzerinde oldukça uzun bir konuşma yapmıştı. Söyledikleri belki fazla çarpıcı şeyler değildi. Ama konuşulması adeta yasak olan, hele halk arasında bu denli açık biçimde anlatılması çok yadırganan 'Kürt sorunu' üzerinde görüşler açıklıyordu:

Cemal Ağa'ya göre, Kürt sorunu yoktu. Kürtler de Türktü!

Nasır Zeytinoğlu aradı. Gürsel'in söylediklerini bir kez de benden dinledikten sonra, yayımlanmamasını rica etti. "Paşa'nın durumunu biliyorsunuz," dedi. "Üstelik nazik bir konu." Direnmek yer-

sizdi, ama denemek gerekiyordu: Öteki gazeteler vermezlerse konuşmayı, biz de uyardık. Yarım saat geçti geçmedi. Zeytinoğlu tekrar aradı. Öteki gazetelerin haberi kullanmamayı kabul ettiklerini bildirdi. Sorun çözülmüştü.

Yumuşaktı, insancıldı. Bir gece yanına sokulan bir adam, "Ben arabacıyım. Atım var, arabam yok" diye sızlanmıştı. Gürsel, yaverlerine emir verdi: "Bu adama bir araba alınsın!" Araba alındı. Öldükten sonra öğrendik ki, araba parasını cebinden ödemişti. Son taksitlerini son maaşından vermişti.

Felç, Gürsel'i yavaş yavaş kaçınılmaz sona sürükledi.

Gürsel çalışamaz haldeydi.

7

Çiçeği burnunda Başbakan Demirel, o gün önemli, ancak çok duyarlı bir konuda görev yapmak için Köşk'e çıktı.

Köşk'ün birinci katında Cumhurbaşkanı'nın eşi Melahat Gürsel, bir koltuğa yığılmış, oturuyordu. Çevreye egemen ağır havanın etkisinde kalan Demirel, "Hanımefendi" diye söze başladı:

"Sayın Cumhurbaşkanımız ağır hasta. Doktorlar dış ülkelerde daha yeni tedavi metodları ile bakılmasını istiyorlar. Hükümet olarak Cumhurbaşkanımızın tedavisinin süratle yapılmasını istiyoruz. Eğer rıza gösterirseniz Cumhurbaşkanımızı ya ABD'de ya da bir Avrupa ülkesinde en iyi doktorlara göstermek istiyoruz. İzniniz gerekiyor."

Melahat Gürsel'in gözleri doldu:

"Süleyman Bey, uygunu neyse, çaresi neyse siz düşünün, ben rıza gösteririm," dedi.

Demirel, bu kez bir üst kata çıktı. Gürsel bir koltuğa yerleşmiş. Salon sessiz, sinek uçsa kanat sesleri duyulacak. Gürsel hastalığın etkisinde. Hareketleri sarsak. Başbakan eğildi Gürsel'in kulağına;

"Sizi" dedi, "Amerika'da bir askeri hastane olan Walter Reed'e göndermek istiyoruz. Şifa bulmanız için her çareye başvuracağız. Hanımefendinin de rızasını aldık efendim."

Felçli, bilinci gidip gelen, normal işlevlerini zorlukla yerine getiren vücut, o bildiğim zor duyulur boğuk sesle yanıtadı:

"Doğrusu neyse, yapınız!"

Demirel, kalktı, birkaç adım attı ve geriye dönüp baktı.

Gürsel ağlıyordu.

1966 yılının ocak ayı idi.

CHP Genel Sekreteri Kemal Satır, İnönü'ye Cumhurbaşkanı'nın sağlık durumunun ağır olduğunu, hatta hükümetin, tedavisi için onu ABD'ye göndermeyi düşündüğünü bildirdi.

Hatta bir habere göre, Gürsel görevinden istifa etmek istiyordu.

Cumhurbaşkanı'nın hastalığı ile siyaset, sonunda buluştu.

Başkentte söylentilerden geçilmiyordu. Ocak ayı sonlarında hükümet bir bildiri yayımladı. Cumhurbaşkanı'nı bir doktorlar heyeti muayene etmiş, "Sağ tarafta hafif felç ve şeker hastalığı" teşhisi konulmuştu.

CHP'yi şaşırtan, açıklamada sürpriz saydıkları bir ifade idi: Gürsel tedavi için Amerika'ya gönderilecekti. Başbakan Demirel parti temsilcilerini toplantıya çağırdı, hastalıkla ilgili bilgi verdi.

Fakat kulislerdeki söylentiler giderek artıyordu. Kemal Satır'ın Başbakan'dan aldığı bilgileri İsmet İnönü'ye anlattığı gün, Milli Birlik Komitesi üyeleri ziyaretine geldi.

Tedirgindiler. Gürsel apar topar niçin Amerika'ya gönderiliyordu? Hastalık bahanesi ile Gürsel yurt dışına çıkarılacak ve yokluğunda "orduda hükümetin istediği yönde bir 'operasyon' gerçekleştirilecekti."

Gürsel'in yokluğunda Cumhurbaşkanlığına Senato Başkanı AP'den İbrahim Atasagun vekâlet edecekti. İktidarda Adalet Partisi vardı. Senaryo dört başı mamur hazırlanmıştı.

Yapılacak tek şey vardı: Gürsel'i yatağında görmek ve gerçek durumu 'bizzat' saptamak!

İsmet İnönü, Köşk'ten randevu aldı, ziyaretine gitti. Vardığı sonuç şuydu: Gürsel rızası ile Amerika'ya gidiyordu. Orada daha iyi tedavi edileceğini düşünüyordu. Ortada komplo falan yoktu.

Gürsel'in Amerika'ya gönderilmesinin altında hâlâ başka şeyler

olduğunu düşünenler vardı. Ama, İnönü Çankaya'dan dönüşünde izlenimini açıkladı:

"Bir daha çalışamayacak halde görünüyor."

Bu söz, hesapta olmayan bir devlet sorununun başlangıcı idi.

Walter Reed Hastahanesi'nde iki gün her şey iyi gitti.

İki gün sonra Gürsel'in komaya girdiği haberi geldi. Dokuz-on aylık taze bir Başbakan için çok sıkıntılı günlerdi. Tek düşüncesi ne yapılabileceği sorusuna geçerli, doyurucu bir yanıt bulmaktı. 'Tek korkusu', Türkiye Cumhuriyeti Başkanının, yabancı bir toprakta birden ölüvermesiydi.

Çözüm yolunu ziyaretine gelen eski büyükelçilerden, kontenjan senatörü Cevat Açıkalın gösterdi. "Gürsel için geldim" diye söze başladı: "Cumhurbaşkanı'nı, zaman yitirmeden Türkiye'ye getirin."

"Ya, yolda ölüverirse?" dedi Demirel.

Açıkalın;

"Siz görevinizi yaptınız. Üst tarafı Allah'a kalmış" diye yanıtladı.

Bakanlar Kurulu komadaki Cumhurbaşkanı'nı yurda getirmeyi kararlaştırdı. Yolda ölmeden geldi Gürsel ve Gülhane Hastahanesi'nde özel odaya, bakıma alındı.

Gürsel, direniyor, 'ölüme bir türlü teslim olmuyor'du. Bu arada devlet, ölmeyen bir Cumhurbaşkanının yerini 'doldurma'ya yönelik çalışmalar başlatmıştı.

Zira, Gürsel'in görev yapmasına olanak kalmamıştı. Bitkisel yaşamdaydı. Başbakan'a nöroloji uzmanlarının hazırladığı bir rapor sunuldu. Gürsel bu rapora dayanılarak görevinden alınacak, yerine bir başkasını TBMM seçecekti.

Başbakan Demirel raporun altındaki imzaları saydı:

38!

Raporu 38 doktor imzalamıştı. "Çok trajik bir sonuç" diye düşündü Demirel:

"Gürsel, 38 arkadaşıyla Çankaya'dan Bayar'ı indirdi. 38 kişi ile Devlet Başkanı olarak Çankaya'ya çıktı. Yedi yıllık dönemini tamamlayamadan 38 imzalı bir raporla görevinden ve Çankaya'dan ayrılıyor."

Yazgı!

8

Gürsel'in bir raporla Cumhurbaşkanlığı görevinden uzaklaştırılması, devlet sorununun ancak birinci aşamasıydı. Asıl sorun, Gürsel'den sonra Çankaya'ya kimin çıkacağını saptamaktı. Sorunun zorlu aşaması yeni Cumhurbaşkanı adayını bulup çıkarmaktı.

27 Mayıs müdahalesinin üzerinden henüz beş yıl geçmişti. Her şey bütün canlılığı ile ortadaydı. Askerlerin sivil yönetim üzerindeki etkileri olanca hızı ile sürüyordu.

Böylesi bir ortamda TSK'ya 'sıcak gelen birini' Cumhurbaşkanı seçmek her açıdan yararlı olacaktı. Tabii, gönüllerde yatan kimi isimler de gazetelere yansımaya başlamıştı.

Örneğin, Abdi İpekçi, iki Cumhurbaşkanı adayı gösterdi. Biri Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, öteki isim İsmet İnönü.

Oysa, İsmet Paşa'nın böyle bir niyeti yoktu, olamazdı da. İsmet Paşa gibi dev bir politikacı, TBMM'de çoğunluğu elinde tutan AP ile öteki sağ partilerin kendisine asla oy vermeyeceğini bilmez miydi?

Başbakan ve AP Genel Başkanı Demirel'in aklından Cevdet Sunay geçiyordu. İnönü de Sunay'a karşı çıkmayacağını açıklamıştı. TBMM'de olağanüstü bir uzlaşma kendiliğinden varoluyordu. Devletin başı üzerinde, muhalefet ve iktidar birleşerek anlamlı bir manzara çizeceklerdi.

Genelkurmay Başkanı Sunay, 'istekli' idi. Demirel, Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu aracılığıyla Sunay'ı yoklamış, Genelkurmay Başkanı'nın 'hevesli ve elverişli göründüğü' yanıtını almıştı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 5. Cumhurbaşkanı olmaya kim 'hevesli' olmazdı ki...

Gürsel'in yazgısı...

Sunay'ın kısmeti... Bir yerde çatışıyordu.

CHP'deki yorumların tonu biraz değişikti. Kudretli muhalefet partisi Sunay'ı aday gösterip Cumhurbaşkanı seçmeye hazırlanan Demirel'in 'henüz ordu korkusunu üzerinden atamadığına' inanıyordu. 1961 ile 1965 arasında askere İnönü egemen olmuştu. Demirel, Paşa'dan sonra aynı işlevi yerine getirecek birine gereksiniyordu. Bu gereksinmeyi karşılayacak kişi ise Genelkurmay Başkanı

Cevdet Sunay'dı. CHP de saptamıştı: Cevdet Sunay'ın gönlünde yatan arslan Çankaya idi!

Sunay tam bir kurmay kurnazlığı ile bir yandan Çankaya'ya sıcak baktığını iktidara duyuruyor, öte yandan da CHP ile İnönü'nün nabzını tutuyordu.

Fakat, Sunay'ın Köşk'e çıkabilmesini engelleyecek 'ufak bir pürüz' vardı ve bulunacak hukuksal yöntemlerle bu 'ufak engelin' aşılması gerekiyordu.

Cumhurbaşkanı seçilebilmek için milletvekili ya da senatör olmak gerekiyordu.

Hukuksal yöntem bulundu. 1961 Anayasası'na göre Cumhurbaşkanlarının seçtiği kontenjan senatörlerinden biri istifa edecek, Cumhurbaşkanı'na vekâlet eden Senato Başkanı Atasagun istifa edenin yerine Cevdet Sunay'ı atayacaktı.

Bir günde Genelkurmay Başkanlığından emekli, bir günde senatör ve aynı gün, Cumhurbaşkanı!..

Ne var ki, Demirel'in kafasında yanıt bulması gereken bir soru vardı.

Sunay'ı seçtirmezden önce çözmek zorunda olduğu bir sorunla ilgili bir soru.

Yeni Genelkurmay Başkanı kim olacaktı? Yeni Genelkurmay Başkanını Cumhurbaşkanı 'denetim altında tutabilecek miydi?' Yoksa darbe olasılıkları siyasal yaşamımıza tekrar egemen mi olacaktı?

Karşısında oturan 'müstakbel Cumhurbaşkanına' Demirel, "Sizden sonra Genelkurmay Başkanlığına kimi getirmemizi salık verirsiniz?" diye sordu.

Siyasal manevralara doğuştan yatkındı Sunay. Konunun önemini ve 'Demirel için ne ve neyi ifade ettiğini' hemen kavradı. Duraksamaksızın;

"Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Tural'ı" dedi. Tural'ın belirgin özelliklerini de sıraladı: "İyi askerdir. Orduyu disipline sokar."

Fakat Demirel'in beklediği yanıt, bu kısa açıklamalardan sonra geldi. Sunay;

"Endişe etmeyiniz" dedi. "Size bir 'zorluk' çıkarmaz."

Bu kısa açıklamalar Demirel'e yeterli miydi? Hayır. Ana sorun başkaydı: Sivil yönetimle askerler arasında kimi sürtüşmeler başlar-

sa ve hele, Genelkurmay Başkanı bu sürtüşmelerde 'başrolü' oynarsa... O zaman Cumhurbaşkanı'nın tutumu ne olacaktı? Demirel'in öğrenmek istediği duyarlı konu, buydu.

Sunay'ın pratik zekâsı hemen yanıt verdi:

"Böyle bir durum olursa gereğini düşünürüz."

Saraçoğlu Evleri'ndeki bu konuşmadan sonra Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı kesinleşti.

Güvenceler alınmış, görev verilmişti.

Gürsel, 434 oyla seçilmişti.

Sunay, demokrasinin kuralları işletilerek 650 üyeli TBMM'den 474 oyla Cumhurbaşkanı seçildi.

Sunay, Demirel için nasıl bir Cumhurbaşkanı idi? Soruyu ancak Sunay'ın ölümünden sonra yanıtladı Demirel:

"Tam beş yıl Cumhurbaşkanı Sunay ile rahat çalıştık. Birbirimizi anlıyorduk."

Beş yıl birbirlerini anlayarak 'birlikte olmuşlar,' hatta bu süre içinde 'bir darbe hazırlığını' da rahatlıkla göğüslemişlerdi. Ama, 'son bir darbe', birlikteliğin bütün olgun ve olumlu öğelerini alıp götürmüştü: 12 Mart!

Üstelik Sunay, Demirel'den Cumhurbaşkanlığı önerisini aldığı gece verdiği sözü 'son darbe'de anımsamamıştı!

9

Darbeye karşı, bir Cumhurbaşkanı ile bir Başbakan, sanırım ilk ve son kez 1969 yılında işbirliği yaptı.

Darbe, gerçekleşme aşamasına girmeden, daha kapı önünde engellendi.

12 Mart ya da 13 Mart 1969 günüydü: Başbakan Demirel, Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Sunay ile konuşuyor: "1960'a benzer bir olaya doğru gidiyoruz Cumhurbaşkanım" diyor.

Kimi önemli isimleri de kapsayan bilgiler veriyor. "Pekâlâ" diyor Sunay. "Ne yapmayı öneriyorsunuz?"

Soru üzerine görüşmede sık sık geçen odak isim ve yapmak istediği açıkça ortaya dökülüyor:

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Tural'ın son davranışları ilgi çekiyor. Devlet içinde yeni bir devlet arar gibi. Yurt içinde gezilere çıkıyor, garnizonların dışında kentlerin belirli alanlarında da askeri kıtaları denetliyor.

Başkentte o güne değin bir Genelkurmay Başkanının yapmadığı türden ziyaretler yapıyor. Örneğin İş Bankası'na, Ziraat Bankası'na gidiyor, hiç gereği yokken PTT'yi denetliyor. Resmi bir yazı ile bu gezi ve ziyaretlerindeki amaç sorulduğunda "Bu kurumlarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin işleri olduğu" gibi doyurucu olmayan yanıtlar veriyor. Garip davranışlara, garip açıklamalara ek olarak gelen kimi bilgiler iç bulandırıcı. Tural'ın Köşk Genel Sekreterliği ile Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanını da 'kendisine bağladığı' söyleniyor.

Başbakana göre, Tural bir darbe hazırlığı içinde.

Demirel, "Yapacağımız iş basit" dedi Sunay'a:

"Tural'ı emekli edip yerine başka birisini getireceğiz."

Sunay, Demirel'e "Hele bir dakika, dur" diye engel koyuyor: "Genel Sekreter Cihat Alpan Paşa ile Tural'a haber göndereyim."

"Olmaz Paşam. Bu iş hızlı yapılmalı. Yoksa karga tulumba hepimizi bir torbaya koyacak!"

İçine kuşku tohumu düşmüyor değil. Sunay ne yapmak istiyor? Tural'a haber göndermeye girişmenin âlemi ne?

Sunay, seziyor Demirel'deki kuşkuyu. Tural'ın 'kendi arzusu ile Askeri Şûra üyeliğine geçmesini' istiyor. Bir askerin onurunu kırmamak için. Tural'a haber göndermek istemesindeki amaç bu.

Başbakan direniyor, Sunay vazgeçiyor. Yaşamsal değerde bir karar arifesinde, saat 13.00'ü gösteriyor. "Saat 17.00'de tekrar geleceğini" söyleyen Başbakan, hızla Köşk'ten uzaklaşıyor.

Demirel'in Başbakanlığa girdiği dakikalarda; Genelkurmay Başkanı Tural, çevresindekilere, "Beni Genelkurmay'dan ayıramazlar, başka bir yere atayamazlar" diyor.

Demek ki; Köşk'teki görüşme ve alınan karar Tural'ın kulağına çoktaan uçmuş!

Demirel'de de bir kaygı var. Bakanlar Kurulu'ndaki kimi Bakanların Tural'la sıkıfıkı olduğunu biliyor. Tural'ı görevinden alıp

Askeri Şûra üyeliğine atayacak kararnameyi imzalamayanlar çıkarsa, ne yapacak, nasıl davranacak?

Tural da hükümetteki 'yakın ilişkide olduğu Bakanlara' güveniyor. Şöyle diyor: "Hükümette benimle ilgili kararnameyi imzalamayacak Bakanlar var."

Oysa... Siyaset bir kez daha hükmünü icra etti.

Tural'la ilgili kararname Bakanlar Kurulu'ndan tam yedi dakikada çıktı.

Köşk'e gitti, Cumhurbaşkanı da imzaladı. Sonra bir subay, Tural'ın önüne kararnameyi koydu. Zaten tek tepkisi "Kararnameyi göreyim" olmuştu. Gösterdiler. Sadece;

"Öyle mi?" dedi. Şapkasını aldı, çıktı gitti.

Orduda ne bir hareket, ne de tepki. Tam bir sessizlik. Normal nöbet devri gibi.

Nedeni çok basitti:

Ülkede darbe havası yoktu!

10

Tural örneğini yaşayan, daha önce verilen sözü kafasında saklı tutan bir Başbakanın daha sonraki yıllarda, özellikle 12 Mart darbesi gelirken benzeri bir tutumu aynı Cumhurbaşkanından beklemesi kadar doğal ne olabilirdi ki?..

Hele beş yıl boyunca o Cumhurbaşkanı, sorunların üstesinden ancak demokratik düzen içinde gelinebileceğini Başbakanına her fırsatta söylemiş bir Cumhurbaşkanı ise...

Sonra, gün gelecek Cumhurbaşkanı Sunay'ı daha önce uyarmasına karşın Başbakan Demirel, darbe karşısında yalnız kalacaktı.

Daha önemlisi; Başbakan, Cumhurbaşkanı'nın 'darbeyi yapacak askeri güçlerle anlaştığını' öğrenecekti.

İlk uyarı: Sunay'la başbaşa kaldığı bir gün Demirel, "Gidişatı beğenmiyorum" diye söze başladı:

"Kimi olaylar var ki, gelişiyor. Bunlar üzerinde konuşalım. Devlet üç kişiden sorulur. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Genelkurmay

Başkanı. Daha başka kurumlar olmadığını söylemek istemiyorum. Ama genelde bu üç kurumun sorumluluğu ağırdır.

Cunta hareketlerinden söz ediliyor. Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur böyle söylüyor, yazıyor. Oysa bütün bunların konuşulacak yeri Milli Güvenlik Kurulu'dur. Askerler bu kurulu hiçbir zaman kullanmadı."

Sunay'ın pratik zekâsı hemen çalıştı: "Milli Güvenlik Kurulu'nu toplayalım. Komutanlarla birlikte Milli Savunma, İçişleri Bakanları ile MİT Müsteşarı da gelsinler, konuşalım."

Ankara Gazi Çiftliği'ndeki Marmara Köşkü'ndeki MGK toplantısı saat 21.00'de başladı, sabah 05.00'te sona erdi.

O toplantıda 12 Mart'ı kimlerin gerçekleştireceği aşağı yukarı ortaya çıktı.

Hava Kuvvetleri Komutanı ile Başbakan arasında hayli sert konuşmalar geçti.

MİT Müsteşarı Fuat Doğu, darbe olasılıklarında komuta heyetinden kimlerin adının geçtiğini söyleyince, Batur alınganlık gösterdi. Demirel, doğrudan Batur'u işaret ediyordu.

Sonra?

Bana;

"Sonra mı? Bu kişiler Cumhurbaşkanı Sunay'ı yanlarına çekmeyi başardılar" dedi Demirel.

Oysa, darbeye gün sayıldığı sıralarda Sunay, MİT Müsteşarı Doğu Paşa ile Demirel'e gönderdiği haberlerde, "Söyleyin Süleyman Bey'e, merak etmesin. Ben yeminime sadığım" diyordu.

Başbakanlığa gelen bilgiler 'başkaydı'. Bursa'da TOFAŞ'ın açılış törenlerine katılan Sunay, nereye gideceğini kimseye söylemeden arabasına atlamış, Eskişehir'de komutanlarla buluşmuştu.

İşte, o gün Demirel artık tümüyle yalnız kalmıştı.

Sunay'a "Askerlerin MGK'yı hiçbir zaman kullanmadıklarını" söylemesi, acaba bir başka hata mıydı? Çünkü, Hava Kuvveteri Komutanı Batur, MGK'yı 12 Mart'tan önce 'müdahaleye zemin olarak' geniş ölçüde kullanmış, darbenin gerekçelerini önce sözlü, isteği üzerine yazılı olarak Başbakan Demirel'e bildirmişti.

11

Yalnız kalmıştı ama sonuna kadar savaşacaktı. Nasıl bir savaş? Elbette devletin tepe noktasıyla her şeyi açık seçik konuşacağı bir savaş!

Haftalık 'mutat' diye adlandırılan görüşmelerden birinde Demirel, günün siyasal ve ekonomik çizgilerini anlatarak söze başladı. Sunay, çalışma masasının gerisinde, elini yanağına dayamış oturuyordu.

Demirel birden, "Ancak birtakım yeni belirtiler ve söylentiler var, Sayın Cumhurbaşkanım" diye sürdürdü sözlerini:

"Bildiğiniz yönde istekler var. Bunun ne biçimde sonuçlanacağını şu anda bilemiyorum ama, 12 Şubat günü Eskişehir'de 'müdahale konusunda, müdahaleyi yapacak olanlarla uzlaştığınız' haberleri de duyuldu."

Sunay kızardı.

Cumhurbaşkanı'nın kızarması gerçeği kabul ettiğinin ya da doğruladığının bir işareti miydi? Ne ki, Sunay toparladı kendini:

"Ben" dedi, "meşruiyetçiyim." Demirel'in söylediklerini fazla umursamadığını göstermek ister gibi ekledi: "Biliyorsunuz, ben böyle şeylere girmem."

"Böyle şeylere girmeyeceğini" söyleyen Cumhurbaşkanı Sunay, MİT Müsteşarı Doğu Paşa'yla, 12 Mart darbesi sabahı Demirel'e bir haber gönderdi: "Sayın Cumhurbaşkanı, 'Sayın Başbakan istifa ederse iyi olacak' diyor."

Demirel şaşırdı. Arada bir gelip kendisine sızlanan, altını tutamadığını söyleyen Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç'a, "Altına hâkim olamayan kumandan olamaz" diyen Cumhurbaşkanı ile, MİT Müsteşarıyla böylesi haber gönderen Cumhurbaşkanı aynı adam mıydı?

Meşruiyetçi olduğunu birçok kez yineleyen Cumhurbaşkanı mı istifa etmesini istiyordu?

Saatler boyu Sunay, Demirel'le konuşmadı. Öğleye doğruydu. 12 Mart muhtırasının radyolardan okunmasına bir saat kadar bir zaman kalmıştı.

Cumhurbaşkanı sonunda telefona gelebildi ve unutulmayacak sözünü söyledi Başbakan'a:

"Süleyman Bey, beni de devreden çıkardılar!"

İstifa edebilirdi, etmedi. Sunay, kendisini devreden çıkaranlarla 12 Mart dönemi boyunca, yaklaşık iki yıl, birlikte çalıştı.

Demokratik yaşamımızın önemli kilometre taşlarından biri, 12 Mart darbesiydi.

Bir not:

Siyaset adamlarıyla ilişkilerde kimi zaman talihsiz anlar yaşanır.

Bir örneği, 12 Mart'ta başımdan geçti. Sanırım darbeden iki-üç gün önceydi. Bir yazım yayımlandı: Komutanlar, hükümetin gitmesi için ya Başbakan'a ya da Cumhurbaşkanı Sunay'a bir mektup vereceklerdi. Kısacası bir muhtırayla 12 Mart darbesinin gerçekleşeceğini yazmıştım. Yazıda bu yola giren komutanların Anayasa'ya aykırı hareket etmiş olacaklarına da değinmiştim.

Yazının çıktığı günün sabahı, Demirel aradı. Evine gelmemi rica etti. Gittim.

İlk kattaki çalışma odasında konuştuk. Lafı o günkü yazıma getirdi; "Bana" dedi, "Hiçbir istihbarat kanalından böyle bir bilgi gelmiyor."

"Olabilir" dedim. "Ne var ki gerçek böyle. Yazdığım sırada henüz mektubun ya da muhtıranın hangi makama verileceğine karar vermemişlerdi."

Çok sakindi. Ama düşünceliydi, yüz çizgileri de hayli gergin.

12 Mart'ta radyoda muhtıra okundu. Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muammer Ekonom, öğleden sonra aradı ve "Hemen Başbakanlığa gelmemi Demirel'in rica ettiğini" söyledi.

Kapı önüne gazeteciler yığılmış. Onların arasından nasıl geçecektim?

Arka kapıdan girdim. Yukarı çıktım. Ekonom, Başbakan'ın çalışma odasının kapısını açtı. Tam karşıda yuvarlak bir masanın yanındaki koltukta Demirel oturuyordu.

Ellerini "Bir şey söyleme" dercesine havaya kaldırdı.

Gösterdiği koltuğa oturdum. Kıpkırmızıydı yüzü ve daha sonra ayrıntılarını öğreneceğim olaylara değinmedi. "Siz olsanız ne yapardınız?" gibi bir soru sordu.

"Gazeteciyim ben" dedim. "Bekâra karı boşamak kolaydır, istifa etmezdim!"

"Sağdan soldan bilgi aldık. Topaloğlu, MSB Müsteşarı paşayla konuştu. Şayet istifa etmezsem, Parlamento'yu kapatacaklar. Bu ise... Doğru olmaz. Parlamento açık kalmalı" dedi.

İstifa mektubunu Köşk'e Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik Ozansoy'la gönderdi.

Evine gitti.

Demokrasiye dönüşün hareketlerini düşünmek ve eylemleri düzenlemek için pusuya yattı.

Ertesi gece çağırdı, gittim. Sabahın ilk saatlerine kadar konuştuk. Durmadan çalan, konuşmaları kesen ve hatta engelleyen o telefon var ya, bir kez çalmadı.

12

Cumhurbaşkanı ile bütünleşen komutanlar hükümet istifa etmeseydi Parlamento'yu kapatacaklardı.

Demirel'in aldığı duyumların önemli odak noktası buydu. Oysa, Demirel kapatılmasını istemiyordu. Parlamento'nun açık kalması mutlaka sağlanmalıydı.

Neden gayet basitti: Darbecilerle hesaplaşmanın yolu Parlamento'dan geçiyordu!

Nitekim beklenen hesaplaşma günü 12 Mart darbesinin üzerinden iki yıl geçtikten sonra, geldi.

1973 yılındaydık. Sunay'ın görev süresi sona eriyordu. 13 Mart 1973'te yeni Cumhurbaşkanı seçilecekti.

1973 Ocak ayından itibaren 'Çankaya kavgası' başladı.

'Kavga' önce ufak kimi denemelerle açığa çıktı. 23 Ocak 1973 Salı günü, hava kapalıydı. Karanlık sanki kentin üzerine çökmüştü.

Demirel, çağrı üzerine geldiği Dışişleri Konutu'nda, Başbakan Ferit Melen'i dinlemeye hazırlanıyordu. Melen konuştu: "Komuta

Heyeti Cumhurbaşkanı seçimini müzakere etti ve 'kimi kararlara' vardı" dedi.

Sonra, ordunun 'dilek ve eğilimlerini' sıraladı:

"Sayın Cevdet Sunay'ın mart ayında sona erecek olan yedi yıllık görev süresi üç yıl daha uzatılacak. Genelkurmay Başkanı Gürler görevinde üç yıl daha kalacak. Gürler bu üç yıl boyunca TSK'ya çekidüzen verecek, ordunun modernize olması için her türlü olanak kendisine sağlanacak."

Başbakan'ın karşısında oturan Demirel'in o günkü siyasal konumunda garipsenecek bir durum vardı. Bir darbeyle iktidardan uzaklaştırılmıştı. Ama, Parlamento'da çoğunlukta idi. Onun rızası olmadan Parlamento'dan herhangi bir yasa ya da örneğin Cumhurbaşkanı seçimi gibi önemli bir olayı geçirmek olanaksızdı.

İşte bu nedenle Demirel, 12 Mart darbesinin ilk günleri bu hesapları yaparak Parlamento'nun açık kalması için var gücüyle çabalamış, titizlenmişti.

Melen'i dikkatle dinleyen Demirel; "Bitti mi?" diye sordu.

"Evet, bitti."

"Söylediklerinizin gerçekleşmesi imkânsızdır" diye söze başladı Demirel.

Melen hayretler içindeydi. Ona göre, "Askerlerden gelen istekler asla geri çevrilemez"di. Hele 12 Mart ortamının sürdüğü günlerde. Bana sonradan söylediğine göre Melen, Demirel'in önerileri çeviremeyecek kadar korkak olduğuna inanıyordu.

Demirel, "İmkânsızdır, çünkü" diye sürdürdü:

"Önerilerin kabul edilmesi, TBMM'yi bir kenara itmek olacak. Üstelik bir 'zora' araç olduğu için hükümeti ve bütün bunları zorla yaptırmadığına kimseyi inandıramayacağı için TSK'yı tahrip edecek."

Melen, öyle sakin, ama içi kaynayarak Demirel'in son sözünü söylemesini bekledi.

"Biz" dedi Demirel; "böyle bir vebalin altına giremeyiz."

Gelecek günlere ışık tutacak bir başka cümleyle sözlerini şöyle tamamladı:

"Cumhurbaşkanı seçimi TBMM'nin hür iradesi ile yapılacaktır!"

Artık ayrılıyorlardı. Demirel, Başbakan'a sordu: "Öteki partilerle görüşecek misiniz?"

Melen dokunaklı bir sesle, "Sizinle konuştuktan sonra gerek kalmadı" dedi.

13

Fakat Komuta Heyeti Demirel'in geri çevirdiği koşulları, bir Cumhurbaşkanında bulunmasını istedikleri nitelikleri öteki partilere anlatmayı sürdürüyorlardı:

"Cumhurbaşkanı tarafsız olacak. Partisiz. 27 Mayıs ile 12 Mart'a karşı çıkmamış bir kişilik sergileyecek. Özgeçmişinde kötü notlar olmayacak, TSK'nin dilinden 'anlayan' ve enerjik yapıya sahip bir insan olacak."

Ordunun istediği Cumhurbaşkanın niteliklerini partilere Genelkurmay İkinci Başkanı Turgut Sunalp anlatıyordu.

CHP'nin genç lideri Ecevit, arkadaşlarına generallerin isteklerini yer yer alaylı bir dille aktarıyordu:

"Fakat Sunalp'in tarif ettiği insan, Gürler Paşa olarak biçimleniyor, renkleniyor" diyordu.

Ecevit de, Demirel'e benzer bir üslup kullanmıştı askerlere. "Genelkurmay Başkanlığından Cumhurbaşkanlığına giden yolu benimsemenin olanaksızlığını" anlatmış, kısacası "Gürler Paşa'nın seçilme biçimini onaylamadıklarını" söylemişti.

Ecevit'e göre, esasen sorun ordu ile CHP arasında değildi. Demirel ile ordu arasındaydı. Zira Meclislere egemen olan çoğunluk Adalet Partisi'nde idi.

14

Yıllarca izlediğimiz, yıllarca izleyeceğimiz 'bilinen manzara' yine ortaya çıktı.

Demirel'i Köşk'e çağıran Cevdet Sunay söze, "Ortalık 'vahim' ve karışık" diye başladı.

Milli Güvenlik Kurulu Sunay'a bir görev vermişti. Cumhurbaşkanı sorununu parti liderleriyle konuşacak ve bir değerlendirme yapacaktı.

Sunay, Cumhurbaşkanlığı görevinde 'zorla kalacak insan' değildi. Böyle söylüyordu. 'Son bir kez bir görev yapmak için' liderlerle görüşüyordu. Fakat Demirel, pekâlâ biliyordu ki, o günlerde MGK demek, komutanlar demekti. Öyleyse? Sunay'a görevi askerler vermişti!

Sunay, beklenen hamleyi yaptı: "Komutanlar bana geldiler. Görev süremin uzatılmasını istediler. Ben komutanlara bu öneriyi ancak tek bir şartla kabul edeceğimi söyledim. Bu isteğe bütün partilerin kabul edip rıza göstermesi halinde."

Demirel, bir Buda heykeli kadar sakin ve renksiz, dinliyordu. İçinden de bu öneriyi Melen getirdiğinde verdiği yanıtın askerlere iletilip iletilmediğini soruyordu. Melen? Daha o saat Demirel'in söylediklerini Genelkurmay'a iletmişti. Bunda kuşku yoktu.

Fakat Sunay, kuşkulu soruları silecek birkaç cümle daha söyledi:

"Komutanlar tekrar geldiler. 'Madem ki sizin görev sürenizin uzatılmasında kararsızlık var. Öyleyse Faruk Gürler Paşa Cumhurbaşkanı olsun,' dediler."

Faruk Gürler adının ortaya çıkması ile 'büyük hesaplaşmaya' ilk adım atılmış oluyordu. İki nokta önemliydi: Gürler'in Cumhurbaşkanlığına adaylığı kesinlik kazanıyordu. Bu, bir. İkincisi, ordu ile siyasal partiler arasındaki pazarlığı Sunay yürütecekti.

Demirel;

"Bizim, Faruk Gürler'e oy vermemiz mümkün değildir" dedi.

"Zira" diye sürdürdü: "Genelkurmay Başkanlığını, Cumhurbaşkanlığına giden yolun sondan bir önceki basamağı haline getirdiğimiz takdirde, TBMM'nin yetkisi ortadan kalkacak, parlamento bir kenara itilmiş olacak. Öteki sakınca bir o kadar önemli:

Her yedi yılda bir Cumhurbaşkanı seçimi yaklaştıkça 'Genelkurmay Başkanı kim olacak' sorunu ortaya çıkacak. Bu ise, TSK'yı ikiye, hatta üçe bölecek. Çünkü Genelkurmay'a oturacak kişiye bir Genelkurmay Başkanı gözüyle değil, Cumhurbaşkanı gözüyle bakılacak."

Demirel'e göre, "Orduyu politikadan çıkaracağımız yerde politikanın ta içine sokmuş olacaktık."

Ama Sunay, 'geçmişi anımsıyordu.' Demirel evine kadar gelmiş, bir Genelkurmay Başkanına Cumhurbaşkanlığı önermişti. Demirel, böyle bir soru ile karşılaşacağını hesaplamıştı:

"Geçmişteki olaylara bakalım. Cumhurbaşkanlığı görevini siz istemediniz. Biz, sizi istedik. Biz Genelkurmay Başkanına değil, size talip olduk" dedi.

Sunay ikinci perdeyi açtı: "Süremin uzatılması kabul edilmeyince, komutanlar Gürler'i önce kontenjandan Senato'ya, atamamı istediler, daha sonra..." Durdu Sunay ve ekledi:

"Komutanlara ' tek koşulla kabul ederim' dedim. Partiler aralarında anlaşır ve Faruk Gürler'i Cumhurbaşkanı seçeceklerini gösteren bir yazıyı bana verirlerse... Derhal!"

Demirel yanıtladı:

"Ne yazık ki, böyle bir metne imza koyamayız."

Perde indi.

Ara notu:

Bir ara Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü'nün aday olacağı söylentileri bir kez daha yayıldı. Demirel'in yanıtı 'fazla' açıktı:

"TBMM Gürler'i seçerse bunu millete anlatırız. Ama İsmet Paşa'yı asla, asla!"

5 Mart 1973 günü Gürler sonun başlangıcındaydı. Emekli oldu. Genelkurmay Başkanlığını bıraktı. Orgeneral üniformasını çıkardı. Onca koşul öne sürmesine karşın Sunay, Gürler'i Senato'ya kontenjan senatörü olarak atadı.

Gürler, askerlere değil, oy vereceği sözü veren milletvekili ve senatörlere güveniyordu. Oy hesabını İkinci Başkan Sunalp yapıyordu. Ona göre, Gürler'in seçilmesi 'çantada keklik'ti. Örneğin, Demirel'in direnmesine, Gürler'e karşı çıkmasına karşın, AP'den en az yüz kişi emekli orgenerale oy verecekti.

CHP'de de değişik bir hava yaşanıyordu. Genel Sekreter Kamil Kırıkoğlu, Gürler'e oy verecekti!

Fakat sivil kanadı birden başka yola götüren gelişme Hava

Kuvvetleri Komutanı Batur'un kimi sözlerinin kulise yayılmasıydı. 12 Mart muhtırasında 'kader arkadaşı' olan iki komutan, kimi isteklerde, kimi konularda birbirlerine ters düşmüşlerdi.

Üstelik Batur, Gürler'e oy vereceği söylenen parlamenterlerin listesini görmüş, tatmin olmamıştı. Arkadaşına, "Ya bunlar oy vermezse?.. Nihayet bunlar politikacı" diyordu.

Daha önemli gelişme şuydu: Havacı subaylar, Batur'a yakın olduğu bilinen kimileri, Gürler'in seçilmesi için "Herhangi askeri bir gösteri yapmak niyetinde olmadıklarını" söylüyorlardı. Kısacası, Hava Kuvvetleri Gürler için kılını bile kıpırdatmayacaktı!

Seçim günü kulağıma gelen bilgi, bir anda bütün dengeleri değiştirdi:

1. Ordu Komutanı Orgeneral Faik Türün, "Madem ki Parlamento Cumhurbaşkanını 'hür iradesi' ile seçmek istiyor, öyleyse seçer. Artık Parlamento'yu 12 Mart korkusundan arındırmalı, hür seçime yeşil ışık yakılmalı" diyordu.

Bu bilgiyi benden alan Demirel –sonradan söylediğine göre– hızla harekete geçmiş, Gürler lehine 'taraf değiştirenleri' bir anda Gürler aleyhine çevirmişti.

3. Ordu Komutanı Hamza Görgüç de aynı havadaydı.

TSK, Parlamento'ya Gürler için 'baskı' yapmayacaktı!

Cumhurbaşkanı TBMM'nin özgür iradesiyle seçilecekti!

Gürler'in TSK baskısı ile seçileceğine inanan bir kişi vardı: Başbakan Ferit Melen!

Seçimden önce bana;

"Genelkurmay Başkanı soyunmuş, gelmiş. Ordu, onurunu çiğnetmez. Seçilecektir" demişti.

13 Mart 1973 günü TBMM'nin saygıdeğer üyeleri daha ilk turda Faruk Gürler'i Cumhurbaşkanı seçmeyeceklerini somut biçimde kanıtladılar:

Gürler birinci turda 175 oy alabildi. Bu sonuç öteki turlarda üç aşağı beş yukarı sürdü gitti.

TBMM genel kurul salonunun arka sıralarında bir insan; yıkılmış, hatta şaşkın bir insan, tek başına oturuyordu. Faruk Gürler yalnızdı, yanında önünde kimseler yoktu. Konuşacağı hiç kimse. Teselli edecek bir kişi, birkaç milletvekili ya da senatör. Yoktu!

Kısa süre sonra yerinden kalktı. Ağır adımlarla yürümeye başladı. Koridora çıkarken şöyle mırıldandığı duyuldu:

"Bana söz verenlere bakınız!'

'Çankaya kavgaları'nın bir bölümü daha kapanıyordu.

Ne ki, ortada 'aday yoktu.'

Komutanlar tekrar devreye girdiler. 13 Mart gecesi, Gürler'in hazin akıbeti 3. turdan sonra kesinleşince, Çankaya Köşkü'ne doğru hızlı bir trafik gözlendi.

Komutanlar Sunay'dan bir süre daha görevde kalmasını istiyorlardı. Daha önceleri süresinin uzatılmasına pek hevesli görünmeyen Sunay, bu kez, "Bu isteğinizi yazılı metin halinde getirin" dedi. Hem de imzalı bir metin.

İşi sağlam tutuyordu.

Sunay'ın iki yıl daha Çankaya'da kalmasını isteyen komutanların tek kaygısı, AP lideri Demirel'in olumsuz bir davranış göstermesiydi.

14 Mart sabahı, Demirel'in Güniz Sokaktaki evinin kapısı çalındı.

Gelen, tanıdık bir yüzdü; Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Fuat Bayramoğlu! Komutanların 'isteklerini', Sunay'ın koşullarını anlattı Demirel'e.

AP liderinden ummadığı bir yanıt aldı Bayramoğlu:

"Bugün şartlar değişmiştir" dedi Demirel. Gürler dışındaki adaylar da gereken oyu toplayamıyorlardı. Sonunda 'Sunay, devleti bilen bir adamdı'. Uzatma ile bir-iki yıl kazanma olanağı çıkabilirdi.

Demirel, 'Sunay'ın uzatma formülünü' benimsiyordu.

Ne çare, Anayasa'da değişiklik yapmak zorunluydu.

Üstelik, Demirel hiç ummadığı bir 'engel ile karşılaşacağına' asla olasılık tanımıyordu.

Bu engel, AP Milletvekili Ali Rıza Septioğlu idi. CHP de 'uzatma formülüne' destek vermeyi kabul etmişti. Anayasa değişikliği ancak 300 oyla geçebilirdi. Fakat oylama yapıldı ve görüldü ki, 'evet' oyu 299'da kalmıştı.

Septioğlu, eşiyle telefon konuşması yaparken oylama bitmişti. Koridorda karşılaştığı Septioğlu'nun "Ne oldu?" sorusuna Demirel;

"Olanlar oldu" diye yanıt verdi.

Başka ne diyebilirdi ki... Fakat iki büyük parti arasında Sunay'la ilgili anlaşma olduktan sonra işin peşini bırakmak doğru olmazdı.

Anayasa değişikliği TBMM'de kabul edilmemişti ama, olayın bir başka yüzü daha vardı. Senato'ya gidecekti yasa önerisi. Orada kabul edilirse tekrar TBMM'ye dönecekti. Eh, artık... Millet Meclisi'nde bir kaza kurşununa kurban gitmemesi için gerekli her önlem alınabilirdi. Ne var ki bu kez;

Senato'daki engelin adı, İsmet İnönü idi.

İsmet Paşa senatörlere "Bunu yapmayınız" diye seslendi:

"Bunu yapmayınız. Süresini doldurmuş bir insan, bu görevi yerine getirmiş olur. Bunu bir 'tertiple' çözmek istemesi siyasal yaşamın en büyük zehrini teşkil eder. Anayasa'yı değiştirecek olursanız bu takdirde 'bugüne kadar olanlar' sürecektir."

Formülün –AP ve CHP'nin beklediği gibi– Senato'dan geçmesi için 104 oya gereksinim vardı. AP'nin 23 eksiğini bağımsız senatörlerle kontenjan senatörleri tamamlayabilirdi.

Tamamlamadılar!

'Uzatmalı Sunay formülü' yattı.

Bütün isteklere, hatta baskılara karşın 1980'den önce bir türlü görülmeyen bir manzara, 1973'teki Cumhurbaşkanlığı seçiminde, birkaç kez yaşandı. Demirel ile Ecevit yanyana gelip 'bunalıma bir çözüm arayışı' içinde oldular.

Örneğin, Ecevit'in önerisi üzerine Anayasa Mahkemesi Başkanı Muhittin Taylan'ı Cumhurbaşkanlığına getirmekte birleştiler. Gürler gibi, Taylan'ın seçilebilmesi için önce TBMM üyesi olması gerekiyordu.

Sunay'a gidip 'ricacı olmaya' karar verdiler.

Oysa Sunay, liderlerin Köşk'e gelip Taylan'la ilgili ricada bulunacaklarını çoktan öğrenmişti ve yanıtı hazırdı.

Demirel konuştu, durumu anlattı. Önceleri sakin dinleyen Sunay, birden patladı: "Senato'daki konuşmalarda anlatılan adam ben miyim?" diye soruyordu. Partiler arası bir anlaşma sonucu görevi-

nin bir süre daha uzatılmasına evet demişti. Ülkenin yararı için, bir hizmet daha yapmak için...

"Artık her şey bitmişti!"

Sunay, liderlere "28 Mart günü ayrılacağım bu makamdan iki gün sonrası için önemli bir karar vererek gitmem doğru olmaz" dedi.

Nasılsa Cumhurbaşkanlığına AP'li Tekin Arıburun (Senato Başkanı) vekâlet edecekti. O zaman Taylan'ı ya da uygun görülecek bir başkasını 'bilinen yoldan' TBMM'ye üye yapar ve Köşk sorununu çözebilirlerdi.

Köşk'ün dramatik öykülerinden biri daha anılara karışıyordu.

15

Gürler turları yitiriyor, ama gündemden inmiyordu. Askerler bir kez daha girişimde bulundular. Başbakan Melen yine aracı idi ve Demirel'i bu kez Başbakanlığa davet etti.

Genelkurmay Başkanı ABD'de olduğundan vekâleten yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Eşref Akıncı bakıyordu. İkinci Başkan Sunalp de toplantıdaydı.

Askerlerin önerisi açıktı: Sunay'ın süresi uzatılamıyordu. 'Öteki adaylar' ise –nedense– sakıncalıydı. Öyleyse? "Gürler Paşa'yı seçin, Cumhurbaşkanlığı bunalımı sona ersin!" diyorlardı.

Demirel bir kez daha anlattı: Gürler'i seçmeleri olanaksızdı.

Akıncı Paşa görevini tamamlayan insanlara özgü bir rahatlıkla Demirel'e, "Orduya ters düşmeyecek birini bulunuz. Fakat bu sözlerimi TSK'nın 'vize verdiği' anlamında almayınız" dedi.

Demirel, o denli mesafe almıştı ki, çok rahattı. "Buraya vize almak için gelmedim" diye yanıt verdi ve dilinden düşürmediği kuralı yineledi:

"Cumhurbaşkanını Parlamento hür iradesiyle seçecektir!"

Öyle de oldu.

6 Nisan 1973 günü Demirel'le Ecevit bir kez buluştu.

Üç dakika süren görüşmeden bir aday çıktı: Kontenjan senatörü, eski oramiral Fahri Korutürk!

Beklenmeyen bir isimdi.

Korutürk'ün 'beklenmeyen bir isim' olmasında kimi nedenler vardı.

Çankaya'ya Gürler dışında bir isim aranırken; Korutürk adı birkaç kez kulislerde dolaştı. Ancak, Korutürk büyükelçi göreviyle Moskova'da bulunurken "kimi 'anormal' hareketleri" Dışişleri'ne iki kez rapor edilmişti.

O günlerde Dr. Kemal Satır'a, Korutürk'ün seçilme şansını sordum.

Aldığım yanıt ilginçti: "Deliliğe varan sinirsel hareketleri rapor edilen birini devletin başına mı getireceğiz?" demişti.

Bir süre sonra, Dr. Satır da Korutürk'e oy verenler arasındaydı!

Korutürk'ün 'tereddüdünü' İhsan Sabri Çağlayangil giderdi. AP'nin Cumhurbaşkanı adayı değildi. Üç partinin imzaladığı adaylık önergesini gösterdi.

Korutürk seçildi ve and içti. Yedi yıl boyunca koalisyon hükümetleri ile uğraştı. Görevi 1980'de sona ererken çevresine yakınıyordu: "Şu talihime bakınız. Çankaya'da bir gün rahat etmedim. Sürekli hükümetlerle uğraştım."

Melen istifa etti, yerine –Demirel'in salık vermesi üzerine– bankacı Naim Talu Başbakanlığa getirildi.

Ve... Türkiye, çok değişik, hatta beklenmeyen sonuçlar veren 1973 seçimlerine girdi.

16

Cumhurbaşkanı Korutürk'ün görev süresi içerisinde iki önemli olay yaşandı:

Demirel'le kapıştığı 'Çankaya hükümeti' tartışmaları.

Uyarı mektubu!

17

Olaylara yön ve biçim vereceği için önce 14 Ekim 1973 genel seçimlerinden sonraki Parlamento aritmetiğine bir göz atalım:

CHP 186, AP 149, MSP 49, DP 45, CGP 13.

Sonuçlar, Demirel için tam bir sürprizdi. Sağ olayları hemen her seçimde yanında bulan Adalet Partisi, bu kez, büyük oy yitiriyor ve daha önemlisi sağ oylar bölünüyordu.

Milli Nizam Partisi kapatılmış, Genel Başkanı Necmettin Erbakan, İsviçre'ye kaçmıştı. Elbette belge yok; ne var ki, çeşitli kaynaklardan alınan bilgilere göre, AP tek başına iktidara gelmesin, oylarını bölsün diye 'kimi askerler' Erbakan'ı Türkiye'ye getirtmiş ve Milli Selamet Partisi'ni kurdurmuştu.

AP içinde çıkan anlaşmazlık kavgaya dönüşmüş ve 42 milletvekilinin partiden ayrılmalarına yol açmıştı. Bayar'ı yanlarına çeken eski AP'liler, Demokratik Parti adını verdikleri yeni bir partiyle seçime girmişlerdi.

Bu iki etken, AP'nin 1965'ten bu yana sürdürdüğü tek başına iktidarı yitirmesine neden oldu.

18

1973 ve sonrası... İnişli çıkışlı bir dönem.

İnönü'yü yitirdiğimiz yıl.

Büyük sokak olayları, sağ-sol çatışmaları ve büyük cinayetler, Sıkıyönetim ve: 12 Eylül 1980!

19

1977 genel seçimleri çok daha değişik bir hava içinde geçti ve sonuçları çok çarpıcıydı.

Zira, 'sol' CHP, sağ partileri çok gerilerde bırakarak birinci parti konumuna geldi. Ecevit, karizmasının doruğunda idi.

Resmi sonuçlara göre; CHP 213, AP 189, MSP 24, DP 1, MHP 16, CGP 3 milletvekili çıkarmıştı.

İlginç olan, CHP oylarında –umulanın ötesindeki– artıştı. CHP, 1977 seçimine değin en çok yüzde 28'lerle yüzde 31'e varan oylarla yetinmiş, bu nedenle iktidara yakın parti konumuna bir türlü gelememişti.

Oysa 5 Haziran 1977 seçimlerinde Ecevit'in önderliğindeki CHP, yüzde 41,4 oy oranına ulaşıyordu. Müthiş bir sıçramaydı bu sonuç.

AP ise, sürekli yüzde 40'ların üzerinde oy toplayan bir parti olmasına karşın, 1977'de artık yüzde 36,9'lara düşüyordu.

20

Sıra hükümete gelmişti. Oysa 'beklenmeyen bir kıyamet' koptu.

Cumhurbaşkanı Korutürk, geleneği bozmadı. 1961'lerden beri seçimlerde tek başına iktidar çıkmadığı zaman hükümeti kurma görevi 'Meclis'te en çok sandalyeye sahip olan partiye' veriliyordu.

Korutürk bu geleneği bozmadı. 226'nın 13 eksiğiyle 213 milletvekili çıkaran birinci parti CHP'nin Genel Başkanı Bülent Ecevit'e hükümeti kurma görevini verdi.

Haziran 1977. Herhangi bir gün, Cumhurbaşkanı Korutürk, AP Genel Başkanı'ndan bir mektup aldı. Demirel;

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 102'nci maddesine göre, hükümeti kurmakla görevlendirdiğiniz Cumhuriyet Halk Partisi Sayın Genel Başkanı'nın yaptığı temaslar sonunda, Meclis'ten güvenoyu alabilecek bir hükümeti kuramayacağı kesin şekilde ortaya çıkmıştır" diyordu.

Mektuptaki "CHP Genel Başkanı'nın yaptığı temaslar sonunda" güvenoyu alamayacağının ortaya çıktığını ifade eden satırlar o güne değin kimi gelişmeleri anımsatıyordu Korutürk'e:

"... 450 milletvekilinin bulunduğu Millet Meclisi'nde, AP, MSP, MHP'nin 229 üyesi vardır...

... Millet Meclisi'nde geri kalan 221 üyenin tümünün söz konusu kuruluşa oy vereceği varsayımına dayanılsa bile, kurulacak hükümetin gene de güvenoyu alamayacağı önceden kesinkes bellidir...

... Bu Meclis tablosu CHP'nin kurmak istediği tek partiye dayalı azınlık hükümeti yerine, normal usullerle bir çoğunluk hükümeti kurulabileceğini göstermektedir...

... Milletin hür iradesi ve kararıyla vermediği tek parti iktidarı-

na demokratik yolların zorlanması suretiyle ulaşılmasına imkân verilmemelidir..."

Oysa... Kuracağı hükümetin güvenoyu alabileceğine kuvvetle inandığını Çankaya'ya söyleyen Ecevit'e karşı AP Genel Başkanı, "Azınlık oldubittisinin Cumhuriyet tarihinde onarılmaz buhranlara neden olacağını" söyleyerek karşı çıkıyordu.

"Ben umudumu insanları küçülten çıkar hesaplarına bağlamıyorum. Ben umudumu insanları yücelten duygulara bağlıyorum ve bu umutla hükümeti kuruyorum" diye konuşan Ecevit, 22 Haziran 1977'de hükümet listesini Çankaya'ya sundu.

Korutürk hükümeti onayladı.

Çankaya, Demirel'in mektubunu yanıtlamıştı!

Fakat son olayların oluşmasında; acaba, sadece demokratik kurallar mı rol oynadı? Demirel'in, Ecevit'in kurduğu azınlık hükümetine karşı çıkışında kimi insancıl öğelerin veya hiddetin etkisi yok muydu?

Vardı!

Seçim gecesi Ecevit, sık sık balkona çıkıyor, CHP'nin kazanımlarını bir muzaffer kumandan gibi, kuşkusuz büyük bir heyecanla bina önünde toplanan yüzlerce partiliye duyuruyordu.

Partide hem heyecan, hem de bir tartışma sürüyordu. Genel Sekreter Orhan Eyüboğlu ile yönetimden Tarhan Erdem'e göre, CHP henüz tek başına iktidar olmasını sağlayacak milletvekili sayısına ulaşmamıştı. Eyüboğlu'na göre, CHP en çok 214 milletvekili çıkaracaktı. Nitekim CHP, 213'te kaldı.

Kimileri ise, tersi yargıdaydı. CHP, gece yarısına doğru tek başına iktidar olmasına olanak verecek 226 milletvekili çıkarmıştı!

Ecevit, bu ikinci varsayıma dayanarak balkona çıktı, "CHP'nin tek başına iktidara geldiğini" ilan etti.

O dakikadan sonra Ankara caddeleri inanılmaz bir sevinçle sarsıldı.

Ama bir grup partili, otobüslerle AP lideri Demirel'in Güniz Sokaktaki evinin önünde nümayiş yaptı ve... "Nazmiye, pabucu yarım/Çık dışarı oynayalım" diye bağırmaya başladı.

Bir-iki gün sonra bu olayı bana anlatırken Demirel hiddetten ve sinirden titriyordu. Eşine dil uzatılmasını sindiremiyordu:

"Bak, göreceksin" dedi: "Ben Ecevit'i hükümetten nasıl edeceğim, göreceksin."

Ve... Sözünü yerine getirdi!

21

Demirel, Ecevit'in azınlık hükümetine damgayı vurdu:

"Çankaya hükümeti!"

Demirel, Çankaya ile bir kez daha savaşıma girişmişti.

Ecevit, güvenoyunu beklemeden belirli konularda çalışmalar başlattı. '13 adama' gereksiniyordu. Sadece 13 milletvekili. 13 oy, güvenoyu almasına yetecekti. Sonrasını muhalefet düşünsündü! Ama, Ecevit bu yola sapmadı, azınlık hükümeti kurdu.

Ne var ki, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yeni hükümeti kabul ettiğinde söyledikleri muhalefetin öne sürdüğü görüşlerle örtüşüyordu. Korutürk, Ecevit ve Bakanlarına "Güvenoyu alamamış bir hükümet düşünülemez" demişti.

Bu kanıyı açıklarken, Korutürk'ün, daha önce Köşk'te yaptırdığı bir değerlendirmeye dayandığını o zamanki Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Haluk Bayülken bana söylemişti.

Bayülken'e göre, "Korutürk –bu değerlendimeden sonra– hükümeti kurmakla görevlendirdiği Ecevit'in güvenoyu alacağına inanmıyordu."

Dönüp dolaşıp aynı noktaya geliyordu soru ve sorun: Korutürk, güvenoyu alamayacağı önceden görülen bir partiye hükümeti kurma görevini niçin vermişti?

Korutürk yanıtlıyordu: "Seçimden sonra Millet Meclisi'nde en çok sandalyeyi kazanan partiye öncelik tanınması doğaldı."

Korutürk, bir parti başkanına görevi verirken güvenoyunu nasıl alacağını neden sormamıştı?

Korutürk yanıtlıyordu: "CHP Genel Başkanı, bana güvenoyu güvencesi verdikten sonra yapılacak ne vardı ki? Görevi vermek, listeyi onaylamak ve güvenoyu sonucunu beklemek!"

Demirel'e göre, Köşk'ün Ecevit'in azınlık hükümeti ile çok açık biçimde ortaya çıkan davranışı, ilk değildi. Daha önceleri, 1974'te

CHP-MSP ortaklığının bozulmasından hemen sonra Korutürk, hiç kimseye danışmadan hükümeti kurma görevini kontenjan senatörü Prof. Sadi Irmak'a vermişti.

Irmak hükümeti, ancak 18 güvenoyu alabildi. Demirel o anı şöyle anlatıyordu:

"Beni asıl şaşırtan Prof. Sadi Irmak'ın güvensizlik oylarının dorukta olduğu bu anda kürsüye çıkıp 'Meclis'e teşekkürlerini sunması' olmuştur."

3 Temmuz 1977. Güvenoylaması.

Millet Meclisi olağanüstü günlerinden birini yaşıyordu. Sonuç açıklandı:

Evet: 217, Hayır: 229, Çekimser: 2

Ecevit (Çankaya) hükümeti düşmüştü!

22

1 Ocak 1980, gece, saat 21.00'e doğru, 27 Aralık 1979 günü Cumhurbaşkanı'na verilen ordu uyarı mektubunun 12 Mart muhtırasından farkını bana anlatan 'ordu yetkilisi', bu metnin "Bir partiyi veya partileri değil, bütün anayasal kuruluşları uyarmaktan ibaret olduğunu" söylüyordu.

"Ya, isteklerinizi yerine getiremezler veya getirmezlerse?" diye sordum.

Duraksamadan yanıtladı:

'Gereğini yaparız!"

"Gereğini yapmak' yönetime müdahaleydi, darbe idi.

1 Ocak gecesi konuştuğum ve ertesi günü Hürriyet'te "Ordu uyarı mektubu verdi" başlığı altında yayımlanan manşet haberde adı verilmeden açıklamaları aktarılan 'ordu yetkilisi' Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu idi.

Ulusu "Eğer uyarımızı karşılayacak önemli hususlar yerine gelmeyecek olursa" diye sürdürdü:

"Geriye elbette tek alternatif kalıyor. Yazılı metinde bu alternatiften bahsedilmemektedir. Ancak düşününüz ki, bir yandan anarşi, öte yandan bozuk ekonomi ve ülkeyi bölmeye yönelik hareketler

karşısında Türkiye'nin tek güvencesi ve bir anayasal kuruluş olan TSK susup kalamaz.

Bütün anayasal kuruluşlar akıllarını başlarına devşirip gereken tedbiri veya tedbirler manzumesini süratle almak zorundadırlar."

Bana Bülent Dikmener ve Sedat Simavi Ödüllerini kazandıran 'uyarı mektubu' öyle bir haberdi ki, sadece bütün gazeteleri atlatmakla kalmadı. Başta iktidar, Başbakan Demirel, bütün siyasal çevreler ve partiler 2 Ocak 1980 sabahı 'uyarı mektubu'nu Hürriyet'teki manşetten öğrendiler.

Ama daha sonra görüldü ki, siyasetçileri 'uyarı mektubu' da uyaramamıştı.

Uyarı mektubu hem siyaset alanında hem de siyaset yapan insanlar açısından baştan sona yer yer dramatik, yer yer trajik öyküler içeriyor.

Sorumlu kişilerin, sorumlu bireylerin davranışları ilginç ve renkli.

Uyarı mektubu, 12 Eylül darbesini önceden haber veriyor. Türkiye'de yeni bir dönemin ilk işareti oluyor.

23

Çankaya Köşkü. Bir oda. Başbaşa iki insan. Cumhurbaşkanlığı Basın Müşaviri Ali Baransel, 27 Aralık 1979 gününü Korutürk'ten dinlediği biçimiyle aktarıyor:

"Korutürk, Genelkurmay Başkanı Evren'den mektubu alır almaz hemen açtı ve okudu.

Sonra gözlerini, Evren'in gözlerine dikti. 'Kararlı mısınız?' diye sordu. Evren gülümsedi. Bilinen gülümsemesiyle. Gözlerini kısarak, dudaklarında hafif müstehzi tebessüm;

'Ordu alt kademeleri bastırıyor, sıkıştırıyor' diye yanıt verdi.

Fakat, Korutürk'e 'Şayet yaparsak, sizi başımızda görmek isteriz' dedi.

Ekledi: 'Cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmenizi de!'

Korutürk, dikkati çekici bir davranış gösterdi. Uyarı mektubuna ya da 'gelmekte olan 'darbeye' karşı çıkmadı.' Sadece;

'Beni Parlamento seçti, yapamam bunu' dedi.

Köşk'ün ikinci katına çıktı. O geceyi bunalımlar içinde, düşünerek geçirdi. Fakat uyarı mektubunu 'belki bir yol bulabilirim' varsayımı ile hemen duyurmamaya, bir süre 'saklamaya' karar verdi."

Birkaç gün sonra yılbaşı idi. Mektup açıklanırsa kamuoyu darmadığın olacak, halk yeni yıla tatsız bir haberle girecekti.

Sonra birden aklına bir olasılık geldi. "Acaba generallerin hepsi aynı kanaatte mi, yoksa aralarında mektubu aykırı bulanlar var mı?" diye düşündü.

1 Ocak 1980 günü, Genelkurmay Başkanı ile dört kuvvet komutanını Köşk'e 'çaya' davet etti.

İki saate yakın sürdü 'çaylı konuşma'. Korutürk, bütün komutanları kararlı gördü. Ülkenin içinde bulunduğu koşullardan başka türlü çıkılamayacağını ifade etmişlerdi.

Sonuç: Yapacak bir şey yok!

Oysa, bir başka söylenti yaygındı. Korutürk, komutanlardan görev süresi sona erinceye kadar 'müdahalenin gerçekleşmemesini' istemişti. "Ben görevden ayrıldıktan sanra..." Böyle bir 'mutabakat' var mıydı Korutürk'le komutanlar arasında?

Baransel bana, "Evet, böyle bir 'mutabakat' var" dedi ve sürdürdü:

"Mektup Ocakta patladı. Nisan ayında da Korutürk görev süresini tamamlayarak Köşk'ten ayrıldı.

Korutürk, 27 Aralık tarihli uyarı mektubunu, 1 Ocak sabahı Haluk Bayülken'e verdi. Sonra bizi makamına çağırdı. Yüzü kıpkırmızıydı. Ben, Haluk Bayülken ve İlhan Öztrak oturduk. Bir süre yan pencereden Ankara'ya baktı. Sonra bana döndü.

Görevimle ilgili küçük bir açıklama yapmalıyım: Ben Parlamento'daki gelişmeleri Meclis'e giderek izler ve Cumhurbaşkanı'na bildirirdim. Haluk daha çok dış ilişkileri izler, not defterine notlar alır, bir de Köşk'ün iktidardaki AP ile ilişkilerini yürütürdü. İlhan da kendi kaynaklarından aldığı siyasal bilgileri yorumlayarak verirdi.

Evet, Korutürk sonra bana döndü:

'Sert bir rüzgâr esti, bir tozkoparan fırtınası. Ama, olayı Parlamento'ya kanalize ettim' dedi.

Parlamento'ya olan tutkumdan dolayı olacak, doğrudan bana söylüyordu. Ellerini iki yana açmış, kucaklar gibi.

Bunları söyledikten sonra rahatladı, yumuşadı. 'İki parti liderini çağırdım, mektubun kopyalarını vereceğim, gereken tedbirleri düşününüz ve tespit ediniz' diyeceğim dedi."

Baransel iki liderin uyarı mektubunu aldıklarını anlattıktan sonra şöyle dedi:

"Ertesi gün bir de baktık ki, uyarıları hiç kimse üstüne almıyor!"

Uyarı mektubu ile darbe arasında tam 9 ay geçti ve... Bu süre içinde binlerce insan ya öldü ya da yaralandı. Darbe, Korutürk'ün öne sürdüğü koşul nedeniyle mi ertelenmişti, yoksa askerlerin başka hesapları mı vardı?

24

Vardı, askerlerin 'bir hesabı' vardı.

13 Aralık 1979 günü 1. Ordu Komutanlığı'nın karargâhı Selimiye'de komutanlar ve yüksek rütbeli subaylar bir toplantı yaptılar. Darbe gününü tartıştılar.

Sonuçta önce bir uyarı mektubu verilmesine, 'belki toparlanırlar' umudu ile beklenilmesine karar verildi.

Gecikmenin ya da darbeyi ertelemenin sakıncaları üzerinde duranların başında Orgeneral Bedrettin Demirel geliyordu. Erteleme 'yüzlerce insanın ölmesine yol açacak'tı.

Ne çare, Kenan Evren uyarı mektubu verilmesi ve sonuçların beklenmesinde direndi, "Bizim müdahalemizin en son çare olduğu, başka hiçbir çare kalmadığı iyice anlaşılmalıdır" diye konuştu.

Silahlı Kuvvetlerdeki gelişmelerden 'bihaber bir Başbakan' –o sırada– büyük bir gayretle terör ve anarşiyi söndürmenin yollarını arıyordu.

Askerlerin 13 Aralık Selimiye toplantısından yedi-sekiz gün sonra Başbakan Demirel, "Silahlı Kuvvetlere terör örgütleri hakkında neden bilgi verilmediğini" sordu. MİT Müsteşarı "Verildi" diye

yanıtlayınca şaşkınlığını içine hapsetti. "Almadık dediklerine göre, gönderilmemiş. Tekrar gönderin" diye talimat verdi.

MİT'e verilen talimatın üzerinden beş gün geçmişti ki; uyarı mektubu Korutürk'ün önüne konuldu.

Devletin başı, devleti yönetenden çok önemsenecek bir metni, uyarı mektubunu saklayabilir miydi?

25

Saklardı!

Nitekim sakladı da.

Demirel, uyarı mektubunun Korutürk'e verildiği gün, 27 Aralık 1979'da uzun süren bir Bakanlar Kurulu toplantısı yaptı. Basına da hükümetin anarşi ve ekonomi ile ilgili 'sıkı çalışmalarını' açıkladı.

Uyarı mektubunun Köşk'e verildiğinin ertesi günü, 28 Aralık 1979'da Başbakan, saat 11.00-12.00 arasında Köşk'teydi. Cumhurbaşkanı'na hükümet çalışmalarının 'tepe noktalarını arz ediyordu':

"İzahatın özü şöyledir:

1. Seçimin üzerinden 74 gün geçmiştir.
2. Meclislerin toplanmasının üzerinden 65 gün geçmiştir.
3. Hükümetin kurulmasının üzerinden 46 gün geçmiştir.
4. Hükümetin güvenoyu almasının üzerinden ise 32 gün geçmiştir.
5. Bu hükümeti meydana çıkaran şartlar, olağanüstüdür. Ülkede durum iyi değildir.
6. 'Ne zaman iyi olacaktır?' sorusuna cevabımız vardır. Seyirci değiliz."

26

Ama seyirci olmayan 'başkaları' da vardı.

Uyarı mektubunun Köşk'e verildiği günün ertesi; Başbakan Demirel hükümet çalışmalarını Cumhurbaşkanına aktarıyordu.

Korutürk ise, 28 Aralık 1979 günü hiçbir anormallik yokmuş gibi, sakin sessiz Başbakan'ın açıklamalarını dinliyordu.

Uyarı mektubundan hemen, alındığı dakikada haberdar olması gereken Başbakan'a Cumhurbaşkanı Korutürk –üstelik bir gün sonra– tek sözcükle 'durumdan' söz etmiyordu.

Trajikomik bir manzara!

Halkımızın mutlu bir yılbaşı geçirmesini bahane ederek uyarı mektubu gibi devleti, demokratik rejimi doğrudan ilgilendiren bir konuyu bir haftaya yakın süre cebinde taşıyan bir Cumhurbaşkanı ile...

Bir uyarı mektubuna ya da başka yoldan bir uyarıya "Hiç ihtimal vermediğini" bana söyleyen bir Başbakan...

Evet, demokrasi adına trajikomik manzara bütün çarpıcılığıyla ortadaydı.

"Niçin 'ihtimal' vermediğini" sorduğumda şu yanıtı vermişti Demirel:

"Daha 32 günlük hükümettim. Bana neden uyarı mektubu vereceklerdi?"

Bir başka anı: Uyarı mektubunun Hürriyet'te yayımlandığı, Demirel'in Köşk'e çıkıp metnin bir kopyasını Korutürk'ten aldığı günün gecesi, Başbakan kırgın bir sesle bana şöyle dedi:

"Gece haber verseydiniz."

Gazeteciydim, verebilir miydim?

Oysa, askerler o sırada demokratik parlamenter rejimin işleyişi ve kuralları ile fazla ilgili değillerdi. Yeni bir hükümetin 32 gün önce işbaşına gelmiş olması, kararlaştırdıkları yoldan geri dönmelerine neden olabilir miydi?

Hayır!

Askerler uyarıyı genel çerçeveye, 'anayasal kurumların hepsine' yöneltmişlerdi.

Bu genelleme, sivil kesimde gevelemelere neden oldu. Kimine göre uyarı hükümeteydi, kimine göre daha geniş kapsamlıydı.

O sırada yaygın yargı şuydu: Uyarı mektubu 'ortada' kalmıştı!

27

Uyarı mektubu depremine Köşk'te tanık olan Genel Sekreter Haluk Bayülken, söyleşilerimizde ilginç notlar veriyor:

"Mektubu, 27 Aralık 1979 Perşembe günü Orgeneral Evren, Cumhurbaşkanı'na veriyor. 28 Aralık Cuma günü Başbakan geliyor. Cumartesi ve pazar günleri tatil. 1 Ocak 1980'de Cumhurbaşkanı komutanları çaya çağırıyor. O gün mektuptan haberim oluyor.

Cumhurbaşkanı'nın yanından çıktım, saat 16.55. Orgeneral Evren'le karşılaştık. Güneydoğu'dan geliyordu, 'Nasıl?' diye sordum, 'Fena, iyi değil' dedi.

Ve ekledi: 'Eğer siyasi partiler bir hizaya getirilmezse durumu iyi görmüyorum. Birisi başaramazsa, öteki memnun oluyor. Keza bir tayin ve nakil furyası. Bence ikiliğe, ayrıcalığa bir sebep de bu.'

Cumhurbaşkanı bana şunları söyledi: 'Sayın Bayülken, 4-5 gündür çektiğimi bir ben bilirim, bir Allah. Zira uyarı mektubu bana tam bir sürpriz oldu. Cuma günü –28 Aralık– Başbakan'a mektuptan bahsetmedim. Çünkü, memleket menfaati bakımından en iyi şekilde nasıl hareket etmeliyim diye üzerinde düşünüyordum. Başbakan'a sadece ordunun tedirgin olduğunu anlatmakla yetindim.

Cumartesi-pazar günleri tek başıma düşündüm. Komutanları 1 Ocakta çağırdım, dinledim ve bilidiğin gibi harekete geçtim.'"

Bayülken'in aktardıkları ile, Korutürk'ün "Başbakan'a sadece ordunun tedirgin olduğunu anlatmakla yetindiğini" söylemesi ilginç. Demirel'in 28 Aralıkta Korutürk'le yaptığı görüşmenin notlarında 'ordudaki tedirginliğin konuşulduğuna' ilişkin bir bilgi yok!

Demirel, ordudaki tedirginliği hemen herkesin bildiğini hesaplayarak 'fazla önemsememiş' olabilir mi?

Hayır!

Başından 12 Mart olayı geçmiş bir Başbakan, ordudaki tedirginlikleri gözardı edebilir miydi? Hele tâ Tahran'dan 'darbe olasılığını içeren bilgiler' edindikten sonra, Cumhurbaşkanının 'yatıştırıcı davranış ve sözlerine itibar' gösterebilir miydi?

2 Ocak 1980 günü, Başbakan'la ana muhalefet liderini Köşk'e çağıran Korutürk'ün 'mektubu sunuş konuşmasındaki kimi paragraflar' ilginçti:

"İşi dallandırıp budaklandırmak yerine; Meclis içinde, bunu halletmeniz için size veriyorum. Benim için yapılacak bir şey yoktur.

Ümit ederim, bu mesele Meclis içinde halledilir. Birtakım komplikasyonlara sebep olmaz. Bugün için bunu derinleştirmekte fayda görmüyorum. Halen, daha başka komplikasyonlara meydan vermemek için derinleştirilmemelidir, diyorum.

Hüsnüniyetle yapmışlardır. Düzen değişikliği, hükümet değişikliği gibi talepleri yoktur.

Parlamento'nun sözü hâkim olsun, yadırganmasın. Muhtıra telakki edilmesin!"

28

Cumhurbaşkanı ve Başbakan ne yapabilirdi? Cumhurbaşkanı Korutürk'ün aklına istifa etmek gelmedi. Oysa, Cumhurbaşkanı demokratik yaşama bağlılığıyla övünürdü.

Başbakan'ın aklına 'belki' isifa etmek geldi. Belki arkadaşları istifayı bir çıkış yolu, demokratik düzene bağlılığın kesin ve somut sonucu diye önerdiler.

Beş yıl geçmişti aradan; duygular soğumuş, sorunlar daha akılcı, daha sağduyulu yargılarla gözden geçiriliyor. Bu aşamaya geldik sanısı ile "Uyarı mektubundan sonra neden istifa etmediniz?" diye sordum Demirel'e:

"Hükümeti bırakıp gitmeyi izzetinefsime yediremedim" dedi ve açıkladı:

"Bir ay önce geldikti hükümete. Bir şey çözemeden gitti derlerdi. Hem anarşi, beni aşan bir işti. Asker çözmeliydi. Kuşun iki kanadı kırıktı. Cümle âlem teslim eder ki, hükümette kalmayı isteyen birisi değildim."

12 Eylül'den sonra başta Demirel, o mektubu sindirenlerin ağzında demokrasi, insan hakları, kapalı rejimin sancıları hiç eksik olmadı.

12 Eylül'den sonra dinlediğimiz demokrasi türküleri, 12 Eylül'den önce çığrılmalıydı.

Demokratik yaşama son vermeye hazırlananların yazdığı uyarı mektubu adındaki darbe önsözünü alır almaz; Demirel, derhal istifa etmeliydi.

12 Eylül 1980-1997: Bu yargım hiç değişmedi:

Demirel'in darbeden beş yıl sonra öne sürdüğü bahaneler doyurucu değildi, bana göre geçersizdi.

Uyarıyı yer yemez, istifa etmeliydi.

Etmedi, edemedi!

Yoksa, söylenmeyen, açıklanmayan, gizli kalmasında yarar görülen bilmediğimiz kimi olaylar, söz vermeler veya yanlış anlamalar mı söz konusuydu?

Örneğin; Korutürk, Genel Sekreteri Haluk Bayülken ve hatta, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Demirel'e uyarı mektubunun hükümete karşı olmadığını sürekli yinelediler.

'Anayasal kurumların hepsine' dönük bir uyarı Bir 'semt-i meçhul'e yönelik muhtıra!

Oysa, Demirel icranın başıydı. Bütün sorumluluklar üzerindeydi. Bakanlar Kurulu'nda istifa telkinleri olmuştu. Dışardaki beklenti de oydu.

Küçük bir olasılık ama, olasılık: Demirel herhangi bir müdahalede askerlerin 'canla başla çalışan bir hükümet reisine dokunmayacaklarını' mı varsayıyordu?

Düşünülmesi bile ürpertici. Ya da Demirel, canla başla hizmet vermesine, terör ve anarşiyi ortadan kaldırmaya uğraşmasına karşılık askerlerin başarısız olduklarını göz önünde tutarak uyarıyı darbe gibi bir sonuca bağlamayacaklarını mı sanıyordu?

Oysa, 'müşterek sorumluluk' diye bir kavram yoktu askerlerle hükümeti birbirine bağlayan.

Sorumluluk, ülkeyi yönetenlerin omuzlarındaydı.

29

12 Eylül'ün gelmekte olduğu o kadar açıktı ki... Demirel'in yüzüne söyleniyordu. Tarih: 7 Ocak 1980. Başbakan, uyarıya imza atan komutanlarla saat 17.00'de başlayıp üç buçuk saat süren bir toplantı yaptı.

Amaç, 'mektupla varılmak istenen hedef'i saptamaktı.

Türkiye'nin 'meseleleri nedir, çareleri nedir' biliniyordu. Şimdi

yeni bir durum ortaya çıkmıştı, 2 Ocak 1980'den beri Türk kamuoyunu 'işgal ediyor'du.

Bu içerikte küçük bir girişten sonra, komutanlara şöyle dedi: " 'Mektupla varılmak istenen hedef nedir? Bu hedefe varmak için, kim, ne yapacaktır?' konularında 'vuzuha' varmak ve sizi anlamak istiyorum."

Bu bölüm, askerlerin ne yapmayı planladıklarını anlamaya, öğrenmeye çalışan bölümdü.

İkinci bölümde; askerlerin 'ne gibi problemleri var', bunları saptamak istiyordu. Kişisel klasik ilkesini burada da yineledi: "Türkiye meselesini 'geliniz bir defa daha beraberce' düşünelim" dedi.

Genelkurmay Başkanı Evren; "Bugünlere bir günde gelmedik" diye başladı söze:

"Sıkıyönetimin içine girdik. 'Birçok konuda muvaffak olamadık'. Eskiden olduk da şimdi niye olamadık? Dünya değişiyor. Kanunlar çıkmadı. Zaman aleyhimize işliyor. Sol ve sağ çatışıp, memleketi iç harbe götürecek. Yurt dışında aynı şeyler var. Tehditler alıyoruz. Arkadaşlarımızda tedirginlik var. Bazılarında bedbinlik gördüm," dedi.

Buraya kadar bilinen olayları, olguları anlatıyordu Evren.

Konuşmasını bitirirken altı çizilecek bir cümle kullandı:

"... Bunun böyle yürümeyeceği kanaati var..."

Evren, daha ne söyleyebilirdi? "Bu işler, siz dahil bu hükümetlerle yürümüyor, biz yönetime el koyup gerekeni yapacağız" mı deseydi!

Üstelik 'bu duruma nasıl gelindiğini' maddeler sıralayarak anlattı, neler yapılması gerektiğini de bir bir sıraladı.

Öyle ki... Terör ve anarşiyle savaşımda 'bir ve beraber olunmadığını' öne süren Evren, "Orduda tedirginlik, bedbinlik saptadığını ve... sonunda da 'bunun böyle yürümeyeceği' yargısının egemen olduğunu" açıkça söylüyordu.

Altını çizdiği öğe ise: "Orduda bir 'sıkıntı' var."

Klasik mühendis zekâsı çalıştı, "bu söylediklerinizi sistematize edelim, gruplandıralım, idareten yapılabilecek şeyleri ayıralım ve derhal yapalım" dedi. 28 Şubat 1997'de MKG'da askerler irticaya

karşı alınacak 18 önlemi de 'böyle sistematize edeceklerdi.'

O gece yatağa uzanırken 'müdahalenin kapıyı çaldığını' acaba duymuş muydu, hissetmiş miydi Demirel?

Beş yıl sonra, 1985'te sordum soruyu Demirel'e:

"Hayır," dedi. "İhtimal veremezdim, vermedim. Hükümet başkanıydım, sürekli konuşuyorduk askerlerle. Şüphe ve vehim içinde olamazdım, olmadım da."

Müdahale kuşkusuna kapılmamasındaki öteki nedenleri sıraladı Demirel. Tam beş yıl sonra:

"Sonra, müdahale edeceklerini neden düşünecektim?

Müdahale edip ne yapacaklardı?

Daha sonra yapacaklarını o günlerde de yapabilirlerdi.

Yapmadılarsa, neden?"

Evet, neden? Soruyu, aslında aynı gün Demirel, bir başka cümle ile yanıtladı:

"Onları bu yola sevk eden bir parti iktidarına, bir partiye hizmet ediyor olmamak düşüncesi... Aldatıldığıma da ihtimal veremezdim, değil mi?" dedi.

Sadece bu yanıt yeterli değildi ülkedeki ve siyasal alandaki kaosu açıklamaya. Kurumların çalışmaması, TBMM'deki zıtlaşmalar ve daha sonra gündeme gelen devlet sorunu: Çankaya seçiminin bir türlü sonuçlanmaması ve...

Evren açık açık söylüyor: "Bunun böyle yürümeyeceği kanaati var."

Kamuoyunda da... Sivil-asker eksenlerde de ve:

Evren, söylediği cümlenin ne anlama geleceğini bile bile, "Orduda bir sıkıntı var" diyor.

30

8 Ocak 1980. Demirel, artı hükümeti sürdürmeye kararlı.

O günün sabahı, Cumhurbaşkanı Korutürk'e, "Türkiye'nin bu meselelerin altında ezilmeyeceğini" söylüyordu ve Korutürk, uyarı mektubu ile başlayan bunalımı krize dönüşmeden atlattığı için, kuşkusuz rahatlamıştı.

Demirel, devletin, devlet gibi olacağını yineler ve anlatırken; Korutürk dinlemekle yetiniyordu.

6 Ocak 1980'de Demirel'in bana söylediği bir cümleyi anımsıyorum:

"Fevkalade hırslıyım hâlâ, ama bu işin içinden çıkmak gerekiyor."

Özel söyleşilerde Korutürk'ün mektubu önlerine koyduğu anı anlatırken araya alaycı kimi notlar sıkıştırıyordu: "Cumhurbaşkanı mı? Tıpkı Sunay'a döndü yukarısı. Bana Cumhurbaşkanı seçildiği günler, 'asker önünde eğilmem' demişti. Biz de Korutürk'ü bu nedenle ve 'meşruiyetçidir' diye seçtik."

14 Mart darbesine sadece içerideki belirtiler işaret etmiyordu. Dışardan, 'dost kimi ülkelerden' de darbe duyumları alıyordu iktidar.

Örneğin; Şah Rıza Pehlevi, bir gün Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'i 'acele' Tahran'a çağırdı.

Saray'da yemek yediler. Şah, sözü ustaca Türkiye'deki karışık ortama getirdi ve; "Bana gelen bilgilere göre askerler Türkiye'de 'darbe' yapacaklar" dedi.

Bu da başka bir uyarı biçimiydi. Çağlayangil Ankara'ya döndü ve Başbakan'a Şah'tan aldığı bilgileri aktardı. Ne yapılabilirdi? Çağlayangil, komutanları emekliye ayırmayı önerdi.

Demirel karşı çıktı: Böyle bir girişimin sonuç vermeyeceğini, zira Korutürk'ün generalleri emekliye sevk edecek kararnameyi imzalamayacağını, üstelik bu girişimin 'darbeyi çabuklaştıracağını' söyledi.

Uyarı mektubu verildiğinde hükümetteki kimi bakanlardan da aynı yolda istekler geldi. Ayın gerekçelerle uygun görülmedi.

Temmuz 1980'de Genelkurmay Başkanı Evren'le yazılmamak koşuluyla söyleşiyorduk. Bir ara 'olağan bir şeyi' öğrenmek istiyormuş gibi, "Ne zaman yapacaksınız?" diye sordum. Birden yöneltmiştim soruyu. Evren ya boş bulundu ya da bilerek "Daha değil" dedi.

Bu, açıkça günü geldiğinde yönetime müdahale edeceklerinin ifadesi idi. Demirel'e, Ecevit'e de anlattım manzarayı.

AP senatörlerinden Mehmet Yardımcı'ya, bir kokteyl partide

Evren, darbeyi adeta haber vermişti. Yardımcı koşarak Demirel'e geldi, anlattı.

Bilmediğimiz daha kimbilir ne kadar çok 'bildirimler, duyumlar' vardı. Daha sonraki bölümlerde göreceğiz. Ama hükümeti bırakmayı 'izzetinefis meselesi' yapan Demirel...

... 12 Eylül sabahı siyasal ve kişisel onuru ile oynayan bir mektup alıyor, Hamzakoy'a sürgüne gönderiliyordu.

İkinci Bölüm

1980'Lİ YILLAR

"Dur – Bekle – Geri dön!"

31

Demirel, hükümette kalmak için kamuoyunun anlayamadığı bir direnç gösterdi.

Ne ki, sağdan soldan gelen bilgileri kafasında yoğurmakla yetinmiyor, askerlerden doğrudan edindiği izlenimlerle 'bir şeyin gelmekte olduğunu' görüyordu.

Bir kanıt var önümde:

15 Şubat 1980 Cuma günü Güniz Sokaktaki evinde Demirel bana "Askerlerin kafasında bir şey var, bir şey yapmak var" dedi.

Kaygılıydı, kuşkuluydu. 'Bir şey yapmak' ne demekti? Demirel yanıtladı:

"Kesin bir şey bilmiyorum, ancak kafalarında 'bir şeyler' olduğunu sezinliyorum."

Bana mı bir şeyler duyurmaya çalışıyordu, yoksa yüksek sesle düşünüyor muydu? Elbette kestiremiyordum.

"Ne olabilir, bilemiyorum" diye sürdürdü:

"Cumhurbaşkanlığı seçimi kilittir. Bu seçim gecikirse... Çok şey olabilir."

Oysa Çankaya nisan ayında boşalıyordu. Yaklaşık iki ay sonra. Cumhurbaşkanlığı seçiminin 'gecikmesi olasılığı ile bir şeylerin olması' arasında bir köprü kurmanın zamanı değildi. Demirel, elbette sezinlediği kimi öğelerle varsayımlar üretiyor olabilirdi.

İstihbarattan bu denli yoksun bir yönetim... Darbeyi altı ay ön-

ce 'sezinleyen' bir Başbakan! Tekrar tekrar aynı soruya dönüyorduk:

Niçin istifa etmemişti? Ya da demokratik kulvardaki öteki siyasal kuruluşlarla darbeye karşı bir önlem aramayı neden yeğlememişti?

"Bırakıp gidemezdim."

Bu cümle istifa düşüncesine karşı yeterli bir mazeret içermiyordu.

İstifa için bir 'mazeret' bulmak, o kadar kolaydı ki... Askerlerden gelen ve neredeyse baskıya dönüşen yeni yeni istekler, hatta uyarı mektubu bile iki ay sonra –Demirel gibi bir siyasetçi için– 'taze mazeret' olabilirdi.

Askerlerin olası gerekçelerine değinen Demirel; (a) partilerin amaçta birleşmesini, (b) Anayasa değişikliği sağlanmasını, (c) bir Seçim Yasası çıkarılmasını ve yargının yeniden düzenlenmesini istediklerini söylüyordu.

Meclis'in o günkü matematiğiyle Anayasa değişikliği asla gerçekleşemezdi. Partilerin –örneğin terör yasalarında– aynı anlayışı paylaşması olanaksızdı. Bir Seçim Yasası? Kuşku yok, çıkmazdı.

Zira, Meclis o durumdaydı ki; AP, bunalımdan çıkmak, hatta Cumhurbaşkanını seçebilmek için erken seçim öneriyordu. Anayasa Komisyonu erken seçimi Anayasa'ya aykırı buluyor ve öneriyi reddediyordu!

Üstelik askerler öne sürdükleri koşulları bu Meclis'in asla yerine getiremeyeceğini hesaplamış olabilirlerdi.

Demirel; bir başka gün, bir başka konuda sızlandı. Askerlerin istedikleri yasaları zorlamayla, inatçı bir direnmeyle Meclis'ten geçiren hükümetin önüne 'yeni istekler' sürüyorlardı. Yasa istekleri bir türlü sona ermiyordu.

15 Şubat Cuma gecesi Demirel, sezgilerini noktaladı:

"Parlamento'yu kapatacaklar!"

Gariptir: Demirel'in 1997 yılında; özellikle 28 Şubat MGK kararlarını uygulamakta ayak sürüyen hükümetin ve rejim bunalımına el koyamayan Meclis'in tutumunu izledikten sonra, aynı yargıyı hemen hemen aynı sözcüklerle yinelediğine tanık olacaktım.

Geriye dönüp öyküyü sürdürelim:

Korutürk'ten yakınıyordu Demirel.

"Bakınız" diyordu; "Çankaya'da 'gün sayan' bir Cumhurbaşkanı var. Bir komutanın görev yerini bile değiştiremiyorsunuz."

Başbakan'a göre Çankaya 'son derece müteredddid ve çekingen'di.

O sabah Korutürk'le konuşmuş 'devleti anlatmış'tı. Korutürk ise Demirel'e "Şu partiler birlik olsa" diyordu.

Askerler de aynı söylemi durmadan yineliyorlardı. Cumhurbaşkanı'nın söylediği belli başlı tepe noktaları şunlardı:

"Mektubun doğrudan hükümetle ilgisi yok. Asker vuruluyor, karda kışta garnizonlardan ayrılmış kırık dökük binalarda en zor şartlarda vazife yapıyor. Onlar da baskı altında.

Sorunlar ve konular eski hükümetlere kadar gidiyor.

Askerler genel tedbirlerin bir an önce alınmasını istiyor, siz de istiyorsunuz."

Cumhurbaşkanı, Demirel'e, "Askerlerle aranızda bir sorun yok. Aynı öğelerden yola çıkıyor ve bir noktada birleşiyorsunuz," demeye getiriyordu.

Günler, haftalar 12 Eylül'e doğru akıp gidiyordu.

Bu arada Demirel bana AP Temsilciler Meclisinde söylediği ve askerlere de yinelediği bir cümleyi aktarıyordu:

"Hiç kimse rejimin temel kaidesinden uzaklaşarak birtakım uydurma modeller aramaya kalkmasın!"

28 Şubat 1997 MGK kararlarından sonra ayyuka çıkan darbe söylentilerine karşı; Cumhurbaşkanı Demirel, 1980'de Başbakan Demirel'in söylediği yukardaki cümleyi sözcüğü sözcüğüne birçok kez yineledi.

Ne çare, 1980'de bu sözleri dinleyen askerler 'birtakım uydurma modeller' aramış ve sonunda 12 Eylül'de karar kılmışlardı!

32

Ecevit;

"Demirel yetki yasalarını çıkardı da ne oldu? Size bir sır vereyim" dedi.

'Sırrı' verdi:

"Daha 1979 yaz aylarında başladı bu istekler" dedi.

"Geçen ağustos sonunda, hani sizinle konuşmuştuk, o zaman değil mi?"

"Evet" dedi.

O tarihte Ecevit iktidardaydı.

Bir darbe geliyor; görmeyen, sezmeyen yok! Demokrasi dışı arayışlardan vazgeçilmesini söyleyen Demirel'i dinlerken, komutanların içlerinden kimbilir neler geçiyordu.

12 Eylül döneminde Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Dairesi Başkanlığını yapan Korgeneral Nevzat Bölügiray; emekli olduktan sonra yazdığı kitapta 'Bayrak' harekâtı planlarının 12 Eylül'den aylarca önce kuryelerle komutanlara dağıtıldığını açıklıyor, " 'Günü hariç' müdahalede neler yapacağımızı –aylarca– önceden biliyorduk" diye yazıyor.

Ecevit'in söylediği ile Bölügiray'ın yazdığı biraraya getirilince ortaya şu gerçek çıkıyor: Askerler müdahaleye Ağustos 1979'dan beri hazırdı!

33

1980'li yıllarda siyasal alanda önemli roller üstlenen kişiler, uyarı mektubundan ve 12 Eylül'den hemen sonra yavaş yavaş sahneye girdiler.

Başrolde: Orgeneral Kenan Evren. 24 Nisan 1980 günü, yazılmamak koşuluyla Genelkurmay Başkanı ile söyleştik. Uzunca bir konuşmaydı. Paşa, içten davranıyordu.

Kimi söyledikleri 'Çankaya'ya gelen-giden'lerle ilgili değil. Atlıyorum.

Konuşmanın sonuna geliyorduk. Anahtar soru ve yanıtı:

"Bu kargaşa eninde sonunda 'müdahale' getirecek deniliyor?"

Evren'in yanıtı: 'Şimdilik' yok, öyle bir şey, daha değil!"

Bu yanıtlar 'şimdilik' yok, 'yarın' var anlamına geliyordu.

İkinci rol: Turgut Özal. Başbakan Yardımcısı, 24 Ocak kararlarının ön plana çıkardığı isim. Demirel'in yakın çalışma arkadaşı ve 1969'daki –Demirel'in tanımlamasına göre– 'altın çocuk'.

Zamanın Başbakanı askerlerin isteği üzerine Özal'ı 24 Ocak kararlarının içeriğini anlatması ve gerekli açıklamaları yapması için Genelkurmay'a gönderdi. Sonradan –bana– söylediği şuydu:

"Ben Turgut'u Genelkurmay'a askerlere ekonomik durumu anlatsın diye gönderdim. Meğer Turgut, askerlerle anlaşarak beni arkadan vuruyormuş!" İşte, 'Turgut'un çizgisi:

12 Eylül'de Başbakan Yardımcılığı, parti kuruculuğu, seçim, Başbakan ve Cumhurbaşkanı!

İkinci roldeki ötekiler: Demirel, "Benim ikinci bir ordum yok ki" dediği günlerde, bir önemli kararnameye imza attı.

Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'in görev süresi mart ayında sona eriyordu, uzattı. Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın süresini de.. Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu için hukuksal olanak bulabilseydi, onun da görevini uzatacaktı.

Müdahalenin 'önder kadrosu'nu Demirel, eliyle hazırlamıştı.

'Başrol'e soyunan Evren Paşa'yı Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na getiren etken neydi? Demirel hükümetinin Orgeneral Fethi Esener'i bu göreve atamadaki inadı değil miydi?

Korutürk, Esener kararnamesini imzalamamış, Kara Kuvvetleri'ne gelmesi olası üç orgeneral emekliye ayrılmış ve Kore hizmetiyle kıdem sırasında Ersin'i sollayarak Kenan Evren, önce Kara Kuvvetleri Komutanlığına ve Ecevit hükümeti sırasında da Genelkurmay Başkanlığına gelmişti.

34

1980'li ve 1990'lı yıllar...

'Çankaya'ya gelen-giden' üç isim artık sahnedeydi:

Kenan Evren - Turgut Özal - Süleyman Demirel!

Evren, Demirel'le... Özal, Demirel'le... Demirel, hem Evren hem de Özal'la, Çankaya –tabii iktidar– sorununda sürekli kavga edeceklerdi.

Genelkurmay Başkanı Evren'le söyleşimizin ana çizgilerini Ecevit'le Demirel'e aktarmayı görev bildim. Yapabilecekleri ne varsa

ortaya koyabilir, hiç değilse, yanyana gelerek demokratik bir cephe oluşturabilirler sanısındaydım.

Ne kadar düşsel bir varsayım!

Ecevit söylediklerimin çoğuna katıldı. Demirel dinledi ve müdahale olasılığından söz edince;

"Olabilir" dedi.

35

Oldu!

Genelkurmay Başkanı Evren Devlet Başkanlığına getirildi.

İki yıl sonra 1982 Anayasası referandumu ile Türkiye'nin 8. 'seçilmiş' Cumhurbaşkanı olacaktı.

Yeni bir dönem açılıyor, yeni öyküler başlıyor.

36

Evren, son görüşmemizde;

"Benim için çok şey söylediler" demişti: "CHP iktidarı zamanında Ecevit'çi dediler. AP'nin beni Cumhurbaşkanlığına aday göstereceğini söylediler. Çok, ama çok canım sıkıldı."

Kısa bir duraklamadan sonra şöyle dedi:

"Benim hiçbir ihtirasım yok!"

Acaba?

Bana 'hiçbir ihtirası' olmadığını söyleyen Evren'i, Süleyman Demirel, 'ihtiraslı bir insan olduğunu' söyleyerek ve bu ihtirasın kaynaklarını anlatarak yanıtladı.

Çankaya'ya çıkmak, Cumhurbaşkanı olmak ihtirasının, devletin başına her yedi yılda bir önemli sorunlar açtığına inanan Demirel; söyleşilerimizde birçok kez "12 Eylül'ü hazırlayan Evren'in asıl amacının Çankaya'ya yerleşmek olduğunu" duraksamaya meydan vermeyecek biçimde söylüyordu.

"Sayın Evren (Kahramanmaraş olayları üzerine), sıkıyönetim

ilan tarihi olan 26 Aralık 1978 gününden, 12 Eylül 1980 gününe kadar ne ile meşguldü?" diye söze başlıyor ve önce Devlet Başkanı ve sonra Cumhurbaşkanı olan Evren'e ağır suçlamalar sıralıyordu.

Demirel; "Evren'in kafasında ne vardı?" diye bir soru ortaya atıyor ve yanıtlıyor:

" 'Devleti bilmeyen, görevi bilmeyen bir Evren ile mi karşı karşıyayız?' Yoksa, 'Sayın Evren'in kafasında başka bir şey vardı da, onun dışında bir şey düşünmeye vakti mi olmadı?' gibi bir şüpheye düşmemek kâbil değildir.

Sanıyorum ki bu durum, cevabını aradığımız soruyu aydınlığa kavuşturacaktır.

Sayın Evren (anılarında) ne diyor?

'1979 Temmuz ayı, terör olayları bakımından çok yüklü geçti. 470 olay, 101 ölü, 384 yaralı. İşte temmuz ayının anarşi bilançosu!

Kuvvet Komutanı arkadaşlarımla tek tek, içinde bulunduğumuz acıklı durumu ve ne yapılması gerektiği konusunu görüşmeye başladım' diyor ve devam ediyor:

'Eğer bu durum böyle devam ederse, yeniden bir 27 Mayıs olmasından korkarım.

Milli Güvenlik Kurulu'nda; ben de siz de, söylenmesi gereken her şeyi, açıkça ve çekinmeden söylüyoruz ama hükümet, bir şey yapmıyor!'

İşte her şey böyle başlıyor. 12 Eylül darbesine giden yolun ilk kilometre taşı budur.

Meclislerin kendilerine verdiği görevin farkında mı değil? Meclislerin 'yap dediğini' Sayın Evren yapsa, yaptırsa mesele bitecek. O dönüp kendi yapması lazım gelen şeyi başkası yapmıyor diye şikâyet ediyor. Bu sonuna kadar böyle gidecektir. Balık akvaryumdan şikâyet ediyor.

Sayın Evren için önemli olan;

'Müdahale kaçınılmaz olabilir. Ne dersiniz?' diye başlayıp, 'müdahale kaçınılmaz oldu' sonucuna ulaşmaktır.

Böylece Sayın Evren kendisini ele veriyor. Suçüstü yakalanıyor.

Demek ki, 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen müdahale, daha Temmuz 1979'da ana rahmine düşmüş, cenin 14 ay zarfında, binler-

ce kişinin kanı ile beslenmiş, büyümüş ve 12 Eylül 1980'e gelinmiş!

Bu çizgi fevkalade önemlidir.

Sanıyorum Sayın Evren, devletin anarşi mücadelesinde niye başarılı olamadığının sebebini ortaya koyuyor.

Kafada müdahale fikri varken, mücadele nasıl yapılacaktır ve niye yapılacaktır? Soru budur!

Orgeneral Bedrettin Demirel'in ifşa ettiği de budur!

Orgeneral Bedrettin Demirel daha sonra;

'Bir sene evvel müdahale kararı vermiştik. Olgunlaşsın diye bir sene daha beklenildi. Çok kan döküldü, üzülüyorum' diyecektir.

Bunu dediği zaman ve ondan sonra Orgeneral Demirel, Sayın Evren'in Çankaya Köşkü'nde müşaviridir.

Biz, bir yandan; canileri yakalayın, kaçakçıları yakalayın, hapishane kaçkınlarını yakalayın, sabotajcıları yakalayın diye çırpınırken, öbür taraftan, kafasına müdahale fikrini koyan Evren, bizim çırpınışlarımıza meğer istihza ile bakıyor ve müdahale için uygun zamanı bekliyormuş.

(Anılarından) Öğreniyoruz ki, 'Müdahalenin zamanı geldi mi?' diye elini şakağına koymuş düşünüyor:

'Kuvvet Komutanlarıyla mutabakata vardıktan sonra, İkinci Başkan Orgeneral Haydar Saltık'ı çağırarak kendisine şu görevi verdim: Senin başkanlığında çok itimat ettiğimiz iki kurmay subayla bir çalışma grubu kurunuz. Bu gruba kapalı olarak başka bir görev veriniz. Ancak esas görevleri, bir müdahale zamanı gelmiş midir, müdahale mi daha iyi netice verir, yoksa ilgilileri ikaz mı daha münasiptir? Bunları etüt etsinler ve zaman zaman bana rapor versinler. Rapor daktilo ile değil, el yazısı ile olmalı ki, gizlilik ihlal edilmemeli.

Saltık, bu görevi aldıktan sonra iki kurmay subayı seçti, bana seçilenleri bildirdi, tasvip ettim ve ekip 11 Eylül 1979'dan itibaren çalışmaya başladı' diyor."

37

Cumhurbaşkanı ve 12 Eylül önderi Evren'e, Demirel'in saldırıları cepheden:

"Çalışma grubu, 'anarşiyi meşru Parlamento, meşru hükümetle ve anayasal bir rejim olan sıkıyönetimle nasıl önleriz'le değil, 'müdahaleyi ne zaman yaparız, nasıl yaparız' ile meşguldür. Hazindir!..

İşte devletin komplo ile karşı karşıya kalışının belgesidir bu."

Ne ki, burada bir dakika nefes almak ve... Bu suçlamaların yanı sıra başta Parlamento Türk siyasal yapısının içinde bulunduğu ve bir türlü aşamadığı kargaşayı göz önüne getirmek gerekiyor.

Deneyimsiz ve yetersiz polis, iyi eğitilmiş sağ-sol teröristlere karşı... Ordu şehir eşkıyası ile savaşacak deneyimden ve bilgiden uzak...

Zar zor düzelmeye yüz tutan, halkı perişan edegelmiş bir ekonomi...

Cinayetler nedeniyle topluma çöken karamsarlık!

Çok kalın çizgilerle sayılan yukardaki öğeler madalyonun öteki yüzü.

Biz, Demirel'i izlemeyi sürdürelim:

"Devletin güvenlik gücünü elinde tutan, kanunların ve Anayasa'nın verdiği yetkiyi kullanarak, ülkeyi huzur ve sükûna kavuşturması beklenen Komutanın 'meyvenin olmasını bekler' gibi, müdahalenin zamanını beklemesi, böylece ifşa edilmiş oluyor.

Sayın Evren, Türk Devleti'nin niye işlemediğini veya sıkıyönetimin niye başarılı olmadığını, böylece ortaya koymuş oluyor.

Biz, 14 Ekim 1979 seçimleri sonrasında, hükümet kurduk. Ülkenin durumunu nasıl gördüğümüzü ortaya koyduk.

Bir büyük eksiğimiz varmış meğer. Onu şimdi öğreniyoruz.

Devletin güvenliğini sağlaması gereken Komutan, arkadaşları ile birlikte 'anarşi önlemenin' değil, 'önlememenin' peşinde imiş.

Silahlı Kuvvetlerin nüfuzu kullanılarak müdahale yapılacak ve daha sonra, Kenan Evren ve arkadaşları bulunan 4 komutan; 9 sene, 'ikbale erişmiş' olacaklardır. Türkiye'nin kaderine el koymuş olacaklardır. Hem de, bunu 'Atatürkçülük uğruna' yapacaklardır." (1990)

Demirel'in dilinde 'ikbal', Çankaya demekti.

38

Bir mantık dizisi içinde, eleştiri sınırını aşan saldırılarını sürdüren Demirel –Evren'in anılarına dayanarak– komuta sınıfını darbeden başka bir şey düşünmez, terör ve anarşi ile ilgili olmayan beş general diye niteliyor. Demirel şunu söylüyor:

"Bu 'beşi bir yerde beş general' TSK'yı –kendi ikballeri için– aylarca önceden 'darbeye' koşullandırmışlar."

Demirel'in bu vurgulamalarını, suçlamalarını Kenan Evren –1990'da– sindirdi, yanıtlayamadı.

Kuşkusuz, Demirel'in irdelemelerine ciddi bir tanık TSK'dan çıktı.

12 Eylül 1980'den önce Genelkurmay Koordinasyon Dairesi Başkanlığını yapan emekli korgeneral Nevzat Bölügiray'ın kitabındaki açıklamalara göre "Müdahale en az bir yıl önceden tasarlanmış, hatta emirler kuryeler aracılığıyla yurt içi komutanlıklara gönderilmişti."

Bir yıl önceden komutanlıkların haberdar edildiği darbe, bir yıl boyunca 'dışarı sızmamıştı.'

Ancak, Kenan Evren bir görüşmemizde bana, ne denli kuşkucu bir doğası olduğunu açıklayan bir olay anlattı: Bayrak planı dağıtılmış, sonra geri alınmış. Ancak 30 Ağustosta planı bilen kimi generaller emekli oluyor. Kenan Evren, emekli olanların bu bilgileri sızdırması olasılığından fena halde korkuyor. Fakat aklına gelen başına gelmiyor!

"Saltık komisyonu" diye sürdürüyor Demirel:

"Mütemadiyen raporlar hazırlamaktadır ve 25 dosya ile, müdahalenin nasıl olacağını, Komutanın önüne getirmektedir.

Halbuki, Komutanın önüne getirilmesi icap eden; 'anarşinin nasıl önlenmesi gerektiği'ne dair raporlar olmalı idi.

Sayın Evren, demokrasiye olan itimadını, daha Temmuz 1979'da kaybetmiştir."

Demokrasi tartışması bir yana Evren, uyarı mektubundan sonra biraraya geldiklerinde Başbakan Demirel'e "Sıkıyönetime rağmen başarısız olduk" diyor.

Evren'in Brüksel dönüşü –Selimiye'de– 21 Aralık 1979'da yap-

tığı toplantıyı çeşitli seviye ve yerlerde 22, 24, 26 Aralık tarihlerinde başka toplantılar izliyor.

Demirel; "Burada, 27 Aralıkta Cumhurbaşkanı Korutürk'e verilecek uyarı mektubu söz konusudur.

Sayın Evren kendi işini bırakmış, kendisinin ve komutan arkadaşlarının ne yapacağını bırakmış, başkalarının ne yapması gerektiği ile meşguldür" diyor ve müdahalenin izini sürüyor:

" '25 dosyanın 4 Mart 1980 günü komutanlara verildiğini ve 15-16 Mart günleri de, kendisinin (Evren'in) bu dosyalar üzerinde çalıştığını' ifade ediyor.

Haziran ve temmuz aylarına göre hazırlıkların bitirilmesi gerektiğini bildiriyor ve müdahale sonrasındaki hükümette görev alacak bakanların isimleri üzerinde çalışma yapılmasını istiyor.

Bir taraftan da Türkiye'de kan gövdeyi götürmeye devam ediyor. O hususta, en ufak gayreti yok!

Nitekim, Nisan 1980'de de 'Terör 247 can aldı' diye şikâyet ediyor.

'18 Mayıs 1980'de müdahaleye karar verdik' diyor.

'11-12 Temmuz 1980'de yönetime el koyacaktık, fakat erteledik' diyor.

'Nihayet 26 Ağustosta müdahale kararını yazıp imzaladık' diyor.

Biz, kan dökülmesini önleyelim diye çırpınırken, bu işi yapacak olanlar devletin kendilerine, bulundukları görev için maaş verdiği kimseler, bu çizgi üzerinde, 'daha çok kan dökülsün de haklılık kazanalım' diye, daha sonra vatandaş;

'Eh ne yapalım evimizden dışarı çıkamıyorduk, demokrasi mi, canı cehenneme' desin diye adetâ seyirci durumuna geçmişlerdir.

Bunun maliyeti 4000 can olmuştur."

39

Bu son satırlar 12 Eylül'e karşı Demirel'in hiddetini sergiliyor.

Sadece komutanlara değil, sade vatandaşa da ateş püskürüyor:

"... daha sonra vatandaş; 'Eh ne yapalım evimizden dışarı çıka-

mıyorduk, demokrasi mi, canı cehenneme'... desin diye... adetâ seyirci durumuna geçmişlerdir..."

Cümlelerin amacı ve hedefi açık.

"Böylece Türkiye'nin kaderini ellerine geçirenler" diyor Demirel:

"9 sene, Çankaya'da değil, kan çanağı içinde oturmuşlardır. Halen de bundan rahatsızlardır.

Sayın Evren'i kan tutmuştur. Onun için rahatsızdır.

'Ülkeyi kurtaralım' diye yola çıkmış, anarşiden kurtaracağına; Meclis'ten, demokrasiden ve siyasetten kurtarmıştır."

Sonlara doğru bir yargısı var ki, katılmamak olanaksız:

"Başka birisi, bu olay karşısında suçlamalarda bulunabilir. Suçlarken, Sayın Evren de dahil, 'bu devrin idaresine ve icrasına karışmış herkesi suçlar.'

Ama Sayın Evren çıkıp, kendisi dışında herkesi suçlayamaz."

Evren'e karşı üslubunda yer yer aşırıya kaçan Demirel'in kimi başka ifadeleri:

"... Çöküşü önlemek yerine, onu beklemeyi tercih eden ve sonra; 'Sabreden derviş, muradına ermiş. Biz bekledik, muradımıza erdik' diyecek olan Sayın Evren, milletin iktidar değiştirme hakkını gaspetmiş ve kendisi gelmiş, milletin tepesine oturmuştur..."

"... Anayasa'ya 'evet' derseniz, benim Cumhurbaşkanlığıma da 'evet' dersiniz deyip 'hayır' propagandası yasak, 'evet' propagandası doğal. Dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir referandumla, milletin rızasını değil, yarattığı fiili durumun tasdikini yine anarşi korkutmacası ve sıkıyönetim sayesinde sağlayarak, milletin tepesinde 9 sene oturmayı başarmıştır.

Ülkede, siyasi güçlerin hemen tümünü tahrip etmiş, içinden çıkılmaz bir hercümerci ve siyasi parçalanmayı sağlamıştır.

Dediklerinden hiçbirini tutmamıştır:

... Bakınız, 2 Ekim 1980 tarihlerinde Van'da ne diyor:

'Her yerde ifade ettiğim gibi bizler; beş kişilik Milli Güvenlik Konseyi üyeleri uzun süre bu makamda kalmak niyetinde değiliz. Buna hevesli de değiliz. Kanuni düzenlemeleri, seçim sistemini, partiler kanununu, Anayasa'yı yaptıktan sonra en kısa zamanda idareyi gelecek parlamenter kişilere teslim edeceğiz. Bundan emin ola-

bilirsiniz. Bizim makam ve mevkide gözümüz yoktur. Bu hırsımız da yoktur, bunu bilesiniz.

Biliyorsunuz birçok defalar gazetelerde, Cumhurbaşkanı seçiminde benim ismim de mevzuubahis olduğu zaman, ben aday değilim dedim. Benim de Cumhurbaşkanlığında gözüm yok. Bu makama bir rakip olarak da gelmek istemezdim. Ama mecbur olduğum için buraya geldim. Bundan emin olabilirsiniz. Bütün görevimiz, bu memleketin bu milletin daha müreffeh bir yaşama kavuşması ve huzur içinde olmasıdır.'

'Ülke idaresi, seçimle gelenlere devredilecektir' diye işe girmiş, neticede, kendisine devretmiştir.

Sayın Evren, meşru idarenin emrinde olmayı içine sindiremeyip, görevini yapmayacak idiyse, yapıyor gibi gösterip, bir komplonun gerekçesini hazırlamamalı idi. Bunca kan dökülmemeli idi. Bu kan kendisini boğacaktır.

Makyavel 'Zaptettiği şehri yıkmayan, zevalini ordan beklesin' der.

Darbeciler ellerinden iktidar aldığı heyetlerden veya kişilerden çok rahatsızdırlar.

... 'Kan devraldık' diyorsunuz.

Biz de 'kan bıraktınız' diyoruz.

Yalan mı?

Kan alıp kan bırakacaktınız, dokuz sene orada niye ve ne için oturdunuz?

Milletin parlamentosunu kapatarak, onun sesini kestiniz. Sonuçta da o Türkiye, pahalılığın ateşten gömleğini sırtında taşımaya mahkûm edilmiş milyonlarla, yağ bal içinde bulunan bir avuç insanın yanyana yaşatıldığı bir dengesizlikler ülkesi oldu.

Bu, son derece yanlış ve bize göre ise maksatlı mantığınızla, anarşinin suçlusu sayıp mahkûm ettiğiniz demokrasiden mahrum kalan toplumun varacağı tabii sonuç idi. Oraya vardı.

Eser sizindir!

Türkiye, hırsızlığın beceri, yolsuzluğun ve görgüsüzce bir israfın ise devlet yöntemleri arasında yer aldığı bir ülke durumuna, yine tarafınızdan bu millete çok görülen demokrasi yokluğu sayesinde girdi.

Ara rejiminizin yadigârı olan bugünkü yönetimin (Özal iktidarı) her icraatı, her yanlışı, her yolsuzluğu da, o yönetim sizin yarattığınız ortamda doğup büyüdüğü için, yine sizin hanenize yazılmaya devam edecektir.

Ve nihayet arkanızda bir soruyu cevapsız bıraktınız.

Devletin yasal ve diğer imkânları tamamıyla birbirinin aynı iken, 13 Eylül günü durdurulan kan, 11 Eylül günü niçin akıyordu?

Niçin?

Yazık değil mi?.."

40

Demirel, bu soruyu bir değil belki yüz kez Evren'e sordu.

Özel söyleşilerde 'komplo' diye nitelediği 12 Eylül müdahalesini yapabilmek için, örneğin 11 Eylül 1980 günü başkentin hemen her yerine asılan bombalı pankartları kimin yerleştirdiği sorusunu sık sık yineledi.

12 Eylül müdahalesinin uzun süre düşünülüp bir, bir buçuk yıl hazırlanarak gerçekleştirildiğini ve... Orgeneral Kenan Evren'in Çankaya'da oturabilmek için demokratik rejime ve seçilmiş olan hükümete darbe indirdiğini söyledi.

"Bize denilebilecektir ki" diyor Demirel:

" 'Bu komuta heyetini hiç olmazsa uyarı mektubundan sonra niye değiştirmediniz?' Onu düşündük. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün 'Beni bu işlere karıştırmayınız. Zaten benim günüm sayılıdır' şeklindeki sözleri kulaklarımdadır.

Sayın Korutürk 6 Nisanda görevi bıraktı.

'Ondan sonra değiştirseydiniz' denilebilecektir. Onu da düşündük. O zaman Cumhurbaşkanı Vekili (İhsan Sabri Çağlayangil) Adalet Partili idi. Vekil, asilin bütün yetkilerini haiz olmasına rağmen, böyle bir şey yapsak, 'Silahlı Kuvvetleri siyasi sebeple rahatsız ediyorlar' istismarına dayanamazdık ve müdaheleye bu defa biz haklılık vermiş olurduk.

Komuta heyeti, bir taraftan suret-i haktan görünüp, diğer ta-

raftan tertip içerisinde olmuştur. Bu tertibi de, iyi 'kamufle' etmiştir."

41

Demirel'den; "Neden istifa etmediniz?" sorusuna yanıt:

"Bizim devlet yönetiminde bir prensibimiz vardır.

Gereksiz şüphelere kapılmak yerine, neticesine katlanırız.

Komuta heyetinden 'şüpheye düşmemiş olmamız' bizim ayıbımızsa, bunu kabul ediyorum. Neticesine de katlandım."

Oysa, yazıldı, kitaplara geçti: Demirel, özellikle uyarıdan sonra 'darbe kuşkusu içinde' idi.

On yıl önce, özellikle Şubat 1980'den başlayarak 'şüphe, hatta bir beklenti içinde' olduğunu bildiğimiz Demirel, on yıl sonra "komuta heyetinden şüpheye düşmemiş olduğunu" –önümüzde duran yazılı bir metinde– söylüyor.

Niçin?

Tam bu noktada bir not yazmanın gereği doğuyor:

Kenan Evren'le Süleyman Demirel'in birbirine yönelik acımasız eleştirilerinin üzerinden yıllar geçti. Bu eleştiriler kişisellik içeriyor, ama üzeri, ülke yönetimi, demokratik rejim tartışmalarıyla örtülüyordu.

1998 yılında önce Kenan Evren, konuşmalarında Demirel'e çok yakın ilgi gösterdi.

Bir süre geçti. Demirel'e sordum: "Geçmiş yıllara ait notlarıma, gazete kupürlerine bakıyorum. Size müthiş saldırılar var. Gazetecilerden, 'malum' kişilerden. Ama şimdi bu kişilere siz, çok yakın duruyorsunuz."

Demirel, Kenan Evren'in de adını vererek söylediklerime şöyle bir yanıt verdi:

"Vallahi ben bunları aştım."

Kenan Evren de "Küskünlüklerin, dargınlıkların yıllarca süremeyeceğini" söyleyerek Demirel'le yakınlaşmasına mazeret gösteriyordu.

Peki ama yukarda okuduklarınız neydi? Kime aitti? Niçin söylenmişti?

Demirel de Kenan Evren de 1998 yılında 'geçmişi unutmuşlar'dı.

Geçmişin hesabını tarihe bırakıyorlardı ama tarihin yazacağı olayları yaratırken, tam 15 yıl toplumu, aydınları, bireyleri, partileri kavgalarıyla olumsuz yönde koşullandırdılar. 15 yıl sonra topluma olumsuz tohum ekenler onlar değilmiş gibi; bir kenara çekilip, geçmişteki olayları, olanları 'aştıklarını' söylüyorlar.

Bu olguyu alkışlayanlar da geçmişlerden korkanlardı!

42

Başbakan Demirel gün saydığını söylediği Cumhurbaşkanı'ndan "Bir komutanı değiştirme onayı alamadığını" söyleyerek yakınıyordu.

Başarılı olamayan sıkıyönetim komutanlarını değiştirmek istiyordu. Genelkurmay Başkanı Evren'le 'konuyu' görüşmüş, "Cinayetlerin yüzde 30'u İstanbul'da, yüzde 20'si Ankara'da oluyor ve olmaya da devam ediyor. Ankara'ya yeni bir komutan tayin edelim. İzmir Komutanı zaten emekli olup ayrılacak. İstanbul Komutanı bir süre daha görevde kalsın" demişti.

İsteklerinde elbette haklılık vardı: "Siyasi gücü temsil ediyordu. Sıkıyönetimden ve Silahlı Kuvvetlerden sorumlu idi."

Demirel, Evren'le 'Ankara Komutanı olayını 8 Ağustos 1980 Cuma günü gecesi tam iki saat' tartıştı. Olayı anlatırken;

"Sayın Evren, Ankara Komutanını değiştirmek istemiyordu" dedi.

Demirel'in, değiştirilmesinde direndiği Ankara Komutanı Korgeneral Nihat Özer'di.

Evren'e değişikliği istemesindeki nedeni şöyle anlatıyordu Demirel:

"Güvenlik kuvvetlerinin tümü, Sıkıyönetim Komutanına bağlıdır. Cinayetlerin işlenmesi önlenemiyor. Çoğunun faili bulunamıyor. Fail diye yakalananlar hapishanelerden kaçıyor.

Bütün bunlardan çıkan netice, bu iş için görevlendirdiğimiz komutanın başarısı olmasa gerek.

Bu komutanı değiştiriniz.

Toplantı böylece bitti.

Genelkurmay Başkanı 'evet' demeden gitti."

9 Ağustos 1980'de, Milli Savunma Bakanı Demirel'e Gelibolu Kolordu Komutanı Korgeneral Recep Ergun'u Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına önerdi.

Kabul etti.

43

Ne ki, daha sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Nihat Özer ile Başbakanlık arasındaki kimi yazışmalardan söz edildi.

Özer'in, Demirel'in azınlık hükümetine destek veren, MC hükümetlerinde ortağı MHP'den 'şikâyetçi olduğu ve hatta bu partinin üzerine gittiği için MHP'den de Başbakanlığa şikâyetler ulaştığı' öne sürüldü.

Demirel ile Evren arasındaki Özer konulu tartışmanın tarihi Ağustos 1980.

Temmuz 1980 tarihli iki belge, ağustos tartışmasına ışık tutuyor:

Belge : 1

Gizli

T.C.
Sıkıyönetim Komutanlığı
Ankara

Kişiye Özel

İSTH : 2070 - 450-80/İh.Ks. 10992 22 Temmuz 1980
Konu : Yazı ve slogan.

Başbakanlığa
Ankara

1. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının ve diğer Sıkıyönetim Komutanlıklarının muhtelif bildirileri ile, umumun görebileceği yerlere, öğrenim kurumlarına, kamu ve özel kuruluşlara ait binalara siyasi amaçlı veya halkın huzurunu bozucu, bölücü, kışkırtıcı yazı ve slogan yazmak yasaklanmıştır.

2. Bu yasaklamaya aykırı harekette bulunanlar hakkında 1402 sayılı sıkıyönetim kanunu ve TCK. 536 ıncı maddeleri uyarınca kanuni işlem sürdürülmektedir ve sürdürülecektir.

3. Ancak, çeşitli yasaklamalara rağmen Ankara'nın birçok bölgesinde özellikle yasadışı örgüt yandaşlarınca duvarlara yazı ve slogan yazılmakta ve bu konuda mücadele sürdürülmektedir. Yazılan yazılar, güvenlik görevlileri nezaretinde ilgililere temizletilmekte ve yakalanan kişilerle ilgili takibata başlanılmaktadır.

4. Duvarlara yazı yazma işinde biri hariç ülkemizde mevcut yasal siyasi partilerin hiçbirinin isim ve amblemlerine rastlanılmamakta ve bu parti yöneticileri bu tür propagandaya müsamaha göstermemektedirler. Fakat MHP için aynı şeyleri söylemek mümkün olamamaktadır.

Özellikle MHP Genel Merkezi ve bağlı diğer kuruluşlarının bulunduğu Bahçelievler semtinde, bu partinin ve yazılan yazılardan parti ile ilişkisi kolayca tesbit edilebilen ÜGD (Ülkücü Gençlik Derneği) veya ÜYD (Ülkü Yolu Derneği) adlı örgütlerin sloganları ile dolu olduğu görülmektedir.

... Bu yazılar söz konusu bölgede yoğun olmakla birlikte diğer mahallelerde de rastlanılmaktadır. 7 numara ile işaretlenen 3 ayrı fotoğrafta görüldüğü üzere Komutanlık bildirilerini tamamen ihlâl eden ve kesinlikle kışkırtıcı yazıların altında bu partinin ismi verilmekte ve cihat çağrıları bu parti adına yapılmaktadır.

Bu ise anarşinin kazandığı bu boyutlar karşısında ve (özellikle iktidara destek sağlayan bu parti) açısından son derece ilginç ve düşündürücüdür.

(Anılan nedenlerle ve durumun önemi belirtilerek, bir bakıma iktidarın desteğinde sayılabilecek olan MHK Genel Başkanı ve yöneticilerine bu gibi davranışlarda bulunanlara müsamaha göstermemeleri konusunda uyarıda bulunulmasını) ve gereğini tensiplerinize arz ederim.

Nihat Özer
Korgeneral
4 ncü Kolordu ve
Ankara Sıkıyönetim Komutanı

Ekler: Ek-1: 17 adet fotoğraf.

Dağıtım:
Gereği: Başbakanlığa

Bilgi:
Genelkurmay Başkanlığına

Korgeneral Özer'in resmi yazısının Başbakanlığa ulaşmasının üzerinden 4 gün geçti.

Ankara Sıkıyönetim Komutanına, Başbakan Demirel'den bir yanıt geldi:

Belge: 2

T.C.
Başbakanlık

Sayı : II/01707 26.7.1980
Konu :

Sıkıyönetim Komutanlığına
Ankara

İlgi : 22 Temmuz 1980 tarihli ve ISTH 2070-450-80 İH. KSM 10992 sayılı gizli-kişiye özel yazınız.

Yukarıda gün ve sayısı yazılı yazınız ve ekli fotoğraflar tetkik edilmiştir.

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa göre, sıkıyönetim yasaklarına aykırı hareketlerde bulunmak suçtur ve cezai kovuşturmayı gerektirir.

Suçun kim tarafından işlenmiş olduğu, olayın suç vasfını kaldırmaz. Başka bir ifade ile hiç kimse suç işleme imtiyazına sahip değildir ve kanunlar önünde herkes eşittir.

Bizim hükümet görevini deruhte ettiğimiz geçen 8 ay zarfında, bu anlayışımıza ters düşen tek bir hareket yoktur.

Bilindiği gibi, görev başında bulunan hükümet, koalisyon hükümeti değildir.

Millet Meclisinde destek aldığı partilerle siyasi iktidarı da bölüşmüş değildir.

Hükümete destek veren partilerin herhangi bir hareketinden hükümetimiz sorumlu olmaz.

Ayrıca, bu partiler, hükümetin emrinde de değildirler.

Bu itibarla, hükümete destek verdiği noktasından hareket ederek, hükümetin diğer partiler üzerinde herhangi bir nüfuzu söz konusu olmaz.

Kim suç işliyorsa, kim olduğuna bakmaksızın gereği yapılmalıdır. Bunun dışında idareten alınacak bir tedbir bahis mevzuu değildir.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

Saygılarımla.

Süleyman Demirel
Başbakan

Dağıtım :

Gereği için :
Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı

Bilgi için:
Genelkurmay Başkanlığına

44

Olayın tepe noktalarını sıralayalım:

(•) 22 Temmuz 1980'de Ankara Sıkıyönetim Komutanı'ndan Başbakan'a "bir bakıma iktidarın 'desteğinde' sayılabilecek Milliyetçi Hareket Partisi" ile ilgili şikâyet yazısı.

(•) 26 Temmuz 1980'de Başbakan'dan Ankara Sıkıyönetim Komutanı'na "suçlu kimse gereğini yap" yazısı.

(•) 8 Ağuştos 1980 gecesi Başbakan Demirel ile Genelkurmay Başkanı Evren arasında geçen Ankara Komutanının değiştirilmesi ile ilgili tartışma.

Ne var ki; Demirel'in Evren'e komutanla ilgili sıraladığı suçlamalarla komutanla yaptığı yazışmalardaki ana öğeler çok farklı.

Komutan Nihat Özer, neredeyse azınlık hükümetine destek verdiği için MHP'nin 'himaye gördüğü'ne benzer irdelemelerde bulunuyor.

Demirel ise, Evren'e "Başarısız bir komutanı değiştirmek istediğini" söylüyor.

Üstelik Başbakan, yeni komutan önerisini şöyle karşılıyor:

"Sadece komutanın değişmesini istiyorum. Görev yapacağına kani olduğu kimi getirirse kabulümdür. Kişisel bir sorunum yoktur."

Ne dersiniz?

45

Oysa, Demirel'in Evren'le hem kişisel hem de rejimsel kavgası var.

Kişiselliği yadsıyabilir Demirel. Rejimsel kavganın bayraktarlığını seve seve benimseyebilir.

Demirel'in kişisel bir kavga mı yaptığı yoksa rejimsel bir savaş mı verdiği 1987'de yasakların kalkmasına yol açan referanduma kadar çok tartışıldı. Ne ki, hâlâ tartışılıyor.

Kimine göre, Demirel aslında 'kendisi için savaşıyor'du. Bir kısım çevre ise, Demirel'in önderliğinde demokratik yaşamın yeniden sağlandığını savunuyordu.

Bu öyle bir tartışmaydı ki, içinden çıkılması çok zordu.

Zira bir çeşit 'yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan çıktı' açmazına yanıt bulmak gibi bir şeydi.

Soruyu Demirel'e sorarsanız gerçekçi bir yanıt alırsınız: 35-40 yıllık ömrünü 'demokrasi uğruna un ufak etmişti'. '1997'lerde demokrasinin kalıcı olması, en ufak bunalımda akıllara darbe olasılığı gelmemesi için hâlâ savaşım veriyordu.'

46

12 Eylül'ü izleyen ilk günler ve hatta aylarda askerlerle aramızda sıcak ilişkiler sürüyordu. Devlet Başkanı Evren, gezilere çıkıyor, gazetecileri de uçağına alıyordu.

Doğrusu Evren, o sıralar sıcakkanlıydı. Basına yakınlık gösteriyor ve aradaki mesafeyi de koruyordu. Kimilerini daha kafasına takmamıştı. Diyarbakır'a gitti. Bir uçak kaçırılıp Diyarbakır'a indi. O geceki kurtarma operasyonunu bizzat MGK üyesi Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Tümer yönetti.

Ankara'ya dönerken uçakta Evren'e "Bu kez" dedim:

"Müdahaleyi biraz geç öğrendik."

"Neden?" diye sordu.

"Basit bir nedenden. 11 Eylülü 12'ye bağlayan gece Genelkurmay binasında elektrikler yanmıyordu."

Daha önceki bunalımlı günlerde, örneğin Talat Aydemir isyanlarının başladığı gecelerde Genelkurmay'da elektriklerin yanması bize çok şey ifade ederdi.

Evren bir kahkaha attı:

"Biz bu ihtimali" dedi, "hesaba kattık o gece. Binanın ön yüzündeki elektrikler söndürüldü. Arka taraftaki merkezlerde çalıştık."

Her yönetimin, ister sivil ister asker, kendine özgü özellikleri oluyor.

Örneğin; bir gün, TBMM binasında çalışan 12 Eylül askeri kadrosunun önde gelenleri ile konuşmaya gitmiştim.

Yemeğe kalmamı istediler. Yemekteyken bir deniz subayı gel-

di. Oturdu ve konuştu. Basınla ilgili çok ilginç görüşleri vardı ve söyledi:

"Bu kadar gazeteye gerek yok. Tek bir gazete çıkarılmalı. Tam 36 sayfa. Üç bölüm. Birinci 12 sayfa sadece sol yazılar, haberler. İkinci 12 sayfa tümüyle sağ yazılar ve haberler. Sonunda 12 sayfada da orta yol yazılar, haberler. Dileyen dilediği bölümü okumalı."

İster inanın, ister inanmayın; ama önerdiği gazete örneği işte böyleydi.

Her yönetim gibi, 12 Eylül'de de 'basını düzene koyacak, yani hizaya getircek bir yasa hazırlığı' için bizleri topladılar. Basınla ilgili yasa çalışmalarının nelere gebe olduğunu 'bittecrübe' biliyordum.

Bir gazeteci olarak, bir yönetimin basını düzenleme çalışmalarına katılmayı asla istemezdim, kendime yakıştıramazdım. İlk toplantıda;

"Lütfen; mesleki derneklerimiz, sendikalarımız var, onlarla temas kurup gerekli hazırlığı yapınız" dedim.

Buz gibi bir hava esti toplantıda. Ben bıraktım. Devam eden arkadaşları da kınamadım.

Herkes bildiği yolda yürüyordu.

47

Askeri yönetimle basın arasındaki sıcak ilişkilerin, gün gelip soğuması kaçınılmazdı. 'Sıcak ilişkilerin' sürmesi, zaten eşyanın tabiatına aykırıydı.

Basın elbette bildiği ve inandığı yoda yürüyecekti. Askerler de...

Çatışma başlayacaktı.

Örneğin, 12 Eylül terör ve anarşiyi yok etmek savıyla yönetime elkoyduğu gün ve 12 Eylül'ü izleyen ilk zamanlar, basın, desteğini esirgemedi. Hiçbirimiz esirgemedik.

Bu destek, sivillerin bir türlü başa çıkamadığı terör sorununa verdikleri vaatlerden kaynaklanıyordu.

Ama, askerler, belki hepsi değil ama Kenan Evren, bir süre sonra değişti.

Sadece terörü değil, Türkiye'yi yeni baştan düzeltecekti! Konya'daki nutku sivillere karşı açılan bir savaştı. AP ve CHP'nin 'tencereyi pislettiğini' söyleyip, 'yenileri kurulsun' diye bu iki ana partiyi kapattı.

Kenan Evren –asla yadsıyamaz– sivilleri ve sivil yönetimleri asla sindiremedi. Politikacıları ve sivil kadroları hep aşağıladı.

Sonraları, demokrasiye aykırı Anayasa ve yasalar çıkardıkça Kenan Evren'e yönelik eleştirilerin dozu arttı. Kudretli olduğu zamandı; 12 Eylül komuta kadrosunu alaya alan KU-DE-TA'yı yazdım.

Evren'den Sacre –kutsal adam– diye söz ediyor, Evren'le dört arkadaşını düşsel bir adadaki bekçilere benzetip düşsel bir adada yönetimi ele geçirmelerini gırgıra alıyordum.

Evren, bu kitabı, asla unutmadı. Kindar değil derdik; ama Evren, yıllar sonra 1997'de benim ve kimi yazarların 12 Eylül'ü önce övüp sonra eleştirdiğimizi içeren bir kitap yazdı.

Kimi yazılarımızı kendine göre yorumlayıp bizleri ikiyüzlü davranmakla suçluyordu.

Oysa, geçtiğimiz bölümlerde gerçek kimliğini Demirel pekâlâ anlatıyor.

Üstelik bizler; Evren gibi başkalarına ait fotoğrafları önümüze koyup tuale geçirerek milyarlar vuran eski darbecilerden, emekli generallerden de değildik.

Başka bir soru var. Kenan Evren'in yanıtlamadığı, es geçtiği bir soru:

1980-83 yılları arasında benim değiştiğimi öne süren Kenan Evren; 1995'e kadar beni kabul edip birçok konuda, üstüne üstlük özelliği olan önemli konularda benimle niçin söyleşiler yaptı acaba?

Kenan Evren'in kafası kışladan o denli çıkmamış ki; 12 Eylül'ün ilk günlerinde basının darbeyi niçin desteklediğini, ancak bu desteğini bir süre sonra neden çektiğini araştırmaya da elverişli değildi, hatta yetersizdi.

12 Eylül'ü ilelebet ve müebbet destekleyecek durumda da değildik, görevimiz de değildi.

Evren sürekli şakşakçılar aradı çevresinde, buldu da...

48

18 Kasım 1980. Darbenin üzerinden az bir zaman geçmiş.

Devlet Başkanı Kenan Evren, 1. Ordu Karargâhında subaylara kapalı kapılar ardında bir konuşma yaptı.

Basında yayımlanmadı bu konuşma. İçeriğinde geçmişi irdeliyor, geleceği özetliyor.

Aynı zamanda Demirel ile Evren arasında yıllarca sürüp gidecek 'büyük kapışma'nın ilk perdesini açıyor.

18 Kasım 1980 Günü, Sayın Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in 1. Ordu Karargâhında Yaptıkları Konuşma Özeti:

"12 Eylül harekâtıyla artan işler dolayısıyla askerliği unutmuş değiliz. Bu sebeple yeri geldiğinde Doğu ve Güneydoğu'daki tatbikatlara gittik. Bölge halkının tasvipkâr olduğunu gördük. Ve yine gördük ki, milletin özü mayası sağlamdır. 11 Eylül'e kadar bir şey olmamışsa temelin sağlam oluşundandır.

– Milletin başına ne gelmişse okumuş dediğimiz aydın zümreden gelmiştir. Onlar temiz halkımızı sömürmüşlerdir. Gördük ki sömürülen bu zümre her şeye rağmen bozulmamıştır.

– 12 Eylül öncesi ve sonrasını ben size anlatacağım; siz de, maiyetinize anlatın ve konuşulduğunda gerçekleri bilin.

Parlamenterlerin çoğu da ümitsizliğe kapılmıştı.

Bazı parlamenterler bize gelip, bu Meclis tefessüh etmiş, iş yapmaz, diyorlardı.

Biz biliyorduk. Bize kızanlar vardı. Orada ne oturuyorsunuz, diyenler vardı. Fakat biz neyin ne zaman yapılacağını biliyorduk. Kendimizi sokak harekâtlarına kaptırmadık. Kaptırsaydık yanlış karar alabilirdik. Asıl zor olan karar vermektir. Karar verince icra kolaydır. Karar zamanını iyi tayin etmek lazım geliyordu. Zannediyorum ki bu zamanı iyi tespit ettik.

– Biz T.S.K.'ne ve temiz Anadolu çocuğuna güveniyorduk. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde anarşi olmadıkça, parçalanmadıkça muvaffak oluruz.

– 11 Eylül'e kadar şikâyet edilen husus anarşi idi. Bunun içindir ki ilk vazife olarak anarşi ile mücadeleyi esas aldık. Anarşinin köküne kibrit suyu dökmeden başka organlara devredemeyiz.

Anarşi % 80 durdu deniyor. Durdu ama kökü kazılmış değildir. Kış uykusuna yatan zümre var. Bunlar gidişimizi bekliyor. Parlamenter hayat gelince melanetimize devam edeceğiz, diye düşünüyorlar.

– Sizin bilmediğiniz çok merkezler var ki kamuoyuna açıklama yapmadan operasyonlara devam edeceğiz.

6 Tb. Ordu bölgesindeki operasyonları sürdürüyor. Her gün militan yakalanıyor. Bölgede 200 civarında öğretmen militan var. Militanların çoğuna Devlet sektöründe görev verilmiş. Orduda her şey var fakat devlet yok. Devlete ait hiçbir organ işlemiyor. Halk mahkemeleri faaliyette. Her şeye onlar karar veriyor. Belediye Başkanı pirezityum başkanı. Şehirde verilen temsillerde açık açık komünist propagandası yapılıyor. Ormanlık bölge olduğu için merkez olarak orası seçilmiş. % 80 temizlendi.

– Tunceli'de bir Ütğm. şehit olunca aklımız başımıza geldi. Şimdi 5 Tb.la operasyon başlatıldı. Yalnız Tunceli'de ateş yok. Ateş etseler Güvenlik Kuvvetleri vuracak. Dersim isyanındaki akıbetten korktukları için ateş etmiyorlar.

Tunceli % 98 Kurtuluş grubunun elinde. Milli Eğitim kitapları girmemiş, kendi bastırdıkları Kürtçe broşürler okutulmakta, bunlardan bir pasaj:

– "Buranın Kürt çocukları askere gidiyor. Faşist general ve subayların elinde Kürtlüklerini unutturuyorlar. Bu olamaz."

Temsillerde sten ve tomsonlar sahnede açıkça kullanılıyor. Genç kızlar var hepsi devrim nikâhı ile nikâhlı. Almanya'da 40.000 Tuncelili işçi var. Her ay bir milyon paramız yardım geliyor. Liselerin, okulların adı değiştirilmiş. Kalan Lisesi ve diğerlerine vurulan militanların isimleri. Zaten bütün okullarda öğretmen var, öğrenci yok.

Bazı devlet memurlarının kendisi Almanya'da buradan maaş alıyor.

Orman Müdürü bölgenin hâkimi, mutlaka çıkarttığı takvimlerde öldürülen militanların resimleri ve diğer yanda N.Hikmet'in şiirleri.

Helikopterlerle operasyon devam ediyor.

Artvin'de küçük çaplı operasyonlar devam ediyor. Görülüyor ki daha anarşi halledilmiş değil. Anarşiyi halletmeden diğer işlere dalarsak ipin ucunu kaçırırız.

– 27 Mayıs'ta iyi niyetle Anayasa hazırlandı. Birtakım profesörler görevlendirildi. Fakat 61 Anayasası öyle sinsice hazırlanmıştır ki, 4-5 sene sonra sancıları başladı. 68'de tamamen kokusu çıktı.

– Orduya girmek, parçalamak istediler. Sağlam olduğunu görünce Milli Eğitimi ele aldılar ve oraya girmeye başladılar. Profesörler üniversiteye polis girmez diye kıyameti kopardılar. Şimdi de aman üniversitede bulunun diyorlar. Peki niye bu Anayasa'yı hazırladınız diyoruz.

– "Bu reaksiyon Anayasadır. 50'lerin çoğunluğuna son vermek için buna mecburduk."

İngilizler bu Anayasa'yı bize verin biz tatbik edelim. Daha kötüye gideriz. Sizin bünyeniz sağlam olduğu için ancak bu kadar tahrip oldunuz.

12 Mart'ta birçok maddeler düzeltildi. Fakat sağlam yapılmadığı için daha kötüye götürdü.

Yeni Anayasa'yı hazır elbise olarak aldık. Uymadı. İkinci bir düzeltmenin Meclis yolu ile yapılamayacağı tecrübesini edindiğimiz için bizzat Parlamenterlerin kokuşmuş dedikleri Meclis'i dağıttık.

Neler Yapacağız?

1. Anayasa hazırlanacak. Bunun esaslarını biz hazırlayacağız. Kurucu Meclise vereceğiz. Yoksa 61 Anayasası gibi profesörler otursun hazırlasın diyemeyiz.

2. Seçim Kanunu:

Ben hiç rey kullanmadım. Delegelerin para ile seçtikleri adaylara rey vermem. Para ile satılmış delegeler sırayı tespit ediyor. Vatandaşlık görevi diyorlar. Bu seçim sistemi ile vatandaşlık görevi olmaz.

3. Partiler Kanunu:

Partiler Kanunu bir rezalet, Partilerde diktatörler var. Bütün yetki liderlerde. Ölünceye kadar lider, çünkü o il başkanlarını seçiyor. İl başkanları da onu; al gülüm ver gülüm. Cumhurbaşkanı bile 7 yıl için seçiliyor. Anayasa Mah. Başkanı üyeleri, Danıştay Başkanı üyeleri, Yargıtay Başkanı üyeleri, seçildi mi, yaş haddine kadar tamam. Olmaz. Bizdeki gibi statü getireceğiz. Bir sisteme bağlandığı içindir ki asker müessesesi bozulmuyor. Onları da böyle sisteme bağlamak istiyoruz.

Cumhurbaşkanı seçemediler. NATO toplantısında bir orgeneral arkadaşıma sordum böyle 2 ayda Cumhurbaşkanı seçemeyen ülke var mı diye, gülerek şampiyonsunuz dedi. Nihayet bir şeyde şampiyon olabildik.

4. Dernekler Kanunu:

Tam dernekler enflasyonu var. Türkiye'de 48.000 dernek sayısı çıktı. Devlet hesaplarını kontrol edemiyor.

Tüzükleri belli fakat bütün uğraşları siyasi. DGM Kanunu çıkarılacak.

Bir Mühendisler Derneği başkanı çıkıp yaygarayı basıyor. Sendika Başkanı beyanat veriyor. Nasıl beyanat? Devleti başınıza yıkarız diye, cevap veren yok.

5. Üniversiteler Kanunu:

İlmi özerklik diyorlar. Peki profesör çıkıp komünizm propagandası yapıyor. İlim nerede? Devletin karışmadığı yer özerk olur mu?

Şimdi bütün Tıp Fakültelerinde okuyan öğrenci sayısı eskisinden İst. Tıp. Fakültesi'nde okuyan öğrenci sayısına eşit fakat profesör yok.

6. Sendikalar Kanunu:

Bir rezalet. Devlet içinde devlet. Hesap sorulmaz. İşçiden

paralar alınmış, kendileri keyif sürmüş. Birçok melanetleri çıkıyor.

7. Dokunulmazlık:

Dokunulmazlık Meclis'tedir. Meclis'ten çıkınca vatandaş olmalı. Layezal olursa herkese kafa tutar ve kanuna karşı gelir. Yaptığı kanunu kendisi çiğner.

8. Radyo-Televizyon:

Açıktan açığa komünizm ve din propagandası yapılıyordu. Düzeltilecek ve Devlet Kuruluşu haline getirilecek. Dinin politikaya alet edilmesine karşıyız. İlla namaz kılacaksın, illa oruç tutacaksın, peygamberimiz bile böyle dememiş. Zorlamamış. Dinimiz yüce dindir. Zorlama yok. Ama yobazlar yapıyor. Çok Humeyni'ler çıktı.

12 Eylül çoktan kararlaştırılmıştı ama 6 Eylül Konya Mitingi tuzu biberi oldu. Allah bize yardım etsin.

9. Vergi Kanunu:

Partiler kavgası yüzünden çıkarılmadı.

– Saydıklarım yapacaklarımızın hepsi değil. Daha çok iş var. Bize itimat edin. Güvenin. Diğer kanunları da muhakkak çıkartacağız.

Politikaya girmeyin.

Münakaşa etmeyin.

Yapılacak çok iş var, hepsini bir anda yapmaya kalkarsak hepsi yarıda kalır. Sıklet merkezi prensibi ile halledeceğiz.

– Memnun olmayanlar çok. Gocunanlar çok. Parlamenterler bir an önce bunlar gitse de biz gelsek diyorlar, yağma yok. Düzeltmeden gitmeyeceğiz. Avantajlı gruplar memnun değil. Bunun için yönetimi kötü göstermeye çalışıyorlar.

– 27 Mayıs gibi bir emekli kitlesi yaratılacakmış. Yalan.

– Konsey üyeleri arasında ve Hükümetle Konsey üyeleri arasında anlaşmazlık varmış. Yalan.

İşe başladığımızdan beri birlik ve beraberlik içinde, kaya gibi, demir gibi sapasağlamız. Onun için asker Başbakan getirdik. Zaten karar safhasında o Dnz. Kuvvetleri Komutanı idi.

– Beynelmilel kuruluşlar, araya girmeye çalışıyorlar. Daha doğrusu bunları araya sokarak korkutmaya çalışıyorlar.

Mesela Af Örgütü.

Biz milletin istediğini yaparız başka milletlerin değil. O takdirde onların isteği tam bağımsızlık olmaz.

Örgütün hangi ideolojiye hizmet ettiğini biliyoruz. Fransız Komünist Partisi Başkanı milletvekili, bana mektup yazıp, Diyarbakır Belediye Başkanının niçin tutuklandığını soruyor. Cevap bile vermedim.

– Solun üzerine değil, sağın üzerine yürüyorlar deniyor. Biz ayrım yapmayız. Harekât komünistlere karşı yapıldı. Ama Devletin yerine hareket edip suç işleyen militanlar varsa onları da adalete teslim ederiz.

– Biz yeni mahkeme kurmadık. Suçlara normal mahkemeler bakıyor.

– Kapana kısılan aslan gibi sağa sola saldıracaklar. Yalan uyduracaklar. Bize güvenin böyle davrananlara cevap verin.

Ben sizlerle açık konuştum. Gizli yorumumuz yok.

Halkın sevgisinde azalma yok. Halk biliyor. Her yerde bizi coşku ile karşılıyorlar.

Sevgiyi nasıl kaybederiz? Yanlış hareket yaparsak. Hepimiz çok hassas olmalıyız.

Halkı tedirgin eden hareketlerden sakının.

– İdam verilince halk seviniyor. Tatbik edince ferahlıyor.

Şimdi biraz ara verildi. Halk tedirgin oluyor. Bu bakımdan daha çok çalışmasını rica ediyorum.

Acelecilik milletimizin vasfıdır. Ama her şeyin yapılmasını istemeyin.

– Ekonomik durum:

Uzun zamandan beri hata hata üstüne geldik. Ve şu anda 160 miyar açık var.

Alınan tedbirleri ters çeviremeyiz. Yol değiştirilemez, semeresini 4 yıldan önce veremez.

Gerekli yardımları alıyoruz. NATO'dan çıkarsak ekmeklerine yağ süreriz.

O zaman Rusya'dan mı yardım alalım?

NATO'da olmasaydık başımıza ne çoraplar örülürdü.

T.S.K.'nin modernize edilmesi için yeterli yardım alıyoruz.

– Milletçe feragatlı olacağız."

49

Evren Paşa, Kasım 1980'de 'silah arkadaşlarına' söylediklerinden kaçını gerçekleştirdiğini acaba araştırdı mı? 1980-1983! Uzun bir zaman dilimi.

Örneğin; askerler Seçim Yasasından sürekli şikâyetçi oldular. Ama, Evren Paşa, Bülent Ecevit'le yaptığı bir konuşmada 'yeterince mükemmel bir Seçim Yasası çıkaramadıklarını' itiraf etti.

Siyasal Partiler Yasası çıkardılar. Başta Kenan Evren Paşa, hemen hemen bütün askeri kadro bu yasa çıkıncaya değin partilerde 'lider sultası'ndan yakınıyordu.

Öyle bir yasa yapacaklardı ki, 'lider sultası' ortadan kalkacaktı. Beklenen buydu.

Evet, ama: Öyle bir yasa yaptılar ki, lider sultası azalacağı veya kalkacağı yerde daha büyüdü. Büyüdü ve... 1997 yılında erken seçime gitmeden şeriat yolundaki Refahyol gibi bir hükümeti devirmeye yönelik harekete DYP'de parmağını oynatan milletvekiline rastlanmadı. Zira, aday listeleri artık partiiçi kurullar ya da önseçim ile hazırlanmıyordu. Adaylık, sultası daha da pekişen liderin iki dudağı arasındaydı.

Liderler, milletvekillerini parmaklarının ucunda oynatıyordu.

Geçmişteki Anayasaları beğenmeyen ve profesörlere Anayasa yazdırmayacaklarını övünerek söyleyen Evren Paşa; öyle bir Anayasa çıkardı ki ortaya, (1997 yılında) hâlâ etkisi silinmeyen öğeleriyle rahatsızlık kaynağı oluyor.

Elbette; sivillerde de hata yok değil. 20 yıla yakın bir süredir biraraya gelip şimşekleri üzerine çekmeyen bir Anayasa çıkaramamışlardı.

MGK üniversiteleri düzelteceğini söyledi. YÖK, hem toplumda hem de ilim çevrelerinde derin yaralar açtı.

Evren Paşa direnmiş, ama "çevredeki kimi 'etkili' kişiler" –kim-

lerse– dokunulmazlığa 'dokunulmamasını' istemişlerdi. Milletvekili adam dövüyor, hostes hırpalıyor, çetelere giriyor, yolsuzluklara karışıyor. Mahkemeye gitmiyor, sorgusu yapılamıyor.

Evren Paşa'nın kapalı kapılar arkasında 1. Ordu Karargâhında 18 Kasım 1980'de yaptığı konuşmayı bir kez de bu irdelemelerin ışığında okuyabilirsiniz.

İbret verici sonuçlar çıkıyor.

50

Devlet Başkanı Evren 18 Kasım 1980 konuşmasında kısaca ekonomiye değiniyor ve; "Alınan tedbirleri (herhalde 24 Ocak kararlarını söylüyor) ters çeviremeyiz. Yol değiştirilemez, semeresini 4 yıldan önce veremez" diyor.

Demirel ise; "Savunmaya ihtiyacımız yoktur. İddia yerindeyiz" diye başlıyor eleştirilerine.

"Ekonomi Kasım 1979'da (Başbakan iken) ne durumda idi, Eylül 1980'de nereye gelmişti?" sorusunu yanıtlıyor:

"12 Kasım 1979 tarihinde kurulan AP azınlık hükümetinin önünde üç büyük ekonomik sorun vardı.

a) Enflasyon, aylık yüzde 10'lara ulaşmıştı.
b) Yokluklar, kuyruklar meydana gelmiş, fabrikalar kapanmış, yatırımlar durmuştu.
c) Merkez Bankası ve Hazine ödeme yapamaz duruma gelmişti. Velhasıl; ülke, bir batağa sürüklenmişti.

10 ay sonra; yani 11 Eylül 1980'de; yokluklar, kuyruklar ortadan kalkmış, yatırımlar yeniden başlamış, fabrikalar açılmış, enflasyon aylık yüzde 10'lardan:

Martta yüzde 4.5'e, nisanda yüzde 3.5'e, mayısta yüzde 2.9'a, haziranda yüzde 2.8'e, temmuzda yüzde 0.2'ye, ağustosta yüzde 1.5'e düşürülmüştür.

Buradan atlayıp 10 sene sonraya bakalım:

10 sene sonra, 1990 Türkiye'sinde bu rakamlar aşağıdaki gibidir:

Martta yüzde 3.6, nisanda yüzde 3.1, mayısta yüzde 2.3, haziranda yüzde 1, ağustosta yüzde 2.5.

Bunun anlamı şudur: Enflasyonda 1990 aylık değerleri, 1980 aylık değerlerinden hâlâ kötü durumdadır.

1990 Ağustosunda Türkiye, 3.5 milyarını 1980'de kullanılabilecek şekilde, 7 millyar dolarlık bir kredi sağlamıştır. Buna ilaveten Atatürk Barajı ve Hidroelektrik Santrali inşaatı için 4 milyar dolarlık bir kredi de müzakere edilmiş, (bu kredileri Özal yadsımış, baraj inşaatı için kredileri –sonradan– kendisinin bulduğunu savlamıştır) türbün ve jeneratörler için ön mukaveleler yapılmıştır.

29 Ekim 1980'de, barajın temeli atılacak şekilde her şey hazırlanmıştır.

12 Eylül sonrasında 'bu kadar borcu ödeyemeyiz' deyip, bu karar askıya alınmış, dört sene sonra da bunun önemli bir kısmı tekrar kullanılmış ve 'yeni kredi bulduk' diye de (Turgut Özal) övünülmüştür.

12 Eylül beyannamesinde bizim ekonomik programımızın yürütüleceği beyan olunmuştur.

Bu program, daha sonra bizim göreve getirdiğimiz (Turgut Özal) kimselerle yürütülmeye devam edilmiştir."

51

Demirel'in rakam hatası yapmayacağı, yapmadığı biliniyor.

1980 ile 1990 yıllarındaki enflasyon oranlarını kıyaslerken 'ufak bir gerçeği' ya anımsamıyor ya da anımsamak istemiyor.

12 Eylül yönetimi 1983'te seçimle tek başına iktidara gelen Anavatan'a devleti teslim ederken, yıllık enflasyon yüzde 28 ile 30'lar arasındaydı.

Parlamento kapatılmış, grev yok, basın susturulmuş. Hayli başarılı bir sonuç.

52

Başbakanlığı döneminde ekonomideki parlak başarılara Demirel'in bir tanığı var: Turgut Özal!

"12 Eylül 1980 tarihinde Başbakanlık Müsteşarı olan Sayın

Turgut Özal'ın askeri idareye verdiği rapordan bir bölüm, bu durumu açıklıkla ortaya koyar" diyor Demirel.

Özal'ın askerlere verdiği raporda Demirel dönemini (tabii kendi başarısını) öven kimi satırlar:

"... Türkiye 1970'li yıllarda siyasi istikrarsızlığın tesiri ve bunun yanında dünya ekonomisindeki köklü değişiklikler sonucunda ekonomik bir bunalıma doğru itilmiştir.

... 1979 Kasım seçimlerinden sonra kurulan koalisyonsuz azınlık hükümeti büyük çapta yeni ve çok ciddi tedbirler (24 Ocak kararları) almak zorunda kalmıştır. Bunlar alınmamış olsaydı, bugün Türkiye'nin tam bir ekonomik çöküntüye gideceği ve bunun da devleti tahrip edeceği gayet açıktır.

25 Ocak 1980'de ilan edilen ve Mayıs 1980'de ilavelerle genişletilen yeni ekonomik programın ara hedeleri ile ana hedefi şöylece özetlenebilir:

Ana hedefler:

- (•) Petrol bunalımının aşılması. Mart 1980 sonundan itibaren bu sorun çözümlenmiştir.
- (•) Çift fiyat ve karaborsanın önlenmesi hedefine programın tatbikatından iki ay sonra varılmıştır.
- (•) Haziran 1980 sonunda yokluk ve darlıkların kaldırılması hedefine varılmıştır.
- (•) Nisan 1980'den itibaren enflasyonun aylık hızı düşürülerek temmuz, ağustosta yüzde 2'nin altına indirilmiştir.
- (•) Son üç yıldan beri yapılamayan veya uzun bekleyişle kısmen yapılabilen transferler 25 Ocaktan itibaren devamlı iyileşerek, halen günlük işlem durumuna yaklaşmıştır...

... OECD, Dünya Bankası, IMF ve Suudi Arabistan'dan 4 milyar doların üzerinde iyi şartlı kredi alınmıştır...

... Önümüzdeki yıl için takip ettiğimiz yeni ekonomik programın devamı halinde aynı şekilde kredilerin alınacağı vaadi alınmıştır..." vs. vs...

"Özetlersek" diyor Demirel: " 'Azınlık hükümeti' olmamıza rağmen, Sayın Evren'in 'arkalarında çoğunluk yoktu, bol keseden attılar' demesine rağmen, bu sorunu çözmüşüzdür.

Bu sorunun (ekonomi sorunlarının) çözülmüş olması aslında,

Sayın Evren'e darbe yolunu da açmıştır."

Sonuncu yargının dayanağı nedir? Demirel, özel söyleşilerde, "Darbelerin ancak ekonominin yolunda gittiği dönemlerde gerçekleştiğini" söylerdi. Böylece;

12 Eylül'ün ancak 24 Ocak ekonomi kararlarının olumlu sonuç vermesinden sonra gerçekleştiğine ve bu başarının Evren'e "Millet Meclisi'ni kapatıp Çankaya'da oturmayı sağladığına" bilinmez kaçıncı kez değiniyordu.

53

Beklenmeyen bir darbe, 13 Ekim 1981 günü geldi.

MGK, 'Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun'u 10 Ekim günü görüşmüş ve ertesi günü yayımlayarak yürürlüğe koymuştu.

Yayımından bir gün önce Evren, "Bu haberin yarın bir bomba gibi etki yapacağını biliyorduk" diyor, kendine özgü yorum da yapıyordu:

"Aynı partilerle seçimlere gidilmesi demek yine 12 Eylül 1980 önceki duruma dönülmesi demek olacaktı. Karşılıklı suçlamalar, sen-ben kavgaları, siyaha beyaz, beyaza siyah demeler evvelce olduğu gibi sürüp gidecek ve yapılan bütün çalışmalar, katlanılan sıkıntılar ve fedakârlıklar boşa gitmiş olacaktı."

Evren, büyük bir sorumluluk getiren bir olayı, siyasal partilerin kapatılmasını Yüksek Askeri Şûra üyeleri ile görüşmeyi, daha doğrusu sorumluluğu üyelerle paylaşmayı uygun gördü.

Açış konuşması, 12 Eylül 1980'deki düşünce biçimine en ufak aykırılık göstermiyordu.

'Olaya' bir analiz getirdi:

"CHP ilk günden itibaren daima bizim karşımızda oldu. Ecevit... doğru yolu kendiliğinden bulur dedik. Bir süre ses çıkarmadık. Ama gördük ki, mücadelesini gittikçe sertleştirmeye başladı. İcraatımızı, aldığımız kararları acı acı tenkit etti. Elbette buna müsaade edemezdik.

Adalet Partisi Başkanı Süleyman Demirel daha akıllı fakat sinsice faaliyetlerini sürdürüyor. Partililerle olan görüşmelerini evinde yapmak suretiyle teşkilatına gerekli direktifleri vermeye devam edi-

yor. Ancak gözle görülür suç işlemiyor. Kurnazca hareket ediyor. Evine giriş çıkışları yasak edebilir, telefon konuşmalarına da mani olabiliriz. Fakat bu yolu tercih etmeyi doğru bulmadık."

Oysa, Demirel'in evine kim giriyor, kim çıkıyor, çevreye yerleştirilen polisler aracılığıyla saptanıyor, daha doğrusu saptanmaya çalışılıyordu.

Hatta, o aralar Demirel'in Güniz Sokaktaki evinin çevresine, hatta yanındaki kimi apartman dairelerine 'gözcü polisler', bir olasılıkla MİT'ten elemanlar yerleştirilmişti. Telefonları ise bal gibi dinleniyordu.

Demirel de 'bu fırsattan istifade' ederek askeri yönetimin duymasını arzuladığı 'her şeyi' telefonda söylüyordu.

"MSP Başkanı Erbakan ile MHP Başkanı Türkeş ise mahkemeye verildiklerinden bu iki partinin siyasi faaliyetleri şimdilik göze çarpmıyor" diyen Evren, asıl konuya giriyordu:

"Bugüne kadar mevcut siyasi partilerin kapatılması gerektiği konusunda çeşitli yerlerden telkinler oldu. Bu telkin ve tekliflere bir senedir ehemmiyet vermedim. Ancak doğru mu yapıyorum, yanlış mı yapıyorum hususunda bir fikir sahibi olabilmek için sizlerin de bu konudaki düşüncelerinizi öğrenmek istedim. Zira bu karar mühim bir karar olacak.

Yurt içinden daha çok yurt dışındaki akisleri bir hayli fazla olacak. Bizim gittikçe sertleştiğimizi söyleyecekler, demokrasiye dönmeye niyetli olmadığımızı ileri sürecekler."

'Kurnaz' Evren, başka soruların da yanıtlarını almak istiyordu:

"Partileri kapatalım mı kapatmayalım mı? Ne zaman kapatalım? Yeni partileri ne zaman kurduralım?"

Orgeneraller birkaç noktanın altını çizdiler: Örneğin, siyasi faaliyetleri durdurulan partilerin 'kapatılmasında geç bile kalınmıştı.' Ülkede köklü değişiklikler olacaktı. Eski partiler bu değişimlere ayak uyduramazlardı. Kapatılmalı ve aynı isimle parti kurmamaları sağlanmalıydı. Partiler kapatılacak olursa devlet mekanizması da daha iyi işleyecekti. Parti kapatma olayı, Danışma Meclisi kurulmadan gerçekleşmeliydi.

Kısacası Yüksek Askeri Şûra'da partilerin kapatılmasına karşı çıkan olmadı.

54

Partilerin kapatılması Demirel ile Evren arasındaki buzdan duvarın daha da kalınlaşmasına yol açtı. Fakat Demirel, AP'nin kapatılmasına fena halde sinirlenmesine karşın soğukkanlılığını bozmadı: "Birini kapatırlarsa bir başkası açılır. Onu da kapatırlarsa bir yenisi" diyordu.

Not defterimden:

MGK Genel Sekreteri Haydar Saltık ile 9 Mart 1981 Perşembe günü bir görüşme yaptım.

Doğrusu Saltık Paşa içten davranırdı. Gelip gidenlerin sağda solda söylediklerine değindim. Güldü:

"Bir şey söyleyeyim de devam et sonra. Biz herkesle konuşuruz." dedi:

"Ama onların söylediklerini değil, kendi bildiğimizi, doğru bulduğumuzu yaparız. Bizimle bu konuşmaların niçin yapıldığını ben bilirim. Bir bakıma adam gücünü kanıtlamak ister, onun için 'Saltık Paşa ile konuştum' diye yayar, eklemeler de yapar."

Davudi sesi vardı, gülüyordu bunları söylerken, alay ediyordu.

Bir gazete patronunun, adını da verdi: "Bana dedi ki; 'Eski yönetimlere ne söylersem yaparlardı, dinlerlerdi beni'."

Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu üyeleri ile yaptığı görüşmeden sonra 'Kurucu (sonraki adı Danışma) Meclisinde siyasi partilere eşit oranda yer verileceği' söylentileri yayılmıştı:

"Ben böyle bir şey söylemedim" dedi Saltık:

"Yedi kişi geldiler, şuraya oturdular. Böyle bir görüşme geçmedi."

Oysa, askeri yönetime yakınlığı ve 'Albay' sıfatıyla ünlenen Mehmet Barlas, o sırada tam tersini öne sürüyor, partilerin Kurucu (Danışma) Meclisinde temsil edilmeyeceklerini yazıyordu.

Saltık "Durum şu" dedi ve açıkladı:

"Baştan beri biz, 27 Mayıs'ın düştüğü hataya düşmeyeceğiz, diyoruz. 27 Mayıs'ta Kurucu Meclis 'bir tarafın' etkisiyle oluştu. Bunu yapmayacağız biz. AP ve CHP'den de kimseyi almayacağız. 'Kimleri verirsiniz' de demeyeceğiz.

Kurucu Meclis'e partilerden adam aldığımız anda siyasi faaliyeti başlatmış oluruz. Buna imkân veremeyiz, daha erken. Siyasi faaliyetlerin başlaması için bazı hazırlıkların tamamlanması lazım. Bunlar nedir? Yeni bir Anayasa. Bu Anayasanın referandumdan geçmesi, halkın onaylaması. Yeni bir Siyasi Partiler Yasası. Yeni bir Seçim Yasası. Mevcut olan partilere ek yeni partilerin kurulması.

Ancak bu tespitler gerçekleştikten sonra siyasi faaliyete izin verebiliriz."

Siyasal partileri kapatma kararının, Ekim 1981'de neden bir darbe niteliği taşıdığı, Mart 1981'de Saltık'la yapılan görüşmenin içeriğiyle ortaya çıkmıyor mu?

6, en çok 7 ay önce 'siyasi partileri kapatmamayı' ve 'olası yeni partilerle' belirli yasalar çıktıktan sonra siyasi faaliyetleri açmayı düşünen bir iktidar, birdenbire karar ve yön değiştiriyor. Ekim 1981'de 'eski siyasi partileri kapatmaya' karar veriyor.

Gerekçeyi Yüksek Askeri Şûra'ya, sonra radyodan halka Evren duyuruyor.

55

Fakat iki büyük partinin 4 milyonu aşan bir tabanı vardı. Bu tabanın Kurucu (Danışma) Meclisinde temsil edilmesi gerekmez miydi?

"Biz" dedi Saltık: "Bu meclise 'her fikri temsil edenleri' alacağız. Böylece Anayasa Türkiye'de her fikri temsil eden kişilerin çabalarıyla hazırlanacak. Zaten ekimde açılacak olan Kurucu Meclis üzerinde tartışma açmak için vakit çok erken."

Ekim 1981'de 'vaziyet' değişiyor. Zira Mart 1981'de "Siyasetçilerle 'bir muhasebe' yapmayacaklarını" söylüyorlardı. Saltık, "Bir yasa çıkarmayacağız onlarla ilgili" diyordu.

Bir hataya değiniyorum. "Evren Paşa, Newsweek'e verdiği demeçte 'Anarşinin kökünü kazıdık' diyor."

Saltık hemen düzeltiyor: "Öyle demiyor o demeçte. 'Şu anda henüz kökünü kazıyamadık' diyor."

Terör ve anarşi. İki önemli sorun. 12 Eylül'ün gerekçesi, daya-

nağı. Daha sonraları Evren de terörün ve anarşinin 'kökünü kazıdık' diye demeç vermemeye özen gösterdi.

Zira Demirel, 12 Eylül yönetimini bu iki konuda sürekli sıkıştıracaktı.

56

Kapatılan Parlamento'dan Avrupa Konseyi'ne giden üyeler, 12 Eylül'e karşın, bu görevlerini sürdürmek istiyorlardı. Özellikle Turan Güneş ve Metin Toker.

Ne ki, Saltık Paşa bana, "Türkiye'nin 12 Eylül'e nasıl ve neden geldiğini Konsey üyelerine hiç anlattılar mı?" diyordu.

Avrupa, Türkiye ile ilgisini kesmiyordu. Ankara'ya bol bol heyetler gönderiyordu. Bu heyetler, bir yandan demokrasiye dönmemizi isteyen demeçler veriyor, öte yandan da askeri rejimi kolluyorlardı. Bu çifte standarda en çok takılan ve kendisini ziyarete gelen Avrupa heyetlerine bu yönde ağır eleştiriler yönelten insan, Demirel'di. Tabii Ecevit'ti.

Alman Dışişleri Bakanı Genscher'le Demirel, sanırım İhsan Sabri Çağlayangil'in evinde bir görüşme yaptı. Demirel, Alman'a; "Türkiye'deki durum askeri bir müdahaleden de öteye militarizmdir " diye söze başladı:

"Ana hedefi ise, bir meseleyi halledelimden çok, biraz da biz idare edelim, hevesidir. Bu hevesi bugünkü yönetimin gelişinden 14 ay sonra saptayabiliyoruz.

Siyaset düşmanlığını, partilerin kapatılmasını bu varsayıma eklersek Türkiye'de demokrasiden rahatsız olunuyor gibi bir sonucun ortaya çıkması mukadderdir.

Daha önemlisi cinayetlerden siyasi partiler de şikâyetçi idi. Cinayetleri siyasal partiler teşvik etmemişti. Yeni bir rejim getirmek istiyorlar."

Genscher sordu: "Peki, bu rejim nasıl bir rejim olacak?"

Demirel, "Ben de bilmiyorum" dedi.

Genscher, "Galiba kendileri de bilmiyorlar" diye ekledi.

Demirel kimi açıklamalar yaptı: "12 Eylül öncesi can ve mal

emniyeti yoktu. Güven sarsılmıştı. Bunlar doğru. Can ve mal emniyetinin sağlandığı da doğru. Ancak şahsi özgürlükler yok, basın yok. Hiçbir demokratik ülkede can ve mal güvenliği olması için ana özgürlüklerden fedâkarlık edilmez. Hepsi birlikte sağlanır.

Buraya heyetler gönderiyorsunuz, konuşuyoruz. Sonra bu heyetler 'Türkiye ne kadar rahatlamış' diye militarizmi alkışlıyorlar, alkışladılar.

İşte Türkiye, bugüne, bu hale geldiyse, bu yüzden geldi.

'Ne yapabilirdik. Defakto bir durum var ortada' denilebilir. Ne var ki, parlamenter demokrasiye, demokratik fikirlere arka çıkılmalıdır. Demokrasi ve militarizm antitezdir.

Askerleri şikâyet etmek değil amacım. Söylemek istediğim ordu adına siyasi hevesleri tatmin etmek arzusu, militarizmdir ve olan da budur."

Dikkat edilirse; daha o tarihlerde Demirel, isim vermeden Evren'e yükleniyor, 'siyasi hevesleri tatmin etmek'ten söz açıyor. Demirel sürdürüyor:

"Şimdi bir Danışma Meclisi kurdular. (Önceleri Kurucu Meclis deniliyordu, askerler sonradan Danışma Meclisine çevirdiler.) Bu Meclis Anayasa yapacak. 1960'ta 7 ayda Kurucu Meclis kuruldu. 14 ayda Anayasa çıktı. 18 ay sonra seçime gidildi. Bugün ise 14 ay geçti. Ne bir Anayasa var, ne de bir seçim tarihi."

Genscher araya girdi: "Evren'e 'Anarşinin önlenmesi lazımdı. Acaba demokratik haklar kaldırılmadan anarşi önlenemez miydi?' diye sordum.

Almanya savaştan yıkık ve yanmış çıkmıştı. 1948'de Anayasa yaptık. 1949'da seçimlere gittik. Hiçbir Anayasa hükmü yokken partilerin kurulmasına izin verdik. Kendilerinden (Evren'den) demokratik düzene geçiş tarihi beklediğimizi söyledim.

General Evren'e söyledim ki, Almanya'da üç partinin imzasını havi parlamentodan geçmiş bir karar suretini beraberimde getirdim."

Demirel, bir bakıma 'dış baskının' başladığını görerek memnun kalıyordu:

"Demokratik rejime bir an önce geçilmesini isterken bir kuşkudan da hareket ediyoruz" dedi:

"Silahlı Kuvvetlerin siyaset içinde sürekli kalması ile ordunun

yıpranmasından korkuyoruz. Endişemiz, ordunun uzun zaman siyasette kalmasıyla militarizmin yerleşmesi, ordunun gücünü tüketmeye başlaması, ordu ile millet arasında ayrılığın ortaya çıkması ve orduyu zedeleyecek bu faktörlerle Türkiye'nin zayıflamasıdır. Hâl böyle olunca birlikte savunduğumuz ilkeler de zayıflar."

Genscher, bu sözler üzerine hafifçe gülümsedi, "Türkiye'de komünizm var mı?" diye sordu.

"Olabilir" dedi Demirel:

"Nedeni de her idarenin zaman içinde yıpranmasıdır, zira zamanla yıpranmayan idare yoktur. Ordu yıpranırsa, halk orduya karşı soğur. Ülkeyi savunma gücü zayıflar. Üstelik Türkiye'de herkesin hayatından memnun olduğunu nereden biliyorlar?

Bugün benim arkamda milyonlar var. Sayın Ecevit'in arkasında da milyonlar var.

Birbirimize rakibiz. Normal düzenlerde karşılıklı savaşırız. Hatta gergin günler de olmuştur aramızda. Ama bir parti liderinin, bir eski başbakanın dört aya yakın anlamsız hareketle mahkûm edilmesi, hak ve hukukla bağdaşmaz."

Bu cümleden sonra Demirel ayağa kalktı. Genscher de ayağa kalktı ve "Hayır olamaz" deyip ekledi: "Böyle bir şey yapamazlar."

Ecevit'e verilen dört aylık hapis cezasından söz ediliyordu.

Demirel, "Hiçbir şey işlemiyor. Müştereğimiz ise demokrasi" dedi:

"Ülkemizde demokrasi engellenemez. Partileri kapamışlar, varsın kapatsınlar, umurumuzda değil. Ama bildiğimiz yolda devam edeceğiz. Bugünkü şartlarda bile demokratik fikirleri savunmaya devam edeceğiz. Tek itirazımız ordu ile milleti karşı karşıya getirmeleri..."

Genscher, neredeyse bizden bir muhalefet partisi gibi;

"Evren'e, 'Partileri niye kapattınız?' dedim. Cevap alamadım" dedi Demirel'e.

Demirel ve öteki partilerle liderler; örneğin Ecevit, yollarına 'devam edeceklerdi.'

Evren de.

Gülüyordu Genscher. "Konuşmamızın özü de bu" diyordu ayrılırken.

57

Not defterimden:

12 Haziran 1981, Amasya: Kenan Evren ve MGK üyeleri hanımları ile geldiler. Yalçın Doğan'la birlikte izliyoruz.

Evren'in konuşması Demirel ile Ecevit'e tam bir saldırı.

Konuşmaları yasak olan siyasetçilere yükleniyor. Güya buraya, Ulusal Savaş'ta Amasya'nın yerini ve önemini, 'Amasya Tamimi'ni anlatmaya geldi.

Küçümsemeye yönelik bir saldırı:

"... Dışardan, dost ülkelerden bir parlamenter grubu geliyor ve bunları (Demirel ile Ecevit'i) ziyaret etmek istiyor. İkisinden de randevu talep ediliyor. Tesadüf bu ya, ikisi de saat 10.00'u vermişler. Adamcağızlar rica etmiş, birisi değiştirsin de başka saatte ona gidilsin... İkisine de aynı saatte gidemez ya.

Başlamışlar 'o değiştirsin, o değiştirsin' diye. Sonunda ikisi de değiştirmemiş.

Bakın hâlâ daha büyüklük kompleksi içinde, birbirlerinin saatlerini dahi değiştiremiyorlar.

Ne olur yani, biri 11.00'de gelsin dese, ne olur? Hayır!

İşte milletin böyle kin içerisinde birbirinin boğazına sarılanlara tahammülü kalmadı...

... Biraz daha akılları başlarına gelirse, ilerde, birkaç sene sonra tekrar adaylıklarını koysunlar, buyursunlar, Meclis'e girsinler..."

58

Hasan Cemal'le birlikteyiz. Evren Paşa konuşuyor. Partileri kapatmış.

15 Ocak 1981. Konya:

"... Gideceğiz, gideceğiz..." dedi ve unutulmayan cümlesini söyledi:

"Onlar tencereyi pisletmişlerdi, biz temizledik. Yeniden tencereyi verelim, yeniden pisletsinler, istedikleri bu!"

Merdivenlerden hızla iniyorduk. Hasan Cemal "Ne diyorsun konuşmaya?" dedi.

"Şimdi olanlar oldu. Tam bir cephe aldı karşısına. 'Tencereyi pisletenlere" dedim Hasan'a.

Bu geziye katılmamın nedeni, mesleğimizle yakından ilgiliydi:

Hürriyet'te kimi temel maddelere yapılan zamlar manşetten verilmişti.

'Ekonomik hayatı bozucu nitelikte görülen bu haber' neden gösterilerek yazı işlerindeki arkadaşlarımız gözaltına alındı.

Nezih Demirkent Genel Yayın Müdürü. "Geziye katıl, Evren Paşa'dan çocukları serbest bıraktırmasını rica et ve sonuç al mutlaka" diye bir talimat verdi.

Gezi İskenderun'a kadar uzandı.

Paşa'ya "Masum bir haber yüzünden hemen her gün 'içeriye' birkaç arkadaşımızın alındığını" anlattım. Gazetenin ricasını da söyledim:

"İstanbul, Sıkıyönetim Komutanının yetkisinde. Karışmam doğru olmaz" dedi.

Direndim. "Ankara'ya dönünce bakarım, bir şeyler yapmaya çalışayım" dedi.

1997'de Genelkurmay İkinci Başkanı olan Orgeneral Çevik Bir, o sıra, Evren'in emir subayı, kurmay albay.

Ankara'ya döndük. Albay Bir'e 'anımsattım Evren'in sözünü.'

Bir süre daha 'çocuklar içerde kaldı' ve sonunda 'bıraktılar.'

'Masum bir zam haberi' ile basın tenceresini Hürriyet kirletmişti!

Askerler belki de böyle düşünüyordu!

59

1982'nin önemli olaylarından biri, Turgut Özal'ın Kaya Erdem'le birlikte hükümetteki görevinden ayrılmasıdır.

Özal'ın başını bir sabah birden patlayan Kastelli olayı yedi.

Sonucu etkileyen 'yan etkenlerden' bir diğeri, Köşk'te danışman olarak görev yapan, Adnan Başer Kafaoğlu'nun ekonomik gi-

dişi sürekli eleştirmesi ve fırsat buldukça bu eleştirileri Devlet Başkanı Evren'e kadar götürmesiydi.

Oysa Köşk ve çevresi; her kötü sonucun iyi bir başlangıç olabileceğini hesaplamalıydı. Özal, belki de aklında olmayan bir hareket girişti, parti kurdu ve Başer'i TBMM kürsüsünde kendini savunma durumuna sokacak kadar kudret sahibi oldu.

13 Temmuz 1982 günü, Evren anlatıyor:

"Başbakan, Maliye Bakanı Kaya Erdem'i çağırarak istifa etmesini söylemiş. Esasen Kastelli olayının hemen sonrasında Özal'a istifasını vermiş, fakat Özal geri aldırmış.

Kaya Erdem'in istifa ettiğini ve yerine Kafaoğlu'nun geleceğini öğrenen Özal da istifasını Başbakan'a vermiş.

Her ikisi de bana Allahaısmarladık demeden Ankara'dan ayrılmışlar. Bu duruma hazırlıklı idik. Şayet Turgut Özal istifa ederse onun yerine kimi getiririz diye düşünmüştük. Merkezi Cenevre'de bulunan Uluslararası Gümrük ve Tarifeler Genel Anlaşması'ndan (GATT) kısa bir süre önce emekli olan Sermet Refik Pasin'i teklif etmişlerdi. Araştırdık, uygun nitelikli olduğunu saptadık. Ancak Pasin, Turgut Özal'ın görevini yürütmeyecek, yalnız Devlet Bakanı olacaktı. Turgut Özal'ın görevleri Maliye Bakanlığına devredilecekti.

Önemli bir operasyondu. Neticesi iyi olur inşallah. Açık söylemem gerekirse, bu operasyona gönülden inanamadım. Evet, banker olaylarından çok canım sıkılmıştı. Kabahatin büyüğü muhakkak ki Turgut Özal ile Kaya Erdem'de idi. Ancak ortaya çıkan pisliği yeni ekibe değil, yine kendisine temizletmek acaba daha doğru bir hareket olmaz mıydı?"

60

Evren'in güncel notlarından:

(7 Kasım 1982, Pazar)

"Bütün yurtta sabah saat 08.00'den itibaren Anayasa oylamasına başlandı.

Gece yarısına doğru hemen hemen netice belli oldu. Türki-

ye'nin her tarafında vatandaşlar Anayasa'ya yüzde 90'ın üzerinde 'evet' demişler. Saat 24.00'te yattım.

Şimdiye kadar her şey iyi cereyan etti. İktidar elimizde olduğu için istediklerimizi yaptırabildik. Bazı meselelerde istediğim olmadıysa da bunlar o kadar mühim sayılmaz. Ama bundan sonra önümde daha zor ve meşakkatli günler olacak. Partiler kurulacak. Eski siyasi partilerin önde gelenleri boş durmayacaklar, kapatılan partilerin devamı sayılacak yeni partiler kurmaya çalışacaklar. Bunlarla da mücadele sürdürülecek. Normal düzene geçiş için takvim nasıl olacak? Partiler kurulup TBMM teşekkül ettikten ve hükümet göreve başladıktan sonra görevim daha zorlaşmayacak mı?

İşte bunlar kafamı bir süre işgal etti fakat sonunda uyumuşum. Sabahleyin normal zamanda uyandım."

Oysa Türkiye, çetin günlere gebe uyanıyordu.

Üçüncü Bölüm

DUYARLI YIL: 1983

"Dönmek var, ölmek yok!"

61

Duyarlı yıla önsöz:

Haberi Derya (Sazak) getirdiği zaman, sinirlerimiz gevşedi, gülmeye başladık.

Birkaç arkadaş birlikteydik, 'patron' ise öteki odada 'çalışıyordu.'

Milli Güvenlik Konseyi, ardarda yaptığı toplantılardan sonra 1982 Anayasası'nı kabul etmişti.

Ekim ayındaydık, günlerden 19. Sanırım saatler 16.00'yı gösteriyordu.

Anayasa'nın içeriğini, temel maddelerini az çok biliyorduk. Danışma Meclisi'nden geçen biçimiyle MBK'da onaylanmayacaktı ama, askerlerin aşağı yukarı hangi maddeler üzerinde oynayacaklarını kestiriyorduk.

Sürpriz, 'eski' siyasetçilere koydukları yasaklardı: Beş ile on yıl arasında siyaset yasağı! Bu yasak, kimi siyasetçiler için ömürlerinin sonuna dek siyaset yapmamak demekti.

Başta Demirel'e, başta Ecevit'e, başta Erbakan ile Türkeş'e.

Beklemedikleri 'ağır bir darbeydi.'

Yaş açısından 'yolun yarısını çoktan geçmişlerdi.'

Demirel'le Evren arasındaki çekişmeler, tartışmalar, kavgalar için yeni bir dönem açılıyordu.

Neden öteki liderlerle değil? Neden Demirel ile Evren arasında böylesi bir dönem açılıyor?

Demirel'i 12 Eylül'de Başbakanlıktan, iktidardan indiren kadronun başında Evren vardı. Üstelik Demirel; hak etmediği (tabii kendisine soracak olursanız demokratik rejimin hak etmediği) bir darbe yemişti. Evren, Demirel'e sindiremeyeceği bir darbe vurmuştu!

O günlerde Demirel, "Ya o, ya ben! Ama bu sona kadar kavga" üslubundaydı.

Demokrasiye gönül verenler de; kuşkusuz, Demirel'in yanında idiler.

62

Anayasa'nın resmen açıklandığı gün, 19 Ekim 1982 gecesi Yalçın Doğan'la birlikte Ecevit'e gidecektik. Yalçın, bir gün önce Ecevit'le konuşmuş. Marmaris'te Demirel'i gördüğümüzü öğrenince "Demirel'in ne yaptığını" sormuş.

Yalçın da "Anayasa'ya 'hayır' kampanyası için kaya gibi sert" diye yanıtlamış Ecevit'i.

Ecevit'e bir girişimde bulunmuş Yalçın; "Demirel'le bu konuları oturup konuşsanız" gibi. Ne ki, eski CHP Genel Başkanı Ecevit, "Bir yararı olmaz! Arcayürek biliyor nedenleri" diye kestirip atmış.

Bir başka öykü:

Ecevit ile Demirel'in o sıralarda yanyana gelmelerine gerçekten olanak yoktu. Zira Demirel, CHP liderinden 12 Eylül'den sonraki günlerde de yakınıyordu.

Demirel yakınma gerekçesini şöyle açıklıyordu:

"CHP'liler referandumda Anayasa'ya 'hayır' çıkarsa biz sağladık, deriz. 'Evet' çıkarsa AP'nin sırtına yıkarız diyorlar."

Hangi CHP? 'Başsız' bir CHP. Çünkü Ecevit, daha o günlerde CHP ile "İlişiğini kopardığını" kimi konuşmalarımızda söylüyordu.

'Tabandan yukarıya doğru büyüyecek bir parti taslağı' kafasında yavaş yavaş şekillenmeye, hatta filizlenmeye başlamıştı.

Daha önemlisi; Demirel, askerlerin hazırladığı Anayasa'ya 'hayır' çıkacağından o kadar emindi ve öylesine kuşku duymuyordu ki... Zira, AP örgütünden gelen bilgilere dayanan 'bir liste çıkarıyor' önümüze koyuyor, nerelerde, hangi iller ya da yörelerdeki 'ha-

yır-evet' dengesini sorarsanız, oraları ballandıra ballandıra anlatıyordu.

Bir kaygısı vardı: "Örgütteki adamlarımız, CHP'nin 'evet' dediğine biz nasıl olacak da 'hayır' diyeceğiz diye sızlanıyorlar. Ben, bir de bu havayı kırmaya çalışıyorum. Bu aşamada Ecevit'le yanyana gelmem yanlış olmaz mı?" diyordu.

Fakat, Demirel'in siyasal doğası –bir gün gelir gerekebilir diye– yine de bir açık kapı bırakıyordu: "Hele bu görüşmenin amaca ne ölçüde yarar sağlayabileceğini tespit edeyim, sonra düşünürüz."

Tabii, böyle bir görüşmeyi hiçbir zaman 'düşünmedi' ve Anayasa'nın 'hayır' oylarıyla reddini sağlayacak güçbirliği de asla gerçekleşmedi!

63

Gece saat 20.00'de Ecevit, bizi mütevazı salonuna buyur etti.

Bir başka odada yeni Anayasa'yı –adını bize söylemediği– birisi ile gözden geçiriyordu.

Bir süre sonra yanımıza geldiğinde; "Şaşırtıcı olmadı, şaşmadım" dedi.

Şaşırmadığı siyasi yasaklarla ilgili geçici 4. madde idi. Fakat bir noktayı anlamıyordu. Geçici maddedeki kısıtlamalar mahkemeleri sürmekte olan siyasilere de uygulanacaktı. Bir başka karşı çıktığı madde; referandumda işaretli oy pusulalarının da 'muteber sayılmasını' kabul edemiyordu.

Baskıyla oy alınabilirdi.

Sonra... Yavaş yavaş 'parti olayı'na döndük. Ecevit'e göre, 'örgüt hâlâ yanında' idi. Umut verici bir giriş!

Ne var ki; Ecevit, yasaklı olduğu sürece CHP'yi yönetmenin –kendisi açısından– olanaksızlığını anlatmaya başladı:

"Evet ama" dedi: "Ben partinin başındayken sağa sola kaymasın diye uğraş verip güçlükle denge sağlıyordum.

Şimdi gölgede kalıp, perde gerisinden birini idare ederek partiye egemen olmak mümkün değil.

Bu, benim doğamı aşar. Ben bu tür oyunlara giremem."

64

Evet, ama Demirel 'bu tür bir oyuna girmeye hazırlanıyor'du.

Söyledik. O Demirel'di, –hafif gülerek– söylediği yargı ise Ecevit'e yani kendisine aitti.

"Kısacası" diyordu: "Ben birini bulup 'tayin' edeceğim ve partiyi başka bir isim altında kurmasını sağlayacağım. Sonra... Yok, yok! Olamaz böyle bir şey."

Oysa, benim ve hemen aynı günlerde Ecevit'i gören Uğur Mumcu'nun görüşü, "Gölgedeki bir adam başsız kalan CHP örgütünün dağılmasını önleyebilir, zamanı geldiğinde 'görevi ve partiyi' Ecevit'e devredebilir"di.

'Gölgedeki adam' formülüne Ecevit, kırılması olanaksız bir dirençle karşı çıkıyordu.

Dön dolaş aynı konu yine ortaya geldi. Demirel'le Anayasa'ya karşı güçbirliği!

Ecevit'i bu konuda da aşmak olanaksızdı. Zira gösterdiği örneği yadsımak benim içinde olanaklı değildi.

Bir süre önce benim aracılığımla Demirel'e "Partilerin kapatıldığı sırada birlikte hareket" önermiş, ret yanıtı almıştı.

"Daha böyle bir Anayasa yoktu, sadece partiler kapatılmıştı. Şayet Sayın Demirel olumlu yanıt verseydi o zaman, işte bugün bu 'dar boğaza' girmezdik, belki bugünlere gelmezdik" diyen Ecevit, Demirel'e karşı eleştirilerini açıktan ortaya koyuyordu.

Ecevit'in –bilmiyorum kaçıncı kez gidip ayrıldığım– evinden Ekim soğuğuna çıktık.

Yalçın, Cumhuriyet'in kapatılması, kimi yazarlarının 'içeri alınması' için Sıkıyönetimden Adalet Bakanlığına 'yazı gittiğinden' söz ediyordu. Gazete kapatmak, yazarları 'içeri almak...'

Rejimin adı faşizm değildi, peki ama neydi?

Ya Anayasa'yı onaylayacak 'beyaz' oylar, 'mavi'lere baskın çıkar, hatta yüksek oranları tutturursa? O zaman daha neler olabilirdi, neler! Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığının onaylanmasının dışında kimbilir ne olaylar yaşayacaktık.

Zaten siyasetçilerin büyük kısmı Anayasa'nın reddedileceğini sanmıyordu.

Amaçları basit ve açıktı: Anayasa'ya olumlu oyların yüksek oranda çıkmamasını istiyorlardı. Örneğin yüzde 60! Böyle bir sonuç, hem Anayasa'yı bir an önce 'delmelerine' hem de –kuşku yok tek amaç– yasakların bir an önce kalkmasına yol açabilirdi.

Anayasa'yı nasıl bulduklarını ya da tepkilerini öğrenmek için başvurduğumuz pek çok siyasetçi, bilim-ilim adamı, ertesi gün, 20 Ekim 1982'de sanki yer yarılmış içine geçmişler gibi, ortalıkta yoktu.

Galiba sadece Nahit Menteşe, AP eski genel sekreteri, "Bir son söz olarak mı soruyorsunuz" demişti: "Vatan sağolsun!"

Yani siyasetin ipini çektiler demek istiyordu Menteşe.

Demirel, 'mutat olarak' yalnız değildi. Bir yığın konukla oturmuş, herhalde sağdan soldan söyleşiyordu. Telefon çaldı, açtı. Telefonda uzun konuşmamayı yeğledi, ama söylediklerini herkesin duyması için yüksek sesle;

"Husumetlerin üzerine devleti oturtmaktır bu Anayasa, bu yasalar" dedi. Birbiri ardına kimi suçlamalar getirdi Evren'e:

"İsparta'daki konuşmasında 'Hiç kimseye kırgın değiliz' diyordu, ne oldu o sözler? Bu yaptıkları zulüm olur, zulüm."

Ecevit'e koşut bir şey söyledi:

"Bu sonuç ne sürpriz bana, ne de önemsiyorum. Netice itibariyle ırmak akacak ve denize kavuşacaktır.

Kendini seçtiriyor ve 'dört yavru kurt' ile (Deniz, Hava, Kara ve Jandarma Komutanları için bu deyimi kullanıyor) Çankaya'ya yerleşmeye hazırlanıyor.

Köylere gidip ne kadar beyaz oy vereceksiniz diye soruyor ve baskı yapıyorlar. Bugünler geçer. Yarın o yönetimde olduğu için bir noktaya gelmeye başlar, ya o zaman ne olacak?

Siyasette iniş vardır. Biz geçirdik, geldik. Sıra şimdi ona geliyor.

Neden adını Ömer, Ahmet, Hasan koyuyor adam çocuğunun? Neden Nemrut değil? Bugün Türkiye, haksızlıklara açıktır."

Tabii, telefonlar dinleniyor. Demirel, kızgınlığını, öfkesini, hiddetini sert bir ses tonuyla 'birilerine duyurmaya' çalışıyordu. En azından öyle algılıyordum tutumunu ve ses tonunu:

"Her çevreye sesleniyorum" diyordu:

"Suçlu ile suçsuzu ayırmadığına, hele darbe günü, sadece bizleri değil, Danıştay'ı, Anayasa Mahkemesi'ni suçladıktan sonra, sadece bize karşı bu kararı alabildikten sonra bunlar, ya yarın her şeyi devletleştirdim derlerse ne yapacaklar?"

Yazabiliyor muyduk, yazabilir miydik bunları? Hayır! Çünkü, MGK'nın 70 sayılı kararı engelliyordu.

65

Ülkenin demokrasiyle yönetilmesini sağlayacak olanaklara kapı artık aralanıyor.

7 Kasım 1982 Pazar günü Anayasa referandumu yapıldı.

Yüzde 92 gibi ezici bir oranla onaylandı.

Referandum öncesi; Demirel, umutluydu. Mavi ret oylarının yüksek çıkması için büyük çaba göstermişti. Hatta kimi zaman, hele referanduma yaklaştığımız günlerde umudu giderek artıyordu.

Kuşkusuz, bu 'iyimserliğe' örgütten, çevresinden hiç ayırmadığı 'yakın adamlarından' gelen bilgiler yol açıyordu. Halkımızın Anayasa'ya ret oyu kullanarak askeri yönetime bir ders vereceğine –çok açık söylemiyordu ama– inanmış gibiydi.

Sonuç, bir şok etkisi yaptı üzerinde. Ne ki, Demirel, bir darbe yer, hemen toparlanır ve günün koşullarına göre yeni siyasal stratejilerle yeniden savaşıma devam ederdi. Nitekim öyle oldu.

Referandumdan önceki günlerdi. Devlet Başkanı Evren, yurt içinde 'Anayasa'yı tanıtmak amacı' ile bir geziye çıktı. Kimi gazetecileri beraberinde götürdü. Bir liste. Listede benim adım da vardı.

Ancak, bu gezinin, 'Anayasa'nın hazırlandığı günlerde Danışma Meclisindeki görüşmeleri yansıtır veya yorumlarken sürekli aleyhinde yazan gazeteciler için –örneğin benim için– ufacık bir sakıncası vardı.

MGK'nın aldığı karara göre, Evren'in Anayasa'yı tanıtan konuşmaları aleyhinde 'yazmak veya eleştirilerde bulunmak' ya-sak-tı!

İyi ama, o günlere değin, Anayasa'nın aleyhinde yazanların, MGK istiyor diye lehinde yazması olanaklı mıydı? Kuşkusuz, hayır!

Kimi gazeteciler için 'olabilirdi,' O günün koşullarına uymak, kimileri için zamana ve zemine uygun gazetecilik sergilemekti.

Bu anlayışa uyamayanlar ne yapacaktı?

Yalçın Doğan da geziye katılanlar arasındaydı ve 'aynı dertten muzdaripti.'

"Ne yapacağız şimdi?" diye sordu bana.

"Hiç" dedim.

"Ne demek hiç?" diye üsteledi.

"Hiç! Çünkü gezide tek satır yazmayacağız."

Mantık geçersiz miydi acaba? Sanmıyorum. Aleyhte veya lehte, gördüğünü dilediği gibi yazamazsa bir gazeteci –üstelik emirle– olumlu bir davranışa yönelebilir miydi?

Uzunca bir turdu. Gittiğimiz her yerde yol boylarında ilkokul çocukları ellerindeki bayrakları sallayarak Evren'i karşılıyor, onurlandırıyorlardı.

İlk durak galiba Trabzon'du. Evren 'kefil olduğu Anayasa üzerinde' halka konuştu.

Gece küçük bir kokteylde bir ara Evren'le ayaküstü konuştuk.

İster inanın, ister inanmayın: Devlet Başkanı Evren, 1982 Anayasası'nı halkın 'ancak yüzde 60-65'inin onaylayacağına' inanıyordu.

Gaziantep'e geldik. Otel odama Ali Baransel geldi. "Paşa'nın neden hiçbir şey yazmadığımızı merak ettiğini" söyledi.

Doğrusu, eski mesleği gazetecilik olan Baransel'den gerçeği saklamazdık.

Söyledim; MGK kararının yazıyı engellediğini anlattım.

Son durak İzmir'di. Konak alanında Evren'i dinleyenlerin sayısı iki-üç bini geçmiyordu.

Gezi boyu izlenimlerimiz şu noktada toplanıyordu: Anayasa, MGK'nın dilediği gibi yüksek oranda onay görmeyecekti.

İzmir'den İstanbul'a geldik. Havaalanında Orgeneral Haydar Saltık Paşa, "Nasıl?" diye sordu:

"İyi değil, zorlanıyor galiba" dedim.

7 Kasım 1982 geldi, tahminlerimizin üzerinden bir kamyon geçti sanki. Halk, Anayasa'yı yüzde 92 oyla onaylamıştı!

Bir gün sonraydı. Telefon çaldı. Saltık Paşa'nın mesajını ileten yetkili;

"Sayın Paşam, Arcayürek e yüzde 92 oranını anımsatıyor" dedi.

Yanıt vermemi beklemeden telefonu kapattı.

Dersimizi almıştık.

Zaten, Saltık Paşa'ya ne diyebilirdim ki? Haklıydı.

"Vatan ve millet sağolsun!" demekten başka, evet ne diyebilirdim?

Demirel'in anlatımlarının kurbanı olmuştuk. Evren'in propaganda gezisinde izlediğimiz ilgisizlik de aldanmamızın bir başka, ama önemli nedeniydi.

66

Artık demokrasiye geçişi sağlayacak yasaların hazırlanması aşamasındaydık.

Partiler nasıl kurulacak, yeni Seçim Yasası nasıl olacaktı?

'Eski partiler'in adları kullanılmayacağına, 'eski siyasetçiler' fiili politika yapamayacaklarına göre, hangi partiler ve kimler siyaset sahnesine girecekti?

Doğrusu yanıtı merak edilen bu soruları, konularla ilgili başka sorular izliyor, rejim sorunu yaygın biçimde artık gazetelere konu oluyordu.

Nisan 1983'te heyecanlı günler birbiri ardına geldi.

2 Nisan 1983 günü rahmetli İlhan Öztrak'la konuştum. Devlet Bakanı idi.

İlginç bilgiler verdi:

'Partiler Yasası ile Seçim Yasası hemen hemen aynı zamanda çıkacak'tı. Merkez yoklamasına izin veriliyor, 'eski partilerin il örgütlerine bir kısıtlama düşünülmüyor'du. Bu bilgiyi, MGK Genel Sekreteri Orgeneral Necdet Üruğ'dan almıştı.

1402 Sayılı Yasa ile üniversitelerden 'uzaklaştırılanlara' da parti kurma, seçilme yasağı getirilecekti. Üniversitelerden istifa yoluyla ayrılanlara da aynı karar uygulanacaktı.

Aynı gün; gece, Baransel'le buluştuk. Evren'in havası 'bozuk'tu. Zira, Kara ile Havacı 'merkez yoklamalarının MGK tarafından kontrol edilmesini istiyordu.'

Ortalıkta generallerle ilgili bir söylenti dolaşıyordu: MGK üyesi Kara Kuvvetleri Komutanı (Nurettin Ersin) ile Hava Kuvvetleri Komutanı (Tahsin Şahinkaya), "Demirel ile Ecevit'e duygusal nedenlerle bağlı olan Kenan Evren'in 12 Eylül darbesine katılmak istemediğini" söylüyormuş!

Daha sonra Orgeneral Ersin'in Evren'e karşı bir başka görüş öne sürdüğünden söz edildi. Ersin diyormuş ki: "Evren, Cumhurbaşkanlığını kaptı. Peki ama, MGK'nın öteki üyeleri yani biz ne olacağız?" Güya bu görüş Evren dışındaki MGK üyeleri arasında tartışılıyormuş.

İtibar edilecek söylentiler değildi.

12 Eylül'ü –ama bir bakıma kendilerini– güvenceye alabilmek için MGK üyeleri darbe sürecini sivil yönetimde de sürdürecek kimi önlemler istiyorlardı.

Evren'in bu görüşe karşı çıktığı söylenemez, daha doğrusu karşı çıkması da beklenemezdi.

Merkez yoklamalarını kontrol altına alarak partileri 'denetim altında tutmayı' öngören böylesi bir plan yürürlüğe girebilirdi.

Ne ki, işittiğimize göre, bu yoldaki adımları saptayacak bir-iki toplantıya giren ve o sırada Köşk'te danışmanlık görevinde olan Prof. Şeref Gözübüyük, "Bu önlemlerin ve önerilerin hepsi yasadışı. Örneğin, 1402 ile üniversiteden kovulanları askeri dönemde tutabilirsin, ancak sivil yönetimde bu usuller, üslup geçersizdir" demiş, saçma sapan isteklere karşı çıkmıştı.

67

Siyasal Partiler Yasası çıkmadan, daha doğrusu siyaset 'resmen' açılmadan, kimileri parti hazırlıklarına girişti.

Milli Güvenlik Konseyi'ne egemen olduğu söylenen; '12 Eylül'ü sürdürme'nin hangi anlama geldiği bir süre sonra ortaya çıktı.

'Bir devlet partisi' kurma girişimini MGK Başbakan Bülent

Ulusu'ya havale etmişti. Oysa, Ulusu, doğası gereği binbir oyunun sergilendiği siyasal kulislerde erir gider ve 'entrikaya' dayanamazdı. Hele particilik oyunlarına, Ulusu'nun duyarlı doğası dayanabilecek miydi? Bence hayır!

Fakat, meydanı boş sananlar, örneğin Evren'in yakın arkadaşı ve Köşk'e müşavir atadığı Bedrettin Demirel Paşa da hevesliler kervanına katıldı.

Ama –sonradan anılarında da yazdı– Evren'in Demirel Paşa'yı "Daha zamanı var" diye atlattığını Baransel'den dinledim.

Evet, Bedrettin Paşa'ya "Soyadın tuhaf çağrışımlar yaratabilir" demiş.

Solda ise, öncelikle Deniz Baykal hızlıydı.

Sol kanatta Deniz Baykal yalnız değil. Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp de sosyaldemokrat bir parti kurmayı düşlüyor.

Oysa; askerler, daha doğrusu Evren'in başkanlığındaki MGK, Türk siyasal yaşamına da yön verme kararında. 'Her şeyi planladıkları gibi' siyaseti de planlayacaklar!

Askerlerin kafasında güçlü, ilk seçimde iktidara gelecek bir sağ parti kurdurma planı var. İkinci parti –Batı'ya hoş gelecek– bir sol parti.

Üçüncü bir partiye yeşil ışık yakmaları daha sonraki gelişme. Küçük bir sağ parti. Hani Almanya'da Genscher'in partisi gibi bir parti!

Askerlerin, denetimleri altında olacak sağ parti peşinde olduklarını içeren söylentiler giderek yaygınlaşıyor.

68

Demirel, söylentileri dikkatle dinledi:

"Yani 'güdümlü' bir demokrasi olacak, öyle mi?" dedi.

"Öyle görünüyor" dedim.

Demirel, bir-iki gün önce eski Hava Kuvvetleri Komutanının ziyaretine geldiğini söyledi. Emin Alpkaya; Hava Kuvvetleri Komutanı ve MGK üyesi Tahsin Şahinkaya ile yaptığı görüşmenin özetini vermiş:

"Şahinkaya, Ulusu'nun partiyi mutlaka kuracağını söyledi" demiş:

"Kendisine sordum; 'Başka partiler de olacak mı?' diye. 'Olacak ama, sizler olmayacaksınız içinde' diye yanıtladı."

Piyasada dolaşan bilgileri bir bakıma doğruluyor Alpkaya'nın anlattıkları.

Boş durmayan ve sürekli 'olan-bitenle ilgili bilgileri toplayan' Demirel, anlattı:

"Turgut Özal iki hafta önce bir cuma günü Ankara'ya geldi. Evren'le konuştu. Evren'e, 'a) Ulusu'nun parti kurmamasını, b) kurarsa bundan sonra yapılan ve yapılacak bütün işlerin askerlere mâl edileceğini' söylemiş.

Evren, 'Tıpkı Demirel gibi konuşuyorsun' demiş Özal'a.

Özal'ın yanıtı şu: 'Akıl için târik birdir.'

Sonra, tabii hatayı tamir etmiş: 'Üç yıldır Demirel'i görmüyorum. Eğer böyle düşünüyorsa doğruyu söylemek hata olmaz' diye eklemiş.

Evren'den parti kurmak için izin de almış. Çıkarken Evren'in yanından, Ulusu ile karşılaşıyor. Öpüşmüşler. Sonra görüşmüşler. Ulusu partiyi kuracağını söylemiş, Özal da.

Sonra şu karara varmışlar: 'Meclis'te çoğunluk sağlayamazsak koalisyon yaparız'."

Bedrettin Demirel'in parti kurma girişimi ile ilgili bilgi de verdi Süleyman Demirel:

"Bedrettin Paşa ile 'endirek' temas içindeler. Ancak Köşk, hâlâ izin vermiş değil."

Demirel, biraz da alaylı sesle ekliyor: "Bedrettin Paşa, bizimle işbirliği yaparak hem parti kurmak istiyor, hem de askeri yönetimle, Evren'le arasının bozulmasını istemiyor."

Demirel 'kendine uygun zaman gelmediği için' Ulusu ile temas içinde bulunduğunu söylemiyor. Bir söylentiye göre, Ulusu'ya 'Kursun, destekleriz" diyesiymiş.

İnanılacak gibi değil. Demirel, bir partinin kuruluşuna 'ancak yasaklı dönemden kurtulduğunda kendisine devredileceğine inandığı zaman' destek verir, izin verir.

Ötesi fasafiso!

'Eski' örgütlerin 'yeni' partilerde yer almasına izin verilmeyeceğini içeren söylentileri yadsımıyor Demirel. Ancak "Yeni örgütler çıkar" diyor.

Sıkıyönetim Yasasına ekleneceğinden söz edilen 'muzır kişilerin yönetimce istenilen yere sürülmesi' yasasına müthiş tepki gösteriyor.

Öyle ya; muzır kişi diye Demirel'i de evden alıp Siirt'e sürebilirler örneğin.

"Son ayların en korkunç yasası bu" diyor ve... Bütün sıkıştırmalara karşın 'kurulacak –AP koşutundaki– yeni parti hakkında en ufak bilgi vermiyor.'

Orhan Vural'la Erdoğan Bakkalbaşı'nın –her ikisi de CHP Senatörü– verdiği bilgiye göre, eski bakanlardan İsmail Hakkı Birler de CHP 'yerine ikâme olunacak' bir parti için çalışmalara başlamış.

69

4 Nisan 1983. Demirel 'âniden' İstanbul'a gitti.

Nazmiye Hanım'a sordum telefonda. Bir şey söylemek istemedi:

"Tuzla'ya eve bakmaya gitti" dedi. Alaylı bir sesle;

"Bilirim, beyefendi ev işlerine çok meraklıdır" dedim.

Dokundurmayı elbette anladı ve güldü. Yarın dönecekmiş!

Cindoruk'un İstanbul'da 'yeni bir parti' kurmaya hazırlandığını bilmeyen yok. Hatta, Fethi Esener (emekli orgeneral) ve önde giden kimi isimlerle temasta olduğu söyleniyor.

Ulusu'nun parti kurmaktan vazgeçtiği söylentileri yaygınlaşıyor.

Bir başka söylenti ise giderek yoğunlaşıyor:

MGK çevrelerinden yansıyan bir görüş; "Kamplaşmaya, 'eskiye dönüş' hareketlerine karşı."*

Yeni parti çabaları 'eskilerin', ön plana çıkaracakları 'isimlerle' siyasete dönüş hazırlığına giriştikleri şeklinde yorumlanıyor.

Not defterimden:

(5 Nisan 1983) Gazetelerde boy boy resimler. Mekân: Cindo-

ruk'un kayınvalidesinin evi. Demirel, İhsan Sabri Çağlayangil ve bir yüzyıla yakındır ülkemizin değişmez yazgısı Celal Bayar. Yemek sofrasında, yemekten önce basına poz veriyorlar.

"Partimiz hazır" diyor Cindoruk, "bizim parti hazır."

Cindoruk'un bu sözleri, fotoğrafların yaydığı izlenimler, yeni partinin eski bir partiyle, Adalet Partisi ile ilişkili, hatta bağlantılı olduğunu göstermiyor mu? Oysa MGK yasayla 'eski diye tanımladığı siyasetçilerin yeni parti kurmalarını veya bu parti içinde bulunmalarını' yasaklamış. Bakalım, nasıl bir davranış gösterecek askerler?

Olay nedir? Cindoruk, 'eskiler, yeni isimlerle biraraya gelerek yeni parti oluşturuyor.' Evren ise, pek çok konuşmasında "Paravan insanlarla partiler kurulmasına izin vermeyeceklerini" açıklamıştı.

Demirel'in İstanbul'a gitmesi ve Cindoruk'un, parti kurma girişimi içinde olduğunu fotoğraflarla kanıtlaması elbette bir sonuç verecek.

(Kenan Evren, Anayasa referandumunun yapıldığı gün –anılarında yazdığına göre– şöyle düşünüyor: "Eski siyasi partilerin önde gelenleri boş durmayacaklar, kapatılan partilerin devamı sayılacak yeni partiler kurmaya çalışacaklar. Bunlarla da mücadele sürdürülecek.")

Ulusu'nun parti kurmaktan vazgeçmesi ve 12 Mart'ın isimlerinden, talihsiz Faruk Gürler kampının bir numaralı elemanı emekli orgeneral Turgut Sunalp'in sahneye girmesi ve... İstanbul'da Bayar destekli bir parti kurma hazırlığı, iç siyaseti renklendirdi.

Sunalp hızlı. Köşk'e çıkıyor ve Cumhurbaşkanı ile görüştükten sonra "Parti çalışmalarını Evren'in tamamen onayladığını" söylüyor.

Evren, Sunalp'in söylemlerine fena halde bozuk. Sonradan öğreniyoruz ki; "Benim adımla güçlenmek istiyor" demeye gelen notlar yazıyor anı defterine. Şöyle:

"(6 Mayıs 1983): Dün benimle konuşan Turgut Sunalp'in yanımdan ayrıldıktan sonra yazılı olarak basına şu açıklamayı yaptığını öğrendim:

'Sayın Cumhurbaşkanı kendilerine arzettiğim hususlarda isabet olduğunu ve tam bir mutabakat içerisinde bulunduklarını belirttiler...

... Kuracağımız partinin önce devlet, sonra demokrasi ve en sonra da kendi çıkarlarını gözeteceğini beyan ettim.'

Bu beyanata canım sıkıldı. Benim Sunalp'in kuracağı partiyi desteklediğimi ilan etmek ve böylece itibar kazanmak maksadıyla bu açıklamayı yaptığını zannediyorum."

Evren'in Ulusu'dan sonra bir devlet partisi kurması için MGK üyeleri ve Genel Sekreter Orgeneral Üruğ ile başbaşa verip saptadıkları isim; Turgut Sunalp'e bakış açısındaki değişim, ilginç bir rota çiziyor.

Sunalp hakkında Evren'in bir başka yargısı daha var: "Müsrif ve şımarık!" Aynen böyle yazıyor.

Üstelik, Sunalp'in parti kurma çabalarından kaygılı ve kuşkulu.

O sıralarda günü gününe not aldığı anı defterine, "Turgut Sunalp'in bu işi yürütebileceğinden kuşkum var" diye yazıyor: "Millet bu isim nereden çıktı diye sormayacak mı?" diye bir ek yaparak.

Siyasal Partiler Yasası tamam gibi. Yayımlanır yayımlanmaz siyasal faaliyetlere izin verilecek ve partiler süreci başlayacak.

Evren, beri yandan 'öteki çabaları' dikkatle izliyor:

"Celâl Bayar'ın da evi bir ziyaretgâha dönüşmüş. Sunalp de ona gitti. Demirel de Bayar'la İstanbul'da buluşmuş" diye yazıyor.

70

Ve... Bir itiraf:

Kenan Evren parti kurma hazırlıklarına baktıkça sinirleniyor, kızıyor. Ancak sonunda 'dönüşü olmayan bir nehirde' ilerleyen parti kurma sürecine şu notla dokunmadan geçemiyor:

"Keşke General De Gaulle gibi biz bir parti kursaydık diye düşünüyor ve Konsey'deki arkadaşlarla sohbet görüşmelerinde bu fikri açıyor; 'Hata ettiğimizi şimdi anlıyorum. Koyunu yüzdük yüzdük. Ondan sonra da etini buyurun deyip başkalarına ikram ediyoruz' dediğim de, onlar da bu fikrime iştirak ediyorlardı.

Artık olan olmuştu. Hata yaptığımızı anlamıştık. (Evren'in Anıları, 4. cilt, s.138)

Evren, parti kursaydı " 'malı' alır götürürdü."

71

Evren –anılarında– "Sunalp'e görevi, Ulusu'dan devralmasını söylemişler" dedikten sonra "Tabii, bu partinin adı 'devlet partisi'ne çıkar" diyor.

Oysa, Ulusu'nun 'ciddi rahatsızlığını öne sürerek parti kurma görevinden affını' rica ettiğine değinen Evren, kurulmasını ve iktidara gelmesini istedikleri partiyi kimin kurabileceğini MGK'daki arkadaşları ile ve sonunda MGK Genel Sekreteri Orgeneral Necdet Üruğ'la tartıştığını söylüyor.

Birçok isim gözden geçirilmiş. Sıkıyönetim koordinasyonu sağlayan Selâhattin Paşa'dan da söz edilmiş. Sonuçta Ürüğ Paşa'nın Sunalp'i önerdiğini ve kendisinin de Sunalp'i kabul ettiğini belirtiyor.

Daha sonraları Sunalp'ten olumsuz söz etmesindeki nedeni açıklamıyor.

Nisan-Mayıs 1983 aylarında Evren Paşa'nın Sunalp'ten 'soğuduğuna' dair çeşitli söylentiler dolaştı.

Dikkat çeken şuydu: Evren, Genelkurmay Başkanlığına gelmesi kesinleşen Orgeneral Necdet Ürüğ ile Turgut Sunalp arasındaki 'yakın dostluk ve ilişkiyi tehlikeli buluyordu.'

72

Demirel, İstanbul'dan döndü, ama hâlâ 'açık' değil. "Siyasal Partiler Yasasını beklemek lazım" diyor. Oysa, kimi çevrelerde Bayar'la 'ihtilaf' içinde olduğu söyleniyor. "Aramızda bir şey yok" diyor ve "Olsa da bir ayrıcalık, fazla bir şey yazmaz" diye bir eklenti yapıyor.

Bayar, bana Demirel'den yakınıyor: "Referandumda 'askerleri karşına alma, nasılsa kabul edilecek Anayasa,' dedim Demirel'e, dinlemedi" diyordu.

Ankara'da bu kavgalar sürüp giderken, Türkiye'yi tarayan gazeteci arkadaşlar ülkenin hemen her yerinde tam bir 'sükûnetin egemen olduğunu' bildirdiler.

73

Bülend Ulusu bana;

"Partiyi ben kurmayacağım" dedi. 9 Nisan 1983. Cumartesi.

Makam odasına girdim Ulusu'nun; karşıladı, öptü yanaklarımdan.

Son görüşmemiz altı ay önceydi. Milliyet'te çalışmaya başlıyordum. 6 ay önce siyasal gelişmeleri konuşmuştuk. Ayrıntılarıyla anımsıyorum konuşmayı:

Ulusu;

"Parti kurmak istemediğini, ne çare 'yukardan zorlandığını'" söylemişti. "Parti kurma olanağı olup olmadığını araştıracağını, kuşku duyduğum kimi kişileri çevresinde görürsem, derhal haber vermemi, hatta partide birlikte çalışmasını istediğim isimleri bildirmemi" rica etmişti.

Bu kezki görüşme daha değişik bir sahneydi. " 'Yukarıya' da söyledim. Partiden vazgeçtiğimi söyledim. (Evren'e taşikardi nedeniyle bırakmak istediğini söylemiş.) Benim bu hayatı yürütmem imkânsız. Bir yandan Başbakanlık yapacağım, sabah sekiz akşam sekiz. Sonra parti işlerine gireceğim. Bu yükü kaldırmam imkânsız. Biz bu şekilde yaşamaya alışmamışız.

Sonra kimlerle? (Kimi isimler söyledi, eski AP'li çoğu)"

Doğrusu saydığı isimlere AP örgütünün olumlu gözle baktığı söylenemezdi. Saydığı isimlerle ilgili kanılarımı söyleyince;

"Gördün mü?" dedi. Hem beni hem de kendini haklı çıkarıyordu.

"Evet, kiminle? Bunun cevabı yok. Ben şöyle düşünmüştüm: Ben parti başkanı olayım, ancak askerlik hayatımızda da olduğu gibi bir kurmay başkanım olmalı. Sağlam, yürekli ve işleri alıp götüren. Ben Başbakanlığı yürütürken, o da partiyi çeksin çevirsin. Yok böyle bir adam!"

Sonra... Fazla açık olmayan bir cümle söyledi: "Bir vesile Süleyman Demirel'le de görüştüm." Bir 'vesile'?

Parti kurmayacağını söylüyordu, bu bir. İkincisi dolaylı ya da doğrudan ifadelerle anlatmıyordu ama, Demirel'le 'istişare' ettiğini

duyuruyor, hatta parti kurmama kararı almasında eski AP liderinin etken olduğu gibi bir hava yansıtıyordu.

Demirel'le onca konuşmamız olmuştu o güne dek. Fakat Ulusu ile doğrudan ya da doğrudan olmayan görüşmeler yaptığını ne söylemiş, ne de ima etmişti.

74

Oysa, Şubat 1983'te Tercüman gazetesinin Ankara Temsilcisi Uğur Reyhan, ama ondan önce patronu Kemal Ilıcak, Demirel ile Ulusu arasında gidip gelmişti.

Uğur Reyhan da, Demirel ile Ulusu arasında birkaç kez gidip gelmiş, Demirel'den Ulusu'ya, Ulusu'dan Demirel'e öyle birkaç satırlık değil, sayfalar dolusu 'mesajlar' taşımıştı.

Daha sonraki tarihlerde Reyhan'ın açıkladığına göre, örneğin Ulusu'ya Demirel'in ilk mesajı tam dört sayfa idi.

"Anayasa oylamasında elde ettikleri yüzde 92'lik potansiyeli kendi nüfuz sahaları olarak mı görüyorlar? Yok, eğer bu potansiyelde bizim nüfuz sahamız bulunduğu kanaatinde iseler, bizden istekleri nelerdir?" diye soruyordu Demirel, Ulusu'ya.

"Ordu siyasetin içinden çıkarılmalıdır" diyordu.

Demirel, Ulusu'ya izleyeceği yolu açacak bir başka öneri sundu:

"12 Eylül'ü yapanlar... yeni garantilere heveslenmesinler ve siyasi partilerin teşkilatlanmasını serbest bıraksınlar. Aksi halde başarısız olurlar."

Bu mesajlarda Ulusu'nun 'aradığı önemli öğe' yoktu.

Demirel'e 'cevabi mesajında' durumu açıkça ortaya koydu:

"Sağ ve orta sağ kadroyu oluşturma konusunda Sayın Demirel bize yardımcı olsunlar."

Tabii, Ulusu'nun yanıldığı bir nokta vardı. On yıl siyaset yasağına bağlı olan Demirel'in parti kurmayı aklından geçirmeyeceğini hesaplıyor olabilirdi. Oysa, yanılıyordu...

Nitekim; Demirel, Ulusu'ya ikinci mesajında 'sağ ve orta sağ kadroyu oluşturma konusunda' Ulusu'ya 'yardımcı olacağını' ifade eden tek satır yazmadı.

Daha çok kendi doğrultusundaki kimi istekleri, kuşkusuz demokrasi adına, Ulusu'ya bildirmekle yetindi.

Yeni kısıtlamalara gidilmemesini ve parti kurulmasının serbest bırakılmasını istedi. Partilerin tepeden değil tabandan geleceğini bildiren anlamlı bir mesaj verdi. Bu cümlede "Ne kadar yardımcı olsa da Ankara'da parti kurulamayacağını" iletiyordu Ulusu'ya.

Gerçeği sonradan anlayacağız; Demirel, Ulusu'nun parti kurmasından hayli kaygılıydı ve ikinci mesajında "Böyle bir teşebbüste ısrarlı ise 'bütün sıfatlarından sıyrılarak ortaya çıkmasını' tavsiye etti."

Yani Başbakanlığı bırak. Sade vatandaş olarak parti kur!

Bir parti başkanının Başbakanlık koltuğundan nasıl yararlandığını Demirel, herkesten daha iyi bilirdi.

Bu son sakınca, Evren katında da konuşuldu. Ulusu tarafından da 'sakınca kabul gördü.'

Doğrusu, Ulusu hamarattı. Bir kez daha kâğıdı kalemi aldı ve Demirel'e yedi sayfalık bir mesaj daha gönderdi.

Demirel'in çok yararlanacağı içerikteydi bu son mesaj.

Öncelikle "Siyasi partilerin kurulmasının Anayasa dışı yollarla engellenmeyeceğini" bildiriyor ve MGK'nın Türkiye'ye yerleşmesini istediği siyasal sistematiği açıklıyordu:

"Sayın Cumhurbaşkanı'nın da görüşünü ortaya koymak üzere izah ediyorum; iki büyük parti kurulacak. Böyle olması isteniliyor. Çarçur partilere, küçük partilere prim verilmeyecek.

Ülke 12 Eylül öncesi durumda olmayacak. Partilerden biri Sayın Demirel ve AP çizgisinde olacak. Diğeri İngiltere'deki İşçi Partisi hüviyet ve felsefesinde. Yani devletçi görüşe sahip."

'Kurnaz' Demirel, askeri yönetimin açtığı kanaldan hem bilgi, hem de kimi güvenceler alıyordu.

Uğur Reyhan'ın Ulusu'ya getirdiği 3. Demirel mesajındaki şu satırlar, acaba neyi ifade ediyordu:

"Bir taraftan 'Parti kurmak serbesttir' deyip, bir yandan da 'Her ne kadar öyle dediysek de tamamen serbest değildir' gibi bir tavrın içine girmek Türkiye'nin yararına değildir."

Parti kurma izninin eli kulağında. Demirel daha sonra başına geçeceği bir partiyi kurdurma çabaları içinde. Ne ki, onca çabadan

sonra kurulacak partiyi askeri yönetimin kapatması olasılığına karşı sağlam güvenceler, sözler arıyor.

Tabii, demokrasi savaşımında 'güdümlü idarede istikrar aramanın aleyhinde.'

Ulusu'nun son mesajı; "Bazı unsurlar Çankaya'yı telkin altında bırakmaya çalışıyor" diyor. "Yani aleyhte hava oluşturmak isteyenler var. Buna mani olmaya çalışıyorum."

Oysa, 'kurnaz' Evren de bir-iki noktada dikkatli.

Demirel'in desteğine yanlı değil. Demirel'in 'rahat durmayacağına', paravan bir parti kurarak asıl amacına erişinceye kadar siyaset içinde kalarak ülkeyi 'karıştıracağına' inanıyor.

Demeçlerinde, halkla konuşmalarında bu çizgilerin çoğu yer alıyor.

Demirel, elbette bu konuşmalardan çıkardığı sonuçlarla 'parti kurulmasına şu veya bu nedenle engel olunmamasını' istiyor, güvence arıyor.

Ulusu, son mesajında Demirel'e, "Orta sağın bütünleşmesi için elinden ne gelirse yapacağını" söyledikten sonra, parti kurma çalışmalarından çekildi.

75

'Öteki cephe' diye anılan Evren'in Mayıs 1983'teki yargısı:

"... Parti kurma faaliyetlerinde gidişin iyi bir gidiş olmadığı anlaşılıyor. Bir ikazın yapılması gerekiyor."

76

9 Nisan 1983'teki görüşmemizde Ulusu, "Ama, ben işin içinden tamamen çekilmeyeceğim" dedi:

"Günlerdir aramızda bu konuyu konuşuyoruz. Cumhurbaşkanı da 'Madem ki sağlığın bozulacak, pekâlâ,' dedi. Şimdi araştırmalarımız sürüyor. Parti için gerekli insanı bulacağız. Ben Başbakanlığı sürdüreceğim."

Cumhurbaşkanı Evren, elbette Ulusu'nun Başbakanlığı sürdürmesini istiyordu. Yerine koyacağı, inandığı, güvendiği bir başka isim yoktu çevresinde.

Ulusu, "Seçimlerden sonra ben Cumhurbaşkanı ile Meclis arasında bir görev alabilirim. Örneğin Meclis Başkanlığı gibi bir görev. Önemli bir ödev de yapabilirim. Ha bu da olmadı; çeker gideriz, bırakırız."

Siyasetin kendine özgü yazgısı bir kez daha ortaya çıkıyordu.

Ulusu, Demirel'e gönderdiği ilk mesajda kurulacak parti iktidara gelirse; "Ben ille de Başbakan olayım demiyorum" diyordu: "Ben de bu kadro içinde olayım. Hatta faydalı bulunursa, ben Meclis Başkanı olurum. Faydalı olacağıma inanıyorum."

Buna karşın, 1983 genel seçimlerinde tek başına iktidara gelen Turgut Özal'a, yasaklı Demirel'den bir haber gitti, bir mesaj. Yeni iktidarın henüz ne yapacağı ortaya çıkmamıştı. TBMM Başkanlığına Ulusu'nun seçileceği, tabii ANAP oyları ile Ulusu'nun Meclis Başkanı olacağı söylentileri yaygındı.

Demirel, Özal'ı, "Sakın bunu yapma, sonra nedenini anlatamazsın" diye uyardı.

77

Partiyi kim kuracaktı? Ulusu isim vermiyor, sıraladığım olası isimleri yadsıyordu. Söylenecek fazla bir şey yoktu. Ulusu'yu severdim. "Üzüldüğümü" söyledim:

"Ben Demirel gibi değilim. Onlar başka; hem Başbakanlığı hem de parti liderliğini yönetecek bünyeye sahip" dedi.

Siyasal ortam karışıktı. Sol oylar kime ve nasıl kanalize edilecek, belli değil. Hatta Ecevit'in olası seçimi boykot edeceğinden söz ediliyordu. Ulusu, bütün bu söylentileri, varsayımları gülerek dinliyordu.

Bir sonuç çıkıyordu söylediklerinden:

Ulusu parti kurmaktan vazgeçmişti ama askeri yönetim 'devlet partisi' fikrinden henüz caymamıştı.

Kabinedeki kimilerin –isimlerini de verdi– ufak ayak oyunlarını

anlattı. Bu arada Özal'ın Ulusu'nun bakanları payladığını yaymakta olduğunu aktardım, "Siz çekilince meydan Özal'a kalıyor" dedim Ulusu'ya.

Yanıt vermedi, tepki göstermedi.

Ya Özal-Ulusu koalisyon fikri? Buna da karşılık vermedi Ulusu.

Söyleşiyi bağlarken söyledikleri askeri yönetimin ana görüşleriydi:

"Mesele, 12 Eylül felsefesine sadık, felsefeyi yürütecek birini bulmakta. Ha ben olmuşum ha başkası. Sorun 12 Eylül felsefesinde. Böyle biri bulunursa, ben de ona yardımcı olurum, hatta ikinci adam olarak görev yaparım."

Bir ara Demirel'le bir kez daha konuşmasını söyleyecek oldum. "Yok" dedi, "birkaç defa yapıldı."

Birkaç kez yapıldı dediği, uzun uzun mesajların alınıp verildiği Şubat 1983 ayı.

78

Ulusu'dan ayrıldım, koridorda Başbakanlık Müsteşarı Necdet Calp ile karşılaştık.

Odasına çağırdı, gittim. Ulusu'dan birkaç adım ötede bir başka odaya. Calp de parti kurmaya hazırlanıyordu.

Askerler tarafından Başbakanlık Müsteşarlığına getirilmesine karşın, "Hiçbir zaman CHP ilkelerinden kopmadığını" anlatıyordu Calp:

"Ulusu'nun partisinde çalışmayı isteyenler benim odamdan geçti. O sıralar İzmir'de bir hareketlenme gözlendi. Parti başkanı olmamı istediler. Bu istek daha sonra yurdun çeşitli köşelerinden gelmeye başladı. Tanımadığım kişilerden gelen bu isteklerden sonra Ulusu ile iki saatlik bir görüşme yaptım.

Ulusu'yu, destekleyecek bir tavır içinde bulacağımı sandım. Oysa hayret etti. Mart ayı idi. Ulusu, 'Bir süre bekle' dedi. Sonra emeklilik istemimi muameleye koydu."

Sekreteri pasta çay getirdi. Calp gülüyor; "İki gün sonra buradan ayrılıyorum, veda çayı, pastası" diyordu.

"Hadi hayırlısı" dedim.

Aynı koridor üzerinde bir başka oda daha vardı: Turgut Özal'ın Başbakan Yardımcısı görevindeyken kullandığı büro.

Sonradan Demirel'in diline doladığı gibi; "Başbakanlıkta üç oda, üç parti."

79

"Ya Ecevit faktörü?" dedim Calp'e:

"Ben görmedim Ecevit'i. Arkadaşlar konuşmuş. 'Biz partiyi kuracağız' demişler. 'Siz, bu olmaz, şu parti derseniz onunla birleşiriz' diye de eklemişler.

Ama Ecevit, İzmir'e gitti. 22 il temsilcisi ile bir toplantı yaptı. 'Partiyi kurmayalım, seçimleri de boykot edelim. Meclis'e girmeyelim' demiş. İzmir il başkanı ile Ödemiş ilçe başkanı yan çıkmışlar. Bir kişi Ecevit'e karşı çıkınca onu da susturmuş!

Ne var ki, daha sonra yirmi ilçe başkanı veya ileri gelen partililer İzmir'de toplanıp 'Parti kuracağız, valimizi de lider yapacağız' diye karar almışlar, Ecevit'e iletmişler. 'Ege yüzde 80 benim yanımda' diye uzun açıklamalar yaptı.

Daha sonraki günlerde Ecevit'e Calp'le konuşup konuşmadığını sordum. Zira Calp konuşmadığını söylüyordu. Hayret etti:

"Nasıl olur," dedi. "Hatta memurdur diye gece gelmesini söyledim. Gündüz gözüyle geldi."

80

Çok kimsenin bildiği, ama yazmadığı haberi kamuoyuna duyurdum: Ulusu, parti kurmaktan vazgeçti!

Ulusu beni arayarak "Ne yaptın" demedi. Demirel'e, 'Köşk'ten biri koşarak gelmiş ve Ulusu'nun görevi bıraktığını söylemiş.'

Demirel'e göre parti kurma olayının ve hatta her şeyin başında 'eski arkadaşı Mehmet Turgut var'dı. Bir türlü sindiremediği bir isimdi M. Turgut!

Dikkatimi çeken olay, Demirel'in, Ulusu'nun parti kurmaktan vazgeçmesine inanılmaz ölçüde memnun olmasıydı. Haberi gazetede gördüğü zaman "Bu, büyük gazetecilik" diye niteledi. "Çok, çok önemli bir karar bu" diye durmadan yineliyordu.

O sırada dönen dümenlerin haddi hesabı yoktu. Kimi anlamlı sözler dinliyordum Demirel'den. Örneğin "Şimdi bakalım Sayın Bayar ne yapacak" gibi.

Peki, Demirel acaba Ulusu ile hiç temas etmiş miydi? Hayır! "Ama bir kez Uğur Reyhan 'gizlice' bir görüşme sağlamaya çalışmış," Ulusu, bakanlarından İlhan Evliyaoğlu'nu, AP'li Ahmet İhsan Kırımlı'yı göndermiş.

Demirel, "Ulusu ile Başbakanlıkta görüşürüm. Girerken ve çıkarken basına demeç veririm. 'Çağırdılar geldim', derim ve görüşmenin içeriğine değinirim" diye koşul öne sürmüş.

Yüzyüze görüşme bu nedenle gerçekleşmemiş.

Oysa?.. Sayfa sayfa mesajlar!

Bir-iki gün sonraydı. Demirel, bu kez 'Ulusu'nun parti kurmaktan vazgeçmesine' değinirken "Türkiye, işte o gün kurtuldu" dedi.

Türkiye mi, yoksa Demirel mi? Kurtulan kimdi?

Öylesine rahatlamıştı ki Demirel. Turgut Sunalp'in parti kurma görevini üstlenmesine fazla önem vermedi.

Arkadaşlarına, "Sunalp'e ne karşı ne de yanında vaziyet alalım" diye talimat verdiğini söyledi. Sunalp'ten beklenilen değerde bir elbise çıkmayacağına inanıyordu. Haklı olabilirdi. Ama, Güniz sokaktaki evinden dışarı çıkmıyor; sağdan soldan kendisine bilgi akıyordu:

"Sunalp, Sefer Ulusoy'un yazıhanesinde kabuller yapıyor. Çağırdığı kişilere daha kapıdan adımını atarken 'Bizimle misin, değil misin' diye soruyor. İçlerinden biri çıkmış dışarı, 'Yahu bu adam bizi onbaşı mı sanıyor ne?' demiş."

Kuşkusuz merakımı kışkırtıyor: Ulusu parti kurmaktan vazgeçince "Türkiye niçin kurtulmuştu?" Sonunda soruya yanıt geldi Demirel'den:

"Benim için Ulusu'nun gözden çıkarılmasının önemi şurada: Ulusu parti kurmakta kararlı olsaydı; Başbakandı; valisiyle kaymakamıyla, devlet bütünüyle peşine düşecekti. Şimdi ne yaparlarsa

yapsınlar (askerler) ne isterlerse yapsınlar, ama artık bir adım geriye gidiştir bu durum.

Ulusu parti kurmaktan neden vazgeçti? Kafamdaki bazı şeyleri biraraya getiriyorum. Hangi nedenle vazgeçtiler? Ulusu'dan vazgeçilmesinde ABD'nin parmağı var mı yok mu? Acaba yönetimde çatlak var mı?"

'Kuşkucu' Demirel, "Her şeye karşın durumun muğlak olduğunu" söylüyor.

Gazetenin yaptığı araştırmalara göre; AP örgütü dimdik ayakta, CHP dağınık. "Korkarım, AP örgütü asker kökenli –örneğin Gümüşpala tipinde bir askerin– peşinden gider" dedim Demirel'e:

"Olmaz" demedi.

Oysa, İstanbul'da – AP'nin yerini alacak parti için– 'bir emekli paşa' tezgâhlanıyordu o sıralar.

Ali Fethi Esener!

Çankaya ise, daha değişik havalarda. Köşk'ün havasını zaman zaman basına yansıtan Ali Baransel, "Burası" diyordu; "küçük partilere yüz verilmemesini, 11 Eylül 1980'de olduğu gibi sağ-sol ayırımı yapılarak kafaların karıştırılmamasını istiyor."

81

Mayıs 1983. Çok hareketli bir ay.

Partiler şenliği: Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi.

Turgut Özal'ın Anavatan Partisi.

Ve... (Demirel'in) Ali Fethi Esener'in kurduğu Büyük Türkiye Partisi.

Parti hareketlerinin trajik öyküsü Büyük Türkiye Partisi ile başladı, gelişti ve sonuçlandı.

İki sonuç verdi BTP hareketi:

MGK, partiyi kapattı.

MGK; başta Demirel olmak üzere AP ve CHP'li kimi siyasetçileri Zincirbozan'a sürdü, daha doğrusu hapsetti!

Emekli paşaların pek çoğu siyasete atılmaya, hele kimileri kurulmakta olan partilerin başına geçmeye pek hevesliydiler.

Örneğin, Bedrettin Demirel. Örneğin Ali Fethi Esener.

Emekli paşalar; ordudan geldikleri için MGK'nın husumetini ya da tepkisini çekmeyeceklerini sanıyorlardı.

Öyle ya; TSK, kendinden, bağrından çıkan bir eski askeri reddedecek değildi ya!

Oysa, değişik bir zaman diliminde, değişik bir ortamdaydık.

1960'lardaki Ragıp Gümüşpala örneği bu kez ne ölçüde geçerli olacaktı, bilinmiyordu. Oysa, biliniyordu. MGK'yı oluşturan paşaların, Yüksek Askeri Şûra üyelerinin havası, yirmi yıl önceki Gümüşpala örneğine göre hareket etmeyeceklerini gösteriyordu.

Üstelik, "Biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz" kuralı hâlâ geçerliydi de.

Kenan Evren, BTP ve Genel Başkanlığına getirilen Ali Fethi Esener'le ilgili kimi notlar sıralıyor:

Esener'i şöyle tanımlıyor: "Ali Fethi Esener dinine bağlı, namaz ve orucunu kaçırmayan, 'içki günahtır' diye içmeyen ve hoca tabakasıyla ilişkisi olduğu da ordu içerisinde bilindiğinden ordunun reaksiyonuna sebep olabilir bir kişi ve kişilik."

Doğrusu Süleyman Demirel; düşünmüş taşınmış, Büyük Türkiye Partisi'ne işte böyle, çok uygun düşen bir insanı genel başkan yapmaya karar vermişti!

1960 darbesinden sonra kurulan DP'nin sürgiti Adalet Partisi'nin başına emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala uygun görülürken, geçerli sayılan gerekçe Esener'in gerekçesine az-çok benziyordu.

Söylentilere bakılırsa, Gümüşpala, 27 Mayıs'a en azından 'muhalefet etmişti.'

Esener de zamanın Cumhurbaşkanı Korutürk'ün 'hışmına uğramış'tı.

Demirel, Esener olayını anlatıyor:

"Kara Kuvvetleri Komutanlığı meselesine gelince; hükümet (yani Demirel) üçü de aynı sene Harp Okulu'ndan mezun olmuş bulunan Orgeneral Adnan Ersöz, Orgeneral Ali Fethi Esener, Orgeneral Şükrü Olcay arasında Orgeneral Ali Fethi Esener'i Kara Kuvvetleri Komutanlığı için tercih etti."

Hükümetin 'tercih sebebi' neydi? Demirel, her üç orgeneralin üçünün de 'değerli kişiler' olduğunu vurguluyor.

"Burada kıdem meselesi sadece piyade, süvari, topçu sınıfları arasındaki tercihten ileri gelmekte idi. Yani çok itibari idi" diyor.

Sanırız, Esener, süvari.

Adnan Ersöz'ün Kara Kuvvetlerine daha uygun olacağı görüşlerini hükümet, tabii hükümet demek Başbakan demek olduğuna göre Demirel, kabul etmiyor.

Niçin? Kulağımıza o günlerde gelen söylentilere göre; Demirel, Orgeneral Ersöz'ün 'CHP'ye meyilli olduğuna' inanıyordu. Olay şöyle gelişti:

Genelkurmay Başkanı Semih Sancar, herhalde 'inisiyatifini kullanarak' değil, ama belki de hükümetle 'istişare ederek' Esener'i önerdi.

Korutürk, 1977'de Esener'in Kara Kuvvetleri Komutanlığı kararnamesini imzalamadı. Direndi. Hükümet de –Demirel'in anlatımına göre– 'teklifi geri almadı', yani hükümet de direndi.

Sonuçta; 31 Ağustos geldiğinde –Demirel'in anlatımına göre– 'üç orgeneralin üçü de' emekli oldu.

Yazgı bu ya; piyango, emekliliğe hazırlanan İzmir Ordu Komutanı Orgeneral Kenan Evren'e isabet etti:

Kara Kuvvetleri Komutanlığına Orgeneral Evren atandı.

Orgeneral Nurettin Ersin bu atamaya, "Kara Kuvvetleri Komutanlığı benim hakkımdır" diye karşı çıktı.

Genelkurmay Başkanı Sancar, Evren'in Kore Savaşına katılarak kıdem aldığını ve Ersin'in önüne geçtiğini söyleyerek yeni bir bunalımı önledi.

82

'Ordunun reaksiyonuna sebep olacağı bilinen' Esener'i, MGK başka nedenlerden de istemiyor.

Evren, nedenlerden birini açıklıyor:

"Demirel ve yakın arkadaşlarının Esener'i ilk başta asker kökenli olması dolayısıyla parti kurmaya teşvik ettiklerini, bunda muvaffak olurlarsa, seçimlerden kısa bir süre sonra parti genel kongre-

sini toplayarak bu kongrede parti başkanlığından indirip yerine kendilerinden birini seçeceklerini de yakinen biliyorduk."

'Yakinen bilmeye' gerek yoktu.

Demirel, elbette parti kurmaya çabalarken 'dinine bağlı, günahtır diye içki içmeyen Allah'ın adamı', Esener'i düşünmüyordu.

Kuşku yok ki, önce 'yakın saydığı birine zamanı gelince partiyi devredecek' amma velakin... Yasaklar kalktığında DTP'nin başına kendisi geçecekti.

Demirel kendine uygun olmayan hiçbir şeyi ve hiçbir kişiyi kabul edecek, koruyup destekleyecek siyasetçilerden değildi.

Esener, Demirel adına Cindoruk tarafından keşfedilip genel başkanlığa hazırlanmadan önceki günlerde, MGK'nın kapısını hayli aşındırmıştı.

Tanık: Evren, "Emekli orgeneral Ali Fethi Esener, partilerin kurulmasına müsaade edileceği günler yaklaştıkça, bana ve Nurettin Ersin'e gelmeye başlamıştı ve 'Emrinizdeyim, size yardımcı olmaya hazırım' demek suretiyle kendisine parti kurma görevinin verilmesini açık olmasa da, kapalı bir şekilde ima ediyordu.

A.F. Esener arkadaşımızdı. Kişi olarak iyi bir insan olmakla beraber Süleyman Demirel'e çok yakındı. Zaman zaman Demirel'e gidip ondan direktif aldığı şüphesi vardı."

Evren'in bu saptamaları bir yana; Esener, 'devlet partisi'ni kurmaya Sunalp'in görevlendirilmesinden sonra, Demirel'e daha sıcak bakmaya ve daha yakın durmaya, kuşku yok, özen gösterecekti.

83

Büyük Türkiye Partisi'nin Dedeman Oteli'nde, Turgut Özal'ın Büyük Ankara Oteli'nin küçük bir salonunda kuruluş kokteylleri vardı.

BTP'ninki müthiş heybetli, kalabalık. AP'nin Ankara'da ve dışında ne kadar yandaşı varsa, kuruluş kokteylinde hazır.

Esener, mutlu. Gözlüyorum. Oradan buraya, o topluluktan ötekine seyirtip duruyor. Dikkatimi çeken ise, Hüsamettin Cindoruk'un Esener'in yanından ayrılmaması. Ne söylerse dikkatle dinle-

mesi. Herhalde bir gaf yapmasını önlemek için olacak, Cindoruk hep yanında.

BTP'nin değil, sanki AP'nin yeniden dünyaya gelişi kutlanıyor.

Partiye henüz girmeyen AP'li senatörler ve milletvekilleri de orada. Ertesi günden itibaren BTP'nin mütevazı binasına akın başlayacak. "BTP'ye akın var, akın / İktidarın zaptı yakın!"

Ankara Oteli'ne de uğradım. Daha önceden tanıdığım şişman, göbekli Özal gitmiş; yerine zayıflamış, incelmiş, neredeyse sıska denilebilecek bir Özal gelmiş.

ABD'de zayıflamış. Siyaset derslerinin birincisi: Zayıfla ve halka sempatik görün! Başka dersler? Kimbilir kimden, hangi ABD kurumundan!

Bir ara, baktım aynı boyda, esmer bir genç adam Özal'la konuşuyor. Çok saygılı. Rüşdü Saraçoğlu! Prens!

İki sağ partideki ayırım ortada. Birinde debdebe, ötekinde tevazu!

84

Ne ki; Özal, BTP'ye fazla ömür biçmiyor. Askerlerin bu partiyi kapatacaklarından kuşku duymuyor. Birleşme, bütünleşme bir yana. Özal, bir noktada haklı: Örneğin, askerlerin Sunalp'le birleşme önerilerini de geri çeviriyor.

Ya herru ya merru!

Ya tek başına ya da hiç!

Özal, 'ağabeyi' Demirel'in kurduracağı partinin çatısı altına girmeyi de istemiyor.

Demirel ile 'altın kafalı kardeşi' Özal arasında sürtüşmenin ilk işaretleri.

5 Mayıs 1983 günü Cumhurbaşkanı Evren, A.F. Esener'i Çankaya'ya çağırıyor:

"Nurettin Ersin de yanımda. İkimiz –Esener'e– 'Bu işi bırak. Seni koz olarak kullanıyorlar. Anayasa'ya hayır deyin diye büyük çabalar sarf eden bir ekibin içinde olma. Hem bizi hem de Silahlı Kuvvetler mensuplarını üzüyorsun' diyoruz.

A.F. Esener, "12 Eylül'e karşı olanları alimallah perişan ederim' diyor." (Demirel'i, ha?)

Esener, BTP Genel Başkanlığında ısrar ediyor.

" 'Ali Fethi Paşa, sana böyle bir parti kurman için müsaade edemeyiz. Gerekirse kapatırız,' dedim.

O zaman biraz duraladı, sarardı. Kapıdan çıkarken 'Söz verdim' dedi."

Evren'in son notu:

"Kuracakları partiyi takip edeceğiz. Eğer eski AP milletvekilleri ve mensupları ile partiyi kuracak olurlarsa partiyi kapatmaya kararlıyız." (Evren'in Anıları, 4. cilt, s.176)

16 Mayıs 1983'ten itibaren siyasal kuruluşlar birbiri ardına meydana çıkmaya başladı.

31 Mayıs 1983 günü MGK'nın 79 sayılı kararı yayımlandı:

BTP kapatıldı.

Ve... Zincirbozan yolu açıldı.

Demirel ve arkadaşları... Baykal ile CÇP'li kimi milletvekilleri için...

MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ KARARI

KARAR NO: 79 31 MAYIS 1983

1. 20 MAYIS 1983 günü İçişleri Bakanlığı'na verdiği başvuru bildirisi ile tüzel kişilik kazanmış olan Büyük Türkiye Partisi'nin bazı kurucularının, parti kurma faaliyetlerinin serbest bırakıldığı tarihten bu yana sürdürdükleri tutum ve davranışları ile ve vicdan sahibi vatandaşlarımızın gözleri önünde sahneledikleri oyunlarla, milletçe yıllardan beri özlenen huzur ve sükûna kavuşmuş olan ülkemizde, vatandaşlarımızı yeniden kamplara bölme, aralarına yeniden nifak tohumları serpme istidadı gösteren ve feshedilmiş bir siyasi partinin varlık ve felsefesinin devam ettirilmesi ihtirasının meydana getirdiği bir kin

ve intikam bayrağı açmaya yeltendikleri apaçık ortaya çıkmıştır. Ayrıca Anayasa'nın geçici 4'üncü maddesi ile siyasi kısıtlamaya tâbi kılınan kişilerin de, Anayasa hükümlerini gözardı ederek parti kurma faaliyetlerine bizzat katıldıkları ve kamuoyunu, huzur bozacak şekilde ters yönde etkilemeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

2. Ülkemizin ve milletimizin varlık ve yaşayışını etkileyen her alanda ve özellikle devlet yönetimi sorumluluğunun teslim edileceği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, bir daha 12 Eylül 1980 öncesi feci durumlara düşülmemesi için, gerekli her türlü tedbiri almayı amaç edinmiş Milli Güvenlik Konseyi, kamu vicdanını rahatsız etmeye başlayan yukarıdaki olumsuz gelişmeler karşısında, Anayasa'nın 177 c ve geçici 2'nci maddelerindeki hükümlere dayanarak 2324 ve 2485 sayılı kanunlarla sahip bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri ile aşağıdaki kararları almıştır.

a. Büyük Türkiye Partisi bu kararın yayımlanması ile birlikte temelli kapatılmıştır.

b. Yapılacak ilk milletvekili genel seçimleri sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşup göreve başlayıncaya kadar geçecek süre içinde;

(1) Büyük Türkiye Partisi kurucuları ile 2533 sayılı kanunla feshedilen siyasi partilerin 11 Eylül 1980 tarihindeki il ve ilçe başkanları ile il yönetim kurulu üyeleri ve 12 Eylül 1980'den sonra görevinden alınan belediye başkanları, Milli Güvenlik Konseyi'nin yazılı izni olmadıkça, yeni bir siyasi partinin kurucusu ve hangi kademede olursa olsun yöneticisi olamayacaklar ve parti listesinden veya müstakil olarak milletvekili adayı gösterilmeyeceklerdir.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun il ve ilçe başkanlarının görev sürelerine ilişkin geçici madde 10 hükümleri, ilk milletvekili seçimleri sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşup göreve başladıktan sonra uygulamaya konulacaktır.

(2) Anayasa'nın geçici 4'üncü madde 1 b ve 2'nci pa-

ragraflarında belirlenen ve beş yıllık siyasi kısıtlılığı bulunan milletvekili ve senatörler, parti kuramama yasağına ilaveten yeni kurulmuş partilere üye olamayacaklar, halen üye olmuş bulunanların ise üyelik kayıtları derhal silinecektir.

c. Anayasa'nın geçici 4'üncü maddesindeki hüküm gereğince siyasi partilerle herhangi bir şekilde bağlantı kurması ve bir siyasi partinin kuruluş çalışmaları içinde bulunması yasaklanan ve 1 Ocak 1980 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üye bulunan milletvekilleri ile senatörlerden bu hükümlere uymayan aşağıda isimleri yazılı olanlar ile Büyük Türkiye Partisi'nin ilk iki kurucusu ve organizatörü Hüsamettin CİNDORUK ile Mehmet GÖLHAN Çanakkale ilinin bağlı bulunduğu Sıkıyönetim Komutanının nezaretinde Çanakkale'de ikamete tâbi tutulacaklardır. Bu kişiler 2 Haziran 1983 saat 18.00'e kadar Çanakkale ili Sıkıyönetim Komutanı Yardımcılığına müracaat edeceklerdir.

3. Bu karar, basın dahil hiçbir şekilde tartışılmayacak, kararın getirdiği yasaklara uymayan kişiler hakkında, fiilleri başka bir suç oluştursa dahi, ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 16'ncı maddesi uyarınca yasal işlem yapılacak, siyasi partiler ise derhal kapatılacaktır.

İkamete tâbi tutulacak eski parlamenterler

1. Süleyman DEMİREL
2. Ali Naili ERDEM
3. Ekrem CEYHUN
4. Sadettin BİLGİÇ
5. Nahit MENTEŞE
6. Yiğit KÖKER
7. İhsan Sabri ÇAĞLAYANGİL
8. Sırrı ATALAY
9. Metin TÜZÜN
10. Celâl DOĞAN
11. Deniz BAYKAL
12. Ferhat ARSLANTAŞ

13. Süleyman GENÇ
14. Yüksel ÇAKMUR

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

Nurettin ERSİN
Orgeneral
K.K.K. ve Milli Güvenlik
Konseyi Üyesi

Tahsin ŞAHİNKAYA
Orgeneral
Hv. K.K. ve Milli Güvenlik
Konseyi Üyesi

Nejat TÜMER
Oramiral
Dz. K.K. ve Milli Güvenlik
Konseyi Üyesi

Sedat CELASUN
Orgeneral
J. Gn. K. ve Milli Güvenlik
Konseyi Üyesi

85

Varsayımları yanlış çıkmadı askerlerin:

Batı'da büyük gürültü koptu. Geniş eleştiriler yansıdı. Batı basını BTP'nin kapatılmasını "Yeni demokrasiye darbe" diye niteledi.

79 sayılı kararın basında yer aldığı 1 Haziran 1983'te İngiliz **The Guardian,** "Adeta ikinci bir darbe niteliğindeki bu hareketin yarattığı şokun dinmesi ve ortamın sakinleşmesi için aylar gerekecektir" diye yazdı. Guardian'a göre:

"Kasımda yapılacak seçimlerde sadece ordunun tasvip ettiği partiler çekişecek. Bunlar arasında Evren'in yakın arkadaşı dört yıldızlı General Sunalp'in partisi ile on gün önce kurulan, Başbakan'ın eski müsteşarının başkanlık ettiği güya ortanın solu olan parti gelmektedir.

BTP'nin en fazla oy alması mümkündü.

Ancak, askeri rejime sempati beslemekte olan ABD ve İngiltere için bugün artık Türkiye'nin demokrasiye gerçek bir yöneliş içinde olduğunu savunmak hayli zor olacaktır."

The Times gazetesi de, "Türkiye'yi yönetenler yeni siyasal partiyi ezdiler" başlığı altında aynı konuyu işliyordu.

Wall Street Journal, "Türkiye'deki askeri yöneticiler demokrasinin bu ülkede istedikleri şekilde tesisini temin amacıyla yeni kurulan sağ eğilimli partiyi kapatmışlar, partinin perde arkasındaki kurucusu eski başbakan Süleyman Demirel'i ise Çanakkale'de zorunlu ikâmete göndermişlerdir" diye yazıyordu.

Amerika'nın Sesi radyosu; "Türkiye'de MGK'nın BTP'yi kapatma ve 14 eski politikacıyı ikamete zorlama kararı –radyonun Brüksel muhabirinin bildirdiğine göre– Avrupa siyasi kuruluşlarında tepki ile karşılandı. Çoğulcu demokrasiye dönüşe hazırlanıldığı bir dönemde yeni kısıtlama getiren 79 sayılı bildiri ile ilgili görüşlerini açıklayan Strasbourg'daki Avrupa Konseyi ve Brüksel'deki Ortak Pazar çevreleri gelişmeyi 'geri bir adım' olarak yorumladılar."

Reuter haber ajansı: "Türklerin çoğu düzene yeni bir isim bulmuş durumdalar: 'Cici demokrasi' ."

New York Times: "Cumhurbaşkanı'nın Çorum konuşmasını dinleyen halk, onun politikacıları eleştiren her sözünü alkışlarla karşılamıştır. Cumhurbaşkanı Evren, özellikle yasaklanan parti üzerindeki kontrolünü sürdüren ve arkadaşları BTP'yi kuran Demirel'i eleştirmiştir."

Die Welt: "Türkiye'deki demokrasinin 'kontrollü demokrasi' olacağı öteden beri biliniyor. BTP'nin kapatılması ve politikacıların sürgüne gönderilmesi, generallerin parlamentoyu bir mesele haline getirdiklerini bir kez daha gösterdi."

The Scotsman: "Dünyanın ekonomik bir gerileme içinde olduğu şu dönemde Türkiye çok önemli bir başarı kazanmıştır. Bu başarı sadece enflasyonu kabul edilebilir bir düzey olan yüzde 16 düzeyine indirmekle kalmayıp saygı duyulacak bir şekilde büyüme hızını da yüzde 4'e yükseltilmesiyle değerlendirilmektedir.

General Evren bu olumlu çarkı yaparken popülarite sağlamayı başarmıştır."

Economist: "Türk siyasi hayatı şu anda fazlaca ideoloji ile değil, acı kişisel zıddiyetlerle yönetiliyor. Bunlardan en önemlisi Cumhurbaşkanı Evren ile Demirel arasında olanı."

Frankfurter Allgemeine: "Bu pazartesi Türkiye'de iki partinin daha kurulması bekleniyor. BTP'nin kapatılmasından sonra geriye kalan üç partiye böylece iki parti daha eklenmiş olacak. Fizik profesörü Erdal İnönü'nün eski CHP'nin oylarının hiç değilse bir bölümünü hedef alan Sosyal Demokrat Partisi (SODEP) ile emekli albay Vefa Karatay'ın Yüce Görev Partisi."

86

Cumhurbaşkanı Evren, Çorum'da, 1 Haziran 1983 günü adeta kükrüyor:

"... Bütün ikazlarımıza rağmen makam ve iktidar koltuğundan uzaklaştırılmanın ve milletvekilliği veya senatörlüğün sağladığı nimetlerden faydalanmanın verdiği kini içlerinden atamayan, gözleri hırs ve intikam bürümüş, isimlerini burada tekrar etmeyeceğim bazı 'malûm kişiler,' aylarca Bizans entrikalarıyla hazırlıklarını sürdürmeleri sonunda BTP adında bir partiyi kurdurarak sahneye koydular...

... Kapatılan bir siyasi partinin devamı olduğunu bir gövde gösterisi halinde sergilediler.

... Emekli bir orgeneral arkadaşımızı partinin başına geçirdiler.

Bu çirkin oyunu tezgâhlayanlar iktidar uğruna gerekirse milletimizin gözbebeği ve yegâne güvencesi Silahlı Kuvvetlerimizi dahi kamplara ayırmaktan zerre kadar çekinmediklerini açıkça ortaya koymuşlardır...

BTP, kalpleri intikam ateşi ile yanıp tutuşan kişilerden oluşmuş...

Çanakkale'de gösterilen mahalde ikamete mecbur edilmesi kararlaştırılmıştır.

Eğer aynı oyunu geride kalanlar oynamaya devam ederlerse, onlara da bu gibi uygulamaların getirileceğini hatırlatmak isterim. Bizi daha sert tedbirler almaya mecbur etmesinler...

... Bugüne kadar söylediğim gibi biz tekrar eskilerle yola çıkmak istemiyoruz.."

(Zincirbozan'ın yolları taştan)

Zincirbozan'da noktalanan önemli bir süreci, olayın üzerinden 3 yıl geçtikten sonra, Süleyman Demirel, özel bir söyleşimizde değerlendiriyor:

Söyleştiğimiz o gece, "Tabii" dedi Demirel:

"Zincirbozan'ın bir başlangıcı var. Zincirbozan'ın başlangıç tarihi 7 Kasım 1982'de yapılan Anayasa referandumudur.

Referanduma iştirak mecburiyeti vardı. İştirak etmeyenlere ağır hapis cezaları vardı.

Türkiye'de halk devletten korkar. Askeri bir idarenin mevcut olduğu devirde halk, büyük bir çoğunlukla, yüzde 95'leri aşan nispette referanduma iştirak etmiştir.

MGK'nın çıkardığı 70 ve 71 sayılı kararlar aslında referandum aleyhinde konuşulamayacağını, aleyhinde konuşanların sıkıyönetim yasaklarını ihlal etmiş sayılacağını ve bu davranışın cezayı mucip olduğunu halka anlattı.

Nitekim aleyhte konuştu diye birçok kişiyi tutukladılar, hapishanelere götürdüler. Haklarında mahkemeler açtılar.

Binaenaleyh yapılan referanduma 'evet' diyeceksiniz, 'hayır' diyemeyeceksiniz.

'Öyle bir Anayasa yaptık ki, zaten bunun nesine hayır diyeceksiniz. Yani daha iyisi olmaz ki, evet demeyip de ne diyeceksiniz...' 'biçiminde bir tavırla vatandaşın önüne çıkılmıştır.

Anayasa referandumda yüzde 92,5 oy alınca Türkiye'yi yöneten kadro o gün değişik bir tavrın içine girmiştir.

Tabii ki Türkiye'yi yöneten kadro deyince bu kadroyu tek başına anlamak yanlıştır. Bu kadronun içerde dışarda çeşitli danışmanları vardır. Bu kadroya fikir veren çeşitli kişiler vardır. Yüzde 92,5 oydan sonra gelinen nokta şudur:

Türkiye'de artık siyaset yeniden açılacaktır. Ama nasıl açılacaktır?

Yüzde 92,5 oyun bir siyasi müessesede toplanabildiği bir ülke yoktur Batı'da.

Ama Papadopulos referandumu bu oyu almıştır. Marcos yap-

mış, bu oydan daha fazlasını almıştır. Humeyni yapmıştır, aşağı yukarı buna benzer oy almıştır. Ziya Ül-Hak yapmış, aynı oyu almıştır.

Daha çok bu sonuçlar otoriter rejimlere legalite kazandırmak için yapılan referandumlarda alınmış, ama halkın rızası ile değil. Halk başka çare bulamadığı için, zorun önünde kaldığı için böyle davranmıştır.

'Halk serbestti' diyemezsiniz. 'İşte sandığın başına mavi oyu da koyduk,beyaz oyu da koyduk. Halk niye serbest değildi,' diyemezsiniz.

Siz bu Anayasa'nın aleyhinde konuşmayı suç saymadınız mı? Saydınız! Halk serbest bir ortamda hür iradesini izhâr edebilmiş değildir. Ama öyle sayılmıştır.

Bu, çok yanıltıcı olmuştur. Bu referandumdan çıkarılan neticeler de yanlıştır. Bundan çıkarılan neticeler şudur:

'Biz Türkiye'yi kurtardık. Biz ne dersek Türkiye onu yapar. İşte yüzde 92,5 oy da budur. Milletin tümüne yakını bizim arkamızdan gelmiştir. Halk üzerinde nüfuzu olduğunu söyleyen siyasetçilerin hiçbir nüfuzu olmadığı görülmüştür!'

Halbuki yanıltıcı tarafı şudur:

'Siz, halkın üzerinde nüfuzu olduğu söylenen siyasetçilere Türkiye'de meydanları, radyo ve televizyonu serbest bıraktınız da onlar fikirlerini söyleyebildiler mi?'

Bu, bir yarış değildi. Bu diyalog değildi. Bu, monologdu. Nitekim 72 sayılı karar da monologdur. Çünkü Devlet Başkanı Anayasa'yı anlatacak, anlattıktan sonra başka birisinin bunun hakkında ne diyeceği olabilir ki, 'koskoca Devlet Başkanı söyledikten sonra' gibi tek parti mantalitesine dayanarak mesele yürütülmüştür.

Nitekim 5,5 yıl sonra Sayın Evren, daha birkaç yıl önce Trabzon'da konuşurken 'Ben bu Anayasa'yı savunurken tek başıma kaldım. Ama bunu size anlatmak için nefesim tükendi' diyerek Anayasa'yı sadece tek başına anlattığını ifade etmiştir.

Başkalarının konuşamadığını, sadece kendisinin konuştuğunu ikrar etmiştir.

Oysa bir Anayasa bir kişi için yapılmıyor veya bir kadro için yapılmıyor. Anayasa milletle devlet arasında bir akittir. Bu akit ya-

şayacak sağlıklı bir akit ise halk bunun hakkında ne istiyorsa söyleyebilmeliydi.

Efendim, 'bu Anayasa yapılırken birçok kimsenin fikrini aldık' Bu da yetmez. O fikirlerin alınmasına rağmen fikri alınmayanlar da vardır.

Herkesin fikrini almadınız siz. Bir vicdan ve şuur meselesidir hadise. Bırakmalıydınız; aynen 1961 Anayasası'nda olduğu gibi lehinde ve aleyhinde konuşulmalıydı."

88

1988'lerde Demirel, 1982 referandumunu bir sonuca bağlıyor:

"Bunları yapmadınız: Yüzde 92,5 oy aldınız.

Bugünkü Türkiye'nin içinde bulunduğu sancıların altında bu 92,5 oy vardır.

Ülkeyi yönetenler artık o noktadan itibaren milletin hâkimiyetini adeta Çankaya'ya ciro etmişlerdir.

Yani, vesayet ve velayet hadisesi çıkmıştır ortaya."

Demirel, olayların üzerinden yıllar geçmiş olmasına karşın; aynı hararetle, daha doğrusu hiddetle saldırıyor askeri yönetime:

"Bir tarafta 'hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir' diyeceksiniz, öte taraftan 'öyle olmasına öyledir ama, millet bizi bunun da üstünde tanıyor' gibi çıkmaza girmiştir Türkiye. Bu çıkmaz sancıların sebebidir.

Yüzde 92,5 oydan sonra Türkiye'yi yönetenler, hükümet başkanı dahil 'bundan sonra ne olacağını düşünmeye' başlamışlardır.

Çankaya, oradaki MGK üyeleri ve o günkü hükümet başkanı ve bunların etrafındakiler Atatürk'ün 1923'te yaptığını, yapmaya kalkmışlardır.

Atatürk 1923 sonrasında, Kurtuluş Savaşı'nı kazanıp geldikten sonra henüz rejimin şeklini tayin etmeden halkla devlet arasında lazım olabilecek bir köprü aramış.

Bunu da bir parti kurmakta görmüştür. Esasen devir de buna müsaitti. CHP böyle kurulmuştur. CHP, devletle millet arasındaki

bağı tesis etmiştir. Ve devlet, o günkü siyasi iktidar orduya istinat etmekten kendini çıkaracaktır.

CHP'nin kurulduğu günlerdeki dokümanlara bakılırsa partinin en önemli işi orduyu siyasetten tecrit olarak görünüyor. Büyük Nutuk'ta Atatürk'ün 'Paşalar Komplosu' diye anlattığı hadisenin kökeninde siyasetin ordudan ayrılması olayı vardır.

O, o günlerin paşaları Ali Fuat Paşa, Refet Bele Paşa, Cafer Tayyar Paşa'ya demiştir ki; 'Ya kıt'alarınızın başına gidin, ya da soyunun gelin!

Şimdi 60 yıl sonra... 1923-1983... Hemen hemen aynı şeylerle karşı karşıya kalmışızdır.

O gün kurtarılmış bir Türkiye var. Kimden kurtarılmış? Yunan'dan! Dış devletlerin istilasından kurtarılmış bir Türkiye var.

Ama 1980 sonrasında da Türkiye'nin 10 vilayeti de 25 kazası da daha çok tekâsüf etmiş bir eşkıyalık hareketinden, bir cinayet hareketinden kurtarılmış bir Türkiye...

Bu ikisi birbirinden çok farklı şeyler ama, netice itibariyle 'kurtarılmış' damgası için kâfi gelmiştir. Öyleyse bu kötülüklerin sebebi geçen 30 yıldaki partiler demokrasisidir. Türkiye çok partili hayata geçmiştir ama çok partiyi yürütememiştir. Siyaset ve siyasetçi kötüdür. O sebeple de zaten yasaklar getirilmiştir. Anayasa'nın geçici 4. maddesi o sebeple konulmuştur. Ama partisiz de olmaz. Bir tarafta dünya âleme, içeriye dışarıya bu anarşi işi bittikten sonra yeniden millete müracaat edeceklerini, seçim yapacaklarını, seçimle gelen iktidara ülkeyi devredeceklerini ifade etmişlerdir. Öyleyse? Parti meselesini halletmeleri gerekecektir.

Aslında bir yerden sonra Türkiye'de cinayetleri yapanlarla yaptıranlar unutulmuş, günün iktidarı siyasetle siyasetçileri adeta cinayetlerin sebebi saymışlardır.

Hatta demokrasi ve hürriyeti anarşinin sebebi saymışlardır veya o manaya gelecek laflar etmişlerdir.

Aslına bakarsanız bugün dahi kullanılan '12 Eylül öncesine dönmek istiyorsunuz' tenkidinin altında da bu vardır.

Yüzde 92,5 oy alınması, rejimin 'güdümlü hale getirilmesi gibi' bir neticeye ülkeyi sevk etmiştir.

Eğer bu Anayasa 92,5 değil de yüzde 60 oy alsaydı bugünkü sancıların içinde olmazdık.

12 Eylül, 12 Eylül'e geliş ve sonraki olayları, bunları bir tarafa bırakalım:

Ama bir Anayasa meselesi, Anayasa'nın referanduma götürülüş meselesi ve onu takiben de Türk siyasetinin yeniden teşkilandırılması meselesi ayrı mesele. İkisini ayrı ayrı mütalaa etmek lazım. Tümüyle ayrı değil ama önemli şekilde ayrıdır.

Eğer –bana göre– siyasi partilerin kurulması halka bırakılsaydı ve devlet siyasi parti kurdurmak hevesine kapılmasaydı, güdümlü demokrasiye, güdümlü rejime kapılmasaydı bu sancılar yine olmazdı.

Bugün, 16 Nisan. Referandum olayının üzerinden yıllar geçmiştir. Siyasi partilerin kuruluşunun üzerinden de yıllar geçmiştir.

Bakın; o gün güdümlü şekilde kurdurulan partilerden ayakta hangileri var. Bir ANAP var. O da iktidar olduğu için var. Halkçı Parti ayakta duramamış. Dışarda kurulan SODEP'le birleşmek ve isim değiştirmek zorunda kalmış. MDP iktidar namzeti olarak kurdurulmuş, 3 sene bile dayanamamış. Kendi kendini feshetmek yoluna girmiş.

Demek ki Anayasa'nın tabiatına aykırı işler yaparsanız, bunları yaşatmak mümkün değil. Ama Türkiye bir fetret, bir siyasi kargaşadan da kurtulamamıştır. Zihinler delaletle, yanılgıyla malul olmuştur."

89

Bir nefeslik duraklamadan sonra Demirel, "Bizim" dedi;

"Bunları başında söylemiş olmamız Zincirbozan'ın da sebebi olmuştur. Zincirbozan'a, referandumdan sonra partilerin kuruluşundan önce söylemiş olmamız neden olmuştur.

Bunları söylemiş olmamız büyük reaksiyona sebep olmuştur."

Demirel'e soru: "Ne gibi?"

Yanıt: "Zincirbozan gibi..." Ve kahkahalar. Demirel sürdürüyor:

"Önce o gün yapılmaya kalkışılan iş 'devlet partisi' kurdurulma işidir. 1923'ün CHP'si gibi. Devlet partisini kurma işi, o zamana

kadar MGK ile fevkalade uyum içinde çalışan Başbakan Bülend Ulusu'ya verilmiştir.

Aslını ararsanız; referandumla getirdikleri Anayasa, demokratik rejimin ayrılmaz parçası olduğunu söyledikleri siyasi partilerin izin almaksızın kurulmasına âmirdir.

Partileri Anayasa Mahkemesi kapatır.

Halkın yüzde 92,5 oyu ile kabul edilen Anayasa'nın hükümleri bunlar.

Hem izin alınmadan kurulur diyeceksiniz, hem de partileri Anayasa Mahkemesi'nin kapatacağını hükme bağlayacaksınız ve sonra partileri daha beter hale sokacaksınız! Böylece partileri MGK kararı ile kapatacaksınız. Bu, Anayasa ihlali değil midir?

Sonradan çıkardıkları bir kararla partilerin kurulmasına kaideler getirdiler. Bir kurucular heyeti, 30 kişiyle İçişleri Bakanlığına başvuracak. MGK kurucular arasından istediklerine kurucu unvanı verecek, istemediklerini veto edecek! Böylece Anayasa'nın 68. maddesini de ihlal etmişlerdir.

Veto ettiğiniz kişi, acaba bu memleketin evladı değil mi?

Niçin veto ediyorsunuz? 'Biz yaptık, oldu!' Olmaz!

Böyle davrandıkları için siyasi partilerin kuruluşunda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. İncinmelere sebep olunmuştur.

Ve sonra yasaklar! Kimine on, kimine beş yıl.

Kimi sözlerine rağmen, partilerin kurulma aşamasında 1980'in parlamento kadroları, partilerin il, ilçe ve haysiyet divanları siyasi parti kurmaktan menedilmişlerdir.

Bütün bunlar ocak, şubat, mart, misan, mayıs aylarında oldu.

16 Mayısa kadar siyasi faaliyet yapılmayacaktı. Hükümet başkanı çok önceden parti kurma çalışmalarına başlamıştır.

Eski siyasi partiler dediğimiz partiler bir siyasi yelpazeyi doldurmakta idiler. Yeni siyasi partiler acaba hangi siyasi yelpazeyi dolduracaktı?

Siz şimdi eski siyasi partilerin devamı olduğunuzu söylemeyeceksiniz, ama ben sağ partiyim dediğiniz zaman ondan evvelki sağ parti olmayıp da ne olacaksınız? Gerek fikriyatta gerek seçmende?

Seçmen kitlesi değişmediğine, eski fikirler de yasaklanmayacağına göre, ne seçmenin yerine yenilerini ne de eski fikirlerinin yeri-

ne yenilerini koyamayacağınıza göre Türkiye'yi yeni fikirlerin üzerine kuruyoruz demenin tutarlılığı nerede?

Biraz daha açalım: 'Askeri rejimden sonra Türkiye yeniden siyasete döndü' diyorsunuz. Yeniden kurulan partiler kime dayanacak? Millete! Hangi millete? Siyaseti kestiğiniz yerdeki millete. Orda başka millet yok ki... Bu zaman içerisinde millet, fikirlerinden tümüyle vaz mı geçecek?

Eski partilerin fikirlerini yasaklayarak yerine neyi koyacaksınız?

AP'nin amaçları malum. CHP başka şeyler söylüyor. Bunları yasaklayabilir misiniz?

Nitekim ANAP '4 fikrin senteziyiz' diye ortaya çıktı. Oysa 4 dediği cereyanlar, toplanabilir şeyler değildi.

Devlet partisi kurulacak! Devletin güdümünde olacak. Otur derse, oturulacak. Kalk derse, kalkılacak!

Çok parti olmayacak, iki parti olacak. Evren'e tasdik ettirilen Siyasi Partiler Kanunu ile hedef, gene bu hedeftir.

O zaman ne yapmak lazım:

Üç tane adam var. Başbakanlıkta oturuyor. Bir odada Müsteşar Calp. İkinci odada Başbakan Ulusu. O zaten bu işlerin içinde. İtiraf ediyor, kabul ediyor.

Üçüncü adam? Üçüncü adama ihtiyaç yok aslında.

Üçüncü adam ihtiyacı daha sonra çıkmıştır. Üçüncü adam, Başbakan Yardımcısı. Temmuz 1982 ortalarında görevi bırakma mecburiyetinde kalmış olan adam.

'Üç oda, üç parti!'

Sayın Ulusu devlet partisi kurma çalışmalarını başlattığında bizim arkadaşlarla temasa geçti. Hükümet başkanı, hükümet içindeki bazılarını parti işine memur etti. MGK Ulusu'ya 'parti kurma' görevini vermişti, o da kabul etti."

90

Demirel, Ulusu ile 'arkadaşları arasındaki' görüşmeleri, ilişkileri anlatıyor. İlginç:

"Görevlendirilen bakanlar sağda solda derhal temaslara giriştiler" diye söze başladı Demirel:

"Bu temaslardan ilki, hafızam beni yanıltmıyorsa 2 Ocak 1983 günü yapıldı. Sadettin Bilgiç, Sayın Ulusu ile görüşmeye giderken ve sonra, gelip bana bilgi verdi. Ulusu'nun Bilgiç'e söylediği şudur:

'Referandum yapıldı, artık sıra partilerin kurulması aşamasına ve bu konuda düşünmeye geldi' diyor. Halbuki henüz ocak ayındayız ve partilerin kurulmasına mayıs ayında izin çıkacaktır. Ulusu sürdürüyor:

'Benim parti kurmam isteniliyor. Ben aşırı sağ ve sol dışında kalan sağ ve sol partilerde münsif, söz sahibi birtakım kimseleri alarak bir parti kurmak istiyorum. Bana bu görev verildi.'

Söylenen budur. Böyle bir girişime benim ne diyeceğim merak edilmektedir.

Bilgiç, kendisine 'böyle bir görev almış ise Başbakanlığı bırakmak gerektiğini' söylüyor. Hem hükümet başkanı olmanın hem de parti kurmanın yanlışlığına işaret ediyor.

Aksi halde kurulacak partinin Çankaya'ya ve askere dayanmadığını kimse söyleyemez.

Öyleyse? Bir 'devlet partisi' olmaz, ancak halkın partisi olur. Gerçekten parti kurmak istiyorsa Ulusu, Başbakanlığı bırakarak ortaya çıkmalı ve 'parti kuracağını' ilan etmelidir.

Elinde hükümet kudretini tutarak parti kurmak, seçimlere girmek, başta Anayasa'nın eşitlik prensibine aykırıdır.

İktidarı sürdürürken –tabii normal koşullarda seçimle gelerek– seçime gidersiniz de, iktidar olarak parti kurup seçimlere giremezsiniz.

Bilgiç gelip bunları anlattı. Verdiği yanıtlarla mutabık olduğumu söyledim.

İkinci bir Ulusu-Bilgiç buluşması olmadı. Ulusu'nun dünürü, iş adamı Burhanettin Balkanoğlu, Bilgiç'le temas etti."

Ya Yiğit Köker, ya Uğur Reyhan'la olan görüşmeler?

"Daha sonra hepsi, daha sonra" dedi Demirel:

"Bilgiç'le görüşmeden sonra Ulusu'dan benimle görüşme talebi geldi. Bu görüşmenin evveli bazı laflar var. Sonunda da bazı laflar.

Benim reaksiyonum böyle bir parti kurulacaksa Ulusu'nun hü-

kümeti bırakması gerektiği ve ondan sonra...' bunu düşünelim' şeklindedir."

Kemal Ilıcak, Uğur Reyhan'la birlikte Ulusu ile parti konusunu ilk görüşenlerden biri. 'Eski' AP'lilerle Ulusu'nun kimi 'temaslara' giriştiğinin duyulduğu günlerdi.

Ilıcak, kimi önemli bilgiler verdi bana. Konuşmalara göre, Demirel, "Ulusu'nun kurması olası partiye 'yardımcı' olacağına söz vermiş, ancak sonradan vazgeçmişti."

Oysa, Demirel bana kimi koşulların gerçekleşmesinden sonra, Ulusu'nun kuracağı parti üzerinde 'düşünelim' dediğini aktarıyordu.

"...Düşünelim..." Bir bakıma olumlu bir yaklaşımın işareti değil miydi?

Demirel sürdürdü açıklamalarını:

"Biz şunları da söyledik: Anayasa'nın geçici 4. maddesine göre siyasi parti kurmaktan menedilmişiz. Şimdi gelip bize resmen müracaat ediyor. 'Parti kurulmasında bize yardım edin,' diyor. Anayasa'daki durum ortadayken biz parti kurucusu durumuna giremeyiz. Hem suç tarifi koyuyor Anayasa'ya, hem de bize suç işletiyor gibi bir şey bu girişim. Böyle bir durum hasıl oluyor. Bizim Ulusu'ya söyleyeceklerimiz düşüncelerimizden ibarettir. Bize düşüncelerimizi soruyorsanız, söylüyoruz.

Bir parti kuruluşuna katılmak mümkün değildir.

Tezatlar şuradan ileri geliyor: Anayasa'nın 4. maddesi; 20 sene devam etmiş AP'nin 17 sene ben fiilen genel başkanıyım, beni, resmen politikadan koparıyor.

17 sene beraber koştuğumuz insanlardan, kader birliği yaptığımız bu insanlardan beni bir gece içerisinde koparmaya çalışıyor ki, mümkün değil.

Eğer bu insanlardan bizi koparmak mümkün değilse, o yasakları koymamaları lazım.

Şimdi bir başka nokta: Ben, şahsen Ulusu'nun Bilgiç'le yaptığı bu görüşmenin Evren'in bilgisi olmadan yapıldığına kani değilim.

Sonradan inkâr edeceklerdir.

Ulusu'nun benimle görüşmek istediği, böyle bir görüşmenin iyi olacağı haberini bana Ahmet İhsan Kırımlı getirdi. Ben Kırımlı'ya 'Ne konuşacağız, niçin konuşacağız?' dedim.

Bize verilen bilgilere göre, Mehmet Turgut ve İlhan Evliyaoğlu kabine içerisinde Ulusu'nun parti kuruluşuyla ilgili danışmanlarıydı.

Başka kaynaklardan da buna benzer bilgiler geldi. Hatta Nail Kurt'un (Çiller'in değişmez bakanlarından Nafiz Kurt'un kardeşi) evlendiği gün, evinde İlhan Evliyaoğlu da vardı. Buna benzer laflar da oldu. Bu gelişmeler de ocaktan öncedir. Evliyaoğlu'na söylediğim şudur:

'Ulusu ile konuşurum. Ama Konut'ta konuşmam. Başbakanlıkta konuşurum. Halkın önünde konuşurum.

Davet ederse, ben devleti bilen adamım, giderim. Kapının önünde gazetecilere beyanat veririm. Davet vâki oldu, geldim derim. Çıkarken de beyanat veririm. Bir açıklama yaparım.'

Bunu göze alamadılar.

Kabul etmedi değil, göze alamadı. Üstelik teklifi yapan ben değilim ki..."

91

Olayların odak noktasına geliyorduk. Demirel, "Bilgiç'in Ulusu ile görüşmesinden sonra" diye başladı ve "kısa bir süre geçti" dedi:

"Şubat 1983'ün başından itibaren Sayın Kemal Ilıcak girdi devreye... Uğur Reyhan'la birlikte.

Onlar bir gece geldiler bana. Dediler ki; 'Sayın Ulusu sizinle temas kurmak istemiş, bir netice çıkmamış. Herhalde yanlış anlamalar oldu.

Bundan sonra biz giriyoruz araya.'

'Ben sürekli yokum Ankara'da, ama bu görevi Uğur Reyhan yapacaktır' dedi Ilıcak. 'Uğur sizin söylediklerinizi Ulusu'ya götürecek, Ulusu'nun söylediklerini size getirecek.'

Bana gelmeden önce Ulusu'ya gitmişler, oradan bana geliyorlar.

Onlara dedim ki:

'Ben söyleyeceğimi söyledim; ama bir defa daha, iki defa daha, üç defa daha söyleyeceksem yine söylerim. Ben, AP+ordu= iktidar, dedirtmem.

AP kapatılmıştır. AP'nin genel başkanı benim, benimle kapatılmıştır. Yani gemi ile kaptanı birbirinden kopmuş değillerdir. Eğer beni muhatap alıyorsanız AP genel başkanı olduğum için alıyorsunuz. Kapatılmış bir AP adına dahi konuşmak icap ediyorsa onun sorumluluğu benim üzerimdedir.

Ben Sayın Ulusu'nun bir parti kurmasına karşı çıkmam.

Ama evvela şunu söyleyeyim: Bizim, Anayasa'nın 4. maddesine göre fiilen parti kurulmasına yardımcı olmamız imkânsız. Ortaya yasaklar konmuştur. Biz bu yasakları koyduk, ama yok zararı, siz bunları çiğneyin gibi bir tavrın herhalde sizin bana getirdiğiniz mesajdan çıkmaması lazımdır.'

Uğur Reyhan bunları götürdü, tekrar bana geldi, tekrar Ulusu'ya gitti.

Uğur Reyhan neler diyordu? Şöyle iyi olur, böyle iyi olur. Sayın Ulusu'nun idaresinde bir parti rahat eder. Ulusu, MGK'ya çok yakındır.

4. maddeyi kaldırın gibi bir öneri mi? Öyle bir şey yok ortada. Talep yok, öyle bir laf da yok. Onlardan bir öneri gelebilir mi? Hayır! Zaten biz işin prensibindeyiz. Hükümet imkânlarını elinde tutan bir başbakanın parti kurmasının karşısındayız. İki: Çankaya ve ordunun omzuna dayanarak parti kurulmasına da karşıyız.

Partiyi halk kuracaktır. Anayasa'da söylenen de budur. Eğer Sayın Ulusu parti kurmak istiyorsa buyursun, kursun. Ama hükümette olmasın.

Buna razı olmadılar. Rıza göstermediklerine göre bizimle meseleyi konuşmanın yararı yok!"

Bu uzun söyleşimizde, aradan yıllar geçmiş olmasına karşın, Demirel, nedense Uğur Reyhan aracılığı ile Ulusu'ya gönderdiği sayfalar dolusu mesajlardan hiç söz etmiyordu.

Sadece kimi yorumlar, analizler yapıyor ve arada da kişilerden söz ederek olayın gelişmesini anlatıyordu:

"Şimdi bu noktada şu hadise geliyor orta yere. Bir tarafta bu görüşmeler devam ederken öte tarafta Ulusu'nun etrafındaki birtakım adamlar var; 'Siz niçin Demirel'le münasebet halindesiniz? Aşalım Demirel'i. Demirel'siz yapalım bu işi' diyorlar.

Bunlar, aşağı yukarı çeşitli devrelerde, devre dışı kalmış AP'lilerdi. 12 Mart'ta veya sonra.

Burada şunu söyleyeyim: Arkadaşlarıma minnet ve şükran borcumu ifade etmek isterim. Gerek 80 kadrosunda, gerek teşkilat kadrosunda yüzde 95 nisbetinde benim düşüncelerime sadakat yaratılmıştır. Bu çok önemli bir sonuç. Parlamento'nun yüzde 80'i, o sırada duruyor.

Sayın Ulusu ile yapmış olduğumuz temaslardan bir sonuç çıkmayınca, 15 Şubat 1983 günü, Ankara Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun Paşa beni davet etti.

'Bu görüşmeyi yapması için kendisine talimat verildiğini, çok ziyaretçim olduğunu, yönetimin bundan rahatsızlık duyduğunu, eğer bu devam ederse bazı tedbirler alınmak mecburiyeti ile karşı karşıya kalınacağını' söyledi.

Paşa'ya dedim ki:

'Ben 25 seneye yakın bir zamandır siyasetin içindeyim. Bana gelip gidenler benim arkadaşlarımdır. Türkiye'nin dört bir köşesindeki bu insanlarla haşır neşir olmuşumdur. Adeta bir aileye dönüşmüşüzdür.

Beni gelip görmelerinin kime zararı var? Kaldı ki, gelinip gidilmeyeceği gibi bir kaide de yok. Buna dair bir yasak yok.'

Sıkıyönetim Komutanı bana dedi ki:

'Bunları ben söylemiyorum. Bana söylememi söylediler.'

Kendisine dedim ki:

'Madem ki bunları bana söylemeniz söylendi size, şimdi soracaklardır, ne dedi Demirel diye. Ben de diyorum ki;

Bugün Türkiye'yi idare edenler yarın eski insanlar olacaklar. Şayet yarın kendilerini kimse ziyaret etmezse üzülürler.'

Bu şekilde bir konuşma geçti.

Bunun bir baskı olduğunu ben o zaman söylemiştim.

Eve girip çıkanlar tespit edilmeye başlandı.

Türkiye aleyhine bunca iş yapmış kimselerin bir yana bırakılıp bizimle uğraşılmasından sıkıldım ben. Kendi vatanımda menfada oturmaktan sıkıldım.

Komutana 'Eğer bu ziyaretçi kabulü sizi rahatsız ediyorsa, mani olun' dedim.

Komutan tedbir ne olabilir, elbette söylemiyor.

Sonra? Benim Ulusu tarafıyla ilgim kesildi.

Gene bana verilen bilgilere göre; 'Demirel Güniz Sokakta oturdukça AP kadrolarına, seçmenlerine dayanan bir partiyi size kurdurtmaz' sözleri hem Çankaya'ya hem de hükümete söylenmiştir. 'İcabına bakın' denilmiştir."

"Söyleyenler kimler?"

Demirel: "Daha çok eski arkadaşlarımız! Ve bir kısmı da bizim eski arkadaşlarımız, bir kısmı da bize hasım olanlar...

Demirel'siz bir parti kurmayı başaramamışlardır."

92

"Mart ortalarına doğru Ulusu parti kuramayacağını gidip Çankaya'ya söylemiş!" dedi Demirel ve kimi ayrıntılara girdi:

"22 orgeneral ve oramiral arasından Turgut Sunalp, partiyi kurmakla görevlendirildi.

Sunalp Ankara'ya gelmeden bizimle temas kuracağını İstanbul'da yaymıştır. Hatta buraya gelmeden önce Ali Naili Erdem, Nahit Menteşe, Turgut Toker gibi arkadaşlarla evvela konuşacağını söylemiştir.

Sunalp daha çok 1961 sonrası YTP'yi kurmuş arkadaşlarla görüştü.

Aslında Sunalp'in MDP'si (Milliyetçi Demokrasi Partisi) bir ölçüde YTP janrında kurulmuştur. Yani bugünkü idare bir realitedir. Bunlarla iyi geçinelim ve rejim, olması gereken rejim olması iddiası yok. Mevcut rejimin kanalı içerisinde gidelim. Nereye gidelim? Biz iktidar olacağız. İki parti seçime girecek. Biri sağı, biri solu temsil edecek.

Sağı temsil eden nasılsa iktidar olacak. Sol da muhalefet!

Böylece 'güdümlü bir rejim' yürüyecek. Gürültü olmayacak! Patırtı olmayacak! Huzur sükûn bozulmayacak!

Tartışma yok! Velhasıl böyle bir senaryo.

Halk ne olacak? Kimin figüranı? Partilerin! Partilerin sahibi değil, figüran. Böyle bir sistem olmaz!

Siyasi partiler deyince mutlaka aşağıdan yukarı geleceksiniz.

Oysa yüzde 92,5 oyla geçildiği iddia edilen Anayasa böyle bir idare vazetmemiş.

Parti (partisi) hazır: BTP. Bir an içinde meydana çıkmıştır.

AP hiçbir zaman kendisini ortadan kalkmış farzetmemiştir. Niye etsin?

BTP hadisesi çok kısa zamanda oluşmuş, meydana çıkmıştır. İki günde! BTP'nin rozeti 'arı' olacaktı. Yarım saat evvel Özal, İçişleri Bakanlığına müracaat etmek durumunda olduğu için, arı rozetini aldı. Attan arıya dönüşüyorduk.

Ve, BTP'nin kapatılması.

Nasıl olmuş da Özal'ın parti kurmasına müsaade edilmiştir?

Bu, çok önemli bir hadise. 1980 sonrasının en önemli siyasi hadisesidir, en önemli noktasıdır.

1982'de görevi bırakmak mecburiyeti ile karşı karşıya bıraktıkları kişi, 1983'te iktidardadır.

Bütün hikâye burada düğümleniyor. Sunalp'e ve Calp'e 'iktidarsınız' denilecek ve üçüncü bir partiye imkân verilecek? Üzerinde durulmaya değer.

Ali Fethi Esener, aslında BTP'nin kurucusu değildir. Esener, Cindoruk parti kurma hazırlıklarını yaparken gelmiş, 'Ben de bu partide bir nefer gibi çalışacağım' demiştir.

O günün şartlarında partinin başına –Gümüşpala gibi– bir asker gelirse, askeri idareyle daha iyi geçinir diye düşünülmüş ve genel başkanlığa seçilmiştir.

BTP, 12 gün yaşadı. Çok çabuk inkişaf etti.

BTP ile AP'nin üzerindeki örtü alınmış, AP ortaya çıkmıştı."

93

Olaylar, sonunda Zincirbozan'a dayandı.

Demirel anlatıyor:

"31 Mayıs günü öğle vakti, 79 sayılı kararın radyolardan okunmasından yarım saat önce, bir gazeteci arkadaşım (Yavuz Donat)

bana telefon etti. Şurada oturuyorduk. Ben içeriye, öteki odaya geçtim. Burası kalabalıktı.

Dedi ki: 'BTP kapatılıyor. Sizi de Çanakkale'de ikamete mecbur ediyorlar.'

'Olabilir' dedim.

Geldim, oturdum."

"Sürpriz miydi partinin kapatılması?"

"Tabii. Çünkü Anayasa'ya, Anayasa Mahkemesi'nin partileri kapatacağını yazmışlar."

"Asıl amaçları?"

"Antikomünist, antifaşist, milliyetçi, muhafazakâr... Bundan (BTP'den) gocunmaya neden yoktu, manası da.

79 sayılı tebliğ, bizi Çanakkale'de ikamete mecbur etti.

Aynı zamanda il başkanlarının, ilçe başkanlarının, haysiyet divanı ve belediye başkanlarının da parti kurmasını yasakladı."

"AP'yi biçti yani?"

"Sadece AP'yi değil, AP ile beraber CHP'yi de biçti."

94

Not defterimden:

(7 Haziran 1983 Salı) Sağ kanatta yüzeysel bir sessizlik yaşanıyor. Önemli haberleri İstanbul'dan dönen Doğan Kasaroğlu getirdi.

Yarım saat kadar konuştuk. "İstanbul'a Erol Simavi ile Kemal Ilıcak'ın ısrarıyla gittim" diye başladı anlatmaya:

"Perşembe günü Sunalp aradı. 'Partiye geleceksiniz,' dedi. Kabul ettim. Kemal Ilıcak'a gittim ve siyasete girmeye karar verdiğimi söyledim.

'Hangi partide?' diye sordu.

'Sunalp'le birlikte!'

'Orası çok kalabalık' diyecek oldu.

'Bana da bir yer bulurlar herhalde' dedim ve partideki görevimin genel sekreterlik olacağını söylemedim.

Kemal Ilıcak, sonra küçük bir teyp çıkardı cebinden. Bayar'la yaptığı konuşmayı teybe almış. Bana dinletti o konuşmayı.

Bayar şöyle diyordu: 'En iyi yol askerle anlaşarak yola çıkmaktır. Askerler komünizme karşı.

Ama ben bunları Süleyman Demirel'e anlatamıyorum. Referandum öncesi Süleyman Bey'e de söyledim bunları, anlar ve kabul eder gibi oldu.

Gitti aksini yaptı. Karşı çıktı. Şimdi de parti işinde aynı şeyi yapıyor,' diyordu Bayar.

Sonra Ilıcak anlatmaya başladı: 'Gittim Evren'e bunları anlattım. Demirel'le konuşayım mı dedim. Evet dedi.

Demirel'e gittim, vaziyeti anlattım. Demirel bana;

Ulusu'yu atsınlar parti işinden, ne derlerse yapacağım, diye teminat verdi.

Şeref sözü mü? diye sordum. Evet, şeref sözü deyince gittim yine Evren'le konuştum. Ulusu'yu uzaklaştırdı, ama Demirel sözünde durmadı.'

Ilıcak dönen dümenleri anlatmak için aktarıyordu bu olayları.

Sunalp, Ilıcak'ın bu anlattıklarını Evren'e nakletmiş, Evren Paşa, 'İlk gördüğüm yerde yalanlarım' demiş."

Demirel'in anlattıklarına belki bir açıklık getirir diye Kasaroğlu rahmetliden bu küçük anıyı aktarıyorum.

Dördüncü Bölüm

ZİNCİRBOZAN

"Kafes"

95

"Sayın misafirler;

Toplu ve korumalı ikamet yerine hoş geldiniz. Yakınlarınız Sıkıyönetim Komutanının nezaretinde eş'siz, güvenceli ve toplu olarak ikamet etmektedir.

Bu ikamet bir tutukluluk veya adi nezaret altında bulundurmak hâli değildir. Aşağıda yazılı hususlara riayet ederek bizlere yardımcı olacağınızı temenni ederiz.

1) Yanınızda kesinlikle fotoğraf makinesi, film makinesi, teyp bandı bulundurmayınız.

2) Girilmesi yasak olan mahallere yaklaşmayınız veya girmeyiniz.

3) Sadece akrabanız olan kişiyle, gösterilen yerde görüşünüz.

Diğer tanıdıklarınızla birlikte gruplaşarak dolaşmayınız.

4) Çevrenin sükûnetini bozacak hareketlerden kaçınınız.

5) Beraberinizde getirdiğiniz yiyecek, içecek, eşya ve malzemeyi (kitap, dergi, gazete vs.) aynen ve eksiksiz akrabalarınıza ulaştırabilirsiniz.

6) Yasaklanmış yayınları (film, dergi, kaset, video vs.) ikamet yerine sokmayınız.

7) Ziyaret saatlerine kesinlikle uyunuz. Ziyaret saatleri 13.00 – 18.00 arasındadır.

8) Ziyaretçi, konuşma esnasında not tutamaz. Konuşmaları banda alamazsınız.

Teşekkür ederiz.

Komutan
Erol Erdem
Dz. P. Bnb.
Müfreze Komutanı"

Süleyman Demirel, kapının bir kenarındaki levhada yazılı olanları okudu ve içeri girdi.

Zincirbozan günleri başlamıştı.

96

("Z"den mektuplar)
(Mektup : 1)

22.8.1983
Zincirbozan – Çanakkale

"Cüneyt Arcayürek açıklıyor – 2, (Vatan 2 gibi) adlı kitabını aldım. İnşallah, hanımefendi seni sıkıştırmaya devam eder, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 da ortaya çıkar. Yazdığınız şeyler çok önemlidir. Sizin hafızanızda ve arşivinizde kalmamalıdır. Buna hakkınız yoktur.

Zincirbozan vak'ası –ki çağın Bekirağa bölüğüdür– enteresan bir iştir. Hiçbir meselenin altında 'öf' demeyeceğimi bilirsin. Ben sadece bir satırbaşı açmak istedim. Çok renk ve nüans var. Azdan çok anla. Musluğu açmamaya kendimi zorluyorum. Günü, vakti, saati elbet gelir. Bugünün yarını hep oldu. Yine de olacaktır. Biraz da seni tahrik etmek istedim.

Bu 'kafes'in dışardan daha hür olduğunu bilerek.

Tebriklerimi sunarım. Gözlerinden öperim.

Süleyman Demirel"

(Mektup : 2)

Zincirbozan; 31.8.1983

"Cüneyt Paşa,

Sana paşa yerine kardeşim diye hitap edecektim, ama bugünkü koşullar içinde bana kardeş olmak, hayırdan ziyade şerre delalet edeceği için, sana kıyamadım, gözde bir unvan tercihini uygun buldum. Kusurumu bağışla!

'Yeni İktidar, Yeni Dönem'i aldım. Beyfendiye diye yazdıklarını da okudum. Kitapların devamını sabırsızlıkla bekliyorum. Ne güzel yazıyorsun.

Mektubun genel durum için ümitli görünmüyor. Biz Yassıada'da iken 'İçersi galiba dışardan daha iyi!' derdik. Bugünleri göreceğimizi bilseydik, o kadar insafsız olmazdık. 27 Mayıs'ın eziyeti belirli bir zümreye idi. Bugün millet ve rejim eziyet içindedir. İnsanın çektiği gelir geçer, millet ve rejim zedelenirse onarması o kadar kolay olmuyor. İçine düştüğümüz durum; her milletten çok Türk'e yakıştığı iddia edilen demokrasi adına utanç vericidir, ayıptır.

Sistemin değil şahısların hâkim olacağı, yani tek parti devrindeydik. Daha doğru tarifiyle bugünkü gibi idare olunuyorduk. 'Seyit Rıza meselesini Atatürk Elazığ'a gelmeden halledin!' diye Şükrü Kaya, bizi Elazığ'a gönderdi. Gece yarıları mahkemeler kuruldu, adalet seferber oldu. 60 yaşından büyüğünü, 18 yaşından küçüğünü asmak yasak. Nüfus kütükleri ile oynandı. Seyit Rıza 70'ten 59'a indi, oğlu Ali 17'den 19'a çıktı. Her ikisi idama mahkûm edildiler.

Seyit Rıza'yı sabaha karşı meydana götürdük. Sehpaları gördü. Bize döndü:

– Ayıptır, zulümdür, cinayettir, dedi. Sehpaya yürüdü.

O gün ona yapılanı, bugün demokrasiye yapıyorlar. Günümüzün Seyit Rıza'sı demokrasidir.

Sürgün cezası 85 yıl evvel tarihe karıştı. Dünkü Anayasa'da bugünkü Anayasa'da, genel hukuk prensiplerinde, vicdanda, ahlakta 'yargısız kişi hapsedilemez' diyor. Bunu herkes diyedur-

sun, Zincirbozan'da adam hapsediyorlar, sürgüne siyasetçi gönderiyorlar.

'Beşi bir yerdeler'in –MGK üyelerine bu ad takılmıştı– özel yetkileri var, onlar dilerlerse kendilerini TBMM yerine koyarlar, ne derlerse yasa olur, Anayasa olur diyemezsin.

Bu özel yetki, feshedilen Meclis'e ve 1961 Anayasası'na aittir. Onlar kendilerini müstakbel TBMM yerine koyacaklarına, kefil oldukları Anayasa'yı da çiğneyeceklerse niye referandum yaptılar? Niye seçim yapıyorlar? Bu Anayasa der ki:

– Ben yürürlüğe girdikten sonra, siyasi partiler ve seçim kanunlarıyla ilgili suçlar, münhasıran yetkili yargı mercilerinin işidir.

Bugünün Devlet Başkanı nutuk çeker ve der ki, 'Yeni Anayasamıza göre kurulacak partilerin kaderi Anayasa Mahkemesi'ne aittir.' Sonra dönerler, daha mürekkebi kurumadan Anayasa'yı çiğnerler, parti kapatırlar. 'Parti kurmak, partiye girmek serbest' derler, sen kurdun, sen girdin diye Zincirbozan'a adam gönderirler. İnsanın gözünün içine bakarak, 'demokrasinin âlâsı bizimkidir' diyerek!

Bir kovboy filminde kızılderili, ölümden kurtardığı kızın ırzına geçince, Bölükbaşı;

– Kurtardığını becermek tabii bir hak galiba. Memleketi kurtardık diyenler de öyle yapıyorlar, demişti.

Biz burada yargısız, süresiz, savunmasız hapis hayatı yaşıyoruz.

Adımız ikamete tâbi tutulmak. Aslında buz gibi hapiste, sürgündeyiz. Suç da, suçlu da, ceza da icat edildi. Hiçbir kitapta yerimiz yok bizim.

Varsın olsun deniliyorsa, bugün bana yarın sana varsın olur!

'Yaptıkları ihtilalin hakkıdır, yaparlar bunlar' da diyemezsin. Bir kerre yaptıklarına kendileri bile 'ihtilal' demediler, 'harekât' dediler. Hadi biz ihtilal diyelim. Aradan üç yıl geçmiş. İhtilal şartlarından eser kalmamış. Millete bir Anayasa modeli arzedilmiş. Referandum olmuş, onun hükümleri, yürürlüğe girmiş. Hadi bunu da unutalım, ihtilallerde kuvveti ellerinde tutan-

ların kendilerine bahşettikleri yetkinin de bir sınırı vardır. 'As!' deseler asılacak mı? 'Vur!' deseler vurulacak mı? İhtilal yetkisi bile Anayasa, insan hakları ve adalet, nasafet kurallarıyla ölçülüdür. Bunların yaptıkları sade demokrasiyi değil insan haklarını da delip geçmiştir.

'Canım, öyle ama, günde yirmi kişi ölüyordu. Diyelim ki, size haksızlık yaptılar. Sabredin. Memleket kurtulsun. Azıcık çekseniz ne olur?' diyeceksen, bilsem ki, memleket bu yolla selamete çıkacak, çektiklerimiz helal olsun demeyen namerttir.

Buna zaten alışığız. Yassıada'dan çıkarken de böyle dedik. Ama adım gibi bilirim ki, bu vesayet altındaki idare, memleketi selamete değil, felakete götürür. Gafillerin kafalarını taşa çarpmaları gerçeği görenlerin mutluluğu olmayacak ki... Millet de kayaya vuracak geminin içindedir. Böyle olmasa;

'Firakı, hapsü mefyi kadr-i namusumla gördüm hep,
Cihanın bin belâsından bana perva mı kalmıştır?'
deyip geçeriz.

Dışarda olsak farklı bir şey yapacak değiliz. Biz kendimizi mesele yapmıyoruz. Biliyoruz ki burada hapsedilen 16 kişi değildir.

Hak, hukuk, adalet, demokrasi, millî irade, akıl, vicdan, fazilet... hepsi bizim mapusane arkadaşlarımızdır.

Sen burada olsan Zincirbozan'dan çok romanlar çıkar.

Baş komünistlerle, dünyaya nizam vermeye kalkarken önündeki kuyuyu görmeyenlerle, birbirlerini rüyada görseler hayra yorulmayacaklarla, sesleri duyulsa insanın tüyleri diken diken olunacaklarla, kader geldi bizi can ciğer yaptı.

Bundan sonra Süleyman Genç'i bizimkilerle birlikte Cuma namazında, Ferhat Arslan'la, Deniz Baykal'ı, bizlerle kol kola görürsen şaşma!

Terhis olursak sana anlatacak çok şeyim var.

Hanımefendiye saygılarımız var.

Gözlerinden öperim.

İhsan Sabri Çağlayangil"

98

(Mektup : 3)

1 Eylül 1983
Zincirbozan – Çanakkale

"Sizinle, Ankara'da aylarca önce, bir jurnal, haset, nifak ağının örüldüğünü (Güniz Sokak düşmanlığı), üzerinde devamlı çalışıldığını, bunun, sonunda 'sürgüne' veya 'tecride' veya başka bir kötülüğe dönüşebileceğini konuşmuştuk. Daha doğrusu böyle ihtimallerden ben bahsetmiştim.

Anayasa referandumunun yüzde 92 'evet'le neticelenmesi ülkeyi yönetenlerin frenlerini patlatmış, 'milletin ülkeyi idare hakkını kendilerine verdiğini' zannetmelerine sebep olmuştu.

Aslında, Anayasa referandumu ile 864 rakımlı tepe ele geçirilmiş (biliyorsunuz bu yanlıştır ama biz, yapılanın da yanlış olduğunu ima ve ifade için böyle kullanırız), 'Çankaya' iktidarı meydana gelmişti.

Aslında, Filipinler'de Marcos, Mısır'da Hüsnü Mübarek, Yunanistan'da Papadopulos sırasıyla % 91, % 99, % 92 oyu referandumda sağlamışlardı. Çünkü, hayır demek suç, cezayı mucib, evet demek mecburiyet olunca başka netice çıkmayacağını bu misaller de gösteriyordu.

Batı'da ise, hiçbir meselede % 90 gibi bir çoğunluğu birarayа getirmek imkânı olmadığı için (yani iş serbest olursa, % 90 çoğunluk sağlamak akla, mantığa, insan tabiatına aykırı düşer) varsa vicdan-ehli bunu gücüne inanmaz. Çankaya'nın ele geçirilmesi, daha sonra eski siyasi kadrolara yasaklar getirilmesi ile iktifa olunmadı. Çünkü bu % 92 bunlara yetmedi. Hükümet ve Meclis de millete bırakılmamalı idi. Üçü beraber (Çankaya, Meclis, hükümet) ancak yeterdi.

Akıl hocaları, bir devlet partisi kurulmasını –Merkez Partisi adında– salık verdiler.

Bunu kim destekleyecekti: AP'ye oy vermiş seçmenleri buraya ciroya kalkan cüce komisyoncular türedi. Gidip gelmeler ol-

du. Sonunda yine Güniz Sokağı karşılarında gördüler. Muslihane yaklaştılar. Kendilerine; 'Ben demokratım, demokrasiye uygun olmayan hiçbir hareketin içinde olmam; hem böyle bir şey çok yanlıştır. Ülkeye de, ülkeyi idare edenlere de hiçbir yararı yoktur. Millet bundan sonrasında serbest bırakılmalıdır' denildi.

Bu anlatılmaya çalışıldı. Güniz Sokak AP'yi ciroya, devre, daha doğrusu 'al senin olsun' demeye yanaşmıyordu. Tutturmuştu. Millet hâkimiyeti üstünlüğü, millet iradesi üstünlüğü, hürriyet, serbestiyet, hak, adalet diyor başka bir şey demiyordu.

Hal böyle olunca, akıl hocaları, 'Bu işi serbest bırakırsanız öyle bir Parlamento gelir, sizin geçen 3 senede yaptıklarınızı didik didik eder' diyorlardı. Öyle ise, Çankaya'nın elinde bir meclis ve hükümet olmalı idi.

Esasen, her ikisi de birer dekor malzemesi olacaktı. İktidar zaten vardı.

1400 kişi kadrolu, Riyaseti Cumhur Genel Sekreterliği kuruluyordu. Büroların yapılmasına çoktan başlanılmıştı.

O zaman, Güniz Sokak üzerinde tehditler başladı. 'Çankaya' kavgası 13 Mart – 6 Nisan 1973'te de yapılmıştır. O zaman da tehditler olmuştu. Ama meclis zemini vardı. O mücadeleyi millet tarafı kazanmış, 'cülûs' önlenmiş, devletin 'ulufe' şeklinde yağmalanmasına mahal bırakılmamıştı. Bunun da intikamı alınmalı idi.

Bir grup 'tepeden inmeciler,' bir nevi 'paraşüt takımı' türemiş, Demirel söz sahibi olursa kendilerine izzet ikbal yollarını kapar şeklinde düşünüyor, fırsat bu fırsattır, Demirel'i jurnal edelim, ezdirelim, bize yol açılsın diye habire gayret sarf ediyorlardı. Bunlar aslında haksız da değillerdi. Sahtekârlıkla, zorbalıkla mevki, makam yağmasını, çapulu başarabilirlerse yine kıyamete kadar kendileri ile uğraşılacağını bilirlerdi.

Demirel, elinden Meclis alınmış, hükümet alınmış, parti alınmış, siyasi hakları alınmış, her hareketi tarassut altında, kendi ülkesinde adetâ 'menkûb' iken bu yetmedi. 'Sürgün edilmeli' idi.

Bu da oldu. Velhasıl 2 Haziran 1983 akşamı, Zincirbozan üsera kampına, çağın Bekirağa bölüğüne, iltihak ettik.

Bu suretle Türkiye'yi yönetenler kendi yaptıkları Anayasa'yı çiğnediler. İnsan Hakları Beyannamesi'ni çiğnediler.

Bunun bir nevi 'adam kaldırmadan' ve 'Aldo Moro' olayından farkı yoktur.

60 senelik Cumhuriyet tarihinde emsali olmayan bir keyfilik örneği verdiler. Hem de seçime giden Türkiye'de, demokrasiye ne kadar inançlı olduklarını söyleyerek, 1839 Tanzimat Fermanı'nı takiben Abdülmecit bunlardan daha ileri hareket etti. Abdülmecit 'yasal maddeler uygulanmadan hiç kimse hakkında iyi veya kötü bir hüküm vermeyeceğine vallahi' diyerek yemin etti.

İnsan Hakları Beyannamesi'nin 9. maddesi ise;

'Hiç kimse hâkim kararı olmadan tutuklanamaz, alıkonulamaz, sürülemez' diyordu.

Zincirbozan bir devrin 'ayıbı'dır. Bunu yapana da yaptırana da şeref getirmez. Ayrıca görevlilere kanunsuz emir uygulatmaktadırlar. Türk Ceza Kanunu'nun 179, 185, 439. maddelerindeki suç işlenmiştir.

Hiç insan kendi yaptığı Anayasa'yı bir yıl geçmeden çiğner mi?

Diktatör, 'Kanun da Anayasa da benim ne istersem onu yaparım' diyordu.

'Nulla poena sine Lege' cümlesi Roma'nındır. 'Kanun suç saymadıkça hiçbir fiil cezayı gerektirmez' demektir. 'Suç yoksa ceza yoktur' demektir.

Zincirbozan'da suç yoktur. İtham yoktur. Şimdiye kadar kimseye, 'Şu suçu işlediniz, savununuz kendinizi' denilmemiştir. Ama ceza vardır. Yargısız, suçsuz, savunmasız bir ceza.

Bu bir insanlık ayıbıdır.

Bugünün yarını var. Filanca veya falancayı hükümet veya milletvekili yapmaya niye mecbursunuz? Devlet gücünü filanca veya falanca için kullanırsanız bu zarar verdiklerinize garaz olmaz mı?

67 il 500 ilçede teşkilat kurmuş SODEP, 67 il 500 ilçede yirmi beş günde teşkilat kurmuş Doğru Yol, 28 kurucusunu tasdik etti, 2 tane etmedi, 25 kurucusunu tasdik etti, 3 tanesini etmedi diyerek seçime girememiş değil, sokturulmamış, hile ile

desise ile sokturulmamış olursa, buna 'seçim' mi denecek yoksa 'sayım' mı, 'sandık turnikesi' mi?

Niye milyonları temsil eden bu kuruluşların –etmiyorsa bırak girsin ne zararı olacak– millet iradesini tecelli ettirmesini engelliyorsun? Ayıp değil mi? Oyları sandığa girmeden çalmakla, sandıktan çıkarken çalmak arasında ne fark var? Filanca veya falancaya meydanı boş bırakmak için mi?

O halde, o adamlara 'hak etmedikleri' bir şeyi vermiş olmakla, onu sağlamakla kendini ve onları ne duruma düşürüyorsun? Bugünün yarını vardır ve Türkiye kimsenin müstemlekesi değildir.

Bize gelince, başımız bulutlara değecek kadar diktir. Hürriyet, hak, serbestiyet, millet iradesi üstünlüğü, demokratik cumhuriyet demeye devam ederiz.

Eğer son nefesimize kadar, kelimeyi şahadet getirme noktasına kadar devam etmezsek namerdiz.

Zulmün sonu yoktur. Allah'ın laneti zalimlerin, haksızların, gasıbların üzerinedir.

'Avaze–i cihana Davut gibi salınacağı gün' gelecektir.

Türkiye'nin varacağı yer 'istibdat' olmaz. Ancak hürriyetçi demokrasi olur. Öyle ise eninde sonunda milletin zaferi ile neticelenir bu iş. Zaman bizim bu kafese sığmadığımızı gösterecektir.

Allaha şükür ki, onun için varız.

Bu burada bitmez, başlar.

Süleyman Demirel"

99

(Mektup : 4)

8 Eylül 1983
Zincirbozan – Çanakkale

"Zincirbozan kafesinden dışarıya bakıldığı zaman olup bitenleri akılla, mantıkla, izanla bağdaştırmak mümkün değildir.

Hakla, adaletle, devlet ciddiyeti ile bağdaştırmak ise hiç mümkün değildir.

Hangi parmaklar, hangi rüzgârlar bizi önüne katmış götürüyor, nereye götürüyor, şaşılacak iştir?

12 Eylül, 3 gün sonra üç yılını dolduruyor. Ondan önce 2 yıl da sıkıyönetim var. Eder beş yıl. Anarşi, askeri müdahalenin sebebi olarak gösterildi. Ne oldu? 6000 cinayet var. 5000 soygun, 4500 hapishane kaçağı ve 150 sabotaj. Kime ne yapmışlardır? Hani ceza? Veya suçu yoksa niye tutarsın bu adamları hapishanelerde?

Bugün Savarona önümüzden geçti. 'Savarona'yı ateşe verenlere acaba ne yaptılar?' diye düşündüm. 'Bunlar kimlerdi? Bunlardan sorumlu kimlerdi?' diye düşündüm.

Merhum Nihat Erim'in alçakça kurşunlanmasının üzerinden nerede ise dört sene geçti. Nihat Erim'i katledenlere ne oldu?

Tabii bunlar, 'günde 20 kişinin öldürüldüğü bir ülkede' diye başlayıp Türk demokrasisinin hançerlenmesine giden yolda kraldan ziyade kralcı birtakım kişi ve mihrakların bugün umurunda değildir.

'Çankaya partileri' –ki hiçbirisi, demokrat değildir, muvazaadır– milletin partileri değildir. Seçim neticesi ne olursa olsun değildir. Çünkü seçim denildiği zaman 'serbest ve hür seçim'dir kasdolunan. Yoksa millet iradesinin tecellisini açık ve aleni şekilde hile ve desise ile çarpıttıktan sonra bunun ne kirliliği kalır ne de serbestliği.

'Türk demokrasisini yeniden sıkıntıların içine düşmeken kurtaracağız' gibi bir demogoji ile Çankaya'yı tutanlar, şimdiden Meclis ve hükümeti birilerine vermişlerdir. Seçim 'sureta' damgasını yemiştir.

Şimdiden kendilerini iktidar ilan edenlere baktıkça insan, bunların 'Türkiye'nin yeni tip politikacıları' diye hüzne kapılmaması elde olmuyor. Bunlar eski elbiseyi tornistan yaptırıp yeni diye giymekten başka bir şey değildir.

Buradan bir netice çıkarmak istiyorum. Anarşi, anlaşılıyor ki yine geriye kalıyor. Askeri idare gerçi iktidarı bırakıyor değil ama tepesi generallerden ibaret sivil idare oluyor.

Çankaya'yı tutanların maksadı ortaya çıkmıştır. Çankaya onlara yetmemiştir. Meclis ve hükümet müesseseleri de onların tam kontrolünde olmalıdır. Bu 'iç güvesi'nin bütün foyası kısa zamanda çıkacaktır. Üstündeki boya dökülecek, altındaki teneke sırıtacaktır.

'Hepsi benim, her şey benim, kanun da, Anayasa da benim. Çankaya da, Meclis de, hükümet de benim!' Bir müddet için Meclis ve hükümeti icara verecektir. Halbuki o müesseselerin hepsi milletin hakkı idi. Eninde sonunda yine öyle olacaktır. Uzun lafın kısası, devlet yağmasında Çankaya'yı tutanlar, Meclis'i ve hükümeti millete bırakacak yerde, bir süre için TRT, Kızılay takımlarına ariyet olarak vermektedirler.

12 Eylül'ün maksadının anarşi önlemek olmadığı, esas maksadının, bizim Neşet Tanrıdağ'ı, Hamdi Maden'i, Yavuz Onursal'ı, Ferit Melen'i milletvekili ve meclis ve hükümet yapmak olduğu çıkıyor meydana.

Daha derine ineceğim ama, muazzebim. Musluğu açamıyorum. Çankaya bizim, Meclis sizin diye bu adamlarla acaba daha evvel bir söz mü kestiler diye düşünüyor insan.

Gerçi, bunlar hiçbir sözlerini tutmamışlardır. 12 Eylül günü ve daha sonrası söylediklerinin de hiçbirini tutmamışlardır. Bunların Atatürk'le hiçbir ilgileri yoktur.

Bunların, millet iradesinin tecellisini engelleyerek çıkaracakları bir meclisi yaşatmaları mümkün değildir. Hep böyle gidecek değil ya! Türkiye hep mi susacak? Hiç mi konuşmayacak? Bugünün aktörleri bakalım o zaman nereye sığınacaklar?

Tabii İran ve Afgan'dan sonra, Yunanistan ve İsrail (ki Batı'nın yavrularıdır), rahatsız etmeyecek bir idare olsun da nasıl olursa olsun! Ah bu kazık! Ne kötü kazıktır bu.

Acaba hürriyet, Amerikalı, İngiliz, Alman halkının hakkı da benim milletimin hakkı değil mi?

Sonu, milletin zaferi ile biter.

Zincirbozan'da, ağaçlar var. Pek azı dik kalabilmiş. Rüzgâr hep doğudan esiyor, devamlı da esiyor. Ağaçların çoğu yatmış. Koskoca kavak ağaçları, çamlar, çınarlar yatmış. Bir garip. Ama dik duranlar da var. Bir güzel, bir vakur, bir haysiyetli.

Rüzgâra dayanabilmek zor bile olsa, mümkündür. Herkes bildiği yola gitmiş, inceldiği yerden kopsun. Biz bildiğimiz yoldayız.

Türk milletine reva görülen muamele gurur kırıcıdır.

Sonu iyi olmaz. Hiç olmamıştır. Detay yani ayrıntı lazımdır. Çoktur. O günlere gelinecektir.

Kavga sahibinindir. Gülünç bir manzara ortaya çıkmıştır ama ümit veren pek çok işaret var.

Süleyman Demirel

Not : Zincirbozan rehineleri 100'üncü gününü dolduruyor. Olayın kendisi suç, 100 gün suç, her geçen gün suçtur. Sakinler, morallerini yüksek tutuyor. Metanet devam ediyor."

100

(Mektup : 5)

"Sayın Cüneyt Arcayürek;

Mübarek Kurban Bayramınızı tebrik eder, muhterem eşiniz hanımefendiye ve size en iyi dileklerimizi sunarız.

Gözlerinizden öperiz.

S. Demirel"

101

(Mektup : 6)

"Muhterem beyfendi;

Mübarek Kurban Bayramına birkaç gün kaldı, kutluyorum.

Demek yüz gün. Bir asır gibi. Kuşkum olmadığı için söylüyorum. Dimdik ayakta, azimle bir gün dışarıya çıkmayı bekleyecektir, diyorum.

6 Kasıma altı-yedi hafta kaldı. (TBMM) Başkanlık Divanı'nın oluşması da, her şey planlanmış.

Üç ilde sıkıyönetim kalkacaktır, seçim sonuçlarına göre yeni hangi düzenlemeler yer alacaktır, bilinmez. Nabız yoklamaları çoğu illerde –şimdilik– Özal'a ön sırayı veriyor. Halkçı yok. 'Öteki', o başlı başına bir âlem.

TV'de liderlerle basın toplantıları düzenlenecekmiş. Bakın orada neler olur? Bu bayram veto hazırlıklarıyla dolu bir bayram. 1973'ten beri yerlerini garanti edenlere elbette korku yok.

Hani eski seçim kampanyalarının bir canlılığı vardı. Kalkar giderdik, bir heyecan, bir güzel akşamlar, takılmalar, şakalar, yazı yazmalar.

Koydunsa bul!

Bir ara 'çıkacaklar', 'başka yerlere aktarılacaklar' sözleri yaygınlaştı. Sonuç çıkmadı.

Eşimle bayramınızı kutluyor, saygılar sunuyorum.

Cüneyt Arcayürek"

102

(Mektup : 7)

15.9.1983

"Cüneytciğim,

Albasanlı Hasan Ağa'nın oğlu Arnavut Murtaza, İmparatorluk devrinde askere alınmış. Hicaza göndermişler. Vatan görevini yapıyor. Avare bir gününde çöle dolaşmaya gitmiş. Birdenbire uzakta bir arslan peyda olmuş. Kükreyerek geliyor. Murtaza'nın aklı çıkmış. Orman yok. Kaçacak yer yok. Etrafına bakmış, kenarda çökmüş bir Hecin devesi var. Murtaza o zamana kadar böyle iki hörgüçlü acayip bir hayvan görmemiş, ne yapacağı bilinmez ama, ne de olsa arslandan iyidir diye can havliyle üstüne atlamış. Hayvan, bu tepeden inme misafirden ürkmüş. Ayaklanarak var hızıyla koşmaya başlamış. Peşinden koşan ars-

lanın telaşı içinde kıvranan, kendini birdenbire minare gibi yükseklerde bulan Murtaza'nın o sırada karşısına bir devekuşu çıkmış. Adamcağız devekuşu da hiç görmemiş.

Hecin koşar, arslan kovarlar, devekuşu bir yandan kaçar; bu heyecanlı tablo içinde Murtaza ecel teri döküyor. O hal içinde devekuşuna seslenmiş: 'Ey ürgü acip, kit Elbasan'e selam söyle Baba Hasan'e, ki mahdumu sagıri Murtaza insanlık hali ez kaza, binmiştir bir alâmete, gidiyor kıyamete...' demiş.

Kıssadan hisse: Günümüzün demokrasisi Murtaza'dır. Heyecan ve telaş içinde kıyamete doğru yol alıyor.

Arslanın Evren olduğuna şüphe yok.

Ortada devekuşu kalıyor.

O da münasip ise ben veya sen olabilirsin. Bize Baba Hasan'a hak vermek düşüyor ama Elbasan uzakta kaldı. Biz de Elbasan'a gidemezsek bile durumu millete duyururuz.

İşte bizim günlerimiz birbirimize böyle hikâyeler anlatmakla geçiyor.

Dışarda olsak başka bir şey yapacak değiliz.

Sana buranın ahvalinden fazla bir şey anlatamıyorum. Çünkü enteresan olanları yazılacak değil de, konuşulacak şeyler. Terhis olursak bol bol anlatırım.

Bilirsin ki ben, parti için, pire için yorgan yakan, kavgacı bir mizaca sahip değilim. Bizim esaretimizle memleketin işleri düzelecekse, yapılanlar bile az. Ama kendi kendime soruyorum. Bu kadar yanlış birarada nasıl yapılıyor? Hem de hiç gereği yokken. Aksi yapılarak hem fenalık etmek, hem de iyilik bulmak varken... Ama, olmuyor işte. Belki de biz yaşımız icabı, doğruyu düşünerek bulmak hassasından yoksun hale geldik.

12 Eylül'ün yıldönümünde muhasebe gördüler. Ne dedikse yaptık dediler. Siz gazeteciler de 'Sözlerinde durdular' diye yazdınız. Ben yine şaşırdım. Benim hesap başka türlü çıkıyor da ondan!

–'12 Eylül 1980'de partiler kapanmayacak, makul bir sürede kendilerini yeni Anayasa'ya uydurup çalışacaklar' dendi. Partiler kapatıldı.

–'Parlamenterler geçmiş siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak, yönetime karşı çıkarlarsa şu cezalar verilecek' dendi.

–'Olup bitenler, yıkıcı ve bölücü mihrakların Anayasal kuruluşları baskı altına almaları, Parlamento'yla siyasi partilerin bunlara seyirci kalmaları ve birtakım Anayasal kuruluşları, devletin parçalanması pahasına da olsa, mücerret hukuk devleti kavramı adına birtakım kişileri müdafaaya koyulmaları yüzünden olmuştur' dendi. Sonra yıkıcı ve bölücü mihraklar ortadan silindi, bulunup cezaya çarptırılması, kuvvet ayrılığını kuvvet çatışması haline getirdiğinde yakınılan Anayasal kuruluşlar baş tacı edildi. Anarşi ve terörü susturması gerekenlere laf edilmedi.

Bütün suç evvelce suçlananlardan ve üniformalardan arındı, seyirci denilen Parlamento ve politikacılara ihale edildi.

–'İktidarı en kısa zamanda seçimle gelene devredeceğiz' dendi. Dönüldü, iktidarın, sayımla gelen ve yöneticilerin emrinde bulunanlara teslim edilmesi tezgâhlandı.

'Demokrasiyi kendi kendini kontrol edecek hale getireceğiz' dendi. Demokrasi kendilerinin kontrolüne alındı ve bu yolla demokrasi olmaktan çıktı.

Daha böyle 26 adet saydım ki verilen sözün tutulmadığını gösteriyor.

'La havle!' demekten başka çare var mı?

Yazacak çok şey var Cüneyt! Yazmakta yarar yok.

Hanımefendiye saygılar sunuyorum. Bayramınızı kutluyorum.

İhsan Sabri Çağlayangil"

103

(İki belge)

(1)– Zincirbozan'dan 'dışarıya' bir mektup çıkarıldı.
Kimin yazdığı, nasıl gönderildiği soruşturma konusu oldu.
Tabii, sonuç alınamadı.

"Sevgili meslekdaşım, sayın dostum,

Sizinle arada sırada Türkiye'de şu sıra süregelmekte olan krizle ilgili olarak düşünce alışverişi yapma olanağı bulmuştuk. Ankara'daki evimde yaptığımız konuşmaları hatırlarım. Bu konuşmalarda da belirlenmiş olduğu üzere sayın ekselans Demirel, ben ve partimizin üyeleri, askerî bir müdahalenin hangi nedenle olursa olsun, bir demokraside haklı görülemeyeceği kanısındayız.

Bu nedenle, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin saygınlığının zedelenmemesi gerektiği düşüncesi ve demokrasiye dönüşün sağlanabilmesi için 12 Eylül'e karşı bir tavır almamaya büyük çaba gösterdik.

Ülkemizde silah gücüne sahip olan güçlerin, demokrasi aygıtına güvenme yerine, krizleri askerî girişimlerle çözmek isteme alışkanlıklarını bırakmadıklarını biliyorduk.

Düzenli olarak on yıllık aralarla yeni krizler ve yeni askerî müdahaleler yaşadık. Batılı dostlarımız, ama özellikle Türk demokratları biliyorlar ki, Türk halkı hiçbir zaman için seçmiş olduğu bir hükümeti yeniden seçimle işbaşından alma olanağını elde edemedi.

Bu sık sık tekrarlanan yanlış, politik istikrarı engelleyen tek neden ve ülkenin gelişmesi ve de zayıf kalmasının da başlıca nedenidir.

Dolayısıyla, Batılı kader topluluğundaki ortaklarımızdan ve özellikle şimdiki Alman Hükümetinden Türkiye'de uyanmakta olan bu dikkatörce heveslere karşılık kendi filozofisi ve kendi politik çıkarı açısından tavır koymasını istedik ve bekledik.

Ancak, önemli olan, rejim ne olursa olsun, 'Türkiye bizim yanımızdadır' düşüncesiyle hareket edenler askerî yönetimi onayladılar ve desteklediler. Bu tutum çok büyük rol oynadı.

Sevgili dost; Türkiye'nin nasıl yönetileceği kuşkusuz kendisini ilgilendiren bir iç işidir. Buna karşılık, demokrasi konusunda kendileri ile bizi ortak düşüncelerin bağlamış olduğu dostlarımızın Türkiye'de demokrasi kaldırıldıktan sonra, 'Orada ne oluyor' diye soracakları yerde, 'Orada her şey yolunda gidiyor' diye iddia etmelerine hiçbir anlayış gösteremeyiz. Böyle bir tu-

tum Türkiye'nin iç işlerine karışma anlamına gelir. Şu anki gelişmelerin feci sonuçları yakında belli olacaktır.

Sevgili meslekdaşım, size birçok kez zayıf bir Türkiye ile güçlü bir NATO'nun olamayacağını, Türkiye'nin zayıflığının tüm özgür dünyaya zarar vereceğini söylemiş idim.

Türkiye'de demokrasiye geçişin gerçekleşeceğini iddia etmek bir sahtekârlıktır. Türkiye güdümlü yönetilen bir sisteme itilmiştir. Gerçi, seçimler olacaktır, parlamento ve partiler de varolacaklardır.

Ancak, halkın istediği değil, diktatörün emrettiği gerçekleştirilecektir.

Sevgili dostum, bu mektubumla özel bir isteğimi iletmek amacında değilim. Siz sayın ekselanslarını üzmek de istemiyorum. Ancak, ortak çalışma günlerimizin anısını düşünerekten belki de Çanakkale olayının ardında yatan esas nedenlerin sizi ilgilendirebileceğini düşündüm.

Sevgi ve saygılarla...

İSÇ"

Oysa, mektup –zamanın– Alman Dışişleri Bakanı Genscher'e gönderilmişti.

Mektup, ünlü Alman dergisi Der Spiegel'in eline geçti ve yayımlandı.

Mektupları Avrupa'ya götürenin adı Doğan Ersoy'du. Sadece Genscher'e değil, Theacher'e, Callahan'a da ulaştırmıştı mektupları. Yiğit Köker'in anlattığına göre, 'kurye' Ersoy'un giderlerini, Gölhan'ın eniştesi olan Emin Cankurtaran karşılıyordu.

104

(2)– Zincirbozan'a sürülenler bir süre sonra hukuksal haklarını aramaya koyuldular. Milli Güvenlik Konseyi'ne dilekçelerle başvurdular.

Bir metin hazırlanmıştı; 'kafesteki kişiler' aynı metni imzalayıp Ankara'ya gönderiyordu:

"Milli Güvenlik Konseyi
Sayın Başkanlığı'na,
ANKARA

Milli Güvenlik Konseyi'nin 79 sayı ve 31 Mayıs 1983 tarihli kararı gereğince, 2 Haziran 1983 günü saat 16.30'dan itibaren Zincirbozan Askeri Üssünde tutuklu bulunmaktayım. Kararda Çanakkale'de ikamete tâbi tutulacağımız tebliğ edilmiş olmasına rağmen, fiili durum; süresiz ve yargısız bir hapis cezasının infazı şeklinde sürmektedir. Hak ve adalet duygusundan mahrum bulunan bu kararın basın yolu ile veya herhangi bir şekilde tarafımızdan ve başka kişiler tarafından eleştirilmesi yasaklanmış bulunmaktadır. Kişi hak ve hürriyetlerinin, devletin himayesi altında bulunması, Milli Hukukun ve altına devlet olarak imza koyduğumuz Milletlerarası İnsan Hakları Sözleşmesi'nin vazgeçilmez bir şartıdır.

Anayasa'nın halkoyuna sunulup, genel seçim gününün ilan edilerek, demokrasiye geçiş döneminde, hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasının, devleti temsil eden organlardan gelmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Devleti oluşturan güçlerin vazifesi, emniyeti sağlamak kadar, hak ve hürriyetleri de korumaktır. İnsan için emniyet ve nizam ne kadar zaruri ise, hürriyet ve serbesti de paha biçilmez bir kıymettir.

Cumhuriyetimiz, ara rejimlerde dahi, hukuk ve kanun devleti olma vasfını genelde ve yazılı hukukla korumuştur. Nitekim 12 Eylül 1980 harekâtını yapanlar 2324, 2356, 2485 sayılı kanunları tedvin ederek yetki ve sorumluluklarını kaidelere bağlamışlardır.

27.10.1980 tarih ve 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun'un gerekçesinde, 'Milli Güvenlik Konseyi'nin, Yasama ve Yürütme Görevlerini geçici olarak üstlendiği, Ulusu Hükümetinin kurulmasından sonra, yürütme görevinin Anayasa ve kanunlar çerçevesinde hükümete bırakıldığı,' ifade edilmiştir. Bu metinlerde yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerden devralındığını belirten bir cümleye, hiçbir şekilde rastlanmamıştır. Tatbikatta da, Milli Güvenlik Konseyi, bir tek kişiyi yargı-

lamamış, bildiri ve kararlarıyla da mahkûmiyet ve tutuklama kararı vermemiştir.

Üzülerek ifade etmeliyim ki, 79 sayılı karar Cumhuriyetimizin ve Devletimizin temel yapısından bir sapma olarak tespit olunmuştur.

Milli Güvenlik Konseyi millete yaptığı taahhütlere ve 7 Kasım 1982 tarihinde REFERANDUM sonucu yürürlüğe giren Anayasa'nın lafzına, ruhuna, özüne aykırı bir karar almıştır. Bizatihi parti yöneticisi olmak kanunlarımızda suç olmadığı halde, 'Kanunsuz Suç Olmaz', 'Kanunsuz Ceza Olmaz', 'Hiç Kimse Yargılanmaksızın Cezalandırılamaz' kuralları göz önüne alınmaksızın kamu haklarımızın kısıtlanması geçici 4. Madde ile Anayasa hükmü haline getirilmiştir. Bu yetmiyormuş gibi, 79 sayılı kararla Zincirbozan'a hapsedilmek suretile 1982 Anayasası'nın ihlali ile karşılaşılmıştır. Yürürlükteki Anayasa'nın 9. Maddesi, **'Yargı Yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır'**; 38. Maddesi ise, 'Ceza ve Ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur' demektedir. Anayasa Referandum sonucu yürürlüğe girmiş ve önsözünde yazıldığı gibi 'Türk Milleti tarafından, Demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi' olunmuştur. Bir diğer deyişle milletin üstün iradesi bu Anayasa'ya yürürlük kazandırmıştır. Anayasa ÜST kanun olmuştur. 79 sayılı karar öz ve biçim yönünden bir yargı kararıdır. Kanunda yazılı olmayan suçu ve cezayı Milli Güvenlik Konseyi ihdas etmiş, bizleri mahkûm etmiştir.

31 Mayıs 1983 günü TRT'de ilan edilen ve tarafıma tebliğ edilen kararda bana yöneltilen suçlamanın neden ibaret olduğu ve hangi yasanın ihlal edildiği dahi yazılmamıştır.

Gözaltına alınmak, nezaret, ikamet mecburiyeti hukuki tarif ve tabirleri icap ettirir. Bu husus Cumhuriyetin çeşitli kanunlarında ayrı ayrı ve açıkça müeyyideye bağlanmış, alt ve üst sınırları belirlenmiştir.

Milli Güvenlik Konseyi bu kararında Çanakkale'de tutuklu kalacağımız süreyi de belli etmemiştir.

79 sayılı kararın verilişi ve açıklanışına kaynak teşkil

edecek hüküm, sadece 1876 Osmanlı Anayasası'nın 113. Maddesinde yer almış, padişaha sürgün hakkını bahşetmiştir. Bu hüküm Kanuni Esasi'nin 1908'de yeniden yürürlüğe konması hadisesi olan II. Meşrutiyet'in ilanında dahi münakaşalara sebebiyet vermiştir. Padişahın bu yetki ile ülkeyi vehimler, jurnaller, sürgünler dönemine çevirdiği hepimizin bilgisi dahilindedir. Cumhuriyet bu türlü siyasi sürgün ve mecburi ikamet dönemine bu tarihi gelişim içinde son vermiştir: Yürürlükte bulunan Anayasa da bu nedenle yargı görevini ve yetkisini bağımsız mahkemelere, devredilmez, elinden alınmaz biçimde tevdi etmiştir. Anayasanın 11. Maddesi ile 'Anayasa Hükümleri, Yasama, Yürütme ve Yargı Organlarını, İdare Makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel Hukuk Kurallarıdır', demek suretiyle önemli hükmünü yürürlüğe koymuştur. Milli Güvenlik Konseyi'nin bu hükmün dışında kalacağı düşünülemez.

Milli Güvenlik Konseyi, taahhütlerden ve bu emredici hükümlerden kurtulmak için, Anayasa'nın 177-C ve geçici 2. Maddeleri delaletiyle 2324 ve 2485 Sayılı Kanunlarla, sahip bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri ile 79 sayılı kararı aldığını iddia etmektedir.

Kararda '...Çanakkale'de ikamete tâbi' olacağımız belirtilmektedir. İkamete tâbi tutulmaya benzeri bir hüküm, TCK'nun 28. maddesinde zikredilen Emniyeti Umumiye Nezareti Cezası'nın temel unsurudur. Yani bir hükümlüye bir ceza tayin edilirken 'İkamete tâbi tutulmuştur' demek yeterlidir. Milli Güvenlik Konseyi, kararında suçun işlendiğini sabit kabul edip kendisini mahkeme yerine kaim kılarak hürriyeti bağlayıcı cezayı tayin etmeden, yani asli ceza yokken bu tedbir mahiyetindeki cezayı hukuk siyaseti açısından veremez. Zincirbozan'daki fiili şartlar göz önüne alındığında etrafı tel örgü ve tomsonlu erlerle çevrili bir sahadaki ikametin emniyeti umumiye nezareti değil, hapis hali olduğu aşikârdır. Buradaki durum gözaltı da değildir. Zira, gözaltına alma yetkisi Sıkıyönetim Komutanlıklarına ait bir yetki olup söz konusu kararla kullanılamaz ve süresi 30 gün olup herhalde ve süre 45 günü aşamaz.

Kararda İl ve İlçe Başkanlarına getirilen yasak, Türkiye

Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanı'nın oluşup başlaması gibi kesin olmayan bir müddete bağlanmıştır. Bizler için öngörülen hapis hali, kararın (c) fıkrasında başlangıcı 2 Haziran 1983 saat 18.00 olarak tayin edilmiş, sonu ise belirlenmemiştir.

Anayasa'nın geçici 2. Maddesi, gerçekten Milli Güvenlik Konseyi'ne 2324 sayılı Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun uyarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşup, göreve başlayıncaya kadar Yasama yetkisi vermiştir. Yasama yetkisine haiz olan bu organ, yetkisini aşmak suretiyle bir yargı kararı verip, yayımladığı yasa ve kararların ve de bildirilerin Anayasa'ya aykırılığı ileri sürülemez (2324 Say. K. Mad. 3) prensibini dayanak yapmamalıdır.

Esasen, bir karar ve kanunun Anayasa'ya aykırılığının tartışılması için o karar ve kanunun yetkili kuruldan çıkması icap eder. Yoksa **yoklukla** maluldur.

Anayasa'nın 9. Maddesi 'Yargı Yetkisi, Türk Milleti adına Bağımsız Mahkemelerce kullanılır' demektedir. Yargı yetkisi yani ceza verme yetkisi Millet adına sadece yargıya ait bir yetkidir. Hiçbir şekilde bu yetkinin başka bir organca kullanılması mümkün değildir. 2324 Sayılı Kanunun 6. Maddesindeki Milli Güvenlik Konseyi'nin yayımladığı bildiri, karar ve kanunların 1961 tarih ve 334 sayılı Anayasa'yı değiştirme yetkisi 1982 tarihli Anayasa için de geçerli midir? Buna verilecek cevap kesinlikle hayırdır. 1982 tarihli ve 2709 sayılı Anayasa'nın geçici 2. Maddesinde Milli Güvenlik Konseyi'ne böyle bir yetki verilmemiştir. Verilen yetki 2324 Sayılı Kanunda sayılan yasama yetkisidir. Bunun aksini savunmak 79 sayılı kararla Anayasa'nın 9. Maddesinin yürürlükten kaldırılmış olduğunun kabulü demek olur ki, mahkemelerdeki bütün dosyaların Konseye devrini mümkün ve olağan hale getirir.

Milli Güvenlik Konseyi, yetkili bulunmadığı bir cezayı Çanakkale Sıkıyönetim Komutan Yardımcısı ve emrindeki görevlilere uygulatmaktadır. Burada kanunsuz bir emir bahis konusudur. Anayasa'nın 137. Maddesinin 2. fıkrasına göre, 'hiçbir suretle konusu suç teşkil eden emir yerine getirilmez, yerine getiren kimse de sorumluluktan kurtulamaz' hükmü getirilmiş-

tir. İçinde bulunduğumuz durum ise kanunsuz emrin yerine getirilmesidir. Türk ordusunun güzide amiral, subay ve astsubaylarına kanunsuz emrin uygulatılması gibi bir keyfiyete son verilmesini takdirlerinize sunarım.

8.8.1983 Saygılarımla.
(İmza)"

Zincirbozan'dan MGK'ya bir mektup:

MGK'ya 12 Ağustos 1983 tarihinde bir mektup gönderildi:

"Yetmiş günü aşan bir süredir, hak ve hürriyetlerden mahrum ve ihtilattan men edilmiş bir halde bulunmaktayız. Bu durum yargısız, süresiz, sınırsız bir cezanın infazından başka bir şey değildir.

Hak arama yolları kapatılmıştır. Kamuoyuna 'ikamete tâbi tutulma' gibi gösterilmek istenen bu olay; emsali görülmemiş (sui generis) bir tutukluluk halidir. Söylenen başka, yapılan başkadır. Savunma hakkı ise söz konusu değildir.

'İhtilaldir, olur böyle şeyler' diyenler çıkabilir. Onlara, 'İhtilal mi? Kendi iddiası yeni haksızlıklar yaratmak olmayıp, haksızlıkları önlemek değil mi idi?' demek gerekecektir. Üstelik, üzerinden otuz beş ay geçtikten sonra, referandumla yürürlüğe giren yeni bir Anayasa yapıldıktan sonra, hâlâ, ihtilal şartları içinde yaşandığını, haksızlıkların gerekçesi yapmak müşkilatı ortadadır.

Kendilerinden rahatsız olunanları, öfke veya haset duyanların ya da jurnalcilerin etkisiyle, suça ve yargıya dayanmadan, siyasi hayatın dışına itmek, sürgünden başka bir şey değildir. Bu yol, bir kere açıldı mı, her siyasetçinin, her yöneticinin başına günün birinde böyle bir akıbetin gelebilmesi mukadderdir. Bu haliyle 'Zincirbozan Olayı,' geçmişteki 'Taif' ve 'Fizan' vakalarının yeni bir halkası olarak Türk siyasi tarihinde yer alacaktır.

Zincirbozan'a, itibarlardan rahatsız olmayı önlemenin çaresi diye bakmak da son derece muhataralıdır.

Böyle bir yolu kendileri için yararlı sayanların, bir gün aynı biçimde öz itibarlarını yitirdikleri görülmemiş değildir.

'Zincirbozan Vakası,' Atatürk ilkeleriyle de bağdaştırılamaz; ülkenin en ağır şartları içinde bile Atatürk'ün kendine muarız saydıkları kimseleri askeri bir garnizona kapattığı görülmemiştir.

Devlet yönetimini ellerinde tutanların taraf olmamaları, devletin gücünü keyfiliğe kaçmadan adil ölçüler içinde kullanmaları, husumet ve garazdan uzak kalmaları gerekir.

Bu, hem yeminlerinin, hem de vicdanlarının icabıdır. Yargının takibi dışındaki siyasi akımlar arasında tefrik ve tercih yapma hakkına yalnız millet sahiptir. Millet iradesine baskı ile yön verme halinde, bu yolla oluşturulacak parlamentonun ve o parlamentonun çıkaracağı hükümetin başının dik ve ömrünün uzun olacağı da söylenemez. 'Zincirbozan Olayı'ndan beklenen bu ise, fevkalade yanlıştır.

Yapılanların bir haksızlık olduğu, Anyasa'nın sarih bir ihlali bulunduğu açıktır. Ülkenin yönetimini elinde tutanların bu kadar kısa bir süre içinde kendi yaptıkları Anayasa'nın dışına çıkmaları hazindir. 'Devlet biziz,' 'İstediğimizi yaparız' zihniyetinin bu ülkeyi Tanzimat Fermanı'nın gerisindeki devirlere iteceği muhakkaktır. Böyle bir durum, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, Anayasa ve hukuk devleti olmaktan çıkarır.

Hür, demokrat, adaletin ve hukukun hâkim olduğu, müreffeh, mamur, birlik ve beraberlik içinde, milli ve manevi değerlere sahip, güçlü ve kudretli büyük Türkiye'ye mutlaka ulaşılacağına olan inancımızdan, hiçbir şey kaybetmedik.

Zincirbozan, bizi ne Türkiye'den, ne de inançlarımızdan koparmaz.

Zincirbozan'da tel örgü içinde kafese konan bizler değil Anayasa, hak, hukuk ve adalettir.

Haksızlık ve adaletsizlik karşısında sessiz kalmak, ona ortak olmak demektir. Görüşlerimizi dile getirmek ihtiyacı, bu inançtan doğmuştur.

Bu ülkenin, ömrünü milletin refahına harcamış bir kişi olarak, vicdanımın sesini halin icabı ölçüsünde değerlendirmeyi, gerçek bildiklerimi söylemeyi milli bir görev saydım.

Ülkeyi idare etme hakkı kendisine ait olan Türk milletinin rızasına ve hür iradesine dayanmayan hiçbir iktidarın payidar olamayacağı kanaatimi muhafaza ediyorum. Türkiye, muhakkak velayet ve vesayetten arınmış bir idare altında yaşayacaktır. Millet sağ olsun, Allah, devlet ve millete zeval vermesin.

Şerre maruz kalanların Allah'a sığınmak ve millete güvenmekten gayri yapacakları hiçbir şey kalmamış demektir.

Allah'a ve millete sığınırım.

Saygılarımla."

Altındaki imza Süleyman Demirel'di.

Adres: Zincirbozan – Çanakkale.

105

Küçük bir yorum:

'Dört duvar arasında oturmaya mecbur edildiği günlerde' Avrupa'dan gelen çeşitli heyetlere, parlamenterlere, hatta Avrupa Konseyi Komisyonuna Demirel; "Batı'nın Türkiye'deki antidemokratik gelişmelere 'kayıtsız' kaldığından" yakınırdı.

Özetle söylemek istediği şuydu: "Batı, demokrasiyle yönetiliyor. Ama Türkiye'deki demokrasiye aykırı gelişmeleri görmezlikten geliyor.

Hatta, Batı demokrasileri askeri yönetimi alkışlıyor."

Bu görüşlerin elbette haklı yanları vardı. Ama Demirel, bu söylemleriyle ne yapmak istiyordu? Kuşku yok, Batı'nın dikkatini çekerek askerler üzerinde baskı kurmayı amaçlıyordu.

Böylece, demokrasiye dönüşü hızlandırmak mı istiyordu?

Yoksa demokrasiye dönüşün yasakların kalkmasına yol açacağı hesabından mı hareket ediyordu?

Bu sorulara Demirel yanıt vermedikçe kesin gerçeği saptamak, elbette olanaksız.

Demirel öyle bir dönemden geçiyordu ki, herkesi, ama herkesi, Batı'yı, askeri rejimi, hatta davasına yardımcı olmayanları suçlamaktan geri durmuyordu.

Mantığa uygun gelen irdelemeleri sıralayarak hemen her çevreyi etki altına alabiliyordu.

Söyleşilerde çoğu kez Batı için "Hem demokrasiyle yönetildiklerinden gururla, övünerek söz edecekler, hem de Türkiye'de demokrasiyi katleden askeri rejimi alkışlayacaklar. Olacak şey değil" derdi.

'İçerdeki zayıf çabaların' dışardan gelecek baskılarla güçleneceği, hedefe uzanan yolun kısalacağı umudundaydı.

Askeri yönetimin karşı sloganı kısaydı: "Biz demokrasiye zamanı geldiğinde döneceğiz. Ama bu, bizim kararımızla olacak. Avrupa'nın baskısı bizi yapmayı öngördüğümüz işlerden vazgeçiremez" diyordu.

Kuşkusuz askerlerin elinde önemli bir koz vardı:

Türk demokrasisinin 1980'den önce içine düştüğü kargaşa, sürekli bunalım... Önlenemeyen terör ve anarşi...

Demirel bu gerçeğin bir bölümünü yakalamış, "Askerler terör ve anarşiyi niçin önleyemedi ve sona erdiremediler?" sorusunu her konuşmasında yineliyordu.

Bir başka kozu, birçok olasılığa yol veren bir soruydu:

"11 Eylülde akan kan, 13 Eylül 1980'de birdenbire niçin durdu?"

Demirel, 'yeniden dirilişine' olanak tanıyacak her ince noktayı kullanmayı pekâlâ biliyordu.

Kuşkusuz işine gelmeyenleri atlayarak!

106

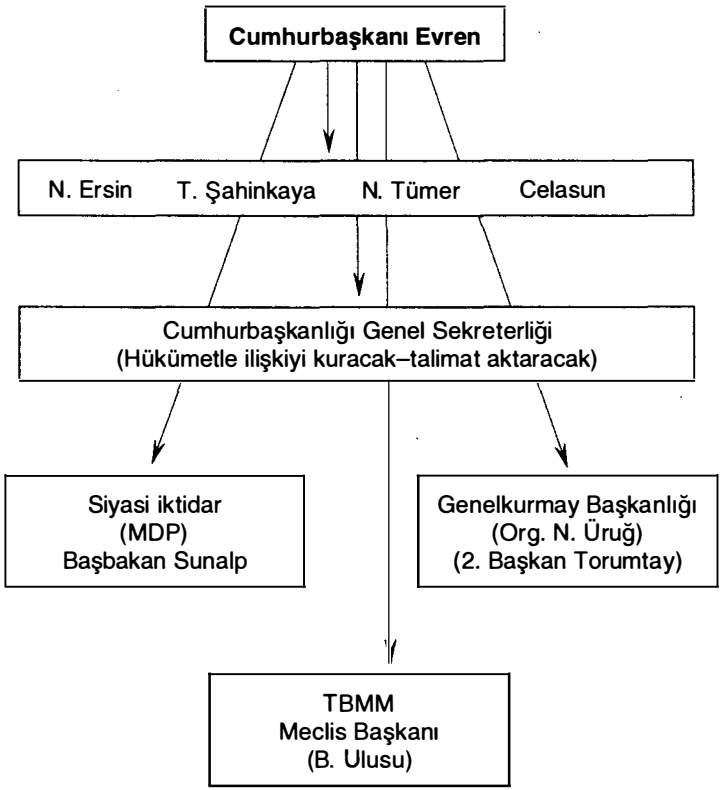
Günler hızla geçiyor. Partiler kuruluyor, MGK'nca veto edileceklerin adları kulislere yansıyor.

Zincirbozan 'kafesi'ndekilerle telefonla konuşabiliyorduk.

Gidip gelmeler de var. Ağustos ayına girdik. MGK çevresinde

yoğunlaşan söylentilere göre, seçim ve sonrasını belirleyen bir şema hazırlanmıştı.

'Geleceğin planı' kimi odak noktalarından basına sızdırıldı:

Gerçekten böyle bir plan varsa MDP'nin mutlaka iktidara gelmesi gerekiyordu.

Kurgu, MDP iktidarı üzerine oturtulmuştu.

Oysa, nabız yoklamaları MDP'nin iktidara gelemeyeceğine işaret ediyordu.

DYP ile SODEP seçimlere katılabilselerdi MDP'nin ve askerlerin giderek gözlerinde büyüttüğü ANAP'ın iktidar şansı olmazdı. Genel düşünce biçimi böyle.

Askersel yönetimin bugünlerdeki sıkıntısı Anavatan!

Elbette bu şemanın bir anlamı var ve var olduğu, kimi yorumlardan anlaşılıyor. MGK, Avrupa'nın siyasal parti kısıtlamasına tepki göstermesini pek önemsemiyor.

Evren'e kimi partilerin seçimlere katılmamasına Avrupa'nın tepki göstereceğini ve Türkiye'yi önümüzdeki yıllarda Avrupa Konseyi'ne almayacaklarını söylemişler:

"Almazlarsa ne olur? Almasınlar!" demiş.

107

1 Ekim 1983 Cumartesi günü MGK'nın Resmi Gazete'de yayımlanan kararı ile Zincirbozan kafesinde dört aydan beri tutulanlar 'terhis edildiler.'

Aynı gece saat 20.35'te Demirel Güniz Sokağa geldi.

Ev ana-baba günüydü. Demirel zorlukla eşiyle kucaklaştı. Yorgun görünüyordu ya da bana öyle geldi. "Hoş geldiniz" dedim Demirel'e:

"Çok laf var, sonra görüşürüz" dedi.

Herkeste çok laf var! Zira herkes bir yerlerden bir şeyler duyuyor, her duyduğuna inanıyor ve önüne gelene aldığı bilgileri satıyordu.

Çoktandır görüşmediğimiz Bülent Ecevit o sabah biraz şaka, biraz kinayeli bir sesle takıldı: "Siz aramıyorsunuz, bari ben arayayım," dedim.

Ertesi gün görüşecektik.

Devlet Bakanı İlhan Öztrak'la Ali Baransel'den gelen bilgiler bir yerde örtüşüyordu. Baransel'e göre 'yukarısı' Turgut Sunalp'i 'beğenmiyor'du. Nedeni ise listelere 'istenilmeyenleri' koymasıydı. Veto edileceklerin sayısı kabarıyor.

O kadar ki; MGK, örneğin MDP Genel Sekreteri olan Doğan Kasaroğlu'nu –bile– veto etmeye hazırlanıyor. Sunalp'in, "Çalışkandır ve bana lazımdır" demesi üzerine vazgeçiyorlar.

Bir başka söylenti daha var: Evren'i asıl rahatsız eden Sunalp ile Orgeneral Necdet Üruğ arasındaki 'yakın dostluk.' Sivil iktidarla

askersel iktidarın yakınlaşmasını herhalde 'hayra yormuyor' ki, rahatsızlığını ifade eden kimi davranışlar yapıyor.

İlhan'ın başka telden çalan yorumları, irdelemeleri ilginç.

Adnan Kafaoğlu'nun sürekli demeç verip konuşarak "Askerlerin gözünde ilgi ve değer yitirdiğini" söylüyor. Öyle ya; Maliye koltuğuna oturduğu ilk gün "Ekonominin patronu benim" diye demeç vermiş, hafif böbürlenmişti. Demeçler de sürüp gitti. Tabii bu tutum en başta Başbakan Ulusu'yu rahatsız etti.

Ulusu bir yerde Özal'ın bağımsız davranışlarından, ekonomiyi tek başına yürüterek 'müstakil bir organmış' gibi hareketlerinden rahatsızlık duyuyordu. Eh, Kafaoğlu'nun da Ulusu'yu rahatsız etmesi doğaldı.

İlhan'a (Öztrak) göre, "Türk ekonomisi Memduh Yaşa'ya bırakılamaz"dı. Oysa Memduh Yaşa, MDP iktidara gelirse 'ekonominin patronu' olacağını Öğretmenler Bankası'ndaki bir buluşmamızda bana açıkça söylemişti.

108

Ecevit, Demirel'i 'geçmiş olsun' demek için aradı.

Kısa telefon konuşmasında Demirel'in ne yapmayı düşündüğünü öğrenememişti. Şayet bilgim varsa... Elbette öğrenmek istiyordu.

Doğrusunu söyledim: Ben de Demirel'le uzunca konuşmamıştım. Ama tahmin ettiğim gibi, 'mücadeleyi bırakmayacaktı' herhalde.

Bu küçük girişten sonra, Ecevit o gün fazla üzerinde durmadığım, ne ki yıllar geçtikten sonra bir bir gerçekleştiğini izlediğim öyle şeyler söyledi ki...

Bugün anımsadıkça hayretler içinde kalıyorum.

Ecevit, adeta fal açıyor, bana 'geleceği' söylüyordu.

Söylediği sonuçlara, 'gazeteleri okuyarak' varmıştı!

"MGK aslında iktidara Anavatan'ı getirmek istiyor. Özal'la iki yıl birlikte çalıştılar. Elbet, kimi isteklerini açıktan söylemiyorlar. Ortaya önce Ulusu'nun ismini attılar. Başaramayınca, Sunalp'i bul-

dular. Öyle ki kimi bakanlara 'Siz bu partiye girin, nasılsa iktidar olacak, bakanlığınız sürecek' dediler.

Asıl hedefleri sivil-asker karışımı görüntü veren Turgut Özal'dı. Onu hazırlıyorlar.

Özal kazanacak. Marksistlerden bile (bunu söylerken gülüyordu), hatta CHP'den bile Özal'a oy verenler olacak. Böylece Anavatan iktidara geliyor. Getiriliyor.

Özal'la, ülke Friedman modeliyle yönetilecek. Televizyondaki açık oturumda Sunalp perişan olacak, Özal ustaca işin içine girecek. Esasen Calp'i kimse hesaba katmıyor.

Televizyondaki açık oturumlar Özal'ı halka daha da ısındırmak, oy almasını sağlamak için Genelkurmay'daki taktisyenlerce hazırlandı.

Eski AP oyları da Özal'a kayacak. Demirel de bu gelişmeyi engelleyemez. Askerler Demirel'i mahkûm etmenin yollarını arıyorlar.

Yarın şayet Özal kazanırsa, sonuç AP'nin desteğine bağlanacak."

Bu görüşler genel çizgileriyle daha sonraki aylarda, hele 6 Kasım seçimlerinde ve sonra gerçekleşti.

Demirel seçime giren üç partiyi 'muvazaa partileri' diye niteliyordu. Kimi olasılıklar da sıraladım Ecevit'e. MDP'ye önceleri çok bel bağlanmıştı. Ama ikinci kuşak bir cunta ortaya çıkmış, askerlerle siyasal iktidarın işbirliği tezi ortaya sürülmüştü. Asıl sorun ordunun gelecek günlerde alacağı vaziyetti.

Özal, Cumhurbaşkanı Evren'le birkaç kez görüşmüş, hem güvence almış, hem de güvence vermiş olabilirdi.

"Peki, siz ne yapmayı planlıyor ya da düşünüyorsunuz?" diye sordum Ecevit'e.

Daha o gün CHP ile "İlişiğini kesmek istediğini, hatta keseceğini ve yeni bir siyasal kuruluşu oluşturmaya yöneleceğini" söyledi.

"Eğer askerler" dedi, "anlatım özgürlüğü verirlerse ona göre hareket edeceğim."

Ecevit'e göre, 'aynı kefeye koyduğu' SODEP'le DYP bir gün gelecek, birleşeceklerdi. Oysa, 6 Kasım seçimlerinden sonra 'daha elverişli siyasal bir ortam' doğabilirdi. Bunu anlatmaya çalıştım Ecevit'e.

"Hayır," diyordu Ecevit. "6 Kasımdan sonra bugünkü kısıtlamalar sürecek."

Ona göre, referandum öncesi Demirel ne denli yanıldıysa yine yanılacaktı!

9 Ekim, günlerden pazar. Demirel'le bir-iki kez telefon görüşmesi yaptık. Kendine özgü klasik söylemleri vardır. Anadolu'nun dört bir yanından gelen yüzlerce insanla konuşur ve bu görüşmeleri "Ülkenin fotoğrafını çıkarmak" diye tanımlar.

Metin Toker bir yazı nedeniyle açılan dava sonunda hapishaneye gireceğinden kaygılı.

İlhan Öztrak 2-3 hafta önceki konuşmamızda şöyle bir şey söyledi:

"Biliyorsun Metin, Evren'e gidiyor. Son görüşmesinde 'Siz nasıl ki Anayasaya kefilim, dediniz. Ben de SODEP'e kefilim' demiş."

Galiba, SODEP'e değil, Erdal İnönü'ye. İnönü'nün partiye aşırı sol elemanların sızmasına olanak vermeyeceğine 'kefilim' demiş olabilir.

109

Dış basın Türkiye'deki siyasal gelişmeleri, doğrusu ilginç çizgilerle duyuruyor.

Frankfurter Allgemeine Zeitung'dan:

"Son görüşmemizden bu yana 28 kilo zayıflayan ve üç haftadan beri Anavatan Partisi'nin Genel Başkanı olan Turgut Özal, seçim mücadelesine hazır. Halı ile kaplı son derece geniş çalışma odasına yumuşak deri koltuklar yerleştirilmiş. Masanın baş tarafında iki Türk bayrağı var.

Kennedy Caddesi 144 numaradaki parti genel merkezinin diğer odaları henüz boş. Ama yakında tefriş edilecekleri muhakkak. Zira hali vakti yerinde olan bu dini bütün adamın paradan yana sorunu yok.

Özal'ın çevresine topladığı iş adamları ve banka müdürleri, kesenin ağzını rahatça açabilecek durumdalar. Parti kurucularının sadece maddi değil, manevi yönleri de etkileyici; yurt içinde ve dışın-

daki tanınmış üniversitelerden mezun olan parti üyeleri, birkaç yabancı dil de konuşuyorlar. Gördükleri eğitim bakımından, diğer partilerin yönetici kadrolarını gölgede bırakıyorlar.

Seçim Yasasının öngördüğü yüzde 10'luk barajı aşmayı ciddi olarak umabilecek parti sayısı ise iki. İnönü'nün siyasi yelpazenin ortasında ya da biraz solunda yer alan Sosyal Demokrasi Partisi ile Sunalp'in muhafazakâr sağ Milliyetçi Demokrasi Partisi. Bir başka güçlü sağ partinin kurulma hazırlıkları da sürüyor. Böyle bir parti kurulduğu takdirde dengeler gene değişebilecek. Ancak Anavatan Partisi'nin daha sağında bir parti kurulabileceğine ihtimal verilmiyor.

Bazılarının kuşkulanmasına rağmen, Özal seçimlerin 6 Kasımda yapılacağına inanıyor. Şansının yüksek olduğunu söyleyen Özal, yüzde 10-12'nin üzerinde oy alacağını hesaplıyor."

Aynı gazeteden bir başka yazı:

"Beş generalden oluşan Milli Güvenlik Konseyi'nin partilerin meclis adaylarını veto etme hakkını doğru bulup bulmadığı yolundaki bir soruya Turgut Sunalp, en ufak tereddüt göstermeden 'Tabiatiyle doğru buluyorum' cevabını verdi.

Şaşıran ziyaretçi yeni Seçim Yasası konusunda bu derece açık ve kararlı bir onay beklemiyordu. Ziyaretçi dudağını ısırdı ve konuyu deşmekten kaçındı.

Aynı soruyla karşılaşan diğer parti liderleri yanıt vermekten maharetle kaçınmışlar, hatta bazıları hoşnut olmadıklarını dahi sezdirmişlerdi. Ama MHP'nin 67 yaşındaki lideri, eski bir general olan Sunalp, kendini aşikâr şekilde Konsey'e sıkı biçimde bağlı hissediyor.

Sunalp'in cevabı, bu partiyi bir 'muvazaa partisi' olarak gören bazı Türklerin bu görüşlerini teyit eder görünüyor. Bunun anlamı şu: Sadece şeklen bağımsız bir hüviyetle ortaya çıkmasına rağmen aslında generallerle anlaşmaya oynayan ve aynı zamanda generallerin bostan korkuluğu olarak görev yapan bir parti.

Sunalp, böyle bir isnadı reddediyor, ancak yalanlamasına inanmak zor. Çok şey, MDP ile Halkçı Parti'nin askerlerin eseri olduğunu gösteriyor. Bu partilerden ilki hükümet partisi rolü, diğeri ise muhalefet partisi rolü oynamaları için düşünülmüştü."

Frankfurter Rundschau gazetesinden:

"Devamlı gülümseyen Erdal İnönü, gazeteciler ve televizyon kameraları başına üşüştükleri zaman bile bu huyundan vazgeçmiyor. Bir gazetecinin sorduğu çetin bir soruya verdiği cevap öylesine kaçamaktı ki, kimse not almak ihtiyacını bile duymadı. İnönü hâlâ gülümsüyordu.

SODEP Genel Başkanlığı için İstanbul Üniversitesi'ndeki kürsüsünden ayrılan bu fizik profesörünü, başka dünyadan gelen o ürkek, mütebessim ve sevimli yaratıkla mukayese etmişlerdi: Bu dünya için yaratılmadığını anlayarak kendi dünyasına dönen E.T. ile.

Mükemmel Almanca, İngilizce ve Fransızca bilen İnönü, suskun ve söylediklerini de özenle seçen bir kişi. Daha konuşkan olan danışmanlarına inanmak gerekirse, politika dünyasına yaptığı ziyaret, E.T.nin ziyaretinden daha uzun sürecek.

Yakın çalışma arkadaşlarından biri, iki yanı uçurum olan bu yolda son derece dikkatli olmaları gerektiğini söylüyor. Generaller partinin kurulmasını izleyen 20 gün içinde, hiçbir neden göstermeden kurucu üyeleri uygun bulmayarak partiyi parçalayabilirler. Hatta ilk seçimlerden sonra da dikkatli olmak gerekiyor. Zira önemli konularda son söz MGK'nın.

Nitekim İnönü de parti kurulduktan bir gün sonra demokrasinin yumuşak iniş yapması için yasalara özenle uyulacağını söylemişti.

İnönü'nün şansının ne olduğunu şimdiden kestirmek kolay değil. Eski CHP'nin Ecevit kanadı kendisini açıkça boykot ederken İnönü'nün nüfuzu siyasi yelpazenin merkez derinliklerine kadar uzanabilir.

Muhafazakâr Esener'i sahneye çıkartan ve bu yüzden acele sürgüne gönderilen Demirel'in aksine, Ecevit ve eski CHP'nin sol kanadı demokrasiye dönüş girişimini umutsuz görüyor ve bir kukla ile birlikte de olsa, bu işe bulaşmak istemiyorlar.

Uzun tereddütlerden sonra SODEP'i kurmaya karar veren İnönü, acaba yakında kitaplarla dolu dünyasına dönecek olan bir E.T. mi, değil mi?

Danışmanlarından biri İnönü'nün yabancı bir yıldızda yaşamadığını, bir politikacı aile içinde politika ile beraber büyüdüğünü söylüyor ve güvence veriyor:

'E.T.nin gitmesine izin vermeyeceğiz. O buranın insanı!'

6 Kasım seçimlerine girmesi kesinleşen partiler tanıtım ve propaganda çalışmalarına hız verdiler.

Dört partinin; MDP, HP, ANAP ve SODEP'in programları üzerinde kısa birer değerlendirme yapmak gerekiyor:

MDP programı :

MDP programı otoriter bir devlet yapısı ile liberal ekonomiyi bağdaştıran bir anlayış sergilemektedir. Temel ilkeler koyu bir milliyetçiliği ve gelenekselciliği dile getirmekte, programın kaleme alınış biçimi yasalarda kullanılan dili anımsatarak sık sık yasaklara değinmektedir.

Temel hak ve hürriyetlerin korunması başlığı altındaki maddede özgürlüklerin sınırı, "Ferdin hak ve hürriyeti anlayışımızdaki temel, diğer vatandaşların hak ve hürriyetlerine zarar vermemesi, toplum menfaatlerine karşı olmaması ve Devletin varlığını yıpratıcı mahiyette bulunmamasıdır" denerek çizilmiş ama özgürlüklerin nerede kullanılacağı konusunda "Türk toplumunun her ferdi, maddi kalkınma ve refah seviyesini yükseltmek için, şahsi teşebbüste tamamen hürdür" görüşünden başka bir görüşe yer verilmemiştir.

Programın yönetime ilişkin madde başlıkları: Partiler arası ilişki, hızlı yargı, cezaevleri, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve idarede reform olarak yer almaktadır. Bu başlıklardan cezaya ilişkin olmayan ilkinde "Ancak, görüş, program ve vaadler; milli irade haline gelmiş 1982 Anayasası'nın rejime şekil ve ruh veren prensiplerine aykırı olamayacağı gibi..."; sonuncusunda ise "Kamu görevlilerinin, politika ve partilerle ilişkileri olmaksızın..." ibareleri ile yasal mevzuatın hatırlatılmasına gerek duyulmaktadır.

Kullanılan ifadeler, yukardaki örneklerden de anlaşılacağı gibi, MDP programının tepkisel özelliğini kuşku götürmeyecek bir biçimde açığa çıkarmaktadır.

ANAP programı :

ANAP programında devlet-toplum ilişkisinin niteliği çok açıktır: "Devlet millet için vardır. Devletin millet ile bütünleşmesi esas-

tır." Bu bütünleşmenin niteliği ise: "Asıl olan devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olmasıdır" ve "iktisadi gelişmede fertlerin teşebbüs gücünü esas kabul eden..." görüşlerinde açığa kavuşmaktadır.

Böylece ANAP programı (parasal olanağa sahip) bireylere bir etkinlik alanı tanımaktadır. Buna karşın ekonomik girişimciliğin ötesinde, demokrasinin yapılaşmasında temel olan siyasi, idari ve diğer toplumsal alanlarda millet-devlet bütünleşmesine ilişkin görüşlere ANAP programında rastlanmamaktadır.

SODEP programı :

SODEP programında, yukarda sözünü etmiş olduğumuz "Toplumun Örgütlenmesi ve Kurumlaşması" bölümünde demokrasiyi yaşama geçirecek kurumsal yapı açıklığa kavuşmaktadır. Ortaya atılmış olan özgürlük, eşitlik ve demokratiklik ilkelerinin inandırıcı olabilmesi bu ilkelerin nasıl bir kurumsal yapı içinde ele alındığının bilinmesini gerektirmektedir.

Böylece SODEP programında devlet-toplum ilişkisi devletin tek yönlü direktif verdiği bir süreçten çıkarılıp devletin düzenleyici işlevi altında katılımcı, yaygın ve sürekli bir demokrasi ile somutlanmakta ve de toplumdaki tüm bireylerin bu çerçeve içinde etkin bir rol almasına olanak sağlamaktadır.

Halkçı Parti programı :

Program "Halkçı Parti... ekonomik kalkınmada devletçiliğe ağırlık veren karma ekonomi modelini benimser" diye ekonomik tercihini belirlemektedir. Ama bu ağırlığın hangi ilkelere ya da stratejiye göre düzenleneceği hiç açık değildir.

SONUÇLAR

(*) MDP programı, ana sorunu ülkede güvenlik ve devlet otoritesini sağlamak olarak gören ve bu amacı gerçekleştirebilmek için otoriter ve merkezi bir devlet örgütünün erdemlerini, koyu bir milliyetçi ve gelenekselci ideoloji ile ifade eden bir siyasi anlayıştır. Bu siyasi anlayış özel teşebbüsün desteğini almaya kararlı olduğu için liberal ekonomi tercihini benimsemektedir. Böyle olduğu halde

programda ekonomik konulara ilişkin kayda değer bir fikir, proje ya da stratejiye rastlanmamaktadır. Programdan elde edilen izlenim: Toplumun geniş kesitleri bir yana, özel teşebbüsün sorunları bile programın düzeyini aşmaktadır.

(*) HP programı oldukça silik, üstünkörü kaleme alınmış, hem siyasi hem ekonomik alanlarda devletçiliği ağır basan ama devlet-özel teşebbüs ilişkisi ilkesiz bırakılmış, Türkiye demokrasi tarihine göre oldukça geride kalmış sol görünümlü bir programdır. Programda göze çarpan önemli nokta demokrasi ve birey özgürlüklerine hemen hiç değinilmeyişi ve de grev hakkından hiç söz edilmeyip MDP programının gerisinde kalışıdır. Bu son husus bir ihmal sonucu olmayıp aşırı bir endişeden kaynaklandığı izlenimini vermektedir.

(*) ANAP programı ideolojik bir bütünlüğe sahiptir. Tam rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisi kavramı programın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu eksen etrafında gelişecek özel teşebbüsün ülke sorunlarına çözüm getireceği inancı hâkimdir. Devletin ana görevi sanayi ve ticaret alanlarının dışında durarak gerekli desteği sağlamaktır. Göze çarpan iki önemli husus, uluslararası ekonomik kuruluşların alışveriş koşulları ile ANAP ekonomik görüşleri arasındaki benzerlikler ve ANAP'ın ekonomik konulardaki Batılılığı ile toplumsal konulardaki gelenekselciliği arasındaki uçurumdur.

(*) SODEP'in programı, ele alınmış olan dört parti programı içinde tartışmasız bir biçimde en içeriklisi, en iddialısıdır. Programın bu niteliği bir yana, demokrasiyi yaygın bir biçimde yerleştirme ve yaşatma konusunda ortaya atmış olduğu görüşler geniş kitlelerin yanısıra aydınların da desteğine sahip olabilecek özellikleri içermektedir. SODEP programı demokrasiye geçiş gibi kritik bir dönemde, toplumun gerisinde kalmadan, gereken siyasal uzlaşmayı sağlamakta başarılı görünüyor.

111

Demokrasiye nasıl geçiyorduk? Evren'den dinleyelim:

"(18 Eylül Pazar - 19 Eylül Pazartesi - 20 Eylül Salı) Bu üç gün

sabahtan akşama kadar MGK üyesi arkadaşlarım ve Genel Sekreterlik ilgilileri ile sürekli olarak çalıştık. Yaptığımız çalışmanın dışarıya sızmaması için, çalışma yeri olarak Ankara dışında eski Zir Atış Poligonundaki askeri birliğin bir binasını seçtik. Yemeğimizi bile orada yedik.

Her üç partiden bir hayli veto edilecek aday vardı. İlk turda vetoya uğrayan aday sayısı fazla olunca tekrar tekrar gözden geçirmek durumunda kaldık.

Veto edilecekleri tespit ederken Milli İstihbarat Teşkilatı'nın, Emniyet Teşkilatı'nın ve Sıkıyönetim Komutanlıklarının verdiği bilgilerden ve Konsey'e gönderilen ihbar mektuplarından yararlanıyorduk. Umumiyetle her üç makamın değerlendirmeleri birbirini teyit ediyorsa, onları birinci derecede dikkate alıyor, tek bir makamın verdiği bilgilere genellikle iltifat etmiyorduk.

MDP'den 74, ANAP'tan 81 ve HP'den 89 aday veto edildi. Bağımsızlar üzerinde oynanmak istenen oyunu bozmak için onlardan da 428 bağımsız adayı veto ettik.

Şimdi partiler veto edilen adayların yerine 28 Eylüle kadar 'iki kat aday' bildirecekler." (Evren'in anılarından)

Niçin veto yediklerini asla öğrenemeyecek yüzlerce insan.

Suçluymuş gibi veto edilen, ama hangi suçlamayla karşılaştıklarını asla öğrenemeyecek olan insanlar...

Daha sonraki yıllardı. Evren Paşa ile söyleşiyorduk.

"Onca insanı veto ettiniz. Peki ama Turgut Özal hakkında hiç mi bir şey yoktu?" diye sordum. Yalın bir yanıt verdi:

"MİT'ten Özal hakkında bize hiçbir bilgi gelmedi" dedi.

Olumlu ya da olumsuz bilgi 'gelmemişti' ama, Evren ve MGK üyeleri de Özal hakkında devlet istihbarat örgütlerinin ne düşündüğünü öğrenmek istememişlerdi.

Zahmet edip sorsalardı; Özal'ın 'dini eğilimlerini ve belki daha başka özelliklerini' öğrenecek, ona göre davranacaklardı.

112

Seçimden iki gün önce:

Evren'in her davranışını büyüteç altına alan sivil çevrelerde seçimlerden sonra sürekli tartışılan konuşmayı, Cumhurbaşkanı Kenan Evren televizyonda yaptı.

Bu konuşmanın MDP'nin kazanma şansını düşürdüğü, ANAP'a prim verdiği uzun süre tartışıldı.

Evren, çeşitli tartışmalara yön vermeyi amaçlayan –1991'deki– açıklamalarında; "Seçim propaganda konuşmaları başladığı günden beri parti liderleri çeşitli yerlerde olmayacak veya yapılamayacak vaatlerde bulunuyorlar. 'Onu da yapacağız, bunu da yapacağız, genel af çıkaracağız, her köye asfalt yol yapacağız' diyorlar ama nasıl yapacaklarını, ne kadar zamanda yapacaklarını söylemiyorlardı.

Özal ise, 12 Eylül döneminde yapılanlardan birçoklarını kendisine malediyordu. Bunlardan sinirlenmeye başlamıştım.

Bu arada, 'bazı kişiler tarafından benim, Konsey'in MDP'yi desteklediğini ima eden bir konuşma yapmam' isteniyordu. Aslında böyle bir şey son anda doğru olmazdı. Ama ısrarlara veya telkinlere dayanamayarak uzun bir konuşma hazırladım. Bunu televizyonda okuyup okumama konusunda bir hayli düşündüm. Hatta konuşma metnini Konsey üyesi arkadaşlara da okudum. Gerçi onlara bunu televizyonda okuyayım mı okumayayım mı diye sormadım ama reaksiyonları ne olacak onu öğrenmek istedim" diyor.

"MGK'nin, MDP'yi desteklediğini ima eden konuşmanın ileride birçok spekülasyonlara sebep olacağını" tahmin ediyor.

Uzun bir konuşma yapıyor televizyonda Evren. Demokratik yaşamın yazgısında önemli kilometre taşlarından biri olduğu için, seçimden iki gün önce yaptığı bu konuşmanın belli başlı noktalarını aktarmak gerekiyor.

Örneğin, konuşmaya Evren, "Birçoklarınız, 'Ne vardı tekrar seçim yapmaya, gül gibi geçinip gidiyorduk, ya yeniden 12 Eylül'den evvelki dönemlere dönersek,' diye düşünebilirsiniz. Nitekim, böyle söyleyenlere de pek çok rastlamaktayız" diye başlıyordu.

Uzun uzadıya 12 Eylül'den önceki günleri anlatıyor, bir yerden şöyle sürdürüyor:

"... Daha birçok vaatleri dinlediniz. Elbette böyle söyleyeceklerdi. Hiçbir satıcı benim malım çürüktür der mi? İnşallah gerçekleştirirler.

Ancak üzüntü veren taraf, 12 Eylül'den sonra yönetimde görev alıp, görevde kaldıkları sürece bütün iyi kararları kendilerinin aldığını söyleyip, Ekonomik Kurulu, Bakanlar Kurulunu ve Milli Güvenlik Konseyi'ni ortada yok kabul etmelerindedir.

12 Eylül'den sonra alınmış bütün kararların MGK'nın tasvibinden geçtiğini, tasvip edilmeyenlerin yürürlüğe konmadığını bildikleri halde, daha iktidara gelmeden şimdiden bu şekilde hilaf-ı hakikat beyanda bulunanların, bundan sonra ne yapabileceğini takdirlerinize sunmak isterim."

Bu cümlelerdeki hedef; kuşkusuz, Turgut Özal'dı. Ne var ki, Evren'in isim vermeden dolaylı ifadelerle suçladığı ve 'yarın ne yapabileceğinden' kuşku duyulmasını istediği insan, bu konuşmadan oy yitirmedi, topladı.

Özal, Evren'in yakınmalarına yol açan yöntemleri 'hep yapıyordu, yapacaktı.'

Örneğin, 12 Eylül'den sonra ekonominin rayına girdiğini kabul edenler, tümüyle basın, 24 Ocak kararlarını yaşama geçiren insan olarak Demirel'i değil, Özal'ı benimsemişlerdi.

Demirel'i uzun süre, hatta denilebilir ki yıllarca sinirlendiren olay, Özal'ın o günkü hükümeti, Başbakanını sollayarak 24 Ocak kararlarının 'kendi eseri' olduğunu sürekli yinelemesiydi.

Ne ki; Özal kurnazdı. 24 Ocak kararlarının belkemiğini, hatta sistemi ve sistemi yaşama geçirecek bütün kararnameleri kendisinin yazdığını söylemekle yetiniyor, "Ekonomik refahın kapılarının böylece açıldığını" söylüyordu.

Demirel ise, durmadan Özal'ın, "Müsteşarı olduğunu, siyasal irade olmasa 24 Ocak kararlarının alınması ve uygulanması olanağının asla bulunamayacağını" söyleyerek, Özal'ı ikinci plana itmek istiyordu.

Siyasal iktidarın 24 Ocak kararları ile ekonomik durumumuza yeni bir yön verdiği gerçekti.

Ama, Özal'ın liberal ekonominin o günlerdeki geçerli kurallarını Türkiye'ye taşıyıp uygulamaya aldığı da bir o kadar, gerçekti.

Sonunda halk –medyanın yardımıyla– siyasal iradeye değil, önüne çıkan yeni ekonomik olanaklara ve sonuçlara bakıyordu.

113

Evren, tarihsel mi yoksa talihsiz mi diye nitelemekte zorluk çektiğimiz 4 Kasım konuşmasında terör ve anarşiye de değiniyor, mücadelede büyük başarı elde ettiklerini söylüyor ve "Eğer mevcut partiler birkaç oy toplama pahasına evvelce olduğu gibi tavizler vermeye başlarlarsa, bu baygın yatan canavarın yeniden dişlerini göstereceğinden hiç şüphemiz olmasın" diyordu. Konuşmanın sonlarında Evren vatandaşları 'sandık başına koşmaya' çağırıyordu.

MDP'yi salık veren cümleleri ise şöyleydi: "Eğer MGK'nın üç senelik icraatından memnun iseniz, Konsey icraatını devam ettirecek ve bir daha memleketi kargaşa ortamına sürüklemeyecek bir yönetimi işbaşına getireceğinize inanıyorum."

Bu 'nasihatın' seçmen üzerinde fazla bir etkisi olmadı.

6 Kasım 1983 Pazar; "Gelen ilk neticeler, gazetelerin daha evvel de tahmin ettikleri gibi, Özal'ın Anavatan Partisi'nin önde olduğunu gösteriyordu. Saatler ilerledikçe... ANAP birinci, HP ikinci, MDP üçüncü parti durumunda idiler" diye yazıyor Evren.

"Benim asıl merak ettiğim" diyor: "ANAP'ın tek başına iktidar olup olmayacağı hususu idi. Bu da ancak yarın belli olabilirdi. MDP'nin büyük bir mağlubiyete maruz kalması, bu partinin başına 'milletin tanıdığı birisinin geçmemiş' olmasıydı.

Yoksa milletin parti programlarına baktığı bile yoktu.

Eğer bu partiyi Bülent Ulusu kurmuş olsaydı, öyle inanıyorum ki netice hiç de böyle olmazdı." (Evren'in anılarından)

114

Derin izler bırakmayan, sıradan, geleceğin getireceklerini duyumsatmayan bir genel seçim.

Yeni tarafı; yeni yüzler, yeni sesler.

Kuşkusuz; Turgut Özal'ın tek başına iktidara gelmesi sürpriz değildi. Bekleniyordu. O kadar ki –kimi gazetecilere– söylediğine göre; Demirel –bile– Özal'ın kazanacağını seçimden önce 'tahmin etmişti.'

İhsan Sabri Çağlayangil'in evine gidiyormuş. Bir kadın yaklaşmış, "Üzülmeyin" demiş, "arkadaşınıza oy vereceğiz, Özal'a."

İşte o zaman –örgütünden gelen onca bilgiye karşın– o kadından aldığı mesajla Turgut Özal'ın iktidara geleceğini kavramış Demirel.

Belki de Demirel; eski müsteşarı, kırk yıllık arkadaşı Özal'ın iktidara gelmesini tahmin etmekten öteye, istiyordu. Zira:

Yasaklı bir siyasetçiye 40 yıllık arkadaşı; iktidara gelince insan haklarına ve demokrasiye bu denli aykırı bir cezayı kaldırmak için elinden geleni yapmaz mıydı?

Ya da; ancak önüne çıkan fırsatları değerlendirme sanatında bir numara olan Demirel, Anayasa'nın geçici 4. maddesiyle eli kolu bağlı olmaktan 'bir an önce kurtulmak için' Özal iktidarından yararlanmayı niçin düşünmesindi?

İki kardeşini (Şevket ve Ali Demirel'i) iktidarını kutlamak için Özal'a gönderirken, acaba sadece ve sadece 'eski dosta uygarlık gereği bir görevi yerine getirmeyi' mi yeğlemişti?

Bir söylentiye göre Özal, 'biraderleri' soğuk karşılamıştı. Demirel'e, yakın basına göre; Başbakan Özal, 'biraderleri' çok sıcak karşılamış, "Süleyman ağabeyinin nasıl olduğunu, ne yaptığını" sorarak yakın ilgi göstermişti.

Ne çare ki, bu 'yakın ilgi'nin olumlu işaretlerini daha sonraki yıllarda, özellikle eski siyasetçilerin –Demirel'in– siyaset yasağının kaldırılması kampanyasında göremeyecektik.

Tersine olaylar gelişmişti. Turgut Özal, yasakların referanduma konulması ile birikte Demirel'in üzerine devletin bütün olanaklarını kullanarak öyle bir gitti ki, eski Başbakanı üzerinde kamuoyunda adeta kin derecesine varan tepkilerin oluşmasına yol açtı.

Yasakların kalkmasını engellemek için yalana bile başvurdu. Bir ara, yasakların kalkmasına Cumhurbaşkanı Evren'in rıza göstermediğini yaydı. O kadar ki, kabinedeki genç bakanlardan Mesut Yılmaz –galiba Rize'deki– bir konuşmasında Evren'in 'yasaklara karşı' olduğunu söyledi.

Evren, bu söylemi duyunca fena halde bozuldu ve bir Bakanlar Kurulu toplantısında, Mesut Yılmaz'ın yüzüne herkesin önünde 'doğruları konuşmadığını' söyledi.

DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un Cumhurbaşkanı Evren'le yaptığı görüşmelerde ağırlıklı konu –tabii Demirel'in talimatı ile– 'siyasal yasakların kalkması' idi.

Sadece Cindoruk'un girişimleri mi? Hayır! Demirel, Evren'le rahat konuşabilenler aracılığıyla "siyasal yasaklar konusunda Cumhurbaşkanını devreye sokmaya çalışıyor ve Evren'den Özal üzerinde adeta 'baskı' yapmasını istiyordu."

Örneğin, eski Genelkurmay Başkanlarından Semih Sancar'ın genel sekreterliğini yapan, tuğgeneral olduktan kısa süre sonra emekliye ayrılan Orhan Kilercioğlu da anılan olayların kahramanlarından biri idi.

Kenan Evren'den (16 Nisan 1987 Perşembe): "Kilercioğlu 'yine' benimle görüşmek istemişti. Randevu verdiğim saatte geldi.

'Tahmin ettiğim gibi yine Demirel'in siyasi yasağının kalkması için benden yardım istemeye gelmiş!'

Başbakan Özal'ın bu yasakların kalkması için Anayasa'nın 175. maddesinin değiştirilmesi gerektiği hakkında verdiği beyanatı ve Anayasa'nın yasakları getiren 4. maddenin de halkoylamasıyla kalkmasının doğru olacağını söylemesi, eski siyasileri rahatsız etmiş. Bunu önlemek için benden herhangi bir yerde yapacağım konuşmada 'geçici 4. maddenin kaldırılması gerektiğini' söylememi istedi.

Sözde Demirel'in bana karşı saygısı varmış. Beni severmiş vs. Beni bu oyunun içine sokmaya çalışıyorlar. Oyunun farkına vardım. Kilercioğlu'na, 'Ben bu işin içine girmem. Bunun hal yeri TBMM'dir. Meclis kaldırırsa mesele yok. Ben karşı çıkmam. Ama illâ kaldırılsın diye de Meclis üzerinde baskı manasına gelecek beyanat da vermem. Sizin düşündüğünüz gibi bir beyanat versem ve arkasından da bazı parti liderleri ve milletvekilleri, Cumhurbaşkanı Meclis üzerinde baskı yapıyor derlerse ben ne yaparım? Onun için olmaz Orhan Paşa' dedim.

Kilercioğlu baktı ki ben bu konuda kararlıyım, fazla bir şey söylemedi ve ayrılıp gitti."

Tabii, Kilercioğlu Çankaya'dan ayrılır ayrılmaz doğru, Güniz Sokağa gitti.

Demirel'le Evren arasındaki hesaplaşma, siyasal yasakların

kalkmasına ve Cindoruk'un 'emaneti' Demirel'e devretmesine değin, 'aracılar kanalı ile sürdü.'

Kin ölçüsünde Evren'e kızan Demirel –gazeteci Yalçın Doğan'a– "Dağa çıkarım, ama Çankaya'ya çıkmam" diye demeç verdi.

DYP Genel Başkanı olduktan sonra, Cumhurbaşkanı Evren'le ilişkisi Köşk'e 'resmi ziyaretiyle başladı. Başbaşa, yüzyüze sürdü.'

Demirel'in 'emanetçi genel başkanı' Hüsamettin Cindoruk ile (4 Mart 1987 Çarşamba günü) yaptığı görüşmeyi Evren şöyle anlatıyor:

"Cindoruk da, bir an evvel demokrasinin tam yerleşmesi için uğraştığını, iktidarla diyalog istediğini, bunu bulamadığını, 'yasakların kalkması konusunda hâlâ bir formül bulunamadığını' söyleyince, ben de kendisine 'Özal Amerika'dan gelsin, görüşeceğim' dedim."

1986 – 1987 öyle yıllar ki olaylar yasaklı olan Demirel'in dilediği yöne akıyor, istediği içerikte konuşma yapmasına –kimi zaman– bir engel çıkmıyordu.

Ama, Evren'le çatışması yeni aşamalardan geçti:

Örneğin; çatışmalardan birinin konusu imam-hatip okulu mezunlarıyla ilgiliydi.

Demirel, İHL'nden mezun olanların Harpokullarına alınmamasına şiddetle karşı çıkıyordu. Tabii, yasaklardan kurtulmak istediği o yıllarda... Zira, aynı Demirel, 28 Şubat 1997'de MGK'nın dinsel sömürüye ve irticaya karşı aldığı kararların bir numaralı izleyicisi olacaktı.

Üstelik, imam-hatip okullarını bitirenlerin Harpokullarına alınmasını savunduğunu içeren herhangi bir demeç vermeyecekti.

Evren şunları yazdı:

"Cindoruk'a; 'Demirel'in yaptığım her konuşmaya muhakkak karşı çıkmayı âdet haline getirdiğini, imam-hatip okulu mezunlarının Harp Okulu'na alınmamalarının Anayasa'ya aykırı olduğu hakkında verdiği beyanata mukabil ben de çıkıp, 'Kendisi uzun süre Başbakanlık yaptığı sırada da aynı yasak vardı. Başbakan olduğu halde neden bu yasağı değiştirmedi de, şimdi bu uygulamaya karşı çıkıyor şeklinde beyanat versem ne olur?' diye sorduğumda, Cindoruk, 'Ben de bazı konularda Demirel'in tutumunu tasvip etmiyorum' dedi." (14 Ocak 1987 Çarşamba, Anılar)

1987-1997 arasında Demirel'deki değişimi tanımlayacak bir başka örnek:

Evren, kafasındaki Demirel portresini sakınmadan ve saklamadan açıklıyor:

"Süleyman Demirel, 'Üstüne basa basa söylüyorum. Öğrencilerin başörtüsüne ideoloji bulaştırmanın veya başörtüsünde ideoloji aramanın her ikisi de yanlıştır' dedikten sonra, 'başını bağlamanın veya açmanın irtica ile bir alâkası yok' demiş ve şunları eklemiş: 'Laiklik baş bağlayınca zedelenen bir şey değildir.'

Kendisinin oy beklediği kesimin bir kısmı başörtülüler olduğu için elbette böyle söyleyecek. Isparta'da Said-i Nursî'nin elini öpen Demirel'den başka ne beklenir?

Ben tehlikeyi ortaya koyuyorum. Tehlike şimdi belki küçüktür ama taviz taviz üstüne verilirse, kısa sürede büyür diyorum...

... Öğrencilerin başörtü kullanmasının önüne rahatlıkla geçilebilir. Yeter ki partilerimiz bunu bir oy konusu olarak görmesinler..."

Bir zaman gelecek; bu sözler unutulacak!

115

Seçime katılma oranı : Yüzde 92.3
Seçmen sayısı : 19.767.366
Geçerli oy sayısı : 17.351.510

Sonuç:

ANAP : 7.833.148 oy aldı. Oy oranı yüzde 45.1 ve 212 milletvekilliği kazandı.

HP : 5.285.804 oy aldı. Oy oranı 30.5, 117 milletvekilliği kazandı.

MDP : 4.036.970 oy aldı. Oy oranı yüzde 23.3, 71 milletvekilliği kazandı.

Bağımsız : 195.588 oy aldı. Oy oranı yüzde 1.1, milletvekili çıkaramadı.

Ve:

Turgut Özal tek başına iktidara geldi.

Seçim sonucunu İstanbul'dan Ankara'ya otomobille gelirken yolda öğrendi.

Zaten bu sonucu bekliyordu. Ne ki, kimi düşünceleri vardı. Bir askeri rejim tam üç yıl iktidarda kalmış. Kimi 'alışkanlıkları' var. Üstelik darbenin önderi şimdi Cumhurbaşkanı ve 4 Kasım konuşmasına dikkat etmesi gerekiyor.

Üstelik daha önemli bir görev bekliyor sivil iktidarı:

"Değişimi gürültüsüz, dikkatle, sulh içinde yapmamız lazım" diye düşünüyor Özal ve çevresine böyle söylüyor.

Özal, Cinnah Caddesindeki bir sokakta, bir apartman dairesinde oturuyor. Henüz o görkemli yaşantı başlamamış. Dostlarını, partisinin önde gidenlerini, gazetecileri 'mütevazı konutunda' kabul ediyor.

Cumhurbaşkanı Evren'den gelen haber, ertesi günü Köşk'te beklendiğini bildirdi.

8 Kasım 1983:

"Saat 10.00'da Turgut Özal geldi. Benim küçük odam, basın mensupları ve televizyonlarla dolmuştu. Özal kapıdan girince, bana doğru beşuş bir çehre ile geldi, elimi uzattım. Niyetim elini sıkarak tebrik etmekti.

Fakat Özal, sevincinden ve benimle 22 ay beraber çalışmanın verdiği yakınlıktan, öpüşmek için tavır alınca ben de mecburen yanaklarından öperek kutladım.

Aslında bu hareket doğru bir hareket tarzı değildi. Sanki ben de bu sonuçtan çok memnun olmuşum da, canı gönülden öperek kutlamışım manası çıkıyordu.

Ancak Özal bana öpmem için yanaşınca, itmem gerekirdi ki, bu da doğru olmazdı. Her ne ise, artık böyle samimi bir kutlama olmuştu."

Oysa, Özal'ın her hareketi gibi Çankaya'daki öpüşme sahnesinin de daha önceden planlandığı söylentileri başkent kulislerinde uzun zaman dolaştı.

Sandıktan iktidar çıkmıştı ama; Türkiye'yi elinde tutan 'sağlam

güçler' acaba ANAP'a iktidar olma olanağı verecek miydi? Özal ve yakın arkadaşlarının kafasını bu soru günlerce meşgul edecekti.

Seçim sonuçlarının resmen açıklanmaması, 8 Kasım 1983 günü sabahı Evren'in Turgut Özal'a Başbakanlık görevi vermesini engellemişti.

Özal, başbaşa kaldıklarında Evren'e kuracağı hükümetin ana çizgilerini anlattı.

Çankaya buluşmasından sonra resmi sonuçlar geldi. Resmi açıklamada ANAP'ın 211 milletvekili çıkardığı bildririldi. Oysa, gerçekte ANAP 212 milletvekilliği kazamıştı.

Listedeki isim eksikliğinden 1 milletvekili eksik çıkarmıştı.

Evren'e göre, MDP'nin seçimi yitirmesine yol açan nedenlerin başında 'bir türlü istikrar bulamaması' geliyordu. Eski siyasal partilerin kapatılmasından, Sıkıyönetim Mahkemelerinin uygulamalarından yani 12 Eylül'den sonra Türkiye'de her şeyin yerli yerine oturtulması hareketinden olumsuz etkilenenlerin oluşturdukları cephe de MDP'nin karşısına çıkmıştı.

Uzun yıllar iktidarda kalan sağın en güçlü partilerinden birinin (AP'nin) oyları ANAP'a kaymıştı. Evren, "Demirel'in teşkilatına bu şekilde haber gönderdiği söyleniyor" diyordu.

Üç parti veto barajından geçtikten sonra üzerinde büyük spekülasyonlar yapılan ANAP'a yeşil ışık yakıldığı söylentisi iyi kullanılmıştı.

Evren'in dediği gibi; "Daha birçok sebep ve bahane bulmak mümkün. Fakat netice belirlendi. Mesele kalmadı."

116

Hayır! Evren'in "Mesele kalmadı" dediği gün, asıl sorunlar başlıyordu.

Asıl çekişmeler, kapışmalar, kavgalar... Demirel ile Evren, Demirel ile Özal arasında...

Çankaya kavgaları!

EKLER: 1

Yeniden demokrasiye geçiş diye anılan döneme ait –devlet arşivlerindeki– kimi bilgileri buraya almakta yarar var.

Zira, uzun bir süre terör demokrasi tartışmalarında terör hem sürekli gündemde, hem de birinci sırada.

12 Eylül 1980 ile 31 Mart 1983 Tarihleri Arasında Terör ve Anarşi Mücadelesinin Yargıya Yansıyan Dökümü

Sıkıyönetim Komutanlıklarının 31 Mart 1983 Tarihine Göre Yargı Faaliyetleri:

Sıkıyönetimin ilanından 31 Mart 1983 tarihine kadarki geçen süre içerisinde Sıkıyönetim Askeri Savcılıklarına 60.900 dosya gelmiştir.

Bu dosyalardan:

7.679'u halen Askeri Savcılıklarda işlemde bulunmaktadır. Diğerleri hakkında çeşitli kararlar verilmiştir.

Bu süre içerisinde Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerine 41.899 dosya gelmiştir.

Bu dosyalardan:

10.952'si hakkında beraat kararı,

14.194'ü hakkında mahkûmiyet kararı, diğerleri hakkında çeşitli kararlar verilmiştir.

4.939 dosya halen mahkemelerde bulunmaktadır.

31 Mart 1983 tarihine göre:

Gözaltı, tutuklu, hükümlü durumu:

1402 sayılı yasa kapsamına giren suçlardan ötürü 650 kişi gözaltında, 12.307 kişi tutuklu, 7.200 kişi hükümlü, gözetim yeri veya cezaevlerinde bulunmaktadır.

Sıkıyönetim ilanından 31 Mart 1983 tarihine kadar geçen süre içinde mahkkûmiyetlerine karar verilenlerinceza sürelerine göre miktarları şemada görülmektedir.

5 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	28.524
5-10 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	2.418
10-20 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	1.017
20 seneden fazla süreye mahkûm olan hükümlü miktarı	433
Ömür boyu hapse mahkûm olan hükümlü miktarı	141
İdam cezasına mahkûm olan hükümlü miktarı	117
TOPLAM	**32.650**

İdam cezasının 23'ü infaz edilmiştir. Diğerlerinin işlemleri devam etmektedir.

4'üncü Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı 4 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde 31 Mart 1983 tarihine kadar kaçakçılık suçundan yargılanarak mahkûmiyetlerine karar verilenlerin ceza sürelerine göre miktarları şemada görülmektedir.

5 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	2
5-10 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	18
10-20 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	17
20 seneden fazla süreye mahkûm olan hükümlü miktarı	2
Ömür boyu hapse mahkûm olan hükümlü miktarı	10
TOPLAM	**49**

Yargı Faaliyetleri
(31 Mart 1983'e Göre)

	Çalışma	Toplam
Askeri Savcılık Çalışmaları	Gelen dosya	60.900
	Savcılıkta bulunan	7.679
Askeri Mahkeme Çalışmaları	Gelen dosya	41.899
	Beraat kararı verilen dosya	10.952
	Mahkûmiyet kararı verilen dosya	14.194
	Mahkemede bulunan dosya	4.939

Ceza ve Tutukevlerinde Bulunan
Gözaltı, Tutuklu, Hükümlü Durumu
(31 Mart 1983'e Göre)

Gruplar	Gözaltı	Tutuklu	Hükümlü	Toplam
Eylemci Sağ	60	1.187	1.356	2.603
Eylemci Sol	346	6.503	3.866	10.715
Bölücü	127	3.832	124	4.083
Belli Değil	117	785	1.854	2.756
TOPLAM	**650**	**12.307**	**7.200**	**20.157**

Sıkıyönetim İlanından 31 Mart 1983 Tarihine Kadar Geçen Süre İçinde Mahkûmiyetlerine Karar Verilenlerin Ceza Sürelerine ve Görüşlerine Göre Miktarları

Ceza Süreleri	Hükümlüler ve Görüşleri				
	Sağ	Sol	Bölücü	Belli Değil	Toplam
5 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	3.597	14.943	588	93.96	28.524
5-10 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	266	1.588	76	488	2.418
10-20 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	249	500	19	249	1.017
20 seneden fazla süreye mahkûm olan hükümlü miktarı	90	278	4	61	433
Ömür boyu hapse mahkûm olan hükümlü miktarı	22	106	1	12	141
İdam cezasına mahkûm olan hükümlü miktarı	34	79	1	3	117
TOPLAM	**4.258**	**17.494**	**689**	**10.209**	**32.650**

4'üncü Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı
4 Numaralı Askeri Mahkemesinde 31 Mart 1983
Tarihine Kadar Kaçakçılık Suçundan Yargılanarak
Mahkûmiyetlerine Karar Verilenlerin
Ceza Sürelerine Göre Miktarları

Ceza Süreleri	Silah ve Mühimmat Kaçakçılığı	Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı	Genel Toplam
5 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	2	—	2
5-10 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	18	—	18
10-20 seneye kadar mahkûm olan hükümlü miktarı	12	5	17
20 seneden fazla süreye mahkûm olan hükümlü miktarı	2	—	2
Ömür boyu hapse mahkûm olan hükümlü miktarı	—	10	10
İdam cezasına mahkûm olan hükümlü miktarı	—	—	—
TOPLAM	**34**	**15**	**49**

12 Eylül 1980 ile 1983 Tarihleri Arasında
Anarşi ve Terör Hareketlerinin Dökümü

1) 12 Eylül 1980 tarihine kadar :

– 1978-1979 ve 1980 yıllarında Türkiye'de 4.273 kişi cinayete kurban gitmiştir.

– Bunlardan 238 kişisi güvenlik görevlisidir.

– Bu cinayetler yasa dışı SAĞ, SOL ve BÖLÜCÜ örgüt mensupları tarafından işlenmiştir.

– 7.340 olayın faili meçhuldür.

– Yakalananlar adli mercilere sevk edilerek haklarında yasal işlem yapılmıştır.

2) 12 Eylül 1980 tarihi ile 31 Aralık 1983 tarihi arasında :

– Anarşi ve terör sayılabilecek 2.205 olay meydana gelmiştir.

– Bu olaylarda 533 kişi hayatını kaybetmiştir.

– Bunlardan 69 kişisi güvenlik görevlisidir.

– 394 olay faili meçhuldür.

– Yakalananlar adli mercilere sevk edilerek haklarında yasal işlem yapılmıştır.

3) 1 Ocak 1984 tarihinden 31 Aralık 1987 tarihine kadar :

– Anarşi ve terör sayılabilecek 1.813 olay meydana gelmiştir.

– Bu olaylarda 1.011 kişi hayatını kaybetmiştir.

– Bunlardan 441 kişisi güvenlik görevlisidir.

– 1.282 olayın faili meçhuldür.

– Yakalananlar adli mercilere sevk edilerek haklarında yasal işlem yapılmıştır.

A– 12 Eylül 1980 tarihine kadar (1978-1979-1980),

B– 12 Eylül 1980 – 1983 tarihleri arasında,

C– 1 Ocak 1984 – 31 Aralık 1987 tarihleri arasında anarşi ve terör nitelikli sabotaj olaylarının istatistiği tutulmamıştır.

A– 12 Eylül 1980 tarihine kadar (1978-1979-1980);

- 145 anarşi ve terör nitelikli soygun olayı olmuştur.
- Bunlar, genellikle yasa dışı SOL ve BÖLÜCÜ örgüt mensupları tarafından yapılmıştır.
- Bu olaylarda yakalananlar yasal işlem yapılmak üzere adli mercilere sevk edilmiş, olayı yaptıkları tespit edilenler ise bütün illere bildirilerek yakalanmaları için arama bültenlerine alınmıştır.

B– 12 Eylül 1980 – 1983 tarihleri arasında;

- 7 anarşi ve terör nitelikli soygun olayı olmuştur.
- Bunlar, genellikle yasa dışı SOL ve BÖLÜCÜ örgüt mensupları tarafından yapılmıştır.

– 2 olay faili meçhuldür.
– Bu olaylarda yakalananlar yasal işlem yapılmak üzere adli mercilere sevk edilmiş, olayı yaptıkları tespit edilenler ise bütün illere bildirilerek yakalanmaları için arama bültenlerine alınmıştır.

C– 1 Ocak 1984 - 31 Aralık 1987 tarihleri arasında;
– 57 anarşi ve terör nitelikli soygun olayı olmuştur.
– Bunlar, genellikle yasa dışı SOL ve BÖLÜCÜ örgüt mensupları tarafından yapılmıştır.
– 49 olay faili meçhuldür.
– Bu olaylarda yakalananlar yasal işlem yapılmak üzere adli mercilere sevk edilmiş, olayı yaptıkları tespit edilenler ise bütün illere bildirilerek yakalanmaları için arama bültenlerine alınmıştır.

A– 12 Eylül 1980 tarihine kadar (1978-1979-1980), 216 anarşi ve terör suçlusu cezaevlerinden firar etmiş, 53'ü yakalanmıştır.
B– 12 Eylül 1980 – 1983 yılları arasında 56 anarşi ve terör suçlusu cezaevlerinden firar etmiş, 7'si yakalanmıştır.
C– 1 Ocak 1984 – 31 Aralık 1987 tarihleri arasında, 19 anarşi ve terör suçlusu cezaevlerinden firar etmiş, 11'i yakalanmıştır.

4) 12 Eylül 1980 tarihine kadar :

– Türkiye'de anarşi ve terör, bölücülük ve yıkıcılık hareketlerini teşvik eden, tertip eden ve eylemlerini yöneten bölücü ve yıkıcı kesimden 12, sol kesimden 47 ve sağ kesimden 4 örgüt olmak üzere toplam 63 örgüt faaliyette bulunmuştur.

– Bu örgütlerin arkasındaki beyinlerin ve eylemci liderlerinin isimlerinin açıklanması sakıncalı görüldüğünden MAHFUZ tutulmuştur.

– Mevcut rejimimizi şiddet yoluyla yıkarak yerine belli bir sınıfın diktotaryasına dayalı bir düzen getirmeyi amaçlayan ve bu nedenle ülkemizi iç savaşın eşiğine getiren anarşi ve terör faaliyetlerine ülke genelinde yürütülen operasyonel çalışmalarla başarılı ve sonuç alıcı darbeler vurularak çökertilmiş ve rejim düşmanlarının cesaretleri kırılmıştır. Hareketleri kontrol altına alınan aşırı mihrakların, militan ve teorisyen kadrolarının büyük bir kısmı yakalanarak faaliyetleri büyük ölçüde önlenmiştir.

–12 Eylül 1980 tarihine kadar yakalanamayan sanık miktarı kesin olarak bilinmemekle beraber; günümüze kadar bölücü örgütlerden 2.871, sol örgütlerden 3.822, sağ örgütlerden 235, irticai örgütlerden 23, örgütü bilinmeyenlerden ise 2.437 kişi olmak üzere toplam olarak 9.388 kişi aranmaktadır.

5) 12 Eylül 1980 tarihine kadar ve o tarihten sonra :

– Örgütlü olarak 26 gruptan oluşan şebekelerin Türkiye'ye silah soktukları tespit edilmiştir.

– Toplu silah ve mühimmat kaçakçılığı ile münferit olaylardan toplam 7.650 sanık, 1.510 uzun namlulu silah, 18.891 tabanca ve 7.216.246 mermiyle yakalanarak adli mercilere sevk edilmişlerdir.

6) Türkiye'de anarşi, terör, bölücülük ve yıkıcılık hareketlerini dışardan besleyen örgüt ve ülkeler mevcuttur.

– Ülkemiz jeopolitik durumu sebebiyle sürekli tehdit altında bulunan bir konuma sahiptir. Ayrıca, SSCB'nin sıcak denizlere açılma politikası, Bulgaristan'ın Makedonya ve Akdeniz'e ulaşma emeli, Yunanistan'ın Megalo İdea'sı, Suriye'nin politikası ve Büyük Suriye emelleri, İran'ın İslam devrimini ihraç politikası bu tehdidi daha anlamlı kılmaktadır.

– 12 Eylül sonrasında güvenlik kuvvetlerimizin kontrol ve denetiminden kurtulan aşırı odaklara mensup militanlardan bir kısmı Avrupa'ya kaçarken, bir kısmı da Ortadoğu'da barınabilecekleri ülke ve kamplara sığınmışlardır. Özellikle Lübnan'dan ayrılarak ülkeye dönen militanların büyük bir kısmı düzenlenen operasyonlarla ele geçirilmişlerdir. Terör ile mücadelede alınan müsbet sonuçlara rağmen, yurt dışına kaçabilen yıkıcı unsurlar dış mihrakların da destek ve teşvikinden istifade ederek, milli bütünlüğümüz ve rejimimize karşı faaliyetlerini kesintisiz sürdürebilmek için her türlü fırsat ve imkânı değerlendirmektedirler. Yapılan operasyonlarda yakalanan militan ifadelerinden; gerek Batı Avrupa'ya gerekse komşu bazı ülkelere kaçan militanların bulundukları ülkelerden barınma, eğitim ve ikmal imkânı sağladıkları anlaşılmıştır. Yapılan tespitler doğrultusunda ilgili ülkelerle diplomatik ikili ilişkiler ve genel hukuk anlaşmaları çerçevesinde girişimlerde bulunulmuş, bu hususdaki temaslar halen sürdürülmektedir. Ülke ve millet bütünlüğümüzü parçalamayı hedefleyen ve aynı ideolojik amacı paylaşan dış terör gruplarından destek gören yıkıcı

ve bölücü mihraklarla olan mücadele devletimiz tarafından kanuni sınırlar içerisinde yılmadan sürdürülmektedir ve sürdürülecektir.

Doç. Dr. Mustafa KALEMLİ
İçişleri Bakanı

EKLER : 2

Bir İnceleme
DOKUZ ÜLKEDE DEMOKRATİK REJİME GEÇİŞİN SİYASİ SONUÇLARI

Geçtiğimiz yıllarda, müdahalelerle de olsa bir demokrasi ve siyasi parti geleneğine sahip olma açısından Türkiye'ye benzeyen bir dizi ülkede, bir otoriter dönemi takiben rekabetçi demokratik sistemin yeniden kuruluşu yaşanmıştır. Sona eren rejimlerin birçoğu oldukça geniş kamuoyu desteği, veya en azından kabulü görmüş rejimlerdir; bazılarının hatırı sayılır başarılı icraatı olmuştur. Buna rağmen, örneklerin tümünde, demokrasiye geçiş süreci içinde veya geçişten kısa bir süre sonra, 'demokrasi' ve 'meşruiyet' temalarına dayanarak eski rejime karşı en açık muhalefeti sürdüren siyasi partiler kamuoyuna hâkim olmuşlardır.

YUNANİSTAN

Askeri Çunta 1974'te düştükten ve ciddi bir siyasi veya askeri varlığı kalmadıktan sonra yedi yıl, hatta daha uzun bir süre, Papandreu 'diktatörlüğe karşı mücadeleyi' genel bir toplumsal muhalefet hareketinin ana tema'sı olarak canlı tutabilmiştir.

Bu ana tema üzerinde yükselen PASOK hareketi, sıfırdan başlayarak geleneksel Cumhuriyetçi-Venizelist kampın eski siyasi kadrolarını silip süpürmüş ve son derece dinamik bir oy çoğunluğu elde etmiştir.

1974 sonrasında seçimleri, diktatörlüğe karşı en geniş demokratik uzlaşma platformunu temsil eden Karamanlis kazanmıştır. Ancak askeri rejimle az-çok ortak bir tabanı paylaşan sağ, PASOK'un diktatörlük tema'sı üzerinde yürüttüğü kampanyaya ayak uyduramayarak zayıflamış ve kaybetmiştir.

Karamanlis'in demokrasi yönünde aldığı net tavır, kısa vadede Yeni Demokrasi Partisi'ne yararlı da olsa, uzun vadede kamuoyunun PASOK'a kaymasına yardımcı olmuştur.

PORTEKİZ

Soares önderliğinde sosyalist, sosyal demokrat ve sağ partilerin kararlı anayasa ve demokrasi mücadelesi, 1975-76'da radikal sol bir rejimi empoze etmeyi deneyen silahlı kuvvetleri kesin siyasi yenilgiye uğratmıştır.

Zayıflayarak da olsa direnişini sürdüren askeri etkilere karşı mücadelede, sol bir tabanı temsil eden Sosyalist Parti ve Soares kısa zamanda yıpranmış; buna karşılık çok daha tutarlı bir muhalefet platformuna sahip olan sosyal demokrat ve sağ partilerin Demokratik İttifak'ı güçlenmiş ve 1980'de Devrim Rejiminin son politik ve kurumsal kalıntılarını temizlemeyi başarmıştır.

İttifak içinde sayıca azınlıkta olduğu halde, askeri empozisyonlara karşı mücadelede ideolojik inisiyatifi sağ kazanmış; bunun üzerine Sosyal Demokrat Parti'de başgösteren dağılma eğilimleri koalisyonun çözülmesine yol açmıştır.

İSPANYA

Kralın ve bir kısım Franko'cu kadroların desteğiyle, Suarez önderliğindeki UCD son derece cesur ve kapsamlı bir demokratik açılış sürecini başlatmış ve geniş toplumsal destek kazanmıştır.

Belirli iç dengeleri gözetmek zorunda olan Suarez'e karşılık, Frankizm'in tarihi düşmanı olan sol blokta Gonzales ve PSOE, tümüyle 'demokrasi' tema'sına dayanan bir platformla büyük bir hızla güçlenmiş; kısmen bu nedenle silahlı kuvvetler bünyesinde ve Frankist çevrelerde beliren panik ve direniş eğilimleri, UDP'nin paramparça olmasına ve PSOE'nin zaferine yol açmıştır.

1977'de % 40'ın üzerinde oy alan UCD'den artakalan 4 partinin 1982'deki oy oranı % 10'dan azdır.

Üç senaryoda birkaç ortak nokta tespit edilebilir:

1. Üç Avrupa ülkesinde de otoriter güçler, gayet net bir şekilde, yer-

leşik siyasi kamplardan biri içinde yer almaktadır: Yunanistan'da rejimin tabanı geleneksel monarşist sağ, Portekiz'de sol, İspanya'da ise monarşist-Frankist sağdır.

2. Üç ülkede de aynı kamp içinden bir lider (Karamanlis, Soares, Suarez) tutarlı bir demokrasi mücadelesine önayak olmuş ve geçiş döneminde geniş destek sağlamıştır.

3. Karşı kamp, kısa bir bocalama döneminden sonra en azından semboller düzeyinde daha da radikal bir anti-otoriter platformu benimseyerek hâkimiyet kurmuştur.

PERU

Peru siyaseti, 1930'lardan bu yana, radikal-popülist APRA ile karşıtları arasında kutuplaşmıştır. Sağ-sol nitelemeleri bu kutuplaşma ekseni yanında ikincil önemdedir.

Gerek APRA'nın, gerek 1960'larda anti-Aprist oyları toplayan liberal-sağ AP'nin muhalefetine rağmen, sol eğilimli Velasco rejimi 1968 darbesinden sonra güçlü bir kitle desteği kazanmıştır. Radikal sol kitle, 1976 sonrasında rejimi normalleştirme çalışmalarına şiddetle muhalefet etmiştir.

1976'dan sonra orta-sol bir platforma kayan APRA, demokrasinin 'kazasız' bir şekilde yeniden kuruluşu çerçevesinde, rejimle yakın bir ilişki ve işbirliğine girmiş; ancak en büyük parti olarak girdiği 1978 Kurucu Meclisinde prensipte muhalif olduğu bir rejimi desteklemek zorunda kalarak yıpranmış ve hiziplere bölünmüştür.

AP lideri Belaunde, askeri rejimi kayıtsız şartsız gayri-meşru sayan bir tavırla Kurucu Meclisi boykot etmiş; sadece 'meşruiyet' tema'sı üzerinde yürüttüğü kampanyayla AP, 1978'de çeşitli sol partilerin % 72 oy almış olduğu bir toplumda, ezici bir seçim zaferi kazanmıştır.

Belaunde, artan anarşi ortamında askeri baskılara boyun eğmek zorunda kalırken, APRA içinde küçük bir hizbi temsil eden Garcia, 'özgürlük ve demokrasi' temalarını ön plana çıkararak önce APRA'yı, sonra 1985 seçimlerini kazanmıştır.

ARJANTİN

Arjantin siyaseti, 1945'ten itibaren Peronist ve anti-Peronist bloklar arasında sert bir mücadeleye sahne olmuştur.

1976-83 askeri rejiminin bölünmesi ve çökmesi üzerine, gerek Peronistler, gerekse anti-Peronist kampın önde gelen partisi olan Radikaller, askeri rejime şiddetle muhalif bir tavrı benimsemişlerdir.

Bazı bölümleri 1976 döneminde silahlı kuvvetlerle ilişkili olan ve geçiş döneminde çeşitli uzlaşmalara açık olduğu izlenimini veren Peronist Parti, iç hizipleşme sorunlarını aşamayarak zayıf bir kampanya yürütmüş ve 1946'dan bu yana ilk kez seçim kaybetmiştir.

Çok daha aşırı bir şekilde bölünmüş olan anti-Peronist kampta, askeri rejime karşı en cesur ve istikrarlı muhalefeti temsil eden Alfonsin, önce Radikal Parti içinde nisbeten uzlaşmacı Balbinist çoğunluğu yenip, sonra üç farklı Radikal Parti ile yarım düzine kadar başka partiyi silerek büyük bir seçim zaferi kazanmıştır.

URUGUAY

1830'lardan bu yana Uruguay, Kırmızı ve Beyaz Partilerden oluşan iki partili bir sisteme sahiptir. İki parti de, bağımsız partiler gibi davranan çok sayıda hizbi barındırır.

1973'te idareyi ele alan askeri rejimin iki ana parti içinde güdümlü rejim yanlısı 'Uzlaşma Cephesi' adaylarını kazandırmak amacıyla 1982'de düzenlediği önseçimlerde, her iki partide de Cunta karşıtı hizipler % 75 civarında oy almışlardır.

On iki yıl süreyle Cunta aleyhtarı muhalefetin önderliğini yapan Ferreira, genellikle daha tutucu bir tabanı olan Beyaz Parti'nin tartışmasız liderliğini kazanmış, yüz yıla yakın azınlıkta kalan Beyazların, 1985 seçimlerini kazanacağına kesin gözüyle bakılmıştır.

Gerek Ferreira, gerekse Kırmızı Parti adayı Cunta aleyhtarı Batlle'nin veto edilmesi üzerine, askeri yönetimin yok etmeye çalıştığı sosyalist Geniş Cephe, ülke tarihinde ilk kez bir üçüncü partinin % 30 civarında oy alması olayını gerçekleştirmiştir.

Üç senaryoda şu ortak yönleri teşhis etmek mümkündür:

1. Üç Güney Amerika ülkesinde askeri rejim, ülkenin geleneksel siyasi kamplarını dışlayarak, azınlıktaki aşırı öğeleri bertaraf etmeyi hedeflemiştir: Arjantin ve Uruguay'da hedef sol terörist gruplar, Peru'da ise yerleşik oligarşik yapılardır.

2. Üç ülkede de belli başlı siyasi partiler geçiş döneminde yumuşak veya şiddetli bir muhalefet tavrına yönelmişlerdir.

3. Ülkenin büyük ve güçlü gözüken partisi geçiş döneminde uzlaşmacı eğilimlere sahne olmuş ve bu eğilimlerle bağlantılı ciddi iç bölünmeleri aşamamıştır. Buna karşılık, eşit ölçüde bölünmüş olan karşı taraf, askeri rejime karşı tavizsiz bir 'demokrasi ve meşruiyet' kampanyası yürüten bir lider çevresinde bütünleşerek toplum çoğunluğunun desteğini kazanmıştır.

BREZİLYA

1964-84 askeri rejiminin son derece kısıtlı koşullarda düzenlediği seçimlerde, bir emniyet subabı olarak düşünülen muhalefet partisi MDB sürekli olarak oylarını artırmış ve 1982'deki ilk serbest seçimlerde büyük bir oy çoğunluğu kazanmıştır.

Askeri rejimin desteğiyle kurulan PDS, oy çoğunluğuna sahip olmadığı halde çeşitli olağan dışı yöntemlerle çoğunluğu elde ettiği 1982 meclisinde, silahlı kuvvetlerin önerdiği Cumhurbaşkanı adayı üzerinde anlaşmazlığa düşerek bölünmüş; parti grubunun yaklaşık yarısı istifa ederek muhalefetin adayı Neves'i desteklemiştir.

Kampanyasını hemen tamamiyle serbest seçim, anayasa ve siyasi özgürlükler tema'sı üzerinde yürüten orta-sağ Neves, 1984-85'te eşine ender rastlanır bir kitle desteği kazanmıştır. Neves'in yanısıra, 1964 öncesi kriz döneminin sorumluları olarak yirmi yıl boyunca siyasi yasaklılar listesine alınan eski politikacılar, PSD adaylarına karşı bazen % 80'lere varan çoğunluklar elde etmiştir.

ECUADOR

Ecuador siyaseti bağımsızlıktan bu yana liberal ve muhafazakâr partilerle, bunların uzantıları olan siyasi hareketler ekseninde cereyan etmiştir.

İki blokun geleneksel partileri, 1973-79 askeri rejiminin 1978 halkoylamasına sunulan anayasa taslağını desteklemişler; aynı yıl yapılan seçimlerde rejimce onaylanan birer aday göstermeden önce, rejimin onayak olmasıyla bir süre tek aday üzerinde ittifaka varmışlardır.

Roldos, silahlı kuvvetlerce veto edilen liberal tabanlı popülist önder

Bucaram'ın damadı ve adayı; Hurtado, muhafazakâr blokun sol kanadının temsilcisidir. Nisbeten önemsiz hiziplerden gelen iki lider, anayasa taslağına karşı yürüttükleri kampanyada başarılı olamamışlar; 'demokrasi ve değişim' sloganıyla ittifakla girdikleri 1978 seçimlerinde çeşitli vetolara rağmen umulmadık bir şekilde % 31 oy almış; seçim sonuçlarının iptalinden sonra, son derece gergin ve belirsiz bir askeri ortamda bir yıl ertelenen ikinci turda oylarını % 60'ın üzerine çıkarmışlardır.

1985'te geleneksel muhafazakâr taban büyük çoğunlukla solcu aday Borja'ya kayarken, tekrar toparlanan liberal blokun adayı Febres, eski Muhafazakâr Parti'nin de desteğini alarak, popülist-demokrat bir sağ mesajla seçimi kazanmıştır.

BOLİVYA

Bolivya'da 1952 devriminden sonra 12 yıl süreyle seçimleri Ulusal Devrimci Hareket (MNR) kazanmıştır.

Temelde MNR aleyhtarı sağa dayandıkları halde, MNR'nin de bir bölümünden destek alan Obando-Barrientos ve Banzer askeri diktatörlükleri, ülkeyi 1964'ten 1978'e kadar belirli bir başarı ve istikrarla yönetmişlerdir.

1978'de silahlı kuvvetlerin adayı Pereda'nın karşısında MNR'nin muhalif sol kanadını temsil eden Siles'in önemli oranda oy alması üzerine, Pereda yönetimi bir darbeyle ele geçirmiş; rejim destekçisi kesimlerin bölünmesi üzerine tekrarlanan seçimlerde Siles oylarını artırmış; yeni darbe girişimlerinden sonra 1980'de üçüncü kez yapılan seçimlerde ise Banzer ve MNR'nin rejim yandaşı adayına karşı kesin çoğunluğu elde etmiştir. Bu seçimin de iptal edilmesi üzerine, sol kesimlerdeki infialin genel bir ayaklanma eğilimi kazanmasıyla askeri rejim 1982'de teslim olmuştur.

1982'de işbaşına gelen Siles başkanlığındaki sol koalisyon, 1978-82 döneminde tamamen kontrolden çıkan sol taban üzerinde siyasi hâkimiyet kuramayarak iflas etmiştir.

Son üç örnekten çıkarılabilecek sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. Üç ülkede de silahlı kuvvetler, demokrasiye geçişte belli bir partiyi veya adayı empoze etmeyi denemişlerdir.

2. Resmi adayların yeterli kamuoyu desteği elde edememesi üzerine girişilen zorlamalar geri tepmiş ve rejimce bertaraf edilmeye çalışılan alternatifler sürekli güçlenirken, rejimin siyasi tabanı parçalanmıştır.

3. Bolivya örneğinde seçim sonuçlarının üstüste darbelerle iptal edilmesi, muhalefetin kontrolsüz bir şekilde radikalleşmesine ve ülkenin idare edilemez hale gelmesine yol açmıştır.

BİRKAÇ GENEL GÖZLEM

1. Tüm örneklerde, demokrasiye geçiş planlarının ilanından veya ilk serbest seçimlerden kısa bir süre sonra, 'demokrasi' konusu siyasi gündemin merkezi konusu haline gelmiştir.

'Demokrasi' kavramıyla ifade edilen şey, otoriter rejim döneminde çeşitli kısıtlamalara uğrayan kişilerin, grupların, fikir akımlarının, sistem içinde tekrar meşru bir yer edinmesi mücadelesidir. Kısıtlı bir ortamda çeşitli toplumsal zeminlerde haklı veya haksız hâkimiyet kuran kişi ve eğilimler, kısıtlamaların kalkmasıyla hızla zayıflayarak 'gayrı meşru' bir görünüm kazanmışlar; bu tür kişi ve eğilimlerin herhangi birine yönelik mücadeleler hepsini birden sarsma ve yeni mücadelelere zemin hazırlama sonucunu doğurmuşlardır. Örneğin işkence konusunun gündeme gelmesi aynı zamanda öğrenim kurumlarında yaratılmış olan ipotekleri, ekonomik düzenlemelerin eleştirilmesi bürokraside ortaya çıkmış olan suni dengeleri, basının özgürleşmesi mesela meslek kuruluşlarında yerleşmiş olan hâkimiyetleri zayıflatmıştır. 'Demokrasi' kavramı, gerek kapsam gerek derinlik açısından hızla genişleyerek, sayısız davayı sembolize eden tek tartışma platformu haline gelme istidadı edinmiştir.

Tüm örneklerde, siyasi gündemin diğer önemli konuları, süratle büyüyen 'demokrasi' sorunu karşısında tâli ve tâbi duruma düşmüşler; akla gelebilecek her türlü sorunun ancak 'demokrasi sayesinde' çözülebileceği inancı yaygınlık kazanmıştır.

2. Bütün önemli siyasi partiler böyle bir siyasi ortamda eninde veya sonunda demokrasiden yana tavır almak, hatta rakiplerinden 'daha demokrat' olduğunu iddia etmek zorundadır. Demokrasinin tanımı ve sınırları tartışmasının kamuoyunu meşgul ettiği bir dönemde, hiçbir parti antidemokratik veya 'daha az demokratik' gözükmeye tahammül edemez.

Bazı partilerin demokratlığı sadece söz düzeyinde de olsa, siyasi

rekabet koşullarında bu sözlerin bazı somut içeriklerle desteklenmesi zorunlu olacaktır. Nitekim, özellikle ilk üç ve son üç örnekte, varlık sebebi otoriter rejimler olan partiler dahi hiç beklenmedik birtakım tavırlar almaya mecbur kalmışlardır.

Siyasi partilerin karşılıklı tırmanması, demokrasi yönündeki eğilimlerin daha da güçlenmesi sonucunu doğurmuştur.

3. Demokrasi tartışmasında asli taraf olmayan, stratejilerini öncelikle bu konuya inhisar ettirmeyen partiler marjinalize olarak erimiştir. Yunan Merkez Partisi, İspanyol Komünist Partisi, Brezilya'da eski PTB, Arjantin'de Alfonsin dışındaki anti-Peronist partiler buna örnektir.

4. Demokrasi konusu ekseninde gelişen seçimlerde, eski rejimle şu ya da bu ölçüde bağlantılı olan partiler stratejik dezavantaja sahiptir.

Bağlantı, doğrudan doğruya rejimden kaynaklanmak, rejimin getirdiği kısıtlamalar sayesinde sistemde yer edinmek veya rejimle aynı siyasi tabanı paylaşmak şeklinde olabilir. Bu tür partilerin hepsinde de, muhalefetin gündeme getirdiği demokrasi konusuna sahip çıkma eğilimleri belirmiştir. Ancak bu eğilimler, bir yandan muhalefetin avantajlı olduğu bir sahada defansif konuma düşme, bir yandan da parti içinde, tabanında veya 'üstünde' söz sahibi olan birtakım kesimleri zor duruma düşürme tehlikelerine maruzdur. Parti, ya demokrasi tartışmalarından uzak durup inisiyatifi muhalefete terk etme, ya da tartışmayı benimseyip tutarsız ve zayıf bir platformda kalma veya bölünme seçenekleriyle karşı karşıyadır.

ÜCD'nin, APRA'nın, Brezilya'da PDS'nin, Ecuador'da geleneksel partilerin, farklı bir şekilde Bolivya Silahlı Kuvvetlerinin parçalanması, normal demokratik koşullarda eşine ender rastlanır derecede spektaküler olaylardır. Portekiz sosyalistlerinin, Peronistlerin, hatta bir bakıma Yunan Yeni Demokrasi Partisi'nin içine girdikleri çıkmazlar da aynı meyanda sayılabilir.

5. Yerleşik partilerin kayıtsız şartsız bir muhalefet tavrını benimsemedikleri örneklerde, ülkenin geleneksel kamplarından en az biri içinde, 'demokrasi' platformunu temel alan yeni bir parti hâkimiyet kurarak seçim kazanmıştır. Bu partinin kendi kampını birleştirmeyi başarması ve karşı kampın da ya yeni bir parti ya da parti içi değişimler yoluyla benzer bir platforma yönelmesi halinde, kalıcı bir demokratik dengenin sağlanması mümkün gözükmektedir. Yunanistan, İspanya, Arjantin, Uruguay ve büyük bir ihtimalle Brezilya bu açıdan umut vericidir.

Demokratik platformun sadece bir tarafın inhisarında kalması veya demokrasi tema'sı üzerinde yükselen bir partinin şu ya da bu nedenle geleneksel bir kampı bütünleştirememesi halinde kalacak olan istikrarsızlık unsurunun, bir süre sonra değişik 'çözümleri' tekrar gündeme getirmesi beklenebilir. Bolivya, Peru ve Ecuador buna örnektir. Portekiz ise benzer tehlikelerden ancak Avrupa kıtasında bulunmanın etkileriyle korunur gözükmektedir.

Beşinci Bölüm

REFERANDUMA DOĞRU

"Hayat memat meselesi"

117

Cumhurbaşkanı Evren; Turgut Özal için "Daha seçimi kazanıp Başbakan olur olmaz yaptığı iki teklif benim midemi bulandırdı" diyor ve 5 Ocak 1984'teki bir olayı anlatıyor:

"Bugünkü görüşmemizde Özal benden iki ricada bulundu. Bunlardan birisi yine protokol sırası ile ilgiliydi. Protokol sıralamasında Diyanet İşleri Başkanı'nın yerini bir hayli öne almayı teklif etti. Ben de kendisine uzun senelerden beri uygulanan bir protokol listesi bulunduğunu, şimdi bunda yalnız Diyanet İşleri Başkanı'nı ele alarak onu yukarı sıralara almanın birtakım dedikodulara yol açacağını, bunun arkasından başka makamların isteklerinin geleceğini, esasen hiç kimsenin protokoldeki yerinden memnun olmadığını, her makam sahibinin daima protokolde yukarılarda yer almak istediklerini, rahmetli İsmet İnönü'nün de zaman zaman önüne protokol listesi değişikliği getirildiğinde, 'Dursun şimdi bu iş' dediğini duyduğumu, ayrıca Diyanet İşleri Başkanı'nın yerinde yapılacak böyle bir değişikliğin, taşra teşkilatında vilayet ve ilçelerdeki müftülere de sirayet edeceğini, neticede gereksiz yere alınmalara, hoşnutsuzluklara sebebiyet vereceğini anlattım ve yaptığı teklifi uygun bulmadım.

Nedense Özal bunun üzerinde fazlaca durdu. Batı'daki papazlardan örnekler verdi ama ben kabul etmeyince kaldı.

İkinci teklifi; seçimlerden bir hayli zaman evvel Adıyaman ilinde bulunan Nakşibendi Şeyhlerinden Şeyh Raşit Erol'un kendisine her gün gelen çok miktarda vatandaşa muska yazdığı, ayağını veya vücudunu yıkadığı suları gelenlere içirmek suretiyle sigarayı, içkiyi bıraktırdığı, böylece sözde bazı hastaları iyi ettiği anlaşılınca mahallin Sıkıyönetim Komutanı kanuni yetkisine dayanarak bu şeyhi il dışına çıkarmış ve zannediyorum beş sene süreyle Çanakkale'nin Bozcaada ilçesinde ikamete memur etmişti.

Şeyh Raşit halen Bozcaada'da idi. Özal adı geçen şeyhten bahisle, mümkünse bunun cezasının kaldırılması ricasında bulundu.

Ben, 'Olmaz böyle şey. Sıkıyönetim Komutanı'nın verdiği bir cezayı ben kaldırmam. Kaldı ki şeyh olarak geçinen bu kişi üfürükçülük yapıyor ve bu yüzden dünyanın parasını kazanıyormuş. Üfürükçülük kanunen de dinen de yasaklanmıştır' deyince Özal;

'Hiç olmazsa Bozcaada'dan Çanakkale'ye alınsın. Hasta imiş' şeklinde ricada bulundu. Ben bunu da reddettim ve 'Sayın Özal bu gibi şeylerin üzerinde durmayın' diye konuyu kapattım.

Özal'ın dindar olduğunu ve geçmişte seçimlerde MSP'den İzmir'den aday olduğunu biliyordum. Hatta bu yüzden parti kurmak için bize gelip müsaade istediğinde, 'Müsaade ederim, ama eğer partiye MHP ve MSP tandanslıları dolduracak olursan, bunlara müsaade etmeyeceğimi, veto edeceğimi bilesin' demiştim.

Daha seçimi kazanıp Başbakan olur olmaz yaptığı bu iki teklif benim midemi bulandırdı. Kendi kendime 'Galiba Özal'a bu müsaadeyi vermekle hata işledik' dedim. Ama olan olmuştu. İnsanların iç dünyası tam anlamıyla anlaşılamıyor ki... Karı-koca medeni görülmüştü. Amerika'da bulunmuş, Başbakanlık Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yapmış ve Demirel'in de sağ kolu bir kişi...

İnşallah ileride başımıza gaileler çıkarmaz, dedim.

O tarihte Özal'ın bu tarikata mensup olduğunu da bilmiyordum. Bilseydim o müsaadeyi vermezdim."

Partiler kurulurken, milletvekili adayları saptanırken ince eleyip sık dokuyan Evren ve arkadaşları, Özal'la ilgili hiçbir soruşturma

yapmadan ANAP'ı kurmasına, dilediği kadroları TBMM'ye getirmesine ve... iktidar olmasına olanak tanıdılar.

İş işten geçtikten sonra yakınıyor.

Evren'in bu anlatımlarından sonra, "Garip bir rastlantı" diye niteleyebilir miyiz, bilmiyorum.

Son sayfasında 20 Safer 1404 ve hemen altında 25 Kasım 1983.

İki tarih. Doğu ile Batı.

İmza sağ tarafta, büyük harflerle yazılı:

"HİZB-ÜT TAHRİR" ve "Türkiye Vilâyeti"

Sık satır iki buçuk sayfalık bir metin. Birinci sayfanın başında ve tam ortada şunlar okunuyor:

"Hizb-üt Tahrir Türkiye Vilâyetinin Türkiye'de oluşturulacak yeni hükümete sunduğu dahili ve harici siyasette takip edilmesi gereken çalışma programı."

Genel seçimler 6 Kasımda yapılmış; ANAP 'dört ayrı görüş biraraya getirdiği savıyla' öteki partilere fark atarak tek başına iktidar olmuş.

Henüz hükümet kurulmamış. Tam o sırada:

Hizb-üt Tahrir, 25 Kasım 1983'te "oluşturulacak hükümete 'dahili ve harici siyasette takip edilmesi' gereken çalışma programı" sunuyor.

1997'lerde irticaın vardığı noktaları dikkate alırsak, 1983'te ele geçirdiğimiz 'oluşturulacak yeni hükümete sunulduğu' bildirilen çalışma programı şeriat arzularının yeniden canlandığı ve harekete geçtiği tarihi göstermiyor mu?

Üstelik bu metin bir başka gerçeği daha ortaya koyuyor:

Dikkatle okunduğunda 1997'de Refah Partisi'nden kimi milletvekillerinin açık-kapalı toplantılarda kullandıkları öğelerle, 1983'teki Hizb-üt Tahrir metnindeki öğeler arasında benzerlikler görülüyor.

'Çankaya'ya gelen-giden'lerle ilgili öykülerde Hizb-üt Tahrir programının anımsanmasında yarar görüyor ve Özal hükümetine sunulan 'çalışma programının' tam metnini aşağıya alıyoruz:

HİZB-ÜT TAHRİR TÜRKİYE VİLAYETİNİN TÜRKİYE'DE OLUŞTURULACAK YENİ HÜKÜMETE SUNDUĞU DAHİLİ VE HARİCİ SİYASETTE TAKİP EDİLMESİ GEREKEN ÇALIŞMA PROGRAMI

Türkiye'de insanların iç ve dış işlerini idare edecek yeni bir hükümet teşkil edileceğinden dolayı Hizb-üt Tahrir olarak, memleketlerimizde huzur ve istikrarın sağlanması, refah ve saadetin gerçekleştirilmesi için, insanlar üzerine uygulanacak doğru ve ameli programı sunmak bize farzdır. Çünkü, insanların meseleleri, emniyet ve huzurları bizi ilgilendirdiği gibi refah ve saadetleri de bizi ilgilendirir. Resulullah (S.A.S.) şöyle buyuruyor; "Kim müslümanların iş ve meseleleriyle ilgilenmez ise onlardan değildir."

Biz Hizb-üt Tahrir olarak idarecileri muhasebe etme işini yapıyoruz. Bu iş bütün müslümanlara farzdır ve aynen İslamiyete davet etmek gibidir. Allah (C.C.) şöyle buyuruyor: "İslama davet edecek, Marufu emredip, Münkeri nehyedecek sizden bir cemmat (Parti) bulunsun." (Ali İmran suresi 104. Ayet)

Nitekim münkeri değiştirmek, zalimlere karşı çıkmak müslümanların hayatı pahasına da olsa farzdır. Resulullah (S.A.S.) diyor ki: "Allah'ın haram kıldığı şeyleri mübah kılan, Allah'ın ahdini bozan ve Resulünün sünnetine muhalefet eden Allah'ın kulları arasında günah ve tecavüzle çalışan zalim idareciyi kim görürse, sözle veya amelle onu değiştirmeye çalışmazsa, Allah (C.C.) zalim idareciyi sokacağı yere (Cehenneme) onu da sokacaktır." Ve yine şöyle buyurdu: "Cihadın en üstünü zalim idareci karşısında hak söz söylemektedir."

İslamî siyaset tatbik etmek bütün müslümanlara farzdır. Allahu Teala Maide suresi 49. ayette "Allahın indirdikleriyle hükümet ve onların heveslerine uymayı buyuruyor. İslama aykırı hükümlere inanarak insanların işlerini idare edenlerin kafir olduklarını ayet-i kerime şöyle gösterdi: "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kafirlerin ta kendileridir." (Maide suresi 44. ayet)

Eğer inanmayarak hükmederlerse Fasık ve Zalim olurlar.

Çünkü yine Maide suresindeki ayetlerde: "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler fasıkların ta kendileridir." (47. ayet) ve "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir." (47. Ayet) buyuruyor.

Hizb-üt Tahrir siyasi bir parti olup ideolojisi İslamdır. İslami devleti (Hilafet Devletini) kurmak yoluyla islam hayatını yeniden başlatmak ve cihad ile dünyaya İslamiyeti yüklenmek için çalışmaktadır. Bu gayeyi gerçekleştirmek için çalışırken, müslümanların işleriyle ilgilenir ellerinde sultayı tutanlarla (idarecileri ve onları yönlendirenlerle) fikri ve siyasi olarak mücadele eder. Zalimlerin ellerine vurarak (zulümlerini engellemek için) onları şiddetle muhasebe eder, İslama muhalefet eden her işte onlara karşı çıkar ve her işte doğruluğu gösterir. Aynı anda da küfür düzenini kökünden sökmeye çalışır. Zalimlere ve meselelerin çözümünü ellerinde tutan kişilere karşı direnir. Bununla beraber kendisinde iman bulunan kimselere nasihat verir. Umulur ki bu kişiler hidayete ve doğruluğa dönerler, hakka bağlanıp İslamiyeti tatbik ederler. Resulullah (S.A.S.) "Din nasihattır (İhlastır)" dedi. Kime verilir ya Resulullah dedik; dediki: "Allah'a, Resulüne, müslümanların imamlarına ve avamlarına."

İslamiyet doğru bir ideoloji olduğu, Türkiye'deki ümmet İslama inandığı için tatbik edilecek siyasette İslama göre inşa edilir. Sunduğumuz program İslam esası üzerine kuruludur. İslam ise bütün işlerin başıdır. Bundan dolayı Hizb-üt Tahrir, bütün maddeleri Allah'ın kitabı ve Resulünün sünnetinden alınan İslam Anayasasını Türkiye'deki müslümanlara sunmuş ve Evren askeri hükümetinin müslümanlara uygulamak için çıkarttığı Küfür Anayasasını çürütmüştü. Burada çok tafsilatlarını göstermeye yer bulunmadığı için bu programı kısaca sunacağız ki hükümet onu uygulasın.

Aynı zamanda bunun tafsilatlarını ve bütün hususlarını hükümetle münakaşa etmeye ve bunun uygulanması keyfiyetini göstermeye hazırız.

A– ANAYASA İLE İLGİLİ HUSUS:

Şimdiki mevcut anayasayı ilga (iptal) etmeye, bu asırda

cereyan eden olaylara tatbik edilmek üzere bütün maddeleri Allah'ın kitabı ve Resulünün sünnetinden alınan İslam Anayasasını tatbik etmeye çalışmaktır. Çünkü hükmetme nizam ve iktisadînizamlar, harp ve dış siyasetler gibi bütün insan müşkülleri ancak İslâmi bir anayasa ile çözülür.

B– HÜKMETME NİZAMI İLE İLGİLİ HUSUSLAR:

1) Cumhuriyeti ilga edip Hilafeti tekrar iade etmektir.

2) Dünyadaki bütün müslümanlar için tek bir Halife nasbetmek için çalışmaktır.

3) Egemenlik ümmetin değil şeriatindir ilkesini uygulamaktır.

4) Ümmet Meclisinin rolü, yasa çıkartmak değil Şûra ve Meşveret yapmaktır.

5) Bakanlık düzeni ve Demokrasiyle ilgili her hususu ilga edip, Halife tarafından vekil seçilen ve onun yerine herşeyi yapabilen muavinler tayin etmek.

6) İslamî partiler dışında başka partilere müsaade etmemektir.

C– İKTİSAT SİYASETİYLE İLGİLİ HUSUSLAR:

1) Her ferdin esasi ihtiyaçlarını; yiyeceğini, giyeceğini, meskenini ve lüks ihtiyaçlarını doyurabilmesi için fırsat temin etmektir.

2) İnsanlar arasında servetleri dağıtmak ve belli ellerde münhasır kılmamak.

3) Ferdî (Özel) mülkiyeti, Kamu (Ümmet) mülkkiyetine çevirmemek, Kamu mülkiyetini de Ferdî mülkiyete çevirmemek. Birde Devlet mülkiyetini kaynaklarında hasretmektir.

4) Yabancı imtiyaz veya sermayeye dayanan bütün sanayileri ve montaj sanayii ilga etmektir.

5) Ağır sanayii kurmaktır. Şöyle ki makine imal eden makineyi ve fabrikaları meydana getiren fabrikayı imal etmektir.

6) IMF (Devletlerarası Para Fonu)'den kredi almamak ve IMF'ye danışmamak ve IMF'nin önerilerini kabul etmemektir.

Yine Dünya Bankası'ndan veya sömürgeci devletlerden ya da faizle herhangi bir taraftan kredi almamaktır.

7) Paranın esasını altın ve gümüş olarak yapmak. Bu esasla dünyaya tahakküm eden dolar vurulur, enflasyon ve devalüasyon meydana gelmez.

8) Avrupa Ortak Pazarına (AET)'ye girmeyi veya buna benzer herhangi bir pazara girmeyi düşünmek ve çalışmaktan vazgeçmektir.

9) Banka ve bankerlerin sistemini ilga edip, Beyt-ül Mâl'dan (Hazineden) insanlara faizsiz kredi vermektir.

D– DIŞ SİYASETLE İLGİLİ HUSUSLAR:

1) Bütün İslam Dünyasını tek bir devlet içinde birleştirmeye çalışmaktır.

2) İslam esası üzerine kafir devletlerle ilişki kurmaktır.

3) Amerika veya İngiltere ya da başka bir büyük devletin yörüngesinde yürümeme.

4) Kıbrıs adasının bütününü Türkiye'ye ilhak etmek ve oradaki Rumlarla, İslamdaki zımmi muameletini yapmaktır.

5) İsrail'le ilişkileri tamamen kesmek ve onunla harp hali ittihaz etmektir.

6) Sömürgeci kafir devletlerin siyasetlerine karşı çıkmak, onların planları ve entrikalarını ortaya çıkartıp vurmaktır.

E– HARP SİYASETİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR:

1) Müslümanların ve memleketlerinin emniyeti sömürgeci kâfir devletlerin elinde değil İslamın emniyetinde tutulmalıdır.

2) Amerika ile yapılan savunma antlaşmasını ilga etmek ve herhangi bir kafir devletle bir savunma antlaşmasına girmemektir.

3) NATO'dan geri çekilmektir.

4) Türkiye'deki Amerikan üslerini kaldırmak, karada olsun denizde olsun herhangi bir yerde onlara kolaylıklar göstermemektir.

5) Türkiye'de ağır silah sanayii kurmak ve dışarıdan silah ithal etmemektir.

F– ÖĞRETİM SİYASETİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR:

1) Okul, yüksek okul ve üniversitelerde öğretimin esasını İslam Akidesi esasına dayandırmaktır ki, İslam Şahsiyeti herkeste oluşsun.

2) İslamın dili, devletin resmi dili olması gereken Arapça, okutulmalı ve Arapça onlara tam şekilde öğretilmelidir ki; Kur'an ve Sünneti anlayabilsinler, uygulayabilsinler ve onlardan hükümler çıkartabilsinler.

3) İcad edicileri meydana getirecek şekilde deneyli bilimleri öğretmektir. Bunun için lazım olan laboratuvarlar hazırlamak gerekir.

4) Bütün yabancı okulları kapatmak ve özel okulları, yukarıdaki esaslar üzerinde tedrisat yapmaya zorlamaktır.

5) İslama aykırı kitapları çıkartmaya ve ithal etmeye müsaade vermemek, İslam ile çelişen makale ve resim yayan, gazete ve dergileri yasaklamak. Birde radyo televizyon programları ve sinema filmleri hangi mevzu ile ilgili olursa olsun İslama muhalefet etmemelidir.

G– SOSYAL NİZAM İLE İLGİLİ HUSUSLAR:

1) Medeni nikahı ilga edip sadece Şer-î Nikahı geçerli kılmaktır.

2) Boşanmayı Şer-î hükümlere göre gerçekleştirmektir.

3) Okullarda kız öğrencilerin ve dairelerdeki kadın memurların Şer-î Elbise giymelerini engellememektir.

4) Bütün kadınları Şer-î Elbise giymeye zorlamaktır.

5) Erkek ile kadının karışmasını engellemek ve bütün hayat sahalarında özel hayat ile genel hayatı birbirinden ayırtetmektir.

6) Mirası Şer-î hükümlere göre dağıtmaktır.

7) Bütün eğlence yerlerini, genelevleri ve randevuevlerini kapatmak ve kadının dişiliğinin herhangi bir işte istismar edilmesini önlemektir.

Yargıda ve bütün meselelerde çözüm, İslam esası üzerine kurulu olmalıdır. Yine ceza kanunları, İslam esası üzerine mebni olmalıdır ki sadece İslamdaki cezalar uygulanmalıdır,

başkaları uygulanmaz. Berat-ü Zimmet-i (Suçsuzluğu) asıl olarak kılmaktır ki insanın işlediği suç delil ile sabit olmalıdır. Herhangi bir kişiye, herhangi bir halde işkence çektirmemektir. Ancak İslamdaki cezalar uygulanır.

İşte, uygulanacak yegane program yani İslamdaki hayat nizamlarından genel hatlar bunlardır ki; bütün insanların saadet ve refahı bu nizamlarla gerçekleşir, ümmet ancak bu nizamlarla kalkınır. İzzet ve şerefine dün olduğu gibi bugün de tekrar döner. Böylece ümmetimiz, insanlar içinde Marufu emredecek, münkeri nehyedecek, Allah'a ve kıyamet gününe inanacak hayırlı bir ümmet haline dönecektir.

20 Safer 1404
25 Kasım 1983

Hizb-üt Tahrir
Türkiye Vilayeti

119

Ve:

Özal, (6 Ocak 1987) irtica tehlikesine değinirken "İrtica bu kadar basit mi? İrtica mı geliyor? İnşallah zamanı gelecek çok daha serbest bir noktaya geleceğiz" diyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı irticaı işte böyle, hafife alıyor.

120

Değişmeyen ve sürekli gelişen:

"Gerici dediğimiz çevre de muvaffak olmak için 'orduyu ele geçirmek gerektiğine' inanmış. Senelerdir müracaat ederler, benim tâ tuğgeneralliğimden beri, istedikleri şudur:

'İmam-hatip okulu mezunları da Harp Okulu'na girsin.'

O günden beri, eskiden beri zaten alınmaz, sebebi fen bölümünden çıkanlar alınır oraya, fen bölümü mezunları imtihana girer, onların içinden muvaffak olanlar Harbiye'ye alınır. İmam-hatip okulu fen bölümü değildir, onun için alınmamıştır.

Öyle olunca 82 senesinden itibaren 'yeni bir taktik uygulamaya' başlamışlar, bu sene (1987) meydana çıktı. Bazı derneklerin açtıkları yurtlara, bu gibi tarikat mensuplarının kurdukları dernekler en çalışkan çocukları alırlar. Bunları alıyor, orada yetiştiriyorlar. Kafalarını, beyinlerini yıkıyorlar. İşte bu yetişen çocukları, ortaokulu bitiren çocukları bu gibi kurslara da götürüyor, onları orada yetiştirdikten sonra askeri liselerin imtihanlarına sokuyor, sokmuş ve bunları kazanmış.

Rakam vereceğim şimdi size. Vereceğim rakam bayağı korkunçtur. Bugüne kadar bu okullara toplam 813 talebe yerleştirilmiş, bu şekilde.

Fakat bu çocuklardan bazıları okula girdikten sonra bakmışlar ki, kendilerine anlatılan gibi değil, elini eteğini çekmiş öbür taraftan, yani kendilerini yetiştiren ve tekrar cumartesi, pazar günleri filan yere eve gideceksin dedikleri yere gitmemişler, alâkayı kesmişler.

Bir kısmı hâlâ daha orayla irtibatlarını devam ettiriyor. Bunlardan bugüne kadar 44 kişinin ilişiği kesildi okulla. Duyunca, okuldan atılmış olmamak için ailelerinin de çekip aldıkları var. 51 aile de çocuklarını çekmiş almış. Demek ki 95 kişinin okulla ilişiği kesilmiş.

Peki niçin yapıyorlar bunu? İyi niyetle mi, vatana, millete hizmet diye mi yapıyorlar? Yok!

10 sene, 15 sene sonra bu çocuklar ordunun muhtelif kademelerini ele geçirecekler. Kimisi bölük komutanı, kimi tabur komutanı, kimisi alay komutanı olacak ve 'bir harekâtla orduyu ele geçirirlerse, memleketi de istedikleri rejime sürükleyebilecekler.

Şimdi, sorarım size, bu yapılan iş dinî inanç mıdır, dinî ibadet midir, yoksa hıyanet midir? Şimdi ona sorarsınız; 'Efendim biz vatanına, milletine, dinine bağlı insan yetiştiriyoruz, fena mı ediyoruz' diyeceklerdir." (Kenan Evren, 8 Ocak 1987, Çukurova Üniversitesi'ndeki konuşma.)

Zorunlu Anımsatmalar

Evren, din konusunda önemsenecek konuşmayı 8 Ocak 1987'de yapıyor.

İki yıl sonra: Siyasal yasağı kaldırılan Demirel, Eylül 1989'da Köprü dergisine verdiği uzun bir demeçte, Evren'in değindiği konularda görüşlerini açıklıyor.

Dergi soruyor:

"Sizce imam-hatip okulu mezunları Harpokullarına niçin alınmıyor?"

Demirel yanıtlıyor: "Bu konu da kamuoyu önünde açıkça tartışılmalı. Cumhuriyet'in okullarıdır bunlar. Açıkça tartışılmalı ve herkes gerekçesini ortaya koymalı. Hükümet söylemeli: Niye alınmıyor? Alınması lazım geldiği, gerekçesiyle ortaya konmalı. Bu konular, ancak tartışılarak bir neticeye vardırılır. Korka korka neticeye varmak ise mümkün değildir."

Demirel 1991'de 7. kez Başbakan oldu.

1993'te Cumhurbaşkanı.

Bu yıldan beri Milli Güvenlik Kurulu'nun başkanı. 28 Şubat kararlarının savunucusu.

İmam-hatiplerden mezun olanlar hâlâ Harpokulu'na alınmıyor.

Demirel, bugün bu konuda ne düşünüyor?

1989'daki söylemlerinin altına yine imza atacağını söyleyebilir mi acaba?

İlginç iki soru.

121

Turgut Özal'la seçimi kazandıktan sonra bir kez evinde, Başbakan olduktan sonra iki kez Konut'ta, bir kez de Başbakanlıktaki odasında konuştum.

Konut'taki konuşmalarımızdan birinde, siyasal aftan söz ediyorduk. Daha doğrusu, ben, Özal'dan bu konuda 'ne yapmayı düşündüğünü' öğrenmeye çalışıyordum.

Yıl 1984'tü, Şubat ayının 24'ü.

Özal, siyasal suçu tanımlamaya çalışıyor ve ceza yasalarımıza göre "hiç kimsenin siyasal suçtan ötürü içeriye girmediğini" söylüyordu. Şöyle sürdürdü:

"Hatırlarsınız" dedi; "Menderes'in idamına siyasi suç sebep olmamıştır. Vatana ihanetten asıldı."

Daha sonraki anlatımlarında 'siyasal suçlunun kim olduğunu bulmanın zorluğuna' değiniyor, "Bunu bulmak, tespit etmek de zor" diyordu. Başbakan'ın bu demeci Milliyet'te yayımlandı. Özal, hiç beklemediği 'müthiş bir tepki' ile karşılaştı.

Menderes'e sahip çıkanların başında, kuşku yok, DYP gelecekti, geldi.

Kuruluş halindeyken partinin genel başkanlığını üstlenen Yıldırım Avcı, Afyon'a gitmiş, oradan Özal'a veryansın ediyordu:

"Başbakan Özal Malatya'da açıkça isim vererek partimi ve beni hedef alan bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında 'DYP'nin başkanı Avcı, Menderes'in başına gelenleri istismar ederek oy peşinde koşmaktadır,' demiştir.

Şimdi Türk milletinin huzurunda Özal'a açıkça soruyorum:

Merhum Başbakan Menderes'in 'siyasi suçtan değil, vatana ihanetten asıldığını' söyledin mi söylemedin mi?

Bu açık ithamını gazeteci Cüneyt Arcayürek'in teyp bandından dinlemeye hazır mısın, değil misin?" diye adeta haykırıyordu.

Özal'ın 'çok yakını' Adnan Kahveci aradı: Özal'ın sözlerini yanlış anladığımı söyleyebilir miydim? Bir yalanlama yazısı yazmam olanaklı mıydı?

"Yapamam" dedim.

Özal başka bir şey yaptı. Derhal 'bir sefer' düzenledi. Aydın'a gitti. Kente giriş noktasından içerideki mahallelere kadar uzanan geniş caddeye 'Adnan Menderes Bulvarı' adını verdi ve... Menderes'in ne denli vatanperver bir insan olduğunu anlatan bir de nutuk çekti.

Zaman zaman "Menderes'e benzemek ve asılmak başarılı siyasetçilerin yazgısıdır" demeye gelen vurgulamalar yaptı. Refah'ı iktidara getirmekte başarılı olan Tansu Çiller de, iktidardan düştükten sonra, sık sık Menderes'i ağzından düşürmez olmuştu.

Menderes adı, ölümüne değin Özal'ın söylemlerinde hiç eksik olmadı ve ne gariptir ki, Demirel ile aralarındaki mücadelede Menderes, paylaşılamayan bir isimdi.

Özal, Menderes'le iki arkadaşının naaşlarını İmralı'dan aldı, İstanbul'da inşa ettirdiği büyük bir anıt-mezara nakletti.

Demirel, iktidarları boyunca Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın cenazelerini tabii kabul edilebilir veya edilmez kimi nedenlerle bir türlü İstanbul'a getirememişti.

Özal, 'üç şehide' anıt-mezar yaptırıp naaşlarını İmralı'dan İstanbul'a naklederek, Demirel'e bir bakıma bir fark attı.

122

24-27 Ocak 1985 tarihlerinde TRT televizyonu, TBMM'de temsil edilen üç partinin genel başkanları ile yedi gazetenin Ankara temsilcilerinin katıldığı bir açık oturum düzenledi önce. Ardından her üç genel başkanla ayrı ayrı basın toplantıları.

Özellikle basın toplantıları iki yıllık ANAP iktidarının bir çeşit sorgulanması niteliğinde geçti. Bir iki ilginç konuda Özal'ın sorulara verdiği yanıtlar, iktidarını betimlemek açısından yararlı olacak:

Soru: "İktidarın bir yılını nasıl değerlendiriyorsunuz?"

Başbakan Özal yanıtlıyor:

"Hükümet programımız, seçim beyannamesinin hemen hemen aynıdır. Bu program ve seçim beyannamesi, bir icra dönemini karşılar. Bu icra dönemi bir yıllık değil, bizim Anayasamıza göre 5 yıllıktır. Ve inşallah beş yıl bu iktidarı bu anlayış içerisinde götüreceğiz. Burada diyoruz ki:

Ekonomik ve sosyal gelişmeyi güçlendirme programı, altı tane önemli konu getirmişiz.

Bu önemli altı konuda neler yapmışız:

1) Birincisi; huzur ve güven, seçimden öncesi siyasi iktidarlar geldiği zaman, huzur-güven meselesinde büyük sıkıntılar meydana geleceği söyleniyordu. Bugün memlekette sıkıyönetimle idare edilen kısımlar vardır ama, illerimizin yarısında kaldırılmıştır.

2) İkinci önemli konumuz, orta direğin güçlendirilmesi. Orta direk şu elemanlardan müteşekkildir; esnaf, çiftçi, işçi, memur ve bunların emeklileri... Orta direğin güçlendirilmesi konusunda programımızda şunu söylemişiz: Enflasyonun aşağı çekilmesi, ikincisi; milli gelirden daha fazla pay, ek gelir.

Enflasyonun önemli bir mesele olduğunu her zaman söyledik ve söylemeye devam edeceğiz. Çünkü, bu memlekette, 1980 senesinde enflasyon, bazılarının söylediği gibi daha düşük değildi, yüzde 107 idi. 1979'da, yüzde 79'du. 1981 senesinde bu rakam yüzde 36'ya, 1982 senesinde yüzde 23'e geldi ve maalesef 1983 senesinde tekrar yükselmeye başladı.

Asıl olan, eflasyonun 1983 yılı içerisinde son 6 ayda hızlanmasıdır. 1984 yılına yüksek hızlarla girdik. Şunu açıkça ifade ediyorum; biz ne programımızda, ne açık beyanımızda 'hedefimiz yüzde 25'tir' demedik. Söylediğimiz 'bizden evvelki iktidar, yüzde 25 bir hedef koymuştur, bu hedefi tutmaya çalışacağız' dedik. Bunun da gayet tabii bir sebebi vardır. Yükselen bir enflasyonu aşağıya çekmenin çok zor olduğunu, söylemişimdir. Bu sefer de aynı şeyleri söylüyorum.

1984'ün ortasından sonra, yani ikinci yarısında enflasyon hızlarında ciddi düşmeler görülmeye başlanmıştır.

1985 yılına giriş hızımız, yüzde en fazla 20 ile 40 arasında değişmektedir. Geçen seneden fevkalade aşağıdadır. Bu kâfi değildir, enflasyon meselesinde çok daha dikkatli olmak mecburiyetindeyiz ve bununla mücadelenin kolay olmadığını da açık söylüyorum.

Biz birçok konuları, enflasyonun kontrolü olarak getirdik. Bunlardan bir tanesi de ithalattır.

Yıllar evvelki Türkiye, bu ithalatı yapamazdı. Dövizi doğru dürüst yoktu. Bugün Allah'a çok şükür, dövizimiz bol, rezervler azamiye çıkmıştır. Bankalarımız, Türk parasından şikâyet ediyorlar, dövizden hiç şikâyetleri yok.

Biz orta direğin güçlendirilmesi için, başka şeyler de söyledik. Bunlardan bir tanesi, ek gelir. Tasarruflara daha fazla para vermek mecburiyetindeyiz.

Mevduat sahibi olanlar, artık eskisi gibi sömürülmüyorlar.

Orta direğin güçlendirilmesi yanında, çiftçi ve esnaf için neler

yaptık? 1980 senesi 24 Ocağında, biz 'zam şampiyonu' diye takdim edildik. Bunu gayet iyi biliyorum. Bugün de gereği olduğu zaman bunu yapmaktan, hiçbir zaman çekinmeyiz. Çünkü ekonomi nasıl doğru götürülecekse, öyle götürmeye mecburuz. Evet, gübreye zam yaptık. Hemen hemen yurdun her tarafında çiftçiler, geçtiğimiz sene kazançlarından fevkalade memnundurlar. Eğer böyle olmasaydı, bizim gübre zamlarımızın çok büyük gürültüsü çıkardı.

Esnafa gelince, esnafın defter tutma meselesini hallettik. Bizim iktidarımız kadar esnaf ve sanatkâra yaraşan bir iktidar yoktur. Bütün sanayi siteleri, neredeyse küçük ilçelere kadar sanayi sitelerine girmişizdir. Esnafı kendi dükkânının, kendi işyerinin sahibi yapmak, bizim en büyük hedefimizdir.

Memur ve işçiye şu sözümüz var: 'Enflasyonun altında sizi ezdirmeyiz.' 1984 senesinde memur ve işçiye maaş ayarlamaları, hem yıl başında, hem yıl ortasında yaptığımız, vergi indirimi, bunun yanında 'faturalı yaşam' tabir edilen hadise, bütün bunlarla yapılmış hesap ortadadır.

Bu, ortalama memurlar için net olarak yüzde 54 civarındadır. Yüzde 25-30 değildir. Memura daha fazlasını vermemiz icabeder. Türkiye'nin bütçesi bu kadardır. Sıkıntıları, mümkün olduğu kadar bütün kitleye eşit olarak yaymak konusunda da gayret sarfediyoruz.

3) İşsizlik konusunda açık programımızda şu var. Ülkemizde işsizlik meselesi uzun yılların birikintisidir, bu yüzden kısa zamanda çözülebilmesini gerçekçi bulmuyoruz. Biz bunu seçim beyannamemizde söylemişiz. Yani açıkça, hiçbir vaadde bulunmamışız.

Ekonomi, makro birtakım değerlerle ortaya konulur. Bunlardan bir tanesi, kalkınma hızıdır. Kalkınma hızı, istatistiğin verdiği son verilere göre, yüzde 5.7'dir. Bu, son 7 senenin en yüksek kalkınma hızıdır. Hem, dengeli bir kalkınma hızıdır. Baktığınız zaman şunu görüyorsunuz; tarımda yüzde 3.6, sanayide yüzde 9.5 imalat sanayiinde. Bu çok ciddi bir gelişmeyi gösterir. Bir taraftan diyoruz ki, 'efendim, yatırımlar durdu.' Peki, ben hemen şunu ilave edeyim; elektrik enerjisinin kullanımı yüzde 12.5 artmış, bir evvelki, yüzde 4-5 civarında, ondan sonra çimento tüketimi, iç tüketim, geçtiğimiz 80-81-82-83 senelerinde hemen hemen artmamış, aynı. Ama bu sene yüzde 18 işsizlik konusunda epey ilerleme yaptığımızı söyleyebilirim,

tabii biraz daha ileriye gelirsek, bu köprü, Keban konusunda elde ettiğimiz paraların birçok projeleri hızlandırmak üzere kullanıldığını, yeni iş sahalarının açılmaya faydası olduğunu söyleyeceğim.

4) Konut meselesinde fevkalade başarılı olunmuştur. Bugün, şu son 4-5 ayın içerisinde 60 milyardan fazla para, konut sahasına verilmiştir. Ve önümüzdeki sene 150 bine yakın konut devreye girecektir.

'Bütçe dışı kaynaklara dayalı bir konut fonu kurulacaktır,' dedik. Bu da kurulmuştur.

5) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun gelişmesi ve kalkınmada öncelikli yöreler; zannediyorum bu iktidar, hem kanunlarla, hem kararnamelerle, bu bölgelere en önemli hizmetleri getirmektedir. Tabii, hizmetlerin bir yıl içerisinde tamamı getirilemez.

Yatırımların bu tarafa doğru akması, özel bazı programların uygulanması, yine bu dönemde başlamıştır.

6) Son konumuz; bürokrasi meselesi idi. Ben burda uzun zamanınızı almak istemiyorum ama, tapudan ehliyete, nüfus cüzdanı temin etmekten ölüm vesikasına kadar birçok sahalarda, tahmin edilmeyecek kadar formaliteler basitleştirilmiştir.

Emekliler banka kapılarında bekliyorlardı, şimdi o manzaralar var mı?

Bütün bu söylediğim program, bir senelik bir program değildir, belki de önümüzdeki 4-5 sene devam edeceğiz.

Bir noktayı daha ekonomide ifade etmek istiyorum: İhracat durmuştu 1983 senesinde, bugün ihracatımız 7 milyar doları geçmiştir. Kim ne derse desin, doların bu kadar yükseldiği bir devirde, dolar rakamı üzerinden yüzde 26-27 artış, büyük bir artıştır.

Bir şey daha ilave edeceğim; dış dünyanın Türkiye'ye bu kadar alâkası. Herhalde, ekonomisi bozuk olan bir ülkeye bu kadar büyük alâka göstermezler: Türkiye'de yapılan toplantılar, Türkiye'ye gelen-giden, birçok devlet adamları, birçok ülkelerin temsilcilerinden, büyük bankalara, verilen kredilere kadar. Türkiye, bugün kredi itibarı en yukarı giden ülkelerden biridir. Bu da nettir. Ekonomisi bozuk olan bir ülkeye, kimse para vermez."

Soru: "Bir yıllık icraatınız sonunda, vatandaşı mutlu ettiğinizi

söyleyebiliyor musunuz? Eğer diyemiyorsanız, bundan sonra mutlu edeceğinize dair bazı işaretler verebiliyor musunuz?"

Yanıt: "Bir programın hedefi, vatandaşı mutlu etmektir. Tabiatıyla önemli olan konu, ekonomidir. Bir seçim beyannamesi, bir hükümet programı, Anayasamıza göre 5 yıllık bir süreyi kapsar. Ben meseleyi daha topyekûn görüyorum. Açık seçik ifade ediyorum: 1984 yılı Türk ekonomisinde son geçirdiğimiz 6-7 yıllık sıkıntılı dönemin en parlak yıllarından biridir. Belki 85, bundan daha iyi olacaktır. Milli gelir, 5.7 gibi en yüksek seviyede artmaktadır. Ödemeler dengemizde ihracat yüzde 26-27 artmaktadır. Enflasyonda, yıl ortasından sonra ciddi bir azalma eğilimi görülmektedir. Evet, çiftçimiz, esnafımız, memurumuz bazı sıkıntılara düçar oluyor ama, bu sıkıntılardan çıkmak, birtakım fedakârlıkları icap ettiriyor. Bir yıllık ihracatımız, aslında önümüzde 4 yıllık ihracatın bir nevi uzantısıdır. Tekrar tekrar söylüyorum, bir yıllık ihracatımızda ele aldığımız konular, Türkiye'de belki geçtiğimiz 10-15 senede hiç ele alınmamıştır."

Soru: "1985 sonu için nasıl bir Türkiye hayal ediyorsunuz?"

Yanıt: "Türkiye'de birçok otoyollara başlanacaktır. Bu sene 2. Boğaz Köprüsü ve onunla ilgili, ekspres yol inşaatı ihale edilecektir. Birçok sanayi kamu ortaklığı fonundan aldığımız paralarla, zamanından 1-1,5 sene evvel bitirilecektir. Türkiye, ciddi bir şantiyeye dönmeye başlamıştır."

123

Aynı toplantılarda muhalefetin iki kanadı, Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp ile Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı Turgut Sunalp;

"İktidarın bir yılını nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusunu yanıtladılar:

Necdet Calp:

"İktidarın bir yılını biz Halkçı Parti olarak başarısız olarak değerlendiriyoruz.

Huzur ortamı emniyet ve asayiş ortamı üzerinde durmayacağım. Çünkü onu hükümet sıkıyönetim marifetiyle çok güzel bir şekilde zaten yürütmektedir. Onu hükümetin üzerine düşmüş bir icraat olarak değerlendirme dışı bırakıyorum.

İkinci konu: Hükümet bütün ekonomik tedbirlerin esası olarak enflasyonla mücadeleyi almıştır. Ama bu tedbirlere baktığımızda bunların enflasyonu aşağıya çekmeye, durdurmaya yetmeyeceği görüşündeyiz. Başlangıçta 'Bize bir süre tanıyın,' dediler. 'Sonbahar' dendi, 'yıl sonu' dendi, yıl sonu da geldi, enflasyon Sayın Başbakanın ifadesiyle yüzde 54 olarak ifade edildi. Bu yüzde 54 nispeti 10 yıllık dönem alınırsa, 1975'ten 84'e kadar 79 ve 80 senelerdeki enflasyonun üzerindedir. Sıkı para politikası iki bakımdan enflasyonun nedeni olmaktadır. Bir, sıkı para politikası dolayısıyla piyasada geçerli malı olan imalatçı, kredi ihtiyacının normal kanallardan bulmamaktadır. Bulamayınca ne yapıyor? Normal kanalların dışında para aramaya kalkıyor. Dışarıda yüzde 100 civarında bir faiz ödeyerek bu parayı temin ediyor. Tabii bu ödediği yüksek miktar maliyetine intikal ediyor. Veya para bulamıyor, o zaman, üretimi düşürüyor. Böylece arz noktası meydana geliyor. Bu da tekrar enflasyonun nedeni oluyor.

İkinci bir tedbir; uyguladıkları zamlar. Birçok mala ve bu arada temel girdi maddelerine, akaryakıta, gübreye, elektriğe vesaire zam yapıyorlar. Bu zamlar da genişleyerek birçok sektörlere sirayet ederek fiyatların yükselmesine neden oluyor.

Serbest kur sistemi içinde, her gün Türk parası dolara karşı değer kaybediyor.

Sonra ihracatta bir kısım malların üretiminden memleket ihtiyacı gözetilmeden ihracına gidiliyor. Bunlar da dahildeki fiyatların yükselmesine sebep oluyor.

Sırf parasal tedbirlerle talebi kısmak yolunda devam ederlerse, görünen odur ki, başarılı olamazlar. Enflasyonun sebebi üzerinde yanlış teşhisler vardır. Teşhisleri, talebi kısmak şeklinde; halbuki bugün bir maliyet enflasyonu yaşanmaktadır. Bu maliyeti ucuzlatacak şekilde tedbirlere geçilmedikçe enflasyonu önlemeleri mümkün değildir. Ve enflasyonu önlemeleri mümkün olmamıştır.

Sıkı para politikası dolayısıyla yatırımları durdurmuşlar veya yavaşlatmışlardır.

Ücretleri düşük tutmaktadırlar. Memurun, işçinin ücretleri bugün enflasyon karşısında bunları zor yaşanır durumlara sokmuştur. Bugün o kesimin ıstırabı tahammül boyutlarını aşar duruma gelmiştir. Eğer böyle devam ederse sosyal birtakım problemlerin gündeme geleceğinden endişe ederim. Ekonomi durmuştur. Birçok müessese atıl kapasitede çalışmaktadır. İflaslar vardır, senetler protesto edilmektedir ve büyük miktarlara bağlı olmuştur.

Bütün bu tablo ekonominin bir durgunluk haline geldiğini, enflasyonu önlemediğini, işsizliği artırdığını ortya koymaktadır. Bugün işsizlik büyük boyutlara ulaşmıştır. 84 senesinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın iyimser rakamlarına göre, 2 milyon 975 bin işsiz vardır. Gerçekte rakamlar, 3 buçuk milyonu aşmıştır. 4 milyona geliyor. Hükümet bilhassa kamu kesiminde Koordinasyon Kurulu gibi kurullar kurarak işçilerin toplu pazarlık haklarına müdahale etmekle ve onların enflasyonun altında zamlar almasını temin etmektedir.

Memurlara da verilen zamlar hep enflasyonun altında olmuş ve her geçen yıl bir yıla göre memur daha güç yaşamını sürdürür hale gelmiştir.

Üniversite camiasında ve bürokraside işlerinden zorla ayrılanlar bütün sosyal haklardan azade olarak dışarıya bırakılmışlardır. Bunlar ve bunların aileleri mutsuzdurlar.

Gençlik de mutsuzdur. Bugün gençlik lise çağından yüksek tahsile gitmek için sınavlara 400-450 bin kişi iştirak ettiği halde 120 bin kişi yüksek okula, üniversiteye devam etmek imkânını buluyor. Geri kalan 300 bin küsuru sokaklarda kahvelerde dolaşmaktadırlar. Kendileri mutsuzdur, aileleri mutsuzdur. Toplumun bu kadar geniş kesimini mutsuz olarak yaşatmaya, hükümetin ne hakkı var!

6 Kasım seçimlerinden evvel meydanlardaki konuşmalarında bir 'orta direk' edebiyatı tutturuldu, bugün 'orta direk' diye bir şey kalmadı.

Küçük çiftçi girdilerine yapılan büyük zamlar var: Petrole, gübreye, tarım alet ve edevatına, mücadele ilaçlarına yapılan zamlar. Yapılan zamlarla büyük maliyet içine girdi. Buna karşı taban fiyatları enflasyonun altında tutuluyor. Hem maliyetleri artmış, hem enflasyonun altında taban ücreti; bu kütle de ızdırap içindedir.

Bugün birçok esnaf siftahsız dükkânını kapatır hale gelmiştir.

KDV ile ne yapacağını bilmez halde vatandaş da şaşkın, bunu uygulayanlar da şaşkın hale gelmişler ve bu fırsattan istifade etmek isteyenler de ceplerine indirerek hazineye vermemektedirler. Küçük esnaf ve müşteri karşı karşı getirilmişlerdir. Bu kadar büyük kitlenin dertlerine çare bulamayacaksa niye hükümet oluyorlar? Onun için biz bir yıllık hükümet icraatını bu bakımdan başarılı göremiyoruz...

Bir de demokrasiye geçiş süresindeki faaliyetler bakımından ele aldığımız zaman orada da hükümet başarılı değildir."

Turgut Sunalp:

"Biz hükümetin bir yıllık icraatını değerlendirmek için hareket noktasının gayet iyi tespit edilmesi lazım geldiği kanaatindeyiz. Bu sebeple benim yaklaşımım daha ziyade başlangıç ve netice üzerinde olacaktır. Hükümet programını yeniden dikkatle inceledim. Bu program geniş bir hayal ürünü bir vaatler manzumesidir. Bu program hükümetin millete bir taahhütnamesidir. Dolayısıyla bir borç tablosudur. Bugünkü durumumuza bir göz atacak olursak, Türkiye, tarihinde hiçbir zaman bu derece kötü idare edilmemiştir. Ve bu kadar kısa zamanda bu derece tahribata uğramamış ve bu derece fakirleşmemiştir. Hükümet programıyla bugün vardığımız sonuç arasında gezinirken acaba 'Bu hükümetin icraatında neler müspettir ve ileri hamledir?' diye uzun uzun düşündük... Bildiğimiz bir şey varsa hükümet kendi propagandasını çok iyi başarabilmektedir. Bilhassa Sayın Başbakan vatandaşın gözüne baka baka hakikat dışı izahlarla bir nevi inandırıcılık görünümünü vermektedir. Ancak, hayat çekilmez hale geldikçe ne vatandaş propagandaya inanmakta ve ne de sayın Başbakan inandırıcılığını muhafaza etmektedir.

Sayın Özal'ın ekonomik modeli ithal malıdır. Ülkemiz şartlarına tam manasıyla uymamaktadır. Sosyal tarafı ihmal edilmiş monetarist bir modeldir. Hükümet memleketin diğer ihtiyaçlarını bazı kesimlere bırakmış veyahut da boşta bırakmış, bilhassa ekonominin parasal yönüyle o da yanlış uğraşır şekilde meşgul olmakta olduğu görünümü vermektedir.

Hükümetin ekonomik programının temel iki noktası: Enflasyonun aşağıya çekilmesi ve orta direğin sağlıklı ve dengeli bir şekilde geliştirilmesidir.

1983 yılında enflasyon yüzde 30 virgül 6'dır. Bu iddialı iktidarın ilk senesi olan 1984'te hedeften 27 puan artırarak yüzde 52 olmuştur. Böylece her tarafıyla enflasyonun aşağıya çekilmesine dayatılan bu program iflas etmiştir.

Geliyoruz orta direğin haline: Kimdir orta direk; çiftçi, işçi, memur, esnaf, emekli, dul ve yetimler. Bunların sağlıklı ve dengeli gelişimi için hükümet, uygulayıcı esasları programında 3 grupta toplamıştır.

Birincisi enflasyonun aşağıya çekilmesidir. Onu izah ettik ki bu mesele iflas etmiştir.

İkincisi orta direğin milli gelirden daha fazla pay almasıdır. Tespit ettik ki bu hükümet icraata başladığı zaman milli gelirin yüzde 60'ını nüfusumuzun yüzde 40'ı, yüzde 40'ını da nüfusumuzun yüzde 60'ı paylaşmakta idi. Bugün milli gelirin yüzde 75'ini nüfusumuzun yüzde 25'i, yüzde 25'ini ise nüfusumuzun yüzde 45'i paylaşmaktadır. Böylece milli gelir pastasında nüfusumuzun yüzde 80 veya daha fazlasını teşkil eden orta direk ancak dörtte birinden azını yiyebilmektedir.

Üçüncüsü orta direğin ek gelirini artırıcı tedbirler imiş. Nedir bu tedbirler? Bu tedbirlere bakıyoruz, 3 tedbir alt alta... Hepsi orta direğin kazancından yapacağı tasarrufa dayanıyor. Siz insanın karnını doyuramıyorsunuz, sırtını da giydiremiyorsunuz, ondan sonra bu insanların tasarrufundan bahsediyorsunuz. Zannedersem bir hayli güldürücü bir husustur.

Şimdi milletin manzarasına bir göz atalım. Gördüğümüz manzara şudur: Zam üstüne zam yapmak suretiyle hayat pahalılığı 2 misline çıkmıştır. Gerçek satın alma gücü ise yarı yarıya inmiştir. Vatandaş geçinemez bir hale gelmiştir. Zam artık hükümetin icraatıyla bağışıklık halindedir. Devlet mal ve hizmetlerine bu son 20 günde gelen 14 zam bunun örneğidir. Eskiden de hükümetler zam yapardı. Belki, hükümete gelsek, zam yapacaktık, fakat bu zamların bir mikyası vardır.

Çiftçi perişandır. Gübresine, traktörüne, mazotuna, tohumuna yüzde 100'ün üzerinde zam gelmiştir. Çiftçi tarlasını biçemez, ekemez, işleyemez, ihtiyaçlarını karşılayamaz olmuştur.

Esnaf boşalan raflarını dolduramaz, bazı günler siftah dahi yapamaz hale gelmiştir.

Memurun durumu yürekler acısıdır. Rüşvete boyun eğmeyen çok sayıda memur bugün evvela devletten alacaklı çıkmaktadır. Çünkü Sayın Başbakan, geçen yıl memurların maaşını ayarlatırken yüzde 25 enflasyona göre ayarlamıştır. Enflasyon yüzde 52 olduğuna göre bugün devletten memur yüzde 20 geçen yıldan alacaklıdır.

İşçi halinden şikâyetçidir. Ve büyük bir huzursuzluk içindedir. Hükümetin kurduğu Koordinasyon Kurulu biliyorsunuz ki yüzde 30'dan fazla artış yapmamaktadır. O halde işçimiz enflasyonun yüzde 22 tahribatına uğramış bulunmaktadır. Bu kurum vasıtasıyla serbest toplu pazarlık düzeni tamamen kısıtlanmış bulunmaktadır.

Emeklilerin hali insanın yüreğini hakikaten sızlatmış bulunmaktadır.

Bundan sonra işsizliğe ve bir de partizanlık, adam kayırma ve siyasi baskıya devam edilmektedir."

Soru: " 'Türkiye, tarihinde hiç bu kadar kötü idare edilmemiştir,' diyorsunuz. Ufukta ne gibi endişeler görünmektedir? Bu endişelerin çaresi sizce nedir? Muhalefet olarak, kendinizi ne gibi çözümler ortaya koymakla yükümlü sayarsınız?"

Yanıt: "Ben hayatımda uzun boylu endişeye kapılan bir kişi değilim. İnsanlar endişenin vereceği tehlikeleri yenmelidirler. Memleketin istikbalinden endişeliyim. Memleket herhangi bir şekilde tehlikeye düşerse evvela demokrasi içinde onu halletmek lazımdır. Biz diyoruz ki demokraside çare tükenmez. Bu çarelerden sonuncusu erken seçimdir. Muhalefet erken seçime hazır değildir. Çarelerden birincisi başarı sağlayamadığı tarafları değiştirmelidir. Parti kendini yenilemediği takdirde Meclis içindeki çözümler çoktur. Hükümet memleketi lafla idare etmekten vazgeçsin, hakiki icraatla idare etsin. Bu olmadığı takdirde bu iktidar düşer. O zamanda Meclis'in içinde çözümler aranır. Alternatif vardır. Daima vardır."

Soru (Necdet Calp'e): "İktidarı sürekli olarak bu kadar eleştiriyor, bu kadar yakınıyorsunuz. O halde niçin, sıkıyönetimin olduğu illerde sıkıyönetimden izin alarak, olmadığı illerde yasal çerçevede, bugüne kadar 'pahalılık mitingi' düzenlemediniz?"

Yanıt yok.

Soru (Necdet Calp'e): "Araştırma önergelerinden, kanun tekliflerinden söz ettiniz. Bunların kaç tanesinden olumlu sonuç aldınız?"

Yanıt: "Bugün verdiğimiz kanun tasarılarının çoğu komisyonlarda beklemektedir. Çünkü dolduğu için Genel Kurul'a inmek mecburiyetinde kalanlar da, rakamsal çoğunluğu nedeni ile, iktidar partisinin oyları ile reddedilmektedir. Bu demek değildir ki, bütün bu yaptığımız çalışmalar sonuçsuz kalıyor. 'Bunları verdiniz, iyi yaptınız, ama sonuç alamadınız' iddiası... Evet, sonuçlar itibarıyla öyle ama, yasalarda ve tasarruflarda etkileme bakımından o kadar doğru değil. Zaten biz bunu verirken, Meclis'teki gücümüzü biliyoruz."

Soru (Necdet Calp'e): "Bu yıl Meclis'e 107 kanun teklifi götürmek yerine, 2-3 tane götürseniz de, sonuç alabilseniz.. Mesela, emeklilerin, dulların, yetimlerin, memur ve işçilerin durumunu düzeltecek tedbirler... Cezaevlerinde kanayan yara olan kader kurbanlarının durumunu dile getirseniz... Bunlar mümkün mü?"

Yanıt: "Sonuç almak elimizde değil. Meclis'in bugünkü rakamsal yapısı ile hangi sonucu alacaksınız? Nasıl alacaksınız? Asgari ücretle çalışanların gelir vergisi dışı bırakılmaları için kanun teklifi getirdik, reddettiler. 'Hemen katsayıyı 46 yerine 52 yapalım' dedik, reddettiler. Bunlar meydana çıka çıka, halkımız kimin kendisinden yana, kimin menfaatleri için çalıştığını görecek... Yani seçimlerde ona göre değerlendirme yapacak." (Cezaevleri ve af için, cevap yok.)

Soru (Necdet Calp'e): " 'Köprüyü, Keban'ı sattırmam' dediniz. Sanki reklam açısından yardımcı olmuşsunuz gibi, senetler hızla satıldı. Niçin böyle davrandınız? Bu bir köprü satışı mı idi, yoksa başka bir olay mı idi?"

Yanıt: "Yaptıkları iş satma değildir, köprünün 3 sene içinde elde edeceği geliri bugünden yemektir. Bu iş istismardır. Faizi haram sayan vatandaşlarımızın aldatılması için konulmuş uydurmaca, yutturmaca bir usuldür. Bizce bu haksız bir muameledir. Bunu uy-

gun görmüyoruz. Evvela kanun çıkmaması için direnç gösterdik. Sayımız kâfi değildi, çıktı. Anayasa Mahkemesi'ne gittik. Anayasa Mahkemesi mayıs ayından bugüne kadar konu hakkında karar vermedi. Karar vermediği halde iktidar uygulamaya geçti. Bu çok sakıncalı bir durumdur. İktidar bu uygulamaya geçecek, ya bu organı etkilemek istiyor, yahut da söylemek istemiyorum ama, ihsası rey edildi kendisine. İkisi de bizce, yüce yargının itibarına gölge düşürecek konulardır."

Soru (Turgut Sunalp'e): "Özal iktidarının hiç beğendiğiniz yönü yok mu? Bir şey yapmadılar mı?"

Yanıt: "Bizim önemli bir parti olduğumuzu devamlı olarak millete ilan ediyor, onun için ondan fevkalade memnunuz. Ayrıca fevkalade güzel propaganda yapmaktadırlar. Propaganda için ileri bir parti fiili icraatta da ufak çapta iyi tarafları var. Mesela KDV."

124

Tabii, sorular döndü dolaştı; Türk siyasal yaşamını için için kemiren ve güncelliğinden hiçbir şey yitirmeyen 'malum konuya' geldi, dayandı.

Genelde 'af' diye başladı sorular. Ama, doğal eksenine oturdu, 'siyasal af' üzerinde yoğunlaştı. Siyasal affın hedefi ise, belliydi: Eski siyasetçilere uygulanan 10 yıllık siyaset yasağının kaldırılması!

ANAP ile muhalefet partileri bu konudaki görüşlerini televizyondan kamuoyuna duyurdular.

Birleştikleri nokta açıktı: Eski siyasetçilerin affı bir Anayasa sorunuydu.

Başta iktidar (Özal) ve muhalefet partileri siyasilerin affını geri çevirmiyor, ama pek istekli de görünmüyorlardı. Bu kanıyı destekleyen sorularla yanıtlar belge niteliğinde:

Soru (Turgut Özal'a): "1980 öncesi ve sonrası yaraların sarılması için düşünceleriniz nedir? Ölçülü, dengeli bir af çıkarılmasına taraftar mısınız? Cezaevlerinin durumu ne olacak?"

Yanıt: "Af konusunu, memlekete ne getirip ne götüreceğini çok iyi ölçmek mecburiyetindeyiz. Bu sözlerimi affın karşısında olduğum manasında söylemiyorum. Bazı incelemeler yapıyoruz. Ama daha yöntemini tam oturtmuş değiliz. (Konunun siyasi yönü) O da galiba Anayasa meselesi.. Tabii olarak şunu ifade edeyim: Anayasa'yı değiştirecek çoğunluğumuz yok."

Soru (Turgut Sunalp'e): "Af konusunda ne düşünüyorsunuz? Konunun siyasi haklar bölümü de var. Bu konuda bir öncülük yapabilir misiniz?.."

Yanıt: "İlk defa aftan ben bahsettim. Benden sonra bir yarış başladı. Devlete karşı işlenen suçlar (Anayasa 14. Madde) ve suçları (166. Madde) hakkında Meclis af çıkartma hakkına sahip değildir. Bunun dışında genel af çıkarma yetkisine sahibiz. Af meselesine biz dünden hazırız. Bütün hazırlıkları tamamdır. İktidar partisi affa mütemayil göründüğü takdirde derhal ortaya çıkacağız.

Siyasi aflara gelince, takdir edersiniz ki, bunlar hep zamana, bazı yaraların sarılmasına bağlı meseledir. Bunun tartışması böyle birkaç dakikaya sığmaz."

Bu söylemler; iktidar ve muhalefet partilerinin 'siyasal affı' gerçekleştirmeye engel olarak, 'TBMM'de yeterli çoğunluğa sahip olmadıklarını' öne sürdüklerini gösteriyor. Tabii, bir mazeret, ama yetersiz!

Oysa, kanayan bir yarayı onarmak isteseler, TBMM'de bir metin etrafında birleşebilir ve yeterli çoğunluğu bularak siyasal affı gerçekleştirebilirlerdi.

Çeşitli nedenler –tabii ordu ve rekabet korkusu- bu yolda hareket etmelerini engelledi.

Üstelik Özal; başta Demirel, hiçbirinin yeniden siyasete dönmesini istemiyordu.

1987'de yapılan referandumla siyasal af gerçekleşince, Turgut Özal, 'bu işi TBMM'de çözümlemediği için kendini suçlayacak'tı.

Demirel ise, Özal'ın, affın TBMM'de gerçekleşmesinden 'korktuğunu' bana söyleyecekti.

Zira; Demirel, ANAP çoğunluğunun önderliğinde TBMM'den çıkacak bir affı, Özal'ın, "Süleyman Bey'i ben affettim" diye kullanacağından kaygılanıyordu.

125

'Büyük kavga'nın ilk raundu:

Cumhurbaşkanı Evren'in TBMM'yi açış konuşmasıyla başladı.

'Yasaklı' Süleyman Demirel'in sert yanıtıyla sürdü.

1 Eylül 1985.

TBMM kürsüsünden Genel Kurula bakan Evren; "Demokrasi adını her gün ağızlarından eksik etmeyenlerin, 'Türkiye'de demokrasi var mıdır, yok mudur' münakaşası yapanların, kendilerini demokrasi kahramanı gösterme çabası içinde bulunanların arzuladıkları sistemin bugüne kadar nelere mal olduğunu ve bundan sonra neye mal olacağını, neyi getirip neyi götüreceğini akılcı bir yaklaşımla iyi değerlendirelim," dedi.

Bu sözler 'tavsiye' niteliğinde miydi? Yoksa 'birilerine' mesaj mı içeriyordu?

Soruya, konuşmanın o noktasında yanıt bulmak zordu. Ne var ki, daha sonraki paragraflar olası bir polemiğin işaretlerini veriyordu.

İşte, can alıcı cümle:

" 'Susan Türkiye' yerine, 'konuşan Türkiye' mantığının bu ülkeye nelere mal olduğunu hepimiz biliyoruz. Kaldı ki bugün susması gerekenler bile her gün konuşmaktadırlar."

Hedef açıktı: Süleyman Demirel! On yıl siyasetten yasaklı!

Saldırıyı bu kadarıyla yeterli görmemiş olacak ki; Evren, sürdürdü:

"Kendilerinin susmalarına veya konuşmalarına göre, rejimi değerlendirenleri, sokaklarda oluk gibi kan akıtılır ve demokrasi göz göre göre adeta katledilirken, iktidar ve muhalefet olarak sistemi esenliğe kavuşturma yerine, akıl almaz bir tutumla her gün birbirlerini karalayıp inatlaşanları ve dolayısıyla şer güçlere cesaret verenleri, aziz milletimiz de herhalde o eşsiz sağduyusu ile mutlaka gerektiği şekilde değerlendirmektedir."

Cumhurbaşkanı Evren'e göre; "Bugün Türkiye'de, birçok demokratik ülkede kâğıt üzerinde kalan özgürlükler rahatça kullanılmaktadır" ve :

"Basın sıkıyönetime rağmen hiçbir kısıtlamaya tâbi olmadan sesini rahatça duyurabilmektedir.

Kişi ve kuruluşlar düşüncelerini mevcut kanunlar çerçevesinde serbestçe ifade edebilmekte ve meydanlarda toplanabilmektedirler.

Durum böyleyken 'Türkiye'de demokrasi var mıdır, yok mudur' tartışmasına girenlerin, neyi hedef olarak aldıklarını, o hedefe ulaşırlarsa memlekete ne gibi fayda ve zararlar getireceğini çok iyi değerlendirelim.

Değerlendirelim ki, aynı tarihi hatalara tekrar düşmeyelim."

Meclis konuşması 2 Eylül 1985 tarihli gazetelerde geniş ölçüde yer aldı.

4 Eylüle kadar Demirel'den ses çıkmadı. Ne bir demeç verdi, ne de söyleşi yaptı. Fakat 4 Eylül günü, Demirel'in yazılı bir açıklaması basına dağıtıldı.

'Devlet gücünü elinde tutanların öfke ve hiddete kapıldıklarını' vurgulayan bir açıklama.

"1 Eylül 1985 tarihinde TBMM'nin açılışı dolayısı ile Sayın Evren'in, TBMM'de yapmış bulunduğu konuşma; 2,3 ve 4 Eylül 1985 tarihli gazetelerde çeşitli değerlendirme ve yorumlara yol açmıştır" diye başlıyordu:

"Bu değerlendirmeler, bazı hususların aydınlatılmasını zorunlu kılmıştır. Maksadım, bir polemik açmak değildir.

Türkiye'nin yüz yılı aşan bir süreden beri, Anayasa ve hukuk devleti olmaya çalıştığı herkesin malumudur.

Anayasa ve hukuk devletinde kişilerin hak ve hürriyetlerini, kanunlar tayin eder. Hak ve hürriyetlerin istenildiği zaman nutuklarla azaltılması veya çoğaltılması, kaldırılması veya konulması, söz konusu değildir.

Sayın Evren'in; 'Susan Türkiye yerine, konuşan Türkiye' istenmesine adeta karşı çıkmış olmasını ve bunun neticesi olarak, 'bugün susması gerekenler bile, her gün konuşmaktadır' şeklindeki ifadesini basın, şahsımın hedef alındığı şeklinde değerlendirmiştir.

Bu ifadeden anlaşıldığına göre Türkiye'de;

'Susması lazım gelenler' vardır.

'Konuşması lazım gelenler' vardır.

Halbuki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunları, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını; 'susması lazım gelenler' ve 'konuşması lazım gelenler' diye bir bölmeye tâbi tutmuyor. Yani, Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunlarına göre, bazı kişiler her şeyi söylemek ve yapmakta serbest, bazı kişiler ise, hiçbir şey yapamaz veya söyleyemez durumunda değildir.

Bugünkü rejim içerisinde dahi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları;

Birinci sınıf, ikinci sınıf, veya

Esirler, efendiler, veya

İmtiyazlılar, imtiyazsızlar, veya

Dilliler, dilsizler

diye bir ayırıma tâbi tutulmuş değildir. Aksine, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesine göre, kanun önünde herkes eşittir.

Bugünkü rejimde yasaklar vardır. Herkes için vardır. Bazı kişiler için vardır. Ama herkese her şey serbest, bazı kişilere her şey yasak değildir. Basın, Sayın Evren'in beyanından; 'Bazı kişilere her şey serbest, bazı kişilere her şey yasak'mış gibi bir mana çıkarmıştır.

Gerek Anayasa'nın 4. maddesinden, gerekse 2696 sayılı kanundan böyle bir mana çıkarmak mümkün değildir.

Kimlere nelerin yasak olduğu sayılmış ve sınırlandırılmıştır. Bunun dışında kalan hususlar serbesttir. Kaldı ki, bunlar da tartışmaya açıktır.

İşte, aydınlatılması gereken husus budur.

Esasen Türkiye'de her şeyin bazı kimselere serbest, her şeyin bazı kimselere yasak olması gibi bir durum mevcut olsa, böyle bir durumun Türkiye'ye şan ve şeref sağlayacağını sanmak yanlıştır. Kaldı ki, bugünkü mevcut olan durum da, Türkiye'ye bir şey kazandırmadığı gibi, rejimi devamlı tartışılır hale getirmektedir.

Şayet Sayın Evren, bu beyanı ile, Türkiye'de bazı kimselere her şeyin serbest, bazı kimselere her şeyin yasak olduğunu kastetmişse, bu durum, 1982 Anayasası'nın 103. maddesinin ihlalinden başka bir şey değildir. Çünkü, bu madde ile Sayın Evren, 'Hukukun

üstünlüğüne ve adalet anlayışına sadık kalarak ve tarafsızlıkla hareket edeceğine' yemin etmektedir.

Şayet Sayın Evren, bir kısım vatandaşların haklarını lütuf haline getirmek gibi bir tavrın içinde ise, o zaman Anayasa'nın dibacesine, 10 ve 11. maddelerine ters düşmektedir.

Öfke ve hiddetin yakışmadığı yerler vardır. Sayın Evren'in makamı, o yerlerin başında gelir.

Hem, 'Susan Türkiye yerine, konuşan Türkiye istiyoruz' sözünün, öfke ve hiddete sebep olmasına anlam vermek de mümkün değildir. Bu sözün rahatsızlık yaratması, 'konuşan Türkiye'ye' karşı çıkmak, 'susan Türkiye'ye' sahip çıkmak, anlamına gelir.

Türkiye, eninde sonunda, hür ve demokrat olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti bir anayasa ve hukuk devleti olduğuna göre, suç ve suçluyu yine nutuklarla tayin etmek mümkün değildir. Nutku kim verirse versin, nerede verirse versin, bu mümkün değildir.

Suç ve suçluyu tayin edecek kanun mercileri vardır.

Sayın Evren, 1 Eylül 1985 tarihindeki konuşmasında, hem vatandaşların haklarını azaltmak, hem de, suç ve suçlu tayin etmek gibi bir duruma düşmüştür.

Bunu yaparken Sayın Evren'in, 2969 sayılı kanunun 1. maddesinin (A) bendini ihlal ettiğini de ifade etmeliyim. Zira bu kanun, 12 Eylül 1980 öncesinin tartışılmasını herkese kapatmaktadır.

Ben aynı duruma düşmek istemiyorum. Onun için şu anda bu tartışmaya girmiyorum. Yalnız, 'Demokrasinin ve konuşan Türkiye'nin anarşi ve terörün sebebi bulunduğunu ve bu durumun ülkeye ağıra malolduğunu' hiçbir şekilde kabullenmiyorum. Zira, bu doğru olsa, Türkiye 'Susan Türkiye' olarak hep demokrasi dışında kalmaya mahkûm olur.

Milletin hür iradesinin ülke idaresine hâkim olmasını istemek, ülke için niçin tehlike olsun?.. Bu, akla mantığa sığmaz...

Ayrıca, 12 Eylül 1980 öncesinde, anarşi ve terörün sebebi olarak gösterilmemizi de kabullenmiyorum.

Anarşi ve terörü yapanlar ve yaptıranlar belli ve bu hususta ne yapılması gerektiği ortada iken, adeta suç işleyenlere hak verir gibi, kusuru demokrasinin üstüne ve birtakım yerlere atmanın büyük zararı vardır.

Hep beraber yaşanılmış, hep beraber görev yapılmış bir dönemin şartları herkesçe malumken, suç ve suçluları bir kenara bırakıp, tartışılmasını kendilerinin yasakladığı bir konuyu ortaya atmanın anlamını bulmakta güçlük çekiyorum.

Bin senelik insanlık tarihinde, medeni âlemde, kişi kendisini savunmadan suçlanmamakta, cezaya çarptırılmamakta, suçlu olduğunu kabule mecbur tutulmamaktadır.

Şayet ülkeyi idare edenler, bugün bazı konuların tartışılması taraftarı iseler, tek taraflı beyan ve ithamlar yerine, yasakları kaldırarak, serbest zeminlerde ve milletin gözü önünde ve milletin hakemliğinde, bunun yapılmasını içlerine sindirmelidirler. Gerçek ancak o zaman meydana çıkar.

Devlet gücünü elinde tutanların, öfke ve hiddete kapılarak, bu gücü adaletsiz kullanmalarından ve taraflı davranmalarından, milletin ve memleketin kazanacağı hiçbir şey yoktur. Zira, devlet haksızlık üzerinde değil, adalet üzerinde oturur."

126

Evren bir saptama yapıyordu. Demirel'in hangi 'hedefe varmayı' istediğini görmüş, TBMM'deki konuşmasında o hedefi açıklıyordu:

"Türkiye'de demokrasi var mıdır, yok mudur tartışmasına girenlerin 'neyi hedef olarak aldıklarını' bildiğini" söylüyordu. O hedef, elbette siyasal yasakların kalkmasıydı.

Anayasa'nın geçici 4. maddesinin kaldırılması böylece, artık tartışmaya açılıyordu.

Evren'le Demirel arasındaki kimi zaman sertliğe varan tartışmalar zincirine her gün olmasa bile sık sık yeni halkalar eklendi.

Bir süredir Cumhuriyet'te yazıyordum. 27 Ekim 1985 Cumartesi günü, gazetelerin genel yayın müdürleri Çankaya Köşkü'ne çağrıldı. Cumhurbaşkanı 'kimi konularda' basına konuşacaktı.

Hasan Cemal, gitti ve büroya hayli heyecanlı döndü. İlhan Selçuk o sıra Ankara'daydı, Yalçın Doğan'ın odasında toplandık.

Hasan Cemal notlarını çıkardı ve bana baktı, "Önce senden

başladı. Sonra Ufuk Güldemir'in 'Kanat Operasyonu' yazı dizisine geçti" dedi.

Dinliyorduk: "Basın toplantısını sadece benimle de yapabilirdi. Zira toplantının ana konuları Cumhuriyet ve yayınları oldu" dedi.

Cumhuriyet, Eylül 1985'te 'hamle' yaptı. Tirajla ilgili. Okuyucunun ilgisini çekecek yazı dizileri. Temmuz ayında Ankara'ya gelen Hasan, hepimize sordu: "Elimizde ilgi çekici neler var"dı?

O sıralar ben "KU-DE-TA" başlıklı bir kitap hazırlıyordum.

"Beş bekçinin düşsel bir Ada'ya egemen olan bir dernek ve yöneticilerini bir darbede indirme" nedenlerini, arada geçen olayları alaylı bir üslupla anlatıyordum.

Hasan, kitabın önce Cumhuriyet'te yayımlanmasını istedi. Yayımlandı.

Oysa KU-DE-TA doğrudan 12 Eylül'ü hedef alıyor, 12 Eylül yöneticileri ile dalga geçiyordu.

Basın toplantısının amacını Evren, açık bir dille söylemişti:

"Bu yıl 12 Eylül'le birlikte 12 Eylül'ü kötüleyici bir kampanya başlatıldı. Bütün basında değil, ama bazılarında oldu. Sanki şöyle bir hava yaratılıyor:

Siviller hakları korur. Asker gelince bazı haklar satılığa çıkar...

Olmaz böyle şey."

Sonra 'patlamış'tı:

"KU-DE-TA yazmış... Konsey üyelerini bir Ada'da bekçi yapmış.. Hasan Cemal'in adı tersten yazılmış...

Sanki anlamadık!.. İstesek yasaklardık. Sordular da. 'Hayır' dedik. İstediklerini yazsınlar, kötülesinler."

Oysa, KU-DE-TA'nın Cumhuriyet'te yayımının başladığı ilk gün, Ali Baransel bana geldi. 'Paşa merak ediyor'du. Bu, KU-DE-TA neyin nesiydi, neyi veya neleri anlatmak istiyordu.

Ali'ye "Hiç" dedim, "hiçbir şey anlatmak istemiyor. Tamamen düşsel bir olay. Düşsel bir Ada'da geçen kimi olaylar."

Köşk, bu açıklamalarla yetinmedi. Evren'in söylediği gibi, sıkıyönetim hâlâ sürüyordu. Bir emirle yayını durdurabilirlerdi. Bir söylentiye göre, hukukçulara inceletilmişti. Ne çare "Yapılmak istenen açık seçik anlaşılıyordu. 12 Eylül'le gırgır geçiliyordu, beş komutan

alaya alınıyordu ama, yazı dizisinin içeriğiyle bu düşünceler mahkemede örtüşecek nitelikte değildi."

Evren'in KU-DE-TA'yı uzun süre unutamadığını sanıyorum. Zira, bir olay ile sonradan bu görüş kanıtlandı.

Ekim ayında gazetelerin genel yayın müdürleri önünde Hasan Cemal'e yüklenen Kenan Evren Paşa, o toplantının üzerinden on beş-yirmi gün geçtikten sonra, bu kez konuyu Cumhuriyet'in Ankara temsilcisi Yalçın Doğan'la tartıştı.

Doğan'ın yazıp bana verdiği notta şunlar vardı:

"16 Kasım 1985.

Evren'in Abu Dabi ve Pakistan gezisinden dönüşünde Akaba'da Kral Hüseyin'le görüşmesinden sonra uçakta önce gazetecilerin tümünü çağırdı ve her zamanki sohbetini yaptı.

Aradan on dakika geçtikten sonra, Evren'e özel olarak hizmet eden hostes geldi ve 'Cumhurbaşkanı sizi istiyor' dedi.

Uçağın önünde Evren'den başka Dışişleri Bakanı Halefoğlu ile Bakan Sudi Türel de vardı. Ama, onlar öteki taraftaydı. Evren'in yanına gidince, yanındaki boş koltuğu gösterdi ve 'Buyrun, oturun' dedi.

Biraz gezi üzerinde konuştuktan sonra, aniden döndü ve 'Cüneyt Arcayürek neden yazdığı kitapta isimleri doğrudan doğruya yazmıyor?' diye sordu. 'Hangi kitap?' diye sorunca ben; 'İşte, şu KU-DE-TA var ya; orada sözde MGK dönemini yazmış. Ben gerçi okumadım, ama gelip bana söylediler, orada Arcayürek neden herkesin ismini olduğu gibi yazmıyor?'

Ben, 'Bilmiyorum, kitabı yazan bilir herhalde' deyince; 'Siz onun yakın arkadaşısınız, bilirsiniz' dedi. Ben sustum. Bunun üzerine;

'Benim adım kitapta Sacret değil mi?' diye sürdürdü, ben yeniden 'Bilmiyorum' karşılığını verdim.

Evren, 'Sacret ne demek?' diye sürdürdü. Ben de 'Kutsal anlamına geliyor efendim. Siz herhalde briç bilirsiniz. Paris'te 1870 komünü sonrasında iç savaş çıkınca Fransızlar Sacret- Kör anıtını yaptılar. Briçte de var (kör). Yani, kalp demek, sacret de kutsal anlamına geliyor, kutsal kalp gibi bir anlam çıkıyor, sacret oradan gelse gerek' dedim.

'Neden herkesin ismini açıkça yazmıyor? Yazsa ya! Yok bana Sacret diyor, Milli Güvenlik Konseyi üyelerine bekçi diyor, herkese

bir isim takıyor. Ayrıca kitapta yanlışlar da var. Yok ben Çankaya'ya iki kapılı buzdolabı almışım. Ben tek başına yaşayan bir insanım, bir et alınıyor, bir hafta dolapta duruyor. Zaten iki kapılı buzdolabına ihtiyacım yok ki!.. Bu tür yanlış bilgileri ya bizim Köşk'ten attığımız adamlar veriyor ya da yalan yanlış bilgiler bize karşı olanlar tarafından veriliyor. Bunların hepsi yanlış, siz arkadaşısınız, söylersiniz.'

Ben de şöyle dedim: 'Kitabı okudum, ama kimin hangi isimle çağrıldığını, ayrıca kitabın Çankaya Köşkü ve 12 Eylül dönemini anlattığını bilmiyorum. Kitabın başında da yazıyor. Bu düşsel bir öyküdür, diyor. Bunun dışında ben bir şey bilmiyorum, ama kendisine belirttiğiniz noktaları iletirim.' "

Cumhurbaşkanı Evren, bu olaylardan sonra uzun süre benimle görüşmedi. İlişki kurmadı. Doğrusu ben de Köşk'ten görüşme isteminde bulunmadım.

Ne kadar zaman geçti aradan, bilemiyorum. Ama, öyle bir zamandı ki, Evren'in süresini doldurup Köşk'ten ayrılacağı, Özal'ın Çankaya hevesinin başladığı günlerde Köşk'le ilişkilere bir canlılık geldi.

İleride göreceksiniz; Evren, KU-DE-TA serüveninden sonra birkaç kez benimle Çankaya Köşkü'nde söyleşti. İçten davrandı. Zamanın Evren'deki kırgınlığı, kızgınlığı alıp götürdüğü sanısına kapıldım. Hatta, Ali Baransel'in sürekli vurguladığı gibi, Evren'in 'kindar bir insan olmadığı' kanısı bende de egemen oldu.

Ne kadar yanılmış olduğumu yıllar sonra anladım. Evren, Marmaris'te sanat değeri beş para etmez, ama 'darbeci generalin elinden çıktığı için' milyarlara sattığı tablolarıyla haşır neşir olurken, bir de kitap yazdı.

Başta İlhan Selçuk ile birçok yazarı, bu arada beni de önce 12 Eylül'ü övmek, daha sonraki yıllar kötüleyen yazılar yazmakla suçladı.

12 Eylül terör ve anarşiyi sona erdirmek için gelen bir darbeydi.

Oysa, 12 Eylül komutanları, başlarında Evren, saçma sapan icraatlarıyla demokratik rejimi yıllarca içinden çıkılmaz bir duruma getirmişlerdi...

Terör ve anarşiyi –bu iki sorunu da tam çözemediler ya– ortadan kaldıracaklarını vaat ederek işbaşına gelen 12 Eylülcüleri sonraki icraatlarından ötürü eleştirmek görev olmuştu.

Evren, 12 Eylül günleriyle daha sonraki yıllar arasındaki olumsuz, çarpık yaptırımlarını unutuyor, sırf kin duygularını tatmin edebilmek için bir başlangıçla bir son uyduruyor, aklınca kimi yazarlardan –kuşkusuz benden bir türlü unutamadığı KU-DE-TA'nın– intikamını alıyordu.

127

Elbette bir rastlantıydı. Cumhurbaşkanı Evren'in basını toplantıya çağırdığı 26 Ekim 1985 Cumartesi günü, hemen bütün gazetelerde –tabii Cumhuriyet'te– iki gün önce Isparta'ya giden Süleyman Demirel'in konuşması manşetteydi.

Evren, Demirel'in gezi ve konuşmaları ile bağlantılı kısa bir açıklama yapmıştı: "Ben bu konuyla ilgilenmiyorum" diyordu:

"Gezmesi yasak değil ki... Konuşmalarında suç unsuru varsa memleketin savcısı var, mahkemesi var. Ben savcı değilim ki..."

Bu, hoşgörü müydü yoksa artık elinde bir olanak kalmadığının işareti miydi?

Bilinemezdi.

Evren'in gazetecilerle konuştuğu gün doğduğu büyüdüğü Isparta'da basınla sabah, kahvaltıda buluşan Demirel, "Savunma hakkı bir gün herkese lazım olur" dedi.

Demirel 'konuşan Türkiye'nin gündeme geldiği her kez, "Türkiye, 12 Eylül'e götürülüyor" suçlaması ile karşılaşıldığının anımsatılması üzerine, "Deveye sormuşlar, 'Engini mi seversin yokuşu mu?' 'Bunun düzü yok mu?' demiş" diye bir benzetme yaptı ve "Meseleye öyle bakmak yanlıştır" dedikten sonra sürdürdü:

"Vatandaş işim yok, aşım yok derken, 'Sen 12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsun?' diye sorarsanız bu vatandaşın sorusuna cevap teşkil etmez. Meseleyi de çözmez. Onunla kan mı isteniyor denmek isteniyorsa kimsenin kan istemesi mümkün değildir.

Ama hak, hukuk, adalet, ekmek, hürriyet, güvenlik, hepsini beraber istiyoruz denmesi tabiidir. Bunlardan hangisini iştiyorsun denirse bu abestir, neden hepsi birden istenmesin? Sonra bir bıçak, bir yerde kullanıla kullanıla kesmez hale gelir."

Demirel'in Zincirbozan'dan bu yana sürdürdüğü taktik, meyvesini veriyordu.

Gazetecilerin merakı "Demirel dönüyor" manşetlerinde. "Düşünmekten ve konuşmaktan hiç korkmadığını" söyledikten sonra dedi ki:

"Açık söyleyeyim. Yalnız, bir ülkede yasaklar varsa, veya yasak korkusu ile yasak olmayan şeyler de yasak haline getirilmişse, hakkı olan şeyleri de kişi kendi kendine yasaklamışsa, o zaman, tabii ki hoş bir durum ortada yoktur. Ben Türkiye meselelerini düşünmeye ve düşündüklerimi söylemeye devam ederim, ama kimi bulup söyleyeceğim. Vatandaş topluluklarına söylemek için meydanların açık olması lazım. Düşüncelerimi ulaştırmak için basının, radyo ve televizyonun açık olması lazım."

Bu konuşmaların amacı artık belli oluyordu. Demirel, yasakların 'fiilen ve resmen kalkması'nı hedef alan kampanyayı ağır ağır başlatıyor ve giderek hızlandırmak istiyordu.

Geziyor, konuşuyor; ama 'düşüncelerini topluma ulaştırmak için' radyonun, basının, televizyonun özgür olması gerektiğini öne sürüyordu.

Aslında istediği ne oydu, ne buydu.

Bir siyasetçinin elinde olması gereken araçlara; örneğin bir parti olanağına kavuşmalıydı.

Isparta'dan bu hedefin ipuçlarını veriyordu:

" 'Siyaset yasağı olmasaydı şu anda ne yapardınız?' Soru benim için önemli değil" diye başlıyordu:

"Sandalye meclûbu (tutkunu) değilim. Sadece ülkeme hizmet etmekten koparılmanın hoş bir şey olmadığını söyleyeyim.

" 'Yasaklar olmasa ne yapardınız?' derseniz, bu zamana kadar ne yaptıysam onu yaparım."

128

1986 yılına siyasal yasaklıların 'hayat memat yılı' demek, galiba, daha doğru olacak.

Türkiye yeni yeni siyasal kavgalara gebe!

Altıncı Bölüm

REFERANDUM

"... Memlekette bir mesele..."

129

Türk demokrasisindeki çalkantılar sadece iç dünyamızda değil, dışarda da ilgiyle izleniyor.

Tartışmanın odak noktası; yasaklar!

Eski siyasetçilerle basın, yasakları demokrasiden insan haklarına kadar çağdaş hiçbir öğeyle bağdaştıramıyor.

Kuşkusuz, giderek hızlanan kampanyaya Demirel'le öteki önemli siyasetçilerin katkısı büyük oluyor.

1986; siyasal yasaklarla ilgili olayların olgunlaştığı, geliştiği bir yıl oluyor. Cumhurbaşkanı Evren'de de bir değişim gözleniyor. Kefil olduğu "Anayasa'yı deldirtmem" diyen Evren'deki yumuşama yavaş yavaş yaygınlaşıyor, kamuoyuna mâl oluyor.

Ne var ki, iktidar, daha doğrusu Başbakan Turgıt Özal, 12 Eylül önderinden de katı! Olumlu bakıyor gibi izlenim veriyor, ama yasakların kalkmasına asla razı değil.

Ya Demirel?.. Evren'e ve 12 Eylül'e saldırgan davranışlarını bir yana bırakıyor. Daha yumuşak davranıyor. Köşk'e gidip gelenler Evren'e, Demirel'den 'ılımlı ve olumlu izlenimler' aktarıyorlar.

Böyle davranmak veya görünmek; kuşkusuz, Demirel'in o sırada uyguladığı politikaya uygun düşüyor. Zira basına yansıyan, dolaylı kanallardan gelen bilgiler, Evren'in 'artık' yasaklarda direnmediğini ulaştırıyor Demirel'e.

Evren'i karşı cepheden ayırmak, üzerine ateş açmamak gereki-

yor. Ama, Özal'ın üzerine gidip 'direncini kırmak, en azından yumuşatmak' Demirel politikasının ana hedefi oluyor.

Halka sinen ekonomik zorluklar, Demirel'in Özal karşıtı politikalarına yardımcı oluyor. Savaşım için seçtiği alan ise; 28 Eylül 1986'da yapılması kararlaştırılan ara seçimler.

11 milletvekili seçilecek. ANAP hemen hepsini kazanacağı inancında ve iddiasında. Sahnede bu kez üç parti değil, SODEP ve DYP de yer alıyor.

Demirel'in hiçbir sıfatı yok. 'Yasaklı bir eski siyasetçi!'

Ama; DYP, Zincirbozan yolunda adını koyduğu ve gelecek yıllarda birlikte yoluna devam edeceği tek araç. Üstelik, bu seçimde Hüsamettin Cindoruk Samsun'dan aday, Genel Başkan olarak 'devletin yayın organlarında' halka seslenebilmek olanağına sahip.

Milliyetçi Demokrasi Partisi kendini feshetmiş. Milletvekilleri 'açıkta' kalmış. Ya ANAP'ı ya da DYP'yi yeğleyecekler.

Demirel, DYP'nin eksiğini, açığını görüyor. Parti, TBMM'de grup oluşturamadığı için TRT'den ve radyolardan yararlanamıyor. Bir an önce TBMM'de grup kurmak!

Bu nedenle; Demirel, kafasını sürekli 'işgal eden' bir düşünceyi yaşama geçirmenin yollarını arıyor.

MDP'nin ortadan kalkması; Demirel'e, DYP'nin TBMM'de gruplaşması olanağını veriyor. MDP milletvekillerinin 20'ye yakınını DYP'ye çekmek, gruplaşmak için yeterli!

Parti arayan kimi MDP milletvekilleri ile 'sıkı' görüşmelerden sonra, DYP 'gruplaşıyor' ve... partinin kısıtlı propaganda olanakları genişliyor. Demirel'in deyimiyle 'halka seslenip halka erişmek' böylece sağlanıyor.

Bir politikacının işine geldiğince nasıl davranabileceğini gösteren çeşitli örnekler 1986 yılında yaşanıyor.

130

Amerikalılar 'gizli-örtülü' ve 'açık' istihbaratta hayli usta.

'Gizli-örtülü' istihbarat, CIA'nın görev alanı.

'Açık istihbaratı', dost ziyaretleri ile ABD Elçiliği görevlileri yapıyor.

Yeri gelmişken; açık istihbarata veya Amerikalıların bir ülkenin nabzını nasıl tuttuğuna bir örnek:

24 Ocak 1986 günü, Eskişehir'den Doğru Yol Partisi genel merkezine üç daktilo sayfalık 'resmi' bir yazı geldi.

Yazının son sayfasında 1995 genel seçimlerinde Eskişehir'den milletvekili seçilen Tansu Çiller'in partiye egemen olmasından sonra DYP'den istifa eden bir isim de yer alıyor:

İbrahim Dedelek (İl İdare Kurulu üyesi) ve:

Demir Berberoğlu (İl Başkanı)

Üçüncü imza DP il sekreteri Ali Güler'e ait.

Yazı şöyle başlıyor:

"23 Oçak 1986 günü İstanbul, Amerika Birleşik Devletleri Başkonsolosluğundan vâki talep üzerine, konsoloslukta görevli, siyasi kısım görevlisi Dr. Joseph Le Baron ile danışman olarak görevli A.Gürtay Kıpçak'la, İl Başkanı Demir Berberoğlu, İl Sekreteri Ali Güler, İl İdare Kurulu üyesi İbrahim Dedelek arasında siyasi konular üzerinde yapılan görüşmenin özeti aşağıya çıkarılmıştır. Bilgilerinize arzolunur."

Dr. Joseph Le Baron'un ilk sorusu "DYP'nin Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili görüş ve düşüncelerini" kapsıyordu.

İl Başkanı Demir Berberoğlu klasik ifadeler kullandı; 'Büyük müttefik' gibi, 'Bütün şartları ile demokrasiyi uygulayan bir ülke' gibi. Ama, madem ki söyleşiyorlardı; öyleyse Amerikalılar, Berberoğlu'nun şu sorusunu yanıtlamalıydılar:

"Şimdi size soruyoruz; günümüz Türkiye'sinde tam bir demokrasinin olduğuna inanıyor musunuz?"

Le Baron yanıtladı: "Türkiye'nin 12 Eylül 1980'e geliş şartlarını düşünmek ve değerlendirmek lazım. Ancak, bugün Türkiye'de tam bir demokrasinin olmadığı fikrine biz de katılıyoruz."

Demir Berberoğlu, 'yasaklı' liderinin görüşlerine koşut ifadeler kullanıyor:

"Türk Devleti, 12 Eylül'den önceki anarşiyi önleyebilecek güçte olduğunu, 12 Eylül ertesinde ispat etmiştir. Biz diyoruz ki, madem devletin bu gücü vardı, bunu neden demokratik parlamenter sistem

içinde seçimle gelmiş siyasi iktidarın emrinde kullanmamıştır? Anarşi, demokrasinin rafa kaldırılmasının nedeni olamaz. Siz Türkiye için başka, Amerika için başka standart uyguluyorsunuz."

Le Baron: "Dediklerinize katılıyorum, ancak 12 Eylül öncesi Meclis de çalışamaz duruma girmiş ve hatta Cumhurbaşkanını seçemez durumdaydı. Bunları değerlendirmiyorsunuz."

Berberoğlu: "Demokratik parlamenter nizam, kendi meselelerini kendisi çözümleyebilecek güçte bir sistemdir. Zaman zaman çıkan bunalımların sistemin zaafı olarak kabul edilmemesi gerekir."

Le Baron: "Tabii ki biz, NATO müttefikimiz olan Türkiye'nin tam demokratik bir rejimle idare edilmesini istiyoruz."

Berberoğlu: "Bunu söylemeniz iyi oldu. Sayın Başkanınız Reagan eksik yapılan 6 Kasım seçimleri sonucunda iktidar olan Özal'a tam destek vaadeden bir mesaj yollamıştır. Yine 12 Eylül'den sonraki yönetime destek olmuştur. Bunu anlayamıyoruz."

Le Baron: "Biraz da ekonomi konuşsak. Biz şu anda Özal'ın serbest piyasa ekonomi politikasını destekliyoruz. Türkiye'nin dışa açılması ve uluslararası pazarlara girmesi önemlidir. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

Berberoğlu, "Türkiye'nin uluslararası pazarlara girmesi ve uluslararası ticarete entegre olması bizim de çok istediğimiz bir husustur. Ancak uluslararası ticarete entegre olmak demek Türkiye'nin bazı mal ve hizmetlerde ileri derecede ihtisaslaşmış ve güçlü olmasına bağlıdır" diye yanıt veriyor. Kimi 'teknik' ayrıntılar öne sürüyor.

Dr. Joseph Le Baron son bir soruyla görüşmeyi kapıyor:

"Türkiye'de bir fakirleşme var, bu hususta ne diyorsunuz, halk daha ne kadar dayanabilir?"

Klasik bir yanıt geliyor Berberoğlu'ndan: "Türkiye'nin bütün bu sıkıntılardan kurtuluşunun çaresi DYP'nin iktidar olmasına bağlıdır."

ABD desteklediği Özal'dan yakınıyor, halkı fakirleştirdiğini söylüyor ve DYP ise, fakirleşmekten ve hemen bütün sorunlardan kurtulmanın çaresini DYP iktidarında görüyor.

Bu, sadece Berberoğlu'nun savı değildir. Demirel'in Özal'a, hatta askeri yönetime karşı kullandığı silahlardan biridir.

Kurtuluşu sadece DYP'de aramak ve bulmak!

Ne düş ama!

1986, Özal iktidarının temel sorunlarda giderek sıkıştığı bir yıl.

'Ekonomide mucizeler yaratan adam' diye tanımlanan Turgut Özal, enflasyonu aşağıya çekemiyor. Orta direğe dayalı politikalarda adım adım kan yitiriyor. Zira orta direk giderek yoksullaşıyor. Hatta kimi savlara göre, orta direk eridi. Yok olmanın sınırında!

'Yasaklı' muhalefet, Özal'ı ekonomiyle sıkıştırıyor. Demokratik haklar açısından hırpalıyor. Zenginler kulübünü işçiye, emekliye, memura yeğleyen 'mucizeler adamı' Özal, işçi ücretlerine enflasyonun çok altında zam veriyor.

Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, İzmir Atatürk meydanında düzenledikleri büyük mitingte "12 Eylül öncesini isteyenin Allah belasını versin. Ama o dönemin ekonomik şartlarını arıyoruz" diye bağırıyor.

Koşullar, Demirel'i canlandırıyor. Hedefe varmayı kolaylaştıracak bir ortam oluşturuyor.

12 Eylül öncesi ekonomik durum niçin aranıyor? Meydanlardaki bu ses, bu istek yankılanıyor. Yanıt çok basit: Örneğin petrol fiyatları dünyada 25-30 dolardan 13'e inmiş. Bizde 19-20 dolar.

1986'da akaryakıt fiyatlarının düşmesi Türkiye'ye yılda bir milyar dolar tasarruf olanağı sağlıyor. Hükümet yeni fiyatlara koşut iç fiyatları geri çeviriyor. Çünkü, "Dolar karşısında Türk lirası değer kazanıyor, onu karşılamak gerekiyor" içerikli bir gerekçe kullanıyor.

Türk-İş mitingi sadece ekonomik göstergelere yüklenmiyor. Yanı sıra "Anayasa'ya hayır" pankartları ile siyasal tartışmaların özetini veriyor.

Bir yerde halkımız vurdumduymaz Özalizmin söylemlerini dinliyor.

Şubattaki işçi hareketlerinden sonra mart ortalarına doğru Turgut Özal, herkese ters gelen o eşsiz mantığını kullanıyor İzmir'deki bir konuşmasında:

"Enflasyon canavarını çökerttik. Helva yapmasını çok iyi biliyoruz" diyor.

Yıl 1986. 1989'daki Cumhurbaşkanlığı seçimi şu ya da bu şekilde gündeme geliyor.

Örneğin, Kenan Evren'in Anayasa engeline karşın ikinci kez Cumhurbaşkanı seçilmesini irdeleyen, hatta isteyen haberler gazetelere yansıyor. Öyle ya; Evren, Anayasa'nın öngördüğü gibi TBMM'de seçilmedi. Anayasa referandumunda halkın onayı ile Çankaya'ya çıktı. İkinci kez, pekâlâ TBMM'de seçilebilir!

Evren, gazetelerin hemen her gün yazdıklarından 'bıkmış usanmış.' Ama, özgür basın bu. Haber yapacak, yorum yazacak. Çankaya'ya bu gerçeği anlatmanın zorluğu ortada.

Ama içine bir kuşku düşmemiş değil, düşmüş: "3 yıl sonraki Cumhurbaşkanlığı seçimini ortaya attıklarına göre, olsa olsa ağzımdan bir daha Cumhurbaşkanı olmak istemediğimi duymak istiyorlar" diye düşünüyor.

Ne var ki, ekonomideki kötüye gidişi diline dolayan Demirel, Başbakan Özal'ı hırpalarken, bir yandan da kimi aracıları Orhan Kilercioğlu gibilerini Çankaya'ya göndererek Cumhurbaşkanı Evren'i 'siyasal affa' yani Anayasa'nın geçici 4. maddesinin kaldırılmasına 'ikna etmeye' çalışıyor.

28 Nisan 1986 Pazartesi günü, Orhan Kilercioğlu, 'yine' Çankaya'da.

Evren'in günlüğüne göre:

"(Orhan Kilercioğlu'nun) Cumhurbaşkanı'na anlattıkları şöyle:

Süleyman Demirel'le şimdiye kadar dört defa görüşmüş. Kilercioğlu'nun ifadesine göre, Süleyman Demirel 'askerlere karşı' değilmiş. 1989'da yapılacak seçimlerden sonra yeni Meclis zamanında nasıl olsa Anayasa'nın yasaklar getiren geçici 4'üncü maddesi kalkacakmış. Eğer benim Cumhurbaşkanlığı dönemimde kalkarsa çok daha iyi olurmuş ve halk da beni daha çok takdir edermiş. Süleyman Demirel'in 'bana karşı saygısı' varmış!

Kilerciğlu bu mealde birçok şeyler söyledi. Kilercioğlu'nun Demirel'e yakın ve o paralelde biri olduğunu; onun, Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın özel kalem müdürlüğü zamanından bilirim. 'Bu söylediklerinin bir kısmının kendi düşünceleri olduğunu zannederim. Belki de kendisi Demirel'e gitmiş, böyle bir hareket teklif etmiş, Demirel de 'uygun olur' demiştir."

Oysa, Evren Paşa bir noktaya nedense dikkat etmiyor. Demirel, o sırada yasakların kalkması için gerekli olan her şeyi yapardı.

Yasakların 'fiili siyaset' yapamaz hale getirdiği Demirel, bir an önce bu dar çerçeveyi kırmak istiyordu.

Kilercioğlu, 'kendi düşüncelerini söylemekle' ne kazanacaktı? Demirel'le sıkı fıkı olduğu kuşkusuzdu. Demirel'e gidip 'böyle bir hareket şeklini teklif etmiş' olması, bir olasılıktı elbette. Ama Demirel, başkalarının getirdiği önerilerden ancak işine yarayanları onaylayan tiplerdendi.

En azından onaylar gibi görünür, ama işine gelmeyenleri onaylayacak, destek verecek ne bir şey söyler ne de en ufak bir davranış gösterirdi.

Kilercioğlu'na, Evren şunları söyledi:

"Demirel, belki askere karşı değildir. Ama halka ve basına söyledikleri var. Hele kendisinin kurdurduğu DYP'nin Genel Başkanlığına getirdiği Hüsamettin Cindoruk'un şimdiye kadar söyledikleri ortada. İstersen okuyayım (bir kısmını okudu). Orduya karşı olmayan, 12 Eylül'e karşı olmayan bir kişi bunları söyler mi?

Kaldı ki, Anayasa'da değişiklik yapmak benim yetkim dahilinde değildir. Bunu Meclis yapabilir. Ama ben inanıyorum ki, eğer bugün bir referandum yapılsa ve 'Eski siyasi parti liderlerinin affedilerek tekrar partilerinin başlarına geçmesine razı mısınız?' diye millete sorsak, belki yüzde 91,5 olmaz ama, yine büyük bir çoğunlukla 'Razı değiliz' diyeceklerdir.

Yalnız Demirel için af çıkarılamaz ki. Bütün yasaklıları kapsaması lazım. Ecevit, Erbakan, Türkeş yeniden sahneye çıkıp aynı oyun tekrar mı edilsin? Millet bunu kabul eder mi? Bana ne derler?

Bunun zamanı gelecektir. Ama zamanı şimdi değil. Benim kimseye karşı küskünlüğüm yoktur."

Oysa, anılarındaki notlara göre, Evren şöyle düşünüyor:

"Gönderilen mesajdan anlaşılıyor ki, ben rıza göstermeden geçici 4'üncü maddenin kalkmayacağına inanmışlar, beni yumuşatmaya çalışıyorlar.

Mamafih ben rahmetli babama çekmişim. Şimdilik böyle söyledim ama, içimden 'acaba 4'üncü maddeyi kaldırsak iyi olur mu' diye düşündüğüm oluyor."

Bu cümleler, Evren'in yasaklar konusunda bir 'yumuşama' sürecine girdiğine mi işaret ediyor acaba?

132

Demirel, Kilercioğlu'nun Evren'den aktardığı bilgilerin pek çoğuna önem vermemiş, ancak bir-iki cümle var ki, bunların üzerinde önemle durarak gereken anlamı çıkarmıştır.

"Bunun (siyasal affın) zamanı gelecektir. Ama zamanı şimdi değil."

Bu iki cümle hedefe bir adım daha yaklaştığı izlenimi uyandırmış olmalı Demirel'de. Öteki cümlelerin bu ikisi kadar ağırlığı yok!

Burada bir noktaya özenle işaret etmek gerekiyor.

Demirel, siyasal yaşamı boyunca Türk ordusunu 'topyekûn' suçlamadı. Darbeyi yapanlarla ordu tüzel kişiliğini, orduyu her zaman birbirinden ayrı tutmaya ve göstermeye çalıştı.

Darbeleri, sanki ordudan soyutlanmış olanlar, üç-beş general kişisel ihtiraslarını doyurmak veya kişisel amaçlarına varmak için yapıyordu.

Örneğin, 12 Eylül darbesinden önce orduda 'alt kademelerin görüşlerine başvurulduğunu' Demirel unutmuş görünüyor.

Demirel olsa olsa ve her ne olursa olsun orduyu tümüyle karşısına almaktan –hep çekindi– çekiniyor.

Siyasal yasaklara umut ışığı bir yanıyor, bir sönüyor.

Tabii Demirel, Evren'e her zamankinden daha yumuşak. Ne ki, Anayasa değişikliğine karşı çıkan Özal'a karşı içeriği sert eylem planları hazırlıyor.

Evren'le Demirel arasındaki 'gizli köprü'nün henüz, kimse ayırdında değil. Bu ilginç gelişme, 1986 yılının Nisan ayının son günlerine rastlıyor.

133

Günümüzün gençleri böylesi olayları "nihayet jeton düştü" diye niteliyorlar.

Oysa, Evren'deki değişim bir dizi gelişmeden sonra yavaş yavaş kafasında oluşmaya başlıyor. Bir şimşek çakmasına da benzemiyor bu değişim, bu gelişme:

Evren, 6 Mayıs 1986 Salı günü; "Kendi kendime, 'acaba yasaklıların bu yasaklarını kaldırsak mı?' diye düşünmeye başladım" diyor ve önce 'kendi kendine bir muhakeme (usavurma, yargılama)' yapıyor:

"Süleyman Demirel yurt sathındaki gezilerini ve konuşmalarını sürdürüyor. İlk zamanlar 12 Eylül'e ve bize dolaylı dolaysız sataşıyordu. Herhalde bu tür konuşmaların kendisine puan kazandırmadığını anlamış olsa gerek ki, Güneydoğu yöresinde GAP bölgesinde yaptığı son gezileri sırasında 'Eski ile uğraşmadığını, geleceğe baktığını, kimse ile bir hesabı olmadığını' söylemeye başladı."

Bir an duralım; çok ilginç bir yaklaşım, neredeyse Evren'le Demirel'in sözlerinde adeta bir örtüşme görülüyor.

Demirel, Kilercioğlu aracılığıyla "askere karşı olmadığını ve Evren'e saygısını" iletiyor. Tarih: 28 Nisan!

Tarih 6 Mayıs 1986: "12 Eylül'e ve başta o dönemin lideri Evren'le arkadaşlarına dolaylı dolaysız satan Demirel'in 'bu konuşmaların kendisine puan kazandırmadığını' anlayarak eski ile uğraşmayı bırakıp geleceğe baktığını, kimse ile hesabı olmadığını düşünen" Evren; yasakların artık kalkması için bu öğeleri önemli ve yeterli görüyor!

Sekiz-dokuz günde bu değişiklik, müthiş bir gelişme değil mi? Oysa tersini nasıl savunursa savunsun veya yorumlasın, Demirel yasaklardan kurtulmak için oyun üstüne oyun kuruyor.

Peki ama, eski liderlerin yeniden siyasete girmesine yakın günlere değin karşı çıkan; Demirel'le öteki liderlerin yeniden fiili siyasete girmeleriyle 12 Eylül'e dönüleceği kaygı ve kuşkusunu taşıyan Evren'deki bu ani değişikliğin nedenlerini nasıl açıklayacağız? Yanıt Evren'in 6 Mayıs notlarında:

"Savcılardan bazıları (Demirel'in) konuşmalarında görülen suç unsurlarından dolayı hakkında soruşturma yapıyor, dava açıyorlarsa da, şimdiye kadar hiçbirisinden bir sonuç çıkmadı.

Kendi kendime 'Acaba yasaklıların bu yasaklarını kaldırsak mı?' diye düşünmeye başladım.

Zira eski siyasi partilerin liderlerinin hepsi konuşmaya, beyanat vermeye başladılar.

Demirel, Ecevit, Erbakan, Türkeş hepsi rahat rahat konuşuyorlar. Bir şey olduğu da yok.

Zaman zaman vatandaşlardan aldığım mektuplarda, bunlara müsaade etmemem öneriliyor ama, yapabileceğim bir şey olmadığını bilmiyorlar. Beni yine 12 Eylül dönemindeki Kenan Paşa olarak görüyorlar."

Heyhat! 'İki dudağı arasından çıkan her sözün yasa anlamına geldiği veya alındığı dönem' sona ermiş. Kenan Paşa hayıflanıyor. "Beni yine 12 Eylül dönemindeki Kenan Paşa olarak görüyorlar" derken, geri gelmeyecek o günleri anımsıyor.

Demirel, 'karşı cephede bir gedik açmış' görünüyor. Yol alan Demirel; geriye adım atmaya hazırlanan ise Kenan Evren!

"Eski ile uğraşmadığını, geleceğe baktığını, kimse ile kişisel hesabı olmadığını" -Kilercioğlu'nun Çankaya'da kullandığı üsluba benzer- bir üslupla yineleyip duruyor Demirel.

O günün koşullarında benimsediği yöntem bu.

Ama bir-iki yıl geçti. Evren anılarını kitaplaştırdı... Bir-iki yıl önce 'kimseyle hesabı olmadığını' söyleyen Demirel; Evren'in üzerine hışımla gitti, kızgın lavlar gibi aktı. Evren'le geniş ölçekte hesaplaşmaya girişti.

Dün dündür bugünse bugün mü?

Yoksa, siyasetin gereği mi?

Evet, hepsi: Evren'le hesaplaşmaya girişirken artık siyasal yasaklı değildi.

Evren'e yumuşak davranmaya, Evren'in yumuşamasını sağlamaya gereksinimi kalmamıştı!

134

Evren, 'yasakları kaldırma fikrini Konsey üyesi arkadaşlarına' açtı. Dört eski orgenerale "Demirel'in yurttaki gezilerinde yaptığı konuşmalarla 'bizim üzerimizde baskı yaparak' Anayasa'nın geçici 4. maddesini kaldırmayı amaçladığını" söyleyip görüşlerini istedi.

Dört eski MGK üyesi orgeneral, Evren'e "Oyuna gelinmemesini" söyledi. Evren'in aklından geçeni onaylamadılar.

Bir gün sonra. Cumhuriyet'in Ankara Temsilcisi Yalçın Doğan, Köşk'te.

Evren'le görüşme yapıyor. Doğal olarak yasakların kaldırılmasıyla ilgili soru yöneltiyor Cumhurbaşkanı'na. Sonunda 'olay gelişecek ve bir yerde Evren'in önüne gelecek.'

Karşı bir soru geliyor Evren'den Yalçın Doğan'a:

"Sen bu konuda ne düşünüyorsun?"

Doğan, "Hiçbir mahzur olmadığını, artık halkın büyük bir çoğunluğunun onların arkasından gitmeyeceğine inandığını" söylüyor.

Evren, "Evet" diyor. "Ben de aynı kanaati taşıyorum. Halkın büyük çoğunluğunun bunların arkasından gitmeyeceğine inanıyorum."

Şu kuşku çıkmıyor aklından: Ya bu dört lider partilerin başına geçerler ve 12 Eylül'den önceki olaylar yeniden başlarsa?

Notlarına yazdığı bir başka kuşkusu daha var Evren'in: "Yalçın Doğan söylediğinde samimi mi, yoksa beni yumuşatmak için mi böyle söylüyor bilemem. Cumhuriyet gazetesi içerisindeki yazarlar arasından Yalçın Doğan'ı severim. Ama ne de olsa gazeteci, fazla güvenmeye gelmez."

135

Ama Yalçın Doğan, Evren'in sözüne inanarak 'büyük bir gazetecilik fırsatını kaçırıyor.'

Zira Evren, yasakların kalkmasına karşı olmadığını söylüyor Doğan'a, ama 'yazılmamasını istiyor.'

Gazetecilere 'güven duymayan' Evren'in yasaklarla ilgili sözlerini Yalçın Doğan yazmıyor.

Aylar geçiyor. Evren 'belki de Doğan'dan fazla sevdiği ve güvendiği bir başka gazeteciye yasakların kalkmasına yeşil ışık yaktığını yazma izni' veriyor.

Evren'in 16 Ağustos 1986'da Yalçın Doğan'ı niçin engellediğini gösteren gerekçeyi Evren'in kaleminden –elbette şaşırarak– okuyacaksınız:

"Evvelki gün Güneri Civaoğlu ile yaptığım konuşma, dünkü Güneş gazetesinde çıkınca, bugün de Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Yalçın Doğan'ın aynı konu ile ilgili bir yazısı neşredildi.

Meğer 7 Mayıs günü Yalçın Doğan'la konuşurken aynı konuyu ben ona da söylemişim. Ama henüz zamanı erken bulduğumdan neşretmemesini tembih etmişim. O da bugüne kadar beklemiş."

7 Mayıs 1986 günü Evren, Yalçın Doğan'a şöyle diyor:

"Bence siyaset yasakları kalkmalı. Siyaset yasağı sürdükçe, eski liderler hep mağdur durumda kalmış olduklarını söyleyecek ve bundan bir yandan şimdiki politikacılar zarar görecek, öte yandan da eski politikacılar belki de yasaklı olmanın propagandasını alabildiğine sürdürerek, toplumda sanki başka konuşulacak bir şey yokmuş gibi, hep bunu gündeme getirecekler. Bu nedenle ben siyaset yasaklarının kalkmasından yanayım."

Evren'in 'istişarelerinin' son durağı Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ.

"Necdet Üruğ, Konsey üyelerinin 'fikrini onayladığını, aynı düşüncede olduğunu' ifade ediyor."

Evren'in kararı:

"Mesele kalmadı. Şimdilik bu işi kapatacağım ama rahat bırakmayacaklarını da gayet iyi tahmin edebiliyorum."

Evren'in 'tahmini' doğru çıkıyor.

136

Doğru çıkıyor; çünkü Demirel, gösterişli gezilerine hız veriyor. Isparta'ya, oradan İzmir'e, İstanbul'a, Adana'ya, Kahramanmaraş'a yaptığı gezilerde büyük kalabalıklar karşılıyor Demirel'i.

Şanlıurfa'ya yaptığı gezide bulundum. Yağmur altında; kilometreler boyunca insanlar yollarda kümelenmiş, Demirel'i selamlıyor, konuşturmaya çalışıyordu.

Urfa, Necmettin Cevheri'nin memleketi. Köyleri var, bir ağa. Demirel'in yakını, çok yakını. AP'de birlikte olmuşlar, DYP'yi birlikte kurmuşlar.

Urfa'da büyük bir çadırda binlerce kişiye yemek veriliyor.

O geziyi unutmak olanaksız.

Fakat –sırası gelince yazacağımız– daha sonraki yılları, on yıl

sonrasını, 1993'te 'büyük değişim' gösteren Cevheri-Demirel ilişkisini anımsamamak da olanaksız.

Tansu Çiller'i destekleyen Cevheri'yi Demirel, "Arkamdan hançerledi" diye 'dışlıyor.' O içten ilişki bir günde yok oluyor. Cevheri bir mektupla yadsıyor Demirel'in savını.

Birkaç kez geliyor Köşk'e. Demirel bana Cevheri ile aralarında siyaset görüşmesi olmadığını, olamayacağını söylüyor.

Refahyol hükümeti, ordunun baskısı altında. Darbe, ha oldu, ha olacak. O günlerde demokratik kuralları savunurken –askerlerin yorumuna göre– Erbakan hükümetine arka çıkar bir çizgi sergileyen Demirel, birdenbire karşı davranışa geçiyor ve... Mesut Yılmaz'a Başbakanlık görevi veriyor.

Necmettin Cevheri, Köşk'te o sıralar. Bir-iki kez Demirel'le görüştüğünü duyuyoruz.

Hançerin açtığı yara kapandı mı? Dönme dolap dönüyor, dönüyor.

Demirel'e, –adı her geçtiğinde yazmayı istemediğim ifadelerle sözünü ettiği– Cevheri ile saatler boyu ne konuştuğunu soruyorum. Bana "GAP üzerinde konuştuk", ya da "Güneydoğu'ya gideceğim ya, o geziyle ilgili konuştuk. O kadar" diye yanıtlar veriyor.

Ama 'siyaset yok!' Öyle söylüyor.

137

Demirel'in titizlikle üzerinde durduğu gelişme sonuç veriyor:

DYP TBMM'de gruplaşıyor. Demirel büyük bir çabayla feshedilen MDP'den 20 milletvekilini transfer ediyor.

DYP için yeni bir yol, yeni bir olanak açılıyor.

Halka sesini duyurmak isteyen DYP'nin önünde artık geniş bir propaganda alanı var. TRT televizyonu ve radyolar Demirel'in buyruğuna 'amade.'

Kenan Evren bir noktada haklı. Cindoruk o günlerin Meclisini ve Sunalp'in partisi MDP ile milletvekillerini "Devrim muhafızları" diye alaya alıyordu. Ama ne çare; DYP, devrim muhafızı diye alaya aldığı 20 MDP'liyle 'gruplaşıyor.'

Gazeteci yazıyor:

"MDP'nin ortadan kalkması ve mirasının (milletvekillerinin) pazarda paylaşılması 12 Eylül'ün bittiğini ispatlayan bir gelişmedir."

Araziye uymak diye buna denilir!

138

Evren'in 'şimdilik kapatmaya karar verdiği' sorun –yasaklar– SHP Genel Başkanlığına seçilen ve ziyaretine gelen Erdal İnönü ile yeniden gündeme giriyor.

Evren'in 'kararı' üzerinden fazla bir zaman geçmemiş. Haziran başında İnönü, Evren'e "Anayasa'nın geçici 4. maddesi üzerindeki düşüncelerini" soruyor.

Evren, "Bu iş evvela TBMM'nin işi" demekle yetiniyor. Ne var ki, başka bir anı canlanıyor kafasında. Özal'lı bir sahne:

İlginç bir sahne. İlginçliği bir yana insanları tanımaya yarıyor.

Evren, Erdal İnönü'ye soruyu kendisine "Bir süre önce Turgut Özal'ın yönelttiğini ve ona verdiği yanıtta 'siyasal yasakların kalkmasına karşı' olduğunu söylediğini" anımsıyor.

Hatta, Özal'a "Şayet böyle bir şey yaparsanız" diyor Evren. Yani, yasakları kaldıracak Anayasa değişikliğini TBMM'den geçirecek olursanız "halka giderim" diye ekliyor.

Halka gitmek, referanduma başvurmak demek!

O sırada Özal, belki de Cumhurbaşkanı'nı deniyor; Evren, herkesin ağzını aradığından kuşkulanıyor ya, asıl ağzını arayan belki de Başbakan Özal.

Oyun içinde oyun!

Evren diyor ki: "Özal bu cevabımdan memnun olmuş göründü ve 'Halka giderseniz kazanırsınız' " dedi."

Evet, ama bu olay Özal'ın kafasında 'başka bir şey' olduğunu kanıtlamıyor mu? Sonradan gelişen olaylar; Özal'ı, yasakları halkın 'kaldırmayacağı' kanısına ve referanduma sürükledi.

Evren, Çankaya'nın eğilimini saptayan Özal'ın daha sonraki davranışlarındaki iyi niyet ya da kötü niyet işaretlerini belirlemekte güçlük çekmiyor:

"Benim nasıl olsa bu maddenin değiştirilmesine karşı çıkacağımı bilen Özal, sağda ve solda kendisine 4. maddenin kaldırılması üzerinde yapılan sondajlara, 'Aslında ben değiştirilmesine karşı değilim ama yukarı makamlar (yani Çankaya) buna karşılar. Onun için ele alamıyoruz' şeklinde cevaplar veriyormuş" diyor.

Sanki bütün partiler razı imiş, yalnız Evren'le Konsey üyeleri karşıymış gibi bir duruma düştüklerini görüyor:

"Bunu (Özal'ın söylediklerini) duyunca hata yaptığımın farkına vardım" diye düşünüyor Evren.

139

1986 yazı: Partiler, yasaklılar eylül ayına hazırlanıyor.

Siyaset pek çok değişikliğe gebe. Ara seçimlere doğru hazırlıklar sürüyor.

Özal, ara seçimi 12 Eylülde yapmayı düşünüyordu.

Vazgeçti. Meclis'in olağanüstü toplantısında Seçim Yasasında değişiklik yapıldı. 'Şimdiye kadar kurulmuş veya bundan sonra kurulacak partilere de televizyonda konuşma hakkı' tanındı.

Özal'ın zaman zaman kullandığı ve kullanacağı söylem, 'hodri meydan'ın ürünüydü bu değişiklik. Ne ki, bu denli özgüven Özal'a yaramadı. 11 milletvekilliğinin hemen hepsini kazanacağına inanan Özal'a, seçmen, ara seçiminde 'ilk dersi' verecekti. 'Aile' öylesine kendinden geçmişti ki; Özal konuşmalarını artık argo kimi sözcüklerle süslüyordu. "Ahmaklar" diyordu; "budalalar, şom ağızlılar!"

Ara seçim tarihi 28 Eylül 1986.

Seçim, yasakları ve yasaklıları unutturmadı. Tersine daha ön plana çıkmalarına yaradı. Hele Demirel için. Tam bir fırsattı. Evren'le 'geçici bir barış sürecine' giren Demirel, Başbakan Özal'ı derinden sarsacak bir sonuç için çalışmalarını yoğunlaştırdı.

Evren ise, yasakların kalkmasına yatkın olduğunu gösteren işaretleri basın aracılığıyla duyurmayı sürdürüyordu. Mehmet Barlas, Evren'le görüştükten sonra "İnancımız o ki, TBMM içinde çözüm bulunduğu takdirde, Anayasa'nın geçici maddeleri de, çok beklemeden, gerçekten 'geçici' olabilir ve geçmişte kalabilir" diye yazıyordu.

Tahsin Şahinkaya'nın gayrımenkulleri üzerindeki geniş tartışmalar sürüp giderken, Evren, bir yandan da ara seçimlerle ilgili gelişmeleri, olayları izliyordu:

"Seçim konuşmalarına yalnız parti liderleri değil, kapatılan eski partilerin genel başkanları daha çok katılıyorlar. Gazetelerimiz de bu yasaklıların konuşmalarına daha çok yer veriyor, hatta onlarla mülakat yapmak suretiyle teşvik de ediyorlar" diye yazıyordu not defterine.

Basın lakayt davranmakta elbette haklıydı. Eski siyasetçilerin, özellikle Demirel'in eskisi gibi artık 'halk tarafından izlenmeyeceği' kanısı sadece Evren'e değil, pek çok çevreye egemendi.

Ara seçimde DYP'nin alacağı sonuç o günlerde siyasette yaşam kavgası veren Demirel'in hem gücü hem de geleceği için önemli bir ölçü olacaktı. Bu gerçeği gören Demirel, bütün hızıyla yüklendi. Ara seçim yapılan illerde büyük gövde gösterilerine yol açan mitinglerde konuşmaya başladı.

O aylarda Demirel'in siyasete devam edip etmeyeceğini merak etmedim dersem, doğruyu söylememiş olurum. Bir geceydi. Demirel'in Güniz Sokaktaki evine gittim, bir süre konuştuk.

Ara seçimin siyasal yaşamı üzerindeki etkileri üzerinde durduk.

Ara seçimler geçti. Özal'ın siyasal yasakları referanduma götüren manevrası başarı kazandı. Demirel'i durakşar gördüm. Oysa bana göre, referandumu leyhte sonuçlamak kolay değildi.

Referandum kampanyasına ağırlık vermesi zorunluydu. Kendi açısından.

Ayrılıyorduk. Sokak kapısına giden bir-iki basamaklı merdivenin başında vedalaşırken, yukarı katta, merdivenlerin başında Nazmiye Demirel duruyordu.

Beni gördü Nazmiye Hanım.

"Bursa'ya geliyor musunuz?" diye içtenlikle sordum Nazmiye Hanım'a:

"Hayır" dedi ve birdenbire şu cümleyi ekledi:

"Siz soktunuz Demirel'i bu işe. Hadi çıkarın bakalım" dedi.

Şaşırdım. Yanıtlayamadım. Sustum. Sonradan düşündüm:

Sanki ben, Demirel'in siyasal geleceğinden 'bir şey bekliyordum.' Çevresindekiler gibi.

Ama Nazmiye Demirel'in üslubu, şaşırtıcı bir üsluptu.

Güniz Sokaktan ayrılırken yorumum şuydu: Ola ki Nazmiye Demirel ve 'aile' başlarına gelenlerden sonra Süleyman Bey'in fiili siyasete dönmesini istemiyordu.

Fakat Nazmiye Hanım dışarıda göründüğü gibi bir tip değildi:

Cumhurbaşkanlığında başdanışman olarak görev yaptığım günlerdi. Bir Kurban Bayramında Cumhurbaşkanı Demirel, beni ve eşimi bayramın son günü tatilini geçirdiği Antalya'daki –Kamuran Çörtük'e ait– tatil köyüne öğle yemeğine çağırdı.

Büyük bir motor yatla Antalya sahillerini gezdik. Henüz öğle yemeği başlamamıştı. Demirel, hangi neden ya da olaydan dolayı bilemiyorum, çevresindeki DYP milletvekillerine (içlerinde sonradan ANAP'tan geçen ve yabancı dil bilmediği halde Turizm Bakanı olan İbrahim Güldal'da vardı);

"Siz Nazmiye ablanızın o tavırlarına ve konuşmalarına bakıp gönül koymayın" dedi.

Demek ki, 'bizden önce' çevre ile Nazmiye Hanım arasında tatsız bir şeyler geçmişti. Derin bir sessizlik oldu. Kimse ağzını açıp bir şey söylemiyordu. O sırada bir düşünce geldi geçti aklımdan, ama uçtu gitti: "Acaba" dedim kendi kendime; "Nazmiye Hanım'ın o güleç, özverili ve insancıl görünüşünün altında sert ve hatta kırıcı bir karakter mi gizliydi?"

Eşime sordum. Esin yatta hanımlara ayrılan bölümdeydi. Dikkatini çeken şuydu: Yemek boyunca bir köşeye çekilen Nazmiye Hanım hemen hiç konuşmamıştı.

Nazmiye Hanım'ın kimi günler çevresiyle dalga geçen, hatta küçümseyen alaylı gülümsemelerini yakaladığımda İslamköy'den Çankaya'ya uzanan yolda kimlerin nasıl değiştiğini veya geliştiğini düşünmeden edemiyordum.

140

Demirel'i daha canlı ve daha da 'iddialı' duruma getiren, Güneri Civaoğlu'nun Güneş'te yayımlanan yazısıydı. Ağustos aylarında Florya Köşkü'nde Evren'le görüşen Civaoğlu, Cumhurbaşkanı'nın

Anayasa değişikliğini "her halukârda halka götürmeyi gerekli gördüğünü" yazıyordu.

Evren, "Anayasa'daki geçici 4. maddenin kaldırılmasına halkımız 'evet' diyor mu, demiyor mu, bunu öğrenmek için bir referandum kanunu çıkarılsın. Herhangi bir konuda böyle bir referandum yapmak ihtiyacı doğabilir" diyordu.

Demirel ve resmi sözcüsü DYP Genel Başkanı Cindoruk referanduma karşı çıkamazlardı. Çıkacak olurlarsa yasakların kalkması sonraki bahara kalabilirdi. Sonra... Her konuşmasında halka duyduğu güveni söyleyen Demirel, halktan kaçabilir miydi? Civaoğlu'na göre, Evren "Anayasa'nın sadece geçici maddeleri için referandum yapıldığında 'tarafsız' kalacak, ağırlığını koymayacak"tı.

Demirel için olası bir referandumda Evren'in 'ağırlığını koymayacağını' söylemesi önemli bir gelişmeydi.

Referandumun olumsuz sonuç vermesini sağlayacak önemli bir etken devre dışı kalıyordu.

141

Evren'in referandum formülü derhal tartışmaya açıldı. Taraftar toplamadığı söylenemez. Anayasa halkoyuyla yürürlüğe girmişti. Geçici 4. madde halkoyu ile kaldırılabilirdi. Bu görüş, egemen olmaya başladı.

Yasaklarla ilgili anayasal engel, Evren'in öne düşmesiyle yeni ve geçerli bir biçim alırken, birdenbire Özal ortaya çıktı ve;

"Önce, Sayın Cumhurbaşkanı ile 175. madde konusunda anlaşmamız lazım" dedi.

Pişmiş aşa soğuk su katan bir ifade. Öyle kabul edildi. Ne var ki, anayasal tartışmalar çerçevesinde kabul edildi. Gelişmeler de bu yönde oldu.

175, Anayasa değişikliğinin nasıl yapılacağını düzenleyen maddeydi.

Bu maddeyi değiştirmek ya da örneğin geçici 4. maddeyi kaldırabilmek için TBMM'de üçte iki çoğunluk gerekiyordu.

Oysa; Özal, üçte iki çoğunluğun kaldırılmasını, yerine salt çoğunluk (201) oy koşulunun getirilmesini istiyordu.

Kafasındaki planlara uygun bir öneri.

142

Buna karşın; yasakların kalkması için acelesi olan DYP Genel Başkanı Cindoruk; "Yasakların kalkması için referandum olursa karşı çıkmayız" diyordu. Her şeye razıydılar. Demirel de, Cindoruk da.

Bülent Ecevit daha başka görüşteydi: "Anayasa'da böyle bir şey yok" diyordu. "Sayın Cumhurbaşkanı'nın da böyle bir şey teklif ettiğini sanmıyorum."

ANAP'lı Eyüp Âşık, "Doğrudan referandum mümkün değil. Evren Anayasa'yı yazarken bunu niye düşünmedi" diye karşı çıkıyordu.

Seçim kampanyası giderek sertleşiyordu. Özal, Demirel ile Ecevit'e 12 Eylül öncesini anımsatarak saldırıyordu. Ecevit ise, Özal'a "Friedman'cı anarşist" diye yükleniyor, Demirel "Pişman ederim" diye sesleniyor, İnönü ise 'kışkırtıcı' deyimini kullanıyordu.

Her şeye karşın, Evren'in Demirel'e duygularında hiçbir değişiklik yoktu.

30 Ağustos'taki demecinde Demirel'in 'ihtilallere alkış tutanları kınamasına' fena halde bozulmuştu Evren. Demirel "Millet iradesinin aşılması halinde alkış tutulması durumunda millet iradesi aşılır. İşler biraz karıştığı zaman normal olarak işin içerisinden biraz sabır göstererek çıkabileceğimize ihtilal beklentisine girersek işlemez, rejim işlemez" diyordu. 1997'de de aynı sözleri yineleyecekti. Ama çok başka koşullarda... Evren şöyle yazıyor:

"Demirel bu. İktidardaki Demirel başkadır, muhalefetteki Demirel başka, yasaklı Demirel bambaşka..."

Ya Cumhurbaşkanı Demirel?

Onu daha sonraki bölümlerde 1993-1996 yıllarını yazarken göreceğiz.

Özal, seçmenden de yakınabilirdi artık.

28 Eylül 1986, ara seçimi. ANAP 11 milletvekilliğinin ancak 6'sını alabildi.

Bir iktidar, yasaklı bir adama 'mağlup oldu.'

DYP 4, SHP ise 1 milletvekili.

Cindoruk, Samsun'dan, İnönü İzmir'den TBMM'ye girdi.

Özal 'çok üzgün'müş. Yolsuzlukların üzerine gitmemesi, pahalılık... ANAP'ın büyük ölçüde oy yitirmesine neden oldu.

Demirel, ara seçimden umutlanmış, erken seçim istiyor. "Bu hükümetin ayakta duramayacağını" söylüyor.

Yasakların kalkmasına etken olacağını bildiği politikayı değiştirmeden; Demirel, sürdürüyor. Seçim kampanyasında –örneğin Samsun'da kalabalıklara– "12 Eylül müdahalesi fiili bir durumdur. Tartışacak değilim. Devlete ve rejime yapılmış bir müdahaledir" diye konuşuyor.

Oysa; 'yumuşak' diye nitelenen bu sözlere karşın, Cumhurbaşkanı Evren, "İleriki aylar ve seneler içinde göreceğiz bakalım; 12 Eylül'ü tartışacak mı, tartışmayacak mı? Bana öyle geliyor ki, Demirel, yasağının kaldırılması için şimdiden bize hoş görünmeye çalışıyor" diyor.

Yadsınması zor bir yorum, bir öngörüş. Evren yanılmıyordu.

'İleriki aylar ve senelerde' Demirel, her fırsatta Evren'le hesaplaşmaya girişecekti. Tâ ki, 'aralarındaki buzlar' hangi nedenden eridiyse, 1998 yılına kadar...

1987'de referandumdan sonra;

"Kimseye dargın olmadığını, 12 Eylül'ün bir emrivaki olduğunu" söyleyen Demirel, siyasal özgürlüğüne kavuştuktan sonra daha önceki söylemlerine bağlı kalacak mıydı? Kalabilir miydi?

Hayır!

6 Ekimdeki demecinde "12 Eylül'ü tartışmam" diyor ve ekliyor: "12 Eylül sonrası siyasi tanzimledir benim kavgam."

Özetlersek: 12 Eylül'ü tartışmayı sonraki yıllara bırakıyor. 12 Eylül sonrası 'siyasi tanzim' ise Demirel'e göre:

Yasakların kalkmasından başka bir şey değildi!

Özal'ın, Cumhurbaşkanı Evren'le görüşmek üzere Köşk'e çıktığı gün, takvimler 9 Ekim 1986 Perşembe gününü gösteriyordu.

Serbest piyasa ekonomisini uygulayarak, karayollarını paraya çevirerek, ama enflasyonu aşağıya çekemediği halde halkın gönlünü fetlıettiğini sanan Turgut Özal'ı seçim sonuçları; vurgun yemiş dalgıça benzetmişti!

Evren'i şaşırtan bir giriş yaptı:

"Siyasi yasaklıların 'memlekette bir mesele haline geldiğini', bu meseleyi halletmek gerektiğini" söyledi.

Evet, Özal da artık direnemiyordu: Yasakları içeren Anayasa'nın 4. maddesini kaldırmak yararlı olacaktı. Ancakkk:

'Ufak' bir koşulu vardı. Önce Anayasa'nın 175. maddesini değiştirmek gerekiyordu.

Anayasa'da anılan değişikliği yapabilmek için 2/3 çoğunluk gerekliydi. Ancak TBMM'de bu çoğunluğu sağlamak olanaksızdı. Öyleyse ne yapmalıydı?

175. maddeyi, Anayasa'yı 201 salt çoğunlukla değiştirmeye olanak tanıyacak biçime sokmak gerekiyordu. O zaman? Bu çoğunluğa sahip olan Özal, Anayasa ile dilediği gibi oynayacaktı.

Bir koşulu daha vardı: Yasakları kaldıran değişiklik 201 salt çoğunlukla TBMM'den geçse bile mutlaka referanduma girmeliydi.

"Yasakların kalkmasını halk onaylamalı" diyordu Evren'e.

Ufak bir 'inceliğe oynuyor'du Özal:

Anayasa'daki değişiklik 175. maddenin mevcut haliyle, 2/3 çoğunluk ile kabul edilirse, bu değişikliği Cumhurbaşkanı Evren 'isterse halk oyuna sunabilecek'ti.

Oysa, 175. madde Özal'ın istediği biçimi alırsa yani 201 oyla, salt çoğunlukla TBMM'de kabul edilirse, 'yasaklar otomatik olarak halkoylamasına' gidecekti!

Turgut Özal'ın birden bu kadar yumuşamasının altında 'başka nedenler' olmalıydı. En azından mevcut Anayasa değişiklikleri çoğunluk partisinin 'keyfine' kalacaktı. Yasakları kaldırmanın hemen arkasından başka neler gelecekti? Özal'la Allah'tan başka kimse bilemezdi.

Geleceğe hangi öngörülerle hazırlanıyordu, orası da belli değildi.

Evren'in başka kuşkuları vardı. Basın aracılığıyla yasakların kaldırılmasını "Millete soralım" diye bir görüş ortaya atmıştı. Bu öneri, Özal'ın işine gelmemiş, Evren'in kabul etmeyeceğini bildiği için Anayasa'nın salt çoğunluk oylarıyla değiştirilmesini 'karşı öneri' olarak Çankaya'ya getirmişti.

O gün Evren'le bu konuyu tartışmaya girişmedi Özal. Evren düşünüyordu: "Ben salt çoğunluğu kabul etmeyince Özal, 'Ne yapalım, 2/3 çoğunluğum yok, 201 oyu da Köşk kabul etmiyor' diyecek, işin içinden sıyrılacaktı."

Kafasındaki bir diğer saplantıyı aynı gün Evren'e anlattı Özal. Geçmiş iktidarların bir türlü başaramadığı bir büyük olayı gerçekleştirmek; Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın mezarlarını İmralı'dan İstanbul'a nakletmek istiyordu.

Karşı çıkan da olmadı.

Bu ara, Demirel yumuşak görünüyordu, ama DYP Genel Başkanı Cindoruk veryansın ediyordu. ANAP'ın ve Özal'ın ara seçimlerde sınıfta kaldığını söylüyor ve "Siyasi partileri beş kişinin emriyle kurarsanız, sonuç bu olur. ANAP meselesi bitmiştir. Ne gereği, ne görevi kalmıştır. Türkiye'de en kısa zamanda seçim olacak ve yasaklılar bu seçime katılacak" diye konuşuyordu.

O günün DYP Genel Başkanı (Cindoruk) ile, 'müstakbel' DYP Genel Başkanının (Demirel) üsluplarındaki farklılığın nedeni neydi acaba?

Tavşana kaç, tazıya tut mu?

Cindoruk, Demirel'le geceleri sık sık görüştüğüne göre...

'Yukarıda' görüş ayrılığı sürüyor.

'Aşağıda' ise, gözler hem Çankaya'ya çevrili, hem de ANAP kulislerinden yansıyan bilgilere, haberlere.

Ekim 1986 ortalarında Çankaya ile Başbakan arasındaki 'görüş ayrılığı' çözüme ulaşmamıştı. Özal hâlâ salt çoğunlukla değiştirilen Anayasa'nın derhal referanduma gitmesinde direniyordu.

Cumhurbaşkanı ise, 201 salt çoğunluğa karşı!

Hatta, Özal'a "Salt çoğunlukla değiştirilen Anayasa'nın klasik yasalardan farkı kalmayacağını ve bu yolun tehlikeli bir yol olacağını" söylüyordu.

28 Eylül ara seçimleri hâlâ konuşuluyor.

(29 Eylülden Ekim ayı ortalarına kadar not defterimden)

Demirel, "Türkiye demokrat olacaksa" diyor. "Kurumlarını tam yerleştirmeli. Yarım yamalak olmaz."

"İktidar millet rızasına dayansın, diyoruz, yapamıyoruz. 1983'te Türk siyaseti parçalandı. Halk uzaklaştı. Güdümlü olan rejimi normal saymaya başladılar. Ara seçim serbest bir ortamda yapılmadı."

Öfkeli. "Devlet imkânları seferber edildi" diyor. "Bitmeyen senfoni" bu savdır. "Oy ver, hizmet vereyim anlayışı. Devlet imkânlarıyla idare fevkalade kötü kullanılmıştır" diye sürdürüyor sözlerini. Yeni savlar getiriyor:

"Daha önceden kendisi ilan etti. Yüzde 35'in altına düşerse 'temsili olmaktan' çıkar. İktidarda çoğunluğu var, ama çoğunluk değiller. Her yıl yüzde 8 yıpranmış.

İki yıl daha idare edeceğiz ve yüzde 15'lere düşer ANAP. Eğer ara seçim bir genel seçim olsaydı, barajı aşamazdı. Evet, diyorum ya, bu iktidar iki yıl daha böyle gitsin, kendi koyduğu barajı aşamaz.

Ne iş ya! Bir yanda siyasi partiler var, öte yanda devlet gücü. Ama millet perdeyi yırttı. Daha iyisini yapabilirdi, bu kadar yaptı. ANAP, milletin partisi olmaktan çıktı, oy verenler partisi oldu. Eğer 1983'te BTP ile SODEP seçime girseydi, sancı bu denli fazla olmazdı."

(Özel görüşme-Saat 19.30) "ANAP'la DYP'nin anlaşacağını" söyledim Demirel'e. Son söylentilerin ağırlık merkezi bu haber. Demirel'in Cumhurbaşkanı olacağından söz ediliyor.

"Cumhurbaşkanlığı verilirse almam denilemez" dedi. "Ama ANAP'la birleşme, pazarlık söz konusu değil. Biz oylarımızı geri istiyoruz. Şimdi asıl olanları, sonra yüzer-gezer oyları. Hedef yüzde 40."

Demirel'in "Cumhurbaşkanlığı verilirse almam denilmez" sözüne takıldı kafam.

Daha yasaklardan kurtulmamış bir siyasetçi. Kurduğu partinin ilk seçimde alacağı olası sonuç bile ortada yok. Ama, Özal'ın olası planlarından biri, Demirel'in Cumhurbaşkanlığı –binde bir olasılıkla– gündeme girer gibi olunca: aaa, baktım reddetmiyor.

"Verilirse olmaz denilmez" diyor.

"Hadi hayırlısı" dedim, kendi kendime. Ama, Demirel'in bu anlamlı sözüne bir mim koydum.

Demirel, daha çok ANAP'la DYP arasındaki anlaşma üzerinde duruyor: "Turgut bizimle anlaşmaya girmez. Onun malzemesi 12 Eylül öncesi, yani bizi kötülemek. Bu yoldan 'yukarıya' güzel görünmeye çalışıyor. Bu yoldan vazgeçemez, geçerse tam biter."

Bingöl'de Bedrettin Dalan'ın, on Bingöl'lü iş adamıyla son gün para dağıttığını söylüyor. Hasan Celal Güzel, Gaziantep'te seçimi alsın diye merkezden 1 milyar 200 milyon gönderilmiş. Hem de Ziraat Bankası aracılığıyla.

Turgut Özal, partilerin değil fikirlerin devam edeceğini söylüyor: "1983-88 arasında, siyasi, ekonomik ve sosyal damgasını vuracak. Yepyeni bir Türkiye mi yoksa geriye dönüş mü olacak, göreceğiz!".

'Eskilere' çatmaktan geri durmuyor: "Onlar çok daha fazla umut ediyorlardı. Yüzde 35'i kendilerine, yüzde 25'i bize veriyorlardı. Bu tahmini yapan şu meşhur zattır (Demirel). Tecrübeleri fazla olduğu için şamata büyük."

Özal'ın irdelemeleri özetle şöyle: "Erken seçim yok. Ekonomide değişiklik yok. Bugünkü göstergelerle yine iktidar olacağız. Bazı hatalarımız var, düzelteceğiz. İstikametimizi değiştirmeyeceğiz. Kabinede değişiklik olmayacak ve... siyasi haklar gündemde yok!

175. madde değişmeden, olmaz!"

Cindoruk: "Gruba girer girmez yasaklar önergesini imzalayacağım. Özal direnirse grubu parçalanır."

İlginç bir not geliyor önüme; "Bu sabah Demirel'le, Özal'a mutemet bir adamıyla gönderdiği haberi konuştuk. 'Ya yasakları kaldırsın ya da dünyayı kafasına yıkarım' diyesiymiş."

Yalanladı.

ANAP'ta bir kaynaşma görülüyor. Mesut Yılmaz, Yalçın'a "İki-üç ayı atlatırsak, durulur grup" demiş. Demirel ise, marttan sonra

hükümeti çözmek, erken seçim istemek gibi sorunların gündeme geleceğini söylüyor.

Eğer siyasal yasakları kaldırmazsa Özal, Demirel ANAP grubuna el atıp çoğunluktan düşürebilirmiş iktidarı!

Demirel'e yine bir süredir gazetelerde manşet olduğunu söyledim: "Sadece iç basında değil, dış basında da" dedi. Çok mutlu. Zira dış basın 'muhteşem Süleyman'ın dönüşünden' söz ediyor manşetlerde. Özal'ın işinin zor olduğunu söylüyorlar.

Yeni bir aşamaya giriyor Türkiye. Geçen yaz Metin Toker'in bir sözü vardı:

"Burası Türkiye, hiç belli olmaz. Bakarsın Demirel yine Başbakan. Belki de Cumhurbaşkanı. Amma... Yine ihtilal olur, burası da kesin."

(6 Ekim) Demirel'e, "Sizin bir sözünüz vardır: 'Bu elek su tutmaz' diye" dedim:

"Tutmaz" dedi. "Bu adam (Özal) bitti. İnan bana ilk seçimde barajı tutturamayacak."

Doğrusu ben böyle görmüyorum. Sesimi çıkarmadım. O kadar inanmış ki, ya da beni veya kimilerini bu görüşe inandırmayı öylesine istiyor ki...

Özal da "DYP eriyip gidecektir. Tıpkı bir zamanların Yeni Türkiye Partisi gibi" diyor. Manşetlerde. Demirel ise –kamuoyuna açıklama yapmadan– "Bak, altı ay içinde neler olacak" diyor.

Evet, ama ne olacak?

Bir başka not. O sırada bizlerden 'sır' diye saklanan bir olayı yakalıyorum ama kanıtlayamıyorum.

Evren'e gidip gelenler var. Demirel 'gidip-gelenler'le ilgisi ve ilişkisi olmadığını söylüyor bana.

Evren'e 1989'da Çankaya'dan ayrılırken arkasında husumet değil, iyi izlenimler bırakmasını 'çok yakınında olanlar' söylüyormuş. İngiliz The Guardian yazıyor haberi. Oysa, Demirel haberi öyle kesin bir dille yalanlıyor ki bana, direnemiyorum. Demirel'i biraz olsun tanıdığım için ondan 'direktif almadan herhangi birisinin kimi telkinleri Evren'e götürmüş olduğuna veya olabileceğine' ben inanmıyorum. Not defterime o sırada böyle yazmışım.

Sonraki yıllar, Evren'e gidenlerin söyledikleri ve aldıkları yanıt ortaya çıkınca düşünüyorum:

Demirel, direnerek sormama karşın Evren'e 'mutemet kimileri' ile kimi 'telkinlerde bulunduğunu' neden sakladı benden, bizlerden?

Yanıt çok basitti: O sırada Evren'le 'vasıtalı da olsa ilişki kurduğunun' duyulması Demirel'in işine gelmezdi.

Çık meydanlara, Evren'e ve 12 Eylül'e ağır eleştirilerde bulun. Meydanlarda konuşmazsan özel söyleşilerde ağzına geleni söyle.

Ama, beri yandan da Orhan Kilercioğlu gibi 'Evren'e yakın olduğu sanılan emekli, eski askerlerle saygılar sun ve siyasal yasakların önündeki büyük bir engeli, Çankaya'yı pasifize etmeye çalış, çabala.'

İçime düşen kurt beni kışkırtıyor. Demirel'in yalanlamalarına inanmıyorum. Köşk'teki kaynaklardan bilgi toplamaya çalışıyorum. Sorduğumda dürüst yanıt verecek tek insan Baransel. Evren'e soramayacağıma göre!

Çankaya'nın geçici 4. madde üzerinde Prof. Şeref Gözübüyük'e inceleme yaptırdığını söylüyor. Bu inceleme bitmemiş. Baransel'e göre, Başbakan'ın 175. maddeyi öne sürmesi 4. madde üzerindeki araştırmaları uzatıyor.

Doğru. Zira Başbakan Özal yeni bir çıkış yaptı:

"Beni değil, Cumhurbaşkanı'nı ikna etsinler" dedi. Sorumluluğu Evren'e yüklüyor.

Oyun içinde oyun dönüyor ve biz, demokrasi ahlakına sığmadığına inandığımız için başta Demirel'i, tabii genelde siyasal yasakların kalkmasını Cumhuriyet'te bütün gücümüzle destekliyoruz.

(14-17 Ekim 1986) Geçen pazar Başbakanlık kupasını vermek üzere Veliefendi'ye giden Özal, 'yuhalandı.'

Bugün (17 Ekim) herkesin birleştiği yargı: "Gidiyor!"

İstanbul'da bir telaş. Geçen akşam gördüğüm Demirel, 1988'deki seçimlerde tek başına bir iktidar çıkmazsa DYP+ANAP ortaklığının olmayacağını söyledi. "Peki; DYP+SHP olabilir mi?" diye sordum:

Böyle bir iktidardan 'söz etti.' Özal'ın siyaset bilmediğini söylüyor. Demirel'i umutlandıran, ara seçimde DYP'nin aldığı yüzde 24 oy.

'Yasaklı'nın dramatik Antalya gezisi. 20 Ekim 1986. Silif-

ke'deki belediye seçimini izleyip –kimi serüvenlerden, Özal'ın benimle Teoman Erel'in ev ev dolaşarak partizanlık yaptığımızı içeren saçma sapan savlarını dinledikten sonra– Hakkı Öcal'la Antalya'ya geçiyoruz.

Demirel'i aradım. Antalya mitingi için kimi 'hırçın haberler' geldi kulağımıza.

"Cumhuriyet meydanını vermiyorlar" dedi."Provokasyonlardan korkuyorum. Sureti mahsusada yapabilirler."

Kente havaalanından gelen asfalt yoldan sokmadılar. Polisle kalabalık arasında gergin saatler yaşandı. Milletvekilleri coplandı.

Her şeye karşın iktidarın 'yasaklıdır diye meydan vermediği mitingten daha etkili oldu' polisin, valiliğin davranışları. Her şey Demirel'e çalışıyor.

(7 Kasım 1986) Cumhurbaşkanı Evren, bugün üç muhalefet partisi önderiyle birer saat görüştü. Siyasal yasaklar? "Yetki Meclis'in" dedi. Cindoruk bana "Cumhurbaşkanı'na 'yuvarlak masa' toplantısı önerdim, olumlu karşıladı" dedi.

Ama bir kaygı vardı: "Ya siyasal yasaklar Meclis'te kilitlenir, Özal karşı çıkarak işi açmaza sürüklerse, Evren böyle bir toplantıda hakemlik görevi yapacak mıydı?"

Cindoruk "Cumhurbaşkanı vaat buyurdular" dedi.

'İş' olumlu. Evren, Cindoruk'a "Beni çok eleştiriyorsunuz" diye yakınmış.

Demirel'le konuştum: "Yukarıya (Çankaya'ya) yasaklarla ilgili 'tasarrufun' kendisine ait olduğunu Cindoruk söyledi. Bu 'işi' sonuçlandırması gerektiği hatırlatıldı. Cumhurbaşkanı bu 'işin' içinden kaçamaz. Evren, Cindoruk'a 'Bu iş 1987'de biter' demiş.

Evren, 'Özal da 1987'de bu işin biteceğini söylüyor' deyince, Cindoruk, 'O yalancının biridir, inanılmaz' diye yanıt vermiş."

Cumhurbaşkanlığından da bir açıklama geldi: "Cumhurbaşkanı yasakların kalkmasına karşı değil"di. Ama yetki, TBMM'deydi. Ne ki, şayet ANAP direnirse Çankaya'nın hakemlik üstleneceği, açıklamada yer almıyordu.

Baransel'e ANAP'ın direnmesiyle 'iş' açmaza girerse Cumhurbaşkanı'nın hakemlik görevini sordum.

'Hafif dedikodular' dolaşıyor. Örneğin Yahya Demirel alkol komasına girmiş. Demirel de grip.

Ama konuşuyor. Çankaya açıklamasından söz açtım:

"Bu, muhalefetin değil, Türkiye'nin meselesi" diye olaya daha bir derinlik getirdi.

"İsterlerse çıkarmasınlar" diyordu:

"Söylene söylene korkuyu kaldırıyor bu sözler milletin üzerinden. Yasakları getiren çıktı aradan, yasakların sahibi ANAP. ANAP isterse engellesin, çıkarmasın 'işi.' Bak altı kalır mı? Cumhurbaşkanı'nın yasaklara karşı olmadığını söylemesi, yetkinin TBMM'de olduğunu yinelemesi bile, iyi."

Dikkat ediniz; Demirel, Evren'i övmüyor ama artık aleyhinde de konuşmuyor.

O sırada –bir süre daha bu tutumunu sürdürecek– 'işine' geldiği için böyle konuşuyor.

Bu 'ince noktayı' anımsatınca kimilerine, "Eh, ne yapacaktı? Adam politika yapıyor" diyecekler.

Doğru, adam politika yapıyor.

Bir başka noktaya daha dikkatleri çekmekte yarar var.

6 Ekim günü The Guardian'da çıkan "Çankaya'ya mesaj"la ilgili haberi bana kesin dille yalanlayan Demirel, bir gün önce, 5 Ekim günü Civaoğlu ile söyleşiyor ve meslektaşımıza –yazması için– bazı izlenimler veriyormuş.

Güneş gazetesinde çıkan haber –röportajdaki satırlar– beni şaşırtıyor. The Guardian'ı doğruluyor ve Demirel'in 1986'da 'işi' sonuçlandırmak için nasıl duygu ve eğilimler sergilediğini ortaya döküyor:

"Demirel daha önce 27 Mayıs'ı, 12 Mart'ı tartışmayı da buzdolabına koymuştu.

Ve bu tutumu ona o dönemlerde Başbakanlık yollarını açmıştı.

Şimdi Demirel gene 12 Eylül'ü... '12 Eylül'ü yapan generalleri artık tartışma gündeminden çıkarmış' bulunuyor.

Demirel'in DYP'deki kurmaylarıyla konuşuyoruz, onlar da aynı havadalar.

Demirel'in ve DYP'nin 12 Eylül ile... Sayın Evren ile sorunları yok.

Ve önemli bir şey daha... Sayın Kenan Evren'in de Demirel ve

DYP ile hiçbir sorunu olmamasını istiyorlar. Evren'in Cumhurbaşkanı olarak tam tarafsızlığını diliyorlar.

Çok üst düzeyde, bu mesaj Çankaya'ya iletilmiş..."

Bütün gazeteciler, Demirel'in "Sayın Evren'le yasakların kalktığı güne kadar hiçbir sorunu bulunmadığına" tanık oldular.

İzmir Milletvekili Rüştü Şardağ Evren'le görüştükten sonra "Çankaya'nın yasaklarla ilgili 'ılımlı görüşlerini' basına duyurdu."

Evren'in o sıralardaki şu 'not'u ilginç, değil mi:

"Nitekim 12 Eylül'e, bana, Konsey üyelerine karşı olmadığı haberini gönderen aynı Demirel, ileriki aylarda bunun tam aksini yapmıştır...

... Demirel 'Dün dündür, bugün bugündür' felsefesi uyarınca yasaklar kalkıncaya kadar böyle görünmeyi doğru bulmuştur..."

Demirel, Evren'in anıları çıkınca saldırıya geçti. Hemen her sorunu, olayı ya da insanı tartıştı. Ne ki Evren'le eski Cumhurbaşkanının anılarındaki bu yargıyı yalanlayacak hiçbir irdeleme yapmadı ya da söylemde bulunmadı.

146

Not defterimden:

(21 Kasım 1986) Gece saat 22.00. Demirel'de politika değişikliği gözleniyor. Bana;

"Evren, 'Yasaklar sorunundan TBMM yetkilidir' diyerek sıyrılamaz" dedi. Meclis'te Anayasa değişikliği için 134 imza toplamaya çalışıyorlar. Demirel'e göre, 134 imza toplanır ve Turgut Özal yan çizerse, 'meydanlara çıkacak.' "Yasaklar Türkiye'nin sorunudur. Anayasa'yı yapan, geçici 4. maddeyi başımıza saran Evren'dir. Şimdi bu maddeyi ortadan kaldırma görevi de onundur" diyecek.

Evren'den umduğunu bulamayınca sertleşiyor. Yasaklar olayını o hale dönüştürüyor ki, kişisellikten soyutluyor ve 'Türkiye sorununa' çeviriyor.

Başka bir şeyle uğraşmıyor. Kafası 'bu işle dolu.' Örneğin DYP ile son günlerde fazla ilgilenemediğini itiraf etti. "Hüsamettin'in grafiğinin yükseldiğini" söyledim Demirel'e.

Yanıt ilginç: "Başımızı önümüze eğdirmedi. Ama Hüsamettin işte, Hüsamettin" diyor ve Cindoruk'a bir eleştiri getiriyor:

"Ne gerek vardı, 'Evren demokrasimizin güvencesidir' demeye?"

DYP Başkanı ile arada bir görüşüp yön veriyormuş. Öyle dedi.

Necdet Üruğ'un oğlu iki kez ziyaretine gelmiş Demirel'in. Yakınıyor: "Askerlerle kontak kuruyor diye hemen laf çıkardılar. Oysa ilk gelişinde farkına varmamıştım. Ben askerlerle pazarlık yapmam."

Ordunun 4. maddeye, siyasal hiçbir soruna karışmadığını söylüyor.

134 imza tamamlanınca önce Trabzon'a, sonra Konya ve Kütahya'ya gidip 4. madde üzerine halka konuşacak.

ABD'nin doğrudan temas aradığını söylüyor. Ergenekon ve Mehmet Dülger'le konuşuyor ve Demirel'in görüşlerini öğreniyormuş Amerikalılar.

Demirel'e "Amerikalılar sizi hâlâ sevmiyor, desteklemiyorlar" dedim.

"Biliyorum" dedi. Ne var ki, söylediğimin anlamını düşünüyor, başka taraflara bakıyor. Ona göre, Turgut Özal'ı 'bu hale' ABD ile Başkan Reagan getirdi.

Turgut Özal'ın 4. maddede 'boşlukta' kaldığını söylüyor. Coşkun Kırca, Evren'i görmüş –tabii hemen Demirel'e gelmiş– Cumhurbaşkanı'nın 201 salt çoğunluğa 'olmaz' dediğini Coşkun Kırca getirmiş.

Ara notu: Evren anılarında 23 Ekim 1986 günü Kırca'nın ziyaretine geldiğini yazıyor:

"Şimdiki gazetecilik mesleği gereği o da (Kırca) yasaklıların yasaklarının kaldırılması konusuna değindi. Geliş sebebinin esasının bu olduğu anlaşılıyordu. Kısaca bu konuda şöyle diyordu: 'Artık yasaklar kaldırılmalıdır, ancak bunun sizin tarafınızdan gerçekleştirilmesi size büyük puan kazandırır.' Herhangi bir zamanda Cumhurbaşkanlığından yayımlanacak bir bildiri ile yasakların kaldırılmasına taraftar olduğumun açıklanması bana büyük prestij kazandıracakmış.

Ben de kendisine bu işin Meclis'in işi olduğunu... söyledim.

Kırca, Demirel'in sadık adamları arasında yer alır. Belki de onun tarafından görevlendirilmiş olabilir. Onun için teklifinde ısrar etti, fakat ben kabul etmedim. Yavaş yavaş şu yasaklar meselesinden bıkmaya başladım. Anayasa'ya nereden koyduk o geçici 4. maddeyi?

Neden biz bir parti kurmadık diyerek de kızıyorum. Başkalarıyla uğraşıp durmaktansa... düşündüklerimizi gerçekleştirmek çok daha kolay olurdu herhalde."

Oysa; Evren, Kırca'yı 'Demirel'in sadık adamları arasında' sayarken yanılıyor. 1991 seçimleri ve ardından DYP-SHP ortak hükümetinin kurulduğu günlerde izlediğim manzaraları bir bilse... Kırca'yı Demirel'in 'sadık adamları' arasına koyabilir miydi?

Ya da Demirel'in Kırca hakkında söylediklerini dinleseydi... Aynı nitelemeyi yapabilir miydi?

147

Not defterimden:

ANAP küçük kongresi. Özal içini döküyor. 23 Kasım. Bir pazar günü. "Huzur+kalkınma+demokrasi var, daha ne istiyorsunuz?" diyor. Anayasa'daki değişiklik isteklerine, işçi, çiftçi ve memur hakları üzerindeki direnmelere "Bu kadar demokrasi yeter" diyerek karşı çıkıyor.

Biraz değil, oldukça yakınlaşıyor Evren'e. Ama 'eski' Evren'e. 4. maddenin kaldırılması istemlerinin '12 Eylül öncesine dönüş isteklerini gündeme getireceğini' öne sürüyor.

Atatürk dönemi dışında kalan Cumhuriyet dönemlerini bir hamlede silip atıyor Özal. Atatürk çağından beri kalkınmayı, huzuru getiren, büyük işler başaran tek iktidarın, ANAP iktidarı olduğu savında.

Bir manzara. Danışma toplantısında Güneri Cıvaoğlu ile yanyana oturuyoruz. Kürsüde Turgut Özal, yanında Mustafa Taşer. Güneri dedi ki: "Şimdi seninle yanyana oturduğumu görmüştür. Söylemediğini bırakmaz!" Allah Allah! Demek ki, bana duyguları, bu denli nefret, kin derecesinde.

Bir ara Mustafa Taşer bize doğru baktı ve güldü. Özal'a baktım, taş gibi.

Emel Altuğ anlattı. Bir basın toplantısındaydık. Bir soru geldi Özal'a. Kızgınlıkla "Kim soruyor, kim soruyor?" dedi. Emel, "Ben" dedi. Yumuşadı. Daha sonra Özal'a, "Soruyu Cüneyt sordu sandınız, değil mi?" diye sormuş. Özal "Evet" demiş.

İşte o sırada kürsüye çıktı, ben Emel'in anlattıklarına gülüyordum. Birden Silifke belediye seçiminde 'iki gazetecinin kapı kapı dolaşıp partizanlık yaptıklarını' yeniden anlatmaya koyuldu.

Gazeteciler –daha önce de kısaca değinmiştim–, benimle Teoman Erel'di. Özal'ın anlattıkları da palavraydı. Tam tersine çingene mahallesine ANAP'tan adamlar geldiğini, para ve yiyecek dağıttığını öğrenmiş, oraya gidip nasıl işliyor halka rüşvet diye bakmak istemiştik. Olay bu.

Durup durup bunu anlatıyor. Kafaya takmış. Uzakdoğu gezisine çıkmıştı. Gezide de 'partizan gazeteciler, sol amigoları' diye bizden söz etmiş. Yalçın Doğan anlatmıştı.

Kürsüde yine Silifke'den başlayınca, gülmem neredeyse kahkahaya dönüşecekti. Zor tuttum kendimi.

Uğur Mumcu da "Adam bizlerle kafayı bozmuş" diyor. Ben, Erel, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu, Yalçın Doğan!

Bir gazetecinin yazdıkları ilginç:

"Dünkü telefon konuşmasında Sayın Özal'a, siyasi yasakların kaldırılmasını sordum.

'O kadar kolay değil' yanıtını aldım. 'Grubum var, partim var. Ben şöyle düşünürüm, onlar başka düşünüyor olabilirler.'

Bu yanıtın tercümesi: 'Henüz Özal'ın kafasında siyasi yasaklar konusunda alınacak tavır tam oluşmamış.'

134 imza ile Anayasa değişikliği girişiminin kendi dışında başlatılmasını yanlış buluyor.

Sordu: 'Siz doğru buluyor musunuz?'

Ben de düşündüm. Çok üst düzeyde bu konuda Evren'le direkt temasın ilk adımlarını bildiğimi... böylesinin daha doğru olduğuna inandığımı söylesem mi, diye."

Asıl rezillik 134 imza üzerinde döndü. DYP üzerine düşeni yaptı, 59 imzayı SHP'ye verdi. 7 MDP'li gerekçeye çekince koydu.

SHP'li Cahit Tutum'la Seyfi Oktay bu çekincelerle önerinin verilemeyeceğini öne sürdüler.

Eğer bu çekincelerle verilirse öneri, Turgut Özal'a hak verilirmiş!

Siyaseten sakatmış. Baktım Tutum elinde bir dosya, koridorda. Ama Meclis Başkanlığına öneri bir türlü gitmiyor. Oysa Erdal İnönü'nün yanımda Tutum'a "Veriniz, her türlü sorumluluğu üzerime alıyorum" demiş olmasına karşın.

Tutum çekincelere itiraz olduğunu söyleyip geziniyor. Herkes işin peşinde. Gazeteciler 'verildi verilmedi' diye dört kez haber değiştirmişler.

Bu kez dosya Seyfi Oktay'ın elinde. O da oturuyor kuliste. Saatler ilerliyor, 18.00'e kadar verilmezse Başkanlık kapanacak. Oktay, Dr. Halis Soylu'nun imza etmesini bekliyormuş.

Nihayet gazetecilerle birlikte büyük kafile halinde TBMM Başkanı'nın odasına gidildi.

Memurlar gitmek üzere. Odalar, bürolar açıldı. 134 imzalı Anayasa değişikliği önerisi, ohh, sonunda Meclis Başkanlığına verilebildi.

148

"Özal ve Demirel arasında birkaç defa gidip geldiğini" yazan Yavuz Donat'la yasaklardan kurtulması için büyük bir özveri ve cesaretle savaşan Cumhuriyet'in Ankara temsilcisi Yalçın Doğan'ı yemeğe götürüyor Demirel.

Yalçın anlattı: "Demirel'e sordum: 'Referandum oldu, olacak. Türk iç politikasında üç köşe noktası ve bu üç köşe noktasında da üç isim var. Evren, Özal ve siz. Bu üç kişi üçgenin hangi köşelerine yerleştirilmeli? Siz, böyle bir üçgenin neresindesiniz?'

Demirel yanıt olarak bir hikâye anlatmış: Fakir bir adam, zamanla paraya, yalılara, her şeye kavuşmuş, hatta üne. Bir arkadaşına bir gün dert yanmış:

'Her şeyim var. Ama namaz kılmasını bilmiyorum.'

Arkadaşı 'O kolay' demiş. 'Camiye gidelim. Yolda ben sana nasıl namaz kılacağını anlatırım.'

Ve anlatmış:

'Hoca ne yapıyorsa onu yap. Ayrıca ben sana ne yaparsam, sen de hocaya yap.'

Camide adam söylenenleri eksiksiz uygulamış. Bir ara arkadaşı uzanmış, adamın hayalarını sıkmaya başlamış. Adam da aynı anda hocanın hayalarını.

Hoca 'Bırak' diye çırpınıyor.

Adam 'Bırakmam' diyormuş:

'Arkamdaki benim hayalarımı bırakmazsa ben de seninkini bırakmam!'

Demirel hikâyeyi bağlıyor:

'İşte üçgenin üç köşesinde üç kişi. Sayın Evren, Sayın Özal ve benim durumumuz böyle.

Herkes birbirinin hayasını sıkmakla meşgul.' "

149

İçelli bir köylü Demirel'e –anlattığına göre– "Çınar 4 ay 18 günde yaprak döker. Bakalım Hürriyetçi Demokrat Parti'nin sonu ne zaman gelecek?" demiş. Son günlerdeki görüşmelerde köylünün söylediklerini yineliyor.

Parti, Mehmet Yazar'ın. Kurulurken ve kurulduktan sonra Demirel'in AP oylarının üzerine yatacağından çekindiği bir parti HDP.

Özal, HDP merkezine giderek Yazar'a "ANAP'la birleşin" önerisinde bulundu.

Yüzde 1 oya gereksiniyor koca ANAP! Tuhaf! Özal, ara seçimlerdeki yüzde 32'yi yükseltmenin yollarını bu türden partilerle birleşmekte mi arıyor? Yazık!

Demirel, yitirmesi olası tek oy'un bile peşinde, kartal gibi.

Demirel, "Nasıl, dediklerim çıktı. 'Bu Yazar partinin başına gelirse yarın gider ANAP'la birleşir, onun kucağına oturur' diyordum. 'İnanılmaz bir adam' diyordum, bak bugünkü manzaraya" diyor.

Evet, Yazar bir ara DYP Genel Başkanlığına da heveslenmişti. Demirel karşı çıktı, o olayı anımsatıyor. "Yazar'ı DYP'nin başına getirseydik, gider ANAP'la birleşirdi" demek istiyor.

Özal'ın "Küçük oylara muhtaç duruma düştüğünü" söylediğimde:

"Ne oyu? Yok ki" dedi. Ama Özal, Yazar'ın partisini 'örgütüyle birlikte ANAP'a katmanın' peşindeydi. Ona da karşı çıkıyordu.

"Ne örgütü? 3-5 yerde denediler, hepsi bize döndü."

Bu ara, geçici 4. madde için 'siyaset oyunları' sürüyor. Özal, kimi milletvekillerinin imzalarını geri aldırmaya çalışıyor. ANAP'ın savı Anayasa değişiklik önerisindeki imzalar 134'ün altına düşerse geri verileceğini içeriyor.

150

29 Kasım 1986 günü; ABD Büyükelçisi Hupe –yıllardır ilk kez– Demirel'i ziyaret etti. Daha çok 'dış olaylar' görüşülmüş. Demirel "ABD şaşkın" diyor. Suriye'ye müdahaleyi bir NATO sorunu yapmaya çalışıyormuş gibi bir izlenim almış.

18 ay önce bir kez görüştüğü Hupe'un ziyaretine önem veriyor Demirel.

Zira –Amerikalılarla yeterince görüşen Mehmet Dülger de söyledi– ABD hâlâ "Özal'ı destekliyor." Hatta ABD'nin İstanbul Başkonsolosu "Demirel'i istemediklerini" söylemişti.

Demirel, Hupe konuşmasını –tabii işine geldiği kadarı ile– anlatırken "Özellikle Türkiye'nin iç sorunlarına değinmedim" diyordu: "İşkillendirmek istemedim!"

Tabii "ABD'nin –kendisine– 'karşı' olmasını" da istemiyor.

Yurt içi gezilerine çıkmaya hazırlanıyor. Ne var ki, geçici 4. maddenin kalkması için başlayan girişimlerin biçimlenmesini bekliyor. "Halka söyleycek bir şeyler olmalı" diyor.

(3 Aralık 1986) Dün gece Demirel aradı. Son günlerde irtica hareketleriyle ilgili geniş tartışmalar yapılıyor. Evren, Denizli'de bu konuya değindi. Özal ise "Büyütmeyin" diye konuşuyor. İran, Türkiye'ye 'rejim ihracında' kararlı.

Demirel şöyle dedi:

"Türkiye'deki Humeyni hareketinin arkasında Milli Selamet Partisi var. 'Şeriat rejimi gelsin de nasıl gelirse gelsin' diyorlar. Güneydoğu'daki Kürtler, komünistlerle elele. PKK nasıl ki komünistlerle içiçe ise Humeyni hareketiyle de öyle...

CIA devamlı perde arkasında. ABD istiyor ki, eğer Türkiye Humeyni hareketine kayacak olursa arkasında kendisi bulunsun. Bu rejim de kendi kontrolünde olsun.

ABD'nin İran'a silah satmasının, ılımlılarla temas etmesinin nedeni bu.

ABD'nin buradaki yetkilileri –ben Hupe ile bu konuları konuşmadım– 'bizimkilere' (yani Mehmet Dülger ile Gökberk Ergenekon'a) sürekli 'Türkiye, laisizmi 2000 yılına kadar koruyabilecek mi?' diye soruyor.

Sorun bu. Eğer 'olacaksa, içinde olsun, elele olsun."

Sonra durup dururken kahkaha attı ve "Şimdi Nixon'un bir kitabını okuyorum' dedi. "Diyor ki; "Popüler Eisenhower hasta olunca (o sırada Nixon 2. Başkan) yerine geçmem söz konusu olunca, beni hiç aramayanlar aramaya başladı. Ne ki Eisenhower iyileşince o ara arayanlar, gene aramamaya başladı.' " Nixon biraz da darbeler öncesi ve sonrası Demirel'i tanımlamış!

Yazar'ın milletvekilleri Özal'a –törenle– katıldı. Demirel bu konu üzerinde konuşuyor:

"Bir kez, bize 30 milletvekili yeter, gelmeseler de olur. Ama şu Yazar'a bak! Siyasete 6 Nisan 1984'te DYP'de girdi. 13 Mart 1985'te ayrıldı. HDP'yi 13 Mart 1985'te kurdu. 13 Mart 1986'ya gelmeden teslim etti. İki siyasal hareket, her biri birer yılını doldurmamış."

151

Not defterimden:

(6 Aralık 1986 Cumartesi) Akşam üzeri hayret ettiğim bir gelişme oldu. Süleyman Demirel çizgisinde.

Son günlerde basında Özal'ın "yasaklar konusunda muhalefet

harekete geçmeseydi, öncelik alıp sorunu çözmek istediği" yazılıyor. Demirel'e görüşünü soracak oldum. Birden patladı:

"Zaten benim korkum da o. Turgut'un yasakları kaldıran yasayı ele alarak Meclis'ten geçirmesi!"

Şaşırdım. Hem yasakların kalkmasını istiyor, hem de...

"Sebebini sonra anlatırım. Ancak 'yaparsa' diye korkuyorum. Çünkü istismar edecek, 'Demirel'i ben kurtardım' diyecek."

Özal'ın girişimiyle siyasete dönmeyi sindiremiyor!

Susuyordum. O, sürdürdü:

"Ömer Seyfettin'in hikâyesini biliyorsun, değil mi? Tıpkı ondaki gibi. 'Al diyetini, ver kolumu'; öyle bir durum ortaya çıkacak."

Yine ses çıkarmadım. O denli hırçın ki Özal'a karşı; ondan gelecek hiçbir olumlu girişimi kabul etmek istemiyor. Ola ki, Özal'ın Meclis'te sorunu çözmesinden sonra ileride yapacağı mücadelenin 'diyetle kısıtlanacağını' hesaplıyordu.

Kimbilir? Referandum sonucu, nihayet –Özal'ın değil– milletin kararı olacaktı. Böylesi, politikasına daha elverişliydi anlaşılan.

Cindoruk'un son günlerde Meclis'teki girişime fazla asılmamasındaki neden Demirel'in 'yeni politikası' olabilirdi.

Yeni yıla, yeni umutlarla mı giriyoruz?

Hissediyorum: İlginç günler yaklaşıyor.

1987'ye doğru:

"Bir sorun var" dedi.

"Yüzlerce sorun var. Bir tanesinden ne çıkar ki" dedim.

(1 Ocak 1987 Perşembe)

"İşte yeni bir yıl daha...

... 1987 senesinin politik olaylar bakımından bir hayli dağdağalı geçeceğini zannediyorum. Süleyman Demirel'in başını çektiği DYP ile Erdal İnönü'nün başını çektiği SHP, Meclis'e girdiği halde bir varlık gösteremeyen MDP ile HP'yi yediler. Meydan şimdi onlara kaldı.

Bu sene yasaklı olan eski siyasilerin yasaklarının kaldırılması

muhakkak gündeme daha ağırlıklı olarak gelecek. Avrupalı dostlarımız da tam demokrasiye geçmediğimizi, eski siyasi kadroya konan yasakları kabul etmediklerini, yasakların kalkması gerektiğini ikide birde ortaya atıyorlar. Bir taraftan iç, diğer taraftan dış baskılara daha ne kadar dayanabileceğimizi bilemiyorum.

Ben de bu işin artık halledilmesi gerektiği inancını taşımaya başlıyorum. Her gün 'yasaklar kalkmalı, yasaklı demokrasi olmaz' teranelerinden bıkmaya başladım. Halka gidip bu meselenin bir sonuca bağlanmasını düşünüyorum.

Özal'ın tutum ve davranışları da beni hayal kırıklığına uğrattı. Bir taraftan hayat pahalılığı ve enflasyonun alıp başını fırlayıp gitmesi, diğer taraftan irtica hareketlerinin yurt sathında gittikçe çoğalması ve iktidarın bu konuda önlem almaması, Özal'ın uygunsuz hareketleri beni düşündürüyor.

Benim müdahalelerim olmasa, durum çok kötüye gidecek. Özal'la etkili mücadele edebilecek ve ona alternatif olacak bir partinin mevcudiyeti şart oluyor. Şimdilik solu temsil eden SHP'nin durumu karmakarışık. Son ara seçimlerde bir varlık gösterememesi, 11 milletvekilliğinden sadece Erdal İnönü'nün İzmit'den seçilebilmesi bu partinin durumunu sarstı. İstifalar ve bölünmeler başladı. Halkımız 12 Eylül öncesi durumun etkisi altında olduğundan, sol partilere şüphe ile bakıyor.

Geriye DYP kalıyor. Gerçi bu parti AP'nin devamı niteliğinde ama başka da elle tutulabilecek bir parti ortalıkta görülmüyor.

Özal'ın hakkından gelebilecek kişi ise Süleyman Demirel'dir.

Özal'ın böbürlenmesini kıracak kişi de ancak Demirel olabilir.

Gerçi onun da neler yaptığını biliyoruz ama ne yaparsınız ki ortada başkası yok.

Mecburen onu kullanacağız." (Anılar, 5. cilt, s.14)

12 Eylül'ün önderi, Cumhurbaşkanı Kenan Evren böyle düşünüyor ve:

12 Eylül önderi Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in bu yöndeki düşünceleri ile Türkiye, 1986'dan 1987'ye geçiyor.

Yedinci Bölüm

ÖZAL'IN "HACİMLİ PLANI"

"Görüntü her zaman kuralına uygun hareket etmeyi gerektirir."

152

1987 yılının Mayıs ayında bir gün, kendi başına 'durum muhakemesi' yapan Cumhurbaşkanı Kenan Evren;

"Özal 'işi' arap saçına döndürdü" dedi.

Yasakların kalkması ile ilgili gelişmeler öyle bir biçim almıştı ki, Evren'in sinirleri hayli gergindi.

Evren'e göre, "ANAP siyasal yasakların kalkmasını istemiyor"du. Öyle maddelerle fıkralar koymak istiyordu ki, sanki yasanın çıkmasını önlemeye çalışıyordu.

İşi yokuşa sürecek maddelerle fıkraları muhalefet kabul etmeyecek; Özal, bunu fırsat bilerek "Yasakların kalkmasını istedik ama, muhalefet önledi" içerikte bir gerekçe öne sürecekti.

Yasa, Özal'ın önerdiği maddelerle TBMM'den geçecek olsa, getirilen barajlar aşılamayacak, bu kez Özal; "Elimizden geleni yaptık. Ama halkımız yasakların kalkmasını istemedi" diyecekti.

Özal bir suçlu arıyordu.

Yasakların kalkmasını engelleyecek, ama suçlu başkası olacaktı.

Önce Çankaya'yı denedi. 12 Eylül önderi ve üstelik yasakların Anayasa'ya girmesini sağlayan kadronun lideri Evren'i kullanmak istedi.

Özal ve bakanları sağda solda, "Biz yasakların kalkmasını istiyoruz ama ne çare, Çankaya karşı çıkıyor" diyordu.

Fakat bu gerekçeyi Evren bozdu. Tersine, yasakların kalkmasına karşı olmadığını söyledi.

Üstelik Özal'ın tutumu Evren'in daha sonraları 'hayıflanmasına' da neden olacaktı. "Suçu benim üzerime yüklemeye kalkmasaydı, ben de yasakların kalkmasına yardımcı olmayacaktım" demeye başladı.

153

1987 yılına damgasını vuracak ve önemli gelişmelere yol açacak olan yasaklar sorunu, yılbaşından mayıs ayına kadar önemli aşamalardan geçti.

1987 yılının bir başka önemli olayı, Turgut Özal'ın ABD'de bypass ameliyatı geçirmesiydi.

31 Ocak 1987 günü, ABD'ye hareketinden üç gün önce; Turgut Özal, Çankaya Köşkü'ne daha önceleri öne sürdüğü bir öneri ile çıktı:

Geçici 4. maddeyi değiştirebilmek için Anayasa'yı değiştirme yöntemlerini içeren 175. maddenin yeni şeklini getirdi. Anayasa, 201 salt çoğunlukla değiştirilecekti.

Evren, bu formülü kabul edemeyeceğini 'bir kez daha' Özal'a söyledi.

Özal, ABD'ye ameliyata gidiyor, bir yandan da 'eski siyasetçiler'in siyasal haklara kavuşmasını engelleyecek 'tertipler içinde' çırpınıyordu. Ya da geçici 4. maddeyi öne sürerek, Anayasa'da yapmayı tasarladığı değişiklikleri 'kolaya getirecek' önerilerle, formüllerle uğraşıyordu.

Bütün gücüyle Evren'i, Anayasa'yı 201 salt çoğunlukla değiştirecek formüle 'ikna etmeye' çalıştı. Salt çoğunluk formülünü kabul ettirebilmek için uygun bir de gerekçe bulmuştu: Sivil yönetimler bir türlü Anayasa'yı değiştiremiyorlar, sonuçta askeri rejimler geliyor ve Anayasaları ya değiştiriyor ya da yenisini yapıyordu.

Öyleyse? Evren, sivillerin Anayasa'yı kolaylıkla değiştirebilmelerine yeşil ışık yakmalıydı.

Evren, yeşil ışık yakmadı. Baktı ki, Özal direniyor, "Git Amerika'ya, sağlıkla dön, o zaman bu meseleyi yeniden konuşuruz" dedi.

Özal'ın direnmesinin altında yatan eğilimi fark etmiyor değildi Evren:

"Anayasa'da bazı değişikliklere gitmek istiyor" diye düşünüyordu.

10 Şubat 1987'de Özal, by-pass ameliyatı geçirdi.

Mart ayı başlarında Özal hâlâ Amerika'da ve muhalefet, yasaklar konusunda 'boşlukta' idi.

İki ayda bir görüştüğü muhalefet liderlerinden Hüsamettin Cindoruk, Evren'e; iktidarla diyalog kuramadığından ve "Yasakların kalkması konusunda hâlâ bir formül bulunamadığından" yakındı.

Özal'a "ABD'den dönün, görüşelim" diyen Evren; muhalefete de "Özal Amerika'dan gelsin görüşeceğini" söylüyordu.

Oysa; by-pass, her şeyi bastırmıştı. Yasaklar, ANAP iktidarı ile ilgili çeşitli olasılıklar, hesaplar geride kalmıştı.

154

Nisan ayının son on günü önemli iniş çıkışlar izlendi.

O günlerde Özal 'kendi geleceği ile ilgili büyük planı' açığa vurmamıştı. Ne var ki, bu planı –herhalde by-pass ameliyatından sonra hastanedeki odasında– ABD'de tasarlamış, geliştirip biçimlendirmişti.

İlk hamleyi Anayasa'nın 175. maddesi ile ilgili yeni bir öneriyi Çankaya'ya götürerek yaptı.

Yeni taslağına göre, Özal, '201 kabul oyu artı referandum'dan vazgeçiyor, yerine; '222 kabul oyu artı referandum' formülünü benimsiyordu.

Evren, bu formülü de kabul etmedi. Cumhurbaşkanı neyi kabul edebileceğini Özal'a söyledi:

(a) Anayasa değişikliği TBMM üye tam sayısının 3/5 çoğunluğu ile kabul edilecekti.

(b) Ancak 3/5 oyla kabul edilen yasayı Cumhurbaşkanı'nın bir kez daha görüşülmek üzere TBMM'ye gönderme yetkisi olacaktı.

(c) İkinci kez görüşmede TBMM 2/3 çoğunlukla Anayasa değişikliğini onaylayacak ve 'herhalde' referandumun koşulu da bulunacaktı.

20 Nisan 1987 günü yaptıkları görüşmede; Evren, Özal'ın 175. maddeyi değiştiren önerisini okuduktan sonra;

"Sanırım" dedi. "Bu maddeyi bir hukukçu hazırlamadı. Kanun tekniğine pek uymuyor da."

Özal'ın 175. madde önerisi şöyleydi:

"Anayasa'nın TBMM tarafından değiştirilmesi; değiştirme teklifinin kabulü Meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla mümkündür (267 oy).

Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerini TBMM'ye geri gönderdikten sonra, TBMM geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, Cumhurbaşkanı bu kanunu halkoyuna sunabilir.

Anayasa'nın halkoyu ile değiştirilmesi; Anayasa değişikliğinin halkoyuna sunulabilmesi, değiştirme teklifinin Meclis üye tam sayısının dokuzda beşinden fazla oyla kabulü ile mümkündür (222 oy).

Cumhurbaşkanı değişiklik teklifini geri gönderdiği takdirde; değiştirme teklifinin aynen halkoyuna sunulabilmesi, teklifin Meclis üye tam sayısının beşte üçünden fazla oyla kabulü ile mümkündür (240 oy).

Anayasa'nın halkoyuyla değiştirilmesi için halkoylamasında geçerli oyların yarıdan fazlasının kabulü gerekir."

Hele Anayasa değişikliği için "geçerli oyların yarıdan fazlasının kabulü" gerekir fıkrası, yasakların kalkmasını değil, kalkmamasını isteyen bir siyasetin, daha doğrusu bir art düşüncenin ürünüydü.

155

Aradan üç gün geçti. O gün, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olmasına karşın; 23 Nisan'da Başbakan Özal, Cumhurbaşkanı ile görüşmekte direniyordu.

Özal, sabah geldi Çankaya'ya. Önce üç gün önce getirdiği 175. madde önerisinde direndi. Evren'in direncini kıramayınca, hafif ödün verir gibi oldu. Bu kez TBMM'de yapılacak değişikliği onaylayacak oy sayısını 222'den 232'ye çıkarıyordu.

Cumhurbaşkanı, tekrar görüşmek üzere yasayı Meclis'e iade ederse "2/3 yerine 250 veya 252 rakamını esas alalım" diyordu.

Anlaşamadılar.

Ama, Turgut Özal, Anayasa'daki değişiklik konusu kapandıktan hemen sonra –hiç beklemediği bir anda Evren'e– bir öneride bulundu:

"Sizin Cumhurbaşkanlığı görevinizi bir dönem daha uzatmak istiyoruz" dedi.

Evren, şaşakaldı. Özal'a bakıyordu.

"Bir dönem daha kalmanızda yarar görüyoruz. Anayasa'nın ilgili maddesini değiştirmek suretiyle bunu gerçekleştirebiliriz" diye sürdürdü sözlerini Özal.

Ama Özal, Cumhurbaşkanı'ndan hiç beklemediği –belki de beklediği– bir tepki aldı:

"Bunu nereden çıkardın?" dedi Evren. Önemli bir noktaya parmak bastı:

"Cumhurbaşkanlığı seçimine daha iki buçuk yıl var. Şimdi bunları konuşmanın zamanı değil, zamanı gelince konuşuruz."

Evren sözlerine öyle bir ek yaptı ki, Özal hiç beklemiyordu Cumhurbaşkanı'ndan böyle bir karşı öneriyi. İster şaka ister ciddi. Evren, Başbakan'a dedi ki:

"Sana bir şey söyleyeyim mi? Süleyman Demirel'i Cumhurbaşkanı yapar, sen de Başbakan olursun. Böylece Demirel daha az zararlı olur!"

Özal kızardı.

156

Kızardı. Zira, o sırada aklından geçenlere, daha önceden planladığı senaryoya Evren'in şaka karışığı söyledikleri uygun değildi.

Sonraki aylar ve yıllar, Turgut Özal Mayıs 1987'de kafasında biçimlendirdiği planı bütün ayrıntılarıyla sahneye koyacak, ANAP'ı ve Türkiye'yi 'nereye götürmek istediğini' somut davranışlarla kanıtlayacaktı.

Özal'ın planı kalın çizgileriyle şöyleydi:

Evren'in Çankaya'daki görevi 1989'da sona eriyordu.

Turgut Özal, Evren'den sonra Cumhurbaşkanı olmayı siyasal yasakların kalkmasıyla ilgili tartışmaların yapıldığı günlerde kafasına koymuştu.

Yasaklarla ilgili pazarlığı sürdürürken; öne sürdüğü öğe, Anayasa'nın 201 salt çoğunlukla değiştirilmesi idi.

Özal, yasakları referanduma götürecekti. Yasaklar kalksın ya da kalkmasın umurunda bile değildi. Referandum propagandasındaki sıcaktan yararlanarak derhal seçime gidecek ve... ANAP, öteki partilerin güçsüzlüğünden yararlanarak tek başına yine iktidar olacaktı.

Bu kez daha fazla milletvekili çıkaracaktı.

Çünkü Özal, daha fazla milletvekili çıkarabilmek için hazırlıklıydı.

Bu amaca erişmek için Seçim Yasasında –her seçimde olduğu gibi– yine değişiklik yapacaktı. Tabii, ANAP'a prim yapan değişiklikler!

Özal'ın bu planı, ana hedefleri, uzun süre anlaşılamadı.

Kuşkusuz Özal'ın geleceğe dönük planlarının kimi ayrıntıları kulise yansıyordu ama 2,5 yıl sonrasına ait böylesi 'hacimli bir plan'ın olabileceği kimsenin aklına gelmiyordu.

Özal, Çankaya'ya çıkabilmek için önündeki çetin engelleri bir bir kaldırmak istiyordu.

157

Çankaya tutkusu ile yanıp tutuşan Özal, durup durduk yerde Evren'e hangi nedenle 'bir dönem daha Cumhurbaşkanlığı' önermişti? Yanıtı aranan soru buydu.

Özal yanından ayrıldıktan sonra yalnız kalan Evren, aynı soruyu kendine sordu.

"Acaba Özal, bu teklifi niçin yaptı?"

Evren sonraları anlayacaktı, Özal'ın 23 Nisan önerisindeki siyasal manevranın içeriğini.

Siyaset; Evren'in Çankaya'da Cumhurbaşkanı olarak çalışmalarını fazla itici bulmuyor, eleştirmiyordu. Fakat 1989 geliyordu. Devletin başına 'yeni bir Cumhurbaşkanı sorunu açmak istemeyen-

ler'in tek bir kaygısı vardı: Evren'in bırakacağı koltuğu kimin dolduracağını düşünüyorlardı.

Halk, Evren'i seviyordu.

Özal'ın aşılmasını gerekli gördüğü engellerin başında Evren geliyordu.

Manevranın özü şuydu: Daha çok önceden Evren'in ikinci kez Çankaya'yı istemediğini kamuoyuna duyurmalıydı.

Çankaya hevesini "Evren'i atlattı" dedirtmeden gerçekleştirmeliydi!

Çankaya konusunda duyarlı olan 'askerleri de böylece yumuşatabilirdi.'

Böylesi plan ve düşünceler içinde olan Turgut Özal, Çankaya Köşkü'nün kapısı önünde "Evren'e ikinci bir kez, bir dönem daha Cumhurbaşkanı kalmasını önerdiğini" gazetecilere açıkladı!

158

Kamuoyunda geniş yankılar uyandıran bu öneri üzerinde daha sonraki görüşmelerde Evren'le hiç konuşmadı Özal.

Köşk'le hâlâ Anayasa değişikliğinin hangi oranda ya da oyla yapılacağını tartışıyordu. İki gün geçti, 25 Nisanda, bu kez Evren'in direncini kıramayacağını anlayınca 240 oya razı oldu.

Cumhurbaşkanı, değişikliği geri gönderdiğinde kabul oylarının 267'den yani 2/3'den aşağı olamayacağını öne sürdü.

Bir karara varamadılar ama, Evren, artık kuşku duymuyordu:

"Herhalde bu sene erken seçim yapıp, daha fazla milletvekili ile Meclis'e geleceğini ümit ediyor. Bu rakamlar üzerinde onun için ısrar ediyor.

Eğer düşüncesi bu ise; ileride Anayasa'yı kuşa benzetip, istediği gibi at oynatacak demektir. Buna müsaade edemem" diye düşünüyordu.

Ne ki; o denli sık ve yakın görüşmelere karşın, Evren de Özal'ın 'Çankaya ile ilgili büyük planı'nın henüz farkına varamamıştı.

Özal 'fazla milletvekili' ile gelmeyi, Çankaya'ya çıkmadan önce (1989'da) Cumhurbaşkanı olarak 'daha geniş yetkilerle, ola ki baş-

kanlık sistemine yakın bir konuma gelmeyi' sağlayacak Anayasa değişiklikleri yapmayı düşlüyordu.

Evren gibi, pek çok çevre Turgut Özal'ın başka bir koltuğu Başbakanlığa yeğlemeyeceğini sanıyor, öyle konuşuyor veya düşünüyordu.

Evren, Köşk hukuk müşavirlerine hazırlattığı metni Başbakan Özal'a gönderdi.

Anayasa değişikliği TBMM'de 3/5 çoğunlukla kabul edilecek, Cumhurbaşkanı'nın geri göndermesi halinde 2/3 çoğunluk gerekecekti.

Milletvekili sayısı 450'ye çıkarılıyordu.

Oy verme yaşı 20'ye indiriliyordu.

Özal, Köşk'ten ödün koparamayacağını anlayınca...

Evren'in gönderdiği metni kabul etti.

Ama;

"Anayasa değişikliklerine ilişkin yasaların yürürlüğe girebilmesi için halkoyundan geçmesi" koşulu ile...

Özal, bu özdeki metin TBMM'den geçerse Cumhurbaşkanı'nın 'veto etmeyeceğini' de açıklıyordu.

Tabii muhalefet, Köşk'e değil, Özal'a yükleniyordu. Anayasa değişikliğini, yasakları kaldırmasına karşın, eleştiriyordu muhalefet. İki neden vardı karşı çıkışlarına:

Bir: TBMM'de 3/5 oyla kabul.

İki: Referandum!

Hükümete ve Çankaya'ya o sırada egemen olan kanıya göre, muhalefetin referanduma tepki göstermesinin altındaki asıl neden 'halkın siyasal yasakların kalkmasına onay vermemesi' olasılığıydı.

DSP Genel Başkanlığını –yasaklı eşi adına– üstlenen Rahşan Ecevit, öteki muhalefet partilerini toplantıya çağırdı. 'Muhalefet zirvesi'nden sonra bir bildiri yayımlandı. DSP adına Rahşan Ecevit, DYP adına Genel Başkan Cindoruk ve SHP adına Erdal İnönü, bildiriyi imzaladı:

Özal ne demek istiyordu? Başbakan'ın "Cumhurbaşkanı ile 'mutabık kaldık' sözü ne demeye geliyordu?"

Evren açıklama yapmalıydı. Demirel ise, "Bu hiledir" diyordu:

"Sûiniyet ve hile devlete yakışmaz. Türkiye bu ayıbı kaldıramaz. Referandum sadece demogojidir."

Demogoji idi; pekâlâ ama, gerçekti. Hani Demirel'e göre, siyasal yasaklar 'kişisel bir sorun' değildi. Referandum, halk demek değil miydi? Türkiye demek değil miydi?

Ortak bildirinin ilk paragrafında "Sayın Başbakan Turgut Özal ve 192 arkadaşının Meclis Başkanlığına sunduğu Anayasa değişikliği teklifi, 'biçim ve öz yönünden demokrasiye ve hukuk devleti anlayışına' aykırıdır" deniliyordu.

Muhalefet bildirisinde:

Kimi nedenler sıralanıyordu: İktidar, Anayasa değişikliği hazırlığında muhalefet partileriyle görüşmeden ve mutabık kalmadan girişimde bulunuyordu.

"Bu değişiklik teklifinin ülkede, Anayasa istikrarı sağlayamayacağı, Anayasa değiştirmeyi kolaylaştırmayacağı, aksine zorlaştıracağı" görüşü savunuluyordu.

Teklifin bu biçimiyle TBMM'den geçmesini "demokrasimizin yerleşmesi ve sürekliliği açısından son derece zararlı buluyoruz" diyordu üç muhalefet partisi.

Bildiri, ayrıca; Çankaya ile hükümet arasındaki mutabakatın bir zorunluğu ortaya getirdiğini ifade ediyordu. Çankaya, "Hükümetle mutabakatın mahiyetini açıklamalıydı."

Muhalefet, "Teklifin Anayasa Komisyonunda görüşülmesinden önce Meclis'te grubu bulunan partiler arasında ortak bir çözüm yolu aranmasını istiyor"du.

"Eğer bu yol açılmaz ise, üç partinin, teklifin Anayasa haline gelmemesi için ellerinden gelen engelleyici her şeyi yapacaklarını" ilan ediyorlardı.

Evren muhalefeti 'analiz etti': Bildiriyi DSP hazırlamıştı. "En fazla reaksiyonu ileride DYP'nin başına geçmeyi planlayan Demirel ve 'müstakbel' partisi gösteriyor"du.

"Her iki partinin (DYP ve DSP) başındakiler halkoylamasından çekiniyorlar"dı.

"Bu değişikliği Meclis'teki milletvekilleri oyları ile kolay yoldan şipşak halletmeyi" istiyorlardı.

"Madem bu Meclis'i meşru saymıyorsunuz, öyleyse buyrun meşru olan halka gidin."

159

Fakat Evren, 175. maddenin TBMM'ye verilen son şekli üzerinde önemli bir noktayı atlıyordu.

Açıklanan metindeki bir fıkra siyasal yasakların kaldırılmasına yardımcı olmuyor, tersine kalkmamasını sağlayacak bir içerik taşıyordu.

Evren, yasakların kalkmasını istemeyen Özal'la aynı düzeye geliyordu.

175. maddenin son fıkrası şöyleydi:

"Halkoyuna sunulan Anayasa değişikliklerine ait kanunların yürürlüğe girmesi için halkoylamasına ilişkin oy verme kütüklerinde ve sandık listelerinde kayıtlı bulunan oy verme hakkına sahip seçmenlerin 'en az yüzde 60'ının halkoylamasına katılması ve katılanların yarısından çoğunun kabul oyu kullanmış olması' gerekir."

175. maddenin açıklanması, ortaya şaşırtıcı bir gerçek çıkardı. Evren ile Özal arasındaki görüşmelerde bu fıkraya değinilmemişti!

Her kaynaktan gelen bilgi bu kanıyı doğruluyordu. Fıkra adeta gizlenmişti. Daha sonraki yıllarda fıkra 'esrarını' muhafaza etti. Ta ki Evren anılarını yayımlayıncaya kadar, fıkranın 175. maddeye nasıl girdiği veya yazdırıldığı, kimin tarafından önerildiği gizlendi.

Peki, fıkra 175. maddeye nasıl girmişti?

Yaşam sürprizlerle dolu. İşte biri daha:

Evren Paşa, sanki önem vermiyormuş gibi 6 Mayıs 1987'ye kadarki anılarında da sözünü etmediği 'sürprize', 6. cilt sayfa 121'de yer verdi ve:

"Fıkrayı ben istemiştim" dedi.

160

Yasaklarla ilgili Anayasa değişikliği, referandum olayı, Evren'in ABD'ye yapacağı geziyi ertelemesine neden oldu. Evren, geziyi er-

teleme nedenlerini ABD Büyükelçisi Strauss Hupe'a anlatırken sıraladığı gerekçeler arasına şöyle bir cümle sıkıştırdı:

"Bundan (referandumdan) sonra yeni bir seçim takviminin ortaya çıkması da mümkündür. Benim kişisel izlenimim bu yöndedir."

Bu, bir 'izlenim' miydi? Yoksa, Başbakan ile çok sık biraraya gelen, yasaklar üzerinde geniş tartışmalar yapan Evren'in, Özal'ın 'istikbale ait niyetleri'ni sezerek öne sürdüğü bir varsayım mıydı?

Beş ay sonra referandumun hemen arkasından, Evren'in sözünü ettiği 'izlenim' gerçeğe dönüşecek, 'erken seçimin' Evren ile Özal arasında aylarca önce konuşulduğu sanısını güçlendirecekti.

Muhalefet liderleriyle yaptığı ikili görüşmeler, Evren'in 'yumuşamasına', yüzde 60 konusunda 'ısrar etmekten vazgeçmesine' neden olacaktı. Tarih: 6 Mayıs 1987 Çarşamba.

Oysa, araya başka ve önemsenecek bir olay girdi.

2 Mayıs 1987, günlerden cumartesi.

Bakınız, o gün neler yaşandı.

Sekizinci Bölüm

"Dereyi gösterdi – Paçaları sıvamadılar"

161

2 Mayıs 1987 Cumartesi günü, saatler 14.30'u gösteriyordu.

Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ'un makam odasına girdim.

Görüşmenin hangi konuyu içereceğini aşağı yukarı kestiriyordum.

Yaklaşık yedi ay önce Orgeneral Üruğ'u ziyaret etmiş, 12 Eylül'ün önemli bir bölümüne ışık tutacak bilgiler rica etmiştim. Üruğ, MGK Genel Sekreterliği görevini üstlenmişti.

Yedi ay önceki başvuruma 2 Mayıs 1987 gününe değin yanıt alamamıştım.

Oysa, Nisan 1987'de Genelkurmay'da 'erken' nöbet değişimi olacağına değinen haberler yaygındı. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Üruğ, 'arkadaşlarının –özellikle Orgeneral Necdet Öztorun'un– önü açılsın' diye belirli zamandan önce emekli olacaktı. Öztorun Kara Kuvvetleri'nden Genelkurmay Başkanlığına sıçrarken, KKK'na da Orgeneral Torumtay gelecekti.

Genelkurmay'daki nöbet değişimi, Üruğ'un planladığı biçimde gelişmedi. Özal, karşı çıktı Öztorun'a. Necdet Üruğ Paşa'ya bir süre daha Genelkurmay Başkanlığında kalmasını önerdi. Kabul görmedi. Ve... Öztorun Genelkurmay Başkanlığına gelemedi. Torumtay atandı.

Bu, 1987 yılının belirgin, içerik açısından çok canlı ve hareketli olaylarından biriydi.

Orgeneral Üruğ'un çalışma odasına girdiğim gün; Genelkurmay'la ilgili olaylar henüz sözünü ettiğim düzeye gelmemişti.

Üruğ Paşa nazikti. Ama çok dikkatli. Bana söyleyeceklerini küçük bir not kâğıdına yazmıştı. O notlara bakarak konuştu:

İşin doğası gereği benim yazıp gönderdiğim 'çerçeve plan' ister istemez politikaya giriyordu. Oysa kendisi politikadan kaçıyordu. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, günü gününe notlar tutmuştu, 12 Eylül'ü yazıyordu. Yazımlarına belgeler, gazete kupürleri de koyuyordu. Bunun yanı sıra MGK üyesi komutanların kimileri de –kendi bakış açılarına göre– 12 Eylül'ü yazmaya başlamışlardı.

Şimdi, bu yazımlara 'ters düşecek' bir girişimin içinde bulunmak istemiyordu. Bir başka neden daha vardı:

MGK Genel Sekreterliğini sürdürürken 'aldığı emirleri uygulamıştı.' Bir bakıma 'bu emirler kendi malı değildi. Açıklaması da doğru olmazdı.'

Birkaç saniye durdu, sustuk.

"Bazı arkadaşlara şaşıyorum" diye sürdürdü: "Genelkurmay İkinci Başkanlığında ya da örneğin Harekât Dairesi Başkanlığında bulunuyorlar, emekli oluyorlar ve sonra oturup bulundukları makamlarda öğrendikleri bilgilerle NATO'ya dair yazılar yazıyorlar."

Susuyordum. Üruğ yumuşak, sevecen, içten bir sesle;

"Beni mazur göreceğinize inanıyorum, özür dilerim" dedi.

Bu denli içtenlikle 'mazeret' söyleyen Orgeneral Üruğ'a ne diyebilirdim?

"Estağfurullah" dedim öncelikle, ama gelecekte olacakları kestiriyormuşum gibi;

"Ne var ki, burası Türkiye Paşam. Gün gelir, geçmişteki olaylara bir yerde sizi de bulaştırırlar" dedim.

(Gün geldi, emekliye ayrılan Üruğ Paşa'yı 1988 Şubatında ortalığı karıştıran MİT raporunda 'bulaştırdılar.' Kuşkusuz zor, ıstıraplı dakikalar, günler yaşadı.)

Üruğ Paşa hemen araya girdi:

"O zaman söz veriyorum. Hemen sizi arayacağım, konuşacağım" dedi. Tabii benim o sırada öngördüğüm 'olası durum' Üruğ'la ilgili siyasal gelişmelerdi. Emekli bir orgeneralin ünlü şarkıcılarla otellerde buluştuğu gibi saçma sapan savları içeren MİT raporu değildi.

Üruğ Paşa emeklilik günlerini nasıl geçireceğini anlatıyordu:

"Emekli olunca köşeme çekileceğim. Genelkurmay Başkanlığında bulundum, bir şirkette görev alamam. Bir bankanın yönetim kuruluna girip kredi verildiydi verilmediydi gibi konuların muhatabı hiç olamam" diyordu.

Üruğ Paşa'ya; "Sizin gibi dürüstlüğü ile tanınan bir generali yine devlet hizmetinde görmek isteyenler bulunabilir" dedim. Aslında bu görüş, bir denemeydi. Üruğ'un geleceğe bakışıyla ilgili, bir deneme:

"Yok" dedi Üruğ. "Sadece araştırma kurullarında görev alabilirim, onun dışında sanmam."

Üsteledim:

"Orduyu politika dışında tutmayı başarmış bir insanı 'önemli görevler' bekleyebilir" dedim. O direndi:

"Sonra ben... Günlük siyasetin içinde olamam. Tabiatım müsait değil. Partilere de giremem" dedi.

"Olabilir ama yine de..." diye konuyu sürdürmek istedim.

Üruğ Paşa için 'konu kapanmıştı.'

162

Oysa irdelemeyi sürdürmeyi istememin bir nedeni vardı.

Üruğ Paşa'ya, 'emekli olduktan sonra devlet hizmetinde olmasını isteyenler' bulunacağını söylerken neyi amaçlıyordum acaba? Açıktan giremezdim konuya. Fakat kulislerde Üruğ Paşa'nın 1989'da Evren'den sonra Cumhurbaşkanı olmasını isteyenler bulunduğundan söz ediliyordu.

Söylenti yaygındı. Sürekli gündemdeydi.

Yöntem üzerinde çalışılmış, Anayasa gereği 90 imzalı bir önergeyle Üruğ Paşa'nın 'dışardan' aday olacağı ve Cumhurbaşkanı seçilebileceği öne sürülmüştü.

Kulis, 1983'ten itibaren Üruğ'un orduyu siyaset dışında tutma çabalarını konuşuyordu.

Hatta Üruğ'un; Evren ve eski MGK üyeleri hakkında şöyle bir kanı öne sürdüğü yaygındı:

Üruğ, "Evren ve arkadaşları artık politikanın içindeler. Ordu

ile ilişkileri kalmadığı gibi ordunun koruyucu şemsiyesi altında da olamazlar" demişti.

Özellikle MGK üyelerinin kimilerinden uzak durduğunu biliyorduk.

Öyle söylentiler dolaşıyordu ki... Başka kaynaklar, örneğin Coşkun Kırca gibi, hem Üruğ hem de kimi askerlerle dostluğu sürdürenler, daha gerilere gidiyor, 82 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanlığı maddesi kotarılırken 'bir kez seçilme zorunluğunun' ileride Üruğ'a 'olanak tanımak' için konulduğunu söylüyorlardı.

Ayrıntılar veriliyordu: Madde MGK'da görüşülürken Evren'in karşısında Üruğ oturuyormuş, ikinci kez seçilme söz konusu olunca Evren, Üruğ'la göz göze gelmiş ve 'bir kez seçilir' şartını kabul etmek zorunda kalmış.

Öyle ki, Anayasa 1982'de referandumla yürürlüğe girdikten sonra, kimi gazeteciler Evren'den sonra Üruğ'un Cumhurbaşkanı olabilirliğini araştırmaya başladı. Ali Baransel'e "Köşk'ten bu konuda bir bilgi veya yorum alabilir miyiz?" diye sordum. Mantıklı bir yanıt verdi:

"Evren Paşa'nın önünde tam yedi yıl var. Yedi yıl önceden Üruğ Paşa'nın Cumhurbaşkanlığını öngörmek... Bilmem mantığa uygun mu?" demişti. Neyse ki "Falcılık" dememişti!

Üruğ Paşa'nın kulisteki söylentilerden haberi olmadığı söylenemezdi. Sorumun altındaki anlamı hemen kavramıştı.

İşte tam o sırada, söyleşide birdenbire umulmadık bir 'gelişme' oldu.

163

Üruğ Paşa, gözlerini gözlerime dikti, o dingin sesiyle birdenbire;

"Sizce" dedi, "Evren Paşa'yı bir yedi sene daha Cumhurbaşkanlığında tutmak doğru olmaz mı?"

Bu olasılığı aramızda öylesine sık tartışıyorduk ki, hiç düşünmeden yanıtladım:

"Günümüz koşullarında olmaz" dedim. "Evren Paşa bir yedi yıl daha 'yukarda' olamaz."

Koltuğuna yaslandı, sanırım bu kez Üruğ Paşa şaşırmıştı:

"Neden?" diye sordu.

"Söyleyeyim" dedim ve söyledim:

"Başbakan siyasal gerçeklere aykırı davranıyor. Anayasa'nın 175. maddesiyle yasakların kaldırılması konusunda Cumhurbaşkanı ile 'mutabık' kaldığını ilan etti. Köşk ile Başbakan arasındaki demokratik kuralları dışlayan mutabakatı Özal açıklıyor, ama Evren susuyor."

Bir süre sustum, bir sigara daha yaktım.

"Mutabakatın arkasında iki önemli nokta olabilir" dedim:

"Birincisi, Evren Paşa'yı yedi yıl daha görevde tutacak anlaşma... Ya da..."

164

Yüzüme baktı Üruğ.

"Ya da" dedim:

"Özal'ın Çankaya'ya çıkmasını hazırlayan bir anlayış."

Yıl 1987 idi. Genelkurmay Başkanı ile biraraya gelmiş, üç yıl sonra önümüze gelecek önemli bir olayı –Cumhurbaşkanlığı seçimini– konuşuyorduk ve ben –bir gazeteci– Genelkurmay Başkanı'na 1989'da Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmaya hazırlandığını söylüyordum.

Şaşırdı mı, bilmiyorum. En azından önsezime hayret etti.

Siyasi kulisler, 'mutabakatın' altında yatan nedenleri araştırıyordu. Bir söylentiye göre; Evren, Özal'la Cumhurbaşkanlığı konusunda anlaşmıştı ama, böylece artık ANAP'ın Cumhurbaşkanı sayılacağını kabullenmişti!

ANAP dışında muhalefetten hangi parti Özal'ın adayı Evren'e oy verebilirdi ki?

Özal, hem halkoylamasında hem de halkoylamasına katılım oranında direniyordu. Siyaset piyasası olağanüstü karışıktı. Bu arada; ben, Genelkurmay Başkanı'na (doğrusu şu ki, Evren'e duyursun diye) Turgut Özal'ın 'müstakbel ikbal kapılarını' ve bunları sağlayacak 'planlarını' anlatmaya çalışıyordum.

Üruğ Paşa'dan, anlattıklarımda mantık hatası varsa söylemesini rica ettim.

"Hayır, yok" dedi. "Öyleyse, izninizle sürdüreyim" dedim. Üruğ Paşa dikkatle dinliyordu:

"Sayın Evren Anayasa'yı 'deldirmem' diye yola çıktı. Bir noktaya geldik. Kamuoyundan baskı başlayınca yasakların kalkmasına yumuşak bir tavır aldı ve 'Bu yıl sonuna kadar sorun çözülür' dedi. Rahatlık geldi. Şimdi hem kilit bir maddenin –ki bu maddeye dokundurtmam demiş parti liderlerine– değiştirilmesinden yana oluyor. Hem de kalkmasını ister göründüğü yasakların kalkmaması izlenimi veriyor. Özal'ın tertiplerine ses çıkarmıyor. (Doğrusu, itiraf etmeliyim. O gün bilgisizlik beni hataya sürüklemişti. Cumhurbaşkanı Evren daha sonraki bir görüşmemizde 175. maddenin kaldırılmasına ya da Özal'ın istediği gibi değiştirilmesine karşı çıktığını söyledi.)

Çankaya, devletin tepe noktası. İnanırlığını yitiriyor. Bir partinin peşine takılmış görüntüsü veriyor. Söylediklerime katılmıyor, yine mantık dışı buluyorsanız, lütfen söyleyiniz."

Genelkurmay Başkanı "Katılıyorum" dedi.

Fakat o anda anlamını yeterince kavrayamadığım bir cümle söyledi, bir saptama yaptı.

165

Orgeneral Necdet Üruğ, dingin bir sesle;

"Biz durumu hiç böyle görmüyorduk" dedi.

Şaşırmak sırası bana gelmişti. Devletin tepe noktaları, siyasal kulislerde bir süredir konuşulan kimi önemli olası gelişmelerden habersizdi! Olacak şey miydi?

"Ne çare" dedim Üruğ Paşa'ya: "Siyasal kulislerde, söylediklerimin hemen hepsi konuşuluyor, hatta kimi hazırlıklar yapılıyor."

Fakat Çankaya sorununun arkasını bırakacağa benzemiyordu. "Zaten Cumhurbaşkanlığı sorunu bugün başladı" dedi. Konuyu yeniden açmak istiyordu!

Bir noktada buluşmuştuk. Cumhurbaşkanlığı seçimine daha iki

buçuk yıl varken, Türkiye'nin belli başlı sorunlarının başında Cumhurbaşkanı seçimi, yani yine 'Çankaya' geliyordu.

166

"Evren olmuyor. Peki kimi yapacağız Cumhurbaşkanı, kim olacak?" diye sordu Üruğ, birdenbire.

Nereye varmak istediğini, ne öğrenmeye çalıştığını bilemiyordum. Fakat gördüğüm kadarıyla Üruğ Paşa benimle birdenbire Çankaya sorununun derinine inmişti. En azından inmek ister gibiydi.

Bu kez sorunla ilgili soru gayet açıktı:

"1989'da kim?"

1980'li yıllarda 'seçilemeyen Cumhurbaşkanı' ile başlayan bunalımlı yaşamı gün be gün izlemiş bir gazeteci iki buçuk yıl sonrasını nasıl görebilirdi?

Elbette bir öngörüşü vardı: Ya Evren yerinde kalacak ya da... Turgut Özal, Çankaya'ya çıkacaktı! Bu görüşümü hemen söylemedim, söyleşinin akışına bıraktım.

1987'de, henüz yasaklar kalkmamış, erken seçimin ucu görünmüyor. Bu olumsuz öğelere karşın bana egemen olan duygu ve görüş, işte buydu.

Söyleşiyi başka kanala aktarmak amacıyla "Yasaklarla ilgili durumu biliyorsunuz" diye söze başladım. Konuyu değiştirmek istiyordum.

Üruğ Paşa, yine birdenbire bir açıklama yaptı: "Referandum propagandasında bunlar (eski liderler) televizyona çıkamazlar" dedi. (Nitekim öyle oldu. Yüksek Seçim Kurulu, önceleri eski liderlerin televizyona çıkabileceklerini öngördü. Fakat sonradan nereden nasıl bir rüzgâr estiyse 'eski liderlerin partilerde kayıtları bulunmadığı' gerekçesiyle televizyonda konuşmaları engellendi.)

Oysa, Üruğ Paşa ile konuştuğum gün ve saatte ortada fol da yoktu, yumurta da!

"Bu olanak sağlanamazsa liderler de halkı meydanlara toplar, Çankaya'yı ANAP iktidarının Cumhurbaşkanı ilan ederler" dedim ve ekledim:

"Yasakların kalkmasını engelleyen (Özal'ın) tertiplerini anlatırlar, yeni bir çalkantı başlar."

Bu açıklamayı garipsedi sanırım. "Yaparlar mı?" diye sordu.

"Kaybedecekleri bir şey yok, niçin yapmasınlar?" diye yanıtladım soruyu.

Düşündü: "Doğru, yaparlar. Ama televizyona çıkmaları da..." Tamamlamadı cümleyi. Televizyon konusunda duraksıyordu, kaygıları vardı. Köşk ve askerler, televizyonu açarlarsa yasaklıların birdenbire 12 Eylül tartışmasına gireceklerinden korkuyorlardı.

"Doğru, yapabilirler" dedi Üruğ. Siyasal kulislerde tartışılan bu konuların Genelkurmay'a çarpmaması, benim mantığıma göre, olanaksızdı. Paşa'ya "MİT size bu gelişmeleri, oluşmaları aktarmıyor mu?" diye soracak oldum.

"Bırakınız Allahınızı severseniz şu MİT'i" diye sert çıktı: "Neden haberi var ki!" Oysa, MİT'in askeri yönetim sırasında telefon konuşmalarımızı bile MGK Genel Sekreteri Necdet Üruğ'a ilettiğini biliyordum.

Paşa'ya olası bir manzara çizdim: "Cumhurbaşkanı Evren, 12 Eylül'den olumsuz söz edilince dayanamıyor, hemen kürsüye fırlıyor. Halkoylaması yasaklarla ilgili. Yasaklarsa 12 Eylül'ün icraatı. En ufak 12 Eylül eleştirisi olursa Evren televizyonlara çıkacak, veryansın edecek. Liderler de meydanlara koşacak. Onlar da Evren'e ve 12 Eylül'e veryansın edecekler."

Üruğ, dayanamadı, kesti sözümü ve "Ama" dedi, "bu felaket olur. Çankaya'nın tabiatı buna dayanamaz. İnanın bana... liderlerin televizyona çıkmaları çok kötü sonuçlar verir."

Üruğ Paşa sürekli "Felaket olur" diyordu.

Beklediğim soru, beklediğim bir anda geldi.

167

Üruğ Paşa sordu:

"Turgut Özal, Cumhurbaşkanı olmak istiyor mu?"

Soruyu büyük bir zevkle yanıtladım. Zira söylediklerime siyasal

kulislerde, parti merkezlerinde inanmayan o kadar çok siyasetçi vardı ki...

"Elbette ister" dedim. "Zaten bugünden oyunun dengelerini kuruyor."

Üruğ Paşa dinliyordu:

"Çoğunluğu ilk genel seçimde sağlamaya çalışacak. Hem de Çankaya'ya çıkmasını sağlayacak çoğunluğu. Yukarı çıkacak.

Oyunu şöyle sürdürecek: Kendine uygun bulduğu ANAP'tan birini Başbakan yapacak.

Bugün gazetelerde ne görüyorsak, hangi haberlerden, hangi gelişmelerden kaygılanıyor, üzülüyorsak, Özal Köşk'e çıkınca dikalâsını izleyecektik.

Evren Paşa neden oyunlara giriyor? Belki de bir amacı var, o da kalmak istiyor Çankaya'da. Neden kolay yoldan yasakların kalkması için Özal'ı zorlamıyor? Eğer bugün kalkmasını istemiyorlarsa, erken seçim işaretleri var, 'seçimden sonraya bıraktık' desinler."

Üruğ Paşa;

"Zaten '12 Eylül'ün getirdiği bu Meclis' deyip duruyorlar. Yeni Meclis gelebilir, çözebilir, bir yol tabii. Başka bir şey daha var, seçim olabilir, ya sonuç?" dedi.

1986 ara seçimlerinde Özal'ın başaşağı gittiğini gösteren işaretlere dayanarak belki de ilk genel seçimde ANAP'ın zorlanacağını hesaplıyordu.

Kamuoyunda; Özal ve çevresinin yadırganan yaşam biçimi, 'fütursuz davranışları' karşısında halkın ANAP'a 'yeni bir kredi açmayacağı' görüşü egemendi. Üstelik ezici pahalılık...

Ah, nereden bilebilirdik: Özal'ın ana muhalefeti (Erdal İnönü ile SHP'yi) kendine çevireceğini, planına uygun bir Seçim Yasası dayatarak daha fazla milletvekiliyle iktidarı yakalayacağını –Üruğ'la görüşürken– nereden bilebilirdim.

Bir duygu, bir sezgi, budalalara özgü önsezinin eseri miydi söylediklerim, bilemiyorum:

Yine de gözü kara Özal'ın bir şeyler yapıp, çoğunluğu asla bırakmayacağından ve asıl hedefi Çankaya'yı yakalamaya çalışacağından kaygılıydım.

"Nabızlar şimdilik tek başına iktidar olamayacağını gösteriyor" dedim Üruğ'a.

Sesini çıkarmadı.

Konu kapandı. Konuyu kapattığı, beni şaşırtan bir başka konuyu açmasından belliydi.

"Neden Evren Paşa'dan randevu isteyip saptadığınız doğruları anlatmıyorsunuz?" diye sordu.

KU-DE-TA kitabım yayımlandığı sırada Köşk'le aramızda tatsız olaylar geçmişti. Yaklaşık iki yıla yakındır Evren'le yanyana gelmemiş, konuşmamıştık. Kırgın veya kızgın olduğunu sanıyordum.

"Beni sevmez efendim" demekle yetindim.

Köşk çevresinden böyle bir kanı esinlendiğimden söz ettim, bir gerekçe göstermek gerektiğini sanarak.

Üruğ Paşa; "Peki, anladım" dedi. "Sayın Cumhurbaşkanımıza 'Arcayürek bana geldi. Şunları söyledi' diyerek bu görüşmeyi anlatayım mı?" diye sordu.

"Dilerseniz anlatın" dedim Sayın Necdet Üruğ'a, ama özenle ekledim:

"Evren Paşa, doğruları sergilemeye çalışanlarla değil, yanlışların düdüğü olanlarla konuşmayı yeğliyor. Beni çağırmaz, kabul edip görüşmez. Zaten böyle bir isteğim de yok.

Paşam, üstelik burada siyaset yapmadık. Olanları-olabilecekleri saptamaya çalıştık. Eğer bu görüşmemizden ortaya kimi gerçekler çıktığına inanıyorsanız, bunları Sayın Evren'e aktarmak sizin takdirinize kalmış bir şey."

Üruğ, açık yüreklilikle, içtenlikle "Evren Paşa'ya anlatacağım" dedi; "müstakbel gelişmeler kötü görünüyor."

Sonra güldü:

"Nereden çıkarıyorsunuz sizi sevmediğini, kızdığını?" dedi.

Evet, nereden çıkarıyordum? Üstelik, kısa süre sonra yanıldığımı anlayacaktım.

Üruğ'dan ayrılırken düşündüm: Evren'in, Orgeneral Üruğ'a anlattığım tutumunda acaba yanılıyor muydum?

168

Not defterimden:

(4 Mayıs 1987) Özal, bugün muhalefet liderleriyle görüştü. Sorunun çözüm yeri, Köşk!

Özal'ın önce Köşk'le görüşüp sonra liderlerle biraraya gelmesi ilginç. Genelde bir yumuşamanın başladığı söyleniyor. Erdal İnönü ile Cindoruk böyle söylüyor. Akşam üzeri Baransel telefon etti ve sonra buluştuk. Baransel;

"Bu sabah Anayasa değişikliğiyle ilgili gazete kupürlerini götürdüm komutana" diye başladı:

"Bir ara Evren Paşa, 'Yahu Cüneyt ne yapıyor, Cumhuriyet'te rahat mı?' diye sordu. 'Yazılarını okuyorum, koşuşturuyor' dedi. 'Ne yapsın' diye cevap verdim. Evren Paşa:

'Genelkurmay Başkanı ile konuştum. Cüneyt, Cumhurbaşkanı bana kızıyor, beni sevmiyor demiş. (Hayret ettim, Üruğ Paşa ile cumartesi günü konuştuk, ayın 2'si. Bugün 4'ü ve pazartesi. Demek ki, Evren Paşa geziden döner dönmez Üruğ ile görüşmüş. O da bana şunları söyledi demiş olmalı. Ne hız!)

Paşa, 'Yok böyle bir şey. O, 12 Eylül'den sonra lehimize çok güzel yazılar yazdı. Bakma, bir ara KU-DE-TA oldu, boşver' dedi. Ben de 'Sizin çevrenize sokulmuyor, kırgınsınız diye görünmüyor' dedim. 'Yok kırgınlık falan' dedi. Bana kalırsa sana yumuşak bakıyor, çağırabilir."

Ali'ye Üruğ'la yaptığım konuşmayı anlattım.

Baransel, Köşk'teki durumu özetledi. Çözüm orada çünkü. Ali'ye "Eğer Özal'ın açıkladığı gibi Evren Paşa, yüzde 60 katılımda direnirse, siyaset yine gerginleşecek. 12 Eylül de, Evren Paşa da eleştirilecek" dedim.

Ali; "Evren Paşa bugün benden Cindoruk'un beyanatlarını istedi. 'Bak, pek çok yeri birbirine uyuyor' dedi. Bu, DYP'ye önem verdiğini ve görüşlerinde paralellik gördüğünü gösterir. Durum şu:

Cumhurbaşkanı, Özal'ın 'Köşk'le mutabıkız' demesinden sonra kamuoyunda, basında çıkan tepkilerden rahatsız, beklemiyordu.

Özal'la aynı kaba konulmaktan da rahatsız.

Tepkilerden sonra yüzde 60'a daha yumuşak bakıyor."

Ali'ye, "Şayet yüzde 60'ı kaldırır ya da çok alt düzeylere çekerse Evren Paşa, bunalım bir anda aşağı düzeylere iner" dedim. "Dünyanın hiçbir ülkesinde böyle bir katılım oranı yok."

"Katılım kalkarsa referandum propagandasında 12 Eylül de Evren Paşa da tartışılmaz."

Demirel, Köşk'te 'yumuşamanın işaretlerini' kabul ediyor. "Katılımdan vazgeçilirse referanduma 'karşı' çıkmayacağını" söylüyor ve "yüzde 60 bana tuzak" diyor.

Ne ki, Evren'le Demirel arasındaki buzlar eriyeceğe benzemiyor. Örneğin, Ali'nin anlattığına göre, Demirel'in Antalya'da "Çankaya'ya sahip çıkanlar var" sözüne fena halde bozulmuş Evren. Hemen yanıtlayacağını söylemiş.

Ali: "Evren Paşa'ya 'Efendim, politikacılar zaman zaman böyle şeyler söyler. Korutürk bir seferinde 'Bu hükümet eksantirik' demişti, öyle eleştiriler geldi, Demirel'den öyle ağır sözler dinledi ki, doktor kapısında nöbet tuttu' dedim.

'Siz şanslısınız' deyince, güldü Evren ve 'Galiba haklısın' dedi.

Bir diğer bilgi ise, Metin Toker'le ilgili. Her ay Evren'le konuşuyor ve 'demokratik bir rejimde yasakların kalmamasını' telkin ediyormuş.

Gece: Demirel'le görüştüm. Her şeyin Cumhurbaşkanı'nın elinde olduğunu, oldukça önemli yumuşama gözlediğini söylüyor.

Muhalefet liderleri birlik olurlarsa etkili bir eylem gerçekleştireceklerine, çarşamba günü (6 Mayıs 1987) Cindoruk Evren'le görüşürken Köşk'le kavgaları olmadığını söylerse etkili olabileceğine değindim.

1989'da Çankaya'dan ayrıldıktan sonra (Demirel'in) 'başına taş yağdıracağı' gibi olumsuz duygular içinde olabileceğini söyledim. "Geleceğe dönük bir DYP güvencesi iş görmez mi"ydi?

Demirel, Cindoruk'un bu ve buna benzer (Evren'le) bir konuşma yapacağını söyledi ve (alaylı bir sesle) "Zaten, Cindoruk, Evren'e 'demokrasinin teminatı' dememiş miydi?" diye ekledi.

(5 Mayıs 1987 Salı)

Özal ANAP grubunda "Yüzde 60'ın kalkmasının ya da daha

aşağı çekilmesinin ancak –malın sahibi– Evren'in evet demesiyle mümkün olabileceğini" öne sürdü.

Evren Paşa evet derse mesele kalmayacaktı. Yüzde 30'lardan söz ediyor, ama yüzde 20'den aşağıya inmeyi kabul etmiyor.

Özal, 175. maddenin yeniden düzenlenmesinden vazgeçebilirdi, amma... Yasakların referanduma gitmesinden asla!.. Referandum sonuçlarının olumsuz çıkacağından o kadar emindi, anlaşılan.

Mehmet Dülger, Cindoruk'un Özal'la görüşmesinden sonra Hasan Celal Güzel'le birlikte referandum yasa taslağı üzerinde çalışıyor. Dülger, eğer Evren kabul ederse katılım koşulu aranmaksızın hemen referanduma gidilebileceğini anlatıyor.

Özal, eski liderlere televizyonu kapatıyor. Her partiye birer konuşma hakkı veriyor. 'İsterse' Cumhurbaşkanı da bir kez konuşacak. DYP, tabii daha geniş kampanya istiyor. Oysa Özal, propagandayı bir hafta ile sınırlandırıyor.

DYP, yasaklar dışında Anayasa değişikliklerinde referandum istemiyor. Özal, Konut'ta Cindoruk'la yaptığı görüşmede 'her konuda referandumdan' vazgeçebileceğini söylemiş.

Köşk, katılım konusunda 'renk vermiyor.'

İlginç sahneler. Özal, dün gece dört gazeteciyi –Güneri, Yalçın Doğan, Yavuz Donat ve Muammer Yaşar Bostancı'yı– kabul etti. Uzun uzun konuşmuş. Dört gazeteci Özal'dan çıkmış, Demirel'e gitmişler!

Demirel telefonda, Anayasa değişikliğindeki pazarlığın anahtarını söyledi: "Katılımın kalkması tek şart!"

Cindoruk'un Evren'e "Gelecekle ilgili güvence vereceğini" de ekledi.

(6 Mayıs 1987 Çarşamba)

Liderler bugün Köşk'te.

Metin Toker aradı; "Cumhurbaşkanı, yasakların kalkmasına karşı değil ki, niçin referanduma götürsün?" dedi.

Cindoruk, daha esnek. Erdal İnönü, sorunun Meclis'te çözümlenmesini istiyor. Rahşan Hanım, eskilerin televizyona çıkmamasını eleştiriyor. Bir habere göre; Cindoruk, Evren'e eskilerin televizyona çıkmalarında direnmeyeceklerini bildirmiş. Ama dikkatli Evren, "Peki"

demiş Cindoruk'a. "Şimdi Demirel'in televizyondan vazgeçtiğini biliyoruz, ama yarın Ecevit çıkar da ağzına geleni söylerse ne yapacağız?"

Demirel'den öğrendiğime göre, Cindoruk, Evren'e "Kavga istemediklerini" söyleyerek 'bir çeşit güvence' vermiş.

Baransel aradı, "Hava olumlu" diyor. Ama iş kapanmış değil. Artık katılım oranı olayında Evren'in Özal'a ne söyleyeceği önemli. Özal'a "Katılımdan vazgeç" diyebilir. Ya da "Liderler böyle istiyor" diyebilir. İkisi birbirinden çok farklı.

Baransel yine aradı: "Katılım maddesi kalkıyor, oy zorunluğu geliyor" dedi.

Kişisel bir not: İkinci KU-DE-TA'yı bitirdim, yazmaya pek istekli değildim ama yazdık işte.

Ali, "Şu olay bitsin, Evren'le görüştüreceğim seni" diyor.

Olumlu, ılımlı işaretler geliyor ama...

Hâlâ bir giz var yasaklar konusunda, Anayasa değişikliği olayında, katılım sorununda!

169

(Aynı gün: 6 Mayıs 1987 Çarşamba, Cumhurbaşkanı Evren'in not defteri)

Bugün Erdal İnönü, Hüsamettin Cindoruk ve Rahşan Ecevit'le görüştüğünü yazıyor ve sürdürüyor:

"Tabii ana konu Anayasa'da yapılması istenen değişiklikti. İnönü 175. maddenin değiştirilmesine karşı çıkıyor. Onun dediği; madem Anayasa'nın geçici 4. maddesini kaldırmak istiyoruz, öyleyse doğrudan doğruya bu maddeyi kaldıralım. 175. maddeye ilişmeyelim.

Mantık olarak doğru. Fakat Özal buna taraftar değil.

Aslında ne Özal ne de İnönü geçici 4. maddenin kaldırılmasını gönülden istemiyorlar.

Özal, 175. maddeyi bir pazarlık olarak ortaya attı. Başlangıçta o, 175. maddeyi değiştirerek Meclis'te salt çoğunluk 201 oyla Anayasa'yı değiştirmek istedi. Ben karşı çıkınca, muhalefet de karşı olunca yavaş yavaş rakamı yukarılara çıkararak sonuçta 3/5'e razı

olmak zorunda kaldı. Onun istediği geçici 4. maddenin kalması ve yasakların devam etmesiydi.

'Ben bu yasakların kalkmasına razı olurum ama siz de 201 oyla Anayasa değiştirme yetkisini tanıyın' demek istiyordu.

Bana kalırsa İnönü de yasakların kalkmasına pek taraftar değil. Çünkü onun rakibi Bülent Ecevit de Demirel gibi sert ceviz. Böyle birisinin rakip olmasını ister mi?

Hüsamettin Cindoruk ise bugün çok yumuşaktı. Onun takıldığı husus Anayasa için halkoylamasında oy verenlerin oranının yüzde 60 rakamı oldu.

Halbuki bunu ben istemiştim.

Kendisine bu oranı benim koydurduğumu söyledim ve sebebini de izah ettim. Ben iştirakin az olmasını istememiştim. Yüzde 60'tan aşağı bir iştirak olursa, bu kadar az iştirakle Anayasa değiştirilir mi? Anayasa kabul edilirken yüzde doksanın üzerinde iştirakle kabul edildi, değişikliği de yüzde elli veya kırkla yapıldı derler ve farzı muhal bu değişiklik yüzde elli iştirakle halk tarafından reddedilse, o zaman bundan zarar görenler, 'İştirak az oldu da onun için böyle oldu. Eğer iştirak yüzde seksen olsaydı netice başka türlü olurdu' demeyecekler mi?

'Ama madem ki siz buna karşısınız ben bu yüzde altmış konusunda ısrarlı değilim' dedim.

Cindoruk'un itiraz ettiği hususlardan bir diğeri de, Anayasa değişikliklerinin her seferinde halkoyuna sunulması fıkrası idi.

Yasaklı eski parti liderlerinin TRT'de konuşmalarına taraftar olmadığımı söylediğimde, Cindoruk 'Bunu biz de istemiyoruz' diye karşılık verdi.

DSP Genel Başkanı Rahşan Ecevit ise, belli ki, eşi Bülent Ecevit'in yazıp kendisine verdiği bir metni 35 dakika okudu. Anayasa değişikliği ile hiç alâkası olmayan bir sürü şikâyetlerini dile getirdi."

170

Not defterimden:

(7 Mayıs 1987 Perşembe) Kafalar yine karıştı. Muhalefete yüz-

de 60 katılımı kaldıracağını söyleyen Evren'in, bu oranı kaldırmak bir yana, çıtayı daha da yükselttiği söylentileri dolaşıyor.

Evren'le bugün iki saat konuşan Özal, Köşk kapısı önünde öyle şeyler öyledi ki, Anayasa Komisyonu'na gönderdiği öneriler kimseyi hayrete düşürmedi.

Tabii, Köşk'te Evren ile Özal arasında 'yasaklar konusundaki görüş alışverişinin' içyüzünü bilemiyoruz.

Konut'ta Anayasa Komisyonu Başkanı ile bir görüşme yaptı Özal.

İnönü, baştan reddediyor. Zira Özal, 1989'a kadar Anayasa'da değişiklik yapmayacağını söylüyor, ama ardından 175. maddeyi yeni biçimi ile komisyona aktarıyor.

Hüsamettin Cindoruk, Çankaya'ya güveniyordu. Yeni metni görünce şaşırdı.

Yasakların kalkması için, yeni metin yüzde 33 olumlu oy istiyor. 24 milyon seçmende 8,5 milyon oy... Yani katılım oranı yüzde 65!

Oysa, bir gece önce, Evren'in liderlerle yaptığı görüşmeleri bana değerlendiren Demirel "Olayın yüzde 75'i çözülmüştür" diye iyimser yorumlar yapıyordu.

Ben, galiba Demirel'den daha gerideydim, 'yeni kimi öneriler çıkması olasılığını' gözden ırak tutmamak gerektiğini söylüyordum.

Dünden itibaren; hele bugün, DYP'de aman efendim bir telaş ki, sormayın: Özal ile görüşme istekleri... Çankaya'ya yeniden çıkma dilekleri...

Öf ki öf!

Evet, Köşk'teki Evren-Özal görüşmesindeki gelişmeleri bilmiyorduk, öğrenemiyorduk. Üç dört yıl sonra –pek çok sorunda olduğu gibi– o görüşmenin de içeriği ortaya çıktı. Ama 7 Mayıs 1987 günü, durum, daha önce yazdığım gibiydi.

Meğer o gün Evren, Başbakan Özal'a önce liderlerle yaptığı konuşmaları anlatmıştı.

Evren, Özal'a; imzaya açılan Anayasa metnindeki yüzde 60 katılım koşulunu kaldırmayı ve 3/5 çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliklerinin otomatik olarak halkoylamasına sunulmasını, bunun üzerindeki oyla kabul edilenlerin halkoylamasına gönderilmemesini önerdi.

"Ancak" dedi Evren, "Cumhurbaşkanı isterse halkoylamasına gidilsin."

Evren DYP'den memnun: Zira DYP, yüzde 60 katılım zorunluğu kaldırılırsa Anayasa değişikliğini destekleyeceğini açıkladı.

'Aşağıda' kargaşa. Ama Evren'in Özal'la yaptığı konuşmadan sonra, 'yukarda' iyimser bir hava esiyor.

Evren böyle ise, Özal yasakları niçin yokuşa sürüyor?

Bugün değil ama, bir gün sonra neler oluyor, neler...

171

Telefon çaldı, arayan Özal'dı.

Dinledi anlatılanları. Birden;

"Artık bu safhadan sonra karışmıyorum" dedi Evren Paşa, ekledi:

"Ne haliniz varsa görün!"

Cumhurbaşkanı'nın –deyimi yerinde kullanıyoruz– tepesini attıran Başbakan Özal'ın yüze yüze kuyruğuna geldikleri yasaklar sorununa –son dakikada– çıkardığı yeni engellerdi.

8 Mayıs 1987 Cuma günüydü.

Dün Evren'le birlikte kararlaştırdıkları yasa metnini, Başbakan bugün kabul etmiyordu.

Kimi mazeretler öne sürüyordu. Yasaya "Toplam seçmen sayısının en az 1/3'ünün halkoyu sonucunda kabul oyu kullanır" diye bir madde eklemeyi istiyordu. Örneğin 21 milyon seçmen varsa halkoylaması sonucunda en az 7 milyon oyun olumlu çıkmasını gerekli görüyordu.

Evren, Özal'ın bu önerisini geri çevirdi; "Madem ki oy vermede vatandaşlara oylamaya katılma zorunluğu getiriyoruz, o takdirde buna ne gerek var?" diyordu.

'Mecburmuş böyle yapmaya!' Parti grubundaki problemleri karşılamak için 'böyle bir baraj' koymak zorunda kaldığını söylüyordu.

Evren, Özal'ı bu öneriden vazgeçirmeyi denedi, baktı olmuyor, "Ne haliniz varsa görün" deyip telefonu kapadı.

Ama Evren'in kafasında daha önce olasılık diye tanımladığı bir

görüş, giderek pekişiyordu: "ANAP yasakların kalkmasını istemiyor, yasakları kaldıracak yasanın çıkmasını açıkça önlemek istiyor"du.

Akşam üzeri İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılırken;

"Özal, işi arap saçına döndürdü" diye mırıldanıyordu.

172

Evren'in saptaması doğruydu; Özal, yasakların kalkmasını istemiyordu!

Nitekim, referandum propagandasında TRT televizyonunda eski liderleri halk gözünde bir kez daha küçük düşürmek, olumlu oyları azaltabilmek amacıyla 1980 öncesi olaylarının filmlerini arşivden çıkarttırdı ve sürekli 'gösterime soktu.'

Halkın belleğini ve duygularını zorlayan eski günlerin kanlı, dehşet dolu günlerini anımsatan haber filmlerini...

Evren yasakların kalkmasına karşı çıkan bir konuşma yapsaydı, 'eski günleri anımsatmadan' geçemezdi ama, daha insaflı olurdu. Propaganda günlerinde Özal'ın bu tutumunu izlerken kimbilir nasıl gülmüştür.

Daha başka bir öğe vardı Evren Paşa'nın olaya eğlenerek bakmasında:

Yasakların kalkmasında Evren engelinden söz edenler halka engelin bizzat kendileri olduğunu kanıtlıyorlardı.

Haksız sayılmazdı.

173

Evet, 8 Mayıs 1987 Cuma gününü yaşıyorduk.

Not defterimden:

Bütün olaylara, görünen ve beliren izlenimlere karşın; Cindoruk, hâlâ Köşk'e olumlu bakıyor, İnönü ise Köşk ile Özal'ı birbirinden ayırıyordu.

Anayasa Komisyonu toplandı ve muhalefet –doğal olarak– eleştirilere başladı.

Muhalefetin odak noktası Cumhurbaşkanı Evren!

Yasa metnine Özal'ın –Evren'in karşı çıkmasına karşın– eklediği fıkra şuydu: "...kabul oylarının halkoylamasına ilişkin oy verme kütüklerinde kayıtlı bulunan oy verme hakkına sahip seçmenlerin en az üçte birinden az olmaması gerekir."

Hiddet, yerini şiddetli sözlere bırakıyor. Cindoruk "Bu şartlar gelecek Meclis'te gayrı meşru olur" demeye getiriyor.

Demirel, "Getirsin hilesiz bir referandum, hemen gidelim. Niyeti yasakları kaldırmak değil" diyor ve Özal'a yükleniyordu. Bir ara aradım, çok bozuktu.

Erdal İnönü de kervana katılmış gibi: Özal'ın son anda katılım koşulunu kaldırabileceğini ve 'bazı partilerin aklını çelebileceğini' söylüyordu.

Ecevit ise; "Özal, yasaklıları savunmasız bir halk mahkemesinde, siyaset sahnesinden silmek istiyor. Çok çirkin bir oyun bu. Seçim yapılmayacak bir mevsimde, 8 milyon oy barajı ile referanduma çekmek istiyor" diyordu.

Akşam üzeri Demirel'le konuşuyorum, ateş parçası! "Yasa mı, geçsin komisyondan, geçsin" diyor ve "ama, Meclis Genel Kurulundan geçmez!" diye ekliyor.

Neye dayanarak söylüyordu bu yargıyı:

"Bir şey bozulduktan sonra düzelir. Bunlar (ANAP) artık ihtilal idaresini devraldı. İyi oldu. Ona söyleyemediklerimizi buna söyleriz. 18 ayda durum bu noktaya geldi. Ayıptır. Suçsuza karşı bu hareketler ayıptır. Türk siyasetine yakışmaz bir ayıptır...

Başka şeyler de söyleriz. Böylece biz de işsiz kalmaktan kurtuluruz (gülüyor).

... Yüzde 33 demek 24 milyonun yüzde 33'ü. Kendisi 7 milyonla iktidar olmuş. Televizyon, radyo emrinde. Kim yazılı kütüklere, kim değil? Yüzde 60 katılım istiyor. Böyle alçaklık olmaz..."

Ama, yasa yeterli sayıyı bulup Meclis'ten geçmezse tüzük gereği bir yıl ele alınamayacağı anımsatılınca Demirel'e:

"Ne kadar ömrü var?" diyor. "Üç yılda önüne siyasi bir olay geldi, defterini böyle kötü kapattı.

Dünya yüksek atlama rekoru 6 metre, sen adamdan 12 metre atlamasını istiyorsun. Tıyneti ortaya çıktı böylece, iyi de oldu. Şimdi daha da rahatız."

Ya Köşk?

"Belli oldu durumu. Senin önüne gelenler –muhalefet liderleri– rastgele insanlar değil. Yüzde 60 oyu temsil ediyorlar."

Ama Cindoruk'un bugün Meclis kulisinde "Barajı kaldırsınlar referanduma evet diyelim" dediği anımsatılınca;

"Barajı başlarına çalsınlar" diye bağırıyor.

Yumuşuyor:

"Adama diyorsun ki; '5. kattan atla, sen Müslüman değil misin, Allah kurtarır.'

Adam diyor ki; 'Allahı imtihan etmeye benim hakkım yok!'

İyi oldu, daha hızlanırız, meydanlara gideriz..."

Bürolarda bile yasakların kalkmasına evet mi hayır mı tartışması yapılıyor.

Donat aradı. Ne yazılacağını konuşuyoruz. "Aman efendim" dedim, "Mukaddes Üçlü (üç büyük gazetenin yazarları) her şeyi nasılsa biliyor, yazacak çok şey vardır herhalde."

Bir ara Özal'dan çıkıp Demirel'e gitmelerine şöyle bir dokundurdum:

"Çözmeye çalıştık, beceremedik" dedi.

Oysa, Özal da Demirel de birbirleriyle haberleşmenin yolunu bulmuşlar. İkisi de birbirinin ne düşündüğünü –aralarında gidip gelen– gazetecilerden öğreniyorlar. Şikâyetçi değiller, herhalde.

Not defterimden:

(9 Mayıs 1987 Cumartesı) Özal, gazetelerde DYP'nin çıkardığı sert bildiriyi gördükten sonra alelacele bir basın toplantısı düzenledi. 'Barajı yumuşatabileceğini' söylüyor.

Cindoruk ise "Baraj kalkar, para cezası ile oylamaya katılım sağlanır. Anayasa'yı değiştirecek 175. maddeyi 1989'a kadar kullanmamak kaydıyla kabul edebiliriz" diyor.

SHP, 175'e karşı. DSP, 175. maddenin bu biçimiyle her şeyi Cumhurbaşkanı'nın emrine verdiğini öne sürüyor.

Demirel'i aradım. Adapazarı'na mitinge gidiyor. Sonra Kars'a, Ardahan'a. Meclis'ten çıkacak sonucu bekliyor. Ona göre konuşacak! Öfkesi burnunda, "Alsın başına çalsın" diyor.

Ancak, ANAP kulisinde, yasanın önümüzdeki günlerde görüşüleceği söylentisi var.

Kasaroğlu'nu gördüm, "Özal'ın barajı kaldırabileceğini" söylüyor.

Özal, bilinen Özal. Bugün düzenlediği basın toplantısında Yalçın, Özal'a sormuş:

"Yasaklar kalkmazsa bunalım daha da büyümez mi?"

Yanıt: "Neden büyüsün!" Umursamayan, mangal gibi bir yürek. Üstelik ameliyatlı.

Cindoruk'un sözlerine karşı söylediği ise: "Hamam dedikodusu!"

Bu yanıta Cindoruk'tan yanıt: "Ben hiç hamama gitmedim. Özal herhalde gittiği yeri biliyor!"

Ama Cindoruk, Meclis'i 'gayrı meşru' ilan edeceğini söylüyor. Turgut Özal bozuk atmış. "Ama Cindoruk da o Meclis'in içinde" gibi karşılık vermeler.

Bu atışmalar, laflamalar siyasetin giderek daha ısınacağını göstermiyor mu?

Gece Demirel'i aradım. Yasanın ilk görüşmesi perşembe günü. İkinci görüşme bir hafta sonra.

Kimi tahriklerle yasanın düşmesini sağlayabilir mi Özal?

"Hiçbir şey olmaz" dedi. "Ankara'dan bir sel başlayacak ki Adapazarı'na kadar. Bunlara başka bir Türkiye olduğunu gösterelim."

TBMM üzerinde en kesin ve keskin etkinin, mitinglerle halk baskısı olacağına inanıyor. Elindeki tek kuvvet halk. Halkı harekete geçirebilirse, yasakların yolunu açabilir. Böyle görüyor.

İki hafta sonra saç düşecek kel görünecek. "Bizimle hiçbir irtibatları kalmadı ki..." dedi Demirel:

"İki adam, iki koltuğa yerleşmiş. Türkiye'nin üzerine bağdaş kurup oturmuşlar. (Köşk ile Özal'ı anlatıyor.) Kendilerine popüler olma fırsatı çıktı, kullanamadılar. Mezarları (Menderes ve arkadaşlarının cenazelerini İmralı'dan İstanbul'a nakletme kararı çıkmış, Evren de onay vermişti!) taşıyarak popüler olacak sanki."

Ama, cenazeler konusunda Demirel'in, Başbakanlığı dönemlerinde başından pek çok olay geçmişti. Menderes ailesiyle bir türlü

anlaşamamıştı. Kimi başka etkenler de vardı, hele 1960'ların sonlarında.

"Aile cenazeleri verecek mi? (Tabii hükümete)"

Demirel, "Yok, vermezler" dedi. (Oysa verdiler, büyük bir tören yapıldı, İstanbul'da anıt-mezara defnedildi Menderes ve iki arkadaşı; yanyana.)

"Bunca yıl bekledikten sonra, niye verecekler, değil mi?"

"Vermezler, vermezler."

Bu yanıtın altında onca uğraşısına karşın Menderes ailesinden gelen direnmenin, Menderes gibi çok sevip saydığı bir Başbakanın cenazesini kaldıramamış olmanın ve bu görevin, bu işlevin Özal'a nasip olmasının kırgınlığı, belki de kızgınlığı yatıyordu:

"Vermezler, vermezler!"

Verdiler!

174

Not defterimden:

(10 Mayıs 1987 Pazar) Soğuk, yağmurlu bir gün.

Siyaset de soğuk. Hiçbir gelişme yok.

Cindoruk evinde, Başbakan da. Semra Hanım'a sabah törenle 'Yılın Kadını' ödülü veriliyor. Araba ile Konut'un önünden geçiyorum. Şık giyinmiş bir kadın, şemsiyeyi açmış, çamurdan sakınarak içeri giriyor.

Cumhurbaşkanı da İstanbul'da. Söylentiye göre, dönünce muhalefet liderlerini çağıracakmış. Neden?

Şimdilik sorun kilitlenmiş durumda. SHP hiçbir pazarlığa yanaşmıyor, tutarlı. DYP, barajsız bir referandum istiyor. 175. maddenin 1989'a kadar uygulanmamasını.

DSP ise Özal'ın yasakları kaldırmamaya uğraştığını söylüyor. Bu sabah Bülent Ecevit aradı, böyle söyledi. DSP grubunda ayaklanmalar varmış. Rahşan Hanım'a, "Gruptaki olaylar oylamayı etkiler mi?" diye sordum; "Sanmam" diye yanıtladı.

175. maddenin nasıl uygulanacağı üzerinde fazla bir tartışma yok. Bana göre, askerler Anayasa'da yeni bir düzenleme kapısı açı-

lırsa, 12 Eylül'ü pekiştirmeyi isteyebilirler. Bir de Evren'in görevde kalmasını. Bir dönem daha.

Küçük-büyük anketlerle yasakların kalkması üzerinde yeni yeni tahminler ortaya atılıyor.

Milliyet'in bugün yayımladığı araştırmaya göre, kırsal alanın yüzde 51'i yasakların kalkmasını istiyor. Yarın da belki kentleri açıklar, yüzde 51'i istemiyor der, işin içinden çıkar.

Cindoruk'a "Ya Cumhurbaşkanı çağırırsa?" diye sordum. Bu sorunun bir nedeni var. DYP, bundan böyle Başbakan ve Cumhurbaşkanı ile konuşmayacağını, yasaklarla ilgili tartışmalardan çekildiğini ilan etmişti iki gün önce.

Cindoruk; "Özür dilemeyi düşünüyorum" dedi.

"Yani söylediklerinden dolayı mı?"

"Yok canım" dedi Cindoruk gülerek, "çağrıya icabet etmemek için!"

Ne olacak, 1/3 yumuşatılacak mı? Demirel, direndikçe 'eski günleri' anımsatanlar, anımsayanlar çoğalıyor. Söylendiğine göre "Aydın çevrelerde Demirel düşmanlığı yeniden canlanıyor." Yeni bir yol aramak zorunda sanırım.

Bütün partilerin seçime yönelmesi, Özal'ı devirdikten sonra yasakları kaldırmaya girişmesi... Belki de yeni bir yol!

Bu gece konuştuğum Demirel; "Kafalar böyle oldukça, ne demokrasi, ne insan hakları, ne sosyal sorunlar çözülür. Bu devir kapanmalı. Bu devrin bu saydıklarımı çözeceğini kim söylüyorsa kendini aldatıyor" diyordu.

"Yumuşama mı? 1/3 yerine 1/5 diyecek" diye sürdürdü Demirel ve ondan az duyduğum bir cümle söyledi:

"Affedersin ama, alsın nazik yerine soksun!"

Not defterimden:

(11 Mayıs 1987 Pazartesi) Gözler perşembede. Siyasette gerginlik sürüyor.

İstanbul'dan dönmüşler, Baransel aradı. Birkaç gün içinde 'çağrılacağımı' söyledi. "Benim ne acelem, ne de talebim var" dedim Baransel'e, "o nedenle aceleye gerek yok!"

Muhalefet, Köşk'e ateş püskürüyor. Yüzde 60'ı kaldırmayı ka-

bul eden Evren, hemen Özal'la görüşüyor ve daha beter bir formüle evet diyordu. Acaba söylenen doğru muydu:

Evren, kimi en son görürse ya da ilk başta, onun etkisinde mi kalıyordu?

Köşk ne düşünüyor, bilemiyorduk. Ama bizim sağdan soldan gelen bilgilerle, muhalefetin irdelemeleriyle vardığımız sonuç, Köşk'ün davranışlarına olumlu bakmamızı, bakılmasını engelliyordu.

Başbakan'a inanmıyorduk. Köşk üzerinde de kuşku bulutları dolaşıyordu.

Yüzde 60'ı kaldırtan Cumhurbaşkanı daha beter bir baraj getiren ilgili maddeyi –şayet TBMM'den geçerse– onaylayarak daha kötü bir duruma düşmeyecek miydi? Baransel de bu mantığa "Evet" diyordu, "doğru."

Bu hava içindeydik, soru hep gündemdeydi: "Kime inanacaktık?"

Özal'ın 1/3'den vazgeçmesi de bir şey yazmayacaktı!

175

Ecevit'in Hürriyet'teki demeci beni sevindirdi.

"CHP eski lideri yine fal açmış" diyecekler. Ama fal değil, söyledikleri gerçek. On gün, on beş gün önce Genelkurmay Başkanı Üruğ'a söylediklerimin benzerini, hatta hemen hemen aynısını söylüyor Ecevit.

Son günlerde bu konular üzerinde konuşmadık. Ama, "Başbakan, geçici 4. maddedeki yasakların kalkmasını kesinlikle istemiyor. Hem istermiş gibi görünüp hem önlemek için, her çareye başvuruyor. Aslında, yasakları 15 yıla çıkarmayı hedefliyor" diyen Ecevit, Özal'ın asıl amacını söylüyor:

"Özal, Anayasa değişikliği yaparken hiç kuşkusuz, 1989'da kendi Cumhurbaşkanlığı hayalini kuruyor. Hükümet Başkanı olarak başlattığı keyfi yönetimi, orada sürdürmeyi tasarlıyor.

Bu, bir tezgâhtır. Kendisini tatmin edebilecek tek bir sonuç vardır:

Sayın Süleyman Demirel'in pes edip teslim olması. Sayın De-

mirel'i teslim almadan, Sayın Başbakan'ın huzura kavuşmayacağı anlaşılıyor."

176

Not defterimden:

(12 Mayıs 1987 Perşembe) Özal, birden döndü:

Referandumda 'geçerli oyların yarıdan bir fazlası' kuralını kabul etti.

DYP'nin restini gördü, Demirel'in koşulu da buydu. Ama, Evren'in direnmelerinin de önemli payı var. (Daha sonra öğrendik ki; Evren, Özal'a 1/3 oranını asla kabul etmeyeceğini söylemiş. Son pazarlık telefonda.)

ANAP ise, "Şimdi ne oldu? Katılım oranını yükselten DYP oldu" diye –kendine özgü– bir gerekçe gösteriyor. 26 milyon seçmene 'zorunlu olarak oy kullandırma'nın bu anlama geleceğini söylüyorlar.

Zorunlu oy; hem para cezası, hem de hapis. Ama yasakların kalkması için artık en azından 13-14 milyon oy gerek.

Öyle bir duruma gelindi ki, referandum ve bir erken seçim... Özal için de, Demirel için de ya herru ya merru!

Referandum bir yerde ANAP'ın yazgısını da saptayabilir. 'Evet' oylarının fazla çıkması ANAP'ı olumsuz etkileyebilir. DYP kazanır. Ama bir de oyunun tersi var. Ya 'hayır' oyları daha üstün gelirse?..

Özal, bugün grupta "Bu öneriyi de kabul etmezlerse muhalefeti halk kaçağı ilan edeceğini" söyledi.

Bir de şu olasılık var: Olumsuz oyların fazla olması, sadece DYP'yi değil, Demirel'i de siyaset dışı bırakabilir, Ecevit'i de.

DYP için bir yol var, açık bir yol: Referandumu Özal iktidarına güvenoyuna dönüştürebilirse, kârlı çıkması olasılığı artar. Zira, halk bunalıyor. Pahalılıktan, sosyal dengesizliklerden. DYP bunu kullanabilir aslında.

Cindoruk, Özal'ın son önerisine olumlu bakmıyor, hele 175. madde değişikliğine.

"Ne yapabilirim" diyordu. "175. maddeye karşı çıksam, 'Yasakların önünü kapadı' diyecekler, yapamam."

Bu akşam Demirel, DYP milletvekillerine iftar yemeği veriyor. Cindoruk, eskilere, "Buyrunuz buraya kadar getirdik, artık siz karar verin" diyecek.

DYP'lilerde de kaygılar gözleniyor. Yüksek katılım ya aksi bir sonuç verirse?.. Köksal Toptan, Namık Kemal Şentürk gibi isimlerde bu kaygı açık seçik. Cindoruk ise, "Sileriz" diyor. "Sileriz!"

ANAP'lılar Özal'a hafif buruk, bozuk.

"'Evet' çıkacak" diyorlar.

"Özal'a –geçen hafta– kızıp Sakarya'da miting ilan eden, tabii 1/3 oranına fena halde yüklenmeyi hesaplayan Demirel, mitingten vazgeçemiyor. Ama ne diyecek halka?

Bir başka kaygı var, bu da DYP'liler arasında: Sakarya mitinginde provokatörler ya olay çıkarırsa?.. Haydaaa... "İşte, 12 Eylül'e dönüyoruz" demeye hazırlananlara müjdeler olsun.

Tuhaf olan şu saptama: Muhalefet de iktidar da nedense hep karamsar hesaplar yapıyorlar. Durumundan hiç kimse memnun değil. ANAP'ı yasakların kalkacağı korkusu, DYP'yi ise ya kalkmazsa kuşkusu sarmış.

Geçici 4. maddenin istediği yön almasından Demirel memnun mu, değil mi, anlaşılmıyor. Dün gece yarısı "Artık kaçamayız" diyordu. "Ya olumsuz oylar çok çıkarsa?" sorusunu böyle karşılıyordu. Mantığı şu:

"1/3 oy zorunluğu olsa Özal, bu zorunluğu aşmamızı engellerdi. Yüzde 60'da ise o kadar katılım olmamasını sağlayabilirdi.

Şimdi bu iki etken yok. Yarıdan bir fazla ile ya geçer ya geçmez!"

Sonra coşuyor, kendine olan güvenini seslendiriyor:

"Bak, göreceksiniz, nasıl çıkaracağız olumlu sonucu. Aksi mi? Sonuca katlanır, bugünkü durumumuza devam ederiz. Şimdi saydığın birbirine ters iki sonuca karşı en azından yüzde 50, yüzde 50 şansımız var."

"Yani Özal'ın son önerisini, yarıdan bir fazla oyla kabul ya da ret önerisini kabul ediyorsunuz?"

"Yapacak başka bir şey yok" dedi Demirel.

Gördüğüm şu: Özal da Demirel de artık zar attılar. Yazgıları neyse onu görecekler ve bu gerçeği kabul ederek oyuna soyunuyorlar.

Bir söylentiye göre; ANAP Başkanlık Divanı, Özal'ın son önerisine direnmiş, ne ki, son söz, Özal'da.

"Ne olacaksa olsun!" demiş.

Olan, oldu!

177

Not defterimden:

(13 Mayıs 1987 Çarşamba) Ne oldu?

Anayasa değişikliği TBMM'ye geldi, yasanın tümü 340 olumlu oyla kabul edildi.

ANAP+DYP+DSP!

SHP karşı çıktı. 175. madde sorunu. İnönü'nün konuşması çok güzeldi.

İnönü'nün konuşmasını tümüyle vermeden önce, kulise ve öteki notlara bir göz atalım. DYP adına TBMM'de Köksal Toptan konuştu; tutarlıydı. 175'e vurdu, 4. maddeyi kolladı. "Ne çare kabulü gerekiyor" anlamına gelecek bir konuşmaydı. DYP'nin oyunu belli ediyordu.

Kulis ise referandumdan çıkacak sonucu tartışıyor. Kasaroğlu, ne de olsa gazeteci: "Biz dün gece iftar yemeğinde grup toplantısı yaptık. Oyumuz belli oldu" diyor, dalgasını geçiyor.

Oysa, bir gerçek yavaş yavaş beliriyor: ANAP örgütü Demirel'i, SHP örgütü ise Ecevit'i istemediğinden, iki ayrı kampta siyasal yararlar örtüşüyor.

Bu iki parti örgütü –özellikle SHP– genel merkezlerinden gelen önerilere kulaklarını tıkayacakmış gibi görünüyor.

ANAP örgütü, Demirel'in aleyhine çalışacak.

SHP örgütü ise... Yasakların kalkması için uğraş vermeyecek!

Bu nedenlerle çoğu kimseye egemen olan ortak yargı: olumlu sonuç zor. En iyi tahmin, şansın yüzde 50, yüzde 50 olduğu noktasında toplanıyor.

178

İnönü'nün yasaklar üzerinde TBMM'deki konuşması:

"İstanbul Milletvekili Turgut Özal ve 199 arkadaşının Anayasa'nın 65, 75, 104 ve 175. maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ile Anayasa Komisyonu'nda yapılan değişiklikler ve Komisyon'da ilave edilen, geçici 4. maddenin kaldırılması hakkında, SHP'nin görüşlerini sunmak için huzurunuzdayım; Yüce Meclis'i saygıyla selamlarım.

Hemen ifade edelim ki, bir Anayasa değişikliği önerisinin içermesi gereken inandırıcılık ve tutarlılıktan çok uzak olan bir çelişkiler yumağı; sadece bir partinin kendi çıkarlarını gözeten ve ANAP'ın kendine özgü iktidar anlayışını yansıtan bir teklif karşısındayız. Çelişkiler, tutarsızlıklar daha gerekçeyle başlıyor. Ne genel gerekçede, ne madde gerekçelerinde, getirilen teklifin niçin gerekli olduğunu anlatan bir açıklama yoktur. Genel gerekçede söylenen, sadece münakaşa konusu olan bazı maddelerin değiştirilmesi gereğidir. Bu teklifte getirilen maddeler içinde, yalnız geçici 4. madde ile 67. maddenin Parlamento'da ve kamuoyunda tartışılmış olduğu söylenebilir. Milletvekili sayısını belirleyen 75. madde hemen hiç tartışılmamıştır. 175. madde ise, doğrudan doğruya Başbakan tarafından tartışma konusu yapılmıştır. Bugüne kadar kamuoyunun geniş ilgisini çekmiş, değiştirilmesi özlenen başka birçok madde vardır. Onları bırakıp, yalnız şimdi getirilen dört maddeyi ele almak 'tartışma konusu olan maddeleri ele alıyoruz,' şeklinde açıklanamaz. Madde gerekçelerinde yapılan ise sadece kanun maddesini bir defa daha yazmaktan ibarettir. Bütün bu sözler sadece; 'asıl maksadımız başkadır ama onu söyleyemiyoruz,' anlamına gelir.

Kanun teklifinde bulunmayan gerekçelere bakarsak, Sayın Başbakan'ın bu konuda sürekli olarak vurguladığı, Anayasa değişikliğini halkoyuna sunma gereği, ya da isteğidir. Çabalarını hep bu şekilde kamuoyuna yansıtmaya çalışıyor, teklifteki tutarsızlıklara işaret ettiğimizde de, 'Halkoyundan korkuyor musunuz?' diyor. Oysa ki, şimdi getirilen dört Anayasa değişikliği teklifinin yalnız birini, geçici 4. maddenin kaldırılmasını halkoyuna sunmayı öneriyor. Öbür üçünü

Meclis'in kabul etmesini yeterli buluyor. Niçin?.. Belli değil... Hiçbir açıklama yok... Demek ki böylesi ANAP'ın işine geliyor. 'Geçici 4. maddenin halkoyuna sunulması gerekir, çünkü yasakları halk koydu, halk kaldırsın,' sözünün de hiçbir inandırıcılığı yoktur, halkoyuna sunulmuş olan, Anayasa'nın tümüdür, bütün maddeleridir. Aynı görüşle; 'Öbür üç maddeyi de halk kabul etmiştir, şimdi halk değiştirmelidir,' diyebiliriz. Ya da, daha doğru olarak, 'Halkın kabul ettiği Anayasa'da, Anayasa'nın nasıl değiştirileceği de belirtilmiştir, bu metodu değiştirmeye hakkımız yoktur,' diyebiliriz. Bunlar tutarlı davranışlar olur. Ama şimdi, Sayın Özal ve 199 arkadaşının getirdiği teklifte olduğu gibi, halkın daha önce kabul etmiş olduğu dört maddenin değiştirilmesi için, 'Birini tekrar halka sunalım, öbür üçünün kararını kendimiz verelim,' davranışı tutarlı değildir, inandırıcı bir şekilde açıklanamaz. Bu davranış halka güven vermez, bir parti çıkarının kollandığını açıkça belli eder, yapılan da zaten budur.

Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,

Karşımızda olan teklifin asıl amacını anlamak için yazılı gerekçeleri, ya da Sayın Başbakan'ın söylediklerini bırakıp, bu noktaya nasıl geldiğimizi hatırlamamız gerekir. Bu olayın başlangıcı, birkaç ay önce SHP'nin önayak olduğu ve DYP'nin katılmasıyla yeterli imza sayısı sağlanan geçici 4. maddenin kaldırılması teklifinin TBMM Başkanlığı'na verilmesidir. Ülkemizde yerleştiğini iddia ettiğimiz demokratik düzenin bir doğal gereği olarak, siyasi yasakların kaldırılmasını istememiz, o zaman Sayın Özal'ı ve ANAP'ı çok rahatsız etmişti. Yasakların kaldırılması teklifimizin lehinde ya da aleyhinde açık bir tavır bir türlü alamadılar. Onun yerine bir süre işi sürüncemede bırakma yolunu seçtiler; türlü kandırmacalarla, baskılarla bazı imzaları geri aldırarak, teklifimizin Anayasa Komisyonu'na verilmesini engellediler. Ama tabii bu hareket, Avrupa kamuoyunun da çok ilgisini çekmiş olan siyasi yasakların kaldırılması konusunu ortadan kaldırmadı. Bunun üzerine Sayın Başbakan, 'Halkoyuna gitmenin yolunu açıyorum,' kandırmacasıyla 175. maddenin değiştirilmesi teklifini ortaya attı. Bu suretle, hem yasakların, istediği şekilde halkoyuna götürülerek kaldırılmasını sağlayabilecek, hem de Anayasa'da düşündüğü başka değişiklikleri, bugünkü çoğunluğuyla gerçekleştirme yolunu açabilecekti. Aylarca yürüttüğü pazarlıkların

ve bugün karşımızda olan teklifin amaçları, ancak bu yakın geçmiş hatırlanınca açığa çıkıyor, berraklaşıyor. Sayın Başbakan'ın geçici 4. maddenin kaldırılmasını istemediği, ancak bu reddi açıktan söylemeye cesaret edemeyip, elindeki bütün olanaklarla etkilemeye çalışacağı bir halkoylamasından çıkarmayı planladığı açıktır. Bir halkoylamasının her iki fikri savunanlar için, eşit şartlar altında geçmesini sağlayacak şartların neler olduğu, ancak tek bir partiye bağlı olmayan, tarafsız uzmanları da içine alan bir karma komisyonda belirlenebilirdi. Bu yolu tutacak yerde, Sayın Başbakan kamuoyu önünde her gün yeni bir şart koşarak, ertesi gün o şartı hafifleterek, bir açık pazarlığa girdi ve bunu hâlâ sürdürüyor. Daha da vahim olarak, bütün partileri Anayasa'nın 175. maddesiyle sözü edilen genel halkoylamasını, sadece siyasi yasakların kaldırılması konusuna göre şekillendirmeye zorluyor.

Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,

Karşımızdaki teklifin temel yapısı ile ilgili görüşümüzü açıkça belirtmek istiyorum. Biz, siyasi yasakların Türk demokrasisi içinde yeri olmadığına inanıyoruz. Bu yasakların kaldırılması için hiçbir yeni karışıklık çıkarılmadan, en kısa yolun tutulmasını istiyoruz. Onun için geçici 4. maddenin halkoyuna sunulmadan, Meclis'in kararıyla kaldırılarak, Cumhurbaşkanlığı'na sunulmasını içeren bir değişiklik teklifi vereceğiz. Sayın Cumhurbaşkanı Meclis'in kabul ettiği yasak kaldırma kararını geri çevirmeyeceğini ifade etmiş olduğuna göre, bu şekilde yasaklar en kısa yoldan kalkmış olacaktır.

175. maddeyi değiştiren teklifi hiçbir şekilde kabul etmeyiz. Bu teklif için Sayın Özal'ın dile getirdiği gerekçeler, hiçbir dayanağı olmayan kandırmacalardır. Sayın Özal, bu değişiklikle Anayasa'yı sivil yönetimlerin değiştirme yolunun açılmış olacağını söylüyor. Bugüne kadar Meclis'in normal dönemi içinde, bir olağanüstü hal olmadan Anayasa'nın değiştirilemediğini söylüyor. Bir defa bu söz, tarihsel gerçeklere uymuyor. 1969'da, eski Demokrat Parti ileri gelenlerinin siyasal haklarının iadesi için yapılan Anayasa değişikliği Meclis'in normal çalışma koşulları içinde yapılmıştı. Daha önceleri, 1952'de Anayasa'nın dilini değiştiren değişiklikler de böyle olmuştu. Demek ki, Meclisler yeterli çoğunluğu sağlayabilince, Anayasa'yı Türkiye'de pekâlâ değiştirebiliyorlar. Şunu da söyleyeyim; bir askeri

müdahaleden sonra yaşanan ara rejimin bir uzantısı görünümünü birçok bakımdan taşıyan ANAP yönetiminin, Anayasa değişikliği konusunda sivil yönetimlerin öncülüğünü yapma havasına girmesi hiç de inandırıcı değildir. Bu kandırmacaları bırakalım. İşin esasına bakalım. Anayasaların yaşaması, geniş bir uzlaşma tabanına dayanmalarıyla mümkün olabilir. Önemli olan, böyle bir uzlaşmanın kurulmasıdır. Bu uzlaşma-anlaşma ortamının, eğer yeter genişlikteyse nasıl kurulmuş olduğu zaman içinde unutulur ama Anayasa yaşamaya devam eder. Tersine; uzlaşma başında eksik ise, o zaman Anayasa'nın nasıl yapılmış olduğu hep dile getirilir ve Anayasa'nın ömrü de çok kısa olur. Bugün karşılaştığımız durum budur, yapılması gereken de Anayasa'nın hangi temel maddelerini değiştirmek istediğimizi tartışmak ve halktan alacağımız yeni güçle, yeni bir uzlaşma ortamı sağlamaktır. Sadece iktidar partisinin işine yarayacak yöntem değişiklikleri Anayasaların ömrünü uzatmaz, ülkenin huzurunu da artırmaz, tam tersine yeni, ciddi bunalımlara yol açar. Altından kalkamayacağı sorumluluklar yükler.

Sayın Özal ve arkadaşlarının getirmiş oldukları metod değişikliği, bugün vardığı şekliyle, yeni olarak, Meclis'te, beşte üç ile üçte iki arasında bir çoğunlukla kabul edilen değişiklik teklifinin, halkoyuna sunularak kabul edilmesi olanağını getiriyor. Eski şekliyle ancak Meclis'in üçte iki çoğunluğuyla kabul yolu açılabilirdi. Meclis bakımından, getirilen teklif, Anayasa değişikliğini kolaylaştırmış oluyor. Yürürlük maddesiyle de bu değişikliğin hemen kullanılma olanağı bugünkü iktidara veriliyor. ANAP, bugün Meclis'te elinde bulunan ve hangi transferlerle elde ettiğini bildiğimiz çoğunluğuyla, Anayasa'nın istediği maddesini, Meclis'te istediği gibi değiştirip, halkoyuna götürme olanağı bulacaktır. Buna karşı Sayın Özal'ın söyledikleri, 'Değişiklik yapmaya niyetimiz yok, ne korkuyorsunuz' gibi kandırmacalar ancak masal değeri taşır. Geçici 9. maddeyle Sayın Cumhurbaşkanı'na verilmiş olan yetki gerçi bir güvencedir ama, biz Meclis olarak güvencemizi kendimizde bulmak zorundayız. Sayın Özal, gelecek iktidarların yolunu açmak istediklerini iftihar ederek söylüyor. Bakın hele! Gelecek iktidarlar elbet başlarının çaresine bakarlar... Milletin Anayasa ile ilgili sıkıntılarını ele almak, asıl bugün yapılacak şeydir. 175. maddeden önce, parti çıkarı için

Anayasa'nın bir-iki maddesini değiştirme yöntemini kolaylaştırmadan önce, temel hak ve özgürlükler bakımından Anayasa'nın büyük eksiklerini düzeltmeyi öneriyoruz. Örneğin, geçici 15. maddenin son paragrafı; ara dönem içinde çıkarılan kanunların, kanun hükmünde kararnameler ile alınmış bazı karar ve tasarrufların Anayasa'ya aykırılığının iddia edilemeyeceğini ifade ediyor. Biz bu paragrafı yürürlükten kaldırmadıkça, şimdiki Anayasa'nın tümüyle yürürlükte olduğunu da iddia edemeyiz. Temel hak ve özgürlükler bakımından bu Anayasa'nın da gerisinde kalmaya devam ederiz. 76. madde Türkiye'de siyasetle ilgilenen birçok kişinin milletvekili seçilmesini engelleyen kısıtlamalar getirmektedir. Anayasa'nın başka birçok maddelerinde temel hak ve özgürlükleri sınırlayan, örneğin, sendikaların çalışmasını zorlaştıran, yargı bağımsızlığını zedeleyen, üniversite özerkliğini engelleyen hükümler vardır. Halkın bugünkü sıkıntılarına çare bulacak, gelecek iktidarların halka hizmet yolunu açacak değişiklikler, ancak bu maddeler ele alınarak sağlanabilir. ANAP'ın açıkça söylemediği, fakat fark edilen özlemlerini gerçekleştirecek metod değişiklikleri yaparak değil...

Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,

Görüşlerimizi özetliyorum; getirilen teklif sadece bir partinin; ANAP'ın çıkarları göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Siyasi yasakların kaldırılmasını zorlaştırıyor, Anayasa'nın istediği maddesini, istediği gibi değiştirme olanağını ANAP'a vermeye çalışıyor. Halkoyunda tamamen kaybetmiş olduğu itibarını, dolambaçlı yollardan ANAP'a kazandırmaya çalışıyor. Milli iradeye saygısı olan, her şeyden önce halkın çıkarlarını düşünen insanlar olarak, bu teklifin tümüne karşı olduğumuzu ifade eder, Yüce Meclis'e saygılar sunarım."

179

Referandumda önemli etken, sonucu değiştirecek olan öğe; ortada duran 'sade vatandaş' oyları.

Bana göre, şu andaki durum: 'sade vatandaş' aleyhte görünüyor.

Demirel'le Ecevit'i, hele Türkeş ile Erbakan'ı henüz unutmadı!

Eğer referandumu, referandum olmaktan çıkarılabilir, ANAP ve hükümet aleyhine çevirebilirlerse, umut var. Demirel'in yapması gereken bu. Belki de yapacak.

Tabii çeşitli senaryolar üretiliyor. İkinci kampanya şöyle: SHP tabanı olumlu oy vermezse ANAP iktidarının sürüp gitmesine olanak tanımış olacak. Hem de ne olanak! SHP de bu kaygıyı çözmeye çalışıyor. Ya DYP! Yitirirse referandumu, eriyip gideceği yüzde yüz. Özal ise, hemen bir erken seçimle beş yıl daha paşalar gibi iktidarda.

Not defterimden:

(14 Mayıs 1987 Perşembe) Bu gece Anayasa değişikliğiyle ilgili görüşmeler sona eriyor.

İkinci görüşme pazar günü. Demirel, cumartesi Sakarya'da.

Kampanyayı açıyor:

"Böyle olmasını istemezdik ama zorunlu oldu" diyor.

Demirel: "Özal, yasakların kalkmaması için elinden geleni yapacak. 12 Eylül öncesinde direnecek. Biz, '12 Eylül'ü yapanlar olarak Evren ile komutanları biliyorduk. Meğer arkasında sen varmışsın' diyeceğiz. Daha şimdiden 'Evet de, Özal'dan kurtul!' kampanyası başladı. Eğer bu işi kolay yoldan yapsaydı lehine olurdu. Bu yolu seçti. Geçersek iyi, geçemezsek durum sürer."

Aydın'da Çakırbey çiftliğinde bir köylüyü hükümete küfrettiği için mahkemeye vermişler.

Hâkim sormuş; köylü, "Küfrettim," demiş. "Bütün köy küfrediyor, belki de hâkim bey, siz de içinizden küfrediyorsunuz" deyince hâkim, "Çıkarın bu adamı dışarı" demiş.

"Meğer arkalarında Özal varmış" sözüne koşut bir hikâye. Tabii gülüyor.

Kişisel bir not: Meclis koridorunda oturup konuştuk Güneş Taner'le. Araştırmalarına göre, ilk seçimde ANAP'ın yüzde 40-44 oy alacağını söylüyor. Ekonomi çok tıkırındaymış! Demokrasi dersi dinledik. Ama halkın pahalılıktan yakındığını, bizlerin de aynı kafileye dahil olduğumuzu söyleyince;

"İkinci bir iş bul" dedi.

"Nasıl bir iş?" diye sorum.

"Taksi şoförlüğü, mesela" dedi.

Zengine damat olmak ne kadar güzel bir şey! İnsana pahalı puro içirtiyor, ipek gömlek giydiriyor ve başkalarına geçinmeleri için başka meslekler salık vermesine olanak tanıyor.

Demirel ise, Güneş Taner'in yüzde 40-44 oy düşünü dinledi:

"Acaba hayatında oy neymiş bilir mi?" dedi.

Akşam üzeriydi. Yüksek Seçim Kurulu yeni kütüklerle referandumun eylül ayında olabileceğini açıkladı.

Ecevit de geziye çıkıyor. Öğrendiğim şu: Ecevit SHP'ye çatmayacak, solun birleşmesine karşı olmayacak!

Tek konu, Ecevit'le SHP'nin bütünleşip bütünleşmeyeceği. İnanmadım ama, yazayım: Ecevit'in SHP'ye gideceğini kimi emin kaynaklar söylüyor. Uğur da duymuş.

Demirel, başka havalarda. "Yeni bir devir açılıyor" diyor:

"Bizimkiler için bu referandum iyi bir seçim provası olur!"

Daha 'temkinli' duruyor. Bana 'mezarların nakli' işi üzerinde Aydın Menderes'in pazar günü bir basın toplantısı yapacağını söyledi. Mezarların nakli konusundaki yasa, TBMM'de.

Aydın Menderes ne diyecek?

'Özel hukuku' dile getirecekmiş!

Telefon konuşmalarının dışında gece, 21.30'da Demirel'in evindeyim.

SHP'deki taban davranışlarını, Özal'ın örgütüne 'hayır' kampanyası için direktif verdiğini anlatıyorum. Demirel'e göre durum:

"Eski CHP'liler olumlu oy verecek. Büyük kentlerde oy toplamı yüzde 10. Geride yüzde 90 var. Dediğiniz gibi biz, bu oylamayı ANAP'a referanduma dönüştürürüz.

İş bu hale gelmeden Sakarya mitingindeki konuşma 12 Eylül'e karşı olacaktı. Şimdi durum değişti. ANAP'a karşı! Eğer kaçınamayacağımız bu yol çıkmasaydı, yasaklar TBMM'de kalksaydı, biz küçük duruma düşerdik.

Böyle iyi oldu. DYP milletvekilleri kaygılı. Onlar örgütü bilmez, örgüt de onları.

Bana Cumhurbaşkanı'nın yumuşak olduğunu söylüyorsunuz: Allah belasını versin!

Bir günü öteki gününe uymuyor. Erbakan ile Türkeş'in ortaya

çıkmalarına gelince, 12 Eylül'e bindirmeleri delilik olur. Ama, her ikisinin yüzde 5'er oyu var. Sandığa yansır. Çıkacağız işin içinden.

Bırakın yüzde 70 oyu bir yana, yüzde 51 oy alınca bu adamı bir dakika yerinde oturtmayız."

Köksal'ın ve İnönü'nün konuşmasını beğenmiş.

180

Not defterimden:

(15 Mayıs 1987 Cuma) Sabaha kadar süren Anayasa görüşmelerinde Özal nedense, genel kurul salonundan hiç ayrılmadı.

Bugün Meclis sakin. Fırtına dinmiş. İkinci görüşme bekleniyor artık.

Demirel ortalıkta yok. Belki de yeni bir taktik hazırlıyordur. Sakarya konuşması, bu açıdan önemli. Ya daha serte götürür, ya da yeni bir taktikle ortaya çıkar.

Yasaklar konusunda İlhan Selçuk, dengeli, mesafeli. Ali Sirmen'le Uğur Mumcu ise 'geçmişi kurcalayan' yazılar yazıyor.

Özal'ın çizgisi de artık belli oldu. 12 Eylül öncesini anlatarak yasakların referandumla kalkmasını önlemeye çalışacak. Doğrusu daha oyunun başlangıcındayız. Bu sabah Meclis'ten ayrılırken Vehbi Dinçerler'le ayaküzeri konuştum. "Böylece bu iş bitti" dedi.

"Halkoylaması sonucu?" dedim Dinçerler'e.

"O da bitti" diye yanıt verdi.

"Yani yasaklar kalkar?"

"Kalkar" dedi.

Tabii, ANAP çevrelerinde değişik düşünceler olabilir ama; Dinçerler gibi, hesap kitap bilen, parti yönetiminde ağırlığı olan bir insanın söylediklerine önem vermek gerekiyor.

Meclis'te Köksal Toptan ve kimi milletvekilleri oturmuş, söyleşiyor; "Sakarya çıkarmasına gidiyor musun?" diye sordu Şemsi Kuseyri.

"Yok" dedim, "bu, Sakarya meydan muharebesi!"

"Biliyorsunuz, Sakarya savaşlarında top sesleri Ankara'dan duyuluyormuş. Halide Edip, Mustafa Kemal'e sormuş: 'Ya Ankara'yı

da alırlarsa?' Mustafa Kemal neşeyle gülmüş, 'Bonvogaje der, Sivas'ta devam ederiz' demiş."

Herkes kahkahayı bastı. Bu küçük öykü, anlamlı mı geldi ne? Oysa benim amacım, referandumdan sonra Özal'ın gideceğini söylemekti. Pek uygun düşmedi, olumsuz çıkarsa sonuç, Demirel'in ne yapacağı bağlamında yorumlandı.

Semra Hanım'la konsolos hanım arasindaki kavga sütunlarda sürüyor. Özal'ı; karısı, kızı, damadı, velhasıl ailesi ile pahalılık, rüşvet ve vurgun götürecek!

Daha bugün yeni senaryolar veya varsayımlar tartışmaya açıldı. Yasaklar kalkarsa Demirel'in ve eski yöneticilerin parti yönetiminde nasıl yer alacağı, hele referandumdan sonra erken seçim kararı çıkarsa Demirel'in iki arada bir derede kalacağı konuşuluyor.

Oysa, Demirel'de sezinlediğim hava şu: "Aceleye ne gerek var? Hüsamettin bir süre daha götürür, müstakbel lider olarak seçimi atlatırım."

181

Not defterimden:

(16 Mayıs 1987 Cumartesi) Demirel'le Sakarya'dayız.

Bizi –gazetecileri– Ankara'dan alıp Sakarya'ya getiren otobüsün şoförü, kentin kapısı sayılacak bir yerde, indirdi. Uzun süre yürüdük. Dülger'le de kapıştık. Sakarya yazısını, "DYP'nin arabasına binmeyin, yarı yolda kalırsınız" diye bitirdim.

Gece Doğan Kasaroğlu aradı, ANAP Başkanlık Divanı'ndan sızan haberi söyledi:

Meclis, 23 Mayısta tatile giriyor. 9 Haziranda olağanüstü toplanarak erken seçim kararı alıyor. 13 Eylülde referandum. 8 Kasımda genel (erken) seçim!

Özal, takımına "Buna göre hazır olun" demiş ve eklemiş: "Demirel'i öyle yapacağım ki, evinden çıkamayacak!"

ANAP'ın tepe noktaları bozuk.

Ama bugün 2.500 ANAP'lı muhtarla konuşan Özal, "1980 öncesindeki karanlığa dönülmemesini" istemişti. Özal'ın muhtarlara verdiği mesaja göre, referandumdan 'hayır' çıkacak!

Oldukça kötü bir gelişme. Özal, işi kan davasına dönüştürüyor sanki.

Dönelim gündüz öykülerine:

Demirel'i Hendek'ten itibaren karşılayan kalabalık iyiydi. Sakarya'da ise, çevreden gelenlerle kalabalık iyi olacaktı, oldu. Ama halk bozuktu. Yasaklara değil, 'ekonomi'ye!

Demirel, meydanda: "Biz kendimiz için bir şey istemiyoruz. Getirilen yasaklar sizedir. Bu, insanlık ve hukuk ayıbıdır. Eğer yasakları kaldırmayı lütuf sayanlar varsa, alsınlar başlarına çalsınlar," dedi. Tabii, demokrasi anlayışında daha geniş ufuklar çiziyordu:

"Ülkede huzur ve barışın şartı; düşünce, inanç ve siyasi kanaat farklılıkları olan herkesin birbirini hoş görmesidir. Kimseyle şahsi meselem yoktur. Bu dönemi kapatıp yeni bir dönem açalım. Anahtar elinizdedir. Hür ve demokratik ortamda yapılacak hür ve serbest seçimin yolu açılacaktır."

Konuşmadaki belirgin noktalar bunlardı.

182

Not defterimden:

(17 Mayıs 1987 Pazar) Demirel'in Sakarya mitingi bütün gazetelerde manşet!

Bu arada, Üruğ'un DYP'den milletvekili seçilerek Cumhurbaşkanı olacağına değinen haberler de göze çarpıyor.

DYP, Anayasa'nın ikinci görüşmesinde herhangi bir politika değişikliği yapmıyor.

Demirel arıyormuş. Eve geldim, kapıdan girdim, eşim telefonu elime verdi:

"Sizi üzmüşler" dedi Demirel. "Beni değil sadece, 40-45 gazeteciyi üzdüler" dedim. Galiba "Dülger prens," diye sürdürdüm. "Kulağını çekerim" diye karşıladı.

"13 Eylülde referandum" diyecek oldum, Demirel tarihi bilmezlikten geldi.

Özal'ın eski –12 Eylül öncesi– korku filmleri ile halkı olumlu

oy vermekten kaçmaya zorlamasına hiç değinmiyor ama, "Endişe edecek bir şey yok" demeden de edemiyor.

Oysa, Demirel adı gibi biliyor ki; Özal, yasakların kalkmaması için elinden ne gelirse yapacak. 'Hayır' oyu için kampanyayı açtı bile. "Eğer" dedi Demirel: "Böyle hareketlere girişirse... Sakarya'da halkın halini, durumunu bilen ben neden geçmiş 7 yıldan söz ettim?"

"Ama sonucu kestirmek olanaksız, belli değil sonuç, kaygı verici değil mi?"

"Her şey hiçbir şey olmamasından iyi" dedi Demirel; "Kavgayı bugün yapmak daha iyi."

Kiminle ve hangi kavgayı?

Özal ilk günler sözlerine şöyle başlamıştı: "12 Eylül kavgası 1992'de (yani yasakların sona ereceği tarihte) yapılacağına bugün yapılması daha iyi."

Sonuç üzerindeki kuşku ve kaygıları, "Sıkma canını. Bak bunları ne hale getireceğiz" diye yatıştırıcı bir dille karşılıyordu.

Oysa, yasaklı halin 1992'ye kadar sürmesi Demirel açısından çok tatsızdı.

Kendine özgü bir strateji izleyeceğini anlıyordum. "12 Eylül kavgasını ben başlatmam" diyor ve de "ancak beklerim. Başkaları sürdürmeye kalkarsa o zaman ben de başlarım," diye ekliyordu.

Bir sonuç çıkarıyordum sözlerinden:

Kavgaya hazır, sonuca razı!

Ecevit ise, Milliyet'teki demecinde; "Evren'le Özal referandumda halkı ürkütme kampanyası açacaklar" diyor. Rejim ve 12 Eylül tartışması yapacaktı.

Bir yerde Demirel'le birleşiyordu. Dişe diş, göze göz! Ecevit'e göre, "Demirel, Özal'ı siler"di.

SHP bir başka havada. Fikri Sağlar, partinin görüşünü açıkladı bugün: "Yaşanan acı olayların dolaylı ya da dolaysız sorumlularının bugün demokrasi havarisi kesilmelerine, halkın can güvenliğini sağlar gözükmelerine SHP hiçbir zaman inanmamaktadır."

Daha, daha: "Yapay Anayasa tartışmaları ile ülkeyi sislerin sardığı bugünlerde SHP, üzerine düşen sorumluluğun farkındadır, bilincindedir."

İyi ama, referandum sandığına sadece AP'liler değil, SHP'nin mirasına konduğu eski CHP'liler de giriyordu.

Bu arada –eskiye özlem mi yoksa anımsatma mı, bilemiyorum– Çınar otelinde bomba patlıyor.

Burası Türkiye ve sürprizler ülkesi.

183

Not defterimden:

(19 Mayıs 1987 Salı) Evet, sürprizler ülkesi. Daha birkaç gün önce referandum tarihini 13 Eylül olarak açıklayan Özal;

TBMM'de bir saat içinde karar değiştirdi: 6 Eylül 1987!

Pazardan pazartesi gece yarılarına kadar süren Anayasa'nın ikinci görüşmesi sırasında bu kararı alıverdi.

TBMM'den telefonla Demirel'i aradım. 13 Eylüle bozulmuştu. 6 Eylül kararını öğrenince başladı gülmeye. Özal'da –ameliyat sonrası– acayip bir değişiklik gözleniyor.

Hem gülüyor, hem de "Bunların tozunu kaldıracağız" diyordu. Çok güveniyor kendine, ama –her zamanki ihtiyatlı halini koruyor– sık sık yinelediği gibi "Eğer 'hayır' çıkarsa sonuç, kaldığı yerden devam edeceğini" söylemeyi unutmuyor.

Hani, 'hayır' çıkarsa, "Daha baştan 'evet' çıkacağına bel bağlamadım" diyebilmek için.

Erdal İnönü, AA'ya verdiği demeçte " 'Evet' oyunu destekleyeceklerini" söylüyor. İnönü'ye göre, referandum sosyaldemokrat oyların birleşip birleşmeyeceğini ortaya koyacak.

Ecevit, son günlerde 'aynı yapıda birleşmekten' söz ediyor. Esasen sosyaldemokratlarda bu birleşme gerekli. Yoksa ilk adımda yasakların kalkması tehlikeye girecek.

Bu gece Demirel'in gazetecilere iftar yemeği var. Çağırdı, gideceğim.

Gittim. Sakarya gezisine katılan ve yollarda kalan bütün gazetecileri davet etmişti. Bir çeşit özür dileme hareketi. Ama iyi!

Dokuzuncu Bölüm

"Yaşam Esnektir"

184

Not defterimden:

(20 Mayıs 1987 Çarşamba) Sabah. Normal bir çalışma günü.

Telefon çaldı, açtım:

"Sayın Cumhurbaşkanı cuma günü saat 16.00'da sizi bekliyor" dedi Baransel, 'resmi sesi' ile.

Ali'ye "Biliyorsun, benim hiçbir talebim olmadı, söylemiştim" dedim.

"Kendileri arzu buyurdular."

"Yahu, tuhaf oldu."

"Neden?"

"KU-DE-TA'yı yazdık, biliyorsun işte..." dedim.

Duraksadı, bir şey söylemedi Baransel.

Ya hayır ya şer! Gideceğiz Çankaya'ya. Ne çıkarsa bahtıma.

Özal grupta konuştu. " 'Evet'le 'hayır'ı iyi anlatın" dedi. "Evet verirseniz eski siyasetçileri yine televizyonlarda göreceksiniz" demeye getiren bir konuşma.

Evet ve hayır kampları artık iyice belirginleşiyor.

Bir yanda Özal... Karşıda Demirel...

Not defterimden:

(21 Mayıs 1987 Perşembe) ANAP ile DYP arasındaki 'uyumlu eylem birliği' sürüyor.

Meclis'te yakaladığım manzara bu.

Köksal Toptan, Meclis'e gelen Cindoruk'a ANAP'ın 64 yerle-

şim merkezini ilçe yapmaya giriştiğini söyledi. Aleyhte bir davranış gibi anlatarak.

Cindoruk, "Çok iyi, bize yeni bir olanak veriyorlar" dedi. Oysa tersine, bu hareket, ANAP'a 'yeni olanaklar' vermeye yönelen bir hareketti.

O beldelerde ilçe olup yargıdan devletin öteki hizmetlerine kadar yararlanmayı düşleyen halk, nasıl olacak da DYP'ye yeni olanaklar verecekti?

Cindoruk açıkladı: DYP o beldelerde örgüt kuramıyor, başarılı olamıyordu. Şimdi, bu olanağa kavuşuyor. DYP Genel Başkanına göre, Anayasa değişikliğini Anayasa Mahkemesi bozabilir. Bir kuşku beliriyor. DYP, Anayasa Mahkemesi'nin, Anayasa'daki değişiklikleri bozmasını mı istiyor acaba? Önce 175. madde geçmeli, sonra geçici 4. madde. Yüksek Mahkeme –biçimsel yönden– bozarmış yasayı. Cindoruk, kimi hukukçularla konuşmuş, vardığı sonuç bu.

Benim aldığım duyumlara göre, yasaklar sorunu kent içlerinde yengen!

Bu arada SHP ne yapar, hâlâ bilemiyorum. Ama DYP'nin örgüt olarak büyük gücü yok. SHP yüzeysel olarak destek veriyor. Ama? Erdal İnönü bugün 1980 öncesinin tartışılması isteniliyorsa, o döneme ait sorumlulukları olmamasına karşın, 'yaşananları' bildiklerini dokunduran bir konuşma yaptı.

Baransel yine aradı. Sabahki dalga geçen 'resmi sesi'ni bırakmış, bu kez 'aile dostu' sesiyle konuştu. Şunu anlattı:

"Senin Sakarya yazını okumuş Evren Paşa. Hele yazıdaki 'DYP otobüsüne binmeyin, yarı yolda bırakıyor' cümlesi geçince Evren Paşa su içiyordu, suyu püskürtecekti neredeyse, öylesine kahkahalar attı."

Baransel'e yine KU-DE-TA ile ilgili kaygımı söyleyince; öyle ya, Evren Paşa alınmıştı bu kitaba, "Ağabey" dedi. "Paşa, kin tutan bir insan değil."

Evet, çeşitli örneklerini de gördük, Evren Paşa, kin tutan bir insan değildi.

Kimi kin tutmaz sandığımız siyasetçilerimizi yakından izledikten sonra...

Kimi zaman ne hatalar yaparak yaşadığımızı, kimilerini ne denli yanlış tanıdığını anlıyor insan. Geç de olsa!

1987'de, 1989'daki Cumhurbaşkanlığı seçimi üzerinde Kenan Evren Paşa ile görüşme

185

Not defterimden:

(22 Mayıs 1987 Cuma) Baransel'in büro pencerelerine ağaç dalları yaslanmış. Yaprakların arasından Ankara'yı seyretmek zor.

Ali'nin çalışma yeri Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği binasında. Tek katlı, Köşk binasından hayli uzakta bir bina. Çeşitli dönemlerde birkaç kez, belki de daha fazla geldim buraya.

Bayar döneminde, Sunay döneminde, Korutürk döneminde. Ali henüz gelmemişti, bir başıma oturuyordum.

Genel Sekreterlik binasına girerken de dikkatimi çekmişti. Bu şirin ve sevimli bina tel tel dökülüyordu. Bakımsızdı.

Aşağıda Başbakan Özal, dilediği kadar masraf yapar, istediği kadar para dağıtırken, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği binasının onarımdan yoksun kalması insana bir tuhaf geliyordu.

Evren'in Köşk'te 'azami tasarruf'u dikkate alarak çalıştığı ve çevresini çalıştırdığı biliniyordu. Ama, bu kadarı biraz fazla değil miydi?

Örneğin çalışanların konuklarına ikram ettiği bir fincan kahve bile –sayı ile– kısıtlanmıştı. Cumhurbaşkanı'nın yaz çalışmaları boyunca –genel sekreterin buyruğu gereği– Florya Köşkü'nün santrali saat 17.00'den sonra çalışmıyordu.

Köşk tasarrufa bu denli dikkatli. Ya Özal? Gülü tarife ne hacet!

Baransel geldi. Köşk'e doğru yürüdük. Hava rüzgârlı ve serin.

Yürüyoruz, konuşuyoruz. Kafamda çeşitli sorular. Nasıl davranacak, nasıl davranacağım? Ayrı birer soru. Konularla ilgili kafamda çeşitli olasılıklar.

Yaverler odasına girdik. Soldaki ilk oda. Oda düzeni hiç değişmemiş. Ne ki, koltuklar daha eskimiş. Başyaver geldi kısa süre söyleştik. Havadan sudan. Biraz da –nereden açıldı konu bilmiyorum–

Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türk azınlıkların önemine değinen kısa irdelemeler.

Deniz yaveri aldı beni. Koridorda yürüdük. Ünlü Mavi Salon. Perdeler girişi kapatmış. Geçmiş günlerdeki –İnönü dönemi– yüzme havuzu, şimdi Korutürk'ün yılbaşı çağrılarını yaptığı büyük salona dönüşmüş.

Duvarlarda değerli tablolar.

Belleğimin dehlizlerinde geçmişten bugüne kimi anılar canlanıyor.

Cumhurbaşkanı'nın çalışma odasına giriyorum. Beş adım ötede kapının tam karşısındaki masanın arkasında siyah çizgili giysileriyle Cumhurbaşkanı Evren oturuyor.

Saygıyla selamlıyorum Evren'i.

Kalkıyor Cumhurbaşkanı, gülümsüyor. Yüzünde kırgınlık, kızgınlık anımsatan yansımalar yok. Masanın çevresinden dolaşıyor, elimi sıkıyor, yer gösteriyor. Nazik.

Bana tanınan süre 50 dakika. Benden sonra yurt dışında olan Üruğ Paşa'ya vekâlet eden Kara Kuvvetleri Komutanı –Genelkurmay Başkan adayı– Orgeneral Necdet Öztorun gelecek.

186

Cumhurbaşkanı Evren söze nasıl gireceğini düşünüyormuş gibi başını hafifçe yukarı kaldırdı.

Söyleşiyi açmak gerekiyordu:

"Genelkurmay Başkanı'yla kimi siyasal olaylar üzerinde söyleşiyorduk. Bazı kaygılar üzerinde durmuştum. Görüşme isteyip bunları niçin size anlatmadığımı sordu. Ben de 'Cumhurbaşkanı beni sevmez, hatta kızar da bana' dedim. Oysa siz de lütfedip çağırdınız. Böylece konuşma olanağı doğdu" dedim.

Eliyle şöyle bir hareket yaptı, "Yok canım size kırgın değilim" dedi.

Evren Paşa sürdürdü: "Bazı kupürler var (demek her gazetecinin yazdıklarını dikkatle inceliyordu), 1980'de iyi şeyler yazmışsınız,

sonra birden terse dönmüş. Şu KU-DE-TA kitabı. Bizimkileri bekçi yapmışsınız." (doğruydu)

"Hemen şunu söylemeliyim ki Sayın Cumhurbaşkanı" diye başladım:

"Ben hayatımı yazıyla kazanıyorum. Başka hiçbir gelirim yok. Siyasal konular üzerinde yazmaya çalışıyorum. Bazen de siyasi olayları 'gayrı ciddi' açıdan yazmaya uğraşıyorum. Bunları birbirinden ayırmak gerekiyor. Sağdan sola –önceleri– hiçbir kalem 12 Eylül'e karşı çıkmadı."

Dikkati yoğunlaştı. Kesmeden dinliyordu, gerisini getirdim:

"Ama siz daha sonra ekonomik, sosyal sorunları ve hemen ardından Türkiye'nin siyasal geleceğini yeni baştan düzenleyen öyle kararlar aldınız ve uygulamaya başladınız ki... Size yaklaşıp bu kararların yanlış yanlarını anlatmak olanaksızdı.

Sizin düzenlediğiniz siyasal yaşam bugün 'cıvık' bir ortam getirdi.

O sıralarda bu gidişe ve oluşuma karşıydık. Bugün de!"

Sustum.

"Canım, o sırada her kafadan bir ses çıkıyordu" dedi.

"Belki her kafadan ses çıkıyordu, ama çevrenizde de... Ben ve benim gibi düşünenler o günlerde ne yazıyor ya da yazabiliyorsak, bugün de aynılarını, gelişen olaylar içinde aynılarını yazmaya çalışıyoruz."

Yanıtım böyle oldu. Evren Paşa da daha sonraları 'pişmanlık duyduğu olaylar'dan söz edecek. Örneğin, siyasal partilerin kapatılması, AP ve CHP eski önderlerinin Zincirbozan'a gönderilmesi gibi olayların 'yapılmaması gerektiğini' söyleyecek.

Hem konu içinde kalan, hem de konuyu başka yöne çevirmeye yönelen cümleler söyledi Cumhurbaşkanı:

"Gazetecilere güven olmuyor ki... Mesela" diye başladı:

"Mesela Hasan Cemal 'Tank Sesiyle Uyanmak' kitabında benim Atatürk'e benzemeye çalıştığımı, yok Atatürk gibi trenin penceresinde resim çektirdiğimi, ata bindiğimi yazıyor. Ata bindim. Uzun süre çevremde gazeteci istemedim. Bir gün geldi, çok ısrar ettiler, resim çektirdim. Şimdi belim ağrıyor binemiyorum."

Böyle söylüyor, ama gülüyordu. Mademki gazetecilerden söz ediyorduk, öyleyse sürdürmeliydik.

"Başka bir olay daha Sayın Cumhurbaşkanı" dedim:

"Siz belirli gazetecileri kabul ediyor, konuşuyorsunuz. Bir de bakıyoruz bir sütunda 'Geçenlerde Cumhurbaşkanı ile konuşuyorduk' veya 'Köşk'e şöyle bir uğramıştım. Şu konulara değindi Cumhurbaşkanı' gibi yazılar çıkıyor. Bu türden yazılar, sizin gazeteciyi kabul ettiğinizi AA'nın duyurması, o gazetecilerin ne kadar önemli olduklarını duyurma isteklerinden kaynaklanıyor. Neden bunlara kızmıyorsunuz?

Buraya gelirken Sayın Baransel'den rica ettim. 'Cumhurbaşkanı'nın beni kabul ettiği AA kanalı ile duyurulmasın,' dedim."

Sanırım Cumhurbaşkanı da 'kimi gazetecilerin davranışından' yakınıyordu.

"Canım bunlar doğru" diye başladı:

"Bir Hasan Pulur yazmıyor. Bir de Güneri. Güneri bir kez geldi, yasaklara karşı olmadığımı söylemiştim, izin istedi, yazdı" dedi ve sonra gülerek ekledi:

"Tartışma açıldı bunun üzerine." Yasakların kalkmasına taraftar olduğunu söyleyerek Özal'ı terse düşürmüş, ANAP iktidarının hevesli olmadığı sorununun gündeme girmesini sağlamıştı.

Bu giriş konuşmasından sonra görüşmenin havası siyasete kaydı.

"Yasakların bu yıl çözüleceğini söylemiştim, oluyor" dedi.

"Peki ama" dedim, "Cumhurbaşkanı'na halkoylaması kampanyasında on dakika konuşma hakkı neden veriliyor? Tarafsız bir Cumhurbaşkanı için gerek var mı bu süreye?"

Evren, "Bu on dakika aslında gelecekteki referandumlar için" diye karşılık verdi. "Bu kez için değil. Eğer 12 Eylül'e ve bana saldırmazlarsa ben bu hakkı kullanmayacağım, susacağım."

"Tarafsız kalmanız en doğru yol değil mi?"

"Evet! Doğru. Diyorum ya; sataşmazlarsa, saldırmazlarsa. Ötekiler pek değil ama, Bülent Ecevit?"

"Herhalde Ecevit de böyle bir yol izlemez" dedim.

Gözlerini tavana dikti, bir süre öyle kaldı. 'Ecevit 12 Eylül'ün ve Evren'in üzerine gidebilir' düşüncesindeydi. Oysa, bir-iki yıl sonra, 1989'daki görüşmemizde Ecevit'i bana övecekti.

Evren'e de, siyasetçi doğası mı bulaşmıştı? Günü gününe göre konuşmak! Dünü unutmak, bugüne bakmak!

187

Söyleşi giderek, ama yavaş yavaş başka konularla gelişiyordu.

1982'den beri aklıma takılan bir konuyu, "İşte yeri geldi" diye hem sorayım, hem de söyleyeyim dedim Evren'e:

"Devlet, eski Cumhurbaşkanına ev ve araç vermeli, emir subayı, sekreter ayırmalı" dedim.

"Böyle bir madde getiriyorduk" diye yanıtladı Cumhurbaşkanı. Sonra, 'kimi sakıncaları dikkate alarak' vazgeçmişlerdi. Birdenbire şöyle bir vurgulama yaptı:

"Mesela, bana bugün deseler ki, Cumhurbaşkanı tek dereceli seçilsin, buna hemen 'evet' diyeceğim."

Ne demek istiyordu Evren? Görev süresinin bitmesine iki buçuk yıl kalmışken Anayasa'da yapılacak değişiklikle Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçimine gidilirse, bu kurala –hemen– uyacak mıydı?

Bildiğimiz kimi gerçekler vardı: 1982 Anayasası hazırlanırken; Evren, Cumhurbaşkanlarını halkın seçmesini önermişti. Çeşitli siyasal dürtüler, hatta oyunlar, TBMM'de Cumhurbaşkanının seçilme olanağını bir anda yok edebiliyor, hatta TBMM'nin Cumhurbaşkanı seçemeyişi 1980'de olduğu gibi, askeri bir müdahaleye kadar uzanıyordu.

Evren, bu 'arızayı ortadan kaldırmak' istiyordu.

Ne ki, MGK üyeleri –kimi hukukçuların da katılımıyla– bu öneriye sıcak bakmadı. Buldukları gerekçe mantığa pek uygun değildi.

Tek dereceli bir seçimde Cumhurbaşkanı 'adayları' çıkar, her biri üzerinde 'spekülasyonlar' yapılır, kırıcı bir mücadele geçer, 'Cumhurbaşkanı makamı hırpalanabilir'di!

Evren'in ikinci bir önerisi daha vardı: 1982'de Cumhurbaşkanı, Anayasa ile birlikte referanduma girip 'seçilmesin'. İki sandık konulsun halkın önüne. Biri Anayasa için, öteki de Cumhurbaşkanı için.

Askerler ve hukukçular bu öneriye de razı gelmediler.

Oysa, o yıllarda Evren'in karşısına aday diye çıkacak öyle adı bilinen, ahım şahım ünü olan bir siyasetçi de yoktu. Demirel veya Ecevit? İkisi de halk önünde '1980 öncesi nedeniyle pek gözde değil'di.

188

Evren, bu arada eleştirilerden kaynaklanan kırgınlığını duygusal bir dille açıkladı:

"Sanki 'buraya' hazırlop gelmişim gibi" dedi. Örneğin, henüz açıktan söylememişti ama; Demirel, Evren'in 12 Eylül'ü 'Çankaya'yı ele geçirmek ve orada oturmak için hazırladığına' inanıyordu.

Ama, Anayasa didik didik edilip eleştirilirken kimi dokundurmalar yapılıyordu.

Evren'in 1982 Anayasası ile birlikte Cumhurbaşkanı olması eleştiriliyordu.

Oysa gerçek oydu ki; Evren, tek dereceli bir seçim yapılsa, yine, hem de yüksek oyla seçilebilirdi.

Evren, bu gerçeği biliyor, ancak söylemiyordu.

Tek dereceli seçim Evren'i rahatlatacaktı. Zira doğrudan halkın oyuyla seçilmiş olacak, 'kendini seçtiren adam' olmaktan çıkacaktı. Bu ara gülmeye başladı:

"Hatta o sırada arkadaşlarla konuşuyoruz. 'Yahu bir başka aday daha olsun' diyorum. Mesela 'Nurettin Paşa (Ersin).' Nurettin Paşa (o ânı anımsayınca daha da muzip bir hava içinde gülmeyi sürdürüyor), 'Aman efendim, hiç olur mu zâtıâliniz varken' diye itiraz etti" diyordu.

Nurettin Paşa'nın 'itiraz'ı acaba içten miydi? Yoksa Genelkurmay Başkanlığını Evren'e kaptırmasa Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturabileceğini acaba düşünüyor muydu? Kimbilir!

Cumhurbaşkanı sorunu, Mayıs 1987'den 1989'a kadar çeşitli aşamalardan –daha doğrusu değişik siyasal oyunlardan– geçerek biçimlenecekti. Özal'ın Evren'e görevini uzatma formülleri önerdiği günlerden geçerek...

Fakat, Cumhurbaşkanı Evren'le görüşmemin anahtar sorusuna ve yanıtına yavaş yavaş geliyorduk.

Acaba beklediğim yanıtı alabilecek miydim Evren'den?

189

Görev uzatma olasılığına değinmedim. Kulislerde söyleniyordu ama, 'zayıf bir olasılık' diye niteleniyordu.

Birdenbire Evren Paşa'ya;

"Herhalde seziyorsunuz" diye başladım:

"Başbakan Turgut Özal'da Çankaya'ya çıkma arzusu var" dedim.

O günlerde çok, ama çok duyarlı bir konuydu. Yüzüme bakıyordu. Dikkatli. Sürdürdüm:

"Bu isteğin bugün somut delili, kanıtı yok. Sezintiler var. Ama 'böyle bir şey' var."

O kadar ki sezintilerle başlayan bu olasılık ta Çankaya'da gerçekleşecekti!

Evren'in yanına girmeden önce, yaverler odasında otururken –birisi– "Evren'den sonra?" diye sormuştu. Ben "Paşa'nın davranışına bakar" diye geçiştirmek istemiştim soruyu. Köşk yetkilisi "Yok, yanlış anladınız" demişti, "Ya öteki?" diye soruyu aydınlatmıştı. 'Öteki' dediği, Turgut Özal'dı.

Bunun üzerine "Özal'a tepki olur" diye yanıtlamıştım.

Evren'e de Özal'la ilgili yazdıklarımı, duygularımı, yargılarımı yineledim.

Sonra... Evren'in oturduğu koltuğa işaret parmağımı uzatarak;

"Buraya gelmeyi, bu koltukta oturmayı istiyor" dedim.

190

"Sahi, istiyor mu?" diye sordu Evren. Ama yumuşak, az duyulur, düşünceli bir sesle.

"Evet, hem de nasıl istiyor" diye direndim. "Bütün belirtiler, sezgiler bu noktada odaklaşıyor" diye bir de ek yaptım.

Tam o sırada, Evren'in görev süresini uzatmaya yönelik yazılardan girerek görüşünü alabilirdim.

Fakat; Evren, Özal'ın yanıp tutuştuğu koltukta şöyle bir kıpırdandı, ama konuyu sürdürmedi, başka konuya geçmeye hazırlandı.

Geçtik de.

"Sayın Cumhurbaşkanı, ben gazeteci ve insan olarak sıkıyönetimlere karşıyım" diye başladım söze. "Ancak siz çıkıyor, Güneydoğu'da gerçek bir savaş olduğunu, bunun kolaylıkla önlenemeyeceğini söylüyorsunuz. İktidar ise oradaki bir savaş derken siz, işi küçümsüyor. Hatta sıkıyönetimleri kaldırarak 'Sıkıyönetimsiz idareye Türkiye'yi kavuşturdum' diye fiyaka yapıyor."

Evren, "Oralardan sıkıyönetimin kalkmasını ben istedim" dedi. "Ordu yıpranıyor, 'başaramıyor' diye; sıkıyönetim kalktı ama asker hâlâ orada, olağanüstü halin devamı süresince de Güneydoğu'da kalacak."

"Dün, Economist dergisinden bir araştırmacı geldi bana" dedim:

"Türkiye'de yeni bir formülden söz edildiğini söyledi. Güneydoğu hareketlerinin boyutlanması + gericilik olayları bir bütün halinde ele alınarak yeni bir 'darbenin' gerekçesi yapılacakmış. 'Ne diyorsunuz?' diye sordu. Ortadan, yuvarlak bir yanıt verdim: 'Türkiye'de neyin ne zaman olacağını kestirmek zordur' dedim. Siz ne dersiniz?"

Söylediğim 'formüle' Evren yanıt bile vermedi.

Referandumdan olası sonuçla ilgili görüşlerini almak istedim:

"Hiçbir şey söylemek istemiyorum" dedi.

Bir başka deneme daha yaptım:

"Referandumdan sonra Demirel, partinin başına geçeceğine, bir milletvekili olarak kalsa, nasıl iyi olmaz mı?

Evren, heyecanlandı, "Hahhh" dedi, "Evet, böyle yapabilse. Batı ülkelerinde olduğu gibi..."

Ya erken seçim?

"Koalisyon ihtimali görünüyor" dedi Evren.

Oysa, demokratik rejimimizde büyük zafiyetin koalisyon hükümetleri olduğuna inanmış bir liderdi Evren.

Belki yeri, belki gereği yoktu ama, sordum işte:
"Bu hükümette orduya el atma istekleri var."
–Mayıs 1987'de– Kesin bir dille yanıt verdi:
"İşte, o olmaz" dedi.

191

Ama, 'o' oldu işte!

Genelkurmay'daki devir-teslim töreni için davetiyeler bastırıldı.

Üruğ –vaktinden önce emekliye ayrılarak– Orgeneral Necdet Öztorun'un önünü açıyordu.

Necdet Üruğ, 2 Temmuzdan geçerli olacağını içeren emeklilik dilekçesini 15 Haziran 1987'de Özal'a verdi.

On gün sonra hava değişmişti. Özal, Evren Paşa Elazığ'dan Ankara'ya geldiği gün görüşmek istediğini bildirdi. Cumhurbaşkanı, Özal'ı arabasına aldı. Başbakan, Köşk'te;

"Orgeneral Öztorun'un Genelkurmay Başkanlığına atanmasını ben istemiyorum, Bakanlar Kurulu da istemiyor" dedi.

Tatsız bir durumdu. Atama kararnamesinin imzalanmasına bir hafta kala böyle bir durumun ortaya çıkması hem garipti, hem de Kara Kuvvetleri Komutanlığına kadar gelmiş bir askere karşı ayıp-sanacak bir olay yaratıyordu Özal.

28 Haziran 1987 Pazar günü, Cumhurbaşkanı Evren, Öztorun'a Başbakan Özal'la arasında geçen görüşmeyi özetle anlattıktan sonra, "Genelkurmay Başkanı olamayacağını" söyledi.

Davetiyle basılmış! Öztorun, "Şu sırada oluşu çok onur kırıcı, daha evvel olsaydı mesele yoktu" dedi.

Özal, ünlü oldu-bittilerinden birini daha gerçekleştirdi. Öztorun'un Genelkurmay Başkanı olmasını Bakanlar Kurulu'nun 'istemediğini', Orgeneral Necip Torumtay'ın önce Kara Kuvvetleri Komutanı, sonra da Genelkurmay Başkanı olacağını açıklayıverdi.

Özal'ın açıklaması basında 'müthiş bir heyecan' yarattı.

Manşetler: "Sivil darbe" veya "Demokrasinin zaferi!"

Buna koşut yorum ve haberler.

Oysa, 1997'de askerlerin bastırmasıyla gelişen bir dizi olaydan

sonra Refahyol hükümetinin istifasını verdiği günün ertesi, Türk medyasında çıt çıkmadı!

Medyamız, 'sessiz darbeyi' sessizce sineye çekti.

192

Tuhaf, ama gerçek!

Öztorun Paşa'yı Cumhurbaşkanı Evren de 'sevmiyordu!'

Evren de Öztorun'un Genelkurmay Başkanı olmasına karşıydı. Torumtay'ı tutuyordu.

Nedenleri hiçbir zaman açıklanmadı. Ama o sıralar hükümette ve Cumhurbaşkanı'nda 'iki Necdet kaygısı'nın varlığından söz ediliyordu.

Evren'in Üruğ'un 'büyük dayanağı' Öztorun'un tasfiyesine göz yumduğu söyleniyordu.

Özal'ın 'radikal bir Genelkurmay Başkanı istemediği' yaygındı.

Öztorun'u yüksek komutanlar sever ya da sevmezdi. O sorun ayrı.

Bilinen bir yanı vardı Orgeneral Öztorun'un:

'Çok katı bir Atatürkçü' idi.

Ben Cumhurbaşkanı Evren'in yanından ayrıldıktan sonra, koridorda Genelkurmay Başkanı'na vekâlet eden Öztorun'la karşılaştık.

Selamlaştık.

Bir ay sonra başına gelecekleri ne ben, ne de Öztorun biliyorduk.

193

'Katı Atatürkçü Necdet Öztorun'un; "Atatürkçülüğü Hareketle Birlikte Yürütecek Bir Programın Esasları" başlıklı ilginç yazısı, üzerinde durmaya ve okunmaya değer.

Üstelik Atatürkçü bir ordunun bir generali tarafından yazılmışsa:

Atatürkçülüğü öğrenmek için uygulanacak programın düzenlenmesinde ilk iş Atatürkçülüğü bir ihtiyaç olarak belirlemektir. Bu ihtiyacın tespiti için Atatürkçülüğün ne olduğunu anlamak ve tarif etmek uygun olur.

1. Atatürkçülük nedir, nitelikleri nelerdir?

Atatürk'ün yaptıklarını ve yapmak istediklerini, amaçlarını, kendi tabirleri ile "Milli İdeali" anlamak, Milli İdeale ulaşmak için kullandığı yöntemleri, hareket tarzlarını, ilkelerini, Atatürk'ün girişimlerini, imkânlarını ve vasıtaları inceleyerek Atatürkçülüğün ne olduğunu anlamak mümkündür.

Atatürkçülük, esasta Atatürk'ün belirttiği, açıkladığı fikirler; ilkeler ve bu fikirleri uygulamaya koyan "Fikrin Müteşebbisi" olarak Atatürk'ün yaptıklarının ve imkân ve koşullara göre gerçekleştiremediği, ancak yapmak istediklerinin incelenmesi ile en iyi şekilde anlaşılır ve daha önemlisi benimsenir. Atatürk, insanlık tarihini, tarihte insanın yerini, Türk tarihini, Türk tarihinde ve insanlık tarihinde Türk'ün yerini incelemiş, sonuçlar çıkarmış, Türk'ün, Türklerin medeni dünyada yerini ve önemini belirten, tarihte ve gelecekte Türk kavramının esaslarını ortaya koymuş, bu kavramdan çıkan bir sonuç olarak Türk'üm diyenlerin mutlu olmasını, övünmesini, tarihten aldığı güçle kendi gücüne inanmasını, çalışmasını, övünecek işler yapmasını öngörmüştür. Türk kavramı, Türk vatandaşlarının Türkiye'de, Türk Milleti, Türk Halkı içindeki yerini de belirtmektedir. Ayrıca "Türk Medeniyetlerini arayıp, inceleyip, Türklüğü dünyaya bildirmek bizler için borçtur" diyerek, kavramının genişletilmesini ve geliştirilmesini istemiştir. Atatürk, Türk Milletini tanıyarak, O'na inanarak ve güvenerek, tedrici tekamül prensiplerini kabul etmeyerek, bir defada yaptığı devrimlerle "Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çehresini kesin çizgileri ile ortaya çıkarmıştır." Bu suretle Atatürk Devrimler için, Türk Toplumunu değişik sınıflar olarak kabul etmemiş, yapısını inceleyerek, sınıflara, sınıf mücadelelerine dayanarak ancak bu toplum yapısı buradan şuraya gider

görüşü ile tarihi gelişim teorisine uyarak kendine yol çizmemiştir; fikirlerini geliştirmiş ve bu fikirlerin müteşebbisi olarak bilim ve teknolojinin rehberliğinde Türk Toplumunu geri bırakan müesseseleri, düşünceleri kaldırarak, devlet hayatında, fikir hayatında, ekonomik hayatta atılımlar yaparak Türkiye'yi çağdaşlaştırmak sürecine sokmuş, bunu da yukarıdan aşağıya doğru yapmış, bu değişme süreci içinde de Atatürkçülük dediğimiz değerleri, ilkeleri ve esasları açıklamıştır.

İnsanlık tarihine ve Türk Tarihine dayanarak Türklerin insanlıkta ve Türk Toplumunda övünmesini gerektirecek bir yere sahip olduğunu açıklayan Atatürk, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Milleti ve tarihten aldığı derslerden çıkardığı sonuçlarla Türk Milletinin çarpık gidiş yönünü, parlak bir geleceğe, "En medeni ve refah seviyesi yüksek bir millet olarak" varlığını yükseltmeye çevirmiştir. Bu kısa açıklamadan amacım, Atatürkçülükte bir tarih şuurunun var olduğunu, bu şuurun Atatürkçülüğe özgü olduğunu göstermektir. Medeniyetin bir olduğu bir milletin ilerlemesi için, bu tek medeniyete ortak olmasının zarureti bu şuurun esaslarından biridir. Millet bağıyla birbirine bağlı olan Türklerin, milletlerarası genel mücadele sahasında hayat sebebi, kuvvet sebebi olarak ilim ve vasıtanın en çok muasır medeniyette bulunabileceğini kabul etmeleri; medeniyet yolu üzerinde duraksayanların medeniyetin coşkun seli altında yok olmaya mahkûm olacaklarını, sosyal hayatta, ilim ve fen sahasında başarılı olmak için tek gelişme yolunun medeniyet yolunda yürümek ve başarılı olmayı dünya görüşünün esasları olarak vurgulamıştır. Ayrıca yapılan inkılapların ve değişikliklerin tabii ve zorunlu gereği toplum idaresinin ve bütün kanunların ancak dünya ihtiyaçlarından doğmuş ve ihtiyacın değişme ve gelişmesiyle devamlı olarak değişmesi ve gelişmesi olan, dünyaya ait zihniyete dayandırmıştır. Bu esas Atatürk İnkilapçılığının da ilkesi ve esasıdır.

Atatürkçülük, devlet, fikir ve ekonomik hayatta yapılanların hasılası olan medeniyet düzeyi için "Yüksek ve İnkilapçı bir kültür düzeyine varmak için" devlet, fikir ve ekonomik hayatta kullanılacak değerlerin, imkânların neler olduğunu, tatbikata

nasıl geçeceklerini açıklamış ve uygulamalar, örnekler vermiş, ferden ve toplum olarak olayları nasıl değerlendirip seçim yapabileceğimizi, bütün faaliyetlerde "En doğru yol göstericinin ilim ve fen olduğunu" belirtmiştir.

Atatürkçülük, fikri, icraatı, hareketi birlikte yürütmeyi öngörmüş ve yürütmüştür.

Özet olarak "Atatürkçülük, temel esasları Atatürk tarafından açıklanmış devlet, fikir ve ekonomik hayata ilişkin ilkeler ve fikirlerdir."

Atatürkçülük, Türk Devletini dinamik ideallerine ulaşması için gerekli olan değerleri, tercihleri, hedefler olarak istenen sonuçları, bu sonuçları elde edecek vasıtaları, devletin temel müesseselerine ilişkin kavramları açıklamaktadır.

Atatürkçülük, tarihin sayfalarından çıkarılmış neticelerin oluşturduğu geniş bir tarih kavramı içinde Türk Milletinin ferdi ve toplumsal ve müesseselerin vazifelerini anlayacak, kıymetlendirecek, gerçekleştirecek, zihni ve bedeni güç ve yetenekleri; Türk Kültürünü çağdaş medeniyet düzeyi üzerine çıkaracak ve Türk Milletini en medeni ve refah seviyesi yüksek bir millet olarak varlığını yükseltecek daima gelişen bir faaliyetler programı ile birleştiren, irtibatlandıran duruma, imkânlara uyan değişik hal tarzlarının bulunup uygulanmasına imkân veren geniş kapsamlı, insicamlı, gerçek bir semboller, ilkeler ve değerler sistemidir. Modernleşme, güçlenme, gelişme ideolojisidir.

Atatürkçülük yukarıdan aşağıya doğru uygulanmıştır. Şüphesiz "Aşağıdan yukarı doğru, temelden çatıya doğru yükselen bir müessese elbette güçlü olur. Şüphe yok ki her işin başlangıcında, aşağıdan yukarı olmaktan ziyade, yukarıdan aşağı olma zarureti vardır.

2. Atatürkçülüğü bir ideoloji olarak ele aldıktan sonra, neden Atatürkçülüğü öğretmek gerekir hususunun incelenmesi:

a. Atatürk'ün Atatürkçülüğü uygulama devri olan 1919-

1939 yılları arasında Türk İnkılap Tarihini inceleyerek, nelerin yapıldığını görmek, anlamak ve benimsemek mümkündür. Bu devrede Atatürkçü Fikirler tespit edilmiş, uygun ve zorunlu koşullarda uygulanmış, geliştirilmiş, benimsenmiş ve inanç haline gelmiş ve neticede yeni, modern, güçlü bir Türk Devleti yaratılmıştır. Bu devrede iç ve dış sorunlar Atatürk'ün sevk ve idaresinde tespit edilmiş, tedbirler bulunmuş, sorunlar çözülmüş, fikirler gerekli girişimlerle uygulama alanına dökülmüş ve geleceği de kapsayan fikirler; ilkeler açıklanmıştır. Bu devrede, çok kısa sürede "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulusal Çehresi kesin çizgileri ile ortaya çıkarılmıştır; yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, sanat + bilimsel müzik ve tarih kurumları ile kadın-erkeği her hakta eşit modern Türk Toplumu" gerçekleşmiş, tüzel, sağlık, finans, ekonomi ve bayındırlık işlerinde alınan tedbirlerle ve girişimlerle Türkiye geleceğe doğru güçlü adımlar atmıştır.

"Türk ulusu varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevirmiştir." Adedi ve istatistiki bilgiler Türkiye'nin nereden nereye geldiğini göstermektedir. Bu devrin başlangıcındaki durum kısaca şöyle açıklanabilir: "Uçurum kenarında yıkık bir ülke; Türk düşmanları, kanlı boğuşmalar, yıllarca süren savaş." Türkiye böyle bir başlangıç ile modernleşmeye, güçlenmeye başlamış, barış içinde, Milli Devir, Halk Devri, Ekonomik Devir yaşayarak gelişmiştir.

Atatürkçülük başarı ile uygulanan, ancak başlangıçta yukarıdan aşağı doğru uygulanan bir ideolojidir.

b. Atatürk'ten sonra, Atatürkçülük uygulaması ne durumdadır ve Türkiye ne hale gelmiştir?

2'nci Cihan Harbinden sonra gerekli reformların uygulaması yapılamamıştır, Atatürk'ün gösterdiği hedeflere doğru dengeli ilerleme yavaşlamış, Türkiye'nin doğusu ve batısı arasında ve her yönde farklılaşma büyümüştür. Genel olarak Türkiye Atatürkçülükten uzaklaşmış ve 12 Eylül 1980'de milli varlığımızın temelini Milli Şuur ve Milli Birlikte gören ve milletimizin maddi ve manevi huzuruna her şeyden fazla önem veren Atatürkçülük işlemez hale gelmiştir.

12 Eylül'den önceki durum en kısa ve kesin açıklamaları ile Cumhurbaşkanı Sayın Evren'in nutuklarında vardır.

– Türkiye'de 12 Eylül 1980 öncesi durum Türk kamuoyu tarafından olduğu kadar, dünya kamuoyunca da bilinmektedir. Özetlemek gerekirse; demokratik parlamenter sistem tümüyle ve bütün müesseseleriyle felce uğramış, devlet otoritesi ve kanun hâkimiyeti hemen hemen yok olmuş durumda idi. Bunun tabii sonucu olarak da meydana gelen boşluk bir anarşi ve terör düzeni ile doldurulmuştu. Ülkenin her yanında terör ve siyasal şiddet hâkim olmuştu. Bunlara ilaveten, bölücülük ve dini tutuculuk, sinsi amaçlar için kötü niyetli mihraklar ve güçler tarafından desteklenmekte ve teşvik edilmekte idi. Üniversite ve okullarımız birer eğitim yuvası olmaktan çıkmış, birtakım zorbaların hüküm sürdüğü anarşi yuvalarına dönmüş, bunun sonucu olarak da milletimizin umudu gençliğimiz düzenli bir eğitim imkânından yoksun bırakılmıştı. Temel insan hakları, hepsinin üstünde en tabii hak olan yaşama, korkusuzca yaşama hakkı sağlanamaz hale gelmişti. Enflasyon oranı ve fiyat artışları, sosyal dengesizlik, toplumun tahammül gücünü aşan bir seviyeye ulaşmış, artan ekonomik ve sosyal sorunlar devlet mekanizmasını ve otoritesini âdeta etkisiz hale getirmiştir. Kısaca, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı ve bağımsızlığı, akla gelebilecek her yönden ve her şekilde tecavüze maruz kalmıştı ve topraklarının bölünmezliği ve milletin birliği tehlikede idi.

Kısaca devletin yapısını ve icraatını düzenleyen yasalarda; Atatürk ilkelerinden ve demokrasiden ayrılmaları, ülkeyi parçalamaya yönelik ideolojik esarete götürecek sapmaları zamanında tespit edip gerekli ve uygun tedbirleri almayı mümkün kılacak esasların ve müesseselerin bulunmaması, aksine en önemli, en buhranlı zamanlarda dahi vazifesini bilen kuruluş ve kişilerin bile gerekli yasal işlemlere geçmesinin kolaylıkla önlenmesine imkân veren sınırlamaların bulunmasıdır.

12 Eylül'den önce 20 aydan fazla süren sıkıyönetim uygulamasının geçersiz kalması, bunun en çarpıcı örneğidir. Bütün yasal noksanlıklar, boşluklar yanında devletin sorumlu kişi-

leri de, hayal ve dogmalara, ön yargılara sahip olarak kişisel ve parti çıkarlarına öncelik vermeleri çok küçük bir azınlığın, dışarıdan aldığı destek ve güçle de azarak Türkiye'yi anarşi ortamına ve iç harbe sürüklemesine neden olmuştur.

"Atatürk İlke ve İnkilapları tabanına oturtulmuş Türk Demokrasi rejimi, maalesef kendi kendini savunacak Atatürkçü görüş ile teçhiz edilmemiş yeni nesiller yetiştirilmesinde bilerek veya bilmeyerek zaafa düşürüldü." Bu durumu ile Atatürkçülük, Türkiye'de belli derneklerin, kuruluşların ideolojisi haline gelmiş, en iyimser bir yorumla Türkiye'deki mücadele halinde olan politik görüşlerden biri durumuna inmiştir. Bu durum Türkiye'yi ideolojik ve sosyal olarak bölünmeye yüz tutmuş ülke haline getirmiştir.

3. Atatürkçülüğü bilen ve uygulayan kişilere yaygın olarak ihtiyaç duyulması ve bütün vatandaşların Atatürkçülüğe sahip çıkmasının sağlanması bir zarurettir.

Atatürkçülüğü Öğretmenin Zarureti:

Türkiye'nin İnkilap Tarihi ve bugüne kadar Türkiye'deki gelişmeler incelendiğinde Atatürkçülüğü bilen ve uyan ve uygulayan vatandaşlara ve Atatürkçülüğü uygulayacak müteşebbislere ihtiyaç olduğu açıktır. Bu ihtiyaçlar, Atatürkçülüğün öğretilmesini ve bu öğretimin etkili olmasını gerekli kılmıştır.

"Yılların ihmali olan bir eksikliği, mümkün olan süratle giderme amacındayız. Ülkemizin gerçeklerinden kaynaklanan Atatürkçülüğü, bir düşünce sistemi olarak gençlerimize öğretmenin, onları yabancı akımların olumsuz etkilerinden korumada büyük yarar sağlayacağına inanıyoruz; çünkü fikri, ideolojik sızmalar ancak daha etkili, daha insancıl ve daha çok memleketçi fikirler ile önlenebilir. Bugün, yakın geçmişte unutulmuş veya kasten bir tarafa itilmiş bulunan, Atatürk'e özgü, asrın en mükemmel ideolojisini yansıtan Atatürkçülüğü ve Atatürk İlkelerini bütün öğretim kurumlarımızda, tüm Türk Gençliğine verme çabası içindeyiz.

Bütün uygulamalar ve incelemeler göstermiştir ki, Atatürkçülüğün iki önemli niteliği vardır:

a. Koruyucu Niteliği: Bütün yabancı ideolojilere karşı vatandaşların zihnen güçlenmesini sağlayarak koruması.

b. Uygulayıcı Niteliği: Bir ideoloji olarak müesseselerdeki değişik yönetim düzeylerindeki yöneticilerin bilim ve teknolojinin gösterdiklerini uygulama programlarına döüştürecek değerleri ihtiva eden yaptırıcı davranışı gerçekleştirmesi.

4. Atatürkçülüğün nitelikleri dikkate alınarak öğretim ve eğitimin iki ana düzeyde yapılması uygundur:

Bütün vatandaşlar için koruyucu düzeyde ve buna ilave olarak bütün düzeylerdeki fikir müteşebbisleri, yöneticiler için uygulayıcı düzeyde eğitim yapılması Atatürkçülüğün başarısı için, Türk Devletinin parlak geleceği için gereklidir.

a. Atatürkçülüğü öğretmenin vatandaşları, gençleri Atatürkçü olarak eğitmenin zarureti anlaşıldıktan sonra "Türkiye'de Atatürkçülüğün bir ideoloji olarak Atatürk'ün sözleri, fikir ve ifadeleri ile yazılması sureti ile Atatürkçülük, Atatürk'ün doğumunun 100'üncü yılında bir bütün olarak hazırlanmıştır. (Atatürkçülüğü öğretmede Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanan kitaplar ele alınmıştır.)

b. Atatürkçülüğün eğitiminde programın her yönü ile sistematik bir biçimde hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi için sistem kavramının tatbiki bu çalışmada uygun bir yöntem olarak ele alınmıştır.

c. Eğitim için sistem yaklaşımı; gerekli olan vasıtaların temini ve eğitimin sonunda ulaşılması öngörülen hedeflerin elde edilmesi için; değerlendirme, analiz ve tertipleme, geliştirme ve uygulama süreçlerinin etkili bir biçimde kullanılmasını öngörür.

Bir eğitim sisteminin geliştirilmesine ilişkin programın tespitine, daha evvel neler yapıldığının incelenmesiyle başlar. Burada iki kavramı belirtmekte fayda görüyorum. Bunlardan biri eğitim, diğeri öğretimdir. Eğitim, fertlerin belirli fonksiyonla-

rı, vazifelerini yapmalarına ilişkin niteliklerini, yeteneklerini geliştirmeye ilişkin esasları; öğretim ise fertlerin faaliyetlerinde daha başarılı olmaları için belirli konulardaki bilim ve sanata ilişkin bilgilerini güçlendirmeye yönelik esasları belletmeyi kapsar. Bütün eğitim faaliyetlerinde olduğu gibi Atatürkçülük eğitim sistemini de bir eğitim felsefesine dayandırmak uygun olur.

5. Eğitim Felsefesi :

Etkili bir eğitim için Atatürkçülüğün bütün eğitim sistemi için öngördüğü esasları Atatürkçülüğün eğitimi ve öğretimi için de kullanmak uygun olur, hatta zaruridir.

a. Atatürkçülüğün Eğitim ve Öğretim İçin Öngördüğü Esaslar:

(1) Amaca İlişkin Esaslar :

Atatürkçülük eğitim ve öğretiminin genel amacı, Milli Kültürümüzü, Milliyetçi, Yüksek ve İnkılapçı bir düzeye çıkarmayı öngörmüştür.

Bu amaca ulaşmak için, müsbet bilimlerin temeline dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti artmış, fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür, erdemli, kudretli nesiller yetiştirmek gerekir.

(2) Eğitim Programında Gözönünde Tutulacak Esaslar :

Öğretmenlerin ve öğrencilerin dikkate alacağı husus insandır. "İnsanı, hareket ve faaliyetlerini dinamizm ifadesi olarak ele almak gerekir. İnsanların bu vasıflarını kullanmaları için kültürlü olmaları gerekir; kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, ders almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmek demektir. Bu yönden aynı biçimde Atatürkçülüğü anlamak, anlam çıkarmak, ders almak, düşünmek ve Atatürkçülükle zekâyı terbiye etmek gerekir.

(3) Eğitim Metodunun Tespitinde Gözetilecek Esaslar:

"Eğitimde, Türkiye'nin çocukları, yazarların ve teknisyenlerin tek taraflı dinleyicisi durumunda kalmamalı ve her profesörün ve her öğretmenin telkini ideal gayelere hizmet edecek şekilde olmalıdır.

Eğitimde, orta eğitimde bile eğitim metodunun tatbiki olması esasına uymak şarttır. Çünkü Milli Eğitimin gayesi; memlekete ahlaklı, karakteli, cumhuriyetçi, olumlu, atılgan, başladığı işleri başarcak kabiliyette, dürüst, düşünceli, iradeli, hayatta rastlayacağı engelleri aşmaya kudretli gençler yetiştirmektir. Öğretim programları ve sistemleri buna göre düzenlenmelidir.

Bize göre bugün kendi faaliyet alanında gerekli bilgi ve beceriye sahip Atatürkçü gençler yetiştirmek, yukarıda belirtilen esasların uygulanmasını gerekli kılar.

Şüphesiz yalnız Atatürkçülüğü öğrenmek doğrudan başarılı olmayı sağlamaz. Her faaliyet alanı için bilgi, beceri ve teşkilatlanmaya ihtiyaç vardır. Ancak Atatürkçülük bir ideolojidir, bilgi ve beceriye, bedeni yeteneklere sahip olmayı öngörür. Kişilerin zihni yeteneklerini ve davranışlarını etkileyerek kişileri ve müesseseleri dinamik idealleri gerçekleştirecek faaliyetlere yöneltir. Kısaca Atatürkçülük zihnen ve bedenen güçlenmiş, kendi faaliyetlerini ve vazifelerini yapacak bilgi, beceri ve imkânlara sahip kişileri ve müesseseleri ferdi, milli ve milli kültüre ilişkin dinamik ideallere yönlendirecek bir ideolojidir. Bu yönden bütün programlarda olduğu gibi Atatürkçülüğü eğitmek ve öğretmek için uygulanacak "programlarımızın, Türk Milletinin, Devletinin, sosyal hayatımızın ihtiyaçlarına uygun olması ve çağın gereklerine, diğer bir tanımla çevre koşullarına uyması gerekir."

b. Atatürkçülüğü Öğretmek ve Uygulatmada Kullanılacak Eğitim Felsefesinin Esasları :

(1) Buraya kadar inceleyip özet olarak açıkladığım esaslara uygun olarak; diyebiliriz ki; Türkiye'nin barış içinde, her türlü taarruzdan korunmuş olarak, dinamik ideallerine doğru ilerlemesini sağlamak ile Atatürkçülük ideolojisini bilmeyi ve uygulamayı sağlayacak öğretim ve eğitim arasında doğrudan ilişki vardır. Atatürkçülüğün bugün Türk Milletinin, Türk vatandaşlarının içinde bulunduğu iç ve dış koşullarda uygulanacağı dikkate alınarak öğretilmelidir.

Atatürkçülüğün öğretilmesi milletin selameti için gereklidir. Bugün anlaşılan ve inanılan husus Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün bozguncu, yıkıcı akım ve ideolojilere karşı koyabilen, bunlarla mücadele edebilen güçlü karakterli, olumlu, ahlaklı, atılgan, mücadeleci, iradeli, dürüst, düşünceli, fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür, Atatürkçü kişiler istemesidir. Bu yönden Atatürkçülüğün bu niteliklere ve değerlere sahip kişiler yetiştirecek biçimde öğretilmesi Türk Milletinin selameti için gereklidir.

(2) Atatürkçülük Eğitiminin Nitelikleri :

(a) Atatürkçülük öğretim ve eğitimi, uygulamaya ve kişilerin vazifelerini yapmalarına yönelik ve etkili olmalıdır.

Atatürkçülük bir ideoloji olarak kişileri, kurumları etkilemeli, sonuç elde etmelidir. Atatürkçülükteki esasların öğrenilmesinde ağırlık, bilmek değil bilinenin nasıl uygulanacağında olmalıdır. Talebelere, gençlere, erlere, halka Atatürkçülüğün esaslarını uygulamakla nasıl sonuç alacakları öğretilmeli ve gösterilmelidir.

(b) Eğitim etkili olmalıdır, bu yönde hazırlanacak eğitim programları, ders notları, öğretmenler yeterli olmalıdır. Atatürkçülüğü öğretmede ve

eğitmede önemli olan öğretmenlerdir. Öğretmenler neyi, nasıl biliyorsa Atatürkçülüğü nasıl uyguluyorsa öyle öğreteceklerinden öğretmenlerin yetiştirilmesine özen gösterilmelidir.

(c) Atatürkçülük öğretimi ve eğitimi Atatürkçülüğün istekleri hangi koşullarda nasıl gerçekleşecekse mümkün olduğu kadar öyle öğretilmelidir, uygulamaya ilişkin gerçek örnekler verilmelidir.

(d) En küçükten en büyük sorumluya kadar bütün yöneticiler, diğer sorumlular Atatürkçülükte öğretmen olacak biçimde yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

(e) Atatürkçülüğü açıklayan en etkili ve uygun dokümanlar geliştirilmeli ve kullanılmalıdır.

(f) Eğitim; milli terbiyeye ilişkin esaslardan ve fikri hayatın temellerinden olan, akılcılık, bilim ve teknoloji, taassupsuzluk, insan sevgisi ve dayanışma ve barışçılıktan başlayarak ekonomik hayat, devlet hayatı ve dine ilişkin esaslara doğru yapılaşmalıdır. Bütün kavramlar için uygun tarifler yapılmalı ve örnekler verilmelidir. Örneklerin Türk toplumundan ve öğrencilerin kendi çevrelerinden verilmesi uygun olur.

(g) Atatürkçülük öğretimi ve eğitiminde, öğretmenler sürekli olarak milli şuuru, milli birlik ve beraberliği gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Atatürkçülüğü öğrenenlerde yeterlilik, övünç, çalışma hevesi ve güven yaratılmalıdır. Türk milletinde Atatürkçülüğe sadakat ve kendini adama hisleri geliştirilmelidir. Atatürkçülüğün, kararlı ve mücadeleci olan, kendini koruyan, geleceğe dönük gelişen bir ideoloji olduğu anlatılmalıdır.

(h) Gerçekçiliğe ağırlık verilmeli, Atatürkçülüğün gerçek olduğunu vurgulamalı, örnekler veril-

melidir. Açıklamalarda Atatürkçülüğün gerçekçi, milli, insani, barışçı, sosyal, dinamik, geleceğe yönelik nitelikleri üzerinde durulmalı, her konuda inkılap tarihinden Atatürk'ün uygulamalarından örnekler verilmelidir. Atatürkçülük eğitiminde sağlanan bilgi ve esaslar doğru olmalıdır. Atatürk'ün fikirleri, yaptıkları ve yapmak istedikleri olduğu gibi açıklanmalıdır.

c. Eğitim Düzeyleri :

Atatürkçülük, koruyucu ve koruyucu-uygulayıcı amaçlar ile kamuoyu, talebeler, öğretmenler, muhtelif düzeylerde yöneticiler olmak üzere değişik bilgi ve beceriye sahip değişik düzeylerdeki kişilere değişik programlarla ve ifadelerle öğretilmelidir.

6. Atatürkçülük Öğretim ve Eğitim Sisteminde Gözetilecek Hususlar :

Atatürkçülüğe ilişkin olarak bir eğitim ve öğretim sisteminin tertiplenmesi, uygulanması ve geliştirilmesinde, yönetim, iletişim, davranış bilimlerinin sonuçlarına, bilhassa vazife analizlerinden, karar teorisinden ve bütün bu esaslarda uygulandığı birliklerin vazifelerine ve kişilerin uygulamalarına dönük Silahlı Kuvvetler eğitim sisteminden faydalanılmıştır.

Öngörülen eğitim sisteminde yapılacak işler, eğitim ihtiyacının incelenmesi; eğitimin düzenlenmesi; geliştirilmesi; uygulanması ve niteliklerinin gelişmesine ve devamını sağlamaya yönelik faaliyetlerdir. Atatürkçülük eğitim sisteminin geliştirilmesinde ilk iş Atatürkçülük eğitim ve öğretiminde neler yapıldığının incelenmesidir. Atatürkçülük eğitiminin nihai amacı Atatürkçülüğün öngördüğü niteliklere sahip kişilerin yetiştirilmesidir. Yetiştirilmiş olmanın anlamı, Atatürkçülüğün öngördüğü vazifeleri yapacak nitelik ve güce sahip olmaktır. Şüphesiz Atatürkçülüğün her konuda kişilerden, kurumlardan istedikleri

işler, icraat vardır, doğru düşünmeleri, karar vermeleri için öngördüğü zihni beceriler vardır. Burada zihni beceri diyorum çünkü Atatürk fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetini şart koşmuştur. Bu da zihni beceriye sahip olmakla sağlanır.

Atatürkçülük eğitim ve öğretimi için, mevcut durumun ve eğitim ihtiyaçlarının tespiti, ihtiyaçları karşılayacak eğitimin geliştirilmesine, uygulanmasına ve değerlendirilmesine ilişkin faaliyetlerin bir sistem olarak ele alınması uygun olur. Bu yöntemde; bir iş, memuriyet, sorumluluk ve vazife olarak ele alınan Atatürkçülüğe ilişin vazifelerin incelenmesi, vazife ve görevlerin yapılmasına yönelik eğitimin düzenlenmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi eğitim sürecinin faaliyetlerini meydana getirir.

Bu sistemde en önemli faaliyet Atatürkçülerin bugün için yaptıkları ve yapmaları gereken görevlerin neler olduğunu tespit eden vazife, sorumluluk incelemesidir. Atatürkçülük bir ideoloji olarak incelenerek, görevleri tespit edilir, bu görevlerin fertler, kurumlar tarafından yerine getirilip, getirilmeme derecesine göre eğitim ihtiyacı ortaya çıkar. Esasta vazife incelemesi sistemli bir biçimde, Atatürkçülerin, Atatürkçülüğü ayrıntılı olarak nasıl uyguladıklarını, hangi koşullarda, hangi standartlarda uyguladıklarını incelemektir. Ancak vazife ve görevlerin neler olduğunun ilk tespiti için Atatürkçülüğün uzmanlar, öğretmenler tarafından incelenmesi gerekir. Bu suretle Atatürkçülüğün öğretilmesi için öğrenilecek esaslar, yapılacak vazifeler ve görevler birbirlerine bağlı olarak listelenir. Öngörülen vazifeler temelden yukarı doğru sıralanmalıdır. Bu sıralama tam ve doğru olarak yapılırsa, eğitim ve öğretim için etkili bir temel tespit edilmiş olur. Bu vazifelerle birlikte vazifelerin hangi koşullarda, hangi standartlara göre yapılacağı incelenerek belirtilmelidir.

Konferansın başında Atatürkçülüğün öğrenilmesi, benimsenmesi ve uygulanması için fert ve millet olarak duyulan ihtiyaç açıklanmıştır. Özet olarak Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün milletini kurtardığı ve Atatürkçülüğü uygulayarak modernleştirdiği 1919-1938 yıllarından sonra ancak yarım asırlık bir süre geçmesine rağmen Türkiye iç savaşın eşiğine gelmiş, yine

Atatürkçülüğe sahip olan güçlerin mevcudiyeti ve Atatürkçülüğün "her zaman ifade edilmemesine ve açığa çıkarılmamasına rağmen" genel olarak Türk toplumunun ortak ve genel fikirleri haline gelmesi sayesinde Türkiye tekrar Atatürkçülük yoluna girmiştir. Atatürkçülüğü bilen ve uygulayan İdeoloji "Müteşebbislerine" ve Atatürkçülüğü bilen ve sahip çıkan kamuoyuna ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca dayalı olarak şu hükme varabiliriz; Atatürkçülük ferdidir, kurumlara aittir, millidir ve evrenseldir. Ancak Atatürkçülüğün yaşatılması gereklidir. Başlıca çalışma gruplarının vazifeleri kendi gruplarında ve Türk toplumundaki yerleri, tüm grupların ve bütün vatandaşların mutluluğu, bütün müesseselerin ve fertlerin vazifeleri Atatürk İdeolojisi ile irtibatlandırarak Atatürkçülük canlılığa kavuşur ve uygulamaya yönlendirilmiş olur. Aynı şekilde Türk milleti, ayrıntıları Atatürkçülüğün dinamik idealinde açıklanmış olan "En medeni ve refah seviyesi yüksek bir millet olarak" varlığını yükseltme yolunda büyük atılımlar yapar.

Atatürkçülüğe ilişkin vazifeler tespit edildikten sonra, genel olarak dört ayrı öğrenme çeşidi için ayrı ayrı eğitim hedefleri tespit edilmelidir.

7. Öğrenme Çeşitleri :

Atatürkçülük ideolojisini öğrenmede eğitim amaçları, hedefleri tespit edilirken öğrenme kategorileri dikkate alınmalıdır. Hatırlatmak üzere öğrenme kategorilerinin ne anlamda kullanıldığını kısaca açıklamak isterim:

Öğrenim kategorileri; kaide ve usulleri anlamak, tasnif etmek, zihni süreçleri içeren problem çözmek, düşünmek, yaratmak, analiz, kısaca "okumak, anlamak, görebilmek, gerektiğinde anlam çıkarmak, ders almak, düşünmek" zihni beceridir. Olayların, isimlerin, şekillerin, bilim ve sanata ait esasların öğrenilmesi ve hatırlanması bilgiyi meydana getirir. İnsanların aklını, zekâsını, organlarını, adalelerini kullanarak yaptıkları doğrudan izlenen hareket ve faaliyetleri, fiziki beceriyi meydana

getirir. Kişilerin seçim yapmada, herhangi bir konuda davranışlarını istikrarlı ve etkili bir biçimde ortaya koymalarında belirli etkisi olan nitelik tutumdur. Özet olarak öğrenim kategorileri zihni beceri; bilgi (malumat), fiziki beceri ve tutum olarak dört bölümden meydana gelir. Atatürkçülükte fikir icraata döneceğinden, fikirler, kişilerde gözlenebilen davranışları, faaliyetleri, sağlayacak biçimde öğretim hedefleri olarak belirtilmelidir. Öğretim hedefleri, bu suretle öğrenim kategorilerinden birine uygun bir hasılayı ortaya koyacak veya amaca ulaştığını gösterecek bir icraatı, durumu, tutumu, belirtmeli; ayrıca öğrencinin hangi koşullarda bu öğrenimi yapacağı ve öğrencinin tam ve doğru olarak öğrendiğini belirten standartların neler olduğunu açıklamalıdır.

Özet olarak öğrenmede, bir işin nasıl yapılacağını öğrenmekle işin nasıl yapılması arasında; bir fikri öğrenmekle fikri uygulamak arasında bir köprü kurmak gerekir. Bu köprü yukarıda açıklandığı gibi öğrenim hedeflerini tespitle kurulabilir.

8. Şimdi Bir Örnekle Bu Yaklaşımın Uygulanmasını Gösterelim :

Atatürkçülükte "Taassupsuzluk" birlik, beraberlik ve barış içinde ilerleme, modernleşme için önemli bir kavramdır. "Taassupsuzluğun, arzu edildiği gibi genelleşmesi ve huy haline getirilmesi" istenir. Bu husus, Türk vatandaşları için, müesseseler için bir vazife olarak ele alınmalıdır. Ayrıca inkılapçılık ilkesi diğer bir deyimle inkılapçı olmak taassuba karşı olmayı ve taassupsuzluğu öngörür. İlerlemeyi, gelişmeyi önleyen engelleri ortadan kaldıran İnkılapçılık "Fanatizm" ile mücadelede önemli bir metotdur. Bu suretle inkılapçı olmak geniş anlamıyla bir vazife olarak ele alınırsa taassupsuzluk, bu vazifeye ilişkin bir görev olarak düşünülebilir; bu yönden bütün vazifeleri, görevleri tespit etmek ve bir liste üzerinde birbiri ile olan ilişkilerine göre tertiplemek Atatürkçülüğün bir bütün olarak ele alınmasında uygun bir yöntemdir. Buradaki amaç Atatürkçülü-

ğün harekete dönüşmesini sağlayacak bir program esaslarını tespit olduğundan taassupsuzluğu bir vazife olarak veya inkılapçılık vazifelerinin alt görevlerinden biri olarak ele almak mümkündür.

İnkılapçı olmanın gereklerinden biri taassupsuzluk, bir diğeri icraatın ne olacağını tespit için bilim ve teknolojiyi rehber edinmektir. Diğerleri ise tedrici tekâmül prensibine uymamak, ilerlemeyi önleyen müesseseleri tespit etmek ve kaldırmak, kararlı olmak, plancı olmak gibi hususlardır. Basitlik amacı ile biz burada taassupsuzluğu başlı başına bir vazife olarak ele alacağız.

Atatürkçülüğe uyan bir taassupsuzluk kavramını vazife olarak Atatürkçülüğe göre tarif etmek uygun bir başlangıç olur. "Fikir hayatında taassubun ve uygulanmasının sonuçlarını tespit ederek taassuba karşı mücadele etmek ve taassupsuzluğun niteliklerine uygun olarak hareket etmek ve taassupsuzluğu çevresine yaymaktır. Bu suretle taassupsuzluğa ilişkin olarak yapılacak işler, koşullar ve öğrenim standartları genel olarak tespit edildikten sonra bu vazifenin yapılmasını sağlayacak görevlerin ayrıntılı olarak tespiti gerekir. Bu görevlerin yapılmasında taassupsuzluğu öğrenen kişinin kafalarını okumak mümkün olmadığı için zihni becerilerini ve tutumlarını bu konuda ölçülebilen faaliyetlerini tespit edecek bilgi ve becerilerin ölçülmesini sağlayacak icra gösteren fiiller kullanılmalıdır.

Tabii bu arada dikkate alınacak husus "Her görevin konusunun ne tip bir öğrenim öngördüğüdür." Burada bilgi edinmek, zihni beceri sağlamak, tutuma sahip olmak öngörülmektedir ve "göster, hareket et, incele, mukayese et, seç, tespit et" gibi fiiller kullanmak amaca uygun olur.

9. Vazife, Atatürkçülüğün Getirdiği Esaslara Göre Şöyle Tarif Edilebilir :

Taassupsuzluk kavramını öğrenmek ve benimseyerek, fikir hayatında, ekonomik hayatta, devlet hayatında tüm faaliyet-

lerde, taassup ve uygulamasını tespit ederek mücadele etmek, taassupsuzluğun niteliklerine uygun olarak hareket etmek, taassupsuzluğu çevresine yaymak.

a. Genel hususlar :

Eğitim hedeflerinin tespiti için genel vazife, fikirlerin uygulamaya dönüştürülmesi amacı ile eğitim kategorilerine uygun olarak görevler halinde ayrıntılı bir biçimde yeniden tertiplenir ve her görevin nasıl öğretileceğine ilişkin koşullar ve öğretimden elde edilecek standartlar belirtilir. Uygulamayı kolaylaştırmak amacı ile yapılan bu çalışmada Atatürkçülükten ayrılmamak için alt görevler Atatürkçülükteki esaslara göre tespit edilmelidir. Genel vazife 3 bölümde ele alınabilir ve bilahare her biri ayrıntılı olarak görevler halinde açıklanır.

(1) Taassupsuzluk kavramını ve esaslarını anlamak ve açıklamak. (Bilgi amacı ile)

(2) Taassupsuzluğun diğer bazı kavramlarla ilişkilerini anlamak ve açıklamak. (Bilgi ve zihni beceri amacı ile)

(3) Taassupsuzluğu, devlet hayatında, fikir hayatında, ekonomik hayatta faaliyetlere yaymak, genelleştirmek ve kişilerde huy haline getirmek. (Zihni beceri ve tutum amacı ile)

b. Taassupsuzluk kavramının esaslarını anlamak ve açıklamak:

Bu görev harekete dönecek bilgilerin belletilmesi amacına yöneliktir. Taassupsuzlukla ilgili olarak neleri bilmek gerekir suallerinin cevapları Atatürk'ün fikirlerine ve Atatürkçülüğün esaslarına göre tespit edilmelidir.

(1) Taassupsuzluk nedir? Açıklayınız.

(2) Taassupsuzluk kimlerde vardır? Belirtiniz.

(3) Taassup nedir? Taassup nasıl güçsüz bırakılır? Açıklayınız.

(4) Taassup tamamen yok edilebilir mi? İnceleyiniz.

(5) Taassupsuzlukla, ilgisizlik arasındaki fark nedir? Taassupsuzlukla taassup ve taassupsuzlukla ilgisizlik sınırları nelerdir? Belirtiniz.

c. Taassupsuzluğun aşağıdaki kavramlarla ilişkilerini anlamak ve açıklamak:

Bu görev taassupsuzluğa ilişkin olarak zihni beceri kazanmak amacına yöneliktir. Bu görevin yapılması için, öğrencilerin konularda hangi bilgilere sahip olmasının gerekli olduğu incelenmelidir.

(1) Laiklikle ilgili:
Laiklik nedir? Hürriyet nedir? Vicdan hürriyeti nedir? Laikliğin uygulanmasında taassupsuzluk neleri sağlar? Açıklayınız.

(2) İnkılapçılık ile ilgili :
İnkılapçılık nedir? İnkılapçılık neden değişme ilkesine dayanır? Taassupla mücadelede inkılapçılığın rolü nedir? Açıklayınız.

(3) Dayanışma ve barışçılık ile ilgili :
Taassubun sağladığı dayanışma nedir? Bu dayanışma gençler, taassup sahibi kişiler arasında nasıl bir mücadeleye sebep olur? Taassupsuzluğun "Herkes herkes içindir" ilkesinin uygulanması ile dayanışma ve barışçılık arasındaki ilişkiler nelerdir? Açıklayınız. İç barışın sağlanmasında ve idamesinde taassupsuzluğun etkileri nelerdir? Açıklayınız.

(4) Hürriyet ile ilgili :
Her çeşit hürriyetin tesisinden sonra muhafazasında taassupsuzluğun rolü nedir? Açıklayınız.

(5) "Bütün fikirler bir noktada birleşirlerse hareketsizlik belirtisidir, ölüm işaretidir" esası ile taassupsuzluğun ve iyi niyetin ilişkisi nedir? Açıklayınız.

d. Taassupsuzluğu devlet hayatında, fikir hayatında, ekonomik hayatta, dini faaliyetlere yaymak, genelleştirmek ve kişilerde huy haline getirmek:

Bu görev öğrenme, zihni beceri kazanma yanında huy edinme, başka bir tanım ile belli bir tutuma sahip olacak nitelikleri ve esasları öngörür.

(1) Kişilerin hangi hürriyetlere nasıl sahip olduğunu bilerek, kişilerin hürriyetlerine ve toplumun örf ve âdetlerine, kanunlara uygun hareket etmelerini sağlamak.

(2) Kişilerin dini inançları ile ilgilenmemek, kendisine uymayan inançları olağan olarak karşılamak, kimseye inançlarından ötürü acımamak.

(3) Birlik ve beraberliği milli şuurda, milli birlik ve beraberlikte görmek, bölgeci ve bölücü fikirleri tespit etmek, onlarla mücadele etmek.

(4) Taassup derecesine varan inançlarla, hürriyet uygulamasında hudutlarının dışına çıkan eylemleri tespit ederek bunları reddetmek ve bunlarla mücadele etmek.

(5) Devlet hayatında, fikir hayatında, ekonomik hayatta bilim ve teknolojinin uygulanmasını, gelişmeyi, milli ideale varmayı engelleyecek inançları tespit ederek mücadele etmek. (Buna örnek olarak "Atatürk'ün fakirliği, fazilet bilmek felsefesine inancına karşı olan tavrı gösterilebilir.")

e. Bu incelemelerden sonra Atatürkçülük eğitimi ve öğretimi için seçilen bir konu olan taassupsuzluğun öğrenilmesi ve bu fikrin uygulanması arasında bir köprü vazifesi görecek öğrenme hedeflerinin açıklanmasında, aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır;

(1) Öğreneceklerin durumuna, bilgi ve becerilerine, müesseselerdeki vazifelerine göre, anlayacakları düzeyde bir eğitim programı hazırlanmalıdır. Bu eğitim dershanelerde, televizyonda, Atatürkçülük kitaplarında ve inkılap tarihinden çıkarılan yukarıdaki vazife ve görevlere ilişkin bilgileri kapsamalıdır.

(2) Görevler için gerekli bilgiler Atatürkçülük kitapların-

dan, Atatürk'ün söylev ve demeç ve açıklamalarından çıkarılarak, bir eğitim planı haline getirilmelidir.

(3) Ayrıca öğrenmenin istenen hedefleri gerçekleştirdiğini tespiti için davranışları, zihni beceriyi ve bilgiyi ölçen bir değerlendirme sistemi geliştirilmelidir.

10. Atatürkçülüğün Vazife ve Görevler Olarak Tespiti İçin Esaslar :

Atatürkçülük kitapları incelenerek vazifeler genel olarak tespit edilir ve bilahare görevler ayrıntılı incelemelerle vazife ve görevleri de içeren eğitim hedeflerine dönüştürülür. Burada bir örnek olarak Atatürkçülük kitabı incelenmiş ve devlet hayatına ilişkin vazifelerden bazıları açıklanmıştır.

a. Atatürkçülüğü tanımak, benimsemek ve uygulamak:
   (1) Atatürkçülüğü bir ideoloji olarak tarif etmek.
   (2) Atatürkçülük ideolojisinin Türk devlet, fikir ve ekonomik hayatındaki fonksiyonlarını tespit etmek ve açıklamak.
   (3) Atatürkçülükte devlet hayatının, ekonomik hayatın, fikir hayatının dinamik ideallerini bilmek, ideallerin amaçlarını, niteliklerini açıklamak.
      (a) Fertler için bu ideallerden güdülen maksadı açıklamak.
      (b) Türk toplumu için bu ideallerden güdülen maksadı açıklamak.
      (c) Müesseseler için bu ideallerden güdülen maksadı açıklamak.
   (4) Dinamik ideallere ulaşmak için, fert olarak, müesseseler olarak nelerin nasıl yapılacağını örneklerle açıklamak.

b. Atatürkçülükte devlet hayatını tarif etmek güçlü devletin niteliklerini açıklamak.
   (1) Türk Devletini ve niteliklerini açıklamak.

(2) Türk Devletinin yapısını, dayandığı esasları açıklamak.
(3) Türk Devletinin ve niteliklerinin esaslarını açıklamak, bunları benimsemek, bu niteliklere karşı olan akımları tespit etmek, bunlarla mücadele etmek.
(4) Atatürkçülüğün devlet yönetiminde partilere ilişkin esaslarını açıklamak, bu esaslar ile demokrasi ilkelerinin ilişkilerini tarif etmek; Atatürkçülüğün bilim ve teknolojiye, Türk Devletinin temel niteliklerine uygun, değişik fikirlere ve esaslara neden önem verdiğini açıklamak.
(5) Türk Devletinin diğer ülkelerle ilişkilerini düzenleyen esasları ve kullanılmalarını örneklerle göstermek.
(6) Atatürkçülükte devlet hayatına ilişkin müesseseleri ve bu müesseselere ilişkin esasları açıklamak.
(7) Kişinin devlete ilişkin vazifelerini açıklamak.
(8) Devletin genel vazifeleri ve kişisel hürriyete ilişkin vazifelerini açıklamak, devletin ve kişilerin vazifelerini ve birbirleri ile olan ilişkilerini tespit etmek.

Burada bir örnek olarak devletin dinamik ideallerine ve devlet hayatına ilişkin vazifeler genel olarak açıklanmıştır. Bu genel vazifeler teferruatlandırılarak ve her biri için Atatürkçülük incelenerek görevler çıkarılmalıdır. Örneğin "Yurtta ve Dünyada Barış" için çalışmak, Atatürkçülük ideolojisinin dinamik ideallerinden biridir, öğrenilmesi, benimsenmesi ve uygulanması öngörülmektedir. İç barışın sağlanması ve idamesi fertler için, bütün müesseseler için, bir görev olarak ele alınabilir. Bu görev için bilahare Atatürkçülük incelenerek nelerin yapıldığı ve bu hususlaki fikirlerin neler olduğu tespit edilmeli ve görevi de de kapsayacak biçimde eğitim hedefleri olarak açıklanmalıdır.

c. Atatürkçülük fertler tarafından benimsenip uygulandığı

gibi müesseseler tarafından da benimsenip uygulanmalıdır. Atatürkçülüğün belirttiği temel müesseseler Atatürkçülük kitabında ilk bahis edildiği yere göre sıra ile şunlardır :

- Meclis sistemi ve meclisi oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Hükümet sistemi ve hükümeti oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Ekonomik sistem ve ekonomik sistemi oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Eğitim sistemi ve eğitimi oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Yargı sistemi ve yargı sistemini oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Türk Devleti ile Türk Milletinin diğer devlet ve milletlerle ilişkilerini düzenleyen sisteme ilişkin fikirler ve müesseseler.
- Askeri sistem ve askeri sistemi oluşturan temel ilke ve müesseseler.
- Aile ve Türk Toplumunu oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Kamuoyunu oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Gençlik sistemini oluşturan temel fikir ve müesseseler.
- Dini sisteme ilişkin temel fikir ve müesseseler.

Atatürkçülüğü canlı tutmak, gerçekleştirmek ve başarılı olmak için, bütün müesseselerin, Atatürkçülüğün ilke ve esaslarını, kendi strateji ve politikalarında ve planlarında kullanmaları, Atatürkçülükten vazifeler çıkarmaları ve kendi eğitim sistemlerinde kullanmaları gereklidir.

11. Sonuç Olarak :

Atatürkçülük; Türk ve milletler tarihinden çıkarılmış neticelerin oluşturduğu geniş bir tarihi kavram içinde, ferdi, top-

lumsal ve müesseselerin vazifelerini, koşulları anlayacak, kıymetlendirecek, zihni ve bedeni güç ve yetenekleri; Türk kültürünü çağdaş medeniyet üzerine çıkaracak ve Türk Milletine en medeni ve refah seviyesi yüksek bir millet olarak varlığını yükseltecek daima gelişen bir faaliyetler programı ile birleştiren, irtibatlandıran, kapsamlı, insicamlı ilkeler, değerler ve semboller sistemidir. Modernleşme, güçlenme ve gelişme ideolojisidir.

Atatürkçülük zihnen ve bedenen güçlenmiş, kendi faaliyetlerini ve vazifelerini yapacak bilgi, beceri ve imkânlara sahip kişileri ve müesseseleri ferdi, milli ve milli kültüre ilişkin ideallere yönlendirecektir. Ancak Atatürkçülüğün canlılığa kavuşmuş olması ve uygulanması gerekir. Bunu sağlamak amacı ile Atatürkçülük, uygulamaya, vazifelerin ifasına yönelik olarak öğretilmelidir. Bu eğitimde Atatürkçülüğün iki önemli niteliği olan koruyucu ve uygulayıcı nitelikleri dikkate alınmalıdır. Eğitim için gerekli vasıtaların temini ve eğitim sonunda öngörülen hedeflerin elde edilmesi için eğitim vazifelerini, görevleri, koşulları, standartları kapsayan eğitim hedefleri tespit edilmelidir. Eğitim uygulaması yapılmalı, eğitim sonuçları değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir.

Eğitim sisteminin geliştirilmesinde, Atatürkçülüğün eğitim felsefesi uygulanmalı, vazifelerin ve eğitim hedeflerinin tespitinde Atatürkçülük esas olmalı ve Atatürk'ün hedefleri, ilkeleri, yaptıkları ve yapmak istedikleri incelenmelidir. Uygulamaya yönelik olan bu eğitim sisteminde en önemli faaliyet, fertlerin ve müesseselerin Atatürkçülüğe ilişkin vazife ve görevlerinin tespit edilmesi, birbiri ile irtibatlandırılması, uygun koşullar ve Atatürkçülüğün açıkladığı esaslar, ilkelerden meydana gelen standartlara birlikte eğitim hedefleri olarak açıklanmasıdır."

Öztorun, sorunları irdelemiyor, 'bir program' yazıyordu.

Belki de bu nedenle...

Öztorun, Genelkurmay Başkanlığı koltuğuna oturacak yerde, emekliye sevk edildi.

194

Not defterimden:

(26 Mayıs 1987 Salı) Fikri Sağlar, İnönü ile doğuya ve Adana'ya yaptıkları geziden dönmüş. Demokrasi ya da hukuk savaşımları ne kadar fuzuli: Sesi oldukça sevinçliydi Sağlar'ın; "Bizim taban 'eskilere' oy vermek niyetinde değil" dedi.

'Demokrasi ya da hukuk savaşı' diyorum ya; bizimki nafile uğraş. Savunması gerekenler, alaylı ya da sevinçli bir sesle yasakların kalkmamasına neredeyse duacı!

Sağlar'a, "Galiba yasakların kalkmasını istemiyorsunuz" dedim. Sustu.

Erdal İnönü, yasakların kalkmasını ister 'gibi' görünüyor. Ama hemen her konuşmasında halka eski MC'leri anımsatıyor. Bu, bir çeşit Özal taktiği. Özal, 12 Eylül'den giriyor, terör korkusu vererek sürdürüyor.

Bugünkü Milliyet'te Özal'la yapılan bir röportaj vardı.

Soru: "Sayın İnönü MC tehlikesinden söz ediyor?"

Yanıtı Özal'ın: "Onu seçmenine 'hayır' oyu verdirme manevrası olarak yapıyor!"

(8 Haziran 1987 Pazartesi) Yerel seçimler yapıldı. ANAP ağır basıyor. Geziden yeni döndüm.

Yerel seçim için çıktık geziye, yasaklarla ilgili nabız yoklamalarıyla uğraştık.

İl merkezlerinde 'eski liderlere hayır' eğilimi fazla. SHP örgütü 'evet' demek istemiyor. Ecevit'e duygusal, bir yerde mantıksal tepki olduğu kadar, Demirel'in yeniden 'doğuşuna' karşı görünüyorlar.

(10 Haziran 1987 Çarşamba) Özal, mini seçimi öyle yorumluyor ki, inanılmaz. Alınan sonuçların bir genel seçimle endekslenmeyeceğini söylüyor, Demirel'in yükselişe geçtiğini yazanlara veryansın ediyor.

87 bin seçmenden –yerel seçimde– aldığı oyların yüzde 47 olduğunu söyleyerek övünüyor.

DYP, erken seçim peşinde. 8 Kasımda seçim yapılmasını isteyen önergeyi Meclis'e getirmeyi düşünüyor.

Referandum hâlâ ortada. Erdal İnönü bu sabah konuşurken "SHP tabanının pek gönüllü olmadığını" söyledi 'evet'e!

Demirel ise aksi yargıda.

Tatile çıkıyorum. Yazılara da notlara da ara.

(12 Ağustos 1987 Çarşamba) KU-DE-TA'nın ikinci kitabının özeti Cumhuriyet'te yayımlanıyor.

Yalçın Doğan, Özal'la Van'a gitti geldi. Büroda odasına uğradım, Hasan Cemal'le halvet olmuşlar. Yalçın, kapı aralığından bakınca, eliyle 'malum' işareti yaptı, "Özal kıçını oyacak" dedi.

Neymiş efendim: Van'dan Erciş'e dönerlerken herkesin ortasında Özal "Bazı gezeteciler" de dememiş, isim vererek;

"Cüneyt Arcayürek ve Emin Çölaşan ile 'bir yerlerini yırtsalar,' konuşmam" demiş. "Cüneyt çirkin yazıyor, bildiklerini yazıyor. Taraflı yazıyor" diye eklemiş. Ya Emin? Ona da kitaplarından bozuk.

Çirkin yazmak? Ya çirkin işler yapmak? Ben demokratik hukuk devletinde yasaklı siyasetçi olamayacağını savunuyorum. Özal ise, siyasal gelecek telaşında. Ne hukuk, ne de demokrasi tanıyor.

Üstelik, kimi gazeteciler gibi, ben, Özal'dan övgü de beklemiyorum, ilgi de.

Ayda bir kez huzura çıkacağım diye Evren'e, iki kırtıpil haber alacağım diye Özal'a neden boyun eğeceğim?

Yalçın bugün "Eğer 'hayır' çıkarsa oylar, başımıza neler gelecek, neler" diyordu.

Doğrusu, Hasan Cemal'de 'hayır' oyunun fazla çıkma olasılığından doğan kaygılı bir hava var. Haklı. Gazete demokrasinin gereklerini, tabii bu arada yasakların bir demokraside yeri olamayacağını arslanlar gibi savunuyor. 'Hayır' oyu, gazetenin itibarında, hem de başka konularda yitmelere neden olabilir.

Aynı konu dönüp dolaşıp geliyor: Hasan Cemal yazı yazmaya inerken, "Özal, hepimize kızıyor ama, sana daha çok kızıyor" dedi.

(18 Ağustos 1987 Çarşamba) Özal'ın uçağı ile Adana ve Gaziantep. Pek parlak değil. Gençler 'evet'çi. Yolda birisi çevirdi, "Evi

ikna edemiyorum, anarşi gelir diye korkuyorlar" dedi. Demek ki, Özal'ın taktiği işliyor.

Şu andaki gözlemimiz; 'evet'e doğru hafif bir kayış var.

Özal'ın gezisinde bir görkemli hava, bir debdebe.

Dün Demirel'e "Ya Kenan Evren konuşursa, referandum sonucunu etkilemez mi?" diye sordum. Zira son günlerde böyle bir olasılıktan söz ediliyor sağda solda.

"Konuşsun" dedi. "Ne yaparsa yapsın." Göze almış çarpışmayı. Şimdilik, diyorum. Ege'den gelen ses 'evet' diyor. Güneydoğu Anadolu'dan da. Doğu'da yer yer 'hayır' çıkabilir. Örneğin Malatya. Adana'da kent sallantılı ama, köyler iyi imiş. Yüzde 60'a yakın 'evet' bekleniyor siyasi kimi merkezlerde.

Genel seçim mi? Hürriyet'e göre, ANAP alacak. Çünkü 'en beğenilen lider Özal.'

Milliyete göre –iki gün önceki tahmin– yüzde 50'nin altında 'hayır.'

Peki Hürriyet'e göre referandum? Yüzde 54 'evet!'

(19 Ağustos 1987 Perşembe) Referanduma spor da karıştı. Kocaelispor'un ligden düşmesini engelleyen karar Danıştay'dan geçti.

Uygulamıyor Danıştay kararını Özal. Referandumdan sonra. Manası? Kocaeli'nin vereceği 'hayır' oyuna bağlı.

(25 Ağustos 1987 Salı) Paul Henze ile George Harris (iki CIA elemanı) Ufuk Güldemir'e yüzde 60 'hayır' beklediklerini söylemişler.

ABD ile Özal tam bir uyum içinde. Dün Isparta'da olaylar. Özal, "Yunanlıların bayrağında da mavi var" diyerek 'Mavi, mavi' diyen 'evet'çileri düşman ilan etti.

Yuhalanmış. Polis de halkı coplamış.

Mehmet Barlas bugünkü yazısında 'evet' çıkacağını yazıyor.

Demirel Aydın'da 120 kilometreyi 6 saatte gidebilmiş. Çok coşkulu imiş.

Maçların durdurulmasına öyle tepki oldu ki; Özal, başlatıyor bu hafta.

Özal, sinirliymiş. 'Hayır' çıkarsa? Demirel ise, "Evet de çıksa, hayır da, seyreyle sen gümbürtüyü" diyor ki, doğru.

195

Referandumun akıllardan hiç çıkmayacak, simge olayı:

"No, no, no" yazılı tişörtleriyle ünlü ekonomi uzmanımız, Özal'ın çırağı Güneş Tanerrrr!

No, no, no Taner!

196

Not defterimden:

(30 Ağustos 1987) Baransel ile yemek yedik. Köşk'ü anlattı:

"Cumhurbaşkanı biraz korku, biraz kaygı ve ama büyük bir dikkatle referandum kampanyasını izliyor. 30 Ağustos mesajını verirken sordum; 'Televizyonda konuşacak mısınız?' diye. 'Şimdilik hayır' dedi. Değer verdiği Hasan Pulur, Metin Toker gibi yazarlar da 'konuşmasın' diye yazdılar."

Hızla referandum gününe gidiyoruz.

Öylesi bir hava ki, hani her kafadan bir ses çıkıyor desek, yanlış olmayacak.

'Evet' mi 'hayır' mı? Hâlâ kesin söyleyemiyor; hiç kimse, hiçbir parti!

Son hamleler.

Tahminler tutacak mı?

197

'Evet'lerle 'hayır'lar başbaşa.

Müthiş bir gerilim.

Özal'ın çevresi sürprizlerden söz ediyor. Ne sürprizi?

Gece yarılarını bulduk. 'Evet'ler bir türlü büyük bir atağa kalkamıyor.

Evren, bu sıkı çekişmeyi değerlendiriyor:

"Bütün basın 'evet' propagandası yaptı. Kampanya süresince televizyonda lehte veya aleyhte konuşma yapmadım. Basına demeç vermedim.

Eğer... aleyhte konuşma yapsaydım, 'hayır'ların yüzde 50'nin üzerinde olacağına inanıyorum" diyor.

Not defterimden:

(7 Eylül 1987) 'Evet'lerle 'hayır'ların başbaşa gidişi, basında büyük manşetlerde.

Biz de gece gündüz izliyoruz. Açıklamalar, 'evet'in yüzde 50, 16 gibi çok az farkla kazandığını gösteriyor.

Hasan Cemal aradı:

"Bir kâbustan döndük. Ya 'hayır' çıksaydı?" dedi.

(9 Eylül 1987 Çarşamba) Kesin sonuç açıklandı: 0,0003 farkla 'evet' önde. Rakamsal olarak 88.251 oy farkla.

Müthiş bir şey!

Özal sandıklar kapandığı saatte, 17.00'de erken genel seçimin 1 Kasım 1987'de yapılacağını ilan etti. Bu, referandum sonucuna başka anlamlar kazandırıyor.

Erken seçime itirazlar var. Özellikle DYP'den. Oysa Evren'le Özal'ın referandumdan kısa süre sonra erken seçim yapılmasında görüş birliğine vardıkları anlaşılıyor.

Demirel, gazetecilere 'hayır'la 'evet' arasındaki çok küçük farkı şöyle açıklıyor:

"Devle savaştık. Dev demek, devlet demektir.

Oturup dizimizi dövecek halimiz yok ya. Önemli olan kafesi kırmaktı. Kafesi kırdık, ama üç telini kırdık, biri daha duruyor" dedi.

Referandum sonucuna bu birkaç cümle anlam kazandırıyor.

Eski liderler artık siyaset yapabilecek.

Yeni bir dönem geliyor. Her açıdan her yönüyle ilginç, renkli yeni bir dönem!

Fark o kadar az ki... 80 bin! Özal'a oyları yeniden saydırmayı önermişler. Reddetmiş.

Neden? Amaç belli: 80 bin olumlu fark, bir anda 80 bin olumsuz oya dönüşebilir.

O zaman?

Yasaklar da 1992'ye kadar devam ederdi.

Onuncu Bölüm

BİR SEÇİM SONRASI ÇANKAYA
KAVGALARININ İLK RAUNDU

"Adamın söylediğine değil, yaptığına bak!"

198

Yasaklarla ilgili referandumu kimi şok gelişmeler izledi.

Birincisi; Özal'ın daha önceki aylarda da sezilen bir kararını, erken seçimi ilan etmesiydi.

İkincisi; DYP Genel Başkanlığını 'emaneten' üstlendiğini sürekli açıklayan Hüsamettin Cindoruk'un referandumun sonuçlandığı gün, görevden istifa etmesiydi.

Üçüncüsü; yasaklı günlerinde "Çankaya'ya çıkacağına dağa çıkmayı yeğlediğini" söyleyen Süleyman Demirel'in, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'le yaptığı görüşmeydi.

Kuşkusuz, bu tepe noktalar arasında başka ilginç gelişmeler izlendi.

Seçim Yasası, muhalefetin boykot girişimlerinin sonuçsuz kalması, Anayasa Mahkemesi'nin Seçim Yasasının bir maddesini iptal etmesiyle erken seçimin daha sonraki tarihlere kayması gibi...

Kısacası, 6 Eylül 1987 referandumundan hemen sonra Türk siyasal yaşamında fırtınalar esmeye başladı.

199

Ama; DYP, Özal'ın erken seçim kararına şiddetle karşı çıktı.

Demirel'in onayı, hatta katkısıyla DYP kamuoyuna bir bildiri ile görüşlerini yansıttı. Bildiri;

"Gerçek demokratik seçim sadece sandıkta oy kullanılmasından ibaret değildir. Adil, eşit ve demokratik bir seçimin varlığı, oy kullanmadan öte, baskı ve korkudan arınmış hür iradenin serbestçe ve dürüstçe sandıktan çıkması ile mümkün olabilir. İşte bunun şartları hazırlanmadan yapılabilecek bir erken seçim, demokrasimizin ilerde çıkmaza girmesini önleyemeyeceği gibi seçilecek Meclis'in meşruiyetine de gölge düşürür. Tek kelime ile kargaşa yaratır.

İktidar partisinin, seçim kütüklerinin dahi düzeltilmesine fırsat vermeden, propaganda ve seçim sürelerini kısarak ve zaten çok yüksek olan barajları daha da yükselterek acele seçim istemesi, azınlığın çoğunluğa tahakkümü yolunu açabilir.

Ayrıca acele seçim Anayasa Mahkemesi'nde incelenmekte bulunan Seçim Yasalarının değerlendirmesine de imkân bırakmayacaktır.

Rejimi karanlığa götürecek böyle bir seçimin sorumluluğuna katılmayacak olan DYP'nin grubu, sağlıklı ve sürekli bir demokrasi için Türk siyasi tarihindeki örneği de göz önünde bulundurarak Sayın Cumhurbaşkanımızın bu konuda teşebbüse geçmesini beklemektedir" diyordu.

Oysa; DYP, Haziran 1987'de "İktidar partisinin 4 yılda ülkeyi getirdiği durumun bir erken seçimi zorunlu kıldığını" açıklamıştı.

İki-iki buçuk yıl geçmişti aradan. Referandumdan hemen sonra 'zorunlu kılmayan hangi nedenler' doğmuştu ki; DYP, birdenbire erken seçime karşı vaziyet alıyordu?

Üstelik, ülkenin içinde bulunduğu durum, Haziran 1987'den farklı değildi.

Evet, DYP hangi nedenlerden erken seçime karşı çıkıyordu?

Elbette, bu soruya kanıtlanmış bilgilerle yanıt vermek olanaksızdı.

Kimi varsayımlar öne sürülebilirdi. Bu varsayımlar yabana atılacak cinsten de değildi.

Demirel, kıl payı yasaklardan kurtulduğu gün, Hüsamettin Cindoruk'un görevi bırakacağını sanmıyordu. Biraz zaman geçmesini

istiyordu. Öyle bir zaman geçmeliydi ki, Demirel, erken seçim baskınını lider olarak göğüslememeliydi.

Cindoruk, üç-beş ay daha DYP'yi yönetmeli, Demirel daha sonraki süreçte partiyi toparlayan ve daha olumlu sonuçlara götüren lider olarak görünmeliydi.

Demirel; Cindoruk'un 'aniden gelen istifası'na bozulmuştu. Ama bu duygularını açık bir dille söylemiyordu. Hiçbir zaman da söylemedi. Nihayet, Cindoruk yasaklı olduğu dönemde çok önemli bir görevi –kimi hataları da olsa– yadsınamaz bir ölçüde, yerine getirmişti.

DYP'deki olay öylesine hızla gelişti ki, 24 Eylül 1987'de DYP büyük kongresinin toplanacağı ve istifayla boşalan Genel Başkanlığa seçim yapılacağı duyuruldu.

200

Referandum kesin sonuçlarının resmen açıklandığı, Özal'ın erken seçim tarihini ilan ettiği gün TBMM'de başlayan Seçim Yasası görüşmeleri 10 Eylül 1987 Perşembe sabahı sona erecekti.

Seçim Yasasına ve tarihine muhalefetin tepkisi şiddetli oldu. Kulis, çalkalanıyordu. Tek umut, Cumhurbaşkanı Evren'deydi. Yasayı imzalamayıp bir kez daha görüşülsün diye geri gönderebilirdi.

Yerini Demirel'e bırakmaya hazırlanan, ancak 24 Eylüle kadar Genel Başkanlık görevini vekâleten yürütecek olan Hüsamettin Cindoruk, son olasılığı gündeme getiren bir demeç verdi:

"DYP gerekirse, ANAP'ı seçimlerde tek başına bırakmaya hazırdır" diyordu.

Bu demeç ve bu tehdit, daha sonraki kimi girişimlerin ilk işaretiydi.

Cindoruk, muhalefetin isteklerini Erdal İnönü'nün Özal'a ilettiğini, ancak kabul görmediğini söylüyor, yasanın, imzalaması için İstanbul'da bulunan Evren'e gönderileceğini sandıklarını, ne var ki, Cumhurbaşkanı'nın 'inceletmeden yasayı onaylamayacağını' ümit ettiklerini belirtiyordu.

Sözlerine, "Eğer inceletmeden imzalarsa Cumhurbaşkanı, ka-

nunları 'hatıra fotoğrafı' gibi imzaladığının ortaya çıkacağını" da ekliyordu. Evren'e dokunan cümle, buydu.

Cindoruk'un daha sonraki söylemlerinde Demirel havası seziliyordu:

"Özal'la Cumhurbaşkanı –Başbakan'ın verdiği izlenime göre– her konuda tam bir mutabakat içinde iseler" diyordu:

"Böyle bir mutabakat ile her işi yapıyorlarsa o zaman Meclis, milletvekilleri oyuncak olur. Bu takdirde Meclis'e, partilere ne gerek var?"

Cindoruk'a göre, 'yasa DYP'nin yararına' idi. 'Demokrasiyi savundukları için karşı çıkıyorlardı."

Doğru olan şuydu: Özal'ın acelesi vardı. Evren'in yasayı derhal imzalamasını, Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmesini istiyordu.

Evren, reddetti.

201

Üstelik, Köşk'teki uzmanlara, hukukçulara 'yasayı incelemeleri' buyruğunu verdi.

Cumhurbaşkanı'na göre, erken seçim Genel Başkanlığa gelecek olan Demirel'in 'işine gelmiyordu.' Zira bir genel seçimden önce 'evin içini temizlemek istiyordu.'

Anılarında, "Muhalefet partilerini memnun edeceğim diye kanunu geri göndermem çok yanlış ve yanlı bir davranış olurdu. Seçim tarihini tespit görevi Anayasa'ya göre TBMM'nindi. Meclis öyle karar vermiş. Kaldı ki, Meclis tatile girmişti bile. Meclis'in yeniden toplanması mesele olabilir, hatta çoğunluk sağlanamayabilirdi" diye yazıyor.

Evren Paşa; 'bunları düşünerek, Konsey üyesi arkadaşlarına da danıştıktan sonra, Seçim Yasasını imzaladı.'

Çankaya'nın yasayı imzaladığı - imzalayacağı tartışmalarının sürüp gittiği sıralarda, muhalefet partilerinde 'seçimleri boykot etme' eğilimi hâlâ canlıydı.

DYP gibi, DSP de 'böyle bir yasa karşısında' seçimi boykot fikrine yatkındı.

Yasanın onay görmesinin üzerinden bir-iki gün geçti, geçmedi. İnönü bir demeç verdi:

"Eğer bu Seçim Yasasıyla seçime gitmezsek, memlekette yakın bir gelecekte olumlu bir gelişme beklenemez. Muhalefet olarak bizim her şartta seçime girmemiz gerekir. Onun için boykot sözünü bırakalım" dedi.

Seçimi boykot girişimleri bir anda kesildi ve hareket suya düştü.

'DYP de seçime katılacağını bir bildiri ile duyurdu.

Fakat bu arada Demirel, yıllarca yineleyeceği bir görüşü, fırsat gelmişken söylemeden edemedi:

"Türkiye'de Çankaya ve hükümet kansız, kavgasız, hilesiz el değiştirmelidir. Çünkü bu makamlar millete aittir" diyordu.

Daha önceki bölümlerde de gördük: Demirel, Evren'in 12 Eylül'ü Çankaya'yı ele geçirmek için 'tezgâhladığını' söylüyordu, söyleyecekti.

Evren'i fena halde bozuk davranışlar göstermeye iten nedenlerden biri de Demirel'in "Çankaya'nın hile ile el değiştirdiğini" ifade eden sözleri olmalıydı.

Öyle ki; Demirel, açıkça söylüyordu:

"Milleti dışlayarak, komplolar kurarak buralarda oturulması"nı irdeleyen cümlelerin hangi anlama geldiğini uzun boylu düşünmeye gerek yoktu. Açıktı.

Sözlerinin sonunda Çankaya'ya daha açık bir dille saldırıyordu:

"Anlaşılan o ki, Çankaya, hükümete açık bono vermiş. 'Ne istersen yap' diye. Birçok kimse böyle bir yorum çıkarıyor."

Fakat Evren; özellikle referandum sonuçlarını dikkate alarak, DSP Genel Başkanlığına gelen Bülent Ecevit'le 'müstakbel' DYP Genel Başkanının 'seçimlerde büyük varlık göstereceklerini' sanmıyordu.

Ecevit, DSP Genel Başkanı olarak Evren'i ziyaretinde 'hırçın bir tavır' almadı.

Seçim Yasasından yakındı. Ecevit –ki doğruyu söylüyordu– "Bu seçim yasası ile yüzde 30'un üzerinde oy alan bir partinin salt çoğunluk olan 226 milletvekilliğini alabileceğini, eğer oy oranı yüzde

35 olursa, 300'ün üzerinde milletvekili çıkarabileceğini" söylüyordu.

Nitekim, Özal'ın hesabı da buydu. 1986 ara seçimlerinde yüzde 34'ü zar zor çıkarmıştı.

Bu rakam biraz daha aşağıya inebilir, ama yüzde 30 oyla iktidarı tek başına yine yakalayabilirdi!

TRT, Yap-İşlet-Devret, Kıbrıs konuları... Görüşmenin öteki konularıydı.

Evren-Ecevit görüşmesinde yasakların kalkmasına değinilmedi.

DSP lideri yıllar sonra gördüğü Evren'i 'sağlıklı bulmaktan mutlu' olmuştu.

24 Eylül 1987'de Demirel, Zincirbozan yollarında adını verdiği partiye, Doğru Yol Partisi'ne, Genel Başkan seçildi.

Kongre –klasik kongreler gibi– kalabalık, heyecanlı ve gelecekten umutluydu.

Demirel, "Biz geçmişle uğraşmıyoruz, geleceğe bakıyoruz, kimseye karşı bir kırgınlığımız yoktur" diyordu kongredeki konuşmasında.

Acaba?

On Birinci Bölüm

"Görüntü her zaman kuralına göre
hareket etmeyi gerektirir"

202

Başlık:

"Dağa mı çıktı - Çankaya'ya mı"

İmza: Yalçın Doğan.

Yazı, Demirel'le ilgili ilginç çizgiler içeriyor ve izlenimler veriyor.

Cumhuriyet'in Ankara Temsilcisi Yalçın Doğan, 1982'de Anayasa'nın referandumla kabul edilmesinden sonra, 'yasaklı' Demirel'i Güniz Sokaktaki evinde ziyaret etti.

Demirel'in çalışma odasında Hüsamettin Cindoruk ile ziyarete gelen başkaları vardı.

Yalçın Doğan, olası gelişmelerden söz açıyor.

Yasaklar yakın bir tarihte kalkabilir. Demirel, DYP'ye Genel Başkan seçilir. Olası bir erken genel seçimden Demirel, zaferle çıkabilir. Başbakanlığı söz konusudur.

Görevi verecek olan Evren Paşa ise, Cumhurbaşkanı. Oysa Demirel, Çankaya'ya ateş püskürüyor.

"Başbakan adayı olmak veya parti lideri olarak görüşmek için Çankaya'ya çıkmayacak mısınız?"

Demirel, birdenbire müthiş bir tepki sergiliyor.

Odanın pencerelerine güvenlik önlemi olarak konulan demir parmaklıkları göstererek;

"Parmaklıkları kırarım" diyor ve ekliyor:

"Ama Çankaya'ya çıkacağıma dağa çıkarım!"

Yalçın Doğan, hiç beklemediği, ummadığı bu tepkiyi –o yıl– yazmıyor.

Ne ki, yasaklar kalkıyor. Demirel, 24 Eylül 1987'de DYP Genel Başkanı seçiliyor.

Ve... 6 Ekim 1987 Salı günü, saat 11.00'de Çankaya'ya çıkıyor ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren'le 55 dakika süren bir görüşme yapıyor.

Yalçın Doğan'ın yazısı bu görüşmeden sonra, anılan başlıkla Cumhuriyet'te yayımlanıyor.

Ve... Yazının yayımlandığı gün telefon çalıyor; Demirel, Yalçın Doğan'a şunu söylüyor:

"Ben, Çankaya'ya Süleyman Demirel olarak çıkmadım. Doğru Yol Partisi Genel Başkanı olarak çıktım!"

Yazılmasını beklemediği bir ifade yayımlanınca; Demirel bir izah biçimi aramış, söylüyor: Birbirinden ayrılmaz iki kimliği o sırada işine geldiğinde ayırıyor!

203

6 Ekim 1987 Salı gününü Süleyman Demirel anlatıyor:

(Süleyman Demirel'in, gerektiği zaman kullanmam için verdiği metindir.)

"Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Sayın Süleyman Demirel'in, 6 Ekim 1987 Salı günü saat 11.00'de Sayın Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile yaptığı görüşmenin proseverbali:

24 Eylül 1987 günü toplanan Doğru Yol Partisi Büyük Kongresinde Genel Başkan seçimini takiben, 25, 26 ve 27 Eylül 1987 günleri, liste işi ile, 28 Eylül 1987 günü istirahatle, 29 ve 30 Eylül ile 1 Ekim 1987 günleri de listenin çıkardığı tepkilerle geçmiştir.

2 Ekim 1987 Cuma sabahı, yaptığım basın toplantısında, 5 Ekim 1987 Salı saat 11.00'de Sayın Ecevit ile görüşeceğimi ve salı gününden itibaren hafta içinde bir gün, Sayın Cumhurbaşkanı'nı ziyaret etmek üzere o gün, yani 2 Ekim 1987 Cuma günü randevu talep edeceğimi, basına söylemiştim.

Aynı gün öğleden sonra, Genel Sekreter Gökberk Ergenekon

tarafından talep edilen randevuya saat 16.30 civarında Köşk'ün cevap verdiği ve Cumhurbaşkanı'nın 6 Ekim 1987 Salı günü saat 11.00'de beni beklediği, bana ulaştırıldı.

6 Ekim 1987 Salı günü, Sayın Mehmet Dülger ve Sayın Gökberk Ergenekon ile birlikte, saat 10.55'te Köşk'e çıktık.

Sivil-asker bütün görevliler, büyük bir güleryüzle karşıladılar.

Saat 11.00'de, makam odasına girdim. Sayın Cumhurbaşkanı yerinden kalkarak beni karşıladı. El sıkıştık, hal-hatır sorduk, sonra oturduk.

Köşk'ün fotoğrafçısı resim çekti. Resim çekilirken, masanın üzerinde bir fotoğraf vardı. Cumhurbaşkanı o fotoğrafı kaldırdı. Fotoğraf çekildikten sonra tekrar yerine koydu ve konuşmaya girdi.

Aşağıdaki konuşma cereyan etti:

Cumhurbaşkanı: Pakistan Cumhurbaşkanı Ziya Ül-Hak geliyor. Onun fotoğrafı. Onun odasında benim büyük fotoğrafım var. Bunlardan daha iyi dost yok.

S. Demirel: Öyle ama, Kıbrıs'ın bağımsızlığını onaylamadılar.

Cumhurbaşkanı: Hem Pakistan, hem Bangladeş'liler, Amerika tarafından tehdit edildi. 'Yardımı keseriz...' dediler, onun için böyle oldu.

S. Demirel: 24 Eylül 1987 tarihinde toplanan Doğru Yol Partisi Genel Kongresi beni Genel Başkanlığa seçti.

Bu görevim gereği, sizden ziyaret talep ettim. Nezaket gösterdiniz, kabul buyurdunuz.

Biz, Türkiye'nin iyiliği için var olduk. Milletimizin refah ve saadeti, huzur ve barış içinde yaşaması, bütün gayretlerimizin hedefidir.

Siyasi ve sosyal barışın kurulup işlemesinin, her zaman destekçisiyiz.

Ülke sorunları hakkında bazı düşüncelerimi, size iletmek istiyorum.

Kişilerle bir meselemiz yoktur. Daha çok, vakıalar (case) ve sorunlar üzerinde duracağım.

Dile getirmek istediğim birinci sorun, 'seçim'dir. Seçime kimsenin bir şey dediği yok. Seçim; ufunet dağıtır. Ülkeyi rahatlatır, hizmet yarışına imkân verir. Hizmet görenleri daha dikkatli yapar. Velhasıl sancıları giderir.

1 Kasım 1987'de yapılacak olan erken genel seçim, bazı sebepler dolayısı ile, bu türden görünmüyor.

Evvela, bu seçime, eşit olmayan şartlar altında gidiliyor.

Siyasi iktidar; seçime 10 gün kalıncaya kadar, gece yarılarına değin, radyo ve televizyonu, temel atarak, nutuk vererek, tesis açarak işgal etmeye devam ediyor. Halbuki, seçimin başlangıç tarihinde, bunlar dururdu. Anayasa; 'eşit seçim'den bahsetmektedir. Bu durum, 'eşitlik' ilkesini bozmaktadır.

İkinci husus, aday tespitidir.

Milletvekili adaylarının tespiti, parti örgütlerine aittir. Parti içi çalışmaların, demokratik karakterde olması da, Anayasa icabıdır.

Adayların parti genel merkezlerince tespiti, çok büyük kargaşaya sebep olmuştur. Kırgınlıklara vesile olmuştur.

Parti, külfetli iştir. Parti yükünü sırtında taşıyanın, şevkini kırmıştır.

Partili kişiler bu işi, genel merkez yöneticilerinden daha iyi yaparlar.

Cumhurbaşkanı: Sadece bu seçime mahsus, bizim yaptığımız kanunda, bütün partili üyelerin iştiraki düşünülmüştü.

Delegelere bırakılırsa, para dönebileceği şeklinde düşünceye sahipti hükümet.

S. Demirel: Kötü, örnek olmaz. Binlerce kişinin katıldığı bu çeşit seçimlerde herkesin para aldığını ve bu işlere, paranın hâkim olduğunu söylemek, anlamsızdır.

Şu hale bakınız:

Seçime 24 gün var. Seçim Kanunu Anayasa Mahkemesi'nde, yüzden fazla milletvekili sokaklarda. Seçim kurulunun 'kontenjan meselesi'ndeki anlayışı, hükümetinkinden farklı. Listeler kanunu, hükümetin anladığı gibi yapılmış. Yüksek Seçim Kurulu'nun anladığı gibi yapılırsa, başka türlü yapılırdı.

İşte, kargaşa budur!..

Sizin bu kanunu imzalamanız üzerine, bu sebeplerle, ben de sizi eleştirdim.

Seçim Kanunları, 1965'ten sonra bütün partilerin mutabakatı ile değiştirilmiştir.

Seçim Kanunlarından, siyasi fayda beklemek yanlıştır. Bu gelenek, terk edildi. 4 senede 7 defa Seçim Kanunu değiştirildi.

Bu da, kargaşaya sebep oldu.

Cumhurbaşkanı: Anayasa Mahkemesi, aday tespitini iptal ederse, ne kadar zamanda yeniden yapılabilir?

S. Demirel: Asgari 1 hafta.

Bana çeşitli kaynaklardan intikal eden bazı bilgiler; 'Türkiye'nin Avrupa'dan dışlanmak istendiği' şeklindedir.

Avrupa, Müslüman Türkiye'yi istemiyor.

Şimdiler, çeşitli tahriklerin de tesiri ile, Türkiye'siz bir Avrupa aranıyor.

Savunma stratejilerinde meydana gelen değişiklik, Türkiye'nin Avrupa savunmasına bir yararı olmayacağı neticesine, bazı zihinleri götürüyor.

Bu, belki muhayyel bir tehlikedir ama, devletin göz önünde tutması lazım gelen bir iştir.

Bununla ilgili diğer bir sorun ise, Ortak Pazar'dır. 1.000,- dolar gelir seviyesindeki bir Türkiye, Ortak Pazar kapısında çok bekler...

Beklememesi için, kendisinin kalkınması, Ortak Pazar'a uyum sağlaması konusunda, çareler ve tedbirler araması ve bulması lazımdır. Bu hususta çok yavaş hareket edildiği kanaatindeyim.

Nazarı dikkatinize getirmek istediğim diğer bir konu; devletin sosyal devlet olma vasfının zedelenmiş olmasıdır.

Gayrı safî millî hasılanın bölüştürülmesinde, büyük adaletsizlikler meydana gelmiştir.

Orta sınıf, yok olmuştur.

Enflasyon, halkı ezmiştir.

Milyonlar, fukaralaşmıştır.

Bunun yanında, zenginler türemiştir.

Biz, servetin savunucusuyuz. Ama, insanca yaşama imkânlarının bulunmadığı bir ülkede, serveti yaşatmak, mümkün değildir.

Ayrıca, kaynakların ülke sathında dağılışında da, dengesizlikler meydana gelmiştir.

1982 Anayasası'nın 166. maddesi;

'Sanayinin ve tarımın, yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde, hızla gelişmesi'ni âmildir.

Bu ilkeden uzaklaşılmıştır.

Esasen, kendi başına bırakırsanız, Türkiye'nin sadece bazı bölgelerine bir şeyler yapılır, diğer kısımları tamamen bakımsız kalır, o bölgelerin halkı, başka bölgelere göçer.

Maksadım, kimseyi şikâyet veya eleştirmek değildir. Ben, olanı söylüyorum.

Buradan doğacak dengesizliklerin, Türkiye'yi zaafa uğratacağı ve huzursuzluğa götüreceği kanaatindeyim.

Dile getirmek istediğim bir diğer konu; sanayileşmede meydana gelen duraklamadır.

Çalışan nüfusun yüzde 55'i, geçimini tarımdan sağlıyor. Gerçi, resmi ağızlar, 'Sanayileştik' diye övünüyor ama, bunda gerçek payı yoktur.

Sanayileşme, 1963'ten beri, Türkiye planlarının sürükleyici sektörüdür.

Ne yeniden büyük sanayi tesisleri yapılabilmiş, ne de önemli yenileme ve genişletme işleri yapılabilmiştir.

Sanayileşme, bir teknik mesele değildir, bir devlet meselesidir.

Dışarısı, bizim çiftçi ve çoban kalmamızı ister. Sanayileşme dediğimiz zaman, rahatsız olur. Bize olan kritiklerin bir sebebi de budur.

Korkum şudur ki, her şeyi dışarıdan alarak, aşırı borçlanarak, siyasi tavizler vermek ve dışarının siyasetine tâbi olmak mecburiyetinde kalabiliriz. Onun için sanayileşme, bir devlet meselesidir.

Esasen, dışarıdan yabancı sermaye de gelmiyor. Türkiye, kullandığı enerjinin yüzde 42'sini ithal ediyor.

Ne sanayiye, ne de petrole doğru dürüst bir sermaye geliyor.

Cumhurbaşkanı: Güvenmiyorlar.

S. Demirel: İki hususu daha dile getirmek istiyorum:

Bunlar, özel konulardır.

Birisi, Ankara-İstanbul demiryolu. Diğeri de, Güneydoğu Anadolu Projesidir. GAP'tır. Ankara-İstanbul demiryolu, Türkiye'ye çok lazım bir projedir. Şimdiye kadar yapılıp biterdi. Yüz sene ömürlüdür. Bunun kalmışlığına yanarım.

Cumhurbaşkanı: Bayındırlık Bakanı istemiyor, Ulaştırma Bakanı istiyor. Bu kadar para sarf edildikten sonra, herhalde yapılır.

S. Demirel: Neye yarar! Benim yandığım yapılmamışlığıdır.

GAP projesine gelince; buradaki durum, daha değişiktir. Proje, entegre olarak yürümüyor. Urfa tüneli çalışmaya başladığı zaman, 5 milyon dönüm arazi sulanacakken, ancak 1 milyon dönüm arazi sulanabilir.

Cumhurbaşkanı: Sulama sistemini değiştiriyorlar. Üçte bir su ile, sulama yapılabilecek.

S. Demirel: O önemli değil. Önemli olan, tesislerin peşpeşe yapılmasıdır. Urfa'da bir havaalanı, şimdiye kadar yapılıp, bitmeli idi. Henüz başlanmış bile değil.

Cumhurbaşkanı: Yapılacak, yapılacak...

S. Demirel: Kars'ta bir havaalanı, 10 senedir yapılıyor, hâlâ bitecek...

Mesele; çeşitli bölgelerin hizmetsiz kalmışlığına ve başlanan hizmetlerin yarım yamalaklığına işaret etmek istememden ibarettir.

Cumhurbaşkanı: Turizmi çok önemsiyorum ve çok meşgul oluyorum.

S. Demirel: İzmir-Antalya arası, çok dikkat ister. İspanya misalinden yararlanıp, burayı tahrip etmemek lazımdır.

Cumhurbaşkanı: Bu düşüncelerinizi ilgililere aktarırım. Tabii ki, seçim olacak, Meclis'e gireceksiniz. Orada da tartışırsınız.

S. Demirel: Ben, sadece bazı hususları sizin nazarı dikkatinize getirmek istedim.

Kabulünüze teşekkür ederim. Hoşça kalınız."

204

6 Ekim 1987 Salı gününü Cumhurbaşkanı Kenan Evren anlatıyor:

(Kenan Evren, Anılar, 6. cilt, s. 176)

"... Geçmişten hiç bahsetmedi. Ben de eskiyi açmadım. Gayet nazik ve güleryüzlü idi. Ben daha ziyade onun söylediklerini dinledim. Arada herhangi bir konuda bir şey söylemem veya fikrimi belirtmem gerekirse o zaman kısaca konuşuyordum..."

Demirel'in söylediklerini özetliyor Evren. "Konuşmamız bittiğinde yine saygı sunarak ayrıldı" diyor.

205

(Ali Baransel'in anlatımları ile Evren-Demirel görüşmesi; 6 Ekim 1987 günü)

Kenan Evren, pencereden dışarıya, gül bahçesine bakıyordu. Kapının çaldığını duydu. Ali Baransel içeriye giriyordu.

Demirel yanından ayrılalı ya üç ya da beş dakika geçmişti. 12 Eylül'den bu yana, 7 yıl 26 gün 'zorunlu aradan' sonra 6 Ekim 1987'de ilk kez biraraya geliyorlardı.

İlk karşılaşmanın –Demirel'in anlattığı– siyasal içeriğinin yanı sıra insancıl bir öyküsü vardı.

Olaya dıştan bakılınca, herhangi olağanüstü bir durum göze çarpmıyordu. Bir partiye genel başkan seçilen; Cumhurbaşkanı'na bir nezaket ziyareti yapacaktı. Fakat yanyana gelecek olanlar, iki ayrı cephenin 12 Eylül'ün karşı karşıya getirdiği cephelerin bir numaraları ise vaziyet değişirdi.

O zaman darbeyi vuranla darbeyle gidenin buluşmalarında sadece siyasal içerik önem taşımazdı.

Görüşmeden önce Evren'in kimi kaygıları vardı. Demirel birdenbire 12 Eylül tartışması açarsa, olmadık yerde 'kem bir sözle' sataşırsa... Tedirgindi!

Demirel gergindi. Darbe; onu Hamzakoy'a, sonra Zincirbozan'a, 82'de başlayıp 92'ye kadar sürecek siyasal yasağa sürüklemişti. Hesabına göre, Evren'le bir daha karşılaşmayacaktı.

Görüşmenin, yeni bir 'kapışmaya' dönüşmesini önlemeye yönelik çabalar dört gün boyunca sürdü. Köşk'e göre, olan olmuş, geçmiş geçmişti. Evren'in kimseye karşı olumsuz duyguları yoktu.

Demirel, Köşk'e gelişinde sıcak ilgiyi Baransel'de buldu...

(Anlatılan içeriği ile görüşme bitince) Demirel çıktı. Baransel bekliyordu. İçinden "Zamanı gelecek, 12 Eylül'ü tartışacağız" diye geçirirken, Baransel'e "İyi bir konuşma oldu" dedi.

Baransel, Demirel'i uğurladıktan sonra, Evren'in yanına girdi.

Cumhurbaşkanı bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Bir ara pencereden gül bahçesine baktı. Baransel'e döndü ve;

"Süleyman Bey hiç değişmemiş!" dedi.

Yeni bir şok dalgası geldi.

Anayasa Mahkemesi, SHP'nin başvurusunu incelemiş, Seçim Yasasının 8. maddesini iptal etmişti (9 Ekim 1987 Cuma).

Bu madde, o zamanlar, üzerinde en çok eleştiri toplayan bir maddeydi ve milletvekili adaylarının 'önseçimle saptanmasını' yasaklıyordu. Aday saptanması genel merkezlere bırakılıyordu. Böylece genel başkanlar 'tek seçici' durumuna geliyordu.

Anayasa Mahkemesi'nin kararı genelde olumlu karşılandı. İsteyen parti önseçim yapar, istemeyen yapmazdı. Köşk bile, bu noktayı atlamıştı ve yasayı, önseçimden kaçınılmasına karşı çıkarak onaylamayabilirdi.

Seçime kısa süre kalmasını neden göstererek önseçimin yasaklanması haklı bir gerekçe değildi.

SHP'liler Özal'a böyle bir gerekçe göstererek 'önseçimi yasaklayan maddeyi' yasaya koydurmuşlar, ardından da Anayasa Mahkemesi'ne aynı maddeye itiraz ederek iptal kararı çıkarmışlardı!

Seçim 1 Kasımda yapılamazdı artık.

Ne Anayasa'dan ne de siyasal örf ve âdetlerden haberi olan Özal, hâlâ nutuk atıyor, "Biz 1 Kasımda seçimi yaparız. Anayasa Mahkemesi'nin kararları geriye işlemez" diyordu. Ne demekse, nereden çıkarıyorsa bu kuralı, 1 Kasımda bu sözlerle direniyordu.

Fakat, "Anayasa bir kez delinirse ne olur" diyebilen bir kafa yapısı, elbette Anayasa Mahkemesi'nin kararını dinlemek istemeyecekti.

Özal'ın kendine göre nedenleri de vardı:

Mahkemenin gerekçeli kararı henüz yayımlanmamış, karar yürürlüğe girmemişti. Aday listeleri 14 Ekimde Yüksek Seçim Kurulu'na verilecek ve kesin şeklini alacaktı. Bu tarihten sonra yayımlanacak olan mahkeme kararı geriye işlemeyeceğine göre, seçimler 1 Kasımda yapılabilirdi.

Özal'ın mantığı buydu. Ne ki, mahkeme kararlarına mantıkla karşı çıkmak geçerli değildi, gerçeği değiştirmezdi.

ANAP liderine göre, YSK da böyle düşünüyordu. Yüksek Mahkeme'nin, kararını 14 Ekimden önce yayımlaması da olanaksızdı.

Çünkü, 5'e karşı 6 oyla kabul edilen karara muhalefet şerhlerinin yazımı günlerce sürerdi.

TBMM'yi toplayıp toplamamak yine soruna dönüşüyordu. Özal, aday listelerine giremeyen 'küskün' ANAP milletvekillerinin muhalefetle birleşerek hükümeti düşürmelerinden 'çok' korkuyordu.

Bu arada Erdal İnönü ile temas kuruyor, seçimi 1 Aralığa almayı öneriyor, ama SHP lideri 3-4 ay 'zaman' istiyordu.

Özal --çevresinden yansıyan haberlere göre– bozuk.

Kafasına bir başka olay takmış, kamuoyuna indiriyordu. Anayasa Mahkemesi kararlarının 7'ye 4 oyla alınması gerektiğini öne sürüyordu. Seçim Yasasındaki iptal 5'e karşı 6 oyla alındığına göre, 'karar geçersiz' demekti.

Yıllardır böylesi oylama kuralıyla karar almış olan Anayasa Mahkemesi'ne 7/4 savıyla 'yazılı' başvuruda bulunuyordu.

ANAP da TBMM'nin toplanması için başvuru yaptı.

Yeni seçim tarihi 29 Kasım 1987!

Üç muhalefet partisi bu tarihi de beğenmiyor.

17 Ekim 1987 Cumartesi. Hükümet 238 kabul, 132 ret oyu ile 29 Kasımda yapılacak seçimin kanununu TBMM'den geçirdi.

Not defterimden:

Seçim Yasası üzerindeki görüşmeler akşama sarkıyor. Özal'ın niyeti açık. Erdal İnönü'yü gözüne kestirmiş; yumuşak buluyor, boykota yatmayacağını biliyor.

Uğur Mumcu ile Meclis koridorunda İnönü'yü yakaladık ve konuştuk. Biraz sonra Özal ile konuşacaktı. Dirense, hatta seçimi boykot edeceği izlenimi verse, belki kimi ödünler alabilirdi.

Oysa, Özal yasanın bu biçimiyle 1989 idealine, Cumhurbaşkanlığına ve Anayasa'da istediği değişikliği rahatça yapmaya yaklaşıyordu. 300 milletvekili çıkarmaktı hedefi.

Yasa, bu hedefe varmasına rahat bir olanak veriyordu.

Erdal İnönü, gülümseyerek dinledi bizi, gitti Özal'la görüştü, döndü, gülümseyerek genel kurula girdi, gülümseyerek Özal'ın istediği biçime giren Seçim Yasasına onay verdi.

Özal, İnönü'ye verdiği sözlerin hiçbirini tutmadı.

1987 seçimleri, İnönü'nün 'fazla demokrat' görünen, oysa stra-

teji hataları ile dolu siyasetinin sonucuydu. ANAP, 292 milletvekili çıkaracaktı!

Anayasa'yı değiştirmeye yeterli; 300'den sekiz eksik!

(18 Ekim 1987 Pazar) Bir dizi çarpıcı gelişme: Referandum, sonra seçim kararı, iptali, yeniden Seçim Yasası... 16 Ekimde TBMM çok ilginçti. Hele o gece.

Özetlemek gerekirse; Özal, isyan eden ANAP milletvekilleri ve Anayasa Mahkemesi kararı karşısında önce sallandı, sonra toparlandı ve kazandı.

Demirel, aday yoklamaları olmadan adayların merkezden saptanmasıyla şoka girdi. Erdal İnönü, boykot isteklerinin canlandığı sıralarda çok durağandı. Ecevit, hırçın ve atak.

Basın ise rezalet!

Neden? Son savaşımdan kazançlı çıkan Özal'ı övüyorlar. Hani yasa antidemokratikti, seçim bu yasayla yapılamazdı? Hepsi unutuldu, Özal'a övgüler başladı. Yaranma yarışında basın.

Gece (16 Ekim 1987) üç lider biraraya gelmiş. İnönü, "Benim tabiatım bu. Karar verdim mi, kişisel kararlarıma da aykırı olsa, değiştirmem" diyormuş. Ecevit ile Demirel'in, "Bu, kişisel bir sorun değil, rejim sorunu. Bir fırsat ele geçmiş, anahtar konumda olan sizsiniz, kararı siz vereceksiniz" demelerine karşın...

Ne boykot ne de direnme!

(19 Ekim 1987 Pazartesi) Hasan Cemal'e göre, İnönü doğru yaptı. Seçim boykot edilemezdi. Öteki iki liderle –Demirel ve Ecevit'le– yanyana gelmek istemiyordu, beraber olmayı istemiyordu. İki liderle 'kerhen' buluşuyordu İnönü.

Ama, Özal'a da vuruyor. Her lideri ayrı ayrı irdeliyor. Çıkan yasadaki kontenjan, önseçimi daraltan kimi hükümleri antidemokratik buluyor.

Yasa antidemokratik. Ancak seçim havasına girildi, yapılmalı, boykottan kaçınılmalı!

Ve... partilerin –tabii başta İnönü'nün– Özal'ın oyununa gelerek erken genel seçimde nelerle karşılaşacaklarını 'gazete anketleri sergiliyor.'

207

Seçim anketlerine göre:

Oyların yüzde 34'ünü alan parti, milletvekillerinin yüzde 60'ını kazanacak.

Eğer anket sonuçları yanılmazsa: ANAP, oyların yüzde 40'ını toplayacak.

Böylece milletvekillerinin yüzde 70'e yakınını, hatta fazlasını kazanacak.

300'ün üzerinde milletvekili çıkarması bekleniyor.

Başbakan Özal, Meclis'te Cumhuriyet'i örnek gösteriyor: "İşte Cumhuriyet," diyor. "Her 100 kişiden 47'si ANAP'a oy verecek diye yazıyor."

Sabah'la öteki gazetelerin olası oy oranları da hemen hemen böyle veya benzeri.

Demek ki, Özal'ın getirdiği ve kabul ettirdiği Seçim Yasasıyla en az 300 milletvekili ile yine bir ANAP iktidarı geliyor.

Böyle bir Seçim Yasasıyla seçime gitmeyi reddetmeyi göze alamayan bir muhalefet ... Özal'a direnirmiş...

Adamın umurundaydı sanki!

Artık görünen köy kılavuz istemiyor. Özal –300 veya daha fazla– tek başına iktidarı yakalarsa, Anayasa'da dilediği değişikliği yapacak ve belki de daha geniş yetkilerle Çankaya'ya çıkacak. Bu koşullarda neden olmasın?

İnönü direnecekmiş. Kime? 300 milletvekilli ANAP'a mı?

Savunu: "Seçime girilmezse kargaşa büyüyecek"miş. Bu korkuyla, yine asker gelir kaygısıyla Özal'ın önünde daha çok kapılar açılır.

208

Not defterimden:

(20 Ekim 1987) Özal, basının canına okuyor. Kâğıt yok! On gündür Cumhuriyet sıkıntıda. Hasan Cemal –onun deyimiyle– 'vozurduyor.' Sayfa kısıtlaması. Seçim geliyor, tam tiraj yapılacak zaman ve kâğıt bunalımı.

Özal, Hindistan'a kâğıt ihraç ediyor. Kâğıt sıkıntısından söz edenlere, "Gelin döviz vereyim, ithal edin kâğıdınızı," diyor. Amma da alay ha!

Oysa, ithal kâğıtta gümrük duvarı öyle yüksek ki... Onca ton kâğıdı nasıl ithal edeceksin, para nerede? Ama Özal, ince bir numara çekiyor. Kâğıt ihraç ederken, ithaline olanak sağlıyor. Basını köşeye sıkıştırıyor. Yapın bakalım, seçimde kampanya!..

Gazetelerde görülmeyen ve gösterilmeyen bir telaş var. "Aman bir an önce seçime gidelim, Özal gelsin, bu işkenceden kurtulalım" havası egemen. "Vatandaş, pahalılık, bunalım. Boş verelim bunları!"

Ya şu dümene ne demeli: Küçük partiler kâğıt alıyor, sonra satıyorlar. Kilosu 350'den permi başkasına geçiyor. SEKA kâğıdı 850 lira. Piyasa 1.000–1.100'e geçiyor. Bu da seçimlerde ayrı bir rezillik.

Umudumuz halkın sağduyusu!

Sabah'ta Uluç Gürkan, "Erdal İnönü'nün seçimlerde boykot çılgınlığına kapılmaması, Özal'ı mutlu etmedi. Tam aksine iyiden iyiye öfkelendirdi" diye yazıyor.

Uğur Mumcu benim gibi düşünüyor; boykot, iyi kullanılması koşuluyla ödün sağlayabilirdi.

Boykota karşı bir başka savunu; "SHP ile öteki muhalefet partileri seçime girmemiş olsalardı, ANAP, daha büyük çoğunluğu yakalayıp Anayasa değişikliğini, daha geniş ölçekte hatta başkanlık sistemi getirecek şekilde yapardı" biçiminde.

Peki ama; Özal, SHP'nin seçime girmesine karşın ya 300-350 milletvekili ile gelirse ne olacak, bu savunular nereye sığacak?

Bugünkü Tan'da bir espri manşette. Siyah çerçeve içinde "Vefat ve Başsağlığı", altında da:

"Muhalefeti kaybettik.

Cenazesi 29 Kasım 1987 Pazar günü sandıkların açılmasını müteakip Meclis önünde hazırlanacak katafalka konulacaktır.

İmza: Muhalefetin sahip çıkmadığı millet adına bir grup vatandaş."

Özal, kuşku yok, bayılmıştır bu ilana ve kimbilir nasıl gülmüştür.

Haydi seçime! Ama nasıl bir seçime?

(21 Ekim 1987 Çarşamba) Demirel'le görüştüm bu sabah. "12 Eylül'ün önümüze yığdığı sonuçları çekiyoruz" diyor.

Parti içindeki tartışmalardan, kargaşadan yakınıyor. "Bizim merkez yönetimine '40 haramiler' diyorlar. Milletvekillerine tabii merkez adaylığı vereceğim. Grup oldular, televizyona çıktık. O zaman bu adamlar iyiydi de şimdi kıçlarına tekme mi vuracağız? Parti önseçimle kendine gelebilir."

SHP hemen her yerde önseçime gidiyor. İnönü neşeli. Demirel ise 74 yerde önseçim yapıyor.

Herkes ANAP'ın iktidara geleceğini söylüyor. Ama, "Bizim halk belli olmaz" diye sürprize oynayanlar da yok değil. Ya ANAP, 190'da kalırsa? Aman, işte siz o zaman seyreyleyin gümbürtüyü!

(25 Ekim 1987 Pazartesi) Fikri Sağlar boykot isteyenlerin ANAP'ın oyununa geldiklerini, seçimlere girerek SHP'nin bu oyunu bozduğunu söyledi.

İzmir'de konuşan İnönü ise;

"Biz yasayı beğenmeyerek seçimlere girmezsek başkaları (yani ANAP) girer, demokrasiye inanmayanlar (yani ANAP) iktidara gelir" diyor.

Ne demek istediği belli:

SHP girmezse ANAP gelir. Ama SHP girer ve ANAP değil, SHP iktidara gelir.

Demokrasiye inanmayanlara iktidar yolu boykotla açılır.

İyi ama; ya ANAP 280'in üzerinde milletvekili ile gelirse ne olacak? Anayasa değişmeyecek mi? Demokrasiye inanmayanların iktidarı başlamayacak mı?

Hasan Cemal'le konuşan Özal, Anayasa değişikliklerine kapıyı açık tutmuyor gibi bir hava veriyor. İnanma! Cumhurbaşkanı'nın değişikliğe onay vermemesini, Özal bir yolunu bulur aşar.

(2 Kasım 1987) Önseçim yapıldı. Listelerde kargaşa.

İlginç olaylar da yaşanıyor. Örneğin, önseçime girmeyen, merkezden aday olan İhsan Sabri Çağlayangil'e itirazlar. 12 Eylül'den sonra AP'den DYP'ye kayan örgütte nedense 'eskilere', 'yaşlıdır, kenara çekilsin artık' diye salvolar.

Demirel anlattı: Bir Bursa heyeti gelmiş, Çağlayangil'in adaylıktan vazgeçmesini istemiş. Demirel "Ben karar veremem, Çağlayangil'e gidin" demiş heyete. Heyet Çağlayangil'i görmüş.

Çağlayangil, Bursalıların "Adaylığı bırakın" ricasına şu yanıtı vermiş:

"Madem ki beni istemiyorsunuz. O halde siz istifa edin."

Elbette doğru hareket ediyor Çağlayangil: Önseçime gitse 'giderdi!'

Oysa, Bursalıların Çağlayangil'e davranışları yakışıksız. Bu; zeki, sevecen ve kültürlü adam Bursa için, AP ve DYP için her türlü özveriye katlandı. Şimdi, 'gençler gelsin' diye zamane propagandası ile bir parti önde gidenine, büyüğüne bu türden hareketlerle karşı çıkılması yakışık almıyor.

Demirel de Bursa heyetinin ağzını kapamalıydı. Çağlayangil'le dostluğunu hep öven Demirel'den böyle bir davranış beklenirdi.

Geçende sık sık arayıp hal ve hatırını sorduğum Çağlayangil, bana "Bir kalıp hazırlanmış. Siyasi olaylar bu kalıba sokulmak isteniliyor" dedi. Sistemi eleştiriyor.

Seçim ortamını nasıl değerlendirdiğini sordum: "Garip şey" dedi:

"Herkes şikâyetçi, herkes memnun!"

Gerçekten de öyleydi. Hürriyet'in o gün yayımlanan anketi de Çağlayangil'i doğruluyordu: Halkın yüzde 58'i Türkiye'nin 'iyiye gittiğine inanıyor'du.

Peki ama, bu paradoks neden? Niçin herkes memnun, herkes şikâyetçi?

"Bugünkü şartlar ahlakın ve dürüstlüğün aleyhine işler" dedi Çağlayangil.

Ya seçim sonuçları?

Çağlayangil; "Seçime üç kala sor, neticeyi söyleyeyim. Bugünkü şartlar ürerse Turgut Özal kazanır. Ama ne şartların ne de milletin ne yapacağı belli olmaz" dedi.

Adaylıktan çekildiğine belki üzülüyordu. Ama belli etmiyordu. Düzgün olmayan cümlelerle adaylık konusuna fazla gönül koymamasını söyledim. Yanıtı sade, ama her anlama gelecek biçimdeydi:

"Üzerimden bir ipotek kalktı!"

Kuşkulanmıştım. "Ne gibi?" diye sordum:

"Bir partiye bağlı kalma ipoteği" dedi.

Bu yanıt, DYP'den de Demirel'den de koparak daha 'bağımsız' kalacağını gösteren, geleceğe dönük bir işaret değil miydi?

Bendeki izlenim, Çağlayangil'in Demirel'den de soğuduğu idi. Bursalılar heyetine karşı çıkmasını bekliyordu belki de. Adaylıktan da uzaklaştırılmasını sindirebilmiş değildi.

Bu sözlerin; Demirel adını vermeden DYP'den uzaklaştığı anlamına mı geldiğini sordum Çağlayangil'e:

"Aktif yük üzerimden kalktı anlamına söylüyorum. Kasaba kasaba, köy köy dolaşmaktan kurtuldum. İnançlarımda değişiklik yok" diyordu, ancak bu açıklama pek de doyurucu bir açıklama değildi.

Ama, bu sözlerin ötesinde 'bir kopma isteği egemendi Çağlayangil'e.

Ben öyle sanıyordum, öyle duyumsuyordum.

Çağlayangil'le birçok kez konuştuk. Fakat, hiçbirinde 1987 seçiminden önceki o duyarlı, dokunaklı konuşmayı yapmadı.

Başka konulara değindik. Uzunca süre aramasam sitem ederdi. Unutulduğunu söylerdi. Oysa öyle değildi. Milliyet'e –kitaplarını yazmadan önce– bir yazı dizisi hazırladım, yayımlandı.

Çağlayangil'in dışişlerindeki ilginç ve önemli anılarıydı.

Ne kadar titizdi. Bir sayfa metni yazardım, bir kez daha düzeltirdi, bir kez daha.

Çağlayangil'i aradığımda "Nasılsınız?" soruma, hep aynı yanıtı verirdi:

"İç güveyinden hallice" derdi.

Bir-iki anıyı kısaca yazmak istiyorum.

1965 genel seçimlerinden Adalet Partisi tek başına iktidar olarak çıktı.

Demirel, hükümet kuruyor. Hürriyet bürosunda bir gün sonra açıklanması beklenen Bakanlar Kurulu'nun listesini düzenliyoruz. Elimizde çarpıcı bilgi yok. Demirel evine kapanmış, son gün Başbakanlıkta kimileriyle temas ediyor. Biz, görüştüğü kişilerin kimliğine bakarak kabinede hangi koltuğa oturacaklarını tahmin edip liste hazırlıyoruz.

Pek çok bakanlığa kimlerin geleceğini keşfettik!

Ama, dışişlerine uygun bir isim bulamıyoruz.

İçimden geldi, "Yazalım şuraya Çağlayangil'in ismini" dedim, yazdık listeyi. Dışişlerini İhsan Sabri Bey'e verdik. Hürriyet ertesi günü çerçeve içinde bu listeyle çıktı.

Öğleden sonraydı. Telefon çaldı, arayan Çağlayangil'di.

"Benim dışişlerine geleceğimi nereden öğrendin?" diye soruyordu.

Anlattım, inanmadı. Ölene kadar inanmadı. Oysa, aptala malum olmuştu!

Sonra o anlattı:

"Başbakan beni çağırdı. Kabineye verdiği şekli anlattı, kimlerin hangi bakanlıklara geldiğini söyledi. Benden bahis yok. Ben hiç değilse –eskiden olduğu gibi– çalışma bakanlığına gelebilirim diye düşünüyordum. Yok. Kalktım, kapıya geldim. Demirel arkamdan seslendi:

'Tabii siz hangi bakanlığa geldiğinizi biliyorsunuz?'

'Hayır' dedim.

'Dışişleri Bakanı olacaksınız' dedi. Şaşırdım, 'Aman' dedim. 'Efendim ben, dışişlerinden anlamam, ben valilikten geldim.'

Başbakan 'Hayır' dedi. 'Siz dışişleri bakanı olacak ve bu işi çok iyi yapacaksınız.'

Diyecek bir şey bulamadım. Ama sen nereden öğrendin? Yoksa Başbakan mı söyledi?"

Hayır! Zaman geçmiş, doğruyu söylemekten niye kaçınayım? Çağlayangil'i dışişleri koltuğuna oturtmamız tamamen bir içgüdü eseriydi.

Çağlayangil'e –başta Metin Toker– çok ağır yüklendiler. Dil bilmez, dışişlerinden anlamaz diye yazmadıklarını bırakmadılar.

Oysa... Evet, oysa şiddetle eleştirilen Çağlayangil, gerçekten başarılı bir dışişleri bakanı oldu.

Bir diğer anı:

Devlet tiyatro ve bale sanatçıları Başbakanlığı adeta basmış.

Demirel'e sorunları anlatıyorlar. Gerilerde bir yerde duruyorum. Kapının hemen yakınında. İçeri Çağlayangil girdi. Önümüzde genç balerinler duruyor. Dönüp baktılar.

Çağlayangil, içlerinden birine "Nerelerdesin?" diye sordu. "İh-

san amcan yine seyahate gidiyor, bavulunu toplamasına yardım etmeyecek misiniz?"

Konuşma bu kadar. Büroya geldim, hınzırlığım tuttu. Çağlayangil'i aradım. Bağladılar.

"Efendim, acaba... küçük kızımız amcasının bavullarını toplamaya gelecek mi?" dedim.

Otuz saniye sessizlik oldu ve Çağlayangil kısa, özlü bir yanıt verdi:

"Yahu! Ne biçim adamlarsınız? Rüyamızda ihtilâm olsak öğreneceksiniz!"

Kahkahaları bastık.

209

Kıran kırana geçen bir seçim değildi 1987 genel seçimleri.

Hemen her parti, eski-yeni her Genel Başkan zaten referandumda eteklerindeki taşları dökmüşler, birbiri aleyhine söylenecek ne varsa, söylemişlerdi.

Bu nedenle 29 Kasım seçimleri, geride söylenmedik ne kaldıysa, onların söylenip dillendirilmesi ile sınırlı bir propaganda şeridinde geçti.

Sonuçlar daha önceden anketlerin gösterdiği yönde gelişti ve 1987 seçimlerinden ANAP, ikinci kez zaferle taçlanarak çıktı.

Sonuç: ANAP 292 milletvekili.

SHP 99 milletvekili.

DYP 59 milletvekili.

Oysa 1983 seçimlerinde ANAP 211 milletvekilliği kazanmıştı.

Fark ortadaydı ve ANAP, kendine uygun bir seçim yasası ile –zaten zayıf olan– rakiplerini vurmuştu.

300'e sadece 8 milletvekili kalmıştı.

O sıradaki söylenti, Özal'ın, 'milletvekili transferleri' ile 8 milletvekilini öteki partilerden alarak ANAP çoğunluğunu, bir Anayasa değiştirmeye yetecek sayıya yükselteceğini öne sürüyordu.

Özal, böyle bir yol izlemedi.

Zaten gereği de yoktu. 292 milletvekili, iki partinin iki-iki buçuk katı fazlaydı.

Bu rakamla bile Özal, dilediği oyunu artık kurabilirdi.

210

Not defterimden:

(30 Kasım 1987) Özal, bir basın toplantısı yaptı. Elbette kıvançlı, gururluydu, 'mütevazı bir görüntü' sergiledi. Kimi sataşmalar yapmaktan geri kalmadı.

Basınla ilgili soru şuydu: "Sizce, Türk basını seçim sonuçlarında etkili oldu mu?"

Özal'ın yanıtı:

"Çok fazla etkili oldukları kanaatinde değilim. Televizyon çok daha fazla tesirli. Bir de tabii her şeyi aynı şekilde yaz yaz. Mesela bir gazetemiz var. Günaydın! Her gün aleyhimizde yazıyor. Ne fark eder? Herkes alıştı artık. Bir de Cumhuriyet. Yazar da yazar. Mesela Cumhuriyet'te, şimdi ortalıkta görünmüyor, Cüneyt Arcayürek! Ne safhalar geçirdi. Yazılarını bir bir takip ettim. Yani insan bu safhalardan zor geçer, ümitlerim hep kırıldı şarkısını söylemesi lazım.

Ama basının benim üstümde hiçbir kuvveti yoktur.

Senden büyük Allah var, en basiti. Onu düşündüğünüz zaman basın daha tesirli olur."

211

Not defterimden:

(8 Aralık 1987 Salı) Demirel, saat 15.45'te evine gelmemi istedi.

Gittim.

Demirel'de bir süredir gözlediğim, fakat bugünkü konuşmamızda belirgin çizgilerini gördüğüm bir değişiklik var. Sanki daha önce çevresinden bana söylenenleri kanıtlıyor, o söylenenler sanki somutlaşıyor.

Daha doğrusu 'bencilliğin hayli artmış olması.' Hep söylerlerdi, en yakın olanlar, birlikte çalışmış olanlar. İnanmazdım. Üstelik davranışlarıyla bağdaştıramazdım.

Şöyle derlerdi: "Demirel, işine geldiği veya işine yaradığı sürece çok yakın, çok dost olur insanlarla. Ama işine yaramadığını anladığı zaman..." Tabii, bırakır o insanı demek isterlerdi. İsmi gerekmez, bir yakın çalışma arkadaşı şöyle derdi: "Demirel'in iki grubu vardır: Kullandıkları – düşmanları."

Ne zaman söylenenleri düşünmeye, ya da "Acaba?" sorusuna yanıt aramaya başlasam, Demirel'den bu irdelemeyi yalanlayacak davranışlar beklerdim.

O soru, "Acaba?" aklımdan çıkmazdı. Bazen doğrulanır, bazen yalanlanır.

Söyleşiye 15.45'te başlayamadık. Konyalılar gelmiş; fiyatlar, zamlar üzerinde konuşuluyor. Buğdayın fiyatı yüzde 40 dolayında artmış ama, gübrenin, mazotun fiyatı da.

Zirai Donatım'da bir traktör 7,5-8,5 milyon iken, birden 10-11 milyona fırlamış.

Demirel, bu konuşmalara benzinle ateşi birarada atıyordu. On beş dakika böyle geçti. Yalnız kaldık; ne çare, telefonlar rahat vermiyor. Oysa Demirel, önem verdiği bir konuşma olunca, fişi çeker, telefonları sustururdu. Hayır, hepsine yanıt veriyor. Her biriyle kesik kesik konuşma:

"Nasıl gidiyor? Ne var, ne yok?"

Bu soru, klasik sorusu. Her konuşmaya, her görüşmeye başlarken sorduğu soru.

Yıllarca değişmedi.

Ortada dönüp dolaşan söylentileri, olayları –sanki Demirel bilmiyormuş gibi– özetledim. "Bu iş sakın karakolda bitmesin" dedim.

"Ben de ondan korkuyorum" dedi. Yüz çizgileri dümdüz. Ne memnuniyet ifade ediyor, ne de olumsuz bir tepki veriyor.

İki kez ordu darbesiyle devrilen bir siyaset adamı, acaba aynı sonucu bir kez de Özal'ın görmesini mi istiyor? Doğrusu meraklı bir soru. Ama Demirel, bu konudaki soruyu –çoğu zaman yanıtlamayı istemediği sorularda olduğu gibi– sessiz karşılıyor.

Tam tersi bir olasılıktan –birdenbire– söz ettim: "Ama, Özal,

askerlerle anlaşarak iktidarını daha rahat bir ortamda sürdürebilir" dedim.

"Bu daha kötü" diye yanıtladı Demirel.

Hangisini yeğliyordu? Darbeyi mi, Özal'ın askerlerle uzlaşmasını mı? Renk vermiyordu. Bugün, kimi zamanlar olduğu gibi, çok tatsız bir havadaydı. Ya da benimle böyle konuları konuşmayı istemiyordu. Düşünceleri bulmacaya çeviriyordu.

Ben, bu ikinci soruyu niçin yöneltiyordum Demirel'e? Şundan:

MDP'den DYP'ye gelen eski TRT Genel Müdürü, emekli Musa Öğün Paşa, askerlerin seçimde, örneğin Kars'ta –Kars milletvekiliydi– Turgut Özal'ı desteklediğini söylemişti bana.

Kısa bir sessizlik oldu. Demirel konuştu:

"Gazeteler bizi bir desteklese. Hiç görmüyorlar. Pahalılığa alkış tutup hâlâ Özal'a destek verenler var." dedi; basının kendisini –artık– ön plana almasını isteyen bir çizgi çizdi. Oysa basın, DYP'nin büyümediğine, tersine küçüldüğüne inanıyordu. Siyasal yasakların kalkmasını istemişti basın; ama 'eskilerin' yeniden iktidara gelmesini istemiyordu.

Üstelik DYP, giderek oy deposuna dönüşen büyük kentlerde yok. Kırsal alan partisiydi, bir köylü partisi. Kırsal alanın, iktidar umudu vermeyen DYP'den kayabileceğini söyleyen ve hesaplayanlar da vardı.

Ya Cumhurbaşkanı TBMM'yi açış konuşmasında 'sataşırsa'?

"Sanmam" dedi Demirel. "Ama yaparsa yeri göğü bak nasıl kaldırırım. Tıpkı 1985'teki konuşmasına aynı tarihte yaptığım gibi."

1980 öncesi tartışılacak mıydı?

Demirel "Hem de nasıl" dedi. "Şimdi 'zemine' geldim. Artık Meclis'teyim. Yumuşak yumuşak söyleyeceğim, altında ne var diye düşünecekler. Hele Özal'ın 1980'de askerlere verdiği ekonomik rapor! Bak bunu nasıl tartışacağız.

ANAP içinde –bize gelsinler diye söylemiyorum– isim isim bildiğim 100 insan var. Eski ilişkiler..." Gülüyordu.

Erdal İnönü ile Ecevit'e –bir vesile bularak– gitmesinin yararlı olacağını söyledim.

"Bizimkiler Erdal İnönü ile konuşmamı istemiyorlar" dedi Demirel. Doğrusu hayretle karşıladım bu sözünü.

"Ama muhalefetin toplu hareketi?" diyecek oldum. Bakışlarını kaçırdı, "İstemiyorlar" dedi. Oysa, adım gibi biliyordum, Demirel istemiyordu. Demirel isteyecek de 'çevre karşı çıkacak' ya da 'çevre karşı çıktığı için Demirel o plandan vazgeçecek!' Güldürmeyin insanı!

Kısacası Erdal İnönü ile yakınlaşmak istemiyor. Ama bir kuşkusunu söyledi:

"Şayet DSP oyları SHP'ye kayarsa büyük kentlerdeki belediyeleri alır."

Seçimlerdeki başarısızlığı şöyle yorumluyor:

"Yasaklardan kurtuldum, bir ay sonra Genel Başkan oldum ve 1 ay sonra da seçime girdim. Eğer Erdal İnönü, Özal'a direnip seçimleri mayıs ayına aldırabilseydi, çok daha iyi sonuç alabilirdik." 'Yasaksız 60 günde ancak bu sonuç çıkar' demeye getiriyordu.

Oysa ne umutlar pompalanmıştı bizlere. ANAP tek başına gelemiyor ve DYP-SHP ortaklığına gidiliyor!

Demirel, "Kongreler zemininde 'halka' gideceğini" söylüyordu. "Meclis platformunda da iktidarı hırpalamayı" düşünüyordu.

Piyasaya göre, 'eski yüzlerin yeniden başarı kazanabilmesi için' ANAP iktidarının başarısız bir icraat sergilemesi gerekiyordu.

Oysa, Demirel seçimden önce "Halk yanıyor, ANAP nasıl oy alacak?" diye soruyordu.

Ama, almıştı işte! Vehbi Dinçerler'in hesabı doğru. Alınan oy oranlarına bakılırsa yüzde 19,5 oyla 100 kişiden 81'i Demirel'e, 100 kişiden 76'sı da İnönü'ye karşı.

Demirel'in 'yeniden dirilişi' bakalım nasıl olacak?

Cindoruk'a sordum; "Hiçbir şey yok. O, kafayı Erdal'a takmış" dedi. İnönü'nün boykotu reddetmesini bir türlü sindiremiyor Demirel.

İktidarı hırpalamak istiyorsa DYP, şöyle okkalı cinsten bir-iki belgeyle muhalefet gerekiyordu.

Demirel, "Bürokrasi yılgın. Belge gelmiyor" dedi. Bu kadar yıl devleti yönelt, ama iki belge getirecek 'sağlam ve bağlı adamın olmasın' bürokraside. Pes!

Ayağa kalktık. Dünya, Demirel'in çevresinde dönüyordu:

"Artık Meclis'teyim" diye yineledi. "Bir grubumuz var, müthiş bir şey (yani elinde, müthiş bir silahtı DYP Meclis grubu) Isparta'nın 140 bin seçmeni var, 110 bin oy almışım."

Yok, almayacaktı! Isparta bir baştan öteki başa Demirel iktidarlarında onarılmış, yenilenmiş, maddi olanaklar sağlayacak her türden desteği almıştı.

Havası şöyle: Mücadele demek, Demirel demekti.

Tabii DYP demek, Demirel demekti.

Bir de övünç duyduğu, dayanak kabul ettiği bir sözü sık sık yineliyordu:

"Arkamızda, 5 milyona yakın oy var, az mı bu?"

212

Batı basınında çıkan yorumları bildiğinden kısa süren söyleşide söz konusu bile etmedik. Oysa, seçim sonrası ilginçti Batı basını:

The Times, 1 Aralık 1987: "Muhalefet partileri, Özal'ın getirdiği Seçim Kanununu seçimlerde Özal'ı mağlup edeceği kanısıyla kabul ettiler, ama başaramadılar."

Financial Times, 1 Aralık 1987: "Özal rejimi, bazı yönleriyle Adnan Menderes'in 1950'lerdeki durumunu hatırlatıyor. Menderes rejimi zamanla daha fazla demogoglaşmış ve halkın desteğini yitirmeye başlamıştı. Ve o dönemde demokratik bir devrim olarak alkışlanan bir askeri darbe ile son bulmuştu.

Tarihin tekerrür edeceğini düşünmek için kesin hiçbir neden olmamakla birlikte, Türkiye'nin tam bir demokrasiye kesin olarak döndüğünden tamamiyle emin olmak için nedenler yeterli değildir."

Independent, 27 Kasım 1987: "Özal'dan etkilenmemek ve onu beğenmemek mümkün değil. Bir fikri belirtmek ya da savunmak için sesini yükseltmek zorunda olmayan nadir insanlardan biri. Sakin, iyi huylu, zeki, akıllı ve sağduyulu... Özal, muhtemelen Türk tarihinde en büyükler arasında yer alacak."

Yazar, bu yargılara Özal'ı Demirel'le karşılaştırarak vardığını yazının başında belirtiyor.

Hüsamettin Cindoruk, (Eski Genel Başkan), 10 Aralık 1987'de yeni bir muhalefet lideri gibi konuşuyor. Demecin gazetedeki başlığı zaten havasını veriyor.

"ANAP'ı DYP iktidar yaptı."

TBMM and içme töreni ile açılacak. Demirel, Meclis Başkanlığından gelen 'milletvekili belgesini' uzattı bana. Gurur duyuyor. Yasaktan, milletvekilliğine. "Dışişleri gıcır gıcır"mış. Yeni bir mücadele dönemine girdiğini söylüyor.

Bir ara "Aslına bakarsan yukarda Evren konuşur, Özal orada otururken (Meclis'e) gitmek içimden gelmiyor" dedi.

Not defterimden:

(14 Aralık 1987 Pazartesi) Olayları hafiften alaya alan gazeteci Mehmet Muhsinoğlu, yanımda oturuyordu Meclis'te:

"Eh... SHP'de ilk fraksiyon ortaya çıktı. 'Oturanlar' " dedi.

Cumhurbaşkanı Evren, TBMM'yi açış konuşmasını yapmak için kürsüye doğru ilerliyordu. SHP'de bir karışıklık. Ayağa mı kalkalım, oturalım mı?..

Manzara şöyle: DYP –Murat Sökmenoğlu ile Sümer Oral hariç– ayağa kalkmadı.

SHP'de, İnönü ayağa kalkınca bir kısım milletvekilleri Evren'i selamlamak için ayağa kalkmaya davrandı. Geride kalan birçok milletvekili, kalkmadı, oturdu!

Bir bölüm SHP'li ise, örneğin Abdullah Baştürk, Kemal Anadol gibi, İstiklal Marşı'ndan hemen sonra dışarı çıkmışlardı.

Ali Topuz ise TBMM Genel Kurulu'ndan önce grup önermiş, Erdal İnönü'ye kabul ettirememişti.

Evren'in konuşma yapma kararı, TBMM'yi birbirine sokmuştu sanki.

SHP Genel Sekreteri Sağlar, Evren'e bir öneride de bulunmuştu. And içme töreninden sonra konuşmasını istemişti. Ama, Evren, saatler sürecek and içme töreninden sonra konuşursa salonda üçbeş milletvekili bulacağını hesaplamış, doğrusu haklı olarak, öneriyi geri çevirmişti.

Evren, Başkanlık Divanındaki kürsüye geldi. ANAP milletvekilleri ayakta, alkışlıyor.

SHP sıralarında İnönü ve küçük bir grup alkışlıyor ve hemen oturuyor.

DYP sıralarında ne alkış ne ayağa kalkma. Oturuyorlar.

Baransel akşam üzeri Evren'e, muhalefetin ayağa kalkmamasını nasıl değerlendirdiğini sormuş, yanıt alamamış.

"Sordum" dedi, "cevap alamadım!"

Özal ise, eylemi "Şaşkınlık" diye niteliyor.

Basın locasından izleyicilere baktım. Semra Özal, bir yanında Sevil Erdem (Kaya Erdem'in eşi), öteki yanında Berna Yılmaz (Mesut Yılmaz'ın eşi) oturuyor.

Bir ara koridora çıktım. Acaba Demirel, Evren'in açış konuşmasına ne diyor, ne düşünüyordu?

Kısa bir not gönderdim:

"Sayın Beyefendi,

Uzun süre dışarı çıkamayacaksınız. And içme töreni süresince. Kısa bir izlenim verir misiniz yazı için?"

Yanıt geldi bir süre sonra:

"Bölge valiliği önerisi... Demokrasinin sınırları tartışılır.

Meclis Başkanı'nın (Cumhurbaşkanı konuşurken yanında) ayakta durması yanlıştır. Lüzumsuzdur. İrade üstünlüğü ile bağdaşmaz. Cumhurbaşkanı'nın konuşmasında kimseyi açıktan rahatsız edecek bir durum yok. Tartışılabilecek konular var.

Seçim hakkında söylediği şeyler tartışma konusu olur. Mesele Cumhurbaşkanı'nın söylediği gibi değil.

Bir nevi hükümet programı okunuyor izlenimi var. Bu da çeşitli şekilde tartışılabilir.

Cumhurbaşkanı'na Meclis Başkanı'nın yerini ikramı yanlıştır."

Basın olayı onaylamadı. Muhalefetin ayağa kalkmamasını eleştirdi.

Not defterimden:

(17 Aralık 1987-18 Aralık 1987) Özal yeni hükümetini ilan edecek. Gelecek pazartesi. Bir ara Demirel ile konuştum, işte söyledikleri:

"Yukarısı ile Özal, birbirini tamamlıyor. Evren de pılısını pırtısını toplasın artık. 'Türkiye'nin önümüzdeki iki yıl sorunu Çankaya olacak.' Özal öyle bir fırsat yakaladı ki 292 rakamlı tepeyi (Çankaya'yı) bırakmaz."

"Hükümette büyük değişiklik yapar mı?"

"Yapmaz. Yapmaya kalksa hanım razı olmaz."

"Köşk'e, pılıyı pırtıyı toplaması aşamasına geldiğini söyleyecek misiniz?"

"Söylemem. Daha o kadar sıkı fıkı olmadık Köşk'le."

Toker'e göre, ordu, Özal'a Çankaya'ya çıkması için izin vermez.

Demirel'e göre, Necdet Öztorun'a yaptığını Torumtay'a yapar Özal, ordudan ses çıkmaz.

Ne günler!

DYP'liler Özal'ın yurt düzeyinde seçimlerde 100 milyar dağıttığını öne sürüyorlar. Örneğin Esat Kıratlıoğlu'na göre, Nevşehir'de adam başına 40 bin! Vay...

"Kime ve hangi amaçla, soracaklar"mış.

(21 Aralık 1987 Pazartesi) Liderler bugün Köşk'e çıktı.

Yıl sonuna geliyoruz. Yeni hükümet belirlendi. Erdal Bey'le konuştum: "Cumhurbaşkanı, geçen konuşmalarına göre daha tarafsız, her konuyu tartışmaya açık" dedi. Hanefoğlu'ndan sonra Dışişlerine Mesut Yılmaz'ın gelmesine değindik.

İnönü, "Özal, istediğini daha fazla yapabilir dış politikada" dedi.

Gece Demirel'e Köşk görüşmesini ve yeni hükümetle ilgili izlenimlerini sordum:

"Hükümet? Arka odalarda oturanlar ön odalara geçti. Sol veya fa anahtarıyla Özal artık hükümeti idare eder" dedi.

Sonra Evren'e geçti:

"Fevkalade nazikti. Geçen görüşmemizden daha rahattı. Tebrik etti, çay söyledi.

'İlk önce siz konuşun, elbette söyleyecekleriniz vardır' dedi. Görüşlerimi yazı ile intikal ettirmemin üzerinde durdu. Oysa bu görüşmelerin özü bu değil. Karşı çıktım. 'Ancak yazı ile söylersem işin esprisi kaçar,' dedim. Yazılı dökümanların karşısındayım.

Evren: 'Tabii, tabii.'

Demirel: 'Şimdi bazı görüşlerimi söyleyeceğim. Seçimler yapıldı. Ben iki buçuk aydır işin içindeyim. 6 Ekimde size geldim, bu yasa ile kargaşa çıkar, dedim. Önseçimin yasaklanması kargaşa çıkardı. Önseçim yapıldı. O da kargaşa çıkardı. Seçim yapıldı. Başkanı

olduğunuz devlet seçime çok karıştırıldı. İlçenin il, kasabaların ilçe yapılacağı vaadi, bunların hepsi devlet işidir.

Fak-Fuk Fon'u fukara içindi. Seçim için kullanıldı. Ziraat Bankası seçimden yorgun çıktı. Aralık başından beri Ziraat Bankası kredi vermiyor, durdurdu. Valiler, kaymakamlar fena halde kullanıldı. Ormanlar yağma edildi. TRT bir faciaydı. On gün kalıncaya kadar seçime, TRT kurdela kesti. Millet iradesi tam çıkmadı. (Demirel, Evren'in TBMM'deki konuşmasında seçimlerin olağan koşullarda yapıldığını söylemesine karşılık veriyor.)

Bu sonuç (292), halkın ekonomik politikalarını desteklediğini göstermez. Üstelik enflasyon bir birikim sonucu da değildir. (Evren, enflasyonun 'yılların birikimi' olduğunu söylemiş, ANAP'ı koruyor gibi bir izlenim vermişti.)

TRT üzerinde yine duracağım. Bir-iki dakika biz konuşuyoruz. Bir saat onlara veriliyor. Millet gerçekleri öğrenemiyor.

12 Eylül öncesini çok kullandılar. 12 Eylül'ü istismar etmeye devam ederlerse, biz de konuşmaya başlarız. Özal, 12 Eylül'ün ne içinde ne dışındadır. (Evren'i dolaylı yoldan uyarıyor.)

Bir ülke on günde yüzde 30 pahalılanıyorsa bu ne piyasanın, ne de liberal ekonominin ürünüdür, devlet ekonomisidir.

20 milyona çıkan konut bugün 26 milyona mal oluyor.'

Evren: 'Çaresi nedir, nasıl durdurulur?'

Demirel: 'Enflasyondur çaresi. Enflasyon durursa bu fiyatlar da durur.'

Evren: 'Bakan yardımcılıklarına taraftar mısınız?'

Demirel: 'Hayır!' "

Evren, Demirel'e Anayasa'nın hangi maddelerinin değiştirilmesini istediğini sormuş. Hatta Anayasa'daki 15. maddenin MGK üyeleri hakkında soruşturma açılmasını engellemediğini söylemiş.

Demirel, bu maddenin 'bazı kimselerin töhmet altında kalmasına yaradığını' söylemiş Evren'e.

"Evren: 'Meclis'te kavga olmamalı.'

Demirel: " 'Biz de istemeyiz. Arada sırada parlar, bakmayın.' "

Demirel, görüşmenin 1,5 saat sürdüğünü ve olumlu geçtiğini söylüyor.

213

(21 Aralık 1987 Pazartesi, Evren'in anılarından)

"Öğleden sonra da Demirel geldi. Odadan içeri girerken güleryüzle 'Saygılar sunarım' dedi.

Gazetecilerle konuşurken 'Anayasa'nın geçici 15. maddesi kaldırılmalıdır. Cumhurbaşkanı Mehmet Keçeciler'in bakan olmasını veto edemez' gibi daha buna benzer bir sürü beyanat verir. Meclis konuşmam sırasında ayağa kalkmaz, bana gelince de saygılar sunar."

Yorumsuz!

214

Artık 1988'e başlayacağız. Değişik ve renkli günler geliyor.

Evren ile Demirel arasındaki hesaplaşma bu yıl –ama mutlaka– sürecek ve hatta şiddetlenecek!

Anayasa değişikliği yine sahnede. Özal, uzun bir Anayasa metni istemiyor. Ona göre, "Anayasa sadece özgürlükleri ve temel hakları içermeli."

(Meclis 'zemininde' ilk kapışma)

Demirel, yıllar sonra kürsüde. Özal hükümetinin programı üzerinde görüşlerini söyleyecek. Herkeste bir beklenti var. Yıllar sonra ne yapacak, diye.

Ne yapacak? Hiç! Evet, ama nasıl bir performans gösterecek?

Üstelik 'eski arkadaşı, müsteşarı'na karşı ilk çıkışı bu konuşma.

DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Dülger konuşmayı daha sonra kitap haline getirdi ve önsöz olarak şunları yazdı:

"12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden, konuşmanın yapıldığı tarih olan 28 Aralık 1987'ye kadar geçen 7 yıl 3,5 aylık dönem zarfında, Sayın Süleyman Demirel ilk defa eşit şartlar içinde, konuşmasının saptırılmadığı, kısıtlanmadığı ve aynen devlet televizyonundan yayımlandığı imkânı elde ediyordu."

Demirel, başarılıydı. Başarısını bir bakıma ANAP milletvekille-

rine borçlu sayılabilirdi. Zira, durmadan laf atıyor, Demirel'in sözünü kesmeye, konuşma düzenini bozmaya çalışıyorlardı.

Bu taktik ters tepti. Söz atıldıkça Demirel açıldı, hepsine yanıt verdi.

Daha sonraki günlerde, 28 Aralık deneyimi ile ANAP'lılar Demirel konuşurken laf atmadılar, sessiz dinlemeyi yeğlediler.

Konuşma, klasik bir Demirel konuşmasıydı. Her konuya kendi görüş açısı ile değiniyordu.

Yasaklar bölümü canlı bir bölümdü. Demirel şöyle dedi:

"Şimdi bu dokümanın başında hükümet icraatı anlatılırken, siyasi yasakların kaldırıldığı da yazılıyor.

Siyasi yasakların kaldırılması bu siyasi iktidarın icraatı değildir. (ANAP sıralarından gürültüler) Evet... Evet, siyasi iktidar, siyasi yasaklar karşısında turuncudur, millet mavidir. Yasakları kaldıran millettir. (DYP ve SHP sıralarından 'bravo' sesleri, alkışlar)

'Efendim, biz bunu getirmeseydik bu yasaklar kalkmazdı...' Götürmeseydiniz... Kim dedi size götürün diye?.. Götürmeseydiniz!.. (DYP ve SHP sıralarından 'bravo' sesleri, alkışlar)

Ne diye götürdünüz? 'Kaldırmayın' diye götürdünüz, 'kaldırın' diye değil. İyi ki böyle yaptınız. Hiçbir şeyin minneti altında değiliz! Yaşasın millet, millet yaşasın! (DYP ve SHP sıralarından 'bravo' sesleri, alkışlar)"

Not defterimden:

(28/29 Aralık 1987 Salı-Çarşamba) Sabah Demirel aradı, Hürriyet Meclis'teki konuşmasına dört yıldız vermiş, "Çok memnunum" dedi.

Dün başarılı bir konuşmayı kutlamak için aradığımda, Özal için "Bu adam yalancı, bak daha neler yapacağız" diyordu.

TBMM konuşması, bir çeşit enerji, istek şırınga etmiş Demirel'e. Çok canlı.

Bir perşembe geceydi.
Yeni yıla girdik.
1988!

On İkinci Bölüm

SİYASAL KAVGALARIN BİLİNMEYEN, YAZILMAYAN GERÇEKLERİ

1. Demirel, Kenan Evren'le konuştuktan sonra (13 Mayıs 1988): "Ufunetimi boşalttım."

2. Demirel (4 Ocak 1988): "Özal, Cumhurbaşkanlığı fırsatını kaçırmaz. Doğrusu ben de Turgut Özal'ın durumunda ve yerinde olsam, hemen kendimi seçtiririm."

215

Turgut Özal, yeni yılın ilk günleri, Çankaya planını uygulamaya girişti.

Söylentiler, artık resmi bir kimlik kazanıyor.

Özal, Cumhurbaşkanı seçimine daha bir buçuk yıl varken, konuyu birden gündeme getirmekte haklı.

Zira, acelesi var.

Bu acelenin nedeni gayet basit: Özal, Cumhurbaşkanlığı konusunda olumlu ya da olumsuz görüşleri içerecek tartışmaları başlatıyor ve...

"Özal'ın Cumhurbaşkanlığı fikrine kamuoyunu hazırlıyor, ısındırıyor."

1988 yılının hemen her ayında zaman zaman Özal, zaman zaman da parti liderleri Çankaya konusunu tartıştılar.

Özal, hemen her konuşmasında Cumhurbaşkanı olacağını söylemedi.

Ama olmayacağını da... söylemedi.

Oysa, kafasına koymuştu: Evren'den sonra Cumhurbaşkanı olacaktı!

İnişli çıkışlı demeçleri hem çevresini, partisini hem de halkı Cumhurbaşkanlığına alıştırmak içindi ve Çankaya, planının bir parçasıydı. Üstelik önemli bir parçası: Başlangıç bölümü.

O kadar düzenliydi ki hazırlığı, sık sık görüştüğü, hatta hiçbir şey saklamaz göründüğü Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'i –bile– aldattı.

Evet, asıl amacını saklayarak,

Evren'i de aldattı!

216

Cumhurbaşkanlığı henüz ham bir tartışma konusuydu.

Yer yer Özal'ın Çankaya arzusundan söz ediliyor, yazılıyordu.

Bir yandan da Cumhurbaşkanlığı seçiminin yöntemi üzerinde çeşitli görüşler tartışılıyordu.

Başta Evren, zamanı geldiğine inandığı için Demirel, Cumhurbaşkanlarını halkın seçmesini istiyorlardı. Evren'in 1982 Anayasası MGK'da konu tartışılırken Cumhurbaşkanını halkın seçmesini istediği, ama kabul ettiremediği biliniyordu.

6 Ocak 1988 Çarşamba günü, böylesi bir tartışmaya renk katan bir demeç Hürriyet gazetesinde boy gösterdi.

Konuşan Turgut Özal'dı. "Bence bu konuda getirilebilecek en önemli yaklaşım, Cumhurbaşkanının halkın oyu ile seçilmesini sağlamaktır" diyordu.

Sürdürüyordu sözlerini: "Böylece milletvekili seçilme yeterliliğine haiz herkes aday olabilir.

Bana gelince, ben hizmeti nerede iyi yapabileceğime inanırsam ona karar veririm.

Bu nedenle aday olabilirim.

Ama olmayabilirim de."

Esnek sözler. Bir ipucu vermeyen irdelemeler. Bu sözlere bakıp, Özal'ın Cumhurbaşkanlığını istediğine veya istemediğine karar vermek olanaksızdı.

Zaten, sonradan anlaşıldık ki, Özal'ın yapmak istediği de buydu.

Fikri yaymak, ısındırmak ve tartıştırmak!

Sonrası gelirdi. ANAP grubu 292 kişiydi. Direnmeler olsa bile, Anayasa'nın koyduğu seçim yöntemine göre dördüncü turda Cumhurbaşkanı seçilirdi.

En ufak engel yoktu.

İş, olayı sebrinkanlılıkla götürmek, günü gününe işlemekti.

Muhalefet ne söylerse söylesin; önemli olan kamuoyuydu. Basın Özal'ı destekliyordu. Hatta Cumhurbaşkanı olması için yayınlar yapılıyordu.

İşte örneği: Özal'ın Hürriyet'te çıkan demecini öteki gazeteler alıyor ve Özal'ın adaylığını destekliyordu.

Bir gün sonra ise...

217

Bir gün sonra ise, Cumhurbaşkanı Evren, Başbakan Özal ile haftalık görüşmesini yapıyordu. (7 Ocak 1988 Perşembe)

Özal doğrudan konuya girdi. Gazeteler bir süredir gelecek yıl Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyacağını yazıyordu.

"Böyle bir niyeti yoktu."

Başbakanlığı ve ANAP lideri olarak kalmayı yeğliyordu.

Eğer ayrılacak olursa parti içinde büyük dalgalanmalar olabilirdi. (Tabii söylemiyordu o sıra ama, onsuz Türkiye düşünülemezdi. Ayrılırsa memleketin hali nice olurdu?!)

Ayrıca, Cumhurbaşkanlarının halk tarafından seçilmesinden yanaydı. Çankaya ile genel seçimlerin aynı zamanda yapılmasını istiyordu. Hem de Cumhurbaşkanları 7 yıl için değil, milletvekilleri gibi 5 yıl için seçilmeli, Meclis her genel seçimde yenilenirken Cumhurbaşkanı da seçilmeliydi.

Bu yöntem kabul edilirse, kısa süreler içinde Cumhurbaşkanı iki kez seçilecekti. İlk seçim 1989'da Evren'in süresi tamamlanınca yapılacak; ikinci ise, 1987'de seçilen TBMM dönemi 1991'de sona erince gerçekleşecekti.

Evren dinliyordu ve Özal, Çankaya ile ilgilenmediğini gösteren bir-iki cümle söyledi:

"Bu nedenlerle Anayasa'da bu yönde yapılacak değişiklikten sonra 'adayını' açıklayacak"tı.

"Evren'i ikinci kez aday gösterecek"ti.

Açıklamaları ve öneriyi dinleyen Evren, konuşmanın gerisini –anılarında– şöyle anlatıyor:

"Bunun üzerine ben de kendisine;

'1980'den beri çok yoruldum. Ne kadar zor durumlarla karşılaştım. Ömrümün sonuna yaklaştım. Artık biraz da dinlenmeye ihtiyacım var. Yaptığım hizmetler yeter. Yerleşeceğim evimi bile yaptırmaya başladım' dedim.

Özal, 'Ben de aynı durumdayım. Memleket, millet menfaati gereği bu görevlerde kalmamız gerekir' diye karşılık verdi.

'Şimdi bunu konuşmamızın sırası değil, kapatalım bu meseleyi. Cumhurbaşkanlığı seçimine daha iki seneye yakın zaman var. Zamanı gelince konuşuruz' diyerek konuyu kapattım."

Ne ki, daha sonraki aylar öyle gelişmeler oldu ki, Evren müthiş bir düş kırıklığı yaşadı.

218

Özal'ı tanıyamamış olmaktan kaynaklanan düş kırıklığı.

Karşısındaki kısa boylu, şişman, gözlüklü, gülümser, yumuşak sesli insanın devletin tepe noktasındaki görüşmelerde aldatan, yalan söyleyen bir tutum izlemeyeceğine inanmanın yarattığı bir düş kırıklığı...

Kenan Evren Paşa, yıllar sonra anılarına bir not ekliyor ve "Özal bu konuyu bir daha benimle hiç konuşmadı" diyor.

"Hatta" diye ekliyor; "1989 senesinde yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimleri iyice yaklaştığında ve basında da kendisinin aday olacağı yazıldığında bile bana bundan hiç bahsetmedi."

Evren Paşa, Özal'ı ve tutumunu yorumluyor:

"Şimdi düşünüyorum da demek ki Özal o zaman bana söylediklerinde samimi değildi.

Benden hayır cevabını alabilmek için böyle bir senaryo hazırlamış.

Hem doğru bir değerlendirme yaparak partisinin başından ayrılmaması gerektiğini vurguluyor, hem de 1989 Cumhurbaşkanlığı seçimi yaklaştığında tarafımdan kendisine 'Eğer Cumhurbaşkanı seçilirsen partinde çok dalgalanmalar olur. Partinin başına geçme mücadelesi başlar. Bu parti senin çocuğun sayılır. Sen çocuğunu bırakıp gidiyorsun. Siz ne yaparsanız yapın diyorsun' şeklinde söylediğimde bana uzun uzun Cumhurbaşkanı seçilmesinin yararlarından bahsetti ve benim telkinlerimi dinlemedi."

Bu arada bir not da ben düşmek istiyorum: Demirel de 1993'te Özal öldükten sonra 'Çocuğu sayılan partisini bırakarak' Çankaya'ya çıktı. "Memlekete daha hayırlı hizmetler yapmak için."

Üstelik Özal'dan farklı bir görüşe sahipti: Cumhurbaşkanı olmayı istemediğini –geçen yıllarda– birkaç kez söylemişti.

Ama özel söyleşilerde, laf arasına "Cumhurbaşkanlığı öyle bir makam ki, reddedilmez" cümlesini de sıkıştırmayı ihmal etmiyordu. Hatta, "Özal'ın yerinde olsam hemen kendimi seçtiririm" diyecekti.

15.11.1990'da Meydan gazetesine şunu söylüyordu Demirel:

"Kimse korkmasın. Cumhurbaşkanı olmayacağım."

Ama 'oldu.'

1993 yılı olaylarını izlerken göreceğiz.

Demirel'in Cumhurbaşkanı olma isteğini kamuoyuna açık konuşmalarında bulmak olanaksızdı.

Demirel'in Cumhurbaşkanı olma isteği, ancak özel söyleşilerde apaçık ortaya çıkıyordu.

Bir ön özet vermek gerekirse şunlar söylenebilir:

Birisi (Özal) Çankaya'ya çıkacak yolları bizzat kendi hazırladı.

Sadece istekli değildi. Bu konuda planı vardı. 1987 seçimlerinden beri bu planı amacı yönünde adım adım uyguladı.

Öteki (Demirel) Çankaya'ya çıkmasını sağlayacak bir oldu bitti-den yararlandı.

Ama Demirel ve çevresi –tersine savlara karşın– Çankaya'ya çıkmayı o denli istiyorlardı ki...

Cumhurbaşkanlığı Özel Müşavirliğinde bir gün, lafı açıldı. Belki de boş bulundu, Demirel'in yıllardır özel sekreterliğini yapan

Emel Yatmaz, Cumhurbaşkanlığı seçimlerini anımsarken, "Ah!.. Beyefendi'nin Cumhurbaşkanı olmasına ne kadar dua ediyorduk" dedi.

Buz gibi bir sessizlik oldu. Demirel duymamazlıktan geldi.

İstenmeden söylenen bu söz; o günlerdeki Demirel gerçeğine pek uygun düşmüyordu.

Özal amacını olabildiğince açık söyledi.

Demirel bu konuda kimseye sır vermeyen, zaman ve zemini uygun gördüğünde üzerine atlayan bir siyaset izledi.

219

Yıllar sonra Evren şu notları yazıyor:

"Onun için Özal bu söylediklerinde (7 Ocak 1988'de Köşk'te söylediği sözlerde) samimi değildi diyorum. Veya partisinin 1992'de yapılacak seçimlerde iktidar olamayacağını anladı. 'Muhalefette kalmaktan ise (Özal'ın asla muhalefete düşmeyeceğini sık sık yinelediğini dikkate alan Evren bu yargıya varıyor olmalı) Cumhurbaşkanı olarak 7 sene daha kendimi garantiye alırım' diye düşündü."

220

Özal, kurgusunu hazırladığı oyunu perde perde sahneye aktarıyordu.

Cumhurbaşkanı Evren'le 7 Ocak 1988 günü yaptığı görüşmeden sonra, Çankaya Köşkü kapısında basına konuştu.

Gazeteciler "Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmede 'Çankaya sorunu' gündeme geldi mi?" sorusuna yanıt aradılar:

"Hayır" dedi Özal: "O konuları görüşmem."

Daha sözün başında yalan söylüyordu ve "Bu yalan değil, benim ifadem var. Olabilirim de olmayabilirim de diye" diyordu.

Bir gazeteciye göre, "görüştüğü parti üst düzey yetkilileri Özal'ın adaylığını destekleyeceklerini" söylemişlerdi:

"Bu mesele başka, bir kimsenin Cumhurbaşkanı adayı olabilmesi başka" diye karşılık verdi:

"Bazı köşe yazarlarımız ben aday olacağım diye çat çat çatlıyor. Öyleleri var. Ben öylelerine kızıyorum. T.C. Cumhurbaşkanı olmak için milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak kâfidir. Bir de yüksek tahsil vardır. Bu şartlara sahip olduğuma göre, aday olabilirim de. Ama olmayabilirim de. Onun için de kimsenin sevinmesine lüzum yok."

Ya "sistemde bir değişiklik düşünüp düşünmediği?"

"Hayır. Cumhurbaşkanının bugünkü haliyle yetkilerine bir ilave ve çıkarma yapılmadan halk tarafından seçilmesini tercih ederim.

O vakit Cumhurbaşkanı filanca partinin falanca partinin seçtiği Cumhurbaşkanı olmaz, halkın seçtiği Cumhurbaşkanı olur. Bu daha doğru olur.

Halka bu yetkiyi vermek lazım diye iddia ediyorum. TBMM'ye değil halka götürmek lazımdır. Yalnız düşündüğüm de şu:

Bu seçim milletvekili seçimi ile paralel olmalıdır. Yani Fransa'daki duruma düşmemelidir. Bir tarafta farklı bir partinin aday gösterdiği, ilerde partiler aday gösterecek. İster halk, ister Meclis seçsin partilerin adayı olacaktır.

Biz ne kadar tarafsız diye söylesek bir partinin adayı olduğu da unutulmayacak. O bakımdan diyorum ki, Cumhurbaşkanımızın seçildiği süre ile milletvekillerinin seçildiği süre paralel olmalıdır.

Erken seçime karar verildiği zaman, bunu Cumhurbaşkanı da uygun görmelidir."

Oysa, uzun uzadıya irdelenen böylesi görüşlerin hiçbir değeri yoktu.

Evet, ANAP TBMM'de 292 milletvekili ile üstün bir çoğunluğa sahipti ama, Anayasa'yı değiştirme olanağından yoksundu.

Bu dolambaçlı yollar da Özal'ın oyununa dahildi.

221

Demirel, Özal hükümetine yükleniyor.

12 Eylül hesaplaşması için fırsat kolluyor. Gezilerinde hem hü-

kümete, hem de "Bu hale neden ve nasıl geldik" gibi bir her zaman sorduğu ve yanıtladığı sorulara yer veriyor.

"Hükümetin her olayda 12 Eylül istismarcılığı yaptığını" belirtiyor Demirel ve bir de öneride bulunuyor Özal'a:

"12 Eylül tartışmasını, öncesi ve sonrasını TBMM'de görüşelim ve halkımız televizyondan izlesin!"

Sürekli seçim istiyor Demirel. Özal geri çeviriyor ve Demirel, fırsatı yakalamış, yanıtlıyor:

" 'Yenilen güreşe doymazmış,' demiş. Devlet gücüyle yüzde 36 oy alacaksınız. Buna galibiyet diyeceksiniz. Eşit şartlar altında olmayan yarışın neticesi kimseye onur getirmez."

Konuşmalarına değişik benzetmeler yerleştiriyor.

Nevşehir'de "İktidar kavak altında yetişen kabak" demiş.

Şubatın sonlarına doğru, "Siyaset, her akşam her şeye gebedir" diyor.

Türk siyasal yaşamından eksik olmayan sözcük, yine sahnede: Darbe!

Demirel 21 Şubat 1988'de, "Türkiye, müdahale beklentisini kafasından çıkarmalıdır" diyor.

İnönü de aynı yargıyı dile getiriyor ve ekliyor: "Özal, muhalefeti ara rejimle korkutuyor."

Seçim gelmiş geçmiş. Çok kısa süre önce yeni bir iktidar gelmesine karşın, muhalefet ANAP'ın bittiğine inanıyor.

Demirel, şubat sonlarında "Bu iktidarın müddeti bitmiş" diyor: "Daha yüzyıl verseniz bu işin altından kalkamazlar."

İnönü, ara rejimden söz ederken, Demirel başka bir çıkış yapıyor: "Türkiye'de örtülü bir ara rejim yaşanıyor."

Arada sırada Türk siyaset kültüründen örnekler izliyorduk:

Özal'a "Zekâ fukarası" diyor Demirel ve ANAP'tan yanıt geliyor: "Hırs küpü!"

Cumhurbaşkanlığı sorunu bir iniyor, bir çıkıyor. Demirel, Evren'in ikinci kez Cumhurbaşkanı olmasını Anayasa'nın engellediğini söylüyor. Oysa –tabii içten değil– Özal, Anayasa'yı değiştirmekten söz ediyor.

Demirel'e göre, Özal Cumhurbaşkanı olamaz.

DYP lideri nisan ayı sonlarına doğru yaptığı bir konuşmada, "Ben 25 yıldır hiç yanlış yapmadım" diye iddialı bir irdeleme yapıyor:

"Sizleri açız diye bağırtmadım. İşsiz bırakmadım. 35 yaşında genel müdür, 40 yaşında Başbakan oldum.

Makam hırsım yok."

Fakat, ANAP'lılar Demirel'i 'hırs savıyla' yakalamışlar, arkasını getiriyorlar. Eyüp Âşık;

"Süleyman Demirel ihtiras hastalığına tutulmuş. Büyük oyuncaklarla oynamaya alışmış. Oyuncağı elinden alınınca kıyametleri koparıyor" diyor.

Mehmet Keçeciler de yükleniyor:

"Sayın Demirel, hep böyledir. Vakti geçtikten sonra efelik yapar, kabadayılık taslar. Mesela, 12 Eylül'de şapkasını bırakır, Başbakanlıktan kaçar. 12 Eylül idaresi tamamen uzaklaşınca efelik taslar."

222

'Efelik taslamaya' bir başka bozulan daha var.

Çankaya'da oturuyor, Demirel'in yurtiçi gezilerinde söylediklerini dikkatle inceliyor, izliyordu.

Çankaya'da oturan Evren, Demirel'e bozuluyor ve ilk fırsatta söylediklerine yanıt vermeye hazırlanıyordu.

Örneğin, Demirel'in Trabzon ve Samsun'da halka pahalılıktan yakınırken "Bu hükümetin yaptığı zulümdür, bu iktidar partisi 12 Eylül sofrasından hâlâ yemek yiyor, partiler kapanmasaydı bunlar iktidar olabilirler miydi?" demesini sindiremiyordu.

O da Trabzon'da yanıt verecekti. "27 Mayıs 1960 müdahalesi yapılmasaydı acaba Demirel'in partisi mevcut olur muydu?" diyordu.

Demirel'in DYP Ankara İl Kongresinde yaptığı konuşma bardağı taşıran son damla oldu.

Demirel, 12 Eylül'den önceki döneme değiniyor; "Ben ne yapabilirdim ki? Elimde güvenlik güçleri var. Görev yapmıyorlar" diyor ve ekliyordu:

"Partili vatandaşlara veya milletvekillerine silah dağıtıp onlarla mı teröristlerle mücadele edecektim? Neden partileri kapatırlar? Senelerce kurulmuş partiler kapatılırsa, elbette böyle sıkıntılar başlar."

25 Nisan 1988 Pazartesi günü yapılan bu konuşmanın üzerinden beş gün geçti.

Evren, turizm yılını açmak için Trabzon'a gitti ve...

Büyük bir kavgaya yol açan bir konuşma yaptı.

On Üçüncü Bölüm

İPLERİN GERİLDİĞİ VE KOPTUĞU GÜNLER

–On beş gün süren kavga–
"Demirel: 'Ufûnetimi boşalttım!'"

223

12 Eyül'den söz açılınca savaş davulları çalan Süleyman Demirel'in beklediği fırsat 30 Nisan 1988 günü çıktı.

Demirel'e bu fırsatı veren Cumhurbaşkanı Kenan Evren'di.

Trabzon'da yaptığı bir konuşmada silahı ilk çeken Evren oldu.

Demirel uzun zamandır –aşağı yukarı yedi yıldır– barut fıçısı gibiydi, patladı!

Çarpışmanın ana konusu Türkiye'nin 1960'dan beri değişmeyen 'beylik konusu' darbe ya da askeri müdahaleydi.

Ayrıntılara girmeden önce özetlemek gerekirse çatışmayı Evren; "Türkiye, 12 Eylül öncesine dönecek olursa, bundan kurtaracak kuvvet Silahlı Kuvvetlerdir," içeriğinde bir konuşmayla başlattı.

Demirel, susacak değildi: "Sayın Evren, dünyaya Türkiye'yi müdahaleler ülkesi olarak ilan etmiştir" diye karşılık verdi.

Oysa Evren'in 12 Eylül'ü tartışmaya açmayı yeğleyen bir konuşma yapması beklenmiyordu. Trabzon'a turizm mevsimini açmak için gitmişti. Ne ki, daha önce de değindik. Evren, Demirel'in yurt içi gezilerinde 12 Eylül'ü eleştiren (Cumhurbaşkanına göre 12 Eylül'e 'sataşan') konuşmalarına tutuluyordu.

Kurulu bir zemberek gibiydi ve Trabzon'da –belki de hiç gereği yokken– askeri müdahalelere ve gelecekteki olası darbelere gerekçeleriyle birlikte değiniverdi.

Kıyamet, işte böyle koptu.

Evren, turistlerin rahat etmeyi istediklerini ve ilgi beklediklerini anlatırken birden, "Her gün 20-30 kişinin öldüğü memlekete turist niye gelsin?" dedi.

Böylece, oldukça uzun bir zaman sürecek olan 'kavganın' ilk perdesini açtı. Evren, 1980 harekâtının üzerinden 8 yıl geçtiğini anımsatarak sürdürdü konuşmasını:

"İnsan hafızası olayları çabuk unutur" dedi:

"Geçmişi çabuk unutursak, geçirdiğimiz felaket günlerini hatırlamazsak aynı durumlarla tekrar karşılaşmanız mümkün olabilir.

Memleketi anarşi ve terör bataklığı içerisine sokmak isteyenler var. Aynı bataklığa saplanmamak için geçmişten ders almamız lazım.

O dönemde 2-3 yıl içerisinde 5 binden fazla vatandaşımızı kaybettik. Sakarya muharebesinde şehit olan vatandaş sayısı da bu kadardı."

12 Eylül öncesinde anarşi ve terör olaylarında yaşamını yitiren vatandaş sayısının 12 Eylül Harekâtı ile birlikte büyük oranda azaldığını ifade eden Evren, kimi hedefleri vurmaya başladı:

"1980'de müdahale olmasaydı bir iç harbin içine girecektik" dedi. Türkiye'nin Lübnan'a benzeyeceğini söylüyor, bir ülkeyi iç savaş kadar çökerten başka bir şey olamayacağına değiniyordu.

Ardından özellikle Demirel ile karşı karşıya gelmesine yol açan ünlü cümleleri sıraladı:

"Türkiye aynı durumla karşı karşıya gelirse, buna karşı koyacak kuvvet Silahlı Kuvvetler'dir.

Silahlı Kuvvetler ülkeyi hem iç hem de dış tehlikelere karşı korur.

12 Eylül'de müdahale yapılmasaydı, acaba o zamanki Meclis kalır mıydı?

Silahlı Kuvvetler demokrasiyi ortadan kaldırmak için bu müdahaleyi yapmadı, demokrasi gidiyordu memleketten, demokrasi yerine başka, ismi demokrasi olan başka rejimler gelecekti. Onu önledi.

Silahlı Kuvvetler bunları tekrar demokrasiyi rayına oturtmak için yapıyor."

Evren, ulusun onaylamaması halinde Silahlı Kuvvetlerin böyle bir müdahaleyi gerçekleştirmesinin düşünülemeyeceğini belirtiyor, "Durup dururken Silahlı Kuvvetler hiçbir zaman böyle bir müdahale yapmamıştır. Bakın tarihine, hiçbir zaman yapmamıştır" diyordu.

Evren, son günlerde hem 12 Eylül'e hem de kendisine 'haksız isnadlarda' bulunulduğunu söylüyor, haksız isnadlarda bulunulmamasını, karşımızdakileri kötüleyerek, çamur atarak bir noktaya varamayacağımızı öne sürüyordu.

Konuşmanın sonunda yine kimi irdelemeler yapıyordu:

"Bana yöneltilen saldırıları hoşgörüyle karşılıyor ve susmayı tercih ediyorum. Bugüne kadar kimseye garez beslemedim ve kimseye düşmanlığım da yok.

Ama insanın bir tahammül gücü vardır. Bu tahammül gücünü aştırmamak lazım. Ben susarken devamlı konuşulursa bu bir zamana kadar sürer. Ben de konuşmak lüzumunu hissederim.

12 Eylül'de bize 'Geç bile kaldınız' diyenler şimdi '12 Eylül yapılmamalıydı' diyorlar. 'İyi yaptınız' diyenler, aradan zaman geçti şimdi de 'Yapılmamalıydı' diyorlar.

Bütün gazeteler methiye doluydu. Ne çabuk unutuldu. Şimdiki sıkıntıları da; yani enflasyonu da 12 Eylül'e bağlıyorlar. Enflasyon 1977'de yüzde 24, 1978'de yüzde 52.5, 1979'da yüzde 64, 1980'de yüzde 107 olarak gerçekleşmiştir.

1981'de ise enflasyon yüzde 36'ya, 1982'de yüzde 25'e inmiş, 1983'te ise yüzde 30 olmuştur."

Başta Demirel, öteki partilerle de kavgayı başlatacak konuşmayı Evren şöyle bağlıyordu:

"12 Eylül 1980 günü yayımlanan (1) numaralı bildiriden bir pasaj okuyorum. Burada 'Devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür' deniliyor. Bu da harekâtın o nedenle gerçekleştirildiğini gösteriyor."

Bu cümleler, 1980'de Başbakan olan Demirel'e doğrudan saldırılardı.

Turizm mevsimini açarken bu tür konuşmayı "gerekli gördüğünü" söyleyen Evren'in son cümlesi daha da kışkırtıcıydı:

"Bunları da ara sıra hatırlatmakta, unutanların tekrar kulağına sokmakta yarar var."

225

Cumhurbaşkanı Evren'in bu konuşması, "Yeni bir 12 Eylül geliyor" anlamına çekildi ve öyle yorumlandı.

Erdal İnönü, bir demeç veriyor, "Anayasa dışı müdahaleler dönemi kapanmıştır. Tarihe karışmıştır. Kimse bu yollara heveslenmemeli, boş hayallere kapılmamalı" diyordu.

Ecevit ise, Cumhurbaşkanı'nın, TBMM'deki andına ters düştüğünü öne sürerek şunları söylüyordu:

"Sayın Evren göreve seçildiği zaman Anayasa gereğince içtiği andla 'Milletin kayıtsız şartsız egemenliğini koruyacağına söz' vermiştir.

Oysa, Evren Trabzon gezisinde bu andı çiğnemiştir."

Tabii asıl kavga 12 Eylül'de Başbakan olan Demirel ile zamanın Genelkurmay Başkanı ve bugünkü Cumhurbaşkanı Evren arasında başlıyordu.

Ertesi gün Süleyman Demirel bir basın toplantısı düzenledi.

226

Ah, unuttuk. Başbakan Turgut Özal nasıl karşılamıştı Trabzon konuşmasını, bir-iki satırla değinmek gerekiyor.

Evren'in Trabzon'da konuştuğu 30 Nisan 1988'den bir gün önce Özal'ın kısa bir demeci yayımlandı. Şöyle diyordu:

"Tekrar demokratik sisteme dönüşümüz anarşi döneminin kapatıldığı 12 Eylül harekâtıyla olmuştur."

Bu irdelemeyi yapan bir insanın Evren'in Trabzon konuşmasına karşı çıkması beklenebilir miydi?

Özal, elbette karşı çıkmadı Evren'e, sadece, "Amacını aşan bir konuşma oldu" demekle yetindi.

Ama, Demirel kısa bir demeçle yetineceğe benzemiyordu.

227

Demirel basın toplantısına hazırlanırken, 1 Mayıs sabahı, Trab-

zon Orduevi bahçesinde oturan Evren'in yanına Basın Müşaviri Ali Baransel geldi.

Sabah erken saatlerde bütün gazeteleri okumuş ve gördüklerini beğenmemişti.

Basın, tepki ile doluydu.

Evren'in konuşması manşetlerdeydi ama, kimilerinde kaygılı, kuşkulu yorumlar dikkat çekiyordu. Baransel;

"Konuşmanıza büyük tepki var" dedi Evren'e.

Belki Evren de durumun farkındaydı. Ama sesini çıkarmadı, Baransel'i dinledi:

"Siz bugüne kadar demokratik parlamenter rejimi savundunuz. Şimdi, sanki Silahlı Kuvvetlerde bir hazırlık, müdahale için bir hareket varmış gibi, sanki siz bu hareketin işaretini veriyormuşsunuz gibi bir hava yansıtılıyor.

Bu durum zatıâlinizin bugüne kadarki tutumuyla ters düşüyor.

İzin verirseniz gideceğimiz ilk ilde basına 'durumu' açıklayayım."

Evren konuşmadı, ama Baransel'e 'amacını aşan konuşmaya açıklık getirmesi' için izin verdi.

Baransel o hazırlığa giriştiği...

228

Baransel'in hazırlığa giriştiği saatlerdi. Demirel gazetecilere baktı, hepsini tanıyordu, gezilerde çoğu yanında olmuştu ve ilk çarpıcı cümleyi söyledi:

"Evvela şunu ifade edeyim" diye başladı:

"Sayın Evren'in beyanı bir talihsiz beyandır" dedi.

Savaş başlamıştı.

"Biz burada, Türkiye'de hürriyetçi demokratik cumhuriyeti yerleştirmeye, korkuları ortadan kaldırmaya ve Türkiye'deki rejime demokratik cumhuriyet denilebilmesi için her türlü gayreti sarf etmeye devam ederken, Sayın Evren dünyaya Türkiye'yi müdahaleler ülkesi olarak ilan etmiştir. Bence talihsizlik buradan başlıyor. Çünkü Türkiye'de müdahaleler bundan evvel olmuştur. Türkiye'de bundan

sonra da müdahaleler olabilir demek, Türkiye devamlı bir müdahaleler ülkesidir damgasını vurmaktan başka bir şey değildir.

Sayın Evren Türkiye Cumhuriyeti'ni, hürriyetçi demokratik cumhuriyet olmaktan çıkarıp, bir müdahaleli cumhuriyet haline böylece sokmuş oluyor.

Sayın Evren'in Türkiye'de kanun-nizam hâkimiyetinin sağlanacağını ve müdahalelere ihtiyaç olmayacağını söylemesi daha doğru olurdu.

Sayın Evren acaba 12 Eylül lideri olarak mı konuşuyor? Yoksa bugün T.C. Devleti'nin Devlet Başkanı olarak mı konuşuyor? Bunu da karıştırdım.

12 Eylül tartışmasına girmeyeceğim. Eğer 12 Eylül tartışmasına girmek gerekirse, bunun eşit şartlar içerisinde yapılmasında, doğruları milletimizin bilmesi bakımından fayda vardır.

Eşit şartlar içerisinde devletin radyo ve televizyonuna çıkalım, orada bunu tartışalım.

12 Eylül öncesindeki durumun parlamentonun üstünde kalması, partilerin üstünde kalması, siyasetçilerin üstünde kalması, ama başkalarının üstünde kalmaması gibi bir durumu ortadan kaldıralım. Herkes hissesini alsın.

Şimdi bunu niçin yadırgadığımı ifade edeyim. Çünkü bu beyanat 1982 Anayasası'na ters düşüyor. Müdahale lafını ağzınıza aldığınız zaman millet iradesi üstünlüğünü ortadan kaldırıyorsunuz. Müdahale, nereye müdahale? Parlamentoya müdahale, partilere müdahale.

Sıkıntıları ortadan kaldırmak varken, parlamento ve partileri ortadan kaldırdığınız zaman, rejimi koruyoruz diye, rejimi ortadan kaldırıyorsunuz.

Artık Türkiye bu anarşi korkusundan kurtulmalıdır. Anarşi korkusunu taze tutmak suretiyle bir defa mağlup ettirdiğimiz rejimi, devamlı şekilde mağlup ettirmiş duruma giriyoruz.

1982 Anayasası ile Anayasa'nın 6. maddesinde 'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' diyor. Binaenaleyh bu beyan, müdahaleye cevaz veren beyan, rejimi kayıtsız şartsız olmaktan çıkarıp, kayıtlı şartlı hale getiriyor. Birinci ihlal edilen durum budur.

İkinci mesele, bu Anayasa herkesi bağlar diyor. Herkesi bağlar

ama ülkenin güvenlik kuvvetlerini bağlamaz! Böyle şey olmaz. (Demirel, doğrudan TSK sözcüklerini nedense kullanmıyor. "Güvenlik kuvvetleri," diyor.)

Güvenlik kuvvetlerine komuta edenleri de (generalleri de) bağlar.

Herkesi bağlar, herkes dahildir.

Anayasa'da bir kayıt daha var. Diyor ki, 'Bu Anayasa'da kimse mevcut olmayan yetkiyi kullanamaz. Müdahale yetkisi bu Anayasa'da mevcut değildir.'

Ne kanunlarda söz konusudur (oysa var: İç Hizmet Yasasının 34 ve 35. maddeleri) ne de Anayasa'da söz konusudur. (Sormak gerekiyor: İktidar olunca İç Hizmet Yasasını niçin değiştiremiyor?)

Bir kayıt daha var bu Anayasa'nın 6. maddesinde. Orada deniyor ki, 'Hiçbir zümreye bir üstünlük tanınamaz.' Bunların tümünü müdahale kelimesi ile beraber ortadan kaldırmış oluyorsunuz ki, bunu ben bir Anayasa inançsızlığı sayıyorum.

Milletin Devlet Başkanından beklediği herhalde, 'Biz bu Anayasa'yı yaptık ama, zamanı gelince bu bir kenara atılır' şeklindeki gibi bir beyanı olmamalıydı.

Hem beyan edildi ki, 12 Eylül sonrasında alınan tedbirler yeniden bir kurtarmayı gerektirmeyecektir. Çünkü 12 Eylül vasıtası ile Türkiye kurtulmuştur. Acaba şimdi yeniden Türkiye'nin kurtarılma ihtiyacı nereden doğuyor?

Sayın Evren diyorlar ki, 'Biz 1983'e kadar sorumluyuz, ondan ötesinden sorumlu değiliz. Bugünkü durumdan biz sorumlu değiliz!' Ülkenin sokaklarında Cumhuriyet kurulduğundan beri açız diye bağıranlar hiç olmadı. Bugün ülkenin sokaklarında meydanlarında açız diye bağıran insanlar var. Acaba bu kendiliğinden mi oldu? Bir şeyin neticesi değil mi bu?

12 Eylül sadece anarşi önlemek hedefinde kalmadı ki, 12 Eylül partileri ortadan kaldırdı, Parlamento'yu ortadan kaldırdı. Yeni partiler kuruldu. Yeni kurulan partilerin bir kısmına seçime girme hakkı verildi, bir kısmına verilmedi. Bir güdümlü rejim istendi.

Evet, bugün Türkiye'nin içine düştüğü durum, bu güdümlü rejimin neticesidir.

Şimdi şöyle neticeye gelmek istiyorum. Sayın Evren'in bu be-

yanları müdahale heveslerini yeniden kamçılar ve müdahale beklentilerini de meydana getirir.

Rejimi felç eder, devlet idaresini de felç eder.

Biz zora dayanan güvenliği istemiyoruz. Millet zora dayanan güvenliği istemiyor. Millet demokrasi içinde güvenlik istiyor, hukuka dayanan güvenliği istiyor.

Güvenlik kuvvetlerini (TSK'yı) rejimin üstünde bir müdahale vasıtası, rejimin üstünde bir ipotek şeklinde ilan etmek acaba ne dereceye kadar doğrudur?

Yanlıştır, doğru falan değildir ve rejimin işlemesine manidir. Rejimi göstermelik yapar.

Güvenliği müdahaleye bağlı bir rejim olur mu? Veya güvenliği müdahaleye bağlı bir devlet olur mu?

Böyle devlet olmaz ve Devlet Başkanının da devletin güvenliğini müdahaleye bağlı göstermeye hakkı yoktur.

Devletin güvenlik kuvvetlerini de sanki devletin ve rejimin güvenlik kuvvetleri değil de, müdahalenin güvenlik kuvvetleri gibi göstermeye de hakkı yoktur.

Kim müdahaleye cevaz verirse, kendisini de lüzumsuz hale getirir."

Sonra, her açıdan ilginç olan sorulara geçildi:

Soru: "Şu ara üniversitelerde ve başka yerlerde bazı anarşik olaylar var. Geçmiş dönemde bazı gazeteci-yazarlarımızın kitaplarında da bu tür anarşik olaylarda provokasyon olduğu iddia edilmişti. Acaba şu andaki anarşik olaylarda da provokasyon olabilir mi?"

Demirel: "Benim bu olaylar provokasyondur demem mümkün değil. Ama böyle şüpheler varsa bu önemli bir şeydir. Zihinlerde bu çeşit şüpheler varsa bu önemli bir şey. Yalnız ben size şunu söyleyeyim. Gerek üniversitelerimiz gerek gençlerimiz provokasyona gelmemeliler. Bununla suskunluğu tavsiye ediyor değilim. 'Aman provokasyona gelinmesin, hemen arkasından işte 12 Eylül öncesine dönüyoruz ha!' deyip, işte hür olmayan bir üniversite, baskılar altında bulunan bir basın, baskılar altında bulunan bir siyaset. Velhasıl demokrasiyi savunamayacak bir rejimi Türkiye'ye yeni baştan yapıştırmanın manası yoktur."

Soru: "Bu öğrenci olaylarının Sayın Evren'in Trabzon gezisinin hemen öncesine rastlaması bir tesadüf sayılabilir mi?"

Demirel: "Bilemem."

Soru: "Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşmada, doğrudan size yurt içinde yaptığınız gezilerdeki konuşmalarınızın sonuçlarına yönelik olarak ortaya çıktığı söyleniyor, yorumları getiriliyor. Özellikle 12 Eylül'ü eleştirmeniz, 12 Eylül'ün getirdiği düşünce ve sisteme yönelik konuşmalarınızın etkili olduğu söyleniyor. Buna ne dersiniz?"

Demirel: "Hiç alâkası yok. Benim söylediğim şeylere Sayın Evren benim ismimi, nerede ne söylediğimi ifade ederek cevap veremez mi? Verir. Bu sözler zaten şimdi söylenmiş değil. Bunlar pek çok kere söylenmiş. 12 Eylül'ün 8'inci senesinde ve demokrasiye geçtik, sivil rejime geçtik dediğimiz bir devrenin 5'inci senesinde bunların tekrar söylenmesinin bence anlamı da yok. Yaşayacak olan bu değil ki. Yaşayacak olan şu kitabın getirdiği sistemdir. Bununla bu bertaraf ediliyor. Zaten demokrasi ile müdahale yanyana gelebilir mi? Yani müdahale demokrasiyi koruyor mu, kaldırıyor mu orta yerden? Kaldırmak sureti ile de korumayı anlamak mümkün değil. Şimdi kaldırıyor ama, daha sonra yine koyuyor. Ama kaldırıyor orta yerden. Böyle yapacağına doğan şartları ortadan kaldırsa da rejim kalsa daha iyi değil mi? Ben gayrı şahsi (anpersonel) içinde kişi olmayan bir sistemi savunuyorum. Hürriyetçi demokrasiyi savunuyorum. Kayıtsız şartsız hâkimiyet milletin olacaktır diyorum. Müdahale dediğiniz zaman, kayıtsız şartsız hâkimiyet milletindir prensibi iflas eder. Müdahale dediğiniz zaman Atatürkçülük de iflas eder. Atatürkçülük iddiasını falan yapamazsınız, müdahale dediğiniz yerde. Türkiye Cumhuriyeti'ni koruyun tamam. Ama Türkiye Cumhuriyeti'ni millet koruyun derse koruyun ve hangi şekilde koruyacağınızı da millet söylesin. Parlamento kapatarak değil. 'En büyük eserimdir' dediği Atatürk'ün Parlamento'dur. Benim söylediklerimin bir yanlışı yok. Kimse de benim yanlışımı çıkaramaz. Onun için de zaten varım. Ben milletin hukukunu savunuyorum. Demokratik hayat milletin hakkıdır. Bunun üstüne müdahale nereden geliyor? Demokrasinin neresinde müdahale var? İnsan haklarının neresinde müdahale var? Hele Avrupa ile birleşmeye, yok efendim Ortak Pa-

zar'a girmeye çalıştığımız bu dönemde Türkiye'de yine müdahale olur gibi bir söz Devlet Başkanı tarafından söylenirse bunun Türkiye'ye ne yararı olur? Soruyorum. Herkese soruyorum.

Şimdi akşam göreceğiz. Türkiye'de doğrular mı, eğriler mi cari? Benim söylediklerimi acaba bu televizyon ne kadar aktarabilecek? Aktarmadığı takdirde ben yine demir çarık, demir asa, düşerim yollara. Anlatırım vatandaşıma. Benim kimseyi rencide eden bir beyanım yok. Yani ben de ne diyeyim, 'Oh oh oh! Millet varsın seçim yapsın ama, istediğiniz zamanda, istenildiği şekilde müdahale olsun.' Böyle mi diyeyim ben? Müdahalelerin hiçbir yararı olmamıştır Türkiye'ye, açıkça söylüyorum. Hiç kimse müdahalalerin yararlı olduğunu iddia edemez. Ben onun için söyledim bu lafları."

Soru: "Sayın Evren'in Trabzon'daki konuşmasında, 'Çok susmaya çalıştım ama bizi bu tartışmanın içine çekmek isteyenler var' cümlesi geçiyor. Burada sözü edilen kişi açıkça siz değil misiniz?"

Demirel: "Hayır ben değilim. Ben isem, sizsiniz desinler ve neden olduğunu söylesinler. Ben çekinilecek birisi falan değilim Türkiye'de. Benim üstüme yasak konulabilmiş, Zincirbozan'a götürülebilmişim, Gelibolu'ya götürülebilmişim. Benden çekinilecek ne var? Yani benim üstüme alınacağım bir laf yok burada. Gayet açık, ben 12 Eylül tartışmasına girmiyorum. Girmediğimin sebebi aynı duruma düşerim diye. 12 Eylül geride kalmış, biraz ileriye bakalım. İleride arayacağımız 12 Eylül değildir. İleride arayacağımız Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik cumhuriyet olmasıdır. İnsan haklarına dayalı, hukukun üstünlüğüne dayalı, millet iradesinin üstünlüğüne dayalı demokratik cumhuriyeti ararız. Bu 12 Eylül'ün ipoteğinde olamaz veya kişilerin ipoteğinde olamaz. Kimsenin ipoteğinde olamaz."

Soru: "Bir hafta önce 23 Nisan'ın 68. yıldönümünü kutladık ve TBMM kürsüsünden egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu bir kez daha belirtildi. Şu andaki tartışmaları göz önüne alacak olursak 68 senede aldığımız yol nedir?"

Demirel: "12 Eylül geride kalmıştır. Biraz ileriye bakalım. İleride arayacağımız 12 Eylül değildir. İleride arayacağımız Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik cumhuriyet olmasıdır. İnsan haklarına bağlı demokratik cumhuriyet olmasıdır. Ya hâkimiyet kayıtsız şart-

sız milletindir, ya kayıtsız şartsızı çıkaracağız, kayıtlı şartlı milletindir diyeceğiz. Müdahale dediğiniz zaman hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir lafını edemeyiz. Bunu derseniz double standart, çifte standart olur. Aslında bu sözler, vazifesi kanunlarla Anayasa ile belirli olan Türk Silahlı Kuvvetleri'ni de rahatsız eder.

İkide bir onları rejime müdahale edeceklermiş gibi göstermeye de Devlet Başkanının dahi hakkı yoktur. Türk Silahlı Kuvvetleri Devlet Başkanının yani Sayın Evren'in değil ki, milletin Silahlı Kuvvetleri. Niye milletin hükümranlığını esas alan rejime ikide bir Silahlı Kuvvetlerin müdahalesini isteriz? Gerekçe mi? Gerekçe her zaman bulursun. Önemli olan müdahaleyi prensip olarak reddetmektir. 1960'da bulmuşsunuz gerekçe, Anayasa çiğneniyor diye. Bugün bu gerekçeden eser var mı? Yok. 1971'de bulmuşsunuz gerekçe, reformlar yapılmadı diye. Bu gerekçeden eser var mı? Yok. Her zaman bulursunuz. Zaten müdahaleyi esas farz edip reddetmediğiniz takdirde devlet işlemez. İşlemiyor da Türk Devleti. Ve sıkıntılı bir durum çıktığı zaman da herkes, 'Aman aman aman bana kimse dokunmasın. Nasılsa müdahale gelecek. Kimseyle kötü kişi olmayayım' durumuna girer, devleti felce uğratır. Bu beyanlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni, hukukun üstünlüğüne dayanan devleti, milletin haklarını savunma beyanlarıdır ve bir parti devrini aşan beyanlardır."

Soru: "Demokrasilerde böyle durumlar olduğu zaman hükümetlerin tavrı ne olmalıdır?"

Demirel: "Hangi hükümetlerin?"

Soru: "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin tavrı ne olmalıdır?"

Demirel: "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de beyan ediyor. Onlar da müdahaleye cevaz veriyor. Bundan evvelkine veriyor da, bundan sonrakine vermiyor. Bundan evvelkini daha üç-beş gün evvel alkışladılar. Bundan evvelkini Hükümet Başkanı alkışlıyor, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı alkışlıyor. Bundan evvelkini alkışlamak, bundan sonrakine davetiye çıkarmaktır. Yani bundan evvel olacak da bundan sonra niye olmayacak? Şartlar? Şartları müdahaleci bulur kendine göre. Çünkü o zora dayanıyor, onun mantığı olmayacaktır. Hükümet bu 12 Eylül müdahalesinin ürünü. Açız diye sokaklarda bağrılıyorsa bunu bir yere rapdetmek lazım. Rapdedile-

ceği yer de 1983 güdümlü rejimidir. Bu rejimi getiren de 12 Eylül işini yapanlardır. Silahlı Kuvvetlerle bir alakası yok."

Soru: "Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Başbakanın bu tür beyanlarını biliyoruz. Diğer Anayasal kurumlar ve vatandaşın tavrı nedir?"

Demirel: "Vatandaş henüz korkulardan tümüyle kurtulmuş değil ki. Üniversite ise, üniversite zaten sessiz. Bir hür üniversite bırakmadılar ki orta yerde. Ama sanmıyorum Türkiye'nin bu çeşit beyanlar karşısında yeniden ölü sükûtuna gireceğini. Sanmıyorum, yani geçen 2 sene zarfında susan Türkiye'den konuşan Türkiye'ye gidelim falan dedik ya, belki bir miktar mesafe almışızdır. Önümüzdeki günlerde o görülecektir. Ben bunları söylemekte yalnız kalmayacağım. Yalnız kalsam da önemi yok. Zaten hakikatleri tek başınıza kalsanız da savunacaksınız. Biz üstümüze düşeni yaptık. Benim söylediğimde yanlış bir şey var mı? Ben diyorum ki müdahaleli rejimi bırakın da demokratik cumhuriyet olsun. 'Yok canım varsın müdahaleli rejim olsun' denebilir. Denemezse benim söylediğimin aksi söylenemez."

Soru: "Sayın Ecevit Cumhurbaşkanı'nın yaptığı konuşmadan sonra dün, 'Bu hesap sorulmalıdır' şeklinde bir beyanat verdi. Sizce yasal prosedürü ne olmalıdır bu işin?"

Demirel: "Cumhurbaşkanları sorumsuzdur."

Soru: "Meclisin özel gündemli toplanması önerisine katılıyor musunuz?"

Demirel: "Böyle bir öneri henüz yok. Meclis zaten salı günü toplanacak. Salı günü bu konu getirilir Meclis'e, evet."

Soru: "Efendim bir de enflasyonla ilgili rakamlar verdi Sayın Cumhurbaşkanımız. 77-78-79-80-81. 1982 yılında % 25'e düştüğünü söyledi."

Demirel: "Ama 24 Ocak kararlarının neticesi o. Ne diyor 12 Eylül beyannamesinde. 'Yürütülmekte olan siyasi istikrar tedbirleri aynen yürütülecektir.' 12 Eylül beyannamesi o. Yeni bir iktisadi tedbir almış değil ki. Onun devamı o. Sonra Türkiye 1983'te bitmiyor ki. 83'te bir güdümlü rejim geliyor. Güdümlü rejimi getiren de kendileri. Ne oluyor, güdümlü rejim diyor ki, evet 3 partinin seçime sokulup, 3'ünün sokulmadığı ve bütün listelerin vetodan geçtiği bir re-

jime güdümlü rejim derler. başka bir şey demezler. Biz sormayalım mı Adalet Partisi'ni niye kapattınız diye? Hiç kimse kızmasın, darılmasın. Söylemeyelim mi, 68 yaşında Türkiye Büyük Millet Meclisi, 65 yaşında Türkiye Cumhuriyeti, demokrasinin ayrılmaz parçası olan siyasi partiler de 5 yaşında. Bunların demokrasiden ayrılmaz parçalığı nerede kalmış? Demeyelim mi? Burası bizim memleketimiz. Burası müstemleke değil. Biz de müstemleke ailesi değiliz. Bizim bu beyanlarımız gururumuzun, haysiyetimizin ve bu ülkede hür fikirli insanların olması lazım geldiğinin icabıdır. Kendi üstümüze düşeni yapıyoruz. Kimseyle itişmek kakışmak falan gibi de bir maksadımız yok. Zaten kimseyi de incitmiyoruz, görüyorsunuz. Ama çok istiyorum. Eğer 12 Eylül tartışılacaksa bunu şunun önünde tartışalım. Televizyon denen aletin önünde. Kimin yüreği yetiyorsa tabii."

Soru: "Sayın Cumhurbaşkanı'nın bu türlü konuşma yapmasının arkasındaki düşünce nedir? Neden gerek görmüştür?"

Demirel: "Bilemem, o yorumları siz yapın. Ben yapacağım yorumu yaptım. Benim yorumum rejim yönündendir, devletimin yönündendir. Devletimin işlemesi yönündendir, Silahlı Kuvvetlerimin millet iradesinin ve devletin üstüne çıkarılma gibi bir istidadı görmüş olmamdır. Bunlar Silahlı Kuvvetlerimi rencide eder. Yani devletin Silahlı Kuvvetlerini, milletin Silahlı Kuvvetlerini rencide eder. Niçin ikide bir müdahaleciliği Silahlı Kuvvetlere atfediyorsunuz? Olamamış, yapılamamış, olmamış tamam. Ama bundan sonra olsun. Bundan sonra bulun çaresini. Rejimin oturtulamamış olmasından Türkiye çok zarar görüyor. Hâlâ bu hadise rejimin oturmadığını gösteriyor. Ama oturtacağız bir gün.

Yapılan anketler gösteriyor ki % 20'ler civarında halk var, devlet sayesinde, devir sayesinde, TRT sayesinde, Seçim Kanunu sayesinde bir iktidar ele geçirmiş, onu bırakmak istemiyor. 12 Eylül'e sığınma buradan geliyor. Uzun zaman sığınamayacaklardır. Bitiyor sığınma müddetleri.

Teşekkür ederim çocuklar."

İlk aşamada Evren sustu, Basın Müşaviri Ali Baransel konuştu:

"Sayın Cumhurbaşkanımız, 12 Eylül askeri müdahalesine ilişkin sözlerinin, amacını aşan bir yaklaşım içerisinde değerlendirildiğini düşünmektedir" dedi:

" '12 Eylül öncesi gibi bir iç savaş ortamı doğarsa. yine bu durumdan ülkeyi Silahlı Kuvvetler kurtarır' şeklindeki sözlerini bu harekâtın haklılığını ve zorunluluğunu vurgulamak için kullandıklarını belirtmektedir."

Baransel'e göre 'son konuşma sadece bir boyutu ile değerlendirmemeliydi.' Tersine yorumları Evren 'yadırgamıştı.'

Ortamı yumuşatmaya çaba gösteren bu açıklamaya karşın 'Trabzon konuşmasını yadırgayanlar' durmadı.

Konuyu TBMM'ye taşıdılar.

3 Mayıs 1988'de Meclis'te gündem dışı konuşmalar yapıldı.

Demirel, 'askeri müdahalelere karşı' görüşlerini TBMM tutanaklarına geçirmek için bir fırsat yakalamıştı.

Hem Evren'i, hem de müdahalelerin asıl kaynağı olan TSK'yı eleştirmek, yeni müdahale eğilimlerine karşı olduklarını kanıtlamak amacıyla 'vaktin elverdiği oranda' konuştu:

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti; herkesin bildiği gibi bir Anayasa devletidir.

Anayasa;

Kişilerin hakları, yükümlülükleri, devletin çeşitli organlarının yetki ve sorumluluklarını belirleyen temel bir belgedir.

Anayasa;

Devletle vatandaş arasında, bir mukaveledir.

1982 Anayasası'nın 5'inci maddesinde;

'Devletin temel amaç ve görevleri' başlığı altında, 'Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak' devletin görevi olarak zikredilmektedir.

Anayasa'nın 2'nci maddesinde ise;

'Türkiye Cumhuriyeti toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içine, insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir' denilmektedir.

Devlet; kişinin güvenliğini ve toplumun huzurunu sağlamakla yükümlüdür. Ancak, bunun nasıl sağlanacağı, bizatihi sağlanması kadar önemlidir.

Kan dökülmesi istenmez. Kimse istemez. İstenmemiştir de. Kimse istememiştir de.

Toplumun huzuru ve güvenlik, demokratik hukuk devletinin esaslarına sadık kalınarak sağlanacaktır.

Bunun yapılamayacağını iddia etmek, demokratik hukuk devletine inanmamak olur ve dolayısı ile, onu işletmek için gayret sarf etmemek demektir.

Kan dökülmesinin demokrasinin ve hukukun tatili, rejimin ilgası ile önleneceğini iddia etmek veya ima etmek veya böyle bir yolu çare olarak görmek demektir bu.

Bir ülkede istenmez ama huzursuzluklar olabilir. Nitekim olagelmiştir de.

Atatürk'ün Cumhurbaşkanı bulunduğu Türkiye'de de huzuruzluklar olmuştur. Her devirde ve her ülkede de olmuştur.

Devletin güvenlik kuvvetleri; devletin idare ve adalet mekanizması; evvela, huzursuzlukların çıkmaması için; sonra da, çıkınca, onların tesirsiz hale getirilmesi için vardır.

Anayasa'da 'suç ve suçlu' varsa, ne yapılacağı da belirtilmiştir.

Anayasa'nın 122'nci maddesinde;

'Anayasa'nın tanıdığı hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen ve olağanüstü hâl ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu'nun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde sıkıyönetim ilan edebilir. Bu karar, derhal Resmi

Gazete'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi gerekli gördüğü takdirde sıkıyönetim süresini kısaltabilir, uzatabilir veya sıkıyönetimi kaldırabilir.

Sıkıyönetim süresinde, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu sıkıyönetim hâlinin gerekli kıldığı konularda kanun hükmünde kararname çıkarabilir.' denilmektedir.

Demek ki;

- Vahim şiddet hareketleri olabileceği, bunların yaygınlaşabileceği,
- Vatan ve cumhuriyete karşı, kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olabileceği,
- Ülkenin ve milletin bölünmezliğini, içten ve dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşabileceği, ihtimal dahilindedir ki, buna karşı ne yapılacağı, bu maddede yer almıştır.

Böyle bir hâl olursa, sıkıyönetim ilan edilecektir ve devletin güvenlik kuvvetleri, bu hali ortadan kaldıracaktır.

Tedbiri budur!..

Böyle bir hâlin meydana gelmesi, Anayasa'nın askıya alınmasını, Atatürk'ün, 'en büyük eserimdir' dediği seçilmiş Meclislerin kapatılmasını, Anayasaların demokratik siyasi hayatın ayrılmaz parçası saydığı partilerin ortadan kaldırılmasını, ülke idaresinin güvenlik kuvvetlerince deruhte edilmesini gerektirecek olsa, tedbir bu olsa, Anayasa'da böyle yer alırdı.

Müdahale denince akla gelen budur. Bu hiçbir şeyin tedbiri değildir. Olmamıştır da..

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda 'müdahale' diye bir müessese yoktur.

Müdahale ne bir millet için, ne de bir rejim için teminat sayılamaz. Sayılırsa, o rejimin demokrasi ile bir alâkası kalmaz.

Hür milletlerin hamisi ve kurtarıcısı olmaz. Kendi emrinde müesseseleri olur.

Türkiye 'Gel kurtar' diyecek yerden, 'Gel herkes görevini yapsın' deme noktasına gelmiştir.

Devlet ve rejim işleyecek, her organ görevini yapacak, böylece kanun ve nizam hâkimiyeti sağlanacak. Bu yapılacak. Yoksa, bu yapılmazsa müdahale olur denecekse, bu yapılmaz ve müdahale beklenir.

Tabii ki, devleti ve rejimi koruma, kollama görevini güvenlik kuvvetleri yapacaktır. Ama, güvenlik kuvvetleri buna kendiliğinden karar vermeyecektir. Kendisine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce verilen görevi, verildiği zaman yapacaktır. Birisi ona 'yap' diyecek, onlar da yapacaktır.

O birisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir.

İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesi, hiçbir şekilde güvenlik kuvvetlerinin kendiliğinden hareket edebileceği anlamına gelmez.

Çünkü, Anayasa İç Hizmet Kanunu'nun üstündedir. Anayasa böyle bir yetkiyi güvenlik kuvvetlerine vermiyor. Ayrıca, İç Hizmet Kanunu'nun 41'inci maddesi de, İç Hizmet Kanunu'nun 35'inci maddesinin böyle anlaşılmasına manidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik kuvvetleri bir tanedir.

İster muayyen bir tarihten evvel, ister muayyen bir tarihten sonra, görevi yapacak olan aynı kuvvettir. Önemli olan husus; devlet, yıkılma noktasına gelinceye kadar beklenilecek, sonra 'Rejim ve devlet elden gidiyordu, ne yapalım...' deyip, devlete el konulacak ve ondan sonra bu görev yapılacak. Bunu anlamak mümkün değildir. Bu takdirde bu devlet, ne Anayasa devletidir, ne de rejim demokrasidir... Esasen böyle bir devlet de işlemez. Nasıl olsa görev, aynı kuvvetlerce yapılacağına göre, devlet yıkılma noktasına gelinceye kadar niye beklenilecektir?

Sayın Evren'in 30 Nisan 1988 tarihinde Trabzon'da yapmış olduğu konuşmada şöyle deniliyor:

'Arzu edilmemesine rağmen, bir zaman gelir Türkiye yine aynı durumla karşı karşıya gelirse, bundan kurtaracak kuvvet, Silahlı Kuvvetlerdir. Eğer, bunu durduracak olan güçler vazifesini yapmaz, görevini yerine getirmez ise, o zaman Silahlı Kuvvetler, ne yapayım, ne kadar adam ölürse ölsün, ben buna seyirci kalırım' diyemez. Çünkü Silahlı Kuvvetler, bir ülkeyi hem dış, hem iç zor durumlara karşı korumakla mükelleftir. Onun vazifesi odur.'

Böyle deniyor. Böyle bir beyan var.

Evvela burada bir büyük yanılma ve bir büyük yanıltma var. Kimse, 'Ne kadar adam ölürse ölsün, buna seyirci kalınsın' demiyor.

Aksine, 'Kan dökülmesine seyirci kalınmasın, rejim ortadan kaldırılacağına, kan dökenler ve döktürenler tesirsiz hale getirilsin' deniyor. 'Kan dökülmesi, rejime müdahalenin değil, dökenlere müdahalenin sebebi sayılsın' deniyor.

Bunu kim yapacaktır? İşte burada da bir durum ortaya çıkıyor.

Bu beyana dikkatle bakıldığında; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 122'nci maddesinin Sayın Evren tarafından hiç anlaşılmadığı görülüyor. Zira; 'Türkiye'de 122'nci maddede tasvir edilen bir durum meydana gelirse, bunu durduracak olan Silahlı Kuvvetlerdir. Silahlı Kuvvetler bu görevlerini, 122'nci maddeye göre yapacaklardır.

Sayın Evren öyle demiyor.

'Eğer bunu durduracak olan güçler vazifesini yapmaz, görevini yerine getirmez ise, o zaman Silahlı Kuvvetler; ben buna seyirci kalamam diyemez diyor. Böyle bir durumu durduracak olan, vazifesini yapmayan güçler acaba kimdir? Bu güçler kim? Silahlı Kuvvetler bir tane olduğuna göre ve böyle bir durum meydana gelince Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bu durumu önlemeyi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verir. 'Silahlı Kuvvetlere görev veriniz' dediğine göre ve bu görev verildiğine göre, Silahlı Kuvvetler Sayın Evren'in tasvir ettiği şekilde bir hâl meydana gelinceye kadar, niye bekleyeceklerdir? İşte mesele bu!.. Çünkü Silahlı Kuvvetlere verilen görev, bekleme görevi değil.. Silahlı Kuvvetlere verilen görev, o olayı önleme görevi, o olayı ortadan kaldırma görevi. Halbuki, Sayın Evren 'Silahlı Kuvvetler başkaları görev yapıp bunu önlemezlerse, o zaman duracak değiller ya...' diyor. Görev; Silahlı Kuvvetlerin. İşte bu, çıkmazdır. Silahlı Kuvvetler bir tane olduğuna göre böyle bir durum meydana gelince, kendilerine görev verileceğine göre niye bekleme pozisyonunda olacaklardır? Niye Sayın Evren'in tasavvur ettiği gibi bir durum ortaya çıkacaktır? Anayasa'da böyle bir duruma cevaz yok. Böyle bir durum yok orta yerde... Yani Sayın Evren'in, milletin önüne tehlike olarak koyduğu durum, Anayasa'da da tasavvur edilmiyor.

Silahlı Kuvvetler, kendilerine görev verilince devletin yıkılmasına varacak durumu niye bekleyeceklerdir?

Nasıl olsa görevi Silahlı Kuvvetler yapacağına göre, tabii ki bekleyip bekleyip değil, zamanında yapacaklardır. Sayın Evren'in kafasındaki gibi bir kurtarma görevi de, böylece söz konusu olmayacaktır.

Silahlı Kuvvetlerin; Anayasa'nın 122'nci maddesindeki görevi böyle anlaşılmazsa, Türk Devleti işlemez.

Sayın Evren'in '12 Eylül'ün savunuculuğunu yapacağım' derken, hem de kendisinin 12 Eylül öncesinin Genelkurmay Başkanı olduğunu unutarak, bunu yaparken ve herkesi suçlarken, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası'nın 6'ncı ve 11'inci maddelerini ihlal ettiğini huzurunuzda iddia ediyorum.

Esasen, 12 Eylül tek taraflı olarak tartışılmış olduğundan, daha doğrusu tek taraflı olarak ifade edildiğinden ve tartışılmadığından pek çok gerçek bugün meçhulün karanlığındadır.

Bugünkü sorun, geride ne kaldığı değildir. İleride ne olması gerektiğidir. Onun içindir ki burada, bir 12 Eylül tartışmasına gidiyor değilim.

Müdahale anlamına gelebilecek bir yol, açık tutulduğu takdirde, bunun, geçmişe bir zararı olmaz. Bunun geleceğe zararı olur. 'Geçmişi ibrah edeceğiz' diye, geleceği berbat etmenin manası yoktur. Böyle bir yol, müdahale yolu, açık tutulduğu takdirde, bunun nereye kadar gidebileceğini kestirmek mümkün değildir. Bunun zararlarının, Türk Devleti'ni nereye kadar götüreceğini de kestirmek mümkün değildir. Bunun zararlarının kimlere kadar varabileceğini kestirmek de mümkün değildir. Bu yol açık tutulursa, her zaman gerekçe bulunacaktır.

Kanunların işlemeyeceğini değil, işleyeceğini varsaymak ve onları işletmek için gayret göstermek varken, sıkışık bir durumda, halkı güvenlik kuvvetlerini ve idareyi müdahale beklentisine sokan ve devleti felç eden bu çeşit beyanları ve düşünceleri, Türkiye'nin yararına bulmuyorum ve kınıyorum.

Önemli olan rejimi işletmektir.

Hem Sayın Evren'in; 'Bir daha müdahale ihtiyacı olmayacak,' Bu şekilde, 'Devletin yeniden düzenlendiği' biçiminde beyanları vardır. O zaman bunca fedakârlık niye?

Türkiye, devlet inançsızlığından, anarşi korkusundan ve müda-

hale korkusu ve beklentisinden kurtulmadıkça, ileriye güvenle bakamaz.

Müdahaleler Türkiye'nin sorunlarını azaltmamış, çoğaltmıştır.

Müdahaleler sorun çözse, birinci müdahale olunca ikinciye gerek olmazdı. İkinci olunca da üçüncüye gerek olmazdı.

Susan ve susturulan Türkiye, 'Açız' diye bağırılan Türkiye'yi doğurmuştur.

Bugünkü hayat pahalılığı canavarının, bu ateşten gömleğin, bir sahibi olması lazımdır.

Güdümlü ve imtiyazlı rejimin meyveleri alınmış, vatandaşın canı ile ekmeği ve hürriyeti takas edilmiştir. Oysa ki, güvenlik de, ekmek de, hürriyet de vatandaşın hakkı idi. Bu bir lütuf değildi.

Milli Hâkimiyet Bayramı'nın 68'inci yıldönümünün üzerinden bir hafta geçmeden, böyle bir tartışmaya sebep olunmasını üzüntü ile karşılıyorum.

Bu tartışma, şu duvarda olan yazıyı, yani 'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' yazısını, 'Egemenlik kayıtlı şartlı milletindir' hâline getirir ve böyle de bir egemenlik olmaz.

Milletin himayeye ve kurtarılmaya muhtaç bir varlık olmadığını, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin emrinde milletin sinesinden çıkan güvenlik kuvvetleri ile, her türlü tehlikenin bertaraf edilebileceğini, Meclis'e müdahalenin kimsenin düşünemeyeceği bir suç teşkil edeceğini beyan ediyorum.

Türkiye bir müdahaleler ülkesi değil, hür ve demokrat bir ülke olarak dünyaya tanıtılmalı ve bunun gereği yapılmalı idi.

Zaman geç değildir. Hâlâ bu yapılırsa sanıyorum ki, Türkiye'ye hizmet edilmiş olur."

SHP lideri Erdal İnönü de beğeniyle izlenen bir konuşma yaptı Meclis'te. Şunları söyledi:

"Birkaç gündür Sayın Cumhurbaşkanı turizm mevsiminin açılışı nedeniyle Karadeniz'de bir gezi yapmaktaydı. Bu gezi sırasında uğradığı şehirlerde büyük açık hava toplantılarında vatandaşlara hitabetmiştir. Gezinin ilk günü Trabzon'da yaptığı konuşmada söylediği bazı sözler kamuoyunda geniş ilgi ile beraber, önemli kayglar uyandırmıştır. Bu kaygılara gerek olmadığını ama Cumhurbaşkanı'nın da

böyle yersiz kaygılar doğuracak konuşmalar yapmaması gerektiğini belirtmek için söz aldım. Yüce Meclis'i saygıyla selamlarım.

Anlaşılıyor ki Sayın Cumhurbaşkanı, bir süredir 12 Eylül 1980 harekâtına ve bu harekâtla kurulan ara rejimde yapılan icraata yöneltilen eleştirilerden rahatsız olmuştur. 12 Eylül harekâtının başındaki insan olarak bu harekâtı ve sonuçlarını savunmak istiyor. Bu davranışı normal karşılarız. Eleştiri de olacaktır, savunma ve karşı eleştiri de olacaktır. Ancak bu savunmayı yaparken, Sayın Cumhurbaşkanı'nın; 'İleride bir gün gene Türkiye 12 Eylül öncesine benzer bir kargaşa ve ıstırap dönemine düşerse, eninde sonunda kurtaracak güç Silahlı Kuvvetlerdir' demesi, adeta yeni bir müdahale hazırlandığı havasını veren, Anayasa ile bağdaşmayan, son derece yanlış ve yakışıksız, hiçbir şekilde kabul edemeyeceğimiz bir iddia ileri sürmek olmuştur. Bu talihsiz ifadenin uyandırdığı şaşkınlığı ve telaşı gidermek için 2'nci, 3'üncü gün konuşmalarında Sayın Cumhurbaşkanı, sözlerinin yanlış anlaşıldığını, ülkede bir müdahaleyi gerektirecek şartlar bulunmadığını açıklamış, demokratik düzene bağlılığını belirtmiştir. Ama bunları yaparken yeniden kuşku uyandıran bir ifade de kullanmıştır: 'Gene aynı durumlarla karşılaşırsak, görevini yapması gereken kuruluşlar görevlerini yerine getirmezlerse, Silahlı Kuvvetler bundan bana ne diyemez' demiş, 'Haksız mıyım?' diye vatandaşlara sormuştur.

Bu yaklaşım, temelinden yanlıştır sayın milletvekilleri. Bu yaklaşımı, bu anlayışı hep birlikte değiştiremezsek, bir müdahale ihtimalini hiçbir zaman ortadan kaldıramayız. Silahlı Kuvvetler her zaman söylediğimiz gibi, milletin gözbebeğidir. Milleti her düşmana karşı koruyacak, üzerine titrediğimiz örgütlü güçtür. Ama bu güç, milli iradenin temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nin üzerinde değildir. Anayasa'nın 117'nci maddesi; 'Milli güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı Bakanlar Kurulu sorumludur' der. 104'üncü madde, Cumhurbaşkanı'nın yürütme görevleri arasında, 'Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını temsil etmek bulunduğunu' yazar. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına bu görev yapılacaktır. Silahlı Kuvvetler, ülkeyi düşmanlardan koruma gö-

revini TBMM adına Komutanlık eden Başkomutanın emriyle yapacaklardır. Anayasa'nın 122'nci maddesi, savaş durumlarında, ayaklanma halinde, yaygın şiddet hareketleri olduğunda Silahlı Kuvvetlere nasıl görev verileceğini anlatır. Son sorumluluk daima Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndedir. Devletin, demokratik düzenin karşılaşabileceği bütün güçlükleri, bunalımları aşacak olan temel irade Büyük Millet Meclisi'nde toplanmıştır. Anayasa'nın ne başlangıç bölümünde, ne başka bir yerinde buna aykırı bir hüküm yoktur.

Sayın Cumhurbaşkanı'nın da konuşmalarında, Büyük Millet Meclisi'nin iradesinin her güçlüğü yenebileceği inancını her zaman desteklemesi gerekir. Darbe ihtimalleri; milletin, Büyük Millet Meclisi'ne güveni artırılarak önlenir, azaltarak değil. Hele Silahlı Kuvvetlere Anayasa dışı müdahaleler yapma gerekçesi hazırlar görünen demeçler vererek hiç değil. Böyle demeçlerin milletimize huzur verdiğini sanmak da büyük bir yanılgıdır. Böyle demeçler, aslında milletin bağrından çıkmış Silahlı Kuvvetlerle milletin arasını açmak gibi bir felaketi hatıra getirerek, herkesi kaygıya düşürmekten başka bir sonuç vermez.

Şunu da söyleyeyim ki, geçmişe bakmak sadece 12 Eylül öncesi döneminde Meclis'in çalışamadığını hatırlama sonucunu vermez. Yakın geçmişte büyük bunalımları Büyük Millet Meclisi iradesiyle aşabildiğimizi gösteren birçok örnek vardır. En başta Birinci Dönem Meclisi, muntazam orduyu kurarak Kurtuluş Savaşı'nı zafere götürmüş bir Meclis vardır. Daha yakınlarda 22 Şubat, 21 Mayıs silahlı darbe girişimlerini Anayasa'ya sadık Silahlı Kuvvetlerin desteğiyle önleyerek, demokratik düzeni ve kendi onurunu korumasını bilmiş, 12'nci Dönem Meclisi vardır. 18'inci Dönem Meclisi'nin de, demokratik düzenin aynı derecede sağlam, yılmaz ve başarılı bir koruyucusu olmasını sağlamak bize düşen ve Sayın Cumhurbaşkanı'nın da bütün gücüyle desteklemesi gereken yüce görevdir.

1945'ten beri geçen 43 yıllık çok partili demokratik yaşamımızın üç defa Anayasa dışı müdahalelere uğramış olması, bugün bütün dünyanın bize şüphe ile bakmasına neden olmaktadır. Türkiye'de yakında yeni bir müdahale olacak mı sorusu ile sık sık karşılaşıyoruz. Bu sorunun cevabı, demokratik düzenin gücüne inandığımızı her fırsatta söyleyerek, göstererek önemli ölçüde verilebilir. Asıl

inandırıcı cevap ise, bundan sonra karşımıza çıkabilecek bir büyük bunalımı, demokrasi içinde aştığımız gün verilmiş olacaktır. Ama böyle bir sınavı geçirecek gücümüz ve inancımız olduğunu dosta düşmana sürekli anlatmak zorundayız.

Sayın Cumhurbaşkanı'nın Trabzon konuşması bu bakımdan çok yanlış izlenim uyandırabilecek bir konuşmadır. Muhakkak düzeltilmelidir. Sayın Cumhurbaşkanı Trabzon konuşmasındaki ifadesinin maksadı aştığını, ülkeyi bunalımlardan kurtaracak son çare olarak Silahlı Kuvvetlerin müdahalesini düşünmediğini açıkça söylemek zorundadır. Yoksa Anayasa dışı bir davranışı özendirme durumuna düşer.

Burada, Sayın Evren'in Devlet Başkanı sıfatıyla 18 Eylül 1980 günü içtiği andın metninin, 1982 Anayasası'ndaki Cumhurbaşkanlığı andı metninden farklı olduğunu; o zamanki antta Anayasa'ya bağlı kalmak değil, yeni bir Anayasa düzenlemesi için çalışmak bulunduğunu ve Anayasa'nın 1'inci Geçici Maddesiyle 18 Eylül 1980'de içilen andın yürürlükte kaldığını hatırlıyorum. Ama bu, Cumhurbaşkanımızı, Anayasa'ya bağlı olmak zorunluluğundan uzak tutamaz; yürürlükteki Anayasa, özel bir yemin etse de etmese de herkesin uyması gereken temel yasadır.

Sayın Cumhurbaşkanı'nın Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı konuşmalar, demokrasimizin temel yapısıyla ilgili yaygın tartışmalar doğurmuşken, hükümetin bugüne kadar sessiz kalmasını anlayamadığımızı da söylemek isterim. Sayın Başbakan müdahale ihtimalinin canlı tutulmasından memnun mudur, değil midir? Demokrasi anlayışı müdahalelere izin veriyor mu, vermiyor mu? Bunları hâlâ açıklamamıştır. Yoksa bu belirsiz durumdan yarar sağlamayı mı ummaktadır?

Bütün dünya bilmelidir ki, bugün Türkiye'de demokrasiye bağlı halkımızı kaygıya düşürecek bir durum yoktur.

İlerde bir gün 12 Eylül öncesine benzer veya daha da vahim bunalımlarla karşılaşırsak, bu bunalımları Anayasa'nın belirlediği demokratik düzen içinde, Meclis iradesiyle aşacağız. Bunun yolunu, iktidarı ile, muhalefeti ile birlikte bulacağız. Milletimizin demokrasiye bağlılığı ve demokratik düzene inancı her zorluğu yenecek güçtedir. Anayasa dışı müdahaleler dönemi artık kapanmıştır, tarihe ka-

rışmıştır. Kimse böyle yollara heveslenmemeli, boş hayallere kapılmamalıdır. Hiçbir güç Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bir daha kapatamaz. SHP olarak inancımız budur. Sayın Cumhurbaşkanı'nın da bu sözleri söylemesini bekliyoruz. İçine düştüğümüz gereksiz kaygı havasından demokrasimizi güçlendirerek çıkmanın yolu budur."

230

Çarpışma üç cephede gelişiyordu:

Evren, Demirel ve basını!

Cumhurbaşkanı 3 Mayıstan sonra İstanbul'a gitti. Her gazeteden belirli isimleri çağırdı ve Trabzon konuşmasının amacını ve içeriğini anlattı:

"Yeni bir darbeden söz etmemişti."

12 Eylül'ün yoğun biçimde eleştirilmesinden sonra 'o günleri. bir kez daha anımsatmakla' yetinmişti.

Evren'in basınla temasından sonra hava birden Cumhurbaşkanı lehine değişti. Örneğin Hürriyet'in sahibi Erol Simavi ve Genel Yayın Müdürü Çetin Emeç'le yaptığı görüşmeden sonra yayımlanan Emeç'in yazısı Evren'le aynı yöndeydi.

Evren, 12 Eylül öncesinden söz etmişti. Ama, bu görüşmelerde Evren, daha çok 12 Eylül'ü vareden nedenleri anlatıyordu:

"Biz üstümüze düşeni yaptık, ama yetkimiz bu kadardı. Daha fazla yetki istedik, vermediler. 'Biraraya gelin, bu işe çare bulun' dedik, gelmediler. Ne yapacaktık? Bıraksaydık da memleket batsa mıydı?" diyordu.

231

Sadece tarafların sözleri, bir bakıma savları var ortada.

Somut kanıt veya kanıtlar yok. Zaten olamazdı.

Ama, Evren'in o tarihlerde basınla yaptığı görüşmelerde ortaya sürdüğü 'çok' önemli bir sav hâlâ akılları karıştıracak nitelikte.

Cumhurbaşkanı, 'seçtiği' gazetecilere 12 Eylül'e giderken olupbiteni anlatıyor ve açıklamaları arasında "Darbeden Demirel'i 'daha önce haberdar' ettikleri" yer alıyor.

Önemli bir savdı. Üstelik Cumhurbaşkanlığı makamında oturan eski bir asker taraından öne sürülmesi, önemini bir kat daha artırıyordu.

Genelkurmay Başkanı, zamanın Başbakanına 'darbe olasılığından' söz ediyor, ama hükümet istifa etmiyor, darbeci generalleri emekliye sevk edemiyor!

Anımsayacaksınız: Kenan Evren Paşa bir konuşmamızda darbeyi 'imâ' etmişti. Ama, Demirel'e iki kişi aracılığıyla duyurmuştu darbeyi.

Biri AP senatörlerinden Prof. Mehmet Yardımcı idi. Evren, bir kokteyl partide rastladığı Yardımcı'ya şayet Dışişleri Bakanı Erkmen, TBMM'de (Kudüs sorunuyla ilgili bir MSP gensorusu ile) düşürülür, hükümet istifa etmezse "Gerekeni yapacaklarını" söylemişti.

Yardımcı da 'gerekeni yapmış', bu bilgiyi aynı gece derhal Başbakan Demirel'e aktarmıştı.

İkinci duyum bizzat Dışişleri Bakanı Erkmen'den gelmişti. O sırada Genelkurmay İkinci Başkanı olan Orgeneral Haydar Saltık, 'durumu usta bir dille' Erkmen'e iletmişti. Tarih 6 Eylül 1980. Darbeden altı gün önce.

Demirel, bu duyumları sorduğumda önce omuzlarını silkti, sonra bana bir açıklama gönderdi:

Uzun bir girişten sonra 'olaya' değiniyor ve "Aslına bakarsanız Türkiye'de müdahale 1980 sonrasında zaman zaman çok konuşuldu. Yani devirler oldu ki, eh artık asker gelir, müdahale ederler. Bunu gerek 70'li yıllarda gerek, 80'e yaklaşırken biz iktidar olalım, olmayalım çok dinledik durduk.

Birçok kimse de 'Duydun mu, biliyor musun, bana dediler ki' gibi Silahlı Kuvvetlerin çeşitli kademelerinden bize çeşitli lafları getirdi" diyordu.

Ama, asıl açıklaması daha sonraydı:

"Ben genellikle bu çeşit laflara çok fazla itibar etmedim.

Çünkü, nihayet devletin işleyen bir düzeni vardı. İşleyen düzen içerisinde Genelkurmay Başkanı, Başbakana karşı sorumluydu. Bir

Milli Güvenlik Kurulu vardı ve MGK, her ay muntazam toplantı yapmaktaydı. Her kimin ne söyleyeceği varsa gelip orada söylüyordu. Ayrıca Genelkurmay Başkanı her hafta gelip beni görüyordu. Ne söyleyecekse gene bana söylüyordu.

Tabii birtakım sıkıntılarını bana söylemeyip de başkalarına söylemesi, bundan da başkalarının müdahale çıkarmasına ben itibar edemezdim.

Genelkurmay Başkanı olarak Sayın Evren'in kimseye 'Biz müdahale edeceğiz' diyebileceğini sanmıyorum. Yani müdahale gününe kadar her şeyi gizli tutma mecburiyetindedir.

Ama bazı hususları müdahale ihtimali üzerine spekülasyon yapıp da sonradan 'Biz demiştik' gibi lafların söylenebileceği de tabiidir.

Prof. Yardımcı resepsiyondan sonra bana da Sayın Evren'i gördüğünü, havasını pek beğenmediğini geldi söyledi. Ben bundan ne çıkaracaktım?

Benim oralardan (Sıkıyönetim toplantılarında ya da doğrudan Evren'le yaptığı görüşmelerde) almadığım havayı bir resepsiyonda birisi almış bana söylemişse, benim ona itimat değil, itibar etmemem, benim olayı bildiğim halde tedbir almadığım anlamına gelmez.

Diğeri ise, Sayın Erkmen üzerine bina edilen iştir. Sayın Erkmen 5 Eylül 1980 günü yapılan gensoru üzerine itimatsızlık oyuyla görevi bırakmıştır. Bir hükümetin dışişleri bakanı görevi bırakırsa hükümet görev bırakır mı, bırakmaz mı tartışılır. Ama nihayet hükümetin görevi bırakıp bırakmaması partinin genel yönetim kuruluna aittir.

9 Eylül günü kendisi dahil partinin genel idare kurulunda on altı kişi konuştu. Herkes partinin hükümeti bırakmasının apolitik olacağını, yanlış olacağını ve hükümetin düşürülmesine kadar dayanılması gerektiğini ifade ettiler.

Sayın Erkmen oradan çıkıp 'Ben, yanlız kaldım' dedi. Sayın Erkmen orada çıkıp diyebilirdi ki: 'Zaten bana Haydar Saltık söyledi. Ayağınızı denk alın, biz bu işe müdahale edeceğiz' diyebilirdi. Demedi. Bana da gelip şu veya bu şekilde 'Darbe geliyor, ayağımızı denk alalım' demedi. Madem ki darbe geliyor gibi bir bilgiye sahip-

ti. Haydar Saltık bunu kendisine söylemişti. Kendisi de bir vaziyet almadı.

Nihayet bana gelip söylemiş olduğu şey, 'Bunların havası iyi gitmiyor' gibidir, bundan ibarettir.

Bir üçüncü şey de, güya biz Sayın Çağlayangil'le konuşmuşuz. 'Bunları emekli edelim' demişiz. 'Ama emekli etmek, darbeyi çabuklaştırır' demişiz. Olay öyle değidir. Ben merhum Fahri Korutürk'e uyarı mektubu veren generallerin emekli edilmesini götürmek istedim. Hepsini.

Yalnız düşündüm ki, Amiral Korutürk, 'Aman, bu işin içine beni karıştırmayın' diyor. Zaten sonradan meydana çıkmıştır ki, Amiral Korutürk, 'Eğer bir şey olursa ben de sizinle olurum' gibi bir ifadeyi de kullanmıştır. Yani 'Sizin yanınızda olurum, şimdi yapmayın' demiştir.

Ocakta söylediği laf budur, uyarı mektubu ile ilgili söylediği.

Sayın Çağlayangil, 6 Nisanda göreve başladı. Uyarı mektubu 27 Aralıktır. Aradan üç ay geçmiştir.

Üç ay sonra bunları emekli etmeye kalksak, işte o zaman Çağlayangil vekildir, ben parti başkanıyım, Sayın Çağlayangil benim partimden, 'İkisi biraraya geldiler kendi keyiflerine göre hareket ettiler, bunları emekli ettiler' gibi duruma sokarız işi, bu, darbeyi çabuklaştırır. Yani nasılsa darbe olacak, bunları emekli etmeyelim, emekli edersek darbe çabuklaşır da, bu farklıdır.

Dediğimiz, bunlardan hınç almayalım, bakalım gidebildiğimiz kadar gidelim. (Gittiler; 12 Eylül 1980'e kadar.)

Emekli yaparsak darbe yaparlar değil, emekli etme fırsatının üzerinden zaman geçmiştir, bir rahatsızlık çıkarır, ona meydan vermeyelim biçimindedir o günlerdeki konuşmalar."

Bana; rahmetli Çağlayangil, generalleri emekli etmeye hazır olduğunu, ama Başbakan'ın gerek görmediğini söylemişti.

Demirel –birkaç kez yazdık– 12 Eylül'den önce, komutanların darbe yapacaklarından 'kuşkulandığını' bana söyledi.

Uyarı mektubu 'açıktı.' Darbenin ayak sesleri idi.

Üstelik, Demirel, MGK toplantılarında her şeyin söylendiğini, ancak askerlerin de imzaladığı bildirilerde anarşi ve terörün mutla-

ka önleneceğinin, güvenlik kuvvetlerinin hükümetle birlikte olduğunun kamuoyu açıklandığını söyler ve 'bu ikiyüzlülüğü' metinlerde kıyaslayarak kanıtlamaya çalışırdı.

Hele, 12 Eylül öncesi MGK bildirilerini ve darbe ve de darbenin gerekçesini kıyasladığı günler...

Üstüne üstlük, 'duyumlara gerek de yoktu.' Zira her şey o kadar açıktı ki; darbenin geleceği –hele uyarı mektubundan sonra– o denli bilinen ve beklenen bir sonuçtu ki...

Demirel'e bir kez açıkça sordum: Bunca duyum, uyarı mektubu... "Niçin istifa etmediniz?"

"Görevi bırakmayı kendime yediremedim" diye yanıt verdi.

Oysa, uyarı mektubundan sonra generalleri emekliye sevk edeceği veya o sırada, daha sonra bu eylemi düşüneceği yerde, Başbakanlık görevinden istifa etmeliydi.

Demokrasinin gereği buydu.

Üstelik Batı demokrasilerinde –olmaz ya– bu gibi hallerde bir Başbakanın duraksamaksızın yerine getireceği görev;

İstifa etmekti!

232

Evren, görüştüğü gazetecilere bir dosya gösteriyordu.

12 Eylül öncesi ve zamanın Başbakanı ile ilişkilere değinen bir dosya.

Bu dosya:

Evren'in son olayı, Demirel'le arasındaki bir hesaplaşma, bir siyasal, hatta rejimsel bir kavga olarak kabul ettiğini gösteriyordu.

Demirel ise, Trabzon konuşmasıyla başlayan tartışmayı, daha sonraki gelişmeleri bana "Sayın Evren, bir kıvranmanın içerisindeydi. 'Ordu görevini yapmamış diyorlar. Doğru değildir. Yapmıştır. Kabahat bizim değil, politikacılarındır' gibi bir psikozun ve savın içerisindedir" diye değerlendirecekti.

1988'deki Çankaya hesaplaşması ilginç bir gelişme daha gösterdi.

30 Nisanda başlayıp aşama aşama büyüyen çatışmadan sonra, Cumhurbaşkanı Evren, 'muhalefet liderleriyle iki ayda bir yaptığı görüşmeyi' 13 Mayıs 1988 Cuma günü sürdüreceğini açıkladı.

Oysa, onca sert konuşmalardan sonra muhalefet liderleriyle, özellikle Demirel'le karşılaşmamayı yeğleyebilirdi.

Demek ki, Erdal İnönü ve Demirel'le görüşmeyi 'özellikle' istiyordu.

13 Mayıs Cuma günü, sabah saat 09.30'da önce İnönü, Çankaya'ya çıktı.

Evren önce tartışmanın hızını kesecek bir giriş yaptı:

"Trabzon konuşmasının yanlış yorumlanarak lüzumsuz polemiklere yol açıldığını" belirtti ve sordu:

"12 Eylül Harekâtı haklı mıydı, haksız mıydı?"

İnönü, "Haklı" diye yanıt verdi.

Oysa, Demirel böyel bir soruya asla İnönü gibi yanıt vermezdi.

Evren hemen, "O halde geçmişte haklı oluyor da, gelecekte aynı durumlarla karşılaşılırsa neden haksız olsun?" dedi.

Trabzon'da 12 Eylül'e benzer olaylar, ülkeyi iç savaşa götürecek eylemler olursa, kurtarıcı gücün TSK olduğunu söylememiş miydi?

Öyleyse, Trabzon konuşmasında yadırganacak ne vardı?

Evren; "Kaldı ki, ben Trabzon konuşmamda Silahlı Kuvvetler yönetime el koyar veya darbe yapar demedim. Böyle bir durum ile karşılaşmamızı arzu etmeyiz ama, yine aynı durum meydana gelirse iki şık ortada vardır. Ya Meclis görevini yapıyordur, bütün partiler durumun düzeltilmesi için işbirliği yapmışlardır; ancak yine önleyememişlerdir. Ya da Meclis yine evvelce olduğu gibi görevini yerine getiremiyordur, sen-ben kavgası içerisindedir, memleket iç harbe sürüklenmektedir. O zaman da yine Türkiye'yi bu durumdan kurtaracak olan en son kuvvet, Silahlı Kuvvetlerdir" diyordu.

İnönü Evren'e, "Artık darbeden söz edilmemeli" dedi. SHP lideri "Meclis'in her çareye başvurarak emrinde olan Silahlı Kuvvetlerle gerekirse bu gibi durumları önleyebileceğini" söylüyordu.

Evren de "Hiçbir zaman darbe lehinde olmadığını, bundan sonra da olmayacağını" belirtti.

Evren'i öğleden sonra çetin dakikalar bekliyordu.

Saat 14.30'da çalışma odasının kapısı açıldı.

Evren'in anlatımına göre; Demirel 'odaya girerken gayet saygılı ve güleç yüzlü idi.'

Ama?..

233

(Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in yayımlanmak üzere bana verdiği 13 Mayıs 1988 Cuma günü saat 14.30'da Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile yaptığı görüşmenin proseverbali).

Demirel, Çankaya'ya giderken "Konuşma için gereken bilgilerle 'mücehhez' idi."

Cumhurbaşkanı'nın, İstanbul'da gazetecilerle yaptığı görüşmelerin içeriğini biliyordu.

Örneğin; "Bir gazeteci ile arasında şu muhaverenin geçtiği bana intikal etmişti" diyor ve adını vermek istemediği gazeteci ile Evren arasındaki diyaloğu 'proseverbalde' aktarıyor:

Gazeteci: " 'Kanunları çıkarmadılar' diyorsunuz. Bu kanunları Demirel ve hükümeti sevk etti mi?"

Evren: "Etti."

Gazeteci: "AP bunlara Meclis'te oy verdi mi?"

Evren: "Verdi."

Gazeteci: "Kimler vermedi?"

Evren: "Ecevit ve Erbakan."

Gazeteci: "Siz onları suçlayacağınız yere, Demirel'i suçluyorsunuz. Bu doğru mu? Demirel'i niye Zincirbozan'a gönderdiniz?"

Evren: "Ben istemedim ama, öbürleri istedi." (Oysa Evren'in anıları pek böyle göstermiyor.)

Gazeteci: "Demirel'e çok haksız muamele yaptınız. Onun halet-i ruhiyesini anlayışla karşılayın, hem bu tartışmayı uzun sürdürmeyin. Demirel'i alt edemezsiniz."

Evren: "Bunu da biliyorum."

Gerçekten Demirel'in o sıralar istihbarat kaynakları hayli geniş-

ti. Çankaya'ya Evren'le görüşmeye giderken her türlü 'bilgiyle mücehhezdi', yani donanımlıydı. Bir gazeteci ile Evren arasındaki diyaloğu ayrıntılarıyla bilecek kadar geniş bir çevreyle ilişkiliydi.

DYP liderinin anlatımlarına göre, tartışma sahnesi şöyle açılıyor:

"(Evren) Masasının başında beni ayakta karşıladı. Hal hatır sorduktan sonra konuşma başladı."

SD: "Kongre yapacağım. Fevkalade hareketliyim."

KE: "Ben de onu düşündüm."

SD: "Bu ziyaretin ona bir engeli yoktur."

KE: "Sizinle Trabzon konuşması üzerinde durmak istiyorum. Bu zamana kadar 12 Eylül'ü sizinle hiç konuşmadım. Aslında bu konu üzerinde durmak da istemiyorum. Ancak, bize sataşma oldu. Onun için konuşmak mecburiyetinde kaldım. 'Darbe' meselesine gelince, ben böyle laf etmedim. Marcos'a ve Yunan Albaylarına benzetilmemizden incindik.

'12 Eylül öncesinde sıkıyönetim görevini yapmadı. 12 Eylül'den sonra cinayetler bıçak gibi kesildi' deniyor. Ben pek çok konuşmalarımda, demokrasiyi savundum. (Önünde eski yazı ile yazılmış notlar vardı. O notlardan çeşitli konuşmalarına atıfta bulunarak pasajlar okudu.)

'Silahlı Kuvvetlerin görevi, ülkeyi yönetmek değildir' dedim. 'Silahlı Kuvvetler mecbur bırakıldığı ve başkaca çıkar yol olmadığı için müdahale ediyor' dedim.

'Türk Silahlı Kuvvetleri demokrasiye âşıktır' dedim.

Siyasi haklar meselesinde de, ben; karşı bir tavır takınmadım. (MİT'ci Abbas) Hiram ve (Orhan) Kilercioğlu bana geldiler. Onlara da söyledim. 'Bu 12 Eylül'ü kaşımayalım. Kanatmayalım. 12 Eylül'ü tarihe bırakalım.' "

SD: "Tarih doğruyu yazmaz ki. Türkiye'de daha tarih doğruyu yazmadı. Çünkü Türkiye'de devirler kendilerinden evvelki devirler üzerine mürekkep dökerler. Devirler kendilerini, kendi icraatları ile ibra edecekleri yerde, bir evvelki devri kötüleyerek ibra etmeye çalışırlar. İstense de, istenmese de 12 Eylül konuşulacaktır. Konuşulacaktır ki, doğrular ortaya çıksın ve tarih de görevini doğru olarak yapabilsin. Böylece suçsuzlar suçlu, suçlular suçsuz olmaktan kurtulsun.

12 Eylül bir fiili durumdur. Bunu ortadan kaldırmak mümkün değildir. 'Bunu konuşmayalım' diyorsunuz. 7 sene hep bu konuşuldu. Referandumda bu konuşuldu. Seçimde bu konuşuldu. Siz bunu konuştunuz. Sizden sonra bugünkü hükümet, 1980 öncesindeki siyasi iktidarları suçlayarak 12 Eylül istismarı yaptı. Şimdi 'Konuşmayalım' diyorsunuz.

Onlara bir şey demediniz. Bize de savunma hakkı vermediniz.

Biz olayın mağduruyuz ve biz mazlumuz. 12 Eylül öncesinde kan dökülmesin diye nasıl çırpındığımıza siz şahitsiniz. Ama kan dökenler, döktürenler varken, suç bizim üzerimizde kaldı. Sanki biz anarşinin sebebi imişiz gibi bir durum hasıl oldu.

'Konuşmayalım' dediğiniz takdirde, hem ülke gerçekleri bilmeyecek, hem de biz bu faturanın altından nasıl kalkacağız?

Konuşulma zarureti, kaşıma veya kanatmadan değil, bir nefis müdafaasından doğuyor.

Bunun sebebi biz değiliz. Sizsiniz ve hükümettir.

Trabzon konuşmanızda diyorsunuz ki, 'Eğer görev yapacak olanlar görevlerini yapmazsa ve ülkede vahim bir durum meydana gelirse, ordu ne yapsın? Bıraksın da devlet mi batsın? Böyle bir durum olursa, ordu yine gelir kurtarır.'

Bu beyanınızdaki yanlışlık şuradadır: Devlet her şeyi düşünmüş de, güvenliği mi düşünmemiş? Eğer ülkede vahim bir durum olma istidadı hasıl olursa, ne yapılacağı Anayasa'nın 122'inci maddesinde mevcuttur. Hükümet sıkıyönetim ilan eder. Meclis bunu tasdik eder. Görev Silahlı Kuvvetlerindir. Polis, jandarma, bütün güvenlik kuvvetleri, kolluk kuvvetleri, sıkıyönetimin emrine girer. Fitneyi tesirsiz hale getirirler ve mesele ortadan kalkar.

Böyle demeniz lazımdı. Halka 'Biz devleti öyle tanzim ettik ki, endişe etmeyin, devlet her şeyin hakkından gelecek durumdadır. Bu sebeple müdahale veya darbe olmaz' demeli idiniz.

Halbuki siz 'Görevler yapılmazsa Silahlı Kuvvetler ne yapsın?' diyorsunuz. Görevleri yapacak olan Silahlı Kuvvetlerdir.

'Görevler yapılmazsa' derken, kimi kastediyorsunuz? Başka güç yok ki...

Silahlı Kuvvetlere sıkıyönetimde verilen görev, bekleme görevi değildir. Olayı ortadan kaldırma görevidir.

Sıkıyönetimin veya ordunun görev yapmadığının ifade edilmiş olmasından üzüntü duyduğunuzu söylediniz. Denen şudur: 'Sıkıyönetim tesirli olamadı. Başarılı olamadı ve netice alamadı...' 'Uyarı mektubu' denen mektubu verdiğiniz zaman, ben size 'Bu neyin nesi?' diye sordum. Siz aynen şöyle dediniz: 'Sıkıyönetim başarılı olamadı!..'

Bu, sıkıyönetimin 12'nci ayında idi.

Bu söz sizindir."

KE: "Evet benimdir.

Hatta ben 'Başarılı olmadığı için kaldıralım' dedim."

SD: "Kaldırsak görevi kim yapacaktı?

Devletin ikinci bir ordusu yok ki...

Mesele görevin yapılması ve sıkıyönetimin başarıya ulaşması idi.

Bizim görevi devraldığımız zaman, Türkiye yanıyordu. Sıkıyönetimin ilanının üzerinden 12 ay geçmişti.

'Uyarı mektubu' verdiğiniz zaman, bizim hükümetimiz 15 günlük hükümetti.

Sıkıyönetim yokken anarşi daha azdı. Sıkıyönetim ile beraber anarşi arttı ve yayıldı. Buna başarı denebilir mi?

Sıkıyönetim başarılı oldu da, kan niye dökülmeye devam etti?

İkide bir 'Kanun çıkmadı, yetki yoktu' diyorsunuz.

Sıkıyönetim 26 Aralık 1978 tarihinde ilan edilmişti. Sizin yetki talebiniz, kanun talebiniz, bunu ısrar ile talebiniz, 12 ay sonra, biz hükümet kurduktan sonradır.

Sıkıyönetim ilan edilirken, bu yetki taleplerinde niye bulunmadınız? O zaman şartlarınızı niye söylemediniz de; 12 ay sonra, biz hükümet olunca taleplerle ortaya çıktınız?

Kaldı ki, ben sizin bütün taleplerinizi yerine getirdim. İstediğiniz kanunların hepsini Şubat 1980'de Meclis'ten geçirttim."

KE: "Hayır, bizim istediğimiz kanunlar çıkmadı. Hatta sizin mektubunuz bile var."

SD: O, nisan sonunda, mayısta talep ettiğiniz ikinci grup kanunlar içindir. O kanunları çıkartmak için de bütün partilere mektup yazdım. Onları biraraya getirmeye çalıştım.

Esasen, mevcut yetkileri kullanmadığınızdan şikayet vardı. 'Yeni yetkilere ne lüzum var?' itirazları vardı.

İşlenen cinayetti. Cinayet işleyenin yakasına yapışmak niye ye-

ni yetki gerektiriyordu? Kaldı ki, biz size 'Şu adamları vurun!' diye kararname bile verdik.

Hem siz, 12 Eylül'den sonra mevcut kanun ve yetkilere ne ekleyerek anarşiyi durdurdunuz?"

KE: "Çok kanun çıkardık."

SD: "Karakollarda tutuklama süresi ile 3 yıla kadar olan cezaların Yargıtay'a gitmeyeceği dışında önemsenecek bir şey yoktur. Bunları da sonra değiştirdiniz.

Hem, anarşi konusunda ne yaptınız ki? 6.000 kişi öldürülmüştür. Bu 6.000 kişinin katillerine, geçen 8 sene zarfında ne yapılmıştır?"

KE: "Biz astık."

SD: "Astığınız 26 kişidir. Herhalde 6.000 kişiyi 26 kişi öldürmedi. Hâlâ DİSK davası, hâlâ MHP davası, hâlâ davalar devam ediyor, 8 senedir. Ortada ibret-i müessire yok.

Size 'Herkesi asın!' diyen yok. Zaten şimdi kimseye bir şey yapamazsınız. Anarşinin nesini önlediniz? Meclislerde 200 idam dosyası duruyor. Nihat Erim'in katillerine ne yaptınız? Savarona'yı yakanlara ne yaptınız?

'Adliye işlemiyor, polis işlemiyor' diye şikâyet ediyordunuz. Biz de o sebeple sıkıyönetime gittik. 'Buyrun işletin!' dedik. Önemli olan olay, 12 Eylül öncesinin bugün korku, istismar ve kötüleme vasıtası yapılması değil, bundan ders almaktır. Devleti işletecek tedbirleri bulmaktır. Bu tedbirler yine yok, ortada. Siz Trabzon tartışması yapacağınıza, bu tedbirleri isteyin."

KE: "Zaten yine birtakım kıpırdanmalar var."

SD: "Üniversite fevkalade sıkıntıdadır."

KE: "YÖK'ten mi şikâyet ediyorsunuz?"

SD: "Hayır, ben bugünkü durumda üniversitenin içindeki gerilimden haber veriyorum. Üniversite, üniversite olma vasfını yitirmiştir. Tayinle gelmiş üniversite mensupları dışındakilerle konuşunuz. Size problemleri anlatacaklardır. Esasen üniversitelere verilen paralarla 29 üniversite kurulamaz. Bu paralarla üniversite olmaz. Sorun yalnızca para meselesi değildir. Üniversite güvensizdir ve hür değildir. Öyle hissediyorlar."

KE: "Şikâyet Doğramacı'dan mı?"

SD: "Bizim Doğramacı'dan bir şikâyetimiz yoktur. Doğramacı

müstesna bir kimsedir. Ama topyekûn üniversite olayı, üzerinde durmaya değer bir olaydır. Devleti meşgul edecektir.

'Anarşiyi önlemek için, 12 Eylül'ü yaptık' dediniz. Anarşistleri bir kenara bıraktınız, siyaset ve siyasetçilerin üstüne geldiniz. 12 Eylül beyannamenizde 'Partileri kapatmayacağız!' dediniz, 13 ay sonra partileri kapattınız. Niye kapattınız Adalet Partisi'ni? Türkiye'nin çimentosu idi. Anarşi önlemekle ne alâkası vardı?

Anarşiden sorumlu tuttuğunuz partileri mahkemeye verdiniz. Kadrolarına da iktidar verdiniz. Konya mitinginden sorumlu olan kişi, bugün, iktidarın 1 numaralı adamıdır. Neticede, 'Anarşi önleme' bir kenarda kaldı.

İktidarı bizim elimizden aldınız, başkalarına verdiniz. Şimdi ben kırık toplamakla meşgulüm. Sizin parçaladığınızı ben bütünleştirmeye çalışıyorum. 'Vatan' diyen, 'millet' diyen, 'birlik' diyen 'huzur' diyen, 'hak, hukuk' diyen benim partim ve benim partilimdi. Bu, cezalandırıldı. Şimdi ben, yeniden bu insanlara 'Böyle demeye devam edin' deyince, onlar bana 'Diyelim ama neticesi ceza oluyor, niye diyelim?' derlerse, ne yapayım? Görüyor musunuz bizim durumumuzu?.. Bize haksızlık yapılmıştır. Bunu izah etmek durumundayız.

Maksadımız geçmişi kurcalamak değildir. Bunu izah etmezsek, kendimizi anlatamayız."

KE: "Danışma Meclisi kurulduğu zaman, oraya çengeller vaki oldu. Ben istemiyordum. Toplantı yaptık. Böyle karar çıktı."

SD: "Büyük Türkiye Partisi'ni niye kapattınız?"

KE: "Herkes o tarafa aktı. İktidar olur, intikam alırsınız diye kapattık."

SD: "Biz barışçıyız. Kimseden intikam almadık. Anlaşılan, sizi tahrik etmişler. Ama, olan memlekete olmuştur. Doğru Yol Partisi'ni niye seçime sokmadınız?"

KE: "Koalisyon olurdu."

SD: "Ne olurdu belli olmaz ama, işte ülkeyi de bugünkü hükümete teslim ettiniz. Memlekette milletin içine çıkamayan bir hükümet meydana geldi. Millet perişandır. Bu icraatlarınızın neticesi budur. Hem bize haksızlık yaptınız, hem de millete haksızlık yaptınız. Bunları konuşursak niye maziyi karıştırmış oluruz? Konuşmazsak, millet gerçeği nasıl bilecek?"

KE: "Öyle ise, siz konuşun, ben konuşayım. Ben konuşayım, siz konuşun."

SD: "Benim maksadım o değil! Benim maksadım 12 Eylül'e takılıp kalmak da değil. Sizin yaptığınız gibi, 12 Eylül'ü Demokles'in Kılıcı haline de getirmek değil. Benim maksadım, işleyen devleti bulmaktır.

Siz bana haber gönderdiğinizi ifade etmişsiniz. Kimse bana 12 Eylül öncesinde sizden haber getirmedi. Öyle olsa idi, sizin dediğinizi değil, başka şeyi yapardım. Çünkü o sizin işiniz değildi.

Sizin günleriniz sayılıdır. Hâlâ, işleyen devlet ve işleyen rejim için yapabileceğiniz şeyler vardır.

Niye Fransız Anayasası'nın 16'ncı maddesi gibi bir maddeyi bu Anayasa'ya koymadınız?"

KE: "Düşündük ama, Meclis'in feshedilmesi partili Cumhurbaşkanları tarafından su-i-istimal edilir diye koymadık."

SD: "Milli Müdafaa Caddesi'nin bir tarafında Meclis, öbür tarafında Genelkurmay...

Meclis 'Acaba askerler ne zaman gelip bizi buradan çıkaracaklar?' korkusu içinde...

Genelkurmay 'Ne zaman şu Meclis'i kapatsak?' düşüncesi ve planı içinde...

Bu senaryo ortadan kalkmadıkça, devlet de işlemez, rejim de işlemez.

Ordu, her ne sebeple olursa olsun, siyasete girince veya sokulunca, yıpranıyor. Bu, milletin aleyhinedir.

Orduyu tümü ile siyasetin dışında, milletin emrinde tutmanın, milleti müdahale beklentisinden çıkarmanın şart olduğuna inanıyorum. O zaman rejim işler.

Hükümetin yaptığı gibi 12 Eylül istismar edilirse; sizin yaptığınız gibi '12 Eylül'ü savunuyoruz' derken, darbe savunması yapılırsa, rejim işlemez.

Benim hassasiyetimin sebebi budur. Umarım, sizi üzmedim."

KE: "Yok, yok!"

SD: "Bu konuları benimle görüşme ihtiyacı duyarsanız, ben hazırım."

234

13 Mayıs 1988'deki görüşmenin –Demirel'in notlarına göre yazdığı metni– birlikte okuduk. Aralarda kısa sorularım oluyordu. Demirel de bunları yanıtlıyordu.

'13 Mayıs dosyası'nı kapatırken; Demirel, bir an durdu ve... rahatlamış insanlara özgü bir hava içinde aynen şunları söyledi:

"Bu konuşmayı yaparken ve sonra, 10 yıl gençleştim.

Ufunetimi boşalttım."

235

Demirel "Ufunetimi boşalttım" diyor.

Fakat anılarının 6. cildinde 299, 230, 231. sayfalarda yer alan anlatımlar, 13 Mayıs 1988'deki ikili görüşmede 12 Eylül lideri Evren'in de 'ufunetini boşalttığını' gösteriyor.

Üstelik Evren'in sözleri öyle aşağıdan alan üslup ve tonda değil.

Hatta sonlara doğru kafa tutar, meydan okur bir içerikte.

İki anlatım arasında kıyaslama yapabilmek için Evren'in görüşmeyi anlatan, tabii Demirel gibi daha çok kendi sözlerine yer veren açıklamalarına bakmak zorunlu oluyor:

"Evvela ben söze başladım ve kendisine özetle şunları söyledim:

'Bugüne kadar sizinle 12 Eylül hakkında hiç konuşmadım. Bu konuya temas etmeyi yararlı gördüm. Anayasa'nın geçici 4'üncü maddesi halkoyuna sunulmadan evvel bana Hiram Abbas ve emekli tuğgeneral Orhan Kilercioğlu vasıtasıyla gönderdiğiniz haber ve Hüsamettin Cindoruk DYP'nin Genel Başkanı iken bana gelip, Efendim ne olur 12 Eylül dönemine konuşmalarınızda temas etmeseniz, siz o şekilde konuşunca vatandaş acaba yine bir şey mi var diyerek korkuya kapılıyor şeklinde ricalar karşısında referandum süresince tarafsızlığımı sonuna kadar sürdürdüm.

Ama referandumdan sonra siz çeşitli yerlerde yaptığınız konuş-

malarda yavaş yavaş başlamak suretiyle gittikçe dozunu artırarak 12 Eylül'e çatmaya başladınız.

Uzun süre yine sesimi çıkarmadım. Ama tahammül gücünü aşınca Trabzon'daki konuşmamı yapmak zorunda kaldım. Bundan kim kârlı kim zararlı çıkar bilemem. Ama benim kaybedecek bir şeyim yok. Partim yok ki kaybedeyim.

Zaman zaman yaptığınız konuşmalarda '12 Eylül'den evvel de sıkıyönetim vardı. Sıkıyönetim komutanları görevlerini yapmadılar. Aynı sıkıyönetim komutanları 12 Eylül'den sonra terörü önlediler. Bıçak gibi kestiler' diyorsunuz. Elimde sizin Başbakanlığınız döneminde yaptıkları görevlerden dolayı teşekkürleriniz var. Hem de biriki defa teşekkür ettiniz.

O halde nasıl olur da 'Görevlerini yapmadılar' dersiniz?

O toplantılarda Sıkıyönetim komutanlarının acı acı yaptıkları konuşmaları, ortaya koydukları teklifleri, bu tekliflerden ve çıkarılmasını istedikleri yetki kanunlarından hiçbirinin çıkarılmamasından duydukları üzüntüleri hatırlarsınız.

En sonunda haziran ayındaki Sıkıyönetim toplantısında 'Ben Meclis'ten bu kanunları çıkaramıyorum' dediniz ve mevcut yetkilerini kullanarak terörü durdurmalarını istediniz.

Adalet mekanizmasından acı acı şikâyet ettiniz. Yine yaptığınız bir konuşmada bizi Filipin eski cumhurbaşkanı Marcos ile 1967 Yunanistan Cunta liderine benzettiniz.

Eğer bu şekil konuşmaları yapmaya devam ederseniz, ben de konuşmalarımı sürdürürüm.

Ben ülke yararı bakımından böyle bir durumun olmasını arzu etmiyorum.

Eski yaraları kaşımayalım. Bu bize yarar sağlamaz.

Siz bir parti başkanı olarak, partiler arasındaki mücadelenizi sürdürürsünüz, bu da hakkınız ama 12 Eylül'e çatamazsınız.

Zira 12 Eylül'ü millet tasvip etti. Eğer tasvip etmemiş olsaydı, bütün partileri kapatmış olmamıza rağmen, % 92 ile tasviplerini belirtmezlerdi.

Dünyada hiçbir askeri darbe yoktur ki kendisini bir güce dayamasın. Örneğin 27 Mayıs harekâtı sırtını CHP'ye dayamıştı. Ama biz hiçbir partiye dayamadık. Gücümüzü milletten aldık.

Bir darbe yanlısı değiliz. Nitekim yurdun çeşitli yörelerinde daha evvel yaptığım konuşmalarda, askerin politikaya karışmasının, ülke yönetimini üstlenmesinin doğru olmadığını, demokratik idare şeklinin faziletlerini belirttim. (O konuşmalardan örnekler verdim.)

Bu yaptığım konuşmaları bir tarafa bırakıyorsunuz, ondan sonra da Cumhurbaşkanı darbeyi davet ediyor diyorsunuz. Bu yaptığınız doğru değildir.

Demirel de daha evvel mecliste yaptığı konuşmaya benzer bir konuşma ile kendisini savundu.

Benim de artık, darbelerin olmayacağını söylemem grektiğini ileri sürdü.

Aramızda Büyük Türkiye Partisi'ni kapatmamız ile DYP'yi seçimlere sokmamamız konusunda da münakaşa oldu. Ben kendisine bunları bir daha izah ettim.

'BTP'yi kurarken, bütün Adalet Partilileri aynı çatı altında topladınız. Buna elbette müsaade edemezdik. Bizden intikam almaya kalkardınız. Kaldı ki, seçimlere üç partiden başka partilere müsaade etmiş olsaydık, hiçbir parti çoğunluğu sağlayamayacaktı' dedim."

236

Benim üzerinde durduğum, ama Demirel'in geçiştirdiği; duyarlı konuya Evren değiniyor:

"12 Eylül'den evvel askeri müdahaleye karar verdiğimizde sizin iktidarda olmadığınız bir zamana tesadüf etmesini çok isterdik.

Hatta o tarihte bakanları birer birer güvensizlik oylamasıyla düşürürlerken, Dışişleri Bakanı'nın düşürülmesi sırasında 'Eğer hükümet güvenoyu ister ve güvenoyu alamaz da iktidardan ayrılırsa, bizim işimiz kolaylaşır' diye size haber gönderdim. Ama ulaşıp ulaşmadığını bilemem."

237

Evren'in anlatımlarından üç önemli nokta daha açık biçimde ortaya çıkıyor:

a) Demirel; Hiram Abbas, emekli general Kilercioğlu ve DP Genel Başkanı Cindoruk aracılığıyla Evren'e 'haberler gönderiyor.'

Konuşmalarında 12 Eylül dönemine değinmemesini istiyor. Neden olarak vatandaşın "Yine bir şey mi var?" diyerek korkuya kapılacağını gösteriyor.

Haberi gönderdiği zaman, geçici 4. maddenin referanduma sunulmasından önce.

Demirel, 12 Eylül önderi olan Cumhurbaşkanı'nın konuşmasını engellemek istiyor. Zira, Evren konuşursa, yasaklar kalkmayacak, 1992'ye kadar sürecek!

Anımsayacaksınız: Yasaklar kıl payı farkla kalktı. Ya, bir de Evren konuşsaydı!

b) Evren açıkça diyor ki: "Müdahaleye karar verdiğimizde Demirel'in iktidarda olmadığı bir zamana tesadüf etmesini istiyorduk." Niçin? İkinci bir kez Demirel'in 'darbe ile düşürülmemesi' için. Darbeyi haber veren 'insancıl' bir yaklaşım!

c) Dışişleri Bakanı Erkmen gensoru ile düşürüldükten sonra hükümet, yani Demirel güvenoyu isteyip, güvensizliğe hedef olursa "İşimiz kolaylaşırdı" diyor Evren.

Yani, Demirel hükümeti düşürülmüş, darbenin Demirel'e ve hükümetine karşı yapıldığı izlenimi doğmazdı, demeye getiriyor.

12 Eylül'den önce, uyarı mektubu ya da öteki haberlerle niçin istifa etmediğini değişik biçimlerde anlatan Demirel, Evren'in bu yaklaşımlarına –nedense– fazla ilgi ve itibar göstermiyor.

İşte olaylar ve insanlar...

İşte olayları yaratan iki insanın anlatımları...

Buyurunuz; Demirel'i yorumlayınız!

238

Not defterimden:

'On beş gün süren kavga'ya dair kişisel notlar:

(30 Nisan 1988) Cumhurbaşkanı Evren'in Trabzon'da bugün yaptığı konuşmanın yankıları olacağa benziyor.

Gece saat 21.00'de Demirel ile konuştum. Evren'in konuşmasına ilk tepkisi;

"Evren'de değişen bir şey yok" oldu ve ekledi:

"Aynı plak!"

Sonra sürdürdü irdelemelerini:

"Yarın ülkede anarşi başlarsa Silahlı Kuvvetler önleyecek. Pekâlâ; ama Silahlı Kuvvetler neden 'a' tarihinden önce iç savaşı önlemez de, müdahale ettikten sonra önler?

İki: Evren, 'Silahlı Kuvvetler müdahale etmeseydi ne parti ve ne de Parlamento kalırdı,' diyor. Müdahale ettikten sonra yine kalmadı. Parlamento ve partiler kapatıldı. Demokrasi tahrip edilerek demokrasi nasıl kurulur, yerleşir?

Üç: 'Bugünkü sıkıntılar 12 Eylül'ün eseri değil,' diyor. Eseri! Eğer partiler kapatılmasa, üç parti feshedilip sadece 3 partinin seçimlere katılmasına müsaade edilmeseydi, devlet Turgut Özal'a kalmazdı.

Dört: Özal'ın en büyük avantajı ekonomiyi berbat etmesidir. Silahlı Kuvvetler ekonominin baştan kara olduğu dönemlerle ilgilenmez."

Demirel, bekliyor. Evren tartışma zemini açıyor.

Bana söylediklerinden parça parça kimi irdelemeler:

"Yarını da bekleyelim. Evren yine konuşsun. Argümanlar versin bize. Sonra..."

"Siz zaten 12 Eylül'ü tartışmak istemiyor mudunuz?"

"Tabii. Zamanı geliyor. Bu tartışma yapılmalı ve Evren de dersini almalı."

Evren, Trabzon'da o sert konuşmayı yaparken Başbakan Özal, Genelkurmay Başkanı Torumtay'la görüşüyordu. Gazeteciler, görüşmenin Trabzon nutkuyla ilgili olup olmadığını sormuşlar. Özal sinirlenmiş. "Olağan bir görüşme" demiş.

Gazetecilerdeki kaygının nedeni şu: Özal, işçi temsilcileriyle uzun uzadıya görüşürken, Torumtay'la konuşmayı araya sıkıştırmış. Bir çeşit anormallik.

Demirel'e sordum bu görüşmenin neyi içerebileceğini.

"Hiçbir şey olmaz. Özal'ın en büyük avantajı ekonomiyi bok etmesi. Silahlı Kuvvetler ekonominin bozuk olduğu dönemlerde gir-

mez böyle işlere. Zaten müdahale olmasını isteyen de yok!" dedi, ilk kanısını yineleyerek.

Darbe söylentilerinin yeniden canlandığı bugünlerde Metin Toker'in yazısı hem ilginç, hem de ülkenin içinde bulunduğu gerçeklere uygun:

"Politikacılar ne zaman 'olayların düzeyi'nde olamamışlarsa, Türkiye'de asker gelmiştir" diyor.

"Türkiye'nin bugün mutlaka kurtulması gereken bir 'kötü yönetim' altında bulunduğu muhakkak," diyor.

"İlkel debdebesini artık Çin-i Maçin'e kadar uzatmaktan zerrece fütur duymayan bir görmemiş hanedan ülkede gittikçe büyüyen kitleleri her gün biraz daha şiddetli eylemle sokağa dökmektedir.

İktidar partisinin Meclis grubu tarifsiz bir sorumsuzluk, suskunluk, nemelazımcılık içinde.

Bizde bugünküler, sanki dünkülerin burnundan düşmüşler. İşte 1960 öncesi DP Meclis Grubu, işte şimdinin ANAP Meclis Grubu. Hatta bazıları, aynıyla vâki.

Quo vadis Türkiye?"

(1 Mayıs 1988) Demirel aradı, Hasan Cemal'le konuşuyorduk, hep meşgul işareti vermiş telefon:

"Saatlik konuşmalar yapıyorsunuz" dedi.

Yanıt beklemedi ve hemen, hızla konuşmaya başladı:

"Ordu, (1) mütareke ordusu değil, cumhuriyet ordusu. (2) Anayasa'nın 122. maddesi ordunun müdahale koşullarını gösteriyor.

Evren'in müdahele olur mu olmaz mı gibi tartışmalar açması ya da söylemesi, müdahale etmeyi düşünmeyen yüzbaşının, binbaşının, albayın önünü açmıyor mu?"

Havasında. 12 Eylül tartışması açıldı, açılıyor diye adeta neşeli, keyifli. Meclis'te gündem dışı konuşacak.

"Bana 'Biraz bekleyeceğim, konuşmayacağım,' dediniz ama bir basın toplantısı yaptınız."

"Gece yarısı tepem attı. Birden, 'Bir gün sonraya bırakırsam konuşmayı, gecikeceğim,' dedim. 12 Eylül'ü öveceğim derken, yeni müdahalenin mazide kalmadığını söylüyor, istikbale yayıyor."

"Ya Özal, karşı çıkmadı?"

"12 Eylül ürünü olduğu için karşı çıkamaz. Ben şimdi fırsat gözlüyorum. 12 Eylül niçin yapıldı? Anarşi ve terörü önlemek için. Siz partileri, parlamentoyu kapattınız. Anarşi ise önlenemedi. Güneydoğu'da bin kişi ölmüş, elimde bilgi var. Asıl failler kaçmış yurt dışına. Bir laf açılsa bak, sen gör!"

"Peki şimdi, ANAP + ordu mu diyeceğiz? Hani 1961-65 arasında CHP + ordu denildiği gibi."

"Yok! Bugünkü durum ANAP + ordu nüfuzunu kullanma hevesi" dedi Demirel:

"Ordu'nun tümünde bu arzu yok, eğilim yok."

(2 Mayıs 1988) Gece yarısına doğru. Kısa notlar yazıyorum.

Hikmet Çetin, "Meclis'e ortak bir kınama önergesi verelim" diye önermiş Köksal Toptan'a. Toptan, "Ya ANAP katılmazsa?" diye kaygı belirtmiş.

ANAP'ın Evren'i ve müdahaleyi kınayan bir önergeye imza koymaması daha iyi, değil mi?

Cindoruk, "Bu Cumhurbaşkanı ile bu Meclis artık bağdaşamaz" diyor.

İnönü ise "Evren şayet sözlerini düzeltmezse istifa etmesi gerekir" diye konuşuyor.

Cindoruk'a göre, Evren istifa etmez!

"İstifa ettirebilmek için elimizde bir mekanizma yok" diye ekliyor.

Baransel'in Giresun'daki yumuşatıcı açıklamaları yansıdı Ankara'ya. Siyasal kulislerde Evren'in konuşması "Olayları yapın, müdahale arkadan gelsin" demekle bir tutuluyor.

Demirel de İstanbul'daki kimi olayların ve sonradan gelen Trabzon konuşmasının 'bir tertip' olduğu görüşünde.

Yarın Meclis'te gündem dışı konuşmalarla hayli cümbüş var.

Ya Özal? "Grupta konuşurum" demiş.

Gece Demirel, evinde toplantı yapıyor. Erdal Bey hazırlanıyor. SHP'liler "Evren ne tür açıklama yaparsa yapsın Cumhurbaşkanı olarak müdahaleyi kışkırttığı yargısının mazeretini söylemiş olamaz" diyorlar.

Cindoruk; ANAP'tan Özdemir ile Eyüp Âşık'a darbe irdeleme-

leri karşısında sessiz kalmalarını eleştirmiş, "Gelirse darbe sizi de götürecek" demiş.

"Ne dediler?" diye sordum; Cindoruk, "Güldüler" dedi. Zaten muhalefette başka yakınmalar var. Örneğin Köksal Toptan: "Başkanlık Divanında ANAP'lılara 'Şu yasaları geçirelim' diyoruz, 'Biz ne evet, ne hayır diyebiliriz' deyip işin içinden sıyrılıyorlar."

Yalçın Doğan bugün, "Bu adam (Özal) pat diye gideecek bir gün. Öyle bir yemek yiyor ki... Karısı elinden alıyor, yine yiyor" dedi.

Gece gelen gazetenin birinci sayfası tamamen müdahaleye ayrılmış. Tabii Evren'e karşı.

(3 Mayıs 1988) Meclis hayli renkli. Özal grubundaki konuşmasında Evren'i savundu. "Evren'i yakından tanıdığı" için Trabzon'daki konuşmasını şöyle yorumlamış:

"Demokrasiye hakikaten inanmış bir insan olarak, ilave ettiği o cümle ('Eğer ülke bunalıma düşerse TSK müdahale eder' cümlesi) onun maksadı içinde değildir. Maksadını aşan bir cümledir."

Evren, 27 Mayıs'la 12 Mart'ı onaylamıyormuş ama 12 Eylül memleketi kurtarmak için başka çare kalmadığı için yapılmış.

İnönü'nün bir müdahaleye yol açacak bunalım çıkarsa iktidar-muhalefet işbirliği ile önlenmesi önerisine Özal yanıtına bakınız:

"Bu sözü söyleyen 1 Mayısın peşinde koşar mı?"

Kafa bu!

"Bizi bırakıp Evren'e saldırdılar. 12 Eylül öncesini yaşatmak için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır" diyor.

Demirel ile İnönü'nün konuşmaları ağırdı. Hükümet adına Ali Bozer kürsüde:

"Cumhurbaşkanı'nın konuşmalarını yorumlamak bizim görevimizi aşar."

Saat 18.30'da Demirel'i aradım:

"Siz ve İnönü, TSK müdahalesinden söz edince, ANAP grubu 'doğru, doğru' diyorlardı."

Demirel: "Devrim muhafızları bunlar" dedi.

Yazılı metin dışına 'kavgaya yol açar' kaygısıyla fazla çıkmadığını söyledi. Ama "Üzerimize gelsinler diye 'Evren 1980'den önce Genelkurmay Başkanıydı,' dedim."

İnönü'nün konuşmasını da 'iyi' bulmuştu:

"Ama" dedi: "Biz hep dayak yiyen olduğumuz için daha rahattık."

"Özür dilerim, anlayamadım?"

"27 Mayıs'ın içinde CHP vardı. 12 Mart'ta kısmen CHP. Oysa biz hiçbirinde yokuz ve dayağı hep yiyen biziz."

Daha sonra Ali Baransel'le konuştum. Evren bu sabah döndü Ankara'ya. Acaba TBMM'deki gündem dışı konuşmalara yanıt verecek miydi?

Baransel: "Aslına bakarsan, Cumhurbaşkanı'nın sözleri hiçbir zaman müdahaleye davet ve özendirici bir amaç taşıyor diye değerlendirilmemeli. Söz konusu cümle bu amaçla söylenmedi. Yangın başlarsa ne olursa olsun yine o yangını ordu söndürecek."

"TBMM emriyle yapacak deseydi o zaman."

"Kelime eksik ve düşerse böyle oluyor. Meclis'teki konuşmalara cevap vermeye niyeti yok. Yarası yok ki gocunsun. Ben komutanı tanıyorum, karşılıklı konuşuyoruz. Yapı olarak üstüne gidildikçe kabadayı yapısı ortaya çıkıyor. Mesela, gözaltına alma süresini 90 günden 45'e indirecekti. O sırada dışardan müdahaleler oldu. İnsan Hakları Derneği midir nedir, oradan. Bunu görünce 45'e indireceğine 90 günde bıraktı."

"Ama Meclis'teki konuşmalar ağır eleştiriler içeriyor?"

"Konuştum, ama pek niyetli değil. Bir kompleksi yok."

(4 Mayıs 1988 Çarşamba, gece) Çeşitli konular üzerinde durduk. Bir vesile ile " İki ayda bir yaptığımız görüşme için Çankaya'ya çağrıldık. 13 Mayıs" dedi:

"Öğleden sonra. Çünkü, ben geçen defa 'Cuma günü camiye gideceğim için sabah gelemem,' demiştim. 13 Mayıs da Cuma. O nedenle öğleden sonra çağırdı."

(6-7 Mayıs 1988 Cuma-Cumartesi) Evren, Sabah gazetesinde "Türkiye'de darbeler dönemi kapandı" diyor.

Demirel, "Yani 'Cumhurbaşkanı olmadığım takdirde ihtilal yaptırırım' demek mi istiyor?" diye konuştu. Sabah'taki manşet: "Evren, kendini vazgeçilmez insan olarak ortaya sürüyor. Yani o olmazsa

ihtilal olur. 'Yine Cumhurbaşkanı olmalıyım ki, ihtilal, darbe olmasın' demek istiyor."

Ali, Evren'in pazar İstanbul'a gidip salı günü döneceğini ve orada kimi gazetecilerle konuşacağını söyledi.

(9 Mayıs 1988 Pazartesi) Demirel, bugün ABD Büyükelçisi Hupe ile görüştü, gece arayıp sordum.

Demirel, Hupe'ye, "Türkiye zenginler-fukaralar memleketi oldu. Gelir dağılımı felaket. Sosyal dengeyi zor koruruz. Bütün memleketi gezdim, manzara bu" demiş.

Hupe sormuş: "Nasıl düzelir bu durum?"

Demirel: "Başka yerlerde nasıl çözülüyorsa burada da öyle" diye yanıtlamış.

Görüşmede darbe söylentilerine hiç değinilmemiş. Daha çok ANAP iktidarı üzerinde duruluyor.

"Zaten ben fiili siyaset içinde değilken 3-4 ayda bir gelirdi, konuşurduk. Ama bu kez Hupe'yi Güniz Sokaktaki evde değil, TBMM'deki makam odamda kabul ettim" diyor. Anlamlı bir gülüşle söylüyor son sözcükleri.

"Bugün Çetin Emeç'i okudunuz mu? Evren'le yaptıkları konuşmadan bazı notlar aktarıyor kendi üslubu içinde."

"Okudum. Ben 1 Mayısta olay çıkmayınca teşekkür etmişim güvenlik kuvvetlerine. Ne yapacaktım yani? Mesele asker meselesi değil. Türkiye sorunu. Sıkıyönetimlerin başarılı olmaması.

İkisi ayrı şeyler. Sizin kitaplarınızda da var: 'Niçin uyarı mektubu verdiniz?' diyorum. Cevap 'Sıkıyönetim başarılı olamadı.' Necdet Üruğ'a 'Nihat Erim'in katilleri neden bulunamadı?' diye soruyorum. Yine sizin kitabınızda var: 'Elimizden bu kadar geliyor.' Cevap bu.

Tartışmanın esası sıkıyönetim komutanları başarılı olamamış. Biz bu işin içinden çıkarız, bak nasıl çıkarız."

"Şimdi İstanbul'da gazetecilere anlatıyor 12 Eylül'ü ve kendini."

"Yukardaki kayma noktasına gelmiştir. Yaptığı az kötülük yoktur, fenalık yoktur."

Yarın IPI'de konuşmak üzere İstanbul'a gidiyor.

Gitmeden grupta konuşacak. Bugün verdiği izlenim 'barut gibi.'

Bu tartışmayı Evren'in aleyhinde sonuçlandırmadıkça imkânı yok, rahat etmeyecek!

Güneydoğu'da kan akıyor. Demirel "Son günlerde toplam 40 kişi öldürüldü, yarın grupta bunu konuşacağım" diyor.

(10 Mayıs 1988 Salı) Evren, IPI toplantısına çağrılmadığı için 'bozuk'muş.

Sabah böyle yazıyor. Ama İspanyol gazeteci Juan Lois Cabrian "Evren'i darbe yaptığı için davet etmedik" diyor. Söylediği şu:

"Türkiye henüz demokrasiye geçemedi. Bu yüzden Evren'i devlet başkanı olarak kabul etmiyoruz. Ordunun görevi darbe yapmak değildir. İç savaşa karşı korumaktır. Politik çalışmalar askeri darbe formülünden çok daha iyidir."

Eh, üç aşağı beş yukarı TBMM'deki konuşmalarında Demirel ile İnönü'nün söyledikleri de bu.

Özal, iş adamlarıyla 'kapalı bir toplantı' yapmış, ilginç şeyler söylemiş:

"Enflasyonu düşüremezsek bir daha iktidar olamayız. İktidara gelmenin yolu budur. Başaramazsak bir daha seçilemeyiz. Parti içi ihtilaflara son veremediği için DP ile AP silinip gitti."

On Dördüncü Bölüm

1988'İN İKİNCİ ALTI AYI

"Hazırlık maçları"

239

1988 yılının ikinci yarısında izlenen siyasal 'hazırlık maçları'na geçmeden önce 1989'daki olası olayları duyumsatan iki olayı yazmak gerekiyor.

Birinci olay ('Yakın' gelecek):

"Semra Hanım, Cumhurbaşkanı eşi olmaya hazırlanıyor musunuz? Hatta Başkan eşi... Yani Amerikan Başkanı'nın eşi gibi bir şey."

Semra Özal: "Yener Bey, nereden çıkarıyorsunuz bunları?"

"Ben çıkarmıyorum hanımefendi, eşiniz partililerle yaptığı konuşmalarda Türkiye'ye başkanlık sistemini getireceğini söylemiş. Kendisi de Sayın Evren'den sonra Çankaya'ya çıkacakmış."

S.Ö.: "Ben böyle bir şey söylediğini hiç duymadım."

"Siz başkan olmasını istemiyorsunuz herhalde."

S.Ö.: "Hiç düşünmedim, aklıma hiç gelmedi böyle bir şey. Kendisinden de hiç duymadım. Bu konu bizim evde hiç konuşulmadı."

"Sizce Turgut Bey, Cumhurbaşkanlığını yapabilir mi?"

S.Ö.: "Bilmiyorum yapar mı yapamaz mı? Onun için de bir fikir beyan edemeyeceğim ama böyle bir şey aramızda da konuşulmadı."

"Çankaya Köşkü uzakta değil, tam karşınızda. Taşınmanız kolay olur Semra Hanım."

S.Ö.: "Taşınmaktan hoşlanmıyorum, çok işim var."

"Cumhurbaşkanı eşi olmayı istemez misiniz?

S.Ö.: "Hiç düşünmedim, bilmiyorum. Benim en çok istediğim şey hayırlısıyla şu görevimizi yüzümüzün akıyla sağ salim bitirip, gidip İstanbul'da kendi evimizde oturmak."

"Yani Turgut Bey'in beş yıl sonra siyaseti bırakmasını mı istiyorsunuz?"

S.Ö.: "Onun ne düşündüğünü bilmiyorum. Şu anda söylemiyor, ama benim arzum bu. Bu iktidar döneminden sonra, gidip evimizde oturalım. Çoluk çocuk, torunlar... Ne güzel." (Hürriyet'in eki Kelebek'te yayımlanan Semra Özal'la söyleşiden - 2 Ocak 1988 Cumartesi)

İkinci olay (Biraz daha 'uzak' bir gelecek):

Not defterimden:

(4 Ocak 1988 Pazartesi) Demirel ile –dün– akşam üzeri saat 16.00'da uzun süren bir görüşme yaptık.

"Ne var, ne yok" dedi. "Sisli bir hava" dedim. Özal'ın ne yapacağını gösteren henüz bir işaret yoktu. Ama Demirel'in de bildiği gibi, güncel konu Çankaya idi.

Demirel şöyle dedi:

"Cumhurbaşkanlığı fırsatını kaçırmaz. Doğrusu ben de Turgut Özal'ın durumunda ve yerinde olsam, hemen kendimi seçtiririm.

Zaten bu iki yıl hep Çankaya için oynayacak. Her uygulama bunu gösteriyor. 'Baba' rolüne çıktı. İcraatla sürdürecek. Her şeyi Çankaya'ya çıkabilmek için ayarlıyor. Memurlara katsayı dağıtıyor (baba). Bu görüntüyü pekiştirip Çankaya yolunu açacak.

Askerlerden ses gelmez. Siyaset yapanların bir kısmını Evren temizledi.

Sonra, bir kısmını da Özal'la Evren birleşip temizlediler.

Özal kendinden başka hiçbir şey düşünmez. Bu yüzden her şeyi kendine göre ayarlıyor, ayarlayacaktır."

240

1988 yılının ikinci yarısında izlenen önemli olay; yine bir referandum olayı idi.

ANAP, yerel seçimleri erkene almak istiyor. Ancak. bu isteğini gerçekleştirebilmek için Anayasa'da bir değişiklik yapmak gerekiyordu.

Anayasa'daki değişiklik demek, referanduma gitmeyi kabul etmekti.

Özal, referandumu göze alarak Anayasa değişikliğine gitti. Kasım ayında yapmayı düşünüyordu yerel seçimleri.

25 Eylül 1988 Pazar günü yapılan referandumu muhalefet, ANAP ve Özal'a güvenoyuna çevirdi.

Tuhaf bir referandumdu. Öyle ki; Özal, muhalefetin dayatmasına karşı, sonuç nasıl çıkarsa çıksın iktidarda kalacağını, hatta erken seçime bile gitmeyeceğini ilan etmişti.

Referandum propagandası boyunca, yer yer ve zaman zaman 1989'daki Cumhurbaşkanlığı seçimi, tartışmalara karıştı.

Bu bölümün başında Semra Özal ile DYP lideri Demirel'in Cumhurbaşkanı seçimine nasıl baktıklarını gördük.

Özal ailesine göre; Turgut Bey'in kafasında Cumhurbaşkanı olmak diye bir görüş, blir istek, bir düşünce yoktu!

Oysa yakın gelecekte tam tersi gelişmeler izlenecekti.

Muhalefet liderlerinden Demirel'e göre –4 Ocak 1988 günü bana söylediklerinin tam tersine– Özal, Cumhurbaşkanı olamayacaktı.

İkinci bir sonuç: Daha uzak bir gelecekte, Özal'ın önüne çıktığı gibi Demirel'in önüne cumhurbaşkanlığı fırsatı çıkarsa 'kendini seçtirecekti.'

1988 yılı ile 1989 Kasımına kadar geçen zaman içinde inişli çıkışlı pek çok olay, ama çok renkli, ilginç olaylar yaşandı.

241

Demirel, Özal'ın deyimiyle 'deli dana gibi' yurt içi gezilerini sürdürüyordu.

Böyle davranmakta haklıydı. DYP'yi ayağa kaldırmak, olası bir erken seçimde kötü bir sonuçla karşılaşmamak gerekiyordu. Üstelik, kötü bir sonuç, yasaklarla hayli zayıflayan siyasal itibarına

tam bir darbe olabilir, iktidar olasılığını tümüyle ortadan kaldırabilirdi.

Kısacası 'çalışmak, çok çalışmak ve partiyi ayağa kaldırmak' zorundaydı.

Karabük'te (12 Haziran 1988) "Kimse yüzde 36 oyla Çankaya ile ilgilenmesin"; Amasya'da (13 Haziran 1988) "Bunlar yalancı, Türkiye'yi yalandan ve yalancılardan kurtarmak lazım"; Hürriyet'e verdiği demeçte (16 Haziran 1988) "Hükümet buharlaşmıştır. Bu ANAP'la Çankaya'ya çıkılamaz"; (23 Haziran 1988) "Bugünkü şartlarda Cumhurbaşkanını halka seçtirmekten başka çare yok" diyordu.

Özal'dan ses çıkmıyordu; ama çok yakını 'No, No, No' Güneş Taner, Özal'ın Çankaya'ya çıkmak için her türlü koşula sahip olduğunu söylüyordu.

Temmuz 1988'de Özal da referandum tartışmalarına karıştı: (4.8.1988) "Bir yandan 'Yerel yönetimlerde yolsuzluk var' diye bağırıyorsunuz. Bir yandan da yerel seçimin öne alınmasına karşı çıkıyorsunuz. Referandumda seçim meydanından kaçtığınızı söyleyeceğim" diye muhalefete çıkışıyor ve hemen arkasından ekliyordu:

"Muhalefet referandumda 'hayır' çıkması için kampanyaya hazırlanıyordu.

Ne ki, 'hayır' oylarının çokluğu iktidara güvensizlik anlamına gelmeyecekti.

Üstelik 'hayır' oyları erken seçimi gündeme getirmeyecekti."

Acayip öneriler ortaya çıkıyor ve iki büyük partinin liderlerince tartışmaya alınıyordu. Bu önerilerden biri 'Özal'ı Cumhurbaşkanı, Demirel'i Başbakan' yapıyordu.

Bir başka dönemde benzeri bir öneri siyasal tartışmalara girmişti. İnönü'yü Cumhurbaşkanı, Menderes'i Başbakan yapan bir öneriydi bu. Tabii olanağı olmayan bir öneriydi.

Nitekim, 1988'de siyasal fantezi sınırını aşmayan öneriyi Demirel reddetti ve "Hiçbir göreve talip olmadığını, hiçbir kombinasyona girmeyeceğini" açıkladı.

İktidar çevrelerinin Özal'dan yansıttıkları habere göre referandum tarihi 25 Eylüldü. Özal, Demirel'i 'hırsı aklının önüne geçtiği için yanlışlıklar yapmakla' suçladı.

Demirel, meydan okudu: Erken yerel seçim için Anayasa değ-

şikliğini getirsinler, imzalayacaktı. Oysa, o günlerde Özal "Yerel seçimlerin marta kalması halinde ülke ekonomisinin zarar göreceğini" söylüyordu.

DYP lideri "Çıkalım televizyona. Eğer Özal beni mat ederse ona 'Büyüksün' diyeceğim" dedi.

Erken yerel seçim tarihi 16 Ekim olarak saptandı.

Aydın Menderes de konuştu: "Özal'ın Cumhurbaşkanı olmaya niyeti varsa referandumda 'hayır' çıkması bu yolu kapar" diyordu.

Bu son tartışmalar Ağustos 1988 günlerinde geçiyordu.

Özal direniyor, yanlış anlamaların önüne geçmeye çalışıyordu:

"Referandumda ne olursa olsun 1992'ye kadar iktidardayız" (27.8.1988).

Demirel ağustos ayında önce "Dürüst, adil ve eşit bir seçim istediklerini" açıkladı. Ardından koşulunu söyledi: "Aykut Edipali ile Turgut Özal'ın eşit olmayacağı bir seçim, dürüst değildir. Biz Anayasa değişikliği ile bu vebale ortak olmayız."

İkinci bir yol daha gösterdi: "Erken yerel seçimde başarılı olması Özal'a Cumhurbaşkanlığı yolunu açar. Ama yüzde 50'den bir tek oy eksik alırlarsa, istifa etmeleri de gerekir."

Bir başka olasılık daha öne sürdü: "Referandumda 'hayır' çıkarsa hem erken genel seçimi, hem de mahalli seçimleri, hepsini birden martta (1989'da) yaparız. Zira erken seçim kaçınılmaz olur."

Demirel bu görüşleri söylerken, Özal'dan bir sataşma geldi: "Ufak partilerin yaşama şansı yok" diyordu Özal (20.8.1988): "Süleyman Demirel'e acıyorum."

(21.8.1988) Denizli'de toplanan ANAP İl Divanında konuşan Ekrem Pakdemirli, "Küçük muhalefet lideri" diye Demirel'e yükleniyor ve "Rakkaseler gibi kıvırıyor" diyordu.

Demirel ise –eylül ayına girmiştik, referandum kapıdaydı– Kırıkkale'de "Özal, 'Referandum güvenoylaması değil,' diyor. Sen öyle san. Vatandaş 'hayır' diyorsa, bu 'Git başımdan' demektir. Millet bu topu boş kaleye sokamazsa yazık" diye saldırıyı sürdürüyordu.

Erdal İnönü de devrede. Kastamonu'da "Özal, milletin bunca sorununu, sağlığını bir yana bırakıp kendi parti çıkarı için ülkeyi aylardır uğraştırıyor. Bu, millet düşmanlığından başka bir biçimde yorumlanamaz" diye konuşuyordu (4 Eylül 1988).

Demirel, Eskişehir'de: "Kurtulun bu kamburdan!"

Demirel (10 Eylül 1988): "Vatandaş pazar yerlerine atılmış meyve, sebze toplarken devleti idare edenlerin bir eli yağda bir eli balda. Bunlara öyle şamar vurun ki, Hint'ten Çin'den duyulsun."

Aynı gün. Deniz Baykal, Kırıkkale'de: "25 Eylülde Özal'ın arkasına geçip 2 puan alacağız. 26 Martta sırtını yere yapıştırıp tuş edeceğiz."

Özal (11 Eylül 1988): "Sıkışınca şapkasını alıp gidenlerden millete hayır gelmez."

Aynı gün Demirel: "Hükümet ayağa batan diken. Derine batmış. Bu dikenden kurtulun."

Özal: "Demirel deli dana gibi koşturup duruyor. Benim hesabım SHP ile."

Aynı gün (11 Eylül 1988) Özal: "Ana muhalefet bir şeyden anlamaz. Yavru muhalefet sıkıyı görünce kaçanların elinde. Demirel'e acıyorum."

Bir gün sonra Ekrem Pakdemirli: "Demirel ordudan dayağı yedi yedi, yine bir hokkabaz gibi sahneye çıktı."

Erbakan (17 Eylül 1988): "Özal hacıyatmaz!"

Özal (14 Eylül 1988, Konya): "Demirel desteksiz atıyor. Ben olduğum müddetçe eskilere siyaset sahnesinde yer yok."

Demirel (16 Eylül 1988): "Anayasa'yı millet değiştirmezse asker değiştirirmiş. Asker sizin muhafız alayınız mı? Asker, milletin askeri."

Özal'ın televizyon konuşmasına Demirel'den çıkış (19 Eylül 1988): "Duvar göçmüştür bey, göçmüş."

18 Eylül 1988'da referandum ve sonraki günlere yeni bir parıltı getirecek bir olay yaşandı.

Özal radyo ve TRT televizyonunda yapacağı konuşmada "Önemli açıklamalarda bulunabileceğini" bildirdi ve "dikkatle dinleyin. Çünkü bu referandum milletin geleceği açısından önemli olacak" dedi.

Ankara karıştı. Siyasal partiler Özal'ın nasıl bir açıklama yapacağını önceden öğrenmek için can atıyordu.

Özal cephesi, suskun. Bilen de az.

Başbakan'ın elindeki kimi belgeleri açıklayarak muhalefeti köşeye sıkıştıracağı ve referandum sonuçlarını bu yoldan etkileyeceği söyleniyordu.

Ama, neydi bu belgeler, kimin hakkındaydı ve içeriğinde neler vardı. Kimine göre, Banker Bako ile –avukatı– Hüsamettin Cindoruk arasındaki parasal olayları açığa vuracaktı Özal.

Ne ki, Özal, öyle bir çıkış yaptı ki, siyaset sahnesinin bütün ışıkları üzerinde toplandı.

O gün, 18 Eylül 1988 günü, Turgut Özal...

Çıktı TRT televizyonuna:

"Referandum sonucuna göre Başbakanlıktan ve politikadan çekileceğini" söyledi.

Şok! Özal büyük bir risk üstleniyordu. Ya hayır çıkarsa?

Başbakanlığı ve siyaseti bırakacak mıydı?

Ama, bu çıkış –aslında bir çeşit şantajdı– Özal'ın 'kendini ne denli önemsediğini' gösteriyordu. Halkın, Özal'sız bir dünyaya razı gelmeyeceğine, bu açıklamadan sonra 'hayır' oyu verecek olanların bile 'evet'e dönüşeceklerine inanıyordu.

Bu inançla "Rest", diyordu.

Kuşkusuz, açıklamanın ardından tepkiler yoğunlaştı.

Erdal İnönü, Özal'ın "Çıkacak sonuca göre istifa edeceğini" açıklamasına kuşkuyla yaklaştı:

"Sayın Özal kaç defa fikir değiştirdi. Onun konuşmasıyla bizim tavrımızda bir değişiklik olmaz" dedi.

Demirel de aşağı yukarı aynı kanıdaydı, "Millet bu söze kanmaz" diye konuştu ve bir görüşünü yineledi: "Duvar göçmüştür bey, göçmüş."

Bülent Ecevit ise "Demokrasi açısından doğru olmayan bir davranış" diye nitelediği açıklamayı şöyle yorumladı:

"Başbakan, Türk demokrasisinin de huzurun da varlığını kendi kişiliğine bağladı. Bu, demokrasi açısından çok yakışıksız."

Evren, sakin. Sessiz. Yorum yapmıyor. Baransel Cumhurbaşkanı'nın "İç politikayı etkileyecek bir yorumda bulunmayı düşünmediğini" söylüyor.

Türk-İş Başkanı Şevket Yılmaz, "İkide bir 'Giderim ha' deyip

duruyor. Böyle konuşmanın mantığı da yok anlamı da. Gidecekse buyursun gitsin" dedi.

Özal tepkileri karşıladı (20 Eylül 1988):

"Halkın içinden çıktık. Biz halk çocuğuyuz.

Başbakanlıktan ayrılırsam aranıza girer kaybolurum. Korkmuyorum, gönlüm rahat."

21 Eylülde 'bu önemli kararı nasıl aldığını' gazetecilere anlattı:

20 gün önce eşi Semra ile konuşmuş, birlikte kararlaştırmışlar. Ahmet Özal'ın etkisi olmamış, ama haberi varmış. Yani?

Bir 'aile kararı.'

22 Eylül günü konuşan Demirel, yurttaşları "25 Eylül günü kendilerine verilen altın fırsatı iyi değerlendirmeye" çağırdı ve;

"Çukuru kendi açtı, girdi içine. Hadi benim vatandaşlarım. Gömün bunu, gömün," dedi.

Erdal İnönü, TRT televizyonunda, "Özal gerçekten kararlı ise çıkar ortaya, yüzde kaç alırsa Başbakanlıktan ayrılacağını söyler" diyordu.

Televizyondaki Demirel, "Özal'ın bulunmaz Hint kumaşı olmadığını, sürekli 12 Eylül'ün arkasına sığındığını" söylüyordu.

Özal, siyaseti bırakırsa "ANAP'ın iktidarda kalacağını" anlatıyordu.

Referanduma üç-beş gün kalmıştı. Erdal İnönü, İçel'de (23 Eylül 1988), "Özal yine kendisini acındırmaya çalışabilir. Acırsınız, ağlarsınız, ama oy vermeyin" diye konuşuyordu. İzmir'de ise, "Özal için yol bitti, deniz bitti."

25 Eylül 1988'de muhalefet partilerinin ısrarla savunduğu görüş, önemli bir farkla doğrulandı:

26 Eylül sabahı ilan edildi ki; referandum yüzde 35 'evet'e karşı yüzde 65 'hayır' oyuyla sonuçlanmıştı.

Oysa, ANAP'ın geçen genel seçimde aldığı oyların oranı yüzde 36.4'tü.

Sonuç, şaşkınlık yaratmadı, hayret uyandırmadı. Bekleniyordu.

Ama... Beklenmeyen bir şey oldu!

Evet, şaşkınlık uyandıran, hayretle karşılanan bir başka olay izlendi.

İnönü'nün; Başbakanlıktan ayrılacağını açıklayan Özal'a inanılmamasını, 'kaç kez karar değiştirerek inanılmaması gerektiğini kanıtladığını' içeren sözleri gerçekleşti.

Özal, ANAP'ın referandumdan elde ettiği sonuçların "Fevkalade tatmin edici olduğunu" belirtti ve;

"5 sene içinde halkımız için canla başla çalışacağız" dedi.

Oysa, başarı neredeydi, kim yitirmiş de Özal buluyordu? Oylar, yüzde 36'ya bile ulaşamıyordu.

Özal sanki Başbakanlığı bırakırmış gibi, ilk açıklamasına inanan ANAP Başkanlık Divanı, sandıkların açılmasına iki saat kala, Konut'ta toplanarak Başbakan'dan "istifa etmemesi ve politikayı bırakmaması" ricasında bulunuyordu.

Çankaya'yı bir kez aklına koymuş Özal, elbette referandum sonuçlarını 'fevkalade tatmin edici' bulacaktı. Ne istifa edecek ne de politikayı bırakacaktı!

Kendi oyununu oynuyordu.

Çevresinde bir yığın figüranla.

26 Eylülde yazılı bir açıklama yaptı:

"Millet ANAP'a büyük bir güven ve teveccüh göstermiştir" dedi.

Demirel için Özal'ın fırdöndü durumu sürpriz değildi: "Gerçek demokrasiye doğru gerçek bir adım atılmıştı. İş başında, 67 il bulunan bir ülkede 65 ilde reddedilmiş bir iktidar vardır" diye konuştu.

Anayasa'nın reddedildiği anlamı çıkarılmaması için 'halkın siyasal iktidarı reddettiğini' öne sürdü. Özal'ın görkemli açıklamalarına karşılık verdi:

"Yüzde 35, yüzde 65'ten büyük mü ki siyasi iktidar sonucu tatmin edici buluyor?"

Bir diğer irdelemesi: "12 Eylül darbesi olmasaydı, Özal MSP gibi bir partiden milletvekili olacağım diye sokaklarda dolaşıp dururdu. Hayalinde bile göremezdi hükümeti. Onun ağrına giden de budur" (1 Ekim 1988).

Bülent Ecevit, referandum propagandası sırasında (12 Eylül 1988) Demirel ile İnönü'nün ekranlara çıkıp ekonomik konularda 'aynı yorumları' yaptıklarını belirtiyor ve "Peki, farkları ne? Nerde kaldı sosyaldemokratlık?' diye soruyordu.

Bu irdelemeden dört gün sonra gazetelere şu haber geldi:

"Erdal İnönü, 'DYP ile koalisyon yapar mısınız?' sorusuna, 'Gerekirse evet' dedi."

Beş yıl sonra, 1991 genel seçimlerinden sonra, 'gerekmiş' ki; İnönü, Demirel'e koalisyon için 'evet' diyecekti!

Referandumdan sonra doğal yörüngesine giren siyasetin sürekli konuşulan, tartışılan konusu, Cumhurbaşkanlığı seçimiydi.

Baş aday, Özal'dı. Artık partisinin önde gidenleri, bakanları "Özal Cumhurbaşkanlığına hazırlanıyor" diye konuşuyorlardı.

25 Aralık 1988 günü.

Özal da dolaylı biçimde Cumhurbaşkanlığına aday olacağını duyurdu.

Hem de TBMM'de. Bütçe konuşmasını yaparken.

İnönü ile Demirel'in Cumhurbaşkanı adayı olamayacaklarını söyledi.

ANAP kulisi bu irdelemeyi Özal'ın adaylığı için bir işaret saydı.

243

İlginç bir gün, ilginç bir söyleşi, ilginç bir açıklama

(Evren'den – 27 Eylül 1988 Salı):

"Özal'a referandum için televizyonda yaptığı konuşmada neden 'İstifa ederim' dediğini sordum.

Özal, 'Mecburen, zira benim partimden de hayır oyu verecekler vardı. Tahminen yüzde 25'in altına düşecekti. Onun için böyle yaptım' dedi.

Ben de kendisine, 'Aslında bu Anayasa değişikliğinde ısrar etmekle hata ettin. Demirel'in oyununa geldin. Madem ki Demirel sözünden geri döndü. Ben olsam tasarıyı geri çeker ve millete de Demirel'in yalancı olduğunu ilan ederdim. Mahalli seçimler 4 ay sonra yapılsa ne olurdu?' dedim."

Küçük bir yorum:

Turgut Özal, 25 Eylülün -sadece- yerel seçimleri öne almayı öngören bir referandum olayı olduğunu, iktidarı değiştirecek genel seçim gibi algılanmaması gerektiğini söylüyor ve savunuyordu.

Muhalefet ise, 25 Eylülü iktidar için bir güvenoylaması olarak niteliyordu. Sonuçta 'hayır' oyları fazla çıkarsa, iktidarın erken genel seçime gitmek zorunda kalacağını işliyordu.

Amaç ve anlam açısından farklı görüşlerdi bunlar.

Demirel'e göre yüzde 50 artı 1 fazla 'hayır' oyunun anlamı erken genel seçimdi.

Özal'ın, referandumdan sonra Evren'e yaptığı kısa açıklama, bir zorunluluğu ifade ediyordu. Özal 'mecburen' Başbakanlıktan istifa edeceğini ve politikayı bırakacağını söylemişti.

Şayet böyle bir açıklama yapmasa 'hayır' oyları yükselecek, 'evet' oyları yüzde 25'in altına düşecekti.

Zira, "kendi partisinde bile 'hayır' oyu kullanacaklar" vardı!

'Evet' oyları yüzde 25'in altında kalırsa iktidarı sürdüremez duruma düşecek, erken genel seçim gelip kapıyı çalacaktı.

Bu nedenlerle yüzde 35 oyu 'fevkalade olumlu' bulmuş, iktidarı sürdüreceğini yazılı-sözlü açıklamalarla duyurmuştu. Genel seçimde aldığı yüzde 36,4 oyla referandumdaki yüzde 35 arasında büyük fark yoktu.

Demek ki, Anavatan'a milletin desteği sürüyordu.

Gerçek neden acaba neydi?

Özal, saklıyor, açıkça söylemiyordu ama, kafasında tek bir düşünce vardı:

1989'da Evren'den sonra Cumhurbaşkanı seçilmek!

Bu asıl neden kafasında yaşadıkça Özal, ne erken genel seçim düşünür ne de referandum sonuçlarının ANAP aleyhinde bir faktör olduğunu kabul ederdi.

Nitekim, 1989 yılında Özal, Cumhurbaşkanını halkın seçmesi fikrinden tamamen vazgeçecek, Cumhurbaşkanını TBMM'nin yani 292 rakamı ile ölçtüğü ANAP grubunun seçeceğini açıklayacaktı.

Yüzde 65'ten fazla hayır oyu Özal'ın asla işine gelmezdi.
Bir ipte birçok cambazla oynuyordu.

245

Referandumdan önce ve sonra: Not defterimden kimi alıntılar:

"Başbakan Özal referandum gezilerine katılan gazetecileri 'sınıflara' ayırıyor.

• 1. sınıf gazeteciler: Gezilerde Özal'ın özel uçağında seyahat ediyor. Başbakan'ın bindiği helikoptere biniyor.

• 2. sınıf gazeteciler: Bu sınıftaki gazetecilerin çoğunluğunu muhabirler ve foto muhabirleri oluşturuyor. Bunlar, kiralanan başka bir uçakta ya da Başbakan'ın gezilerinden bir gün önce otobüsle yolculuk ediyorlar. Helikoptere binmeleri gerekse bile topluca büyük bir helikoptere alınıyorlar.

• 3. sınıf gazeteciler: Bu sınıfta, tamamen dışlanan yazarlar, temsilciler, özel ajansların muhabirleri, taşra muhabirleri bulunuyor. Bu gazeteciler, Başbakan'ı en zor koşullarda izliyor, genellikle karayolundan seyahat ediyorlar, özel uçaklara alınsalar bile helikopterlere binemiyorlar.

Bu üç sınıfa ek olarak bir de Özal'ın sınıfta bıraktıkları var:

Örneğin Cüneyt Arcayürek!

Son gezisinde Özal, Arcayürek'i listeye almak isteyen bir yetkiliye şu kesin talimatı verdi:

"Onu gözüm görmesin!"

Ne demeli?

"Al gözüm seyreyle Turgut...

Matbuat mazbut.

Demokrasi, hak, özgürlük, veri gut." (21 Eylül 1988 Çarşamba, Cumhuriyet'te çıkan gezi notlarından.)

1. sınıfa giren gazetecilerin kimler olduğunu isim vererek yazmak gereksiz. Koleksiyonlarda sırıtıyorlar.

Hasan Pulur'un 1. sınıf diye adlandırılan gazetecilere taktığı ismi yazmak yeterli:

"Yağdanlık!"

Özal'ın referandumu etkilemek için bulduğu 'çözümlerin' sonuncusu Avustralya'dan adeta kaçırılarak Türkiye'ye getirilen halterci Naim!

Uçak dakika dakika izleniyor. Arızalanmış, Singapur'a inmiş. Özal'la Naim konuşuyorlar telefonda.

Demirel, Naim sorununu nasıl karşılıyor:

"Naim'le altın madalya satın alıyor. Bir milyon dolar. Örtülü ödeneği böyle kullanamaz. Saçma sapan şeyler söylüyor. Ben 70 cente muhtaç etmiştim. Ya o? 4,5 milyara.

Biz bu işten sağlam çıktık. Üsküdar'ı görse idiniz: Naim deyince, 'O bizim milli gururumuz, Özal'a ne' diye bağırıyorlardı.

Hep yalan, korkutma. Merdi kıpti sirkatin söyler. Olay bu" diyordu. (24 Eylül 1988)

Aynı günün gecesi. Saat 21.00'den, Özal'ın televizyon konuşmasından sonra. Demirel aradı:

"Konuşma zavallılık akıyor. Bugün 55 il ile telefonla konuştum. Özal'ın konuşmasından sonra ikinci bir defa aradım. Ters tepki yaptığını söylediler. Karısına, küçük oğlu Efe'ye sorarak memleketi idare edecek! Halkı budala saymak mümkün değil.

Bizimkiler Kars'tan Edirne'ye kadar görev başında."

"Çoğunlukla 'hayır' oyu çıkacak ama ya oran?"

"Hepsi yüksek çıkacak, diyorlar. Yüzde 75'ten, hatta 80'den aşağı inen yok. Böyle söylüyorlar (keyifle gülüyor). Böylesine azimli bir mücadele görmedim bugüne kadar. 30 ile gittim, artık görev sizin, dedim. Ben şemsiyeyim. (Biraz durdu)

Ne ölçüde gerçektir bilemem, doğrultmuş değilim. Ama bu bilgiyi getiren, bugüne kadar ne söyledi ise yanlış çıkmadı.

Bu adamın söylediğine göre Turgut Özal'ın muhtıra korkusu içine girmiş.

Daha doğrusu Özal böyle bir koku almış."

"Son zamanlara kadar Anayasaları hep askerler değiştirdi. Bir kez de siz değiştirin deyip duruyor zaten. Belki böyle konuşmasının nedeni söylediğiniz haber olmalı."

"Evet."

"Ama yukardakinden ses yok."

"Ortalarda yok. Aslında mesele şu: Turgut göçerse, ona yol

açılır. Rakibi Turgut Özal. Özal gidince Evren'e tekrar Cumhurbaşkanı seçilmesi için yol açılır."

"Kimbilir daha neler olacak? Ben size geçen kimi seçimlerde 'kötü kokuyor' derdim. Ama bu kez çok başka."

"Senin tahminlerin hep doğru çıktı. Hayırlısı."

Dikkati elden bırakmıyordu: "Hele yarını görelim."

Bu geceki konuşmasında Özal, Demirel'i 'mezarcıya' benzetti. Bu benzetmeye hafif bozulmuş.

Referandum tahminleri: Tanla'ya göre yüzde 32. Tarhan Erdem, yüzde 33 diyor. Sabah ise yüzde 36.1 gösteriyor.

Köşk'e her seçimle ilgili tahmini sonuçlar gelir. Baransel'e sordum. "Bu kez yok" dedi. Neden?

"Cumhurbaşkanı referandum dışında kalmaya özen gösterdi."

Nuri Bayar, Sakarya'dan gece gelmiş. "Aldanmıyorsak bu adamın işi tamam. Kırsal alan jilet gibi" diyordu.

(26 Eylül 1988 Pazartesi) Bugün Hürriyet'te Uğur Dündar'ın Özal'la yaptığı bir söyleşi var. Adam yine dayanamamış, bizlere ve gazeteye veryansın etmiş. "Demokrasi istemeyenler yani 'başka amaçları' olan kişiler" diyor. Gazete, bütün yazarlarıyla Özal'a yarın bindiriyor.

Sabah Demirel'le konuştum. Neşeli. Hem de çok. "Bu testi artık su tutmaz" diyor. Şunları söylüyordu:

"Peşmerge hesapları tutmadı. Güneydoğu neredeyse blok halinde ve büyük oranda 'hayır' dedi. 1980 öncesini anımsatmak kimi yerleri etkilemişti. Kırsal alan çok büyük görev yapmıştı. Yerel seçimler olsaydı, araya parti işi de girecek, ANAP bu yüzdeyi de tutturamayacaktı. Yüzde 49'lardan 36'ya düşmüştü. Bu kez yüzde 35'e. Yerel seçimlerde il bazında yüzde 20'ye inecekti oyları. DSP ile RP, hiç etkili olmamıştı. DSP, SHP var diye soğuk bakmıştı referanduma, sarılmamıştı.

Eğer yüzde 65, 35'ten küçükse Özal galipti.

Basın bugün nedense müteredditti. Milliyet'in manşeti; 'Özal'a hayır çıktı.'

Ateşe devam edeceğiz, 'Git kardeşim' diyeceğiz.

Hiçbir şey Özal'ı kurtaramaz. Sonuç şu ki, sevindirici her şart var."

Hasan Cemal'e göre, Özal'ın gazete (Cumhuriyet) adı vererek çullanması 'hayra alâmet değil.'

Not defterimden:

(27 Eylül 1988 Salı, gece) Saat 21.00 dolaylarında Demirel'le konuştuk:

"Türkiye aslında sapıtmaya meyyal. 50-1 oyla kaybediyorsun. Dünyanın hiçbir yerinde mağlubiyet alkışlanmaz.

Dış basın 'İktidara tokat vurdu halk,' diyor. İnönü yanlış işliyor. 'Halk seçimi reddetti' diyor. Halk seçimi reddetmez. Zaten reddet demiyorduk. Hükümeti reddetmiş olacaksın, diyorduk. Neden? Hırsızlık, çeşitli rezillikler, yolsuzluklar karşısında halk 'Gel kasımda yapalım, bunlardan biran önce kurtulalım' deseydi ne yapacaktık? O nedenle 3-4 ay sonra zaten seçim yapılacak, gel şu hükümetten kurtul, diyorduk.

Bugün pek çok kişiyi dinledim. Belediyelerin yüzde 35'te korkunç rolü var. Ellerindeki tek güç, belediyeler. Su kesiyor, elektirik vermiyor. Bir yığın rezillik. Şimdi olana bakalım:

Her türlü giderle 100 milyara mal oldu referandum. Niye yapıldı, neyi ispatlamak için? Şimdi sonuç ortada. Nesiyle övünüyoruz, anlaşılır gibi değil."

"Bunları savunduk diye bugün bize 'sahtekâr' dedi. Yazarlarımıza, gazeteye. Referandum sonuçları bizim sahtekârlığımızı kanıtlamış sözde" dedim.

"Asıl sahtekâr kendisi. Yarın sahtekâr olduğunu ilan ederim" dedi Demirel:

"Bugün Avrupa Parlamentosu kulisinden bir haber geldi" diye sürdürdü:

"Yüzde 65 ret oyu alan, 3. dereceden bir mesele için referanduma giden ve ağırlığını koyarak kaybeden bir Başbakan durmaz, istifa eder diyorlar."

"Yerel seçim şimdi martta mı? Gitti gider bu adam" dedim.

Demirel: "Anayasa Mahkemesi martta diyor. Marta kadar bu adam duracak. O tarihte tam götürelim. Ne buğday, ne arpa fiyatı

kalacak. Zamlar yapacak. Zaten petrol fonundan para da bulmuştur."

Demirel, grupta ilginç bir hesap yapmış:

"'Devleti hep referandumlara soktular' demiş ve:

1982 Anayasa referandumu: yüzde 92 olumlu, yüzde 8 olumsuz.

1987 yasaklar referandumu: yüzde 49 olumsuz, yüzde 51.16 olumlu.

1988 erken yerel seçim: yüzde 35 olumlu, yüzde 65 olumsuz.

Bu trende bakınız; Türkiye'nin siyasal olaylara gebe olduğunu gösterir. Keşke bırakıp gitselerdi, kendileri için daha iyi olurdu!"

Not defterimden:

(30 Eylül 1988 Cuma) Özal, Eyüp Âşık ile Oltan Sungurlu'dan, belediye seçimlerinin iki aşamalı bir sisteme oturtulmasını sağlayacak bir yenilik getirmelerini istemiş.

Amaç, DYP'nin yüzde 20 dolaylarındaki oy'unu ikinci aşamada eritmek ve ANAP'ta toparlamak.

Birinci pazar yüzde 50 alamayanlar, ikinci aşamaya giremeyecek!

Demirel, Özal 'tertibini' anlatınca;

"Dur bakalım, acele etme" dedi. "Bu adam çıkmaza girdi, debeleniyor. Bakalım ilk pazar DYP kaybedecek mi?"

Özal'ın iki şıklı önerisini "Anayasa'ya uygun buluyor"du.

1989'a girerken, Cumhurbaşkanlığı seçimi yine ön planda.

Yeni yılda Turgut Özal'ın Çankaya hevesine yakıştırılan (1993'te Demirel'e yakıştırılacak olan) bir öykü dillerdeydi:

"Karıncanın biri topal ayağına bakmadan Hacca gidiyor. Bağdat'ı geçmiş. Görenler soruyor:

'Nereye böyle?'

'Hacca. Mekke'ye.'

'Bu ayakla mı?'

Karınca yazgısına razı:

'Varamasam bile yolunda ölürüm ya!'"

(BİRİNCİ KİTABIN SONU)

CÜNEYT ARCAYÜREK / BÜTÜN ESERLERİ

"Cüneyt Arcayürek Anlatıyor"

1. **DEMOKRASİ DÖNEMECİNDE ÜÇ ADAM** *(anı)*
2. **BİR GİDEN - BİR GELEN - BİR BEKLEYEN** *(anı)*

"Cüneyt Arcayürek Açıklıyor"

1. **DEMOKRASİNİN İLK YILLARI (1947 - 1951)** *(anı)*
2. **YENİ İKTİDAR YENİ DÖNEM (1951 - 1954)** *(anı)*
3. **BİR İKTİDAR BİR İHTİLAL (1955 - 1960)** *(anı)*
4. **YENİ DEMOKRASİ YENİ ARAYIŞLAR (1960 - 1965)** *(anı)*
5. **DEMİREL DÖNEMİ 12 MART DARBESİ (1965 - 1971)** *(anı)*
6. **ÇANKAYA'YA GİDEN YOL (1971 - 1973)** *(anı)*
7. **DEMOKRASİNİN SONBAHARI (1977 - 1978)** *(anı)*
8. **MÜDAHALENİN AYAK SESLERİ (1978 - 1979)** *(anı)*
9. **12 EYLÜLE DOĞRU KOŞAR ADIM (1979 - 1980)** *(anı)*
10. **DEMOKRASİ DUR (12 Eylül 1980)** *(anı)*

Öteki Kitapları

1. **KU - DE - TA "BÜYÜKLERE MASALLAR"** *(roman)*
2. **KU - DE - TA "ADAYA DEMOKRASİ NASIL GELDİ"** *(roman)*
3. **HAPİSHANEDEKİ ECEVİT** *(anı)*
4. **ŞEYTAN ÜÇGENİNDE TÜRKİYE** *(Türkiye tarihi)*
5. **DARBELER VE GİZLİ SERVİSLER** *(inceleme)*
6. **NAMI 864 RAKIMLI TEPE : ÇANKAYA** *(inceleme)*
7. **ÇANKAYA HESAPLAŞMASI** *(inceleme)*

fotoğraf: bülent şamoğlu

CÜNEYT ARCAYÜREK, 1928'de Ankara'da doğdu. Öğretmen anne ve babanın ikinci oğludur. Öğrenimini Ankara'da tamamladı. Gazeteciliğe 1947'de CHP'nin yayın organı Ulus'ta başladı. Birçok gazetede, uzun süre de Hürriyet'te çalıştı. Milliyet'te ve Metin Toker'in yayımladığı Akis dergisinde hem yazarlık hem de genel yayın müdürlüğü yaptı. DP'nin 1950-1960 iktidarı sırasında bir yazısından dolayı hapse girdi. Mesleğinin her kademesinde görev yapan **Arcayürek,** Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanlığı yaptığı süre dışında 1985'ten beri Cumhuriyet gazetesinde yazıyor.

Bu kitap, 'Cüneyt Arcayürek Anlatıyor: Büyüklere Masallar, Küçüklere Gerçekler' dizi kitaplarının ilki. Bu dizi;

'Biz bu filmleri izlemiştik' diye konuşmaları olası büyüklere 'masalları';

Öğrenmeye meraklı genç nesillere yakın geçmişten izleyemedikleri kimi 'gerçekleri' aktarıyor.

Arcayürek bu kitap dizisini hazırlamak için 3 yıla yakın bir süre çalışarak yaklaşık 5600 daktilo sayfası yazdı.

14 yılı (1982-1996) kapsayan dizinin ilk kitabı **'Demokrasi Dönemecinde Üç Adam';** demokrasinin 1982'den sonraki evrimini, Evren-Özal-Demirel arasındaki çatışmaları, bu insanlarla bağlantılı siyasal gelişmeleri, 'özel not, belge ve görüşmelerle' anlatıyor.

PROMOSYON KİTAP
200 187775
3,95
2187 7750

3. basım

ISBN 975 - 494 - 848 - 8
2000 . 06 . Y . 0105 . 1710

KDV dahil 4900000 Lira